

KITASZÍTOTTAK III.

Családok munkatáborokban (2.)

SZERKESZTETTE:
HANTÓ ZSUZSA

KITASZÍTOTTAK III.
Családok munkatáborokban
2. kötet

KITASZÍTOTTAK III.

Családok munkatáborokban

2. kötet

SZERKESZTETTE
HANTÓ ZSUZSA

Budapest, 2007

MAGYAR HÁZ KÖNYVEK

Szerkesztette

Hantó Zsuzsa

Térkép- és képszerkesztő

Hajdu Lajos

Szakmai lektorok

Ungváry Krisztián

Tabajdi Gábor

A borítón: Keresztek Hortobágyon (MTI)

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatrendszerben való tárolás csak a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásával lehetséges.

© Magyar Ház Kft.

Budapest, 2007

Kiadja a Magyar Ház Kft.

Felelős kiadó: *Bencsik András*

Szerkesztő: *Bognár József*

Borító, tördelés: *Valkóczy József*

ISBN 978-963-9335-49-3

Készült a deMax Művek Kft.-ben.

Felelős vezető: *Miklós János*

Tartalom

Dr. Mádl Ferenc:

A múlt felidézésétől nem szabad félnünk,
emlékezni kötelességünk 9

Hantó Zsuzsa:

Bevezető 11

Summary

Fordította: Széchenyi Kinga 14

Zusammenfassung

Fordította: Hetey György 17

TAKÁCS JÁNOS: KÓCSPUSZTA

1950. JÚNIUS – 1953. OKTÓBER 21

Bevezető 23

Elhurcolás 30

Megérkezés 32

Bánásmód 43

Étkezés 46

Szomorú karácsony 49

A jéghideg aludttej 51

Takács Ilona naplója 53

Takács László: Kényszermunkatáborunk egyedi jellegzetességei 63

Bertók Gyula Balázs:

„Ha táborok kelnek is ellenem, nem ijed meg a szívem” 66

Fentős Gyula: A Fentős család kálváriája 71

Tóth Mária Benatzky Róbertné:

Becstelen emberek becstelen törvényei 82

Borsos Ferenc: „Kótyavetye” 84

Tóth Árpád: Osztályidegenekké lettünk 85

Utószó 89

Hantó Zsuzsa: Koncz László és társai vizsgálati dossziéja 90

Kovács János zalabaksai körjegyző családjának sorsa 99

Kliment Z. Pálné Kovács Stefánia:

Elbocsátás és visszavétel a közszolgálatból	103
Az elhurcolás rettenete és az elengedés csodája	103
Kovács János öregségi nyugdíjának elvonása	107
Kovács János zalabaksai házának története	114

HANTÓ ZSUZSA – JOLSVAI BÉLA: KÓNYA-TANYA

1950. JÚNIUS – 1953. OKTÓBER	123
Elhurcolás	125
Vonatút	139
Megérkezés	141
Munkavégzés	144
Élelmezés, életmód	154
Bánásmód	155
Szabadulás	156
Bank Barbara: A hatvani férfiak internálása Recskre	158
Kozma László – Kövesdy Zsuzsa: Ifj. Bártai József, a tanító	167
Ifj. Bártai József naplója	176

CSÓKE SÁNDOR: TISZAGYENDA-KORMÓPUSZTA

1950. JÚNIUS – 1953. OKTÓBER	195
Bevezető megjegyzések	197
A deportálások előkészítése	202
A fogolyszállítás	204
Fogadtatás a célállomáson	206
A tábor leírása	208
Az ártatlanok rabságának egy sajátos oka és következménye	210
Az elfogás és fogva tartás körülményei	213
Egészségügy	216
Bánásmód	217
Az iskola	223
Az internálótáborok megszüntetése 1953-ban	225
Sorstársak a veszteségekről és a szülőföld szeretetéről	229

SZŰTS JÁNOS: ÉLEP-TANYACSOPORT

1951. MÁJUS – 1953. OKTÓBER	237
Elhurcolás	239
Vonatút a Hortobágyra	245
Megérkezés	247
A tábor kialakítása	248
Táborélet	251
Egészségügyi ellátás	255

Bánásmód	257
Munkadíjazás, munkarend	259
Oktatás	264
A mindennapok, ünnepeink	265
Hazatérés, utógondolatok	268
Borsos Istvánné Benkő Piros: Délibábos száműzetés	274
Utószó	294

DUBAY MIKLÓSNÉ BOZSÓ ÉVA: EBES

1951. NOVEMBER – 1953. OKTÓBER	297
Ebes és környéke	299
Elhurcolás	303
Megérkezés	306
Elhelyezés	308
Munkavégzés	315
Ellátás	317
Iskola	318
Egészségügy	321
Kapcsolat a külvilággal	322
Bánásmód	324
Szökés	328
Szabadulás	330
Zádor Ildikó naplójából	332
Radnóti László: Fészekrablók	350
A szabadság illúziója	352

NÉMETH ANTALNÉ ÁRVAY MÁRIA

– OSVALD GÉZÁNÉ HORVÁTH SAROLTA – PASSA IMRE: TEDEJ

1951. DECEMBER – 1953. OKTÓBER	355
Hantó Zsuzsa: A tábor kialakítása	357
Németh Antalné Árvay Mária: Emlékezem	363
Osvald Gézánné Horváth Sarolta: Mikulás-napiak	367
Passa Imre: A patkányrágta napló maradéka	378
Kirándulás	390

HANTÓ ZSUZSA – KÉGLI KATALIN: BORSÓS

1952. JÚNIUS – 1953. OKTÓBER	397
Miskolci „burzsoá” lakások	399
Várpalotai deportált családok	404
Jean Kornél, a népi demokrácia ellensége	408
Akik többször lettek hontalanok: Kégli Ferenc és családja	410

Szabó Istvánné, a fegyverrejtegető felesége	416
Nagy Gyuláné Neubauer Jolán: Az én délibábos Hortobágyom	417
Elhurcolás	417
Vonatút a Hortobágyra	418
Megérkezés	418
Munkavégzés	419
Élelmezés, étkezés	420
Bánásmód	420
Kapcsolat a külvilággal	421
Tisztálkodás, életkörülmények	422
Oktatás	423
Szabadulás	425
Utószó	426
 LÁSZLÓMAJOR	
1952. JÚLIUS – 1953. OKTÓBER	429
Katonai térkép	431
Helyszínrajz	432
 Irodalom	433
 MELLÉKLETEK	
Összesített településlista	439
Névsorok	446
Térképmelléletek	505
Emlékművek	520

A múlt felidézésétől nem szabad félnünk, emlékezni kötelességünk

A 20. század tragikus történetének sok sötét fejezete közt számos olyan is akad, amely nemcsak önmagában fájdalmas, hanem amiatt is, hogy tartósan kiesni látszik a közösségi emlékezetből. Ami azonban megtörtént, valamiképpen mégis megőrződik, és előbb-utóbb az emlékezet felszínére tör. Az „ötvenes évek”, a sztálinista-rákosista diktatúra története évtizedekig az elhallgatott bűnök története volt, és miközben a szocialista humanizmusról, a társadalmi igazságosság megteremtéséről szólt a propaganda, milliók látták jobbnak, ha személyes emlékeikről, a szólamokkal ellentétes tapasztalataikról inkább hallgatnak.

De a csönd nem volt teljes: ezrek és tízezrek, ha suttozva, ha félig elfojtott szavakban is, de továbbadták azoknak a rémségeknek történetét, amelyeknek tanúi vagy áldozatai voltak. Nemcsak '56-ról, nemcsak Recskről, nemcsak a diktatúrák szélsőségeiről estek így szavak, hanem a kitelepítésekről, padlás-sóprásról, a hortobágyi internálásokról, erőszakos tsz-szervezésről és sok egyébéről is. Tudjuk, ezek a gyakran félbehagyott történetek, éppen hogy elkezdett mondatok nem tölthették és nem tölthetik be azt a szerepet, hogy a nemzet egészének gondolkodásában, történelmi identitástudatában átfogó képpé formálódjanak. Átalakulóban lévő világunkban erős a hajlandóság arra, hogy csak önmagára, önmaga jelenére figyeljen, és ne törődjön azzal az úttal, amelyen idáig jutott. Pedig aligha vesztett érvényességéből az a lecke, hogy a múlt tragédiái csak akkor nem ismétlődhetnek meg, ha emlékezünk rájuk. Ezért nemhogy nem szabad félnünk a múlt felidézésétől, hanem egyenesen kötelességünk is.

Ezt a célt szolgálja a Hantó Zsuzsa szerkesztésében megjelenő, Családok munkatáborokban című könyv második kötete, amely az első kötethez hasonlóan az 1950-es évek elejének, kényszermunkásainak állít emléket. Minden fejezet egy-egy tábor történetének feldolgozása, legfontosabb forrásuk maga az emberi emlékezet. Az egykori foglyok számolnak be a maguk és a velük együtt a táborokba zártak történetéről, a kifosztottság, jogvesztettség, kiszolgáltatottság éveiről, arról, hogyan törte derékba életüket a kitaszítottság, és többnyire

mégis hogyan tudták megőrizni a maguk emberi integritását e szélsőséges körülmények között, s aztán miként kezdték újra életüket.

A többség ezt is kibírta, mert ki kellett bírnia. Ha másért nem, hogy elmondhassák az utódoknak, az utókornak, mire képes egy elvetemült, a valóságos ember képének helyére a maga politikai rögeszméit állító politikai rendszer.

De nemcsak történelmi tudatunk teljesebbé tételéhez, a múltunkról a társadalomban élő kép korrekciójához segíti közelebb olvasóit ez a könyv. Segít abban is, hogy megtanuljuk megbecsülni szabadságunkat, és segít annak a felelősségnek a felismerésében is, hogy a szabadság nem csak külső adomány, hanem folyamatosan meg kell dolgoznunk érte. Olykor azzal, hogy emlékezünk. Ebben segít ez a könyv is.

Dr. Mádl Ferenc

Bevezető

*„Az sose rab, ki lélekben szabad.
Az akkor is, ha koldus, nincstelen
Gazdag, hatalmas, mert bilincstelen...”
(Heltai Jenő)*

A Családok munkatáborokban című könyv második kötete az elsőhöz hasonlóan az 1950-es évek történelmének sokáig elhallgatott eseményeiről, a munkatáborokba hurcolt családok világáról szól. Kettős szegényünkről vall: hogy mindez megtörténhetett, és hogy mindezzel azóta sem tudunk szembenézni.¹ Hányan ismerjük a tényt, hogy a második világháborút lezáró békeszerződéseket követően ítélet nélkül, azonos szövegű kitiltó határozattal, közel 2500 családot, csaknem tízezer embert kényszerítettek otthonuk elhagyására 1950. június 23. és 1953 októbere között? Tudjuk-e, hogy minden ingó és ingatlan vagyonuktól megfosztva kényszerlakhelyre, zárt táborokba deportálták őket?

Levéltári források felhasználásával, a családok tulajdonában megmaradt dokumentumok, a táborokban írt naplók, jegyzetek és az átélők sorsát végigkísérő élettörténetek együttes bemutatásával emlékezünk a családok tragédiájára, emberi sorsokra, a történelmünkre. A táborokban írt titkos naplók, feljegyzések a hatalom által titkolt erőszakos fogva tartásokról tudósítanak. Képet kapunk a táborok belső életéről, az ott raboskodó emberek mindennapjairól és a félelemről, amely rájuk telepedett. Szeretnénk, ha az olvasó megismerné, hogy a békeidőben létesített zárt táborokban milyen körülmények között éltek e családok hónapokon, éveken keresztül, megfosztva irataiktól, létezésük egyetlen bizonyítékától is. Csak egy „ígéret” maradt számukra: e szikes földet csontjaikkal fogják „megzsírozni”.

A Családok munkatáborokban című könyv első kötete az 1950-ben létesített hét tábor közül négyet mutatott be: a Polgár Lenin-tanyát, az Árkus-tanyát, a Borzas-tanyát és a Tiszaszentimre 9-es tanyát. A második kötet további nyolc tábor körülményeit tárta fel: az 1950-ben létesült Kócspusztát, Kónya-tanyát és

¹ Varga Csaba, 2005, 34. old.

Kormópusztát, az 1951-ben létrehozott Elep-, illetve Ebes-tanyacsoportot és Tedejt, valamint az 1952-ben kialakított Borsós és Lászlómajor² táborokat. E könyv követi az előző kötet szerkezetét, a deportáltak életét végigkíséri az elhurcolástól szabaddá válásukig.

A könyv szerkesztésekor az élő emlékezetet, a visszaemlékezéseket – a táborokban írt naplók, feljegyzések, a családok tulajdonában megmaradt dokumentumok, pl. B-listára vétel³, békekölcsönjegyzés – szembesítettem a levéltári dokumentumokkal, közbülső gondolatok és lábjegyzetek formájában. A szövegeket rajzok, térképek teszik színessé és az olvasó számára elképzelhetővé. Hajdu Lajos pedig összevetette a nyolc tábor és környékét ábrázoló, 1950-es években készített katonai térképeket azok 1982-es változataival. Így szembetűnik, hogy a táborok egykori helyszíneinek nincs, vagy alig maradt nyoma. A térképeken feltűntette az 1950. januárban létrehozott déli és nyugati határsáv területét is. A 15 kilométeres határsávba hét megye 23 járása került.⁴ Hajdu elkészítette továbbá a nyolc tábor és környezete helyszínrajzait, korabeli térképek és az egykor ott raboskodók rajzainak segítségével. Az állatok elhelyezésére épített juhaklokban 200-350 ember, a marhaistállóknak és magtárakban ugyancsak több mint száz ember zsúfolódott össze. E méltatlan körülményeket kívánjuk megmutatni a rajzok segítségével, így annak a disznóolnak a képét is, amely egy négytagú családnak adott „otthont”, és amelyet a család szinte „luxusnak” érzett, hiszen nem kellett azt több száz emberrel megosztania.

A könyv mellékletébe kerültek a névsorok, az elhurcolási színhelyek Hajdu által készített színes térképei és az ott emelt emlékművek. Összesítve találjuk azon községek és városok megyék szerinti névsorát is, ahonnan a 12 tábor lakói kitiltattak, továbbá a tábornévsorokat, melyeket a volt „rabok” segítségével állítottunk össze. E tábornévsorok struktúrája nem azonos, melynek oka, hogy eltérő adatok álltak rendelkezésünkre. A nyolc tábor közül csak Lászlómajor névsorát találtam meg a Belügyminisztérium Központi Irattárában 2000-ben⁵. A kócsi tábornévsor közel 90%-át Kovács János zalabaksai körjegyző jegyezte fel és lányai bocsátották rendelkezésünkre, amiért ezúton is köszönetet mondunk. A kormói névsor Reményi Tibor gyűjteményében maradt fenn, amelyet Csőke Sándor sokszorosított, és átadta az Országos Kárrendezési Irodának, valamint az érintett levéltáraknak és gyűjteményeknek. E három tábor névsora lényegében teljesnek tekinthető. A többi tábor névsorát emlékezetből összesítet-

² A lászlómajori tábor a Tiszaszentimre 9-es tanya része lett, e táborról a névsort és az elhurcolási színhelyeket mellékeljük.

³ A B – lista a politikai okokból az 1940-es évek második felétől a rendszer által kiválasztott személyek listája volt, akiknek sorsa a munkából való elbocsátás, akadályoztatás és egyéb hátrányos megkülönböztetés lett

⁴ Füzes, 2002, 56-62 old. 1950 július 1-től a határsáv állandó lakóit fényképes igazolvánnyal látták el, ezen a területen tehát csak e különleges igazolvány tulajdonosai tartózkodhattak.

⁵ MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012

tük a túlélők segítségével, ezért e névsorokban lehetnek hiányosságok, és előfordulhat a nevek elírása is.

Ezúton felhívjuk olvasóink figyelmét arra, hogy minden pontosítást köszönettel fogadunk. A Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak Egyesülete folyamatosan korrigálja a névsorokat, különös tekintettel arra a tényre, hogy Mismás György – jelenleg az Egyesült Államokban élő – egykori árkusi rab felajánlotta, hogy a Hortobágy községben felállított ökumenikus templomban tizenkét márványtáblát helyez el, amelyre rávéseti az egykori táborlakók neveit. E nagylelkű gesztussal segít minket a közös emlékezésben.

Hantó Zsuzsa

Summary

*'The free spirit
is never a prisoner.
Free, owns nothing,
rich, powerful, bondless.'*
(Jenő Heltai)

The second volume of *Families in Labour Camps*, just like the first one, is about the long concealed historical facts of the 1950s, the world of families taken to force labour camps. It shows our twofold shame: first that all this could have happened and secondly that ever since that time we have not been able to face the facts.¹ How many of us know that years after the peace-treaty ending World War II., between June 1950 and October 1953, about 2500 families, or almost ten thousand people, were forced to leave their homes and deported, without being tried and sentenced, only receiving deportation orders from the authorities, all of them with the same text. How many of us know that after being deprived of their property and possessions, these families were deported to fenced-in, internment camps?

We remember the tragedy and ill fate of these families that is a part of our history through documents found in archives and those that belong to deported families, some secret diaries written in the labour camps, and life stories of those who endured the hardships. The diaries and notes give information about the dictatorial internments kept secret by the authorities. A clear picture is shown of the inner life of the camps, the captives' everyday life and their overwhelming fear. We would like the reader to know under what circumstances the families had to live for months or years in the labour camps established in peacetime and how the deportees were even deprived of their documents, which were the only evidence of their existence. They were only left with the 'promise': 'their bones will fertilize the desert-like soil' of Hortobágy.

¹ Csaba Varga, 2005. p. 34.

The first volume of *Families in Labour Camps* depicted four out of the seven camps established in 1950, which are the following: Polgár-Lenin Farm Camp, Árkus Farm Camp, Borzas Farm Camp and Tiszaszentimre 9 Farm Camp. This second volume explores the circumstances of eight additional labour camps, Kócspuszta, Kónya Farm, and Kormópuszta camps established in 1950, the ones set up in 1951, namely Elep, Ebes and Tedej camps, and Borsós Camp and László Farm Camp² dating to 1952. This volume has the same structure as the first one; we examine deportees' lives from the time of their evictions until their release.

When editing the book I compared and contrasted living memory, memoirs, and diaries written in different labour camps and the documents families preserved, e.g. notifications of people being B-listed³ and Peace Loan bonds, with documents found in archives. Explanations and footnotes assist the reader; in addition, drawings and maps make the text more comprehensible. Lajos Hajdu compared the eight camps and their surroundings on a 1950 military map to one drawn in 1982. The maps show that there is very little or no trace of the location of the former labour camp-sites. Hajdu's maps also show the southern and western frontier zones of Hungary designated in 1950. Twenty-three districts of seven counties belonged to the 15 kilometre-wide frontier zone.⁴ In addition, Hajdu drew the layout of the eight labour camps using contemporary maps and the sketches drawn by former deportees. 200-350 people were crowded into every sheepfold that had been built only for animals. Some of the drawings in the book depict the shameful circumstances under which people were forced to live. There is a picture of a pigsty, which was the 'home' of a family of four, that the family considered almost a 'luxury' as they did not have to share the place with hundreds of other people.

The supplement contains the lists of the deportees' names, the colour maps by Hajdu of places from where the deportees were taken, and the pictures of memorials. There is a list of the settlements by counties from where the deportees of the twelve labour camps were exiled. The deportee lists were put together by the help of former deportees. The lists are structured differently according to available data. The deportee list of László Farm Camp is the only one I was able to find in the Central Archive of the Ministry of the Interior in year 2000.⁵ János Kovács, notary of Zalabaksa, wrote down ninety percent of the

² László Farm Camp became a part of Tiszaszentimre 9 Camp. The lists of the deportees' names, the lists of places from where the deportees were brought to the camp and the military map of the camp are in the supplement.

³ After 1945, B-list meant a list of people who were fired from their jobs, were not accepted for jobs, and suffered discrimination because of political reasons.

⁴ Füzes, 2002. p. 56–62. From July 1, 1950, permanent residents of the frontier zone received photo identity cards; as a consequence, only the people who had these special identity cards were allowed to be in the frontier zone.

⁵ MOL-XIX-B-1-j-box 42-140.00012

names of deportees in Kócs Farm Camp, and his daughters gave us permission to use the list. Here we would like to thank them for their valuable help. The list of Kormó Farm Camp survived in Tibor Reményi's collection, and was copied by Sándor Csőke, who gave copies to the National Restitution Office and to different archives and collections. The deportee lists of the above three camps can be considered complete. The other deportee lists we assembled according to how the survivors remembered the names; for this reason there might be some inadequacies and misspellings.

We would be very grateful to our readers if they assisted in completing our lists. They may contact the Association of Hortobágy Forced Labour Camp Deportees where all corrections are made. Correction is especially important as György Mismás, a former Árkus Camp deportee, now living in the United States, made the kind offer to place twelve marble tablets with deportee lists in the recently erected oecumenical Church of Hortobágy village. His generous gesture helps us keep the memory of the deportees and their sufferings alive.

(Translated by Kinga Széchenyi)

Zusammenfassung

Der zweite Band des Buches Familien in den Arbeitslagern – ähnlich wie der erste Band – beschäftigt sich mit den lange verschweigten Ereignissen, mit der Welt der Arbeitslagern. Das handelt sich von unserer doppelten Schande; wie konnte das alles geschehen, und wie konnte das vorkommen, dass Ungarn immer noch nicht ins Gesicht dieses Grauens geschaut hat?¹ Wieviele wissen in der heutigen Ungarn davon Bescheid, dass nach den Friedensverträgen des zweiten Weltkriegs, zwischen 23. Juli 1950 und Oktober 1953, ohne Urteil, mit dem gleichen Verwiesungsbeschluss nahezu 2500 Familien, dh. 10000 Menschen gezwungen worden sind, ihre Wohnungen zu verlassen. Ihre gesamten Mobilien und Immobilien sind enteignet worden. Diese beraubten Menschen sind auf Zwangswohnorte, in Arbeitslagern deportiert worden. Mit Hilfe von verschiedenen Dokumenten (Archivsquellen, im Besitz der Familien aufbewahrte Dokumente, in den Lagern geschriebene Tagebücher, Notizen) und von Lebensgeschichten erinnern wir uns an die Tragödie der Familien, an die menschlichen Schicksale, an unsere Geschichte. In den Lagern geschriebene Tagebücher, Notizen berichten uns über eine gewalttätige, von der Macht heimlich behandelte Gefangenschaft. Uns wird das innere Leben des Lagers, die Alltäge der dort gefangen gehaltenen Menschen, ihre Angst, die sie umgeben hat, dargestellt. Wir möchten, dass der Leser sich damit bekannt macht, wie Familien unter solchen Umständen Monate- sogar Jahre lang, in diesen, in der Friedenszeit aufgestellten Lagern gelebt haben, ohne ihre persönlichen Ausweise bei sich zu haben, die die einzigen Beweise ihres Existierens gewesen wären. Sie wurden mit dem folgenden Gruß empfangen: „Wir werden die Erde mit euren Knochen fetten!“

Der erste Band des Buches Familien in den Arbeitslagern hat von den 7, in 1950 aufgestellten Lagern 4 vorgestellt: Hof(„tanya“)-Polgár-Lenin, Hof-Árkus, Hof-Borzas und Hof-Tiszaszentimre-9. Der zweite Band beinhaltet die nachfolgenden 3 Lager; Kócspuszta, Hof-Kónya, Kormópuszta(1950), 3, in 1951 eingerichteten Lager; Hofgruppe-Elep, Hofgruppe-Ebes, Tedej und 2, in 1952 auf-

¹ Csaba Varga, 2005, S. 34.

gestellten Lager; Borsós, Hof-Lászlómajor.² Das Buch folgt dem Aufbau des vorherigen Bandes, es begleitet das Leben der Deportierten von der Verschleppung bis zur Entlassung.

Der Redakteur hat das lebendige Gedächtnis, die Erinnerungen (in den Lagern geschriebene Tagebücher, Notizen, im Besitz der Familien aufbewahrte Dokumente z.B.: Eintragung auf die B-Liste³, Friedenskredit) – mit den Archivdokumenten konfrontiert in der Form von Zwischengedanken und Fußnoten. Die Zeichnungen und Karten machen die Texte bunt und für die Leser vorstellbar. Lajos Hajdu hat die, in den 50er Jahren gezeichneten Militärkarten von 8 Lagern mit ihren Varianten aus 1982 verglichen. So wird es klar, dass die damaligen Orte der Lager keine, oder kaum Spuren mehr haben. Auf den Karten hat er die, im Januar 1950 abgegrenzten Süd- und West Grenzlinien aufgezeichnet. In den 15 km breiten Grenzstreifen sind 7 Komitate und 23 Kreise gefallen.⁴ Ab dem 1. Juli 1950 sind die Bewohner der Grenzstreifen mit Ausweisen versehen worden. Auf diesem Grenzgebiet duften sich die Bewohner nur mit diesem Ausweis aufenthalten. Lajos Hajdu hat, mit Hilfe der zeitgemäßen Karten und Skizzen der damaligen Gefangenen die Ortskarten der 8 Lager und ihrer Umgebung fertig gestellt. In den, für die Tiere gebauten Schaf- und Rindställen haben mehr als 250 Menschen zusammengedrängt. Diese Umstände wollen wir mit Hilfe von Zeichnungen darstellen. Wir geben das Bild des Schweinstalls bekannt, der das „Zuhause“ einer vierköpfigen Familie bedeutet hat. Diese Umstände hat die Familie als Luxus betrachtet, da sie nicht mit anderen Hunderten ihr Quartier teilen mussten.

Die Beilage des Buches enthält: Namenslisten, Denkmäler an den Verschleppungsorten und farbige Karten, die von Lajos Hajdu gezeichnet worden sind. Er hat die Liste der Städte und Ortschaften nach Komitaten zusammengestellt, woher die Bewohner der 12 Lager ausgewiesen worden sind, und er hat die Siedlungen in die Karte eingezeichnet. Er hat mit Hilfe der ehemaligen Gefangenen die Namensliste zusammengestellt. Die Struktur der Namenslisten ist nicht dieselbe, da uns verschiedene Dateien zur Verfügung gestanden sind. In 2000 habe ich von den 8 Lagern nur die Namensliste von Lászlómajor in dem Zentralarchiv des Innenministeriums gefunden. Die 90% der Namensliste von Kócs hat János Kovács, der Bezirksnotar von Zalabaksa, aufgezeichnet. Seine Tochter haben diese Liste dann uns zur Verfügung gestellt, wofür wir uns hiermit bedanken. Die Liste von Kormó ist in der Sammlung von Tibor Reményi erhalten geblieben, die von Sándor Csöke vervielfältigt und dem Schadenbüro,

² Das Lager Lászlómajor wurde in den Hof-Tiszaszentimre-9 eingegliedert. Die Namenregister und die Deportierungsorte dieses Lagers legen wir dem Buch bei.

³ Auf der B-Liste sind diejenigen gelandet, die ab den 40er Jahren, aus politischen Gründen von der Macht ausgewählt worden sind. Ihr Schicksal war die Hinderung bei ihrer Arbeit, die Entlassung aus ihrem Arbeitsplatz und andere Benachteiligung.

⁴ Füzes, 2002, S. 56–62.

dem betroffenen Archiven und Sammlungen vermittelt worden ist. Die Namenslisten dieser 3 Lager kann im Endeffekt als vollständig betrachtet werden. Die Namensliste der übrigen Lager haben wir mit Hilfe der Überlebenden zusammengestellt, daher können in diesen Listen Mangeln und Fehlschriften vorkommen.

Hiermit möchten wir unsere Leser darauf aufmerksam machen, dass wir für jede Verbesserung dankbar sind. Die Namenslisten werden von dem Verein ständig korrigiert, mit besonderer Hinsicht auf das Angebot von György Mis-más (ehemaliger Gefangene in Árkus): Er würde in der Ortschaft Hortobágy, in der ökumenischen Kirche 12 Marmortafel einrichten, auf die er die Namen der ehemaligen Lagerbewohner hauen lassen würde.

(Übersetzung: Hetey György)

Takács János

KÓCSPUSZTA

1950. június – 1953. október

Bevezető

Nem születtem írónak. Nem is próbálok ebben a minőségben bemutatkozni az olvasóknak. Irodalmi tanulmányaim során sem tűntem ki, soha nem voltam lírai alkat.

A memoriterekkel pedig mindig „leszerepeltem”. Persze az irodalom iránti csodálatomat az én esetlenségem még inkább fokozta. Az indiánkönyvek után iszonyatos mennyiségű ponyvát faltam fel, mert a városi könyvtár – amely a múzeummal együtt a gimnázium egyik szárnyában kapott helyet – a megszálló szovjet csapatok „kezelésébe” került, és én – a háborút követő néhány hónapban – szabadon „kölcsonözhettem”.

Hogy mi indított mégis az írásra? Környezetem (főleg Ica húgom és Laci öcsém) ösztönzése az, ami miatt megpróbálom felidézni életem fontosabb epizódjait és ezek között azt a nagy „kalandot”, amelyet a hortobágyi elhurcolás, a kócspusztai kényszermunkatábor jelentett családom számára. Ezért elsősorban nekik szól ez az írás, meg utódaimnak, akik talán megértik történetemet, azonosulni tudnak magatartásommal, érzéseimmel és talán még némi tanulságot is levonnak.

A magam és családtagjaim élményanyagát kiegészítem barátaim, sorstársaim vallomásaiból, naplójegyzeteiből, filmen elhangzott szavaiból, memoárjaiból vett részletekkel. Ezzel szeretném családuk táborbeli történetét egyszersmind a kócspusztai tábor történetévé szélesíteni. Így nem várható sablonokba szorított, a szakma logikai rendjébe illő gondolatvitel, a szép magyar nyelv minden kincsét kiaknázó stílus, lenyűgöző izgalmak és fordulatok. Emlékeimet próbálom felidézni, lehetőleg a realitás talaján maradva, kényesebb esetekben a szereplők személyét árnyaltabbá téve, de mindig az igazság tiszteletével.

Életem 50 ledolgozott évében többnyire olyan munkaköröket töltöttem be, ahol elemzéseket, jegyzőkönyveket, beszámolókat kellett készítenem. Ezért sem várhatóak tőlem az elbeszélésekre jellemző lírai árnyalatok, a lélek apró rezzenéseit tükröző körülírások. Igyekszem azért kerülni a hivatali nyelv szakzsargonját, a másokat kritizáló minősítéseket és a rosszindulatú vádaskodásokat. Az érzelmi vonatkozásokat azonban nem szeretném mellőzni, miként az istenhit által vezérelt gondolatokat sem. A családi környezet, a piaristák szelleme, a há-

zasságomból eredő kötelékek meghatározzák életfilozófiámat, tetteim legfontosabb mozgatórugóit. Hála azoknak a barátoknak, ismerősöknek és idegeneknek, akikről mindig tanulni szerettem volna, még akkor is, ha negatív példáik bírtak más következtetésre.

Amikor elhatároztuk, hogy – más táborokhoz hasonlóan – feldolgozzuk a kócspusztai tábor történetét, a feladatot ketten vállaltuk. Bertók Gyula Balázs volt a társam, aki a „Törvénysértés nélkül” c., Gulyás testvérek által készített nagydíjas film narrátoraként vált ismertté, és együtt vállaltuk, hogy elkészítjük az utókor számára a mi történetünket. Ő három évvel ezelőtt elhagyott bennünket! De mint legjobb barátom, szellemében itt maradt, bízom benne, hogy irányítja gondolataimat, leszól hozzám az igazak otthonából, ha valamiben eltévelyegnék.

Kötelességemnek érzem, ahogy magammal is tettem, hogy felvillantsam az ő életének is néhány epizódját. Ismeretségünk nem valami kellemesen kezdődött. Egymás mellé kerültünk a kócsi birkahodályban, ahol oly szorosan feküdtünk, hogy szólnunk kellett egymásnak, ha alváskor másik oldalra akartunk fordulni. Ő már két évvel korábban érettségizett Keszthelyen a premontreieknél, én két héttel elhurcolásunk előtt Kanizsán, a piaristáknál. Ő már megismerte a mezőgazdasági munka alapelemeit, én gyakorlatilag a kaszát sem tudtam megfenni. Inkább az ellentéteket kerestük egymásban, mint az azonosságokat. Más brigádokban dolgoztunk, ő edzettebb és munkabíróbb volt nálam, és az első gesztusa is ebből adódott. Zsákolnunk kellett volna, az emeletes magtárba zsákokat cipelni a lépcsőn. Már az első fordulónál feladtam, mert a magam 63 kg-ja nem bírt a 85 kg-os zsákkal. Dzsaszi (mert a család és én így hívhattam) önzetlenül átvállalta terhelésemet, és én pedig hálásan regisztráltam, hogy nemcsak erőben, lélekben is előbbre tart nálam...

Aztán az egyik őszi napon kivételesen nem kellett vasárnap is munkába menni, és megengedték, hogy a tábor melletti néhány akácfa alatt hűsöljünk. Dzsaszi is ott ült az egyik fatörzsön, kezében könyvvel. Nálam is könyv volt, az Újszövetségi Szentírás. Gyorsan egyeztettük, ő meg a Misszálét tartotta fontosnak magával hozni az ismeretlenbe. Sok-sok beszélgetés, vita és közös élmény szötte barátságunkat testvérivé, még akkor is, amikor először a piroskai táborból ő édesanyjával más szálláshelyre került. Kapcsolatunk akkor sem szakadt meg, amikor őket – mint „kiválasztott” jó munkaerőket – egy kis csapattal közel két évre a Tiszaigarban létesített altáborba vezényelték. (Tiszaigar neve nem szerepel a 12 kényszermunkatábor felsorolásában, mert ugyan önálló rendőrfelügyelettel, de a tiszafüredi kapitányság alá rendelve, mint Kócspuszta mellérendeltje szerepelt. Igar létesítése az 1950-es rizsarátás okán történt – először nagyobb létszámmal – és a nagykanizsai háromszáz fős hullám 1952. évi érkezésével szűnt meg).

Bertók Dzsaszival barátságunk az 1953. októberi szabadulásunkat követően is szoros maradt, ők egykori gyenesdiási nyaralójukban telepedtek le, mi pedig Nagykanizsán. (Eredeti lakhelyére senki sem mehetett vissza, így a kanizsaiak

sem városukba, de mi – akiket Lipeszentadorjából hurcoltak el – Nagykanizsán kaptunk egy albérletet. Ki érti a Rendszer logikáját!...)Dzsaszival 56 decemberében megkíséreltünk egy disszidálást is. Resznekig, az ő falujáig jutottunk el, ahol megszálltunk. Hajnalban ő korán elment kikélni a hármashatáron átjutás lehetőségét. Egyszer csak egy tejszállító kocsi állt meg a ház előtt apámmal, aki ellentmondást nem tűrően rám parancsolt, hogy azonnal vissza kell térnem, mert drága anyám nem tud belenyugodni fia elvesztésébe. Mivel a tejesautót „svarc”-ban egy másik sorstársunk és jó barátom, Gyertyánági Jóska „kötötte el”, nem volt idő Dzsaszit megvárni, így (a jeges úton kétszer megperdülve) nélküle tértünk vissza. Bár másnap ő is hazament, komoly lelkiismeret-furdalás kínzott a „cserbenhagyásért”. Életünket, barátságunkat Kócs tette szorossá. A „Törvénysértés nélkül” c. filmben ő bizonyította tárgyilagos kiváló elbeszélőkészségét. Olvastam diákkori életrajzát, már akkor szunnyadozott benne írói véna. Kár, hogy helyettem nem ő írhatta meg e fejezetet!

Előzetesen szeretném bemutatni az olvasónak magamat és családomat.

id. Takácsék esküvői képe – 1929

Egy Göcsej széli faluban, Szentadorjában születtem 1931. június 2-án az ot-tani egyik boltos elsőszülöttjeként. Tulajdonképpen én már a negyedik gyerek lettem a családban, mert a húszas évek végén nagyszüleim „visszavándoroltak” Amerikába, és anyám két öccsét, hűgát itthon hagyták. Az a szándék vezette őket, hogy újabb dollárokkal gyarapodva itthon földeket vásárolnak az örökölt ősi Rákos-birtokhoz. Csak hát a történelem ismét közbeszólt, mert a világvál-ság azért VILÁG-válság, hogy az új hazában is tomboljon. Nagypámnak – aki útlevelének lejártát elkerülendő, néhány hónappal már korábban kiutazott – annyi pénze sem volt, hogy a később utána utazó nagyanyám után a bevándor-lókat karanténzó Ellis Islandon a 10 dollárnyi illetéket kifizesse.

Vidóczi Péter és neje – Takács János nagyszülei

Apám sem tudott a házasságba vagyoni értéket bevinni, mert bizony a tizedik gyerekként született, a betegségek miatt hétre fogyott gyerekseregben is csak annyi jutott neki, hogy a pákai és lenti esperesek segítségével a kereskedőszakmát kitanulva álláshoz juthatott. (Apámat túlélte bátyja mesélte, hogy a napi reggelire a gangra kitett kukoricakásából soha sem volt elég a hét tányér, mert mire nagyanyám a kiosztással végzett, már az egy-két repeta is elfogyott. A zsúpos házban pedig a sok gyerek nem fért el, így a nagyobbak az istállóban aludtak.)

Szóval a két ágrólszakadt fiatalnak négy gyereket kellett nevelni. De hol? A jobb kereset reményében távoli helyekre – mint Szőny és Bélapátfalva – is elmentek boltot-kocsmát vezetni, hogy mielőbb saját üzletet nyithassanak. Kétéves vándorlás után Letenyén nyithattak egy kocsmát, de nem sok szerencsével. A forgalom is lanyha volt, a kiegészítésként vállalt hizlaldát pedig felszámolta a sertéspestis. És mindent előről kellett a négy gyerekkel kezdeni! Az amerikai pénzen vett családi ház – amelyet egy zsidó családtól vásároltak nagyszüleim és amelynek toldalék épületét bérelte a Hangya szövetkezet – lehetett a bázis. A kicsi, háromszáz lakosú faluban próbált így megélni a szomszédba költözött szövetkezeti bolt, a korábbi utódjaként bejáratott Grószék tulajdonát képező másik zsidó bolt, és apám új üzlete. A szegényes árukészletet csak gyakori utánpótlásokkal lehetett feltölteni, ami azt jelentette, hogy lovas kocsival Nagykanizsára kellett menni két-háromhetenként beszerzési útra. Ha közben valami mégis kifogyott, ott volt a kerekesszámár (a bicikli), amellyel makadámúton, 50 kg-os hátzsidókkal és csomagtartóval, oda-vissza 80 kilométert letekerni nem mindennapi teljesítmény volt. (Legalább egy defekttel is számolni kellett utanként.) A nép szegény volt, mert a csodálatos dimbes-dombos vidék rossz minőségű földje

a lelkiismeretes, fáradságos fizikai munka ellenére sem volt bő termő, a lakosság egy része idénymunkával pótolta a hiányokat. Jellemző, hogy az útpadka lekaszalási jogáért az útmestert kellett megkörnyékezní, és a szomszéd T. Laci bácsi rendszeresen hitelre vásárolta a pipadohányt, hogy adósságát a felesége tyúkjai-tól elcsent tojásokkal rendezze, apám nagy titoktartását kérve. Az igazi nagy változást az olaj megjelenése hozta. Lispe határában 1937-ben fúrták az első kutat és Szentadorjánból Lipeszentadorján lett. Jöttek a „gyütt-mentek” az ország minden részéből, sőt alkalmanként még a tulajdonos amerikai cég alkalmazottainak személyautói is felporozták a falusi utcát. (Hogy mégsem szülőfalum lett az olajipar központja, annak tulajdonítható, hogy a tönkrement Stern uraság birtokából a falu egyik vezetője is szerezni szeretett volna, de a MAORT¹ (akkor még EUROGASCO) mindent akart. Így a másik, a bázakerettyei uraság csődje révén oda került a központ is. No, meg Nagykanizsára.)

A falu azonban befogadta a jövevényeket, jobbak lettek a keresetek, és fejlődött az egész vidék. Jellemző, hogy a 80 filléres kapás- és 1 pengős kaszás (férfi)napszám helyett az olajiparnál a szakképzetlen segédmunkásnak 24 fillér, egy fúrómesternek pedig 2 pengő volt az órábére. Szólt is a nóta a kocsmában: „Rendes a doboz, a fúró-szára forog, fúrósz legény vígan éli a világát.”

Apámnak is jobban ment az üzlet, miközben a Hangya² feladta a versenyt. Megengedhette magának, hogy az öreg boltépület helyett nagyobb és új gazda-

¹ Az első világháború utáni kedvezőtlen gazdasági viszonyok között újra meg kellett szervezni a szénhidrogén kutatását és termelését hazánkban. A helyzet súlyosságát fokozta, hogy a Trianonban megszabott határokon belül egyetlen reményteljes terület sem maradt. Így a kormány 1920-ban az Anglo-Persian Oil Company-nak adott lehetőséget a kőolaj- és földgázkutatásokra. A cég egy évvel később alapított Magyarországon egy leányvállalatot is, mely a Dunántúlon folytatott kutatásokat. Azonban többévi kísérletezés és eredménytelen munka után az angol tőke visszavonult hazánk-ból. A Nyugat-Dunántúlon ezt követően az angol-amerikai tőkéjű EUROGASCO (European Gas and Electric Company) képviselői kértek, majd nyertek jogosítványt a további geológiai vizsgálatokra és feltárásokra. Az angol-amerikai tőke, valamint Papp Simon geológus céltudatos munkájának köszönhetően sikerült igazi áttörést elérni a hazai szénhidrogén-kutatás terén. Zala megyében, Bázakerettye térségében a B–2-es kút üzembe helyezésével megkezdődött Magyarországon először a nagyipari kőolajtermelés. Az angol-amerikai cég összehasonlíthatatlanul korszerűbb módszerekkel és technikával dolgozott, és nagyobb tőkével folytatott kutatásokat, mint az azt megelőző vállalkozások. Ennek következtében a zalai Budafapuszta határában telepített B–1 jelű fúrárs nemcsak kedvező olajnyomokat, hanem jó minőségű földgázt is talált. A Papp Simon által kijelölt fúrópontra a 2. sz. kút fúrása 1937. szeptember végén fejeződött be, ami november 21-én termelt először olajat. E kút termelési eredményei alapján alakult meg 1938-ban az EUROGASCO jogutódjaként az első magyarországi olajbányászati nagyvállalat, a MAORT (Magyar–Amerikai Olajipari Részvénytársaság). A részvénytársaság sikerét jelzi, hogy az 1939-es adatok szerint a cég az ország kőolajszükségletét már 80 százalékban, 1940-ben pedig már 100 százalékban fedezte. Magyarország kőolaj-im-portáló országból kőolajtermelő országgá lépett elő. Papp, 1996 (a szerk.)

² Gróf Károlyi Sándor 1896-ban létrehozta a Magyar Gazdaszövetséget. 1898-ban megalapította a Hangya szövetkezeti hálózatot. Ez az európai szinten is úttörő intézmény sikerrel valóstította meg a termelő, értékesítő és fogyasztói szervezetek szövetkezeti modelljét. Számos parasztgazda köszönhetette a Hangya hálózatának, hogy fellendíthette gazdaságát. (a szerk.)

sági épületeket építhessen, sőt a valamivel több mint 10 holdnyi föld megmunkálására, a beszerzési utakra kocsist, a gyakori távollét miatt az őt helyettesítő édesanyánk mellé kisegítőt alkalmazzon. A terményfelvásárlás vállalásával még tovább gyarapodott az üzletkör, így egy szőlőbirtok vásárlására is lehetőség nyílt. Ez a család hétvégi kikapcsolódására adott idilli környezetet.

A Takács család az elhurcolás előtt

Ezek után már természetes volt, hogy – az egyenként Amerikába távozott testvérek után – szüleim 3 saját gyermekük továbbtaníttatására gondoltak. Némi tájékozódás után úgy határoztak, hogy a piaristákra bízzák az oktatás-nevelési feladatokat. Mivel bölcs tanítóim, a Rácz házaspár tanácsára – sok gyermekori betegség miatti gyenge fizikai állapotomra tekintettel – egy évet halasztottam, az ötödik elemi után, 1942-ben kezdtem el tanulmányaimat a Nagykanizsai Kegyesrendi Gimnáziumban. Az atyák gondoskodása (hivatásukból eredő lelkiismeretesség, az oktatási, nevelési szempontból kifogástalan precizitás párosult az önmegvalósításhoz szükséges fegyelem és szabadságfok kellő korlátaival) és barátaim, környezetem pozitív hatásai révén alakult ki meglehetősen határozott egyéniségem. A gimnáziumi éveim már a II. világháború szörnyűségei között indultak. Láttam a Sugár úton a laktanyából a felső templomba vonuló katonákat, és amint a kanizsai állomásra, majd a doni harcokba masíroztak, hogy többségük örökké ott is maradjon. Osztályunkban az egyetlen zsidó fiú, K. Kornél a padtársam volt és jó barátom. Megsírattam, amikor megtudtam, hogy teljes családja – egy nővérének kivételével – a koncentrációs táborok áldo-

zata lett. Először a németek, majd az oroszok használták iskolánkat hadikórháznak 1944 októberétől, aztán egyetlen (a konviktus) épületében májustól – gyakorlatilag hónapokig a kórházzal társbérletben elkezdődhetett a tanítás, és a gyorsított tanévben befejezhettem a III. osztályt. Érdeklődésem egyre inkább az orvosi hivatás (nem pálya) irányába erősödött, de rokonszenveztem a film-szakmával is. Az 1948-as állomosítás elűzte a piaristákat, akik ugyan még 2 évig maradtak rendházukban, de 1950-ben – gyakorlatilag velünk egy időben – őket is elhurcolták otthonaikból.³ Barátaimmal az állomosítás után elhagytuk a kollégiummá változott konviktust, és a baljós politikai események (állomosítások, „rendszer-váltás”, választási csalás) ellenére készültünk az érettségire, szövögettük ifjúságunk vágyálmait...

Az 1950. júniusi érettségi után szép, hosszú szabad nyarat terveztünk magunknak a baráti kör bevonásával. Cz. Sebestyén volt az első vendég nálunk az adorjáni családi házban. Szép kerékpártúrákat tettünk a csodaszép Göcsej-vidéken. Június 22-én vele, húgommal, öcsémrel és egy nálunk lakó fiatal tanítónővel (P. Ilona) Budafára bicikliztünk, ahol ma az ország egyik legszebb arborétuma látogatható. Az önfeledt hancúrozással és erdei sétával tarkított délutánt mamikánk fenséges vacsorája követte.

Apánk kanizsai beszerzési útjáról kissé későn ért haza, de megvártuk őt, és egy igazán vidám, gondtalan szép este tértünk nyugovóra.

Álmomban furcsa leltározást végeztem. Végigperegtek eltelt 19 évem emlékei. Gyermekkori sok-sok betegségem, majd mamié, akinek első pécsi operáció-

³ Az Államvédelmi Hatóság a nagykanizsai és a szegedi piaristákat 1950. június 9-ről 10-re virradó éjjel Vácra, a püspöki palotába szállították. 1950 júniusában és júliusában számos magyarországi kolostort és szerzetesrendet szálltak meg az ÁVH emberei, s tettek több mint tízezer szerzetest egyik napról a másikra földönfutóvá. Sokan közülük börtönbe, internálótáborba kerültek, s nem is egy a vesztőhelyre. A rajtaütésszerű elhurcolást a jugoszláv és osztrák határsávbán lévő kolostorok lakóival kezdték, s csaknem mindenütt ugyanazon az éjszakán. Június 8-a és 10-e között mintegy 413 férfi és női szerzetest szállítottak kényszerintézkodási helyre. Július 11-e és augusztus 14-e között további 187 szerzetest hurcoltak el otthonukból. A premontrei szerzeteseket Keszthelyről és Gödöllőről Máriabesnyőre szállították. A cisztercieket Szentgotthárdról, Pécsről, Bajáról június 9-ről 10-re virradóra éjjel a kunszentmártoni kármelita rendházba, Székesfehérvárról június 18-án Előszállásra, Budapestről a Bernardinumból Előszállásra és Páztóra vitték. A pécsi pálosokat június 9-én éjszaka a váci püspökségre szállították. A domonkos szerzeteseket július 11-én éjjel Sopronból Máriabesnyőre, Vasvárról és Szombathelyről az egri papi szemináriumba hurcolták. Július 9-én a szerviták Makóról Egerbe, a pécsi irgalmasok Abonyba kerültek. Ugyancsak június 9-ről 10-re virradó éjjel hurcolták el a pécsi, a kalocsai és a szegedi jezsuitákat Mezőkövesdre, az ottani rendházukba. A kőszegi verbitákat július 11-én Nyírbátorba, majd onnan Jászberénybe telepítették. (Hetényi Varga Károly, 1985.) Az 1950. évi 34. törvényerejű rendelet megvonta a szerzetesrendek működésének engedélyét (a megszűnt szerzetesrendek ingatlanai állami tulajdonba kerültek), kivéve a megengedett nyolc katolikus gimnázium ellátásához szükséges négy kijelölt tanító rendet. Rendeként 40-45 szerzetes maradhatott meg. A pesti piaristák mellett akkor a kecskeméti piaristák, a pannonthalmi és győri bencések, az esztergomi és szentendrei ferencesek, valamint egy Budapesten és Debrecenben tevékenykedő Miasszonyunkról nevezett Szegény Iskolánövérké női tanítórend kapott vissza gimnáziumot. (a szerk.)

ja rendszeresen visszarémllett emlékezetemben. Láttam H. Béluskát, az első, öt-évesen meghalt kis barátomat, V. Zoli osztálytársamat, akit a torokgyík vitt el és a 44-es pünkösdi kerettyei szőnyegbombázás erdő szélén kiterített áldozatait. Láttam a dömeföldei nagymamám temetését a zsúpfedeles háza udvarán. Szébb pillanatai is voltak a rövid éjszakai álmodozásnak. Nagy kórteremben láttam magamat, ahol a sok beteghez orvosok és ápolónők kísérték vizitelni. A sarki ágyban a falunk legszegényebb asszonya – aki egy szem fiát eltemette – Cenk Naca néni nézett rám, és erős szorítással megfogva kezemet kérdezte: Úgy-e Janikám, te meggyógyítasz engem?...

id. Takács János az elhurcolás előtt

Elhurcolás

Furcsa álmodat mamikánk sírós hangja szakította meg. Szelíden ébresztgetett: – Jancsikám, kelj fel, apát elvitték a községházára.

A csengőfrászos időszakban is furcsának tűnt, hogy éjjel háromkor zavarjanak fel, és fokozta ijedtségemet, hogy az előszobában két állig felfegyverzett ávos terpeszkedett a nádfotelekben. Alig tudtam a többieket is felébreszteni, és a pizsamámra valamit felvenni, amikor apánk két (szürke) rendőr és a falu bírójának kíséretében megjelent kezében egy „véghatározat”-tal. A hatósági közegek utasítására mindnyájan az előszobába zsúfolódtunk, és apáknak fel kellett ol-

vasnia az irat tartalmát, mely szerint el kell hagynunk otthonunkat és Tiszafüred-Kócspusztá kényszerlakhelyre kell – fellebbezési lehetőség kizárásával – azonnal költöznünk. Személyenként csak annyi holmit vihetünk magunkkal, amennyi egy-egy zsákban elfér. Bár vendégeink, a budafai kiránduláson is részt vevő tanítónő és Sebestyén barátom nem szerepeltek a listán, őket is felszólították a velünk „utazásra”. Ili gyorsabban meggyőzte a fegyvereseket, hogy ő nem családtag, de Sebestyént mindenképpen velünk akarták hurcolni, míg végül biciklijével együtt hazazavarták Kanizsára, megtiltva, hogy hátranézzen!...

id. Takács Jánosné Vidócz Ilona – 1936

Mamikánkat sírógörcse és önkívülete megakadályozta a csomagolásban, apánk bennünket próbált noszogatni, hogy a legszükségesebb ruhák mellé némi élelmet is rakjunk el, mert mint mondták, 3 napig nem kapunk semmit. A felszólításra – hogy az útra boltunkból rakjak el egy-két kiló cukrot – a mérlegen pontosan kimértem 2 kg kristálycukrot... Ili, a kis szoba tanítónő albérlője néhány ágyneműt, húgom kerékpárját és a harmonikámat „mentette át” saját-ként, míg a szemben lakó Regina nagynénimék néhány konyhai eszköz tulajdonbavételét vállalták. A 11 éves öcsémtől és 14 éves húgomtól sem lehetett elvárni, hogy az ágyneműtől az edényeken át a személyes emlékekig mindenre gondoljanak. A szekér reggel felé előállt. A súlyos állapotba került mamikánkat a kocsiderékba dunyha közé tettük, az ülésen két rendőr és a kocsis foglalt helyet, mi pedig a zsákok tetején a saroglyában. A faluban csak a függönyök mögött lehetett síró, részvétet kifejező arcokat látni, amint elindultunk a legközelebbi vasútállomás, Csömödér felé. Filmre való jelenetként őriztem meg azt a látványt, amivel Döme földön, apánk szülőfalujában találkoztunk. Testvérei és

nagy létszámú családjuk vagy húszan álltak a kanyarban néma csendben, síró arccal és egyikük sem jöhetett hozzánk még egy búcsúcsókra sem...

Az állomáson egy marhavagonon a falunkból még elhurcolt másik két családdal osztottunk Szalaiékkal, a nyugdíjas jegyző házaspárral két fiuk (Zoltán és Elemér) jött, míg a lispei részből Hajduékat hozták Laci és Sanyi fiaikkal. Hosszú várakozás alatt teltek meg a közeli községekből is a vagonok, és várni kellett a Rédicsről induló szerelvény, a „Göcseji vicinális” útvonalán besorolt további vagonokra is. Késő délután érkeztünk meg Zalaegerszegre, ahol mamit – súlyos állapotára tekintettel – kórházba akarta vinni a kirendelt mentő, de ő úgy határozott, hogy élete árán sem válik meg családjától. A vonat késő éjjel rövid ideig a kanizsai állomáson vesztegelt lezárt vagonokkal, de így is módot kerítettem arra, hogy egy résen át cédulát dobjak ki barátaimnak. A becsületes vasutasok révén ők ezt meg is kapták, és értesültek elhurcolásunkról.

Egyre súlyosabbá vált a vízhiány. Ivóvíze sem volt már mindenkinek, a tisztálkodásra pedig egyáltalán nem jutott. Szükségleteinket is a vagonban, vagy a mellé guggolva végezhattük. Ez különösen a nőknek volt megszégyenítő. Erd környékén, egy magas töltésen, a nyílt pályán jó ideig várakoztunk szombaton kora reggel felé. A környékeliek meghallották segélykérésünket és csatárláncba fejlődve – kézzel kézre adva – hozták vödörkben az éltető, frissítő vizet.

Hatvanban ismét hosszabb ideig kellett állni a vonatnak, (mint utóbb kiderült, az ottani zendülés és elhurcolások miatt)⁴, ezért támadt az a gondolatunk, vajon Kócspuszta helyett nem visznek-e bennünket jóval keletebbre, a Szovjetunióba. Úgy határoztunk, ha Debrecenig nem raknak ki bennünket, akkor felkészítjük a vagonpadlókat és halálra elszántan, lehetőleg a lassításoknál elhagyjuk a vagonot. De erre nem került sor, mert átkelve a folyón Tiszafüreden ismét ránk zárták a vagonokat.

Megérkezés

Jelentős várakozás után elindultunk, s Pusztakócs megálló előtt, a nyílt pályán megérkeztünk a – szó szerint – fagyos alföldi éjszakába. A lezárt vagonokba lovak nyerítése szűrődött be, és zalai fülünknek szokatlan, káromkodással sűrűn tűzdelt tájszólásban a rendőrök, kocsisok és traktorosok ordítóása. A szá-

⁴ Magyarországon 1950-ben 2300 férfi szerzetest és 8800 apácát hurcoltak el otthonukból, feltűnés és a lakosság közbelépése nélkül. Csak a hatvani ferences rendház számított kivételnek. Ma sem eléggé tisztázott, miért történt ez Hatvanban másként. A hatvani hívek páratlanul szép példáját mutatták a ferences atyák iránti ragaszkodásuknak. Amint hírül vették, hogy az ország több kolostorából elhurcolták a szerzeteseket, elhatározták, hogy mindenáron megvédik papjaikat. (Részletebben lásd a kónyai tábor Bank Barbara és Hetényi Varga Károly által írott anyagában – *a szerk.*)

munkra rendkívül hideg éjszakában melegedtek egy tábortűznél. Egy-egy vagonnál megengedték, hogy elvégezzük szükségletünket, de hosszú idő telt el, amíg elkezdhattuk a kirakodást. A lovak is fáztak, ezért pokrócokat kötözték rájuk, és nagy körökben nyargalásztak a tűz körül. A kornak megfelelő „körmös” traktorok, vagy gumikerekű HSCS vontatók pöfögése és bűze betöltötte a léghetert. Éberén, feszült figyelemmel vártuk sorsunkat.

Egy idő után kiadták a jelszót: KIPAKOLNI! Ez azt jelentette, hogy kis motyóinkat a vagonok mellé a földre kellett lerakni, öregeستül, gyerekestül – és aki-nek még volt –, állatostul. Először a négylábúakra került sor, azokat külön hajcsárok vették pártfogásba és hajtották új szálláshelyükre.

Aztán a kisgyerekeseket vették sorra, családjaik kapták a vontatókat, amelyekre ugyancsak zsúfolt halmazba dobálták a lepedőkre kötözött, zsákokba gyömöszölt holmikat, és a halom tetejére másztak fel a gyerekek, felnőttek. Egyik idősebb sorstársunk leesett, lába eltört. Orvost kérő jajgatására csak a család (két velemkorú fia és felesége) figyelt oda, mentőt már később a táborban kapott. Amikor megteltek a vontatók, következtek a lovas kocsik, ezekre szállt a mi családunk is vagonbeli földijeinkkel együtt. Elvileg mi is felülhettünk volna, de féltve kis motyóinkat, meg hogy a szülők felférjenek, mi, fiatalok felváltva, többnyire gyalogosan tettük meg a nyílt pályától a Lovassy-tanyaig kétórányi távolságra lévő földutat.

Közben ismerkedtünk a tájjal. Korábban csak Petőfi Alföldet dicsőítő verseiből, földrajzi tanulmányaimból és útleírásokból tudtam az idilli álomvidékről. A valóság másképp mutatkozott be. Szegényes tanyák, itt „laposok”-nak nevezett – csodálatos madárvilágot mutató – mocsarak mellett vitt el a kocsi. Itt láttam először bíbicet, de a növényzet már kiégett, a szikes, repedezett talaj az előregedést és szegénységet idézte fel bennünk. Az a kis akácerdő, amely árnyékot adott a nyílt pályás megállónkhoz közel, elmaradt. A tanyáknál itt-ott akadt egy szegényes akác vagy bokor, de a nálunk megszokott veteményesnek, netán virágoskertnek nyomát sem láttuk. Hallgatag volt minden, még a kocsis sem szólt hozzánk. (Mert mint utólag megtudtuk, az „eligazítás”-nál nemcsak a hajtók, de minden „szabad” helyi dolgozó tudomására hozták, hogy mi a demokráciára nagyon veszélyes elemek vagyunk, népnyzó kulákok, dzsentrik, horthysták, Tito láncos kutyái stb.).

Amikor áthaladtunk a Tiszafüredet Debrecennel összekötő 33-as (akkor még makadám) főúton, a kereszteződésnél megérkeztünk az Egyek–Nagyiván közötti földút mellett lévő célállomásunkra, az egykori tulajdonos nevét viselő Lovassy-tanyára.

Nem várt bennünket senki, semmivel. Se fedél, se étel, se egy barátságos szó sem jutott, de még két és fél napos úton kiszáradt torkoknak friss víz sem. Már az úton láttuk, amikor egy lakatlan tanyánál megálltunk, hogy a kocsis először a lovat kínálja meg a gémeskút favödréből. (Mert a ló kényes állat, amelyik vizet elfogadja, azt az ember is ihatja.) A mi zalai tiszta, üdítő vizeink után az ittenieket langyosnak, poshadtnak, mellékízűnek és néha elszíneződöttnek érez-

tük. Még az sem vigasztalt, ha a vödör peremére békák ültek (amely – az itteniek szerint – ugyancsak biztos jele az ihatóságnak.)

De szép lehetett – valaha – az a Lovassy-tanyaként ismert kúria, amely bővítve Szabó-tanyával, óriási rendetlenségével egy állami gazdaság központjává avanszált. Szépnek tűntek a 80-100 méteres kunhalmok is, amelyek mellett eljöttünk (Nyírházi, Kondás, Nagy, Faluvégfalma) és a közeli Lapos-halomként térképezett, de itt csak Rózsadombnak hívott halom is. Közelen volt még a Demeház és a Péteri (Szemerei) tanya, távolabbról fehérlettek Jusztus, Tárkány és az épülgető későbbi Kócsújfalu házai, míg a Nagyiván felé, illetve Egyek irányába vezető földút kereszteződésben a Kaparó csárda várta a megszemjázott és alkoholra vágyó utasokat.

Megérkeztünk! De vajon hova?! Kócspusztára, ill. annak központjába, Kócsújfaluba. A mai térképek szerint a Tiszafüredet Debrecennel összekötő 33-as számú főútvonalon lehet ide eljutni 15 km-es autózással. Ha megnézzük a korabeli katonai térképet, azon is feltűnik, hogy az aszfaltút nem a ma is meglévő Patkós és Meggyes csárdákat összekötő, nyílegyenes egykori ún. „marhacsapáson” vezet, hanem jókora félkört megtéve halad. A korabeli és helyiektől származó források szerint a többletútért az érintett nagyobb tanyák gazdái fizették le a tervező mérnököt, aki az akkori „úri becsület” jegyében önkezeivel hozott ítéletet magán a felderített korrupciós lépés miatt. A mi mozgásterületünk Kócspuszta (vagy a térképen jelölt Pusztakócs) a Patkós csárdánál kezdődött nyugaton és az Arkus csatornánál (Meggyes csárda, Újvillongó és Nagyvillongó vonalában) végződött keleten. Az északi határvonalat a már említett „marhacsapás” képezte (Sallós-, Bögő-, Szekeres-tanyák vonalában), míg délen – keletről indulva – a Kovách- (Piroska-), Dömehát- és Kettős-tanyák íve jelentette a határt. A már hivatkozott Magyar Néphadsereg Vezérkara L-34-18-B katonai térképszelvényen az egyes tanyák más néven vannak feltüntetve, mint a helyi használati nevek. (Pl.: Kovách helyett Piroska, Szemerei helyett Péteri, Nagypatkós helyett a Strauss tanyaneveket használtuk).

A vonat, amellyel érkeztünk, az Ohat-pusztakócsi megálló előtt a nyílt pályán rakott le bennünket, majd a lovas kocsik – a korábban említett tanyákat összekötő – földúton szállítottak a 33-as út melletti tanyára.

Első „szálláshelyünk” sem igazán az állami gazdaság központjának számító Lovassy-tanyában volt, hanem annak közvetlen szomszédságában lévő Szabó Gy.-tanya két nádfedeles birkahodályában és egy melléképületében. Az első éjszakákat mégsem itt töltöttük, hanem a Lovassy-tanya épületeinek különféle zugaiban, padlásokon és főként a szabad ég alatt. Nem várt bennünket senki! Azaz vagy egy tucat rendőr vett át bennünket a „szentjánosistenes” Varga nevű őrmester vezetésével, meg néhány helyi brigádvezető, a fülünket akkor még sértő sűrű káromkodásokkal. A gazdaság igazgatója rövid „szózatban” közölte, hogy mi a nép ellenségei vagyunk, és ne ábrándozzunk semmiféle szabadulásról, nekünk itt kell megzsidóznunk a földet.

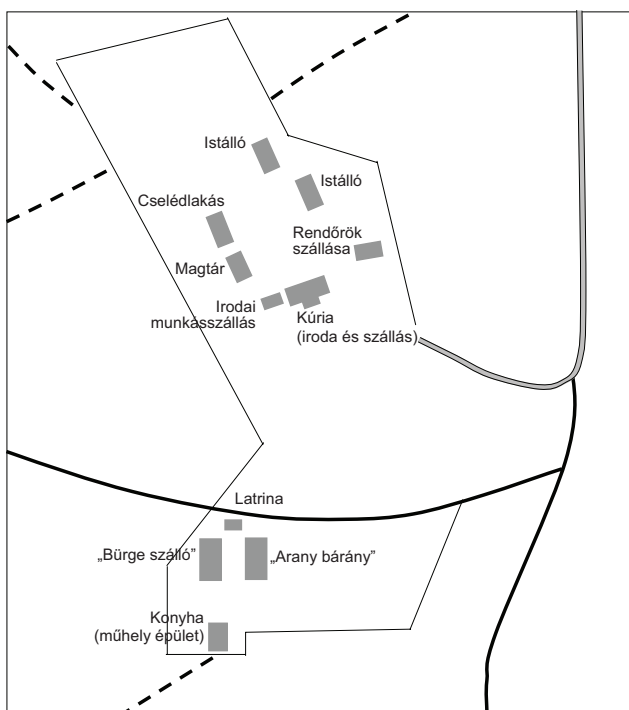
Az L-34-18-B-d katonai térképszelvény (1:25000) részlete

Lovassy-tanya – 1955

Kócs, Lovassy-tanya és Szabó Gy.-tanya
Takács János rajza és a 25000-es térkép (L-34-18-B-b) szerint

Helyszínrajz – Lovassy-tanya

Igazából fel sem fogtuk, hogy mi történt velünk! Anyánk kissé oldódott mély aléltságából, ugyanakkor apánkra valami szörnyű heveny torokgyulladás tört, amely őt tette lázasan magatehetetlenné. (Két nap múlva – amikor már kis híján megfulladt – került kórházba.) Aki mozgásképes volt, áthajtották a birkahodályokhoz, így én is hordtam a trágyát, amely a birkák által kőkeményre taposva fél méter vastagon fedte a földet. Mivel nem volt elég szerszám, csákány és villa helyett kézzel rakodtunk azokra a szekerekre, amelyeket magunk vonszoltunk a trágyadombig. Amikor végeztünk, az almozáshoz kaptunk néhány vödör meszet, némi szénát és a még nedves földön megágyazhattunk. Ötven centi helyet mértek ki egy-egy személy részére és fejünk alá pakolhattuk kis motyónkat (ruhát, élelmiszert és minden mást, amit az otthoni kapkodásban összeszedtünk). Szerencsénkre felettünk volt egy apró ablak és közel kerültünk az egyetlen bejárathoz is, így mi valamivel könnyebben viseltük azt az iszonyatos párás hőséget, amely a napi embertelen hajsza utáni pihenést is inkább ájulássá alacsonyította. Még az állatok számára is elfogadhatatlan zsúfoltságban éltük életünk mindennapjait, a tisztálkodástól a főzésen át a családi életig.

Lovassy-tanyai birkahodály

Nappal csak a munkaképtelenek maradtak a hodályokban, az aggok, idősek, betegek, gyerekek. A tíz éven felüli gyerekeket is kihajtották, vízhordónak, libapásztornak, gyomlálónak, vagy más robotra. Egy vízhordó sokszor jobban elfáradt, mint a kapáló vagy marokszedő, mert a nagy hőség miatt mindenki állandóan szomjazott és vízéért kiabált, a felnőttek, ha nem bírták, leültek. De a víz-hordónak loholnia kellett. Öcsém, aki 11 éves volt ekkor, maradandó károso-

dást (ún. tyúkmellet) szerzett a két 10 literes alföldi kanna cipelgetése miatt. A kezdeti téglatűzhelyes (két téglá közé rakott éghető hulladék felett volt a főzőedény) módszer után megszervezték a tábori konyhát. Saját költségen beszerzett eszközök és anyagok önerős biztosításával és egyetlen lovas kocsival (4-5 órányi távolságot megtéve) hordták körül a különböző brigádokban dolgozók részére a többnyire egytálas, általában hús nélküli ételt. A rendszertelen ételmezésre jellemző, hogy hét héten át (!) nem ettem mást, mint vízben főtt, (a disznóktól elcsent), zsír nélküli kukoricadarát és azt a 23 dkg (!) kenyeret, amely a napi fejadagunk volt. Állandóan éhesek voltunk és fizikailag is alaposan leromlottunk. (Jómagam 186 cm magas és 63 kg (!) voltam.) A kis kenyéradagot sem az ott ismert szép fehér kenyérből kaptuk, hanem olyant, amit „komiszkenyérnek” neveztek az egykori bakák. Szegény jó édesanyánk gyakran ezt a kis mennyiséget is megvonta magától, dugdostuk egymásnak is, hogy több jusson a fejlődő gyerekek vagy kenyérkeresőnek. Próbáltunk a helyi lakosoktól is ételmisszerpótlást vásárolni, de egyrészt nekik sem volt a padlásseprések időszakában, másrészt drága volt: 1 kg avas szalonna 100 Ft, ugyanakkor tiltották is a táborba szállítást, rendszeres motozás volt.

Lovassy-tanyán az életünk késő őszi tartott. A már előbb leírt állapotokhoz még néhány epizód elbeszélése kívánczik. Az első halottunk Tömpe néni volt, akit betegen, fiával és menyével egy Báza nevű falucskából (ma Bázakerettye része) hurcoltak el. Halála után a hőségben pár napig egy romos ólban tartották a holttestet, majd megszervezték, hogy a 15 km-re lévő tiszafüredi temetőbe szállítsuk. K. Pali mellett én voltam a kijelölt sírásó. Egyik asztalos sorstársunk hulladék deszkákból egy ládát csinált, abba fektettük szegény néni testét, és szekérre raktuk. A kocsison kívül az elengedhetetlen rendőr kíséret ült a bakon, mi pedig Palival a kocsi mögött lépdeltünk. Egy idő után a rendőr megengedte, hogy a löcsök mellé üljünk, majd látva a kényelmetlen helyzetünket, biztatott, hogy üljünk csak rá a ládára. Három és fél órás utazással (mert némi idő kellett a rendőrnek a Patkós csárdai féldeci felhőrpintéséhez is) érkeztünk meg a temetőbe, ahol némi körülményeskedés után kijelölték a sírhelyet. Javasoltam, hogy papot is kellene szerezni, de a rendőr nem tartotta szükségesnek (az igazság az, hogy a két családtag sem). Így megkezdhattuk a gödörásást, ami bizony nem várt nehézségekkel járt. Itt tudtuk meg, hogy nemcsak a szikes föld kemény, de a gyökereket is le kellett győznünk, hogy haladjunk. A rendőr 60 cm mélységnél megunt a kínlásunkat, és utasítást adott az elföldelésre. Szegény Tömpe mama bizony nem túl mélyről várhatja a feltámadást...

Kiderült az is, hogy miért volt izgatott a kísérő rendőrünk. Füredi lévén szeretne volna meglátogatni családját. De hova tegyen bennünket? A kocsis ugyan szabadember volt, de hát mégsem bízhat rá bennünket, meg annak a városban más intéznivalója is volt. Nem volt mit tenni, megígértette velünk, hogy nem szökünk meg, és beültetett bennünket egy kocsmába, hogy ott várjunk rá. Az a reményem, hogy végre jóllakhatunk, még itt sem teljesült, mert 3, több hete szá-

radó mignonon kívül még egy rántottát sem adtak, és éhesen maradtunk. Életrajzaiban – kis nagyképűséggel – hivatkozni szoktam rá, hogy sírásó is voltam.

Egy tiszafüredi kiránduláshoz kapcsolódik T. Laci bácsival kötött ismeretségem is. Laci bácsi eredetileg csikós volt, de mivel megfogytak a lovak (vagy valami más hézag keletkezett életrajzában), gulyássá degradálták. (Az ezzel együtt illő kalapváltás – a gulyásnak kisebb karima járt – nem történt meg. Hősünk továbbra is a legszélesebb karimájú csikóskalapot viselte.) Feladatuk kaptuk, hogy egy kisebb gulyányi növendék marhát vegyünk át a tiszafüredi vasútállomáson, és Laci bácsi irányításával hajtsuk őket a kócspusztai Jusztus-tanyára (kb. 14 km). A Dunántúlról származó állatoknál jelentősége van a „növendék” szónak, ami arra utal, hogy nem ismerték az állatok még a gulya zárt fegyelmét, és gyakorlatilag terelhetetlenek voltak. Így aztán hiába volt Laci bácsi hatalmas hangja, és még annál nagyobb káromkodási szókincse, a pokol elszabadult. Szegény fürediek talán még most is emlékeznek arra az éjszakára, amikor a megrettent hordát igyekeztünk kordába szorítani. Szerencsére a házak és a kerítések megakadályozták, hogy az udvarokba is berohanjanak a marhák, de az ostorok pattogása, a bikacsökök puffanása, és nem utolsósorban a káromkodásokkal fűszerezett ordítózások felborzolták a pihenésre vágyó polgárok idegeit.

Közel húszórányi kínlódás után másnap dél körül érkeztünk meg a célállomásra, Jusztusra, amikor pont az én „reszortomnál” elszabadult egy szabadságra vágyó állat. Természetesen, nekem kellett utána rohanni, és valahogyan visszaterelni. A lábamat feltörő cipővel a nyakamban loholtam, mire nagy nehezen elértem. Kicsiny szarvát megragadva, végső erőmet bedobva tekertem egyet a nyakán, mire elnyúlt, én pedig ráájultam. Először engem mostak fel a társaim. Kétségbeesetten ocsúdva, rögtön a szegény párát élesztgettük. Mert mi történt volna, ha a mástól elrabolt, de már a népköztársaság tulajdonát képező állat életével nem tudunk elszámolni?

Jusztus-tanya – 1955

Jusstus-tanya – főépület

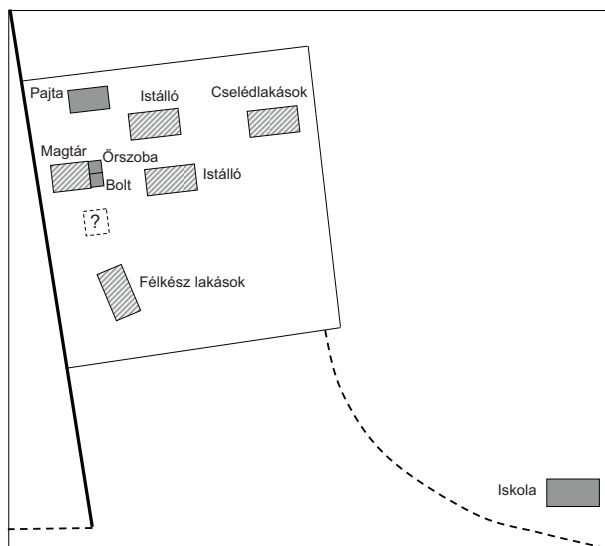

Jusstus-tanya – marhaistálló

Laci bácsi egyébként kifejezetten szép magyaros ábrázatú pásztorférfi volt, szénfekete hajjal, hetyke pödrött bajusszal, mindig tiszta inggel, csizmával és csizmanadrágban, valamivel ötven felett. Egyszer, amikor azzal dicsekedett, hogy milyen jókat mulatott az akkori előkelőségekkel és külföldi dámákkal a kilenclyukú hídnál lévő csárdában, megkérdeztem tőle – ismerve, hogy két szép nagylánya van és takaros felesége –, manapság is előfordulnak-e ilyen kicsapongások? Az öreg sértődötten válaszolt: Hogyan képzelek én ilyet, mert bizony, mióta őket a pap összeadta, gondolatban sem csalta meg asszonyát.

– Így görbüljön meg? Mutattam az ujjamon. Kis gondolkodás után helyesbített:

Kócs, Jusztus-tanya
Takács János rajza és a 25000-es térkép (L-34-18-B-b) szerint

Eredetileg:

Pajta
 Istálló
 Cselédlakások
 Magtár
 Istálló
 ?
 Félkész lakások
 Iskola

Felhasználva:

Pajta
 Kitelepítettek lakóhelye
 Kitelepítettek lakóhelye
 Kitelepítettek lakóhelye, őrszoba, bolt
 Kitelepítettek lakóhelye
 (Konyha)
 Kitelepítettek lakóhelye
 Rendőrség

Takács János utóirata a Jusztus-tanyához:

„A 6-os épületre nem emlékszem és arra sem, hogy hol volt az iskola (mármint a mi gyerekeinknek).

– Azaz, egyszer, majdnem... És akkor előadta, hogy a háború alatt katonaként Nagyváradon szolgált csicskasként, és ott bizony igencsak helyrevaló menyecs-kénél szállásolták el őket, ahol kísértésbe hozta az ördög.

– Képzelve el, már a bakancsomat is levettem, de eszembe jutott, hogy az ő férje meg a Don-kanyarban szolgál... És ellenálltam a kísértésnek.

Ha a történetet néha felidézem másoknak is, az jut eszembe, hogy a pusztai erkölcs és az ősökötől örökölt jellem nem feltétlenül az iskolázottság függvénye...

De térjünk vissza a pusztánkhoz, a Lovassyhoz!

Az eredetileg szép kúriának épített, az állami gazdaság központjává avanszált kis kastélyt különböző gazdasági épületek vették körül.

Ástunk egy gödröt, náddal bekerítettük, és elválasztottuk a női részleget a férfiakétól, majd 2 pallót és 2 fogódzórudat erősítettünk fel és guggolhattunk dolgunkat végezni a latrinán.

Birkahodályról készült kép – Adanics Matild és egy másik hölgy

A vízellátást egyetlen gémeskút jelentette, melynek lehangoló minőségét és elégtelenségét a táboron végigsepert hasmenésciklus bizonyította. A mintegy három és félszáz táborlakó mosási, tisztálkodási igényéhez a kút kapacitása kevés volt, ezért egy távoli kútról történő cipekedéssel próbáltunk magunkon segíteni.

A mellékelt térképen látható, hogy a munkahelyeket 1-1 órán belüli gyaloglással (oda és vissza) általában elérhettük. Az aratók és cséplők már hajnali 3-kor keltek, mások 5-kor. A cséplőbrigádot külön válogatták ki, de nekik is gyalogni kellett, a vontatók általában üresen jöttek-mentek a munkahelyekre. Az első cséplőbrigád fiataljai kopaszra nyírátták magukat azzal a szándékkal, hogy szabadulásukig kopaszok maradnak. (A negyven hónap alatt felhagytak fogadalmuk betartásával.)

Az aratókat is korán keltették, még a géppel aratókat is, mert alacsony (hektáronkénti 6-8 mázsás) hozamokat a munkaerő hajszerésével lehetett ellensúlyozni. Persze nemcsak búzát kellett aratni, hanem borsót is, amelyet tulajdonképpen a földből téptünk ki. Ide általában a nőket és magamfajta, mezőgazdaságban gyakorlatlan munkaerőket irányítottak. Az állandó hajladozáson kívül a csípős por volt kellemetlen, pláne a cséplésnél.

Brigádfelvétel

Bánásmód

Nem volna teljes a kép, ha nem szólnék a brigádvezetőről, akik hamar rájöttek, hogy mi nem vagyunk megátalkodott népellenségek, sőt szorgalmunkkal bizonyítottunk, a helyiek teljesítményét rendre meghaladtuk. Ezért többnyire humánusak voltak, és ha mások nem látták, segítettek is bennünket. (Két embert kivéve, Zima Jóskát és Horváth Lacit, akiket néven nevezek, még akkor is, ha személyiségi jogukat védelme címén be is perelhetnek. Még élő sorstársaim bizonyíthatják kegyetlen önkényeskedéseiket).

Saját esetemmel bizonyíthatom Horváthról alkotott véleményemet. Már a Piroška-tanyán laktunk, amikor egy munkával (vagy harmincan) a tanyához közeli munkahelyen végeztünk. Társaink javaslatai alapján apámmal kértük a brigádvezetőt, hogy a közeli helyszínre tekintettel engedje meg számunkra, hogy az ebédünket a táborban fogyaszthassuk el. Ő ragaszkodott, hogy felkészületlenül, szerszámok nélkül menjünk egy távolabbi munkahelyre, mire a kis csapat – teljes egyetértésben – lassan mégis elindult a tábor felé. A brigadéros erre előre szaladt, és közölte a rendőrökkel, hogy munkamegtagadás, zendülés történt. Mint hangadókat bennünket jelölt meg, amire apámat és engem elkülönítettek, és egész estig felváltva faggattak, hogy miért tagadtuk meg a munkát? Hiába bizonygattuk, hogy mi folytatni akartuk azt, csak a célszerűség figyelembevételével előbb étkezést javasoltunk. Megvárták, míg bealkonyodott, és a sötétség lep-

le alatt megismerkedhettünk mi is a magyar rendőr gumibotjával. A szörnyű nem az volt az egészben, hogy igazságtalanul megaláztak, fájdalmat okoztak, hanem, hogy végig kellett hallgatnunk egymás kínzását, visszafojtott nyögését. A lesötétített helyiségben hasra kellett feküdni, a mezítelen lábakat felemelve körbe „seregni” (forogni), lábakat nem elrántani, hogy a 4-5 körben álló pribék – kézilámpáikat villogtatva – telibe találhasson. Először apámat készítették ki, majd én következtem. Soha nem felejttem el apám nyögéseit, és hogy én tehetetlenül, lefogva, a segítségnyújtás lehetősége nélkül az ő szenvedését is átélni voltam kénytelen. Alig tudtuk megtenni a szálláshelyig tartó 40-50 lépést, és napokig vizes ruhába csavart lábbal rostokoltunk a priccsen.

A verések – különösen Piroskán – Balla Mihály rendőrőrmester tábor- és őrsparancsnok irányításával napirenden voltak. Volt olyan sorstársunk is, aki próbált védekezni, vagy visszatámadni. Olyan megtorlás következett, hogy „saját anyja sem ismert volna” a megvert emberi roncsra...

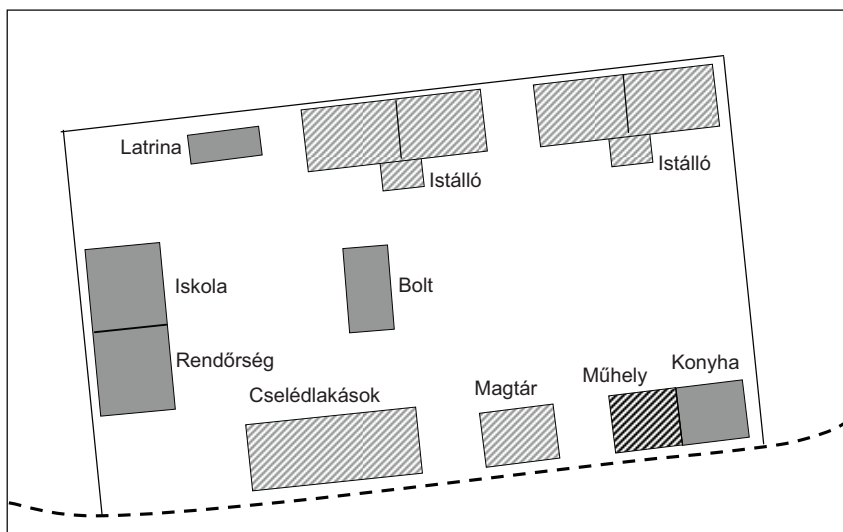
Balla Mihály őrsparancsnok

Lovassyn késő őszig maradhattunk, mert a várható hideg télben megfagytunk volna a padlás nélküli hodályokban. Piroska (a katonai térképen Kovách) tanya volt a következő táborhelyünk.

Mint a helyszínrajzról is látható, ez mintegy 5 km-es (egyórányi) távolságra volt a gazdaság központjától, első táborhelyünktől. A költözés első nagy hátránya lett, hogy megnőtt a távolság a munkahelyek irányába, ami a sártengerre vált földutakon tovább fokozta elcsigázott, túlterhelt állapotunk romlását. Elképzelhető, hogy akinek a Strausz-tanyára kellett mennie munkára, mintegy öt

órát gyalogolt (oda-vissza), természetesen minden külön fizetés nélkül. Ezután következett sokszor 12-14 órás munkaidő, szigorúan teljesítménybérért!

Kócs, Kovách-tanya (Piroska)
Takács János rajza és a 25000-es térkép (L-34-18-B-b) szerint

Eredetileg:	Felhasználva:
Lakóépület	Rendőrség, iskola
Cselédlakások	Kitelepítettek lakóhelye
Műhely?	Bolt
	Latrina
Magtár	Kitelepítettek lakóhelye
Istálló	Kitelepítettek lakóhelye
Műhely	Kitelepítettek lakóhelye, konyha
Istálló	Kitelepítettek lakóhelye

Előnyt jelentett Piroskán, hogy itt már nem a földön, hanem magunk által – többnyire lebontott tanyák hulladék faanyagából – készített priccseken alhattunk és a pricc alá, fölé rakhattuk szegényes motyóinkat. Stabilabbak voltak az épületek is, mert a cselédházaktól a magtárakon és istállókon keresztül a dohánypajtaig mindenféle majorsági épülettel találkozhattunk. Itt sem nagyon fogadta kegyeibe családjunkat a szerencse (vagy bizonyos háttérhatalmak), mert nekünk jutott a legszellősebb épület, nádfedeles, padlás nélküli, két végén deszkázott dohánypajta. Magunk módján próbáltunk javítani az adottságokon (nád- és törekborítással, szigeteléssel), sőt a vályogfallal kettéosztott terem fűtésére egy közös búbos kemencét is építettem.

Itt kell megemlítenem, hogy közben sikerült beügyeskedni magamat az építő brigádba, ahol nemcsak építettünk, hanem sokat bontottunk is, hogy anyagunk legyen az építkezésekhez. Így tanultam meg, hogy a kemencét nemcsak napraforgósár vázára kent sárból, hanem más anyagokból – így téglából is – lehet építeni. Az már egy más kérdés, hogy az egyébként is szellős, kétszer húsz ember lakásául szolgáló termeket nem lehetett kellően felfűteni. De a napi – saját pénzünkön a gazdaságtól vásárolt – egykötényi szalma csak azok részére kellette a meleg illúzióját, akik a padkára ülhettek.

Piroskán töltöttük táboréletünk negyven hónapjának leghosszabb idejét, amely a késő őszi költözködéstől a kanizsaiak 1952. júniusi érkezéséig tartott. Ekkor a 340-ről 650-re növekedett létszámra tekintettel Jusztus-tanyán alakítottak számunkra táborhelyet, ahol az 1953-as őszi szabadulásunkig őriztek bennünket.

A táborélet mindennapjainak legnagyobb tehertételét a már említett megemelkedett munkahelyi távolság, az iszonyatosan sáros, havas utakon való kimerítő gyaloglás mellett a napi „embervásár” és a gyenge ételmezés jelentette.

Természetesen, itt sem tudtak minden munkacapat mellé rendőr kíséretet biztosítani, ezért az egyes brigádok vezetői válogattak ki bennünket a hajnali sorakozásnál, hogy hova, milyen munkára vigyenek. Lassan kialakultak az állandó csapatok, amelyeknek külön munkarendhez alkalmazkodva már nem kellett kivárni a sorakozón tartott rabszolgavásárt, sőt brigádvezető nélkül indulhattak munkahelyükre. Szökéstől valójában nem kellett tartani, mivel a családi közösségen megtorolhatták volna az eseményt, de a megfélemlítések és verések lélektanilag is elrettentettek. Elvileg a munkáért ugyanolyan bért kaptunk (szigorúan teljesítmény alapon), mint a szabad munkaerők, de mégis éhbérszintre faragták le járandóságainkat. Jellemző, hogy első heti – borsó aratásért – kapott bérem mindössze 11,34 Ft volt, kb. tizede a normális szintnek. Amikor már kitanultam és ténylegesen is kőműves szakmunkát végeztem, akkor is csak segéd munkás fizetést kaptam, heti 100-120 Ft-ot. Betegbiztosításra ötletszerűen, mint mezőgazdasági munkást jelentettek be, ami a kárpótlási eljárás során derült ki a hiányos bélyegzésekből. Munkaruhát, vagy bármilyen természetbeni juttatást nem kaptunk, sőt komoly gondot jelentett a magunkkal hozott ruhák pótlása, javíttatása, foltozása.

Étkezés

Piroskán már megszerveztük a konyhát, ahol általában hús nélküli egytálételeket főztek, amelyet a nagy munkaterületre lovas kocsival hordtak szét. A konyhán a beteges, többgyerekes anyák dolgoztak, a köz által nyújtott minimális bérért vagy étkezésért. Akik olyan helyen dolgoztak, hogy a szekér nem érhetett el

őket, este kapták meg adagjukat. Azok, akik keresettel nem rendelkeztek, adagjukat nem tudták megfizetni, hogy éhen ne haljanak, a közösség számlájára étkeztek. Ilyen eltartott volt pl. egy volt lenti jogász házaspár, ők úgy próbáltak valamit törleszteni, hogy Cili néni tisztította a rendőrök összes cilinderét, (lámpaüvegjét). Ezért is kapta becenevét. A reggelit és vacsorát mindenkinek magának kellett előállítani. Ma sem tudom elmagyarázni, milyen trükkökkel, ügyeskedésekkel. (A hét heti [!] kukoricakásás menü is ide tartozik...)

A konyha ellátása heti egyszeri tiszafüredi piaci bevásárlással történt, amikor a közösségből megválasztott bevásárló (és boltos) egy rendőr és egy szabad kocsis kíséretében beszerezhetette a szükséges nyersanyagot és más, a saját kis boltban forgalmazható cikket. Egy kis épület volt a táborunk területén, ahol működött a bolt, és készpénzben vagy felírásra (amelyet fizetéskor kellett törleszteni) lehetett vásárolni. A választék rendkívül gyenge volt, mert működött a jegy- és a fejadagrendszer⁵ a szabad világban is, és általános áruhiány volt a jellemző. A közös konyhai kosztot és a tábori bolt szegényes ellátását kiegészítendő alapvető élelmiszerekhez csak a feketepiacon (munkahelyi kapcsolatokkal) lehetett hozzájutni az eredeti ár többszörösén, a motozás és elkobzás veszélyének kitéve. A kenyérfejadag – mint már említettem – hosszú időn át 23 dg volt, amely a mai fogyókúra helyzetben még soknak is tűnik, de az elítélt rabok és a SZU-ban sínylődő gulágosok is 50 dkg-ot kaptak. Mondanom sem kell, hogy ennek méricskélése időt rabló és a morzsálódás miatt pazarló is volt.

Jellemzőként az akkori időkre, leírom azt az esetemet, amikor – elkódorogva munkahelyemről – felkerestem egy tanyát, hogy némi élelmiszerral oltsam kínzó éhségemet. Három-négy szutykos gyermek, borzalmas rendetlenség és egy csontvékony anya fogadott, akinek előadtam kérésemet. Sírva válaszolta, hogy bizony semmit sem tud adni, mert még annyi pénze sincs, hogy a kenyérsütéshez élesztőt vehessen. Beláttam, hogy mindig akad a szegénynél még szegényebb, és otthagytam egy tízforintost.

Másik alkalommal B. Béla bácsival Egyekre szöktünk, mert hallottuk a szabadoktól, hogy ott új bolt nyílik, és ilyenkor viszonylagos árubőséget teremtenek a Hatalom urai. A faluba érve, megrémülten tapasztaltuk, hogy óriási sor kígyózik a bolt előtt. Mit lehet ilyenkor tenni? Béla bácsi közölte, hogy a hátsó

⁵ Jegyrendszer bevezetését általában háború vagy más válsághelyzet indokolja, amikor a szűkösen rendelkezésre álló közszükségleti cikkeket csak meghatározott mennyiségben (= fejadag), a hatóság által kiadott utalvány ellenében lehet beszerezni. Hazánkban jegyrendszert vezettek be a II. világháború alatt, amelyet 1949. szeptember 1-jén töröltek el. A hiánygazdálkodást fönntartó kommunista kormányzat 1951. január 1-jével ismét bevezette a jegyrendszert. Csak így, a lakossági fogyasztás és életszínvonal rovására tudta finanszírozni az első öt éves terv irreálisan megnövelt nehézipari beruházásait. A jegyrendszer összekapcsolódott a begyűjtési, beszolgáltatási rendszerrel, és kialakul mellette a feketepiac is, ahol a hatósági ár többszöröséért lehet beszerezni a termékeket. Magyarországon 1951. december 2-án szüntették 1034/1951. MT. határozat szüntette meg a jegyrendszert. Az MT határozat az áruhiányt nem számolta fel. (a szerk.)

bejáratnál nincs senki, próbálkozzunk ott. A kilincs engedelmeskedett, mi beléptünk a raktárba, és pont beleütköztünk a rend fenntartásáért kirendelt rendőrbe. Lebuktunk!... Fokozta rémületünket, hogy a rend őre iszonyatos – trágárságokkal cifrázott tájszólással ejtett – káromkodásba kezdett. Aztán, amikor a boltba visszaterelte a főnököt, csendben odasúgta:

– Onnét jöttök? – és fejével a tábor felé intett. Igenlő vallomásunkra még nagyobb káromkodásba kezdett és még halkabban mondta:

– Szedjék össze, amit csak akarnak, és fizethetnek.

Hát ilyen rendőrrel is találkoztunk...

Takács János akkor és ma

A leírt epizódokkal szemléltetni szerettem volna, hol és hogyan éltünk a pusztán, miként történt foglalkoztatásunk, milyen volt a velünk szemben alkalmazott bánásmód. Az élet törvényei szerint vegetálásunkhoz tartozott a születés, a gyermekek növekedése, a családok, házások közösségének fenntartása, a munkaképesek és öregek hajszolása, és az elmúlás is. Kezdetben még csaktunk a társadalom igazságérzetében és közbenjárásában, de a szabadságunkra újra és újra magunk által kitűzött terminusok egyre hosszabbodtak, majd helyüket a csüggedés, a teljes reménytelenség foglalta el. A fel sem mérhető anyagi és lelki terheket szüleink viselték. Ők mindenüket, javaikat, kap-

csolataikat elveszítették, és gyermekeikért való felelősségük tovább tetézte megpróbáltatásukat. Ezeket a körülményeket nem lehet leírni, szemléltetni a kívülállóknak, mert elképzelhetetlenek. Az olvasó fantáziájára lehet bízni, hogy ilyen körülmények között is alakultak szerelmek, fogantak új emberpalánták, romlottak meg házasságok, és születtek életre szóló barátságok. Az élet mindenki, az egész közösség előtt folyt – gyakorlatilag titkok nélkül. Mégis-mégis maradtak intim részei a mindennapoknak – gondoljuk... De inkább csak higgyük, és ne beszéljünk róluk!

Az élet működésére a már eddig leírt epizódokból lehet következtetni. A továbbiakban a tábor néhány reám vonatkozó eseményének megörökítésével szeretném krónikámat folytatni.

Szomorú karácsony

DISZNÓSZÁLLÍTÁS SZENTESTE

Az első Piroska-tanyai szomorú karácsony napján száraz, szeles idő volt. A kevéske havat, ami esett, összehordta a szél mélyebb helyekre meg az épületek oldalához. Az emberek fázósan húzódtak vackaikba, és a munkaszüneti nap korai alkonyatát kihasználva elnyúltak a szalmával bélelt priccseken. Az asszonyok a napi adagként kapott kötélnyi szalma és összegyűjtögetett hulladék maradékaival szerettek volna egy kis meleget és némi vacsorát varázsolni a dohánypajtából barakká avanszált szobányi helyiség húszfőnyi lakójának. Négy család lakta a tábori nyomortanyát. A mi öttagú familiánkkal szemben lévő priccsen a nyolcvanéves Ádám bácsi szintén öttagú családja bújt a takarók alá, míg az ugyancsak Zalából származó két maróci Tóth család tíz fővel a helyiség másik felén osztozott. A szélfúvás kísérő zörejeit szolid dallamok lágyították. Az emberek karácsonyi énekekkel várták a szentestét. Az első karácsonyi éjszakát a Hortobágy szélénél több száz kilométernyire „kitelepítve” a dunántúli otthonokból. A családok együtt voltak, és mégis elhagyatva. Az unokák a távoli nagyszülőkre gondoltak, a szülők a rokonokra, barátokra, a szomszédokra és mindenre, akik és amik a megszozott otthont, környezetet, a múltat jelentették. És mindenkiben ágaskodott a kérdés, miért pont mi?! Az áhítatos énekek oldották a feszült hangulatot, mosolyt varázsoltak a felnőttek gondterhelt arcára, vidámságot az ajándék és fa nélküli ünnepet váró gyermekeknek. Ahogy elhangzott a „Mennyből az angyal”, máris folytatták a „Csordapásztorokkal” és újra kezdték a más barakkokból átszűrődő dallamokkal. És szálltak a gondolatok is. Iskolatársaimra, barátaimra gondoltam, akik közül az érettségi után közvetlenül ragadtak el, akikről semmit sem tudhattam, mert levelet sem kaphattunk, nem írhattunk. Csak sejtettem, hogy többségükben az első egyetemi évről hazalátogatás örömeit élvezik, díszítik a fát, vagy tanulgatnak a vizsgaidőszakra tekintettel. Itt nincs fenyőfa, még egy kicsinyke ág sincsen.

– Hazamennek a legények! – ordítással egy rendőrtizedes rúgta be hirtelen a deszkaajtót. Tudomásunkra hozta, hogy „vége a dőzsölésnek” és ne „nótázzunk már több szenténeket!” Csendet parancsolt, majd rám mutatott és az egyik Tóth fiúra.

– Maguk legyenek tíz perc múlva a parancsnokságon! Jól öltözzenek fel és ha van, hozzanak magukkal ennivalót is!

Ijedten kérdeztük, hogy miért éppen most, szenteste?

Anyám riadt tekintetéből láttam, hogy nem tudja eldönteni, a másnapi kenyéradagot adja-e, vagy meleg kendőjét a vékonyka viharkabátom alá. Az őrsön (parancsnokságon) mondták meg, nyolcunkat arra szemeltek ki, hogy karácsony szent éjszakáján disznókat szállítsunk a sertésleteleptől 15 km-re lévő vasútállomásra. A telepig azonban előtte egyórányit kellett gyalogolnunk. A vidámnak éppen nem tűnő szabad traktorosok vártak bennünket. (Hogy egy traktor miért nem jöhetett értünk, ez az akkori embergyalázás és kínzás receptjeiből származott.) Nálunk nagyobb pánik csak szegény négylábuaknál keletkezett. Futottak az életükért; haraptak, rúgtak, visongtak, hogy elkerüljék sorsukat. Közben a fázástól elcsigázott szervezetünk is kínlódott. A vontatózás nem volt éppen kényelmes. Két-két ember egy-egy pótkocsin. Hogy a sebesség és csipkedő szél fagyasztó ereje ellen némileg védekezzünk, a padlóra simultunk az állatokkal együtt. Nagyon hideg volt, iszonyatosan fájtunk. A vagonba terelés sem volt könnyű feladat.

A falu házaiban csend honolt. Csak egy-két ablaknál láttunk gyér világosságot, és egy-egy karácsonyfa sziluettjét. Ahogy visszaindultunk a pusztába, a zalai falukból ismert árnyakkal találkoztunk. Néhányan viharlámpát vittek magukkal, bár a telihold a gyér hóról visszavert fényével világossá tette a tájat. Az emberek szállingóztak az éjféli misére. Már a visszaút felénél tartottunk, amikor beharangoztak. Társam elkezdte az „Úrangyalát”, és én torokszorító érzéssel folytattam. A süldők visszahagyott trágyás alomját magunk alá vontuk, szorosan egymáshoz húzódtunk és botladozó hangon szepetgünk: „Istengyermek, kit irgalmad közénk lehozott”...

Engem elnyomott a fáradtság. Azt álmodtam, hogy drága Verona nagymamám öszeteszti kezeimet, és mondja, mint egykor ötéves koromban egy égzengéses vihar alatt:

– „Drága gyermekem, ne félj! Ha Isten vigyáz ránk, ember nem árthat!”

Aztán tettünk még egy fordulót, majd gyalog vissza a táborba. A kenyeret visszatettem és két liter langyos vízben letisztálgodtam. A korai ebéddel drága anyám csodát művelt. Nem volt ugyan karácsonyra terített asztal, nem volt aranylő tyúkhúsleves, sem libasült. De volt harmadik fogás! Édesanyánk szalmalángon palacsintát sütött, még hozzá kétféle töltelékkel. Az egyikbe apróra vagdalt napraforgómagot tett dió helyett, a másik fajtaba sárgarépát reszelt, lekvárt pótolva. Nekem három jutott. Hát, ilyen volt 1950 karácsonya Tiszafüred-Kócspusztán, a Piroska-tanyán.

Kavisánszki Mihály és felesége, Mari néni

Mari néni, Kavisánszki Mihályné

A JÉGHIDEG ALUDTTEJ

Azon a napon is búzát csépeztünk. A nyári nap bőségesen ontotta sugarait, iszonyatos hőség volt a Villangónak nevezett Árkus-csatornához közeli, Kóccspusztaszéli tanyán. Kéveszóró voltam, és már némi gyakorlatot szereztem az egyik legmonotonabb és legnehezebb munkában. Mindennap (vasárnap is) sötétben, hajnali háromkor ébresztettek, hogy közel kétórás gyaloglás után, amikor a nap már felkel, beindulhasson a cséplőgép. A kéveszórás egyhangúságát és főleg fizikai megterhelését azzal fokozták, hogy a cséplőgép két oldalán lévő asztagokat hagyták lefogyni méteresnél alacsonyabbra, hogy a folyamatosan érkező szekerekről könnyebben leszórhassák a kévét. Így minden kévét testmagasság fölé kellett lendítenünk, hogy a gépasztalon álló kéveoldó lány elé dobhassuk. Már vártuk, hogy leálljon a gép, és a fellelhető kevéske árnyékba vonulva megehessük a magunkkal hozott elemőzsiánkat, és az örökké éhes légyhadsereg támadása ellenére pihentessük elcsigázott testünket.

Valaki elkiáltotta: tűűz vaaan! Mire ocsúdtam volna, hogy mi is történt, valaki lelökött a kazalról, mert a perzselő hőségben egyszerre minden égni, lobogni kezdett. A traktor ugyan megúsza, de a cséplőgépről az etetőnek és kévevágónak le kellett ugrani, hogy megmeneküljenek. Mindenki futott az egyetlen lajt felé, hogy a lángokon kívül szomjunkat is olthassuk.

Elestem és elájultam. A falhoz támasztott testem alélásából lassan magamhoz térve, egy asszonyi kéz simogatását éreztem, amint locsolgatta fejemet. Itatni próbált, és kétségbeesetten hívogatott vissza az életbe, majd bevonszolt a konyhába. Mari néni, Kavisánszki

Mihályné, mint gyermekét ápolgatott, becézgetett. Olyan jéghideg aludttejet kaptam tőle egy cserépbögrében, amelynek savanyú-édes ízét ma is érzem, és amelyet életemben sem addig, sem azóta nem kaptam. Agyamon akkor is, és ma hetvenöt évesen is átszaladnak és foglalkoztatnak a következő gondolatok: Tudja-e az, aki még igazán nem volt szomjas, mit jelent a víz és a szomjazás? Mit jelent az, ha az ember szomját csak a lajtban poshadt meleg vízzel olthatja? Tudják-e a mai fiatalok, hogy ki volt az „osztályellenség”, akit csak gyűlölni volt szabad, és tilos volt beszélni és jót tenni vele? Aki nem élte át ezeket az érzéseket, nehezen tudja megérteni az irgalmas szamaritánust is. Mari néni férje brigádvezető volt, akit úgy igazítottak el, hogy mi Tito kutyái vagyunk, népnúzó, akik mindenre képesek, akiket azért kellett Zalából elhurcolni, hogy ne mételyezzük az ottani társadalmat.

Nos, Mari néni kedvessége, jó szavai nem csak a Hortobágyon eltöltött 40 hónapot kísérték végig. Miután szabadultunk, volt már módom rá, hogy néhány apró ajándékkal, kevéske pénzzel és egyes ünnepekre szóló figyelmességek küldésével próbáljam honorálni jóságát. (Szegény Mari nénit különben sem dédelgette a sors. Két szép leánya előtt már első férjét is eltemette, Miska bácsi halála után pedig fiához települt Tiszafüredre.) A folyamatosan fennálló, de ritkuló kapcsolat ellenére sem sikerült az 1953-as szabadulásunkat követően személyesen találkozunk. Aztán, amikor 1992-ben elzárándokoltunk a Hortobágyra, elhatároztam, hogy mindenképpen felkeresem. A pusztai emlékünnepeket követően a hazafele úton nehezen találtam meg, mert nem a református, hanem a katolikus iskola gondnoki lakásában laktak. Az akkor még mindig a kis teret uraló szovjet emlékműnél szálltunk ki a kocsiból feleségemmel és örökös sors-testvérbáratommal, Bertók Gyuszival.

Az iskola kerítéséhez egy idősebb néni támaszkodott. Szeme elé tartott keze állásából, előrehajlott testének taglejtéseiből nyilvánvalónak látszott, hogy vár valakit.

– MARI NÉNI – kiáltottam el magamat és szaladtam is már feléje. Barátom vissza akart tartani; mondván, hogy nem lehet a Mari néni; mert az előző évben találkozott vele. De én futottam, ő pedig kitárt karra tipegett felém. Nem kellett bemutatkoznom. Négy évtized után úgy öleltük egymás, mint anya és fia. Tudtam, Jánoskám, hogy valaki nagy örömet szerez ma nekem. Egész nap a kapu előtt vártam valakit...

Azóta Mari nénit is elvitték szerettei mellé a füredi temetőbe. Lelke pedig biztosan ott van édes mamikám közelében, valahol az igazak otthonában. És még mondja valaki, hogy nincs hetedik érzék, nincs lélek és manapság már csodák sincsenek...

A két kis történet után azok forrásai alapján próbálom felidézni a kócspusztai éveket, akik írásaikkal, leveleikkel megkerestek, vagy máshol közreadták visszaemlékezéseiket. Így elkerülhetetlen ugyan a párhuzamosság, de a mi kócsi tábornótörténetünk így tekinthető át jobban. Testvéreim visszaemlékezéseivel kezdem. Ica húgom, aki 14 éves volt, a kanizsai Rozgonyi utcai iskolában ekkor végezte a nyolcadik osztályt, szintén szeretett volna tovább tanulni. Elhurcolásunk előtti délután – mint már említettem – együtt kirándultunk a szülőfalunkhoz közeli híres budafai arborétumba. Két fia és négy unokája részére mesélt egy-egy történetéből.

A Takács család a szabadulás után

Takács Ilona naplója – Bevezetés

DEPORTÁLÁSUNK TELJES KÁRVALOTTJAI A SZÜLEINK

Szüleimre emlékezve másoltam le 65 évesen ezt a gyermekfejjel írt, sokáig rejtegetett és féltve őrzött naplót, amely helyenkénti gyermekessége ellenére dokumentum. Egy család 40 hónapos rabságának dokumentuma, amely megőrizte az embertelenség és az embერიesség, a gonoszság és jóság, a gyávaság és bátorság példáit. Megőrizte a szabadság, a szabad élet utáni vágyakozást, a reménykedés és csalódás pillanatait, a szülői erőfeszítés, szeretet megható ötletességét, amivel a szinte elviselhetetlent elviselhetővé, túlélhetővé igyekeztek tenni, Deportálásunk igazi, teljes kárvalottjai szüleink, akik nemcsak életük anyagi alapját veszítették el, hanem a reményt is, hogy a bennünket ért igazságtalanságot, jogtalanságot valaha is jóváteszik, s a történelekről nyíltan beszélhetnek. Anyánk 10 évvel szabadulásunk után 54 évesen 1963-ban, apánk 69 évesen, 1976-ban meghalt.

Ma is csak hitükkel tudom magyarázni, hogy ezt az iszonyatot ép ésszel kibírták, hogy volt erejük az újrakezdéshez. És talán még avval is, ami az előbbiből fakadt, mindezt ki lehet bírni, el lehet viselni, ha a család együtt, szeretetben megmarad.

AZ ELSŐ BÁL

A „Rozgonyiban” Csizmadia Ferenc volt az osztályfőnököm. Az ő unokahúga volt legjobb barátnőm, Tüchert Ági, akit nagyon a szívembe véstem. Az osztályunkat is nagyon szerettem az osztályfőnökkel együtt, aki nagyon sok mindenre felhívta a figyelmünket, amit egy lánynak tudnia kell. Szalagavatót rendezett zártkörű táncestével. Június 11-én ballagtunk, este volt a szerenád a tanárnőknek. Én ekkor lázas betegen feküdtem. Utána zártkörű bankett. A barátnőmmel mindent megbeszéltünk. Tehát az utolsó álta-

lános iskolai évem felejthetetlen élményekkel dús diákév volt. Ekkor voltam először nyilvános bálban, a gimnáziumi majálison. Sárga vászonruhába öltöztem, mely Jancsi bátyám szerint jól mutatott. De ez az év is elmúlt, az osztályban búcsút vettünk egymástól, úgy volt, hogy a tervezett kiránduláson nem vesz részt mindenki. Befizettünk 30 Ft-ot egy háromnapos kirándulásra. Hazavittem mindent a nyárra. Otthon csütörtökön kaptam L. Elvirától egy lapot, melyben írta, hogy pénteken legyek bent Nagykanizsán. De a sors másként hozta, jött egy másik nagy kirándulás...

1950. JÚNIUS 23.

Hajnali 3-kor a rendőrség költött fel bennünket. Apinak fel kellett menni az irodába (község-házára). Nagy izgalommal jött vissza két rendőr között. Asztal köré ültettek bennünket, megnézték a családot. Nálunk lakott egy tanítónő, P. Ilona, és ott volt nálunk Jancsi bátyám osztálytársa, Cz. Sebestyén. Őket elengedték. Nekünk pedig 3 q holmiig pakolni kellett. Öt zsák ruhaneműt pakoltunk össze a 2 ágyneműs csomagon kívül. Ilének adtam át a kerékpáromat az igazolvánnyal együtt, 2 ávos jelenlétében. Ezen kívül – mint az övét – úgy adtam át néki tangóharmonikánkat, api új fekete ruháját, 2 pulóveremet, anyi hosszú pongyoláját, egy dunnát és egyéb ruhát. Anyi elájult, síró-görcsben kiabált, külön kocsit adtak néki. Azt mondta az ávos Jancsinak: „fogja be a pofáját, hogy ne tudjon kiabálni!” Ezután anyit feltették a kocsira, és a csömödéri állomásra mentünk. A vonat du. 4 órakor indult Egerszegen keresztül Kanizsa állomás felé. Ott 12-kor voltunk. Álomból ébredtem fel. Rettenő volt elválni az öreg várostól. De 6 rendőrrel nem szállhattunk szembe. Egerszegen anyit a mentők el akarták vinni a kórházba, de nem ment el. Pedig az ávosok csúnyán kikeltek, hogy muszáj elmennie.

A Balaton mellett aludtunk, Pestre 11-kor érkeztünk. Pest előtt álltunk sokat, mert nem engedtek be bennünket. Rákosrendezőn álltunk még, de a vonat végül elindult Hatvan, Füzesabony felé. Pusztakócs állomásnál pakoltak ki bennünket a marhavagonból. Vontatóval kacskaringós utakon egy régi kastélyhoz érkeztünk, amelynek egy újonnan épült vakolatlan szobájába raktak bennünket. Később felhurcolkodtunk a padlásra. Délután letereltek bennünket birkaistállót trágyázni. Egyiket aznap végeztük el, a másikat másnap délelőtt trágyáztuk (ki). Kézzel raktuk kocsikra a trágyát, melyet az emberek toltak. Másnap este már be kellett költözni az istállóba. Háromsorosan feküdtünk lent egy kis szalmán.

Api közben nagyon beteg lett, Debrecenbe vitték kétszer a tályogját felvágni. A, „bárányszállóban” 3 hónapig laktunk, kivéve egy hónapot (vagy 3 hetet), amikor rizsaraton voltunk Igarban. Este vontatóval vittek oda is bennünket. Ez már sokkal rendezesebb lakás volt. Egy szobában több család lakott, de mégsem 116-an voltunk egy hodályban, mint a Lovassyban. A koszt is sokkal jobb volt. Ahogy innen visszamentünk Lovassyba, másnap már Piroskába kellett költözni. Nagyon csúnya idő volt, az eső is esett. A sártól a traktor nem tudta húzni a pótkocsit, hanem egy Sztalinyec vonszolta. Itt már jobb helyre kerültünk, egy dohányszárító pajtába.

Égészégi állapotom nem a legjobb. A fejfájásom – azt mondhatom – soha sem szűnik meg. Orvosnál is voltam már többször, de nem nagyon érdemes hozzá elmenni, mert

mindig részeg, így nem ad sokat a betegeknek, pláne ránk. A legjobb minőségű étkezésre volna szükségem. De ez lehetetlenség. Közös konyhán étkezünk. Délben vagy este, mire kész a koszt, visszük a kondérhoz a lábasokat. Reggel, este feketekávé, amit meginni nem bírok. Nem is mindenkinek futja, mert sok cukor kell bele, 300 embernek pedig nem főzhetnek jól a konyhán, pláne 15 Ft-ért. Pénze pedig nincs a népnek jóra, meg nem is lehet beszerezni. Ilyen főzés mellett kénytelenek vagyunk külön főzni. De miből? Csomagot mi nem kaphatunk. Ha csak úgy nem, hogy más címére. Ha kiszökünk érte, akkor behozhatjuk. Ez pedig nagyon veszélyes. Míg a csomagot néhányszor megengedték, addig nem volt olyan nagy hiányunk semmiből. Ezt a rokonoknak is köszönhetjük, de leginkább a jó embereknek. Ebből a szempontból az én Ágicámnak nagyon sok mindent köszönhetek. Mondhatom, hogy ő nem feledkezett meg rólam. Sohasem tudom elfelejteni a jóságát. Még dugva is mindig ír nekem. Pedig ezt nem mindenki tenné meg ilyen reszkír mellett. Nem tudni, hogy a rendőr mikor kapja el az embert. Egy rendőr mindig szolgálatban van kint géppisztolyosan. Ez figyeli a táborát, ki, mikor mer kiszökni. Hála Istennek, vannak még jó emberek. A rendőrök között is vannak olyanok, akik félrenéznek, ha látják a szökőt. De nem mindegyik ilyen. Pl. egyik vasárnap én is tejhiány miatt kiszöktem egyik legközelebbi tanyára. A fele úton visszakiabált a rendőr, így: Jöjjön vissza az a szökő! Azt hittem, elsüllyedek. De, sajnos nem. Behívtak az őrsre. Ott egy kicsit megpirongattak, de azt mondták, hogy ha félóra múlva visszaérek, elmehetek. Hát hogynem mentem volna el. Rettenetes volt a sárban szaladni. Úgy kifáradtam. Sokszor azt mondtam, elesem. Mást nem mertem hozni, mint tejet, mert megnézték a szatyromat. Mikor beértem a szobába, ráborultam az ágyra és jól kikokogtam magamat. Eszembe jutott, hogy hova lettünk?

A VÍZHORDÓ

A nyári munkáink nagyon rosszak voltak: vízhordó voltam. Két kannában kellett megszűrni a vizet cipelni. Mindezt el lehetett volna túrni, de a meleg volt a legszörnyűbb, kifejezetten fulladtunk. A fák olyan ritkán voltak, de azok sem sok árnyékot adtak. Ilyen meleget még nem értünk, fürdőruhában is majdnem elégtünk. Mivel a víz olyan volt, mintha hashajtót ittunk volna, nem ihattunk, hogy a meleget szüntessük. Nagyon lágy vizek voltak, mindenkit meghajtott, nem vette el a szomjunkat semmi. Rettentő volt a vízhiány, de lassan megszoktuk ezt is. A vízhiány és a meleg összeadódott, nagyon sokat szenvedtünk miatta. Jancsit, a bátyámat mindig erős fizikumúnak hittem, de soha nem felejttem el: borsót szedtünk, a földön kúszni kellett annak a nagy fiúnak, s napszúrást kapott. Lefeküdt már délben, de még este is alig tudott hazamenni. Két napig meg sem tudott mozdulni. Képzeltető, milyen nagy volt a hőség, ami csak szeptemberben szűnt meg.

November 10-én apival együtt elvittek bennünket Kispóra répát szedni. Egész éjjel vontatóztunk. A föld már fagyott volt, és az első hóharmatok is megjelentek. Nagyon megfáztunk, a 125 km-hez nem voltunk felöltözve. Tiszafüred, Tiszaszőlős, Tiszaszentimre, Abádszalók, Kunhegyes, Fegyvernek felé mentünk. Fegyvernektől 15 km-re egy

nagyon szép parkkal körülvett kastélyban laktunk, hatalmas épületben. Nem messze onnan dolgoztunk; én három nap szedtem a répát, a többi nap prizmáztuk. Ahogy a kocsi lerakta, nekünk szépen össze kellett rakni. Nagyon könnyű munkánk volt. Talán 500 méterre volt a vasúti fővonal Szolnok–Mezőtúr felé, mindig a vasút felé igazodtunk. Nagyon fáj a szívem, mindig szabad embereket látni. December 4-én jöttünk vissza. Bizony nagyot néztünk a finom és bő élelmezés után a hitvány kosztra. Igaz, hogy ott drágább volt, de heti 120-150 Ft-ot kerestünk a koszton kívül.

Visszajövetelünk után nem dolgoztam. Majdnem az unalom ölt meg bennünket. Fűtőanyagot nem kaptunk, csak annál melegedtünk, amit a férfiak a hátukon messziről cipeltek. A hideg miatt reggel korán nem kelhettünk fel. Ha felkeltünk, ha kötnivalónk volt, addig kötöttünk. Ezután csak ülni lehetett. Karácsonyra a csomagban, amit Ági küldött, egy buzsáki és írásos párna volt. A buzsáki fele már kész régen, de az írásos felét nem tudom tovább kivarni, mert nincs fonalam. Így határoztam el magamat, kedves naplóm, hogy dióhéjban neked mindent leírok.

A táj egészen más, mint a dunántúli, nem olyan szép ez a része az Alföldnek, mint ahogy Petőfi írta. A Kishortobágyon vagyunk, talán 2 km-re a hortobágyi határszélhez. Itt se sok fa van, de ha az ember az árokról beljebb néz, még kopárabb, mint itt, habár most már vannak részek, amit felszántottak. Láttunk pár szalmakazalsort is. Odébb egy ilyen tábor van, mint a miénk. Két ilyen tábort látni. Ellenkező irányban látjuk az egri hegyeket, különösen este naplemente után. Amikor a vagonban jöttünk, a Bükköt és a Mátrát is egész közélről láttuk. Tiszta időben mást nem látunk, mint a nagy kopár síkságot, de most az esős idők után nagyon sok víztócsát lehet körül látni. Mindenütt, ahol van egy kis mélyedés, megáll a víz. A nyáron kiszáradt, megrepedezett föld nem tudja bevenni a vizet, rögtön lefolyik róla. Most, hogy kezdett jó idő lenni, a repedések mind megnyíltak, pedig ősszel rengeteg eső volt. Parkot a közelben nem látni, az erdő is nagy ritkaság, ha van is, csak akácfaerdő. A táj nekünk csúnya.

Karácsony előtt 9 gyermeket kérvény által elengedtek haza. Később, amikor Tiszafüreden voltam, akkor ment el 1, talán 2-3 hete 7, előtte külön 2. Összesen 19-20 gyereket engedtek el. Otthonról minket az öcsémrel 3 helyre kérvényeztek. Itt is írt már Jancsi kérvényt a Belügyminisztériumba. De a Dul bajtárs azt mondta, hogy ráérünk még 3 hét múlva. Most várjuk a következményeket. Csak a jó Isten segítsen haza bennünket! Legalább a nagy kosár ruhát megmenthetnénk. Karácsony napján káposztát kaptunk, újévkor bablevest. Szerencsére tudtunk egy tyúkot szerezni. Még akkor volt egy kis rizsszalmánk, így süttött anyi egy kis kalácsot, de olyan volt, mint a hamuban sült pogácsa. Azért nagyon finom volt. Mostanában a konyhára nem hoztak ágakat, és tüzelőhiány miatt este sötétben lopkodtunk. Szombaton nyolcan elmentünk nádért. Itthon voltak a rizsgátasok Tiszaroffról, így azok is eljöttek. Nagy vízben kellett állni. Tóth Pista kaszálta, én meg markot szedtem és kihordtam a vízből. Nagyon sokat kellett járkálni és kihordani. A harisnyám csupa víz lett térden felül, a csizmámba meg befolyt a víz a cipzárnál. Olyan vizes lett, hogy 3 nap sem bírt kiszáradni, de most lett annyi tüzelőnk, hogy 1 hétig elég lesz. Most úgysem mehetünk el, mert 2 nap és 3 éjjel esett az eső. Borzalmas a sár és a víz, mivel vizes a csizmám, ezért nem tudok cipőt húzni. Nagyon unom már a kócsi „flas-

tert”, de talán a Jóisten megsegít, nem sokáig kell nézegetnem. Remélem, hoznak okmánybélyeget, és akkor beadjuk a kérvényt. Bélyeg lett, csak nem fogadták el a kérvényt.

1951. MÁRCIUS 15-ÉN 15 ÉVES LETTEM

Nem gondoltam soha, hogy születésnapomat Kócscon fogom tölteni. Ilyen szomorú születésnapom még nem volt, a torta elmaradt, de ajándék sincs. Tavaly esőköpenyt kaptam, most semmit. Ezt érdemeltem én? Ki akarja ezt? A Jóisten? De miért? Ezt érdemeltem, hogy köményes levest kell ennem ma? Ilyenek az én ifjú éveim, ilyen nem volt soha senkinek sem. Eszébe jutok-e ma valaha valakinek? Talán senki sem tudja azt, hogy börtönben, dohányszárítóban köménylevest eszik egy világtól elzárt 15 éves lány! Miért van ez? Úgy érzem, senki sem ilyen szerencsétlen, mint én! Otthon éli világát mindenki és én nyomorgok itt. Miért adta ezt, Uram?

Rettentő eset történt kedden, igaz, 13-a volt. Eddig gyönyörűen ment a csomagbecsempészás, Jancsi a Lovassyból mindig behozta. Olyan szép simán ment, hogy észre sem vette volna más, mint ez a ronda, undok Horváth brigádvezető. Már benn a tanyán észrevette, hogy az a szegény Pista gyerek nagy csomagokkal jött hazulról. Képes volt bejönni egész idáig, hogy a rendőrnek beárulja Jancsit. Szegény már a WC-nél felsőhajtott, hogy „sikerült”, de visszahívták, megnézték a hátizsákját. Egy egész sonka és sok sütemény volt benne. Behívták a rendőrökhöz. Mi ezt mind láttuk, és rettentően megijedtünk. Anyi majdnem sírógörcsöt kapott. Jancsinak még a csizmáját is lehúzták. Levelet kerestek, de hála a jó Istennek, lyukas volt a zsebe és így nem találták meg. (Ági elküldte azt a fényképet, amit év végén csináltak az osztállyal. A „Sutyi” harmonikázik rajta.) Amíg bent volt Jancsi, api kint sétált a rendőrség előtt. Az egész tábor feszülten figyelt. Azt várta mindenki, hogy Api jelt adjon és akkor mindenki odaszalad megvédeni. Rettenetesen féltünk, hogy megverik. De hála Istennek – miután mindent átkutattak, Jancsitól a csomagot elvették – kiengedték nagy sokára. De szegény olyan volt, mint a halott, sápadtan jött ki. A vacsora nem nagyon kellett senkinek, úgy remeg-tünk. Fél kilenckor feküdtünk le, addig vártunk, hogy jönnek érte. Azt mondták, hogy 8 órakor menjen be a csomagért, de közben megtudtuk, hogy a konyháé lett. A Keserű bajtárs jóvoltából visszakaptuk. Most Jancsit sose írják ki az építkezéshez, így minden kapcsolat megszűnt a külvilággal. Nem tudok hírt adni magamról. Nem hiszem, hogy tovább levelezhetünk, pedig olyan jólesett hazulról hírt hallani, de mint a rendőr énekelte nekem, „minden elmúlik egyszer”. De a mi szerencsétlen sorsunknak soha nem lesz vége. Egy éve lesz szerencsétlen elhurcolásunknak.

Api tegnap műtrágyát vetett a Jancsival együtt. Úgy elfáradt api, hogy másnap nem tudott munkába menni. Szegénynek úgy fájnak a lábai és a vékonya; erre föl kihajtották ingyenmunkára, az ágyból keltették fel.

Most a sok idő engedi, hogy írjak az itteni népről is. Nagyon lusta emberek lakják a vidéket. Igénytelenek a végtelenségig. Se zöldségeskertjük nincs, se szőlőjük. Nem mondom, a múlt nyár kegyetlen volt a szárazság miatt, de azért öntözéssel mindent meg lehetne honosítani. A nyáron, amikor még lehetett csomagot kapni, nekünk küldték a sok

uborkát, ezek pedig itt sokan ilyeneket nem is láttak. Ez mind az igénytelenséget és a lustaságot mutatja. Az asszonyok nem dolgoznak, hetente egyszer elmennek Tiszafüredre piacra, ami 20 km-re van. Nyáron is csak otthon körül vannak. A nők ruházata olyan, mint a miénk, de beszédjük teljesen eltérő. Ha bementünk egy üzletbe, rögtön tudták a beszédünkről, hogy nem idevalók vagyunk. A magánhangzókat kétszerezik Pl.: jóó reggelt, eébbresztő! (Zima Jóska brigádvezető keltett így bennünket az „arany bárány”-ban). Lassan, vontatottan beszélnek. Sok jó ételt sem ismernek. Egész évben megelégszenek az avas szalonnával, zsírt nem sütnek. A disznót megfejtik és besózva az egész oldalszalonnáját felaggatják. A szalonna tetején idővel ujjnyi sárga avasodás képződik. Így élnek ők nagyjából. A férfiak nem pantallót viselnek, hanem csizmanadrágot. Nyáron nem csizmát viselnek a csizmanadrághoz, hanem papucsot. Lakodalomkor vagy ünnepen fekete csizmában és fekete ruhában vannak. Nekem nagyon tetszik ez a viseletük.

Március 17-én 5 gyereket engedtek haza. A madarak már egy hete azt csicseregtek, hogy mennek a gyerekek, de hogy kik, azt nem tudta senki. Előtte való este mondták meg az illetékeseknek. Pákára ment haza a kis Takács Lacika, a három gyerek közül csak egyedül. Csánk Iduka 1 éves kicsi és Szentgyörgyvölgyiek két kis ikergyereke. Göncz Vali első osztályos is elment. Olyan aranyos volt a két kicsi, kezükre volt írva a nevük tintaceruzával. Két kocsi vitte őket. Minden gyerekkel egy kísérő mehetett. Akkor a rendőr jelenlétében szabad volt családi ügyekről beszélni. Pénzt nem lehetett adni, azt mondta a rendőr, hogy „nincs szükségük rá, mert teljes ellátásuk van”. Ilyen hazugságot mert mondani. Este sötétben értek haza a kísérők. A csomagokat mind be kellett vinni a rendőrségre. Reggelre megvizsgálták, és egy részét visszaadták a gazdájuknak, de volt, akinek semmit sem. Rá két napra egy egész nagy pokróccal vittek el a konyhára. Utasításra bele kellett tenni a közös babfőzelékbe a húst. Ezt megelőzve egy csoport asszony bement az őrre és azt mondták: „nem esszük meg a húst, adják vissza a gazdájának”. Erre csak annyit mondtak a rendőrök: nem lesz belefőzve, de ki kezdeményezte a csoportosulást? Most ezt nyomozzák, de remélem, nem fog kiderülni. Ki nem derült, de meg kellett főzni mindent.

GYEREKMUNKA

Vasárnap, negyedike előtt bejött a gazdaságvezető és a parancsnok, hogy amíg itt nem lesz munka, addig kb. 2 hétre elvisznek bennünket máshova répát ültetni. Azt mondta, lehet, hogy már este itt lesz az autó. Felültünk a dajkamesének, és összecsomagoltunk. Nem volt kibúvás. Apinak muszáj volt menni. Milyen nagyon unalmas a Piroska-tanya, azért kikönyörögtem, hogy api elvigyen. Hétfőn egész nap vártunk, és kedden kivonultunk a köves útra. Csak egy teherautó jött, és minden családból csak egy mehetett a csomagokkal. Api elment. Csánk Marikával csak ketten maradtunk lányok. Az első igazi tavaszi nap volt. Az utazásra mindenki fel volt öltözve, azért szörnyű meleg volt. Unatkoztunk is eléggé. Este 4 órai várakozás után jött a kocsi. Szolnoktól még vagy 30 km-re, Tiszasülyhöz tartozó tanyánál álltunk meg. Éjjel 2 órakor érkeztünk meg a feledhetetlen út után. Hamar elaludtunk. Reggel, habár nem mentünk dolgozni, korai ébredés után

terepszemlét tartottunk. Egy volt kastélyban volt elhelyezve a nép, 4 táborot vertek össze, 270-en voltunk összesen. Rettentő volt a zsúfoltság, emeletes priccseken feküdtünk. Mi alul voltunk, de felülni is alig lehetett. Egy kisebb szobában 34-en aludtunk. Minden táborból voltak szakácsnők is, akik főztek. Először elég tűrhető kosztunk volt. De később mindig csak bab volt. Munkánk: kubikolás. Itt csináltuk a rizsgátakat. Nagyon nehéz munka. Én vizet hordtam. Messziről kellett nagy kannákban cipelni a vizet.

Az első munkahelyüinktől talán 1 km-re volt a Tisza. Majdnem mindennap megnéztem. Amit eddig láttam az Alföldön, ez volt a legszebb kép. Kb. 300 m-re mindkét oldalon 15-20 m magas gát van. Régebbi lehet, mert gyönyörű gyepek vannak az oldalán. A gát és a víz között gyönyörű fás rész van. A gátról nem is nagyon lehet meglátni a vizet. Közvetlenül a partról is nagyon szép a víz. Nagyon sok az örvény bent. Ahogy hőmpölyög a víz, mikor egy örvényhez ér, ott megfordul körbe, és úgy folytatja útját. 2-300 m széles, abban tényleg nem hazudott Petőfi, hogy kanyargós. Alig lehet látni, egy oldalon pedig homokkal tölti fel a partját. Kezet is mostam benne. A Tiszáról ennyi elég. Mellette éreztem legjobban magamat. Mikor az egyik lánnyal voltam ott, akkor is mondtuk, hogy milyen jó volna, ha elvinne bennünket a víz. De ezt csak elkeseredésünkben mondtuk.

A VARJÚPÁSZTOR

Amint visszajöttem, június 5-én kezdtem el ismét dolgozni, „varjúpásztor” lettem. Teljesen egyedül jártam egy hétig kb. 10 km-re. Az első napokban rettentő unalmas volt, de később már egészen megszoktam. Egy hét után vizet hordtam babkapálónak. Egy velem egyidős lánnyal hordtunk 80 embernek. Épp elég volt a kannát cipelni olyan messzire. Mikor meleg volt, 10-11-szer fordultunk. Sokszor a lábam majdnem leszakadt. Ez tartott 1-2 nap pihenővel június 22-ig. Ekkor arattam először, kötelvető munkám volt. A kezembe és lábamba olyan sok árpátörök fűródott, hogy ha leültünk, megértem kiszedni belőle. Ekkor 3 nap egymás után arattam, majd borsót szedtem 30-ig, július 1-től pedig 8 nap újból arattam megszakítás nélkül. Júl. 10-11-én betegségem miatt a táborban kellett maradnom. De az is nagy reszkír. A strapa borzasztó nagy. Reggel fél 3-kor már indultunk dolgozni, és este még mindig kint kellett lenni. Bizony rettenetes ez a sok hiányos alvás, ez fárasztja ki legjobban az embert. Most betegem 2 napig majdnem mindig aludtam. És mégsem éreztem, hogy kialudtam volna magamat.

Július 20-án megkezdődött a cséplés. Addig mindig arattunk. Szerencsére eddig még nem kerültem csépelni. Habár a csapdába mindig bekerülhetek. A cséplés kezdetétől fogva 3 napig kaparékot szedtem. Korábban markot szedtem, kötöztem, amire éppen szükség volt. Utána 3 napig babot szedtem. Ez ismét egy új, de eddig még nem végzett munkaág volt. A földről 10-15 cm magas babot kézzel kellett kiszedni úgy, hogy a test állandóan derékszögben volt. Hárman voltunk, illetve dolgoztunk együtt. A többieket, volt olyan nap, amikor csak délben és este láttuk, keresetünk normára, vagyis teljesítményre ment. A következő teljesítményeket csináltuk: 209, 202, 210 négyszögöl. Eddig ezt a munkát szerettem legjobban. Augusztus 9-től kezdve pedig lent gyűjtünk.

Szeptember 17-e van. Ma egy éve, hogy Piroskában lakunk. Rettenetes! Egy évig itt lakni! Szerencse, hogy megszakításokkal. Csütörtökön, vagyis 1-jén a tábor ismét megfogyott. De a legnagyobb sajnálatomra nem mehettem. Nem írt ki a rendőrség. Jelentkezni meg nem akartam. Pedig nagyon jó lenne egy kis változatosság. Szombaton délig dolgoztunk azzal a tudattal, hogy másfél nap pihenünk. De ez sem sikerült. Vasárnap arra ébredtünk, hogy itt van hét autó és megyünk Tiszaigarra rizst aratni. Mivel rengeteg a munka itt is, ezért este „haza” is jöttünk. Azzal az örömmel mentünk el, hogy majd találkozhatunk az ottani sorstársainkkal. De nem lehetett. Csak egy pár fiúval találkoztunk, véletlenül. Nem a legjobb munka bizony a rizsaratás sem. Meg kell minden testrésznek szenvedni azért a kis pénzért, amit esetleg kapni fogunk. Nem kívánok még egy olyan napot. Állandóan hajolni kellett, és a csuklóinkat is megerőltettük. Sarlóval kell szedni. Szerencsére, hogy éles sarlóm volt. Az itt-lakásunk első évfordulóját betegen töltöttem. Rettenetesen náthás vagyok.

Egyik este kihirdette a rendőrség, hogy a jó munkánkért, a jó magatartásunkért, ill. viselkedésünkért levelezhetünk. De csak egyesek! Ebbe természetesen mi nem estünk bele. De reméljük, hogy hamarosan én is írhatok az édes kicsi Ágicámnak. Csomagot is szabad kérünk. Egy éve, hogy megszűnt a csomag, és most ismét kérhetünk. Két hónapja, hogy már írtunk csomagért és még mindig nem jött meg. Nem tudom, hogy mi lehet az oka. November 15-től 10 napig „pulykás” voltam. 840 pulyka mellett voltunk ketten. Kézimunkázni is lehetett elég sokat. Úgyhogy végre elkészült egy év elmúltával a párnám. Úgy örültem neki! Sajnos, már nem kell oda menni. 1951. december 22-én tudtam elküldeni Áginak a kézimunkát. Eljött a karácsony is, sajnos. Ágitól kaptam egy kis csomagot. Egy kis gallyat is küldött, ami nekünk nagy szó. Szaloncukor is van, mert küldött hozzá. Elmúlt a nagy karácsony is egészen egyszerűen. Három nap pihenőt kaptunk. Én sajnos megbetegedtem, úgyhogy még 2 napot rá kellett húznom. Ismét egy évet kezdünk el. Újév napján is dolgoznom kellett. Pulykákhoz kellett elmennem. Ágitól 7-én kaptam levelet, megkapta a kézimunkát.

Január óta csak itthon vagyok. Néha a rendőr felkölt munkába, csak úgy megyek ki. Azóta kötöttem egy csuhészatyrot, most kötök egy új kabátot magamnak. Most március eleje van. Istenem! A 16. születésnapomat is itt kell megélnem. Ahhoz pedig nagyon sok reményt fűztem. De vége a szép álomnak. Istenem, meddig kell még itt szenvedni?! A legszebb fiatal éveimet itt kell tölteni! Nem rettenetes?

1952. V. 9-én nagy esemény történt rab életemben. Éjjel indultunk hazánk egyik híres városába kocsival. Kb. a fele utat gyalog tettem meg, így a szandál már akkor hólyagot húzott. Nagyon furcsa érzés volt vonatra várni, hát még bent utazni. Tiszafüredig az ismert tájat láttuk. Füreden túl a Tiszán kellett átmenni, utána a tavaszi árvízet láttuk kb. 2-3 km-re. A víz nem bír visszahúzódni a medrébe, és elárasztotta még mindig a földet. Érdekes volt a vízből „kinövő” fákat látni. A Tisza után lényegesen megváltozott a föld és a táj. Ez már szép alföldi rész. A füzesabonyi átszállónál nagyon elkeseredtem. Rengeteg diákot láttam, virággal a kezükben. Rögtön gondoltam, hogy május lévén ballagni fognak. Kérdeztem egy nénit, és mondta, hogy ballagni fognak Egerben. De a vonat robogása nem engedett sírni sokáig, mert jött az igazi szép vidék,

a hegyes. Eger nagyon szép fekvésű, régies város. Nem annyira nagy forgalmú, inkább igazán szép diákváros. Rengeteg a diák. Nagy egyházi épület előtt mentünk el, de nem tudom biztosan, melyik volt. Hatalmas épület. Nagyon sok időnk az OTI-ban ment el a délelőtt. Nekem nem adtak betétet, elmenésem oka pedig az volt. Utána szabad volt vásárolni rendőr kíséretében. Nem vettem cipőt, mert nem volt. De rettenetes, le nem írható érzés volt a szabad emberek között menni. Utánunk a rendőr. Nem tudja senki, hogy milyen szerencsétlenek vagyunk. Egy kis nejlonerszényt vettem, semmi mást. Inni málnát és bort ittam! Az állomáson a váróteremben megint rettenetes volt. A sok diákfiú tombolt jókedvében. Harmonikáztak és énekeltek, búcsúztak egymástól. Fent a vonaton is azt hittem, meghasad a szívem. A diákok külön diákkocsit kértek, és mert nem jutott nekik, szemtelenkedtek. Nagyon sok kanizsaiakhoz hasonló diákot láttam. Mindegyikben láttam „valakit”. De a vonat ment és Füzesabonyban ismét ki kellett szállni. Ott aztán eltűnt a sok csinos, elegáns ember, és mi jöttünk vissza rabszolgáságunkba. Egyeken gyalog indultunk, de akadt egy trágáskocsi, elhozott bennünket, és visszajöttünk. Még mindig látom a sok elegáns embert és a sok diákot. Jaj, Istenem! Ez egy új mély sebet ejtett rajtam. Most sokkal rosszabb. Kimerültem nagyon, de nem sajnálom még a sok szívfájdalom után sem. Láttam Egert!

1952. június 17-én meglepték a hármastanyát az új sorstársaink, nagy részüket Kanizsáról hozták el. Augusztus 8-áig nem sokat tudtunk róluk, csak hogy kb. kik a szerencsétlenek. Egy osztálytársam is köztük volt, Kovács Ili, iskolatársaim pedig Böjtös Klári, Herbolyi Márta, Ambrózi Magdolna, Egyed Nelli, Lugos Ildikó. Korentsy Mártiékkal egy házban laktak Sebestyénék, őket is elhozták.

Hogy el ne felejtsem, aug. 8-tól október 20-ig sátorban laktunk. Erről egy külön könyvet lehetne írni. Sátortábornak neveztük, mert sok sátor volt egymás mellett. Októberben a teheneket kiköltöztették, és bennünket raktak a helyükre. Így lett a 140 személyes „Ökörszálló”. Még most is csak így emlegetnek bennünket. A látványt leírni képtelenség. Háromemeletes priccs, padlás nincs. Mindenhol a ruhák és cuccok lógnak. A levegő emeletenként változik. A harmadikon már egész jó bűdös és meleg.

Május 15-én pulykás lettem, és 6 hónapig egyetlen napot sem voltam itthon pihenni. Kilenc hónapig, tehát február 15-éig pulykás voltam, 4 hónapig teljesen külön egy tanyán 600 pulykával. Dolgoznom sokat kellett. De nem volt rossz, mert a saját akaratom teljesülhetett és magamnak dolgoztam. Nem mondom, sokat szenvedtem, különösen ősszel. Zuhogó esőben, 10 kilométert megtenni. Reggel 4 órakor indultunk sötétben, esőben. Ketten indultunk a nagyvilágnak, illetve a nagy Kócsnak. Elázva értünk oda, és dolgozni kezdtem. Este újra cammogtunk haza a sárban, esőben. Akkor lett jobb, amikor befagyott a temérdek víz. Igaz, hideg volt nagyon, de nem fáztunk. Három-négy kilométert mentünk, csúsztunk (a befagyott lapos) jegén. Sajnos, nem sokáig tartott a fagy. Február 17-én beteg lettem nagyon, erős gyomorrontástól, sárgaságtól féltünk. De megelőztük. Lefogytam 2 kilót és most 2 hónapra sem tudtam visszahízni. Március 21-én szombaton vittek el Debrecenbe szakvizsgálatra. Hála isten, nem találtak semmi komoly bajomat. Debrecen már nem olyan szép város, mint Eger. Egy mezőgazdasági város. Utána ugyanolyan rossz volt, mint azelőtt egy évvel tett utazásom után.

Ma 1953. április 21. van. Még mindig nem járok dolgozni. Kötök, mint egy gép, és ha van jó könyv, akkor olvasok. Most nagy zűr van a táborban. Gazdasági munkára kéne szerződni, de erősen tiltakoznak, sőt ma már harmadik napja is csak a tábor hat embere írta alá. Mindent kipróbálnak, hogy eredményhez jussanak, de remélem, nem fognak. Elég volt már a rabságból 34 hónap, nem szeretnék többet. Néma utálattal gondolunk a múltra és nem akarunk hasonló jövőt. 17 éves vagyok és még nem éltem. Élni akarok! Folyton ezt kiabálja egy hang, az élni akarási vágyam. Tehát szabadulni akarok a rabságból és jobbat akarok!!

1953. június 18-a még mindig Kócson. Ma egy hete, hogy rettenetesen várjuk a hazamenetelünket. Mindenki reméli a szabadulást. Talán valami igaz lesz belőle. Lassan 37 hónapja vagyunk már rabok. Reméljük, hogy már vége lesz. Június 26-án otthagytam a törzshelyemet, a pulykagondozást. Nagyon kimerültem, és nagyon messzire kerültem volna. Inkább hazajöttem, illetve Jusztusra. Egy új kislány volt a munkatársam, Rozsnyai Erzsé. Szabadszállásról hozták el őket a tavasszal. Góréson vannak a svábokkal együtt. Csak 15 éves, de már kész nagylány. Szép is.

Augusztus 2-án tifusztól kaptunk. Mindenkit beoltottak. Másnap mindenki beteg lett tőle. Engem nem ért el túlságosan. Este én is a többiekkel együtt lázas voltam. Szörnyű ideges az ember tőle. Este hegedültek, és én elmentem lefeküdni. Itt a zeneszó mindig felmérget és szívfájdalmat okoz. Hisz úgy szeretem a zenét.

Július 5-én nyolc család elköltözött tőlünk. Végre, a várt szabadulás megérkezett. Megkezdtek a hazaszállítást. A várás a legrosszabb. Mi most még mindig várunk. Várjuk, hogy mikor kerül ránk a sor. Csak minél előbb. Most írni sem tudok, mert ideges vagyok.

Augusztus 24. Elmúlt a negyedik névnapom is Kócson. Sajnos, nagyon lassú a szabadulás. Eddig csak 17 család ment haza. Most olvastam el egy gyönyörű könyvet. Ilyen szépet még nem is olvastam. Címe: GUADELUPE IMÁJA. Csodásan jó volt ez a könyv.

ÉLETEM FORDULÓNAPJA

1953. X. 2. Életem fordulónapja. Megszabadultunk. Jött a meseautó, és elhozta a mi rég várt szabadságunkat. Pénteki nap volt, szombaton reggel indultunk is. Szombaton, 3-án délben fél egykor vonatra ültünk és indultunk „haza”. Mindig ezután vágyódtam. Pestig gyorsan jöttünk, ez volt a legjobb. Zsibongó érzés fogott el, mikor Pesthez közeledtünk, a szívem is erősebben dobogott. Végre Pesten pontosan 6-kor átjöttünk a Dunán. Amikor leszálltunk, megfájdult a szívem, de nagyon. Mindenki elegáns és csinos volt, akkor láttuk igazán az elmaradottságunkat. Kócsiasak lettünk, s nagyon fájt látni a lüktető életet. Mikor felszálltunk újra a vonatra, kijöttek a könyvek is a szememből. Akkor jöttem rá, hogy a három év nagyon hosszú volt, és örök emlék marad. Soha nem fogom pótolni már, amit elmulasztottam. Jancsi maradt Pesten (hogy munkát, vagy tanulási lehetőséget keressen), mi jöttünk Tatabányára. Este 10-kor már megérkeztünk. Kezdődött az új életünk. Iskolába járok újra egy kis ügyesséssel és késéssel.

Húgomnak bakfiskori – Anna Frank naplójához hasonlítható – írása után Amerikában élő öcsém, Takács László⁶ egy cikkéből szeretnék idézni, amely a külföldön kiadásra kerülő Nemzetőr című lap 2002. júniusi számában jelent meg. Az írásra az készítette öcsémet, hogy a lap korábbi számában egy olyan cikk jelent meg, amely csak a budapesti kitelepítésekről szólt, és „egy szót sem ejtett az annál egy évvel korábban lezajlott atrocitásokról... Amit és akiket mindenki azóta is igyekszik elfelejteni.”

Takács László

KÉNYSZERMUNKATÁBORUNK EGYEDI JELLEGZETESSÉGEI

Jelentek meg cikkek, még filmeket is csináltak a kitelepítésekről. A Kádár-rendszer alatt rendezték a Te rongyos élet című filmet, amely a kitelepítéseket teljesen elbagatellizálta, és a kitelepítetteknek kifejezetten sértő volt. Ugyanazon gyászos rendszer alkonyán került a közönség elé a Gulyás testvérek máig is egyetlen tárgyi-lagos alkotása erről a témáról, a Törvénysértés nélkül című film. Ez a film nemcsak remek művészi alkotás, de nagyon merész felszólalás is egy elfelejtett embercsoportért abban az időben, amikor ilyen témáról még nem volt szabad vagy divatos beszélni...

Voltak azonban egyedülálló jellegzetességei is ezeknek a mi kényszermunkatáborainknak, amelyek más táboroktól megkülönböztették őket. Először is a családok együtt voltak bezárva. Ez persze önmagában még humánusnak is látszik. A család együttléte azonban a kínzásoknak és kínlódásoknak különleges fajtáira adott lehetőséget. El lehet képzelni egy anya fájdalmát, amikor el kell döntenie, hogy az egyetlen adag kukoricakását a legkisebb gyermekének adja-e – aki még nem érti meg, miért nincs étel –, vagy a legidősebb fiának, hogy ő keresni, „keresni” tudjon? El lehet képzelni a fájdalmát, amikor látja és hallja, hogy a gyermekén idomítják a kutyákat? El lehet-e képzelni egy gyermek fájdalmát, amikor apját a rendőrök verik?

AZ ŐRZŐK

Talán a legtöbbet a tábori élet szörnyűségeiről nem az őrzöttek, hanem az őrzők történetei mondanak el. A rendőröket nyilván nagy gonddal válogatták ki őrzésünkre. Legtöbbjük élvezte a kegyetlenkedést. Néhányan azonban csak egyszerű megtévesztett emberkéek voltak. Minden három hónapban cserélték a rendőröket, nehogy hozzánk szokjanak. Így eleinte, a nekünk kijáró gonoszsággal kezeltek bennünket. Amint

⁶ sz.: Lispeszentadorjánban, 1939. 05. 15.

azonban megismerték, hogy nem vagyunk népnúzó gazemberek, viselkedésük egyre emberibb lett. Egy rendőr esetében ez odáig fajult, hogy amint apámat kísérte egy tábori beszerző úton, agyonlőtte magát. Apámnak elmondta az utolsó pillanatban, hogy nem bírja elviselni, ahogy a félrevezetés következtében velünk bánt. Csak a halálával tudta visszanyerni paraszti becsületét. Apámnak csak azért nem lett komolyabb baja mindebből, mert több „szabad ember” is tanúja volt az öngyilkosságnak. A másik eset is hírhedt táborparancsnokunkkal függ össze. Kiderült, hogy mégiscsak volt lelkiismerete. Amint a Gulyás testvérek filmjében is látható, Balla Mihály vallási tébolyba menekült

1952 közepén egy új emberszállítmány érkezett hozzánk. Nagykanizsáról, és környékéről hoztak úgy 300 embert. Köztük két zsidó család is volt. Az élet rossz tréfája, vagy kegyetlensége folytán elhoztak egy idős házaspárt. Túléltek Auschwitzet is (gyermekük már nem). Ők első kézből tudták a mi táborunkat a hírhedt koncentrációs táborral összehasonlítani.

Ezek az emberek a szörnyűségek különlegesen kegyetlen kombinációinak voltak kitéve:

- Semmi bűnt nem követtek el, amivel meghurcoltatásukat kiérdemelték volna.
- Családtagjaikkal együtt ragadták ki őket otthonaikból.
- Minden ingó és ingatlan vagyonukat elveszítették.
- Halálra ítélték és kényszermunkára erőltették őket.
- Éhezettették és embertelen körülmények közt rabságban tartották őket (sokukat több mint 40 hónapig).
- Szabadulásuk után sem kapták vissza ingó és ingatlan vagyonukat (ez még az internáltaknál sem fordult elő).
- Szabadulásuk után a hatóságok mindent elkövettek, hogy a jövőjüket teljesen kilátástalanná tegyék (lakások, iskolák, munkahelyek zárva voltak előttük).
- Mindezt a bírósági eljárás teljes hiányában követték el velük.

A MÚLTUNK KÍSÉRT ÉS KÍSÉRTETT BENNÜNKET

Tizenegy éves voltam, amikor elvittek bennünket, tizennégy, amikor kiszabadultunk. Kényszermunkatáborban nőttem fel. Iskola, egy pár nap kivételével a 40 hónap alatt nem volt. Iskolai bizonyítványt viszont kaptunk, hogy múltunkat ezzel is eltakarják. Szabadultunk, de nem voltunk szabadok. Szabadulásunkkor szigorúan belénk sulykolták, hogy a történelemről soha, senkinek nem szabad beszélni. Persze, minden hivatalos egyén, amerre csak mentünk, tudott a múltunkról. A múltunk kísért és kísértett bennünket. Minden iskolai felvételnél, vagy valamirevaló munkaalakomnál csak mosolyogtak ránk az elvtársak: „Ilyen embereknek, kérem, mi nek...?” Mindenhonnan elutasítottak bennünket. Nagyon sokan kívánták, hogy bár soha ne jöttünk volna vissza. Ez persze természetes volt. Sokan az elutasítók közül hozzájárulói, ha nem is tényleges elkövetői voltak elvitelünknek. Sokan közülük elrabolt lakásainkban laktak, feküdtek ágyainkban és használták személyes dolgainkat.

Sok minden történt azóta... A hatalom, amely ezeket az embereket kitaszította, nagyon igyekezett őket elfelejteni az elmúlt 50 év alatt. Sem akkor, sem ma, senki nem akar tudni rólunk. Rossz emlékek vagyunk. Rossz emlékezni ránk. Már több mint 30 éve élek Nyugaton. Mindig megdöbbenek, amikor a sajtó, vagy a politikusok idekint a Szovjetunió összeomlásáról beszélnek. Szeretettel emlegetik a keletnémet tüntetéseket és a csehszlovák „bársonyos forradalmat”, mint ahhoz járuló tényezőket. De nem gyakran szólnak a legfontosabb tényezőről, az eredeti lökésről, (a ma különösen aktuális) 1956-os magyar forradalomról. Vajon miért? Bizonyosan nem a tények hiánya vagy a rossz emlékezőtehetség miatt. Talán azért, mert valakik megszegtek valami ígéretet? Vagy valakik valakit cserbenhagytak akkor? Lehetséges, hogy némi büntudat teszi kellemetlenné az emlékezést? Gondolom, azok, akik idekint élnek, egyetértenek velem, hogy a magyar forradalom külföld által történő agyonhallgatása nagyon sértő és igazságtalan.

Hasonló érzéseim vannak a mi elhurcolásunkkal, illetve annak hivatalos magyarországi agyonhallgatásával kapcsolatban. Úgy látszik, a ránk való emlékezés még ma is kellemetlen érzéseket ébreszt hivatalos körökben. Esetleg még mást is? Nagy reményeink voltak 1989 után, hogy végre tudomást vesznek rólunk. Gondoltuk, hogy annyi viszontagság után, annyi megtagadás után valaki valahol észrevesz bennünket. Végül is, a nép nevében nagy szörnyűségeket követtek el tisztességes polgárok ezen csoportjai ellen. Vártuk, hogy valaki a „nép nevében” szemünkbe néz, és elmondja az egész világnak, hogy ami velünk történt, az nagy igazságtalanság volt. Hogy azok az emberek azt a kálváriát nem érdemelték meg. Hogy mindazért, amit elveszítettek és elszenvedtek, azokat az embereket (a bocsánatkérésen túl) valami megilleti. És nem szabad hagyni, hogy azt, ami őket megilleti, nekik kérniük kelljen!

A várt igazságszolgáltatás helyett – lassan rá kellett jönnünk – a feledés köde továbbra is ránehezedik az országra, hogy kálváriánk harmadik felvonása játszódik le napjainkban. Eleinte a különböző politikai üldözöttek szervezeteitől reméltük, hogy ügyünket felkarolják. Sajnos, nekik más volt előbbre való. Ezért néhány évvel ezelőtt megalapítottuk saját érdekvédelmi közösségünket, a Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak Egyesületét, amely céljaul tűzte ki, hogy nem engedi elfeledni ezeket a sorsüldözött embereket. Az „emlékezni nem akaráshoz” tartozik az is, hogy sokan még erről az érdekvédelmi szervezetről sem akarnak tudni. Ott, ahol más hasonló szervezetek székházakat kaptak, ez az egyesület még fűtött tanácsteremhez sem jutott.

SZEMBENÉZÉS AZOKKAL, AKIKNEK SORSUKAT „KÖSZÖNHETIK”

Ezek az emberek nem akarnak sokat, csak azt, amit mások már megkaptak. (Vannak, akik már többszörösen.) Úgy érzik, hogy az ő szenvedéseik és a velük történt igazságtalanságok semmivel sem voltak kisebbek, mint másokéi. Az eredeti közel tízezer embernek, akiket a hortobágyi kényszermunkatáborokba elhurcoltak, már a fele sincs közöttünk, a másik fele pedig átlagosnál alacsonyabb nyugdíjából él. (A havi 20 000 Ft-os nyugdíj-kiegészítést csak az a kisebb hányad kapja, akik legalább 3 évet raboskodtak, a zöm semmit.). Az elhurcoltak mindenekelőtt annak elismerését akarják, hogy óriási igazságtalanság történt

velük, és hogy némi kárpótlás (de inkább kártérítés) jár nekik. Ezek az emberek legfőképpen azt a bizonyos „szembenézést” várják, akarják (és legfőképpen attól a még néhány élő-től, akiknek sorsukat „köszönhetik”). Emlékezzünk tehát még akkor is, ha az kellemetlen! Emlékezzünk azokra is, akiket mindenki igyekszik elfelejteni! Kötelességünk emlékeztetni a gaztettekre –, hogy azok soha többé ne ismétlődhessenek meg!

Családunk visszaemlékezései után következzenek azok az egykori kócspusztai táborlakók, akik írásos visszaemlékezéseikkel dokumentálták az elhurcolás, a tábori élet, a szabadulás utáni viszontagságok történetét.

Bertók Gyula Balázsról, kapcsolatunk születéséről, kiteljesedéséről már írtam bevezetőmben. Mondhatom, az ő haláláig töretlen maradt igazi férfias testvérbárátságunk. Következő visszaemlékezésének hú tolmácsolója hűséges felesége, Erzsébet asszony.

Bertók Balázs érettségi képe

Bertók Gyula Balázs (Dzsaszi)

„HA TÁBOROK KELNEK IS ELLENEM, NEM IJED MEG A SZÍVEM”

Dzsaszi atléta termetű, kisportolt, vagány fiú volt, bensőjében azonban érzékeny, lírai lélek rejtőzött. A kihívások, a megaláztatások ellen cinikus pózt magára öltve védekezett. Beteges édesanyjával együtt telepítették ki Resznekről. Édesapja ez időben a rend-

szer elleni izgatásért börtönben ült, csak később hozták családjá után (előzőleg a szombathelyi ÁVO-n félig nyomorékká verték). Így Dzsaszi 20 évesen családfenntartóvá vált, érthető, hogy mindig önként vállalta a legnehezebb, aránylag jól fizető munkákat. (Le is adott súlyából – a silány kosznak is köszönhetően – az első néhány hétben 15 kg-ot!) Kócsra érkezésünk reggelén – véletlenszerű vagy talán isteni csoda –, „üzenetet kapott” Istentől. Mivel úgy ismerem életét, mint a sajátomat, pontosan tudom rekonstruálni ezt az esetet.

A felpakolást követően a szekéren ülve – mivel pünkösdtől a negyedik vasárnapot mutatta a naptár – felütötte misszálját épp ennél az ünnepnél. Az introitus így hangzott:

„Az Úr az én világosságom és üdvösségem,
kitől kellene félnem?

Az Úr oltalmazza életemet.

Kitől kellene rettegnem?

Ellenségeim, akik szorongatnak,
maguk botlanak meg és elesnek.

Ha táborok kelnek is ellenem,
nem ijed meg a szívem.”

Ettől aztán olyan nyugalom szállta meg, hogy „élete nagy kalandjának” próbálta felfogni az egész meghurcoltatást. Persze ez sokszor nem sikerült, de ezt általában nem vallotta be. (60 éves kora fölött a memoárjában már igen.)

„Már a 40. munkaórát húztuk le egyfolytában zsákolva. Tiszafüredről mentünk este 10 óra után vonatával „hazafele” – legalább azt hittük, hazafelé – álmosan, porosan, megtörtén. Ahogy ott álltam a vonaton, s néztem a mellettünk elmaradó házsört, egy szép ház nyitott ablakán beláttam. Azt az érzést soha-soha nem fogom elfelejteni! Egy bő pongyolás asszony éppen ágyat vetett. Az ágyban hófehér ágynemű oly hívogatóan puhának, csábítóan tűnt! Ellenállhatatlan vágyat éreztem, hogy leugorjam a vonatóról, és belevessem magam a patyolat ágyba. Az istálló, a birkaöl szalma fekhelye után... Mióta rab voltam, még csak nem is láttam vetett ágyat... Mint a hetekig éheztetett ember, ha ínycsiklandozó ételt lát elérhetetlen messzeségben! Lázadozott bennem minden. És mentünk tovább... Akkor még nem gondoltam, hogy újabb 18 órát kell lehúznunk alvás nélkül. Ez volt addigi életem legnagyobb munkateljesítménye: 58 óra zsákolás egyhuzamban.”

A már említett Törvénysértés nélkül c. filmben meséli el a következő, végül is számára szerencsés kimenetelű „kalandját”:

– 1951 decemberében mentünk le Karcagtilalmasra répát szedni. Akkor esett le az első hó. A gazdaságnak nagyon fontos lett volna, hogy a cukorrépa ne fagyjon meg odakinn a földben, ezért megígérte, hogy ahány holdat kiszedünk, annyi kg szalonnát ad prémiumként. Hát akkor az a szalonna csodálatos kincsnek számított! A munkát elvégeztük dec. 24-én, a bérünket megkaptuk, a szalonnát nem. Bementünk a gazdaságba reklamálni. Az irodai dolgozók hímeztek-hámoztak, végre az egyik nő kibökte, hogy a rendőrök felvették. Azt hittük, talán a mi részünkre vették fel, hát gyanútlanul érdeklődtünk az egyik rendőrtől, hol a szalonnánk. Éktelen üvöltözés kezdődött:

– Menjenek vissza a főtáborba, majd megtudják, hogy ki a magyar rendőr!

Dec. 24-én, szenteste délutánján mentünk haza. Megtárgyaltuk az eshetőségeket.

Kérdeztem Csuka Tónitól:

– Engeded, hogy megverjenek?

– Engedem, Mit csináljak? Hátha megúszom egy-két pofonnal.

Szóltam Fentős Gyuszihoz:

– És te?

– Én is.

Én meg gondoltam, tulajdonképpen mi jögron vernek meg engem. Előre megállapodtunk a munkavégzés feltételeiben. Mi a feladatunkat korrekt módon elvégeztük. Igazságérzetem rendkívüli mértékben háborgott, eltökélt szándékom volt, hogy semmiképpen nem hagyom magamat megverni. Már úgy rám nehezedett a tábori élet. Eszembe jutott a fogadtatás is, megérkezésünk első napja, fülembé csengett a vészjósló gorombaság: „itt fogjátok megszírozni a földet!” Hát szentül megfogadtam magamban, körömszakadtáig védekezem, s ha „kinyírnak” – hiszen a rendőrök fegyveresek, őket védi az egész államrend –, egyszóval, ha agyonlőnek, legalább hamarabb pontot tehetek ennek a keserves életnek a végére. A táborba visszaérve beraktam egy kést az övembe, hogyha ok nélkül hozzám nyúlnak, leszúrom, aki a legközelebb áll, elveszem a géppisztolyát, és addig lövök, amíg a tár ki nem ürül. És aztán lesz, ahogy lesz...

Elémentem a dolgoknak, hogy a felső szálláson anyám ne siránkozzon. Lementem Tóni barátom szállására. Hát ő éppen az asztalnál ült és mosakodott. Az orrából csöpögött a vér. Leültem egy székre.

– Na mi van? Hát hogy úszta meg?

Éppen nyílt mögöttem az ajtó, bundában, géppisztollyal megjelent az ő. Akkor úgy éreztem, megáll az idő. Mindenki megdermedt. Pislákoló petróleumlámpa, néma csend, csak Tóni orrából cseppent egyenletes időközönként a vér a lavór aljára: pletty, pletty, pletty... Az időérzésem cserbenhagyott, nem tudtam, 1-2 másodperc, vagy percek teltek el. Egyszerűen nem érzékeltem, meddig vártam végsőkig felcsigázott idegállapotban, hogy szólítson a rendőr:

– Na, Bertók, jöjjön!

De nem szólt. Becsukta az ajtót és elment. Két társamat megverték, engem nem. Máig sem tudom, miért nem részesülhettem abban a páratlan gyönyörűségben, amelyet egy verés szentestén jelenthetett volna.

Dolgozott Dzsaszi fél évet egy Sztalinyecce, szántott, tárcsázott, még élvezte is a lánctalpak csörgését, mintha tankot vezetett volna. De az állatokkal való foglalatosságot szerette a legjobban. Hónapokig fejt a juszusi tábortól 6 km-re egy tanyán naponként kétszer 12 tehenet (napi 100-120 liter tejet). Gyakran mesélte társaságban, mennyire begyulladtak ujjain az ízületek, csak úgy tudott éjjelente aludni, ha kétoldalt 1-1 vödör hideg vízbe lógatta mindkét kezét. Még elletni is segített a szabad gulyásoknak. Többször mesélt erről barátainak.

– Kezdetben féltem, hogy egy kis undort fogok érezni, de sokkal nagyobb volt érdeklődésem, hogysem ez előfordulhatott volna...

Nagy keservesen előcibáltuk a kb. 50 kg-os borjút az ájult tehénből. Megható volt látni, amint az anyja először kissé idegenkedve megszaglássza, s mintegy meglepődve tudomásul veszi a csodát, nagy odaadással elkezdi nyalogatni a „bornyát”.

Ki tudja, hány életet segítettünk így közösen a világra? Az is előfordult, hogy be kellett nyúlnom vállig a tehén nyálkás-véres zsigerei közé, mert elakadt a borjú, két lábát összepárosítani, hogy ki tudjuk húzni. Hát így elmondhatom, hogy „szakképzett bába” is lettem tábori életem alatt...

Dzsaszi a bikával

MAGYAR TARKA TENYÉSZBIKA, A VÁNDOR

De amiről legszívesebben beszélt az ő anekdotázó stílusában, az a bikával megesett története volt. Nem véletlen, hogy a Gulyás testvérek filmjének is ez vált egyik legszínesebb epizódjává.

– Volt a tanyán egy szép, nemes fajtájú magyar tarka tenyészbika, a Vándor. A tanyasiak elbeszélése szerint ez az állat már embert is ölt, így a szabadok közül senki sem vállalta a gondozását.

Gondoltam egyet: a fejés mellett bírni fogom ezt a munkát is. Az életemet nem féltettem, a pénzre meg nagy szükség volt. Ha jól emlékszem, a kétféle munkáért együttesen kapott fizetésem felment 1300 Ft-ra. Ez akkor a szabad életben is rendkívül magas bérnek számított. (500-600 Ft-ból családoknak kellett megélniük.) De hát az értékes állatra áldozott ilyen sok pénzt a gazdaság. Hát én elmentem ehhez a bikához az istállóba. Ott állt a jászolhoz láncolva látszólag jámboran. Nyugodt, halk, tagolt, mély tónusú hangon a fülébe duruzsoltam:

– Te öreg, én elvállalak, de nagy bajban vagyunk mindketten. Ha nem fogadsz el, nem akad, aki gondozzon, téged agyon fognak lőni. Az neked nem lesz jó. Én meg szegény vagyok, szükségem van a pénzre, amelyet érted kapok. Hát legyünk jóban!

A lényeg az, hogy ez az állat elfogadott, és egészen a szabadulásunkig jóban voltunk. Csak egyszer emelt bele a jászolba. Meleg pillanat volt! Megtaposni nem tudott volna, de a szarvával... hát ki tudja, mire lett volna képes...

Hátulról belém akasztotta a szarvát, és én a jászolban találtam magamat. De – gondolom – csak tréfának szánta az egészet, mert nyomban utána mintegy engesztelésképpen súrolókeféhez hasonlatos, érdes nyelvével nyalogatni kezdte izzadt hátamat. Egyszer még meg is lovagoltam. A szabad gulyások tudták rólam, hogy a lovakkal hadilábon állok (mivel diákkoromban egyszer ledobott a ló), s ezzel sokat cukkoltak.

– Hát ilyen gyávák a dunántúliak?

Elhatároztam, hogy megmutatom én nekik! Megettettem, megittattam Vándort, fölpattantam a hátára, és kimasíroztam rajta az istállóból (szorosan a hátához simulva, nehogy megakadjak a szemöldökfában). Bezzeg futott öregje-fiatalja azoknak, akik közül egy bátor ember sem akadt elvállalni a bika gondozását!

Hát ettől a bikától szabadulásunk előtt elbúcsúztam.

– Na, öreg, te sem látsz már többet engem ebben az életben.

Az állat csak nézett, nézett rám egykedvűen, mintha értené szavaimat, abbahagyta a kérődzését is. Amikor kimentem az istállóból, és behúztam magam mögött az ajtót, olyan keservesen bömbölt, hogy összeszorult a szívem.

Dzsaszi minden vagánysága ellenére is mélyen érző lélek volt, naplói tanúskodnak lelki vívódásairól. Sokat nosztalgizott a szép, soha vissza nem térő premontrei diákevekről (egy időben a papi hivatás is vonzotta), és soha nem tudott belenyugodni abba, hogy a rendszer megíúsította továbbtanulását. Annyit filozofálgatott az élet értelméről, avagy a szenvedések, megaláztatások közepette értelmetlenségéről! De mély istenhite, az imádság mindig átsegítette a legnehezebb helyzeteken.

Egy különös, titokzatos esetről így számol be naplójában:

„Bent jártam Füreden fogorvosnál. A bevásárlók is jöttek, így a rendőr kénytelen volt velük járni a boltokat, engem pedig magamra hagyott. Ahogy ódöngtem az utcán, a nyílt templomajtó ragadta meg a figyelmemet. Oly hívogatólag intett felém! Gondoltam egyet, bementem a plébániára, és kértem a papot, hogy gyóntasson meg. Milyen különös volt oly hosszú idő után az öreg templom hűvös félhomályában hallani újra a feloldozás szavait!...

Rövid ideig tudtam csak imádkozni, mert mennem kellett. Úgy surrantam ki a templomból, mint valami tolvaj, lesve, nem jön-e a rendőr, mert ha rajtacsípnék, lett volna nemulass az emberi szabadságnak eme hazájában...!

Az egész esetnek volt valami titokzatos hangulata, romantikája. Olyan boldog voltam, hogy sikerült! Napokig könnyebben telt az élet, fiatalosabban, őszintébben tudtam mondani: »Domine fiat voluntas tua!«...»

Ő, Dzsaszi barátom volt közöttünk, aki minden fáradság, törődés ellenére is tudta élvezni az alföldi táj szépségeit. Hányszor „írta le” (szóban is) élete folyamán a dunántúli embereknek, milyen különleges a varázsa a pusztai napfelkeltének, s hányszor ment vissza élete végéig hol egymagában, hol családjával együtt ezt a napfelkeltét élvezni a Hortobágyra!

Első közös utunk már 1955-ben (2 évvel szabadulásunk után) visszavezetett bennünket szenvedéseink színhelyére. Igaz, hogy keserves éveket töltöttünk ott, de mégis az ifjúságunkat jelentette az a magunk mögött hagyott helyszín, időszak.

Fentős Gyula⁷

A FENTŐS CSALÁD KÁLVÁRIÁJA

Az 1948–49-es esztendőik már a nagyfokú félelem évei voltak. 1950 tavaszán már megtörtént az is a szomszéd faluban, Szentgyörgyvölgyön, hogy összeszedtek 10-12 kuláknak nevezett parasztot (a mezőről, vagy ahol érték) az ÁVH emberei, minden alap nélkül félholtra verték őket, és utána még orvoshoz sem mehettek.⁸ Éjszakánként csempészték őket a családtagok Csesztregre az orvoshoz, aki titokban kezelte őket. Én láttam közülük egyet-kettőt, siralmas állapotban voltak. Az állandó az volt, hogy Nagy Istvánné, aki bíró volt a faluban, a férje pedig párttitkár (és csak a nevét tudta leírni), egy volt kuláknak nevezett gazda házában laktak („senki-embe-
rek”⁹ voltak) egy öreg épületben. Tanú volt rá, hogy saját maguk gyújtották meg a zsúpos melléképületet, hogy a kulákra foghassák, és jobb házat kapjanak. Az ÁVO ellepte a falut. Az embereket összevissza verték, a kuláknak nevezett parasztoktól összeszedték az építőanyagot, és velük építettek ennek a senki házaspárnak új melléképületeket.

Sajnos, apósom is áldozata volt ennek a szegyeteljes akciónak. Levetkőztették mezetenre, hidegvízzel telt teknőbe gyömösözték, utána pedig a forró kályhához taszítgatták. Hasonló kínzásokat éltek át a többiek is. Apósom két alkalommal esett át ilyen tortúrán. A második esetenél már kirakták a családját saját házukból, és egy romos, rég elhagyott házba költöztették. Ide az átszállított holmi közé egy ócska puskacsövet csem-

⁷ Fentős Gyulát Csesztregről hurcolták el 1950-ben szüleivel, a szovjet hadifogságban, tifuszban meghalt bátyjának feleségével és hétéves, Endre nevű kisfiával együtt. Az alábbiakat a több mint 30 gépelt oldalas – 1983-ban írt – visszaemlékezéseiből idézem. Ezt a dokumentumot az ugyancsak tábori sortársból feleségé lett Császár Angyalka bocsátotta rendelkezésemre. (Őt szüleivel hurcolták el Szentgyörgyvölgyről.)

⁸ Az első tsz-szervezések időszakában egy-egy község legjobb gazdáit, akikre felnéztek a többiek, az agitátorok a belépésre akarták rábeszélni. Ha nem sikerült, az ÁVH emberei a „négykezes” meggyőző módszerét alkalmazták. Ezt követően hagyták, hogy a „négykezes” módszer áldozatai a község szeme láttára haljanak meg. Majd érvényesült az önkéntes belépés elve. A családról Fentős Gyula bírósági tárgyalásán kiderült, hogy a család középparaszt osztályhelyzetű, mert nem tartottak állandó gazdasági cselédet vagy alkalmazottat. Cséplőgépük vagy egyéb gépi felszerelésük sem volt, 26 katasztrális hold földön gazdálkodtak 1950-ig, elhurcolásukig. A kulákká nyilvánításhoz ugyanis e két feltétel kellett volna, cselédtartás, azaz kizsákmányoló tevékenység és gépek. (a szerk.)

⁹ A kitelepítések után aztán elzavarták őket (a falusiak elmondása szerint), de állítólag még kocsi sem akadt, ami elvitte volna őket. Tény az, hogy szórén-szálán eltűntek a község közutalata közben. (F. Gy.)

pésztek. (Ez különben bevett szokásuk volt. Dehogy rejtegetett volna az a szerencsétlen paraszt puskát akkor!) Szerintük természetesen ezt is apósom rejtegette. Ő nem vállalta a dolgot, pedig még az ócska puskacsövet le is tologatták a torkán, az ő bevett vallatási módszerük szerint.

A végén mégis azt kellett mondaniuk: „Elhisszük, hogy nem maga rejtette el.” Persze már azután, amikor összeverték és megalázták emberi mivoltában is!

Hát ilyenek voltak az előzmények.

AMI NEM KELLETT, AZ BEKERÜLT, AMI SZÜKSÉGES VOLT, AZ ODAHAZA MARADT

Ami viszont ezután következett, arra még gondolni sem mertünk. Közben folyt a csomagolás. De mit? Én a falnál álltam, az anyám betegen az ágyon feküdt. Így apám és sógornőm csomagolt, és a kisgyerek – akit felverték álmából – sírt. Meg mit is lehet és kell csomagolni egy ilyen helyzetben, éjfél után fél háromkor? Ágyneműt? Élelmet? Vagy mit, fél óráig?!

Szóval, ami nem kellett, az bekerült, ami szükséges volt, az odahaza maradt. Én pl. azt az egy pár nyári szandált, az egy kabátot és nadrágot vittem el, amibe a felzavarás után úgy-ahogy beöltöztem.

Csak tájékoztatásul írom le, hogy volt akkor a gazdaságban 4 ló, 5 tehén, 8 sertés. A kisebb állatoknak (tyúk, liba) nem tudom a számát sem. Vetőgép, kaszálógép, 4 db szekér, egy majdnem teljesen új kiskocsi és hát a teljes gazdasági felszerelés, amit így nem is lehet felsorolni. Pénz dolgában rosszul álltunk, jellemző, hogy a családnak akkor 200 Ft volt az összes készpénzkészlete. Közben egy helyi lakóssal befogatták a saját lovainkat a saját kocsinkba, felrakatták rá az összekapdosott holmit és a zsákba dobált élelmiszert. Anyámat feltették a kocsira, és elindulhatott ez a szegyetlenjes menet. Egy másik családot is ugyanebben az időben és hasonló módon telepítettek ki a faluból. A község szélén találkoztatták a két szekeret, és két-két géppisztolyos rendőr kíséretében elindult a menet Lentibe, az állomásra.

FOGADTATÁS, BIZTONSÁG KEDVÉÉRT VASVILLÁKKAL

Itt külön szerelvény várt bennünket, természetesen marhavagonokból összeállítva. Csak a kísérő karhatalom kapott egy utolsó kocsit. Az állomásra akkor már minden irányból érkezettek a hasonló sorsúak. Sírás, elkeseredés és kétségbeesés mindenütt. Azt mondanom sem kell, hogy az állomást sem közelíthette meg senki, erre az ÁVH vigyázott. Megtörtént a berakodás. Öt-hat család egy vagonban, és mire úgy igazán feleszmélt a környék, már indult ez a gyászos szerelvény, talán örök szegyenére az akkori politikai rendszernek. Zalaegerszeg–Budapest–Füzesabony volt az útirány. A végállomás Ohat-Pusztakócs. Ide csak vasárnap délelőtt érkeztünk, pedig már pénteken reggel indult a szerelvény Lentiből. Hatvanban, Füzesabonyban is sokat álltunk – érthetően –, mert soron kívüli szerelvénnel vittek, és éjszaka utaztattak bennünket. Tehát a végállomás

Ohat-Pusztakócs. Itt már vártak bennünket szekerekkel és vasvillákkal! Igen, vasvillákkal, mert a kirendelt alföldi szekeres gazdákat figyelmeztették, hogy vasvillákat is vigyenek, mert mi népnúzó, kizsákmányoló, kulákok és titóisták vagyunk, akiket – a biztonság kedvéért – vasvillákkal kell fogadni.

A karaván elindulhatott Kócspusztára. Nos, ez a Kócspuszta kapta később a Haláltábor nevet, de ki is érdemelte. Két hatalmas birkahodály közé pakoltattak le bennünket, és ebből már sejtettük, hogy ez lesz a lakásunk. De hogy nézett ki ez a két hodály? A tetjén a nádfedél hiányos, a tűzfal düledezőben. Benne talán évtizedes, méteres birkatrágya. Az oldala – mivel vályogból, illetve vályogtömésből volt – úgy kilyuggatva (valószínű a patkányok által), hogy kétméterenként egy gyerek ki-be mászkálhatott volna.

A kitelepítettek listájára azok kerültek, akiknek a lakóhelye, háza, udvara, gazdasági felszerelése az elinduláskor megfelelt a tszcs-nek, akire a párttitkár, vagy valamelyik községi vezető haragudott. Három legyet ütöttek a kitelepítéssel, egy csapásra.

1) Megijesztették az embereket, mert így mindenki azt gondolhatta: ha ezeket, akiknek semmi bűnük nem volt, elvitték, akkor mi is bármikor sorra kerülhetünk. Lépünk be inkább a nagyobb baj elkerülése végett. Megalakulhattak tehát a tszcs-k, melyekbe különben a teljesen nincsteleneken kívül talán senki sem akart belépni.

2) Egyben megfelelő helyet, gazdasági felszerelést, állatokat sajátíthattak ki maguknak, és a kitelepítettek helyén, azok állataival, felszereléseivel elindulhattak.

3) Kaptak kb. 10 000 ingyenmunkást a Hortobágyra, ahova különben a kutya sem ment volna el. Így tehát a mi portánkon alakult meg az első tszcs. Kinevezett (nem választott) elnöke egy falusi, felelőtlen fiatalember lett.¹⁰

De térjünk vissza a kócsi hodályhoz. A küllemét már leírtam. Folytatom ott, hogy a benne lévő sokéves trágyát először ki kellett rakni a két hodály közé. Akinek vasvilla nem jutott, annak kézzel kellett csinálnia. Készítettünk még sárból rögtönzötten falpaszt a lyukak betömésére. Úgy de. 10 óra körül érkezhettünk ide, és késő délután már hoztak 2 kocsit szalmát fekhelynek a két hodályba és elkezdődhetett a beköltözés.

Nem volt nehéz. A zsákokba bedobált holmin és a lepedőkbe kötözött valamilyen ágyneműfélén kívül semmink nem volt. Szélességében 3 részre osztották a hodályt. Egy-egy részt az ott hirtelenjében levágott, és általunk „körömrugónak” keresztelt akácdorongokkal elválasztottunk, és pl. egy 5 tagú családnak 2 m szélességben kész volt a lakása. Így vetkőzött ki tehát emberségéből és vizsgázott nullára az a rendszer, amely az embernek egyenjogúságát, szabadságát és függetlenségét hirdette. Örök szégyenére! Kész volt tehát a TÁBOR, amelyet régi tulajdonosának neve után Lovassy-tanyának hívtak. Jó magas szögesdrót kerítése dicsőségesen hirdette a szabadságot, egyenlőséget és a szocialista demokráciát, ahol minden ember, aki dolgozik – egyenlő! A biztonság kedvéért kiegészült a szállás nappal egy, éjszaka két géppisztolyos rendőrrel. Egyébként ekkor ez még nem volt a Haláltábor. Itt a parancsnok – Varga János-

¹⁰ Ez a falusi gazember elég bajt okozott nekem. Csak röviden annyit, hogy amikor végre 1957 januárjában hazakerültünk, lényegében ennek a gazembernek és két társának – hamis vádjai alapján ítélték el 2 évi börtönre, amelyet – sajnos – le is töltöttem. (F. Gy.)

nak hívták – még emberséges szakaszvezető volt, akivel még nem volt nagyobb baj. Kiabált ugyan – mert talán ezt kellett tennie – de tettelesen talán senkit sem bántalmazott. És talán beosztottjai sem.

FEKÜDTEK A KÉVÉK, MINT KÖNYVBEN A SOROK

Mivel aratás idején vittek el bennünket, az első munkánk az aratás volt. De milyen eszközökkel, szerszámokkal? Kaszát ugyan hozattak, talán egyenesen a gyárból, de hát a kaszanyélre fel is kellett volna igazítani a kaszákat és kikalapálni. Sarló és kévekötfőa nem volt, ezeket az akácfákról levágott kampós és egyenes ágakkal kellett helyettesíteni. És mi ilyen szerszámokkal is gyönyörűen arattunk, hiszen odahaza is majdnem mindnyájan csináltuk. A mi aratásunk után úgy feküdtek a kévék a búzaföldön, mint a könyvben a sorok! Nem hiszem, hogy ebben az országban tudtak volna szebben aratni, mint Zalában.

Dolgozott már akkor a gazdaságban néhány aratógép is. Ezek még csak olyan masinák voltak, amelyek levágás után kévébe kötötték a búzát, és azt oldalt kidobták. Egy ember a traktoron, egy az aratógépen. A közös munka jellemzésére itt leírok egy aratást, amelyet ilyen géppel végeztek, és én is láttam személyesen. Adva volt egy kb. 20 holdas búzatábla. Gyönyörű búzatábla volt, egy kicsit megdőlve. Ahogy a dőléssel szemben próbáltak aratni, kéve kévét ért a soron. Amikor a táblán visszafordultak – dőlés után – egy kéve sem volt, mert a gép csak a felső részt vágta le, amit már bekötöni nem tudott. Így arattak le 20 holdat, hogy az egyik felén egy kéve búza sem volt. De az aratás megtörtént. Természetesen, jött az agronómus is. Láta, hogy milyen szép, nagyvonalúan történt az aratás. Neki már volt felelősségérzete is! Azonnal küldött traktorokat szántani, hogy a bűnjeleket eltüntesse. Ezekre viszont láncokat és súlyokat kellett szerelni, hogy a hatalmas mennyiségű megdőlt szalmát valahogy lehúzatva alá tudják szántani. Így aztán nem büntetés, hanem dicséret és prémium járt azért, hogy a szántás idő előtt elvégeztetett. Az már aztán jelentéktelen dolog volt náluk, hogy ősszel az esők után olyan mennyiségű búza kelt ennek a táblának egyik felén, hogy a paraszt 10 évig sem vetett annyit a földjébe. Sebj, újra alászántották! Mi pedig kaptunk naponta 20-25 dkg (23 dkg!) fekete kenyeret!

ÉLELMEZÉS

Eleinte a tőlünk összeadott dolgokból, az udvar közepén, portengerben és birkatrágyaillattól fűszerezve főztek asszonyaink. Később már bevásárlókocsi ment étkezési anyagokért – meg a rendőrség postájáért – Tiszafüredre a mi bevásárlónkkal, de egy rendőr kíséretében. Ő azonban csak azt hozhatott, amit a rendőrpáncsnak engedélyezett! Hát ez az ellátás időnként – csak azt mondhatom –, hogy az éhhaláltól mentett meg bennünket. Általában bab és borsó, vagy borsó és bab váltogatták egymást. A bevásárlást anyagilag úgy fedezték, hogy arra nekünk kellett befizetni. Ez a következőképp történt: Hogy olyan színezete legyen a dolognak a kívül világ felé, hogy mi fizetésért dolgozunk, csakugyan fizettek is. De mennyit? Egy dekád 10 napból állt. Egy dekádra

a nehezebb munkát végző munkások kerestünk 40-45 Ft-ot. Egy-egy dekádra viszont személyenként 30-40 Ft-ot kellett erre a nullás osztályzatú étkezésre befizetni. Könnyen kiszámítható, hogy nézett ki ez a fizetési munka. Úgy, hogy a kereset még erre az ellátásra sem volt elég.

BÁNÁSMÓD – HALÁLTÁBOR PIROSKA-TANYÁN

Az új táborot Piroška-tanyának hívták. Itt kezdődött aztán az igazi kínszenvedés. És ezt csakis az új parancsnoknak köszönhattuk, aki szinte élet-halál ura volt, hiszen ő volt itt a törvény, az ítékezés kiagyalója és végrehajtója egy személyben. Ő csinált itt haláltáborot!!! Ez a nyiszlett, 50 kilós gazember volt 350 ember életének – különben is nagyon-nagyon mostoha körülményeinek –, szerencsétlenségének a maximumig elmenő fokozója, megkeserítője. Este általában 4-es, 6-os, vagy 10-es csoportokban mentünk „haza” a munkából. A rendőrség előtt – szabályos kettős sorokban – jelentkezni kellett. Legtöbbször ő tartotta felettünk a terepszemlét. No maga,... meg maga,... meg maga... jöjjön be – szokta mondani. Bent átnézték a kis batyunkat, amelyben a kis szegényes ebédet vittük magunkkal a munkahelyre. – Nem találtak benne semmit.

– Vesse le a kabátját!... Semmi!

– Húzza le a cipőjét!... Ne azt, a másikat. (Levelet kerestek.) Nem volt semmi.

No, ha nincs, talán más módon – gondolta.

– Hogy néz? Volt a következő kérdés. Ha szépen nézett:

– Talán tetszik ez magának? Ha nem szépen:

– Mi az? Talán nem tetszik?

És már meg is volt az ok a verésre, amelybe aztán már a beosztottak is teljes odaadással és a maguk otromba modorával készségesen és teljes lelkesedéssel besegítettek. Ha a szenvedő alany a verés után erősen vérzett, nem engedték a családjához, hanem a börtönhelyiségükben töltötte az éjszakát, étlen-szomjan, hidegben.

Reggel onnan kellett munkába mennie... véresen, kékre-zöldre verve.

Ez a gazember azt is megcsinálta, hogy 60-70 éves becsületben megöszült emberek lábáról lehúzta csizmát, és addig verte a talpát gumibottal, amíg elájult...

Egy, a minket mindig segítő kis bolt üzemeltetőjével, vagy tulajdonosával kapcsolatban eszemben van a parancsnoknak és egy sorstársamnak az esete. Két vagy 3 emberünk jött haza a munkából. Történetesen nem volt velük nacsálnyi, és mivel szabadnak látszott a levegő, bementek valamit vásárolni. Az egyikük kért egy kisfröccsöt is. Szentgyörgyvölgyi Károlynak hívták és Tornyiszentmiklósról telepítették ki családjával és idős szüleivel együtt. Karcsi kb. 100 kilós atlétatermetű lehetett akkor. A kisfröccs a kezében volt, amikor megjelent a parancsnok – aki az udvarban rejtőzködött a boltvezető tudta nélkül – és úgy vágta ki a kezéből a poharat, hogy az porrá zúzódot. Bent a táborban pedig következett a folytatás, csak már 6-8 pribékkel közösen és gumibotok beiktatásával.

Anyámat is kihallgatta ez a gazember. Megkérdezte, hogy látta-e, amikor az egyik (sorstárs) néni szalonnát vett. Anyám természetesen látta, hiszen együtt mentek a munkahelyre, de azt mondta, hogy... nem. Ez a gazember a fejét a falba verte...

Egy barátommal, Panker Ferencsel már hetek óta együtt dolgoztunk. A silógödrök tetejéről a földet termeltük le, hogy alóla az állatok takarmányozását nap nap után biztosítsák. Nem szerettem nekik dolgozni, de mégis jó munkásnak számítottam, és a nacsalnyik (brigádvezető) bírt engem is és a barátomat is. No, meg itt lehetett egy picivel több pénzt is keresni, a nehéz fizikai munkával. A pénzre nagy szükség volt, mert a „feketén” megvásárolt élelmiszer is sokba került. Dekádonként – azaz 10 naponként – fizettek. Egy dekádra úgy átlagosan 40-50 Ft-ot. Mi talán akkor kaptunk – emlékezetem szerint – 60 Ft-ot. Azaz csak én, mert a barátomnak vagy 20 Ft-tal kevesebbet számoltak. De hát akkor 20 Ft is pénz volt, különösen nekünk. No, tehát másnap reggel szól a barátom a brigádvezetőnek – akit Prázmári Istvánnak hívtak – hogy:

– Pista bácsi! Én az esti fizetésnél 20 Ft-tal kevesebbet kaptam, mint a barátom, holott egész dekádban együtt dolgoztunk.

Pista bácsi mondta:

– Nem rajtam múlt, hanem a bérszámfejtőkön.

– De hát maga a brigádvezető – így a Feri –, kérem, hogy reklamálja meg, mert én nem mehetek be a bérszámfejtőkhöz. (Itt kell megjegyeznem, hogy mi reklamációkat nem tehattunk, és a bérszámfejtőkhöz csakugyan nem mehettünk be.) Menjenek dolgozni! – mondta Prázmári. Mi elindultunk. Nyolc km-re kellett kigyalogolni a Villangó tanyára, a munkahelyre. A táborunk és a Villangó között volt a tanyaközpont (ÁG), ahol szerszámokat kaptunk a munkához, és este ugyanott kellett leadni. Ott volt az iroda és a bérszámfejtés is. Amikor beértünk a központba, Prázmári is odaért a kerékpárjával. Barátom újra szólt neki:

– Pista bácsi! Szeretném ismét megkérdezni: bemegy-e megreklamálni a dolgomat, vagy ha nem, bemegyek magam.

Prázmári erre feldühödött, és azonnal odament a közben beérkező rendőrhöz és azt mondta neki:

– Szakaszező elvtárs! Még mindig vannak itt emberek, akik vitatkoznak a brigádvezetővel, visszapofáznak neki stb.

– Kik azok? – kérdezte a rendőr.

És mert ő többes számban beszélt, azt mondta:

– Hát a Panker, meg a Fentős. Holott én egy szót sem szóltam az egész eszmecseréhez... Sőt az előtte való napon ugyanez a Prázmári – akinek a tanyája mellett vagy nyolcan dolgoztunk –, azt mondta nekem, csak nekem:

– Gyula, jöjjön be, a feleségem ebédet főzött, megkínálom egy tányér gulyással.

Bár éhes voltam – mint mindig –, de mégis azt mondtam:

– Köszönöm, Pista bácsi, de nem fogadhatom el, mert ha a rendőrségen megtudják, ebből magának nagyobb kellemetlensége lesz, mint nekem...

És amint látjuk, másnap reggel már engem is bemártott egy számomra nem is lényeges dologba, és ebből lett a nagy, igazán nagy baj. Soha nem felejttem el, 1952. május 2-án volt. Este a bejelentkezésnél már várt a parancsnok. Mindkettőnket behívtak, és azonnal belökdöstek a fogdába. Ez egy 3×0,5 méteres helyiség volt, ablak nélkül. Valószínű, hogy a volt tulajdonos éléskamrának használta. Egy deszkapriccs, mások sze-

rint csak egy rongycsomó volt benne, semmi más. Kb. estig voltunk a zárkában, s akkor megkezdődött a tetemrehívás.

Kilenc gazember állt körül, köztük a parancsnok. Külön-külön hoztak ki a zárkából. Kb. 100-100 ütést kaptunk, fejenként. No, talán én megúszhattam volna olcsóbban is, mert minden forduló után megkérdezte a parancsnok:

– Lesz rendes munka?

Én viszont tudtam, hogy nem is erre megy a játék – hiszen tudtam, hogy én nem számítok rossz munkásnak –, azt mondtam:

– Mint eddig!

És így ment, vagy 10-12 fordulón át...Ekkor már csupa vér voltam, de komolyan mondom, ha agyonütnek, akkor sem mondtam volna mást. A hátam mögött állt egy hülye behemót cigány. Soha nem tudtam mi az, amikor valaki azt mondta például: úgy megütötték, hogy millió csillagot látott.

No, hát ez a hülye hátulról ökölrel úgy fejbe vágott, én is millió csillagot láttam. A végén ismét belöttek a fogdába. A barátom kb. ugyanígy végezte. Nem akarok most nagy szavakat használni, csak annyit: ha agyonütnek, sem tudtam volna kérni, hogy hagyják abba. De amikor vége volt az egésznek, a fogdában mindketten sírtunk az ezekkel a fenevadakkal szemben érzett gyűlöletből és tehetetlenségtől, és azt mondtuk egymásnak:

– Pajtás! Esküdj meg, ha egyedül maradsz is az egész táborból, ennek a csibész gazember parancsnoknak helyettem is megfizetsz!

Másnap reggel onnan a zárkából kellett munkába menni, véresen és kékre-zöldre verve.

AKIK EMBEREK MARADTAK AZ EMBERTELENSÉGBEN

Sok-sok tanyás családot tudnék megnevezni, akik csakugyan akkor segítettek, amikor erre a legnagyobb szükség volt. Talán csak a legközelebbi ismerősöket, jó barátokat próbálom megnevezni. Mátyus Zoltán, aki a Góréstanya mellett lakott, számtalanszor megvendégelt bennünket, és minden problémánkban segített feleségével együtt. De hadd folytassam még a nagyon rendes tanyás családok nevének felsorolásával: Kovács Mátyásék, Antal Lászlóék, Figler Lajos bácsi és családja. A Czinege család (Villangótanyán), Szabó Gábor traktoros barátom. Egy másik Czinege család a Medgyes-csárdából. Ez a Czinege bácsi és családja volt a vendéglős a Medgyes-csárdában, amely Rózsa Sándor betyár tanyája volt hajdanában. Emléktáblával is jelölve volt a csárda. (Ma pásztormúzeum, néhány éve még egyik Czinege-leszármazott volt a gondnok.) Czinege bácsi és családja – ha be tudtunk lopózni – mindig adott élelmet és italt is. Kistárkányban Csökökéék, Balláék, Czeglédiék, Nagyfejeő György Nagyivánból. (Hozzájuk is jöttek csomagjaik.) Volt egy vegyesbolt és csárda a Debrecenbe vezető út mellett is, amerre mi jártunk dolgozni. Ez a boltos mindig adott nekünk italt is, pedig nem volt szabad bemenni még az üzletbe sem.

Így folytak a dolgok tehát a piroskai táborban 1950 novemberétől 1952 augusztusáig. Ekkor innen egy kb. 8-9 km-re lévő tanyarendszerbe költöztettek bennünket. A ta-

nya neve Nagyjuszttus volt. Itt felduzzadtunk kb. a duplájára, mert Zalából, de különösen Nagykanizsáról és környékéről újabb kitelepítettek érkeztek. Mi általában fizikai munkások voltunk, ők pedig katonatisztek, általában értelmiségiek, természetesen ők is családotól. De voltak közöttük is ugyanúgy gazdálkodók és ipari munkások is. Más alkalommal Budapest környéki (örkényi) családokat is hoztak.

Nagyjuszttuson legalább 4-5 hétig sátrakban laktunk¹¹, természetesen itt is 2-3 család egy kis sátorban – mert ennyi ideig építették be ismét priccsekkel a dohánypajták, birkahodályokat és melléképületeket. Mi a sátorból itt egy dohánypajtába kerülünk, ahol 3 emelet volt deszkapriccsból. Természetesen padlása nem volt. Fűtési lehetőség sem, úgyhogy a napközben összeázott nagykabátot (akinek volt) télen is éjszaka a fejünk alatt próbáltuk szárítgatni, hogy másnap ismét felvehessük.

Majd mindennap 5-7-10 km-re jártunk dolgozni. Különben itt már egy kissé enyhült a helyzet, mert a politikai légkör is kezdett zavarossá válni. De itt is napirenden volt a molesztálás, ha már nem is olyan drasztikus módon, mint a Piroskán. Mivel a tábor eléggé felduzzadt, a „gazember” itt más „táborparancsnokot” keresett magának. Talált is! Bernát József személyében, aki aztán spiclije, besúgója lett neki. Igaz, lehet, hogy addig is az volt, és valószínű, így érdemelte ki a táborparancsnoki tisztséget. Sok embert összeveretett, és ezért – a parancsnok után – ő is közutálatnak örvendezett. Nekem itt Nagyjuszttuson már – a körülményekhez képest – egy kicsit jobb dolgom volt. Ugyanis egy „szabad” állatorvos „parádés” kocsisa lettem. Mondhatom, hogy parádés, mert egy környékbeli tanyás gazdától elrekvirált hintóval jártunk két szép betanított csikóval. Ez az állatorvos különben nagyon rendes ember volt, még Tiszaórsra, a fürdőbe is elvitette magát, hogy én is elmehessek. No, meg így egyik-másik tanyán élelemhez is jobban hozzáférhettem, mert az állatorvosnak szabad mozgása volt. (Baki Imrénének hívták.) Csak hálával és szeretettel gondolhatok rá.

Tudtuk azt, hogy a „szabad” emberek is egyre elégedetlenebbek, de csak a felszín alatt, mert mindenki be gyökeret vert a félelem. Aki nem volt közel a tűzhöz, azért, aki meg közel volt, az talán azért. Bár nekünk rádiónk egyáltalán nem lehetett a táborban, (újságot sem kaphattunk, de békekölcsönjegyzésre köteleztek bennünket,) de Nagy Imre beszédét mégis aznap tudtuk. Este már konkrétan szó volt a táborok feloszlásáról. Tehát remény már volt. Keserves és eléggé reménytelen, több mint 3 év után.

A „gazember” is kezdte húzni a fülét már 1953 tavaszától, de azért tartotta a látszatot, hogy ő az úr! Sajnos, a szó igazi értelmében még így is volt. A változás talán csak abban állt, hogy egy kicsit jobb élelmezést kaptunk, és a tanyákról is könnyebb

¹¹ Az 1952. szeptember 15-i jelentés szerint: „Kócspusztán ma még 170 fő van sátorban elhelyezve...az volt tervbe véve, hogy a Kócspusztai Nagyjuszttuson ki lesz ürítve a tehénistálló és ez az épület telepes szállásul fog szolgálni. Tekintettel azonban arra, hogy a gazdaság évi tervén felül is kap jószágot, az istállót kiüríteni nem tudja, ezért az Állami Gazdaságok Debreceni Trösztjének igazgatójával történt megállapodás alapján a Kócspusztai Nagyjuszttuson ki lett jelölve a telepesek házhelye, ahol egyidejűleg az építkezés előkészületei meg is kezdődtek. A Tröszt 1952. november 1-ig 20 kislakást szándékozik felépíttetni, melybe 40 családot tudunk a tél folyamán elhelyezni.” MOL XIX –B-1-j 42.d. 140. 0012 (a szerk.).

volt élelmet becsempészni. Amikor a Nagy Imre-beszéd elhangzott, a parancsnok a következő nap összehívatta a tábor, és a következőket mondta: „Feltételezem, hogy kormányunk programjában van egy pont, ami a kitelepítéssel is foglalkozik. Ez a pont még elég homályos. De azért előre is figyelmeztetem magukat, nehogy hiú reményekbe ringassák magukat, mert ugyanúgy járnak, mint a múltban.” Természetesen, senki nem szólt hozzá, senki nem kérdezett, (nem is kérdezhetett), de különben is úgy utáltak, ha nem volt muszáj, szóba se álltunk vele. Viszont most már tisztában voltunk azzal, hogy valaminek történnie kell.

1953 augusztusában a tábor feloszlításának ténye már köztudott volt. Végre a hónap végén, 8-10-es csoportokban – vagyis egyszerre 8-10 család szabadon bocsátásával – megkezdődött a tábor feloszlítása. Az utolsó csoportok október végén, november elején hagyták el a tábor. Mi október eleje körül jöttünk el. A parancsnok adta ki az „elbocsátó” papírt, de sem ekkor, sem az eljövételkor talán senki egy szót sem szólt hozzá. Én is levegőnek néztem és szóra sem méltattam, pedig próbált beszélni hozzám. Nem mondtam akkor neki – pedig bennem volt –, hogy fogunk mi még találkozni.

Találkoztunk is... csakhogy ekkor már én kerestem meg! Szabadulásunk után kb. 10 esztendővel megkerestem a családommal együtt lakóhelyén, Tiszakécskén. Csak annyit: az élet és halál urát közben béli tázták vagy leszálalékolták, mert állítólag – és tudomásom szerint is, amit személyesen Tiszakécskén szereztem – agyára mentek disznóságai, magyarul egy kicsit meghibbant. (A Gulyás testvérek: Törvénytörés nélkül c. filmjében a vallási tébolyba menekült térdre esett ember jelenetében ez jól látható.) Tény az, hogy akkor már csak egy szálnalmas nyiszlett alak lett, aki a rendszert és mindenkét okolt a történekeért, csak magát nem. Pedig csak azt kellett volna. Mert hozzanak fent bármilyen intézkedést vagy törvényt, annak mikéntje a közvetlen végrehajtáson múlik. Mert lehet azt humánusan, emberségesen is csinálni. Ő – sajnos – szadista módon csinálta. Természetesen – most már az általunk tervezett találkozáson – volt egy-két keresetlen szavam hozzá. És benne hagytam – az általa bizonyára kevésbé óhajtott – a reményt, hogy fogunk mi még találkozni...

De ott hagytam el, hogy a tábor fel kellett oszlatni. Következtek az újabb bonyodalmak. Haza – tehát a volt otthonunkba – nem mehettünk, mert mindegyikben termelőszövetkezet, vagy állami gazdaság, vagy valamilyen közület volt. Meg hát az is vere-ségnek számított volna, hogy hazamenjünk oda, ahonnan elhurcoltak. Találtak hát egy másik megoldást. (Megoldásokban ugyanis nem volt hiány, a baj csak az, hogy mindegyik rossz volt.) Nem engedtek be tehát a határsávba, pedig ott volt a lakóháza az 1950-ben kitelepítetteknek. Akinek viszont Zalaegerszegen vagy Nagykanizsán volt a lakása – az 1951–52-ben kitelepítettek közül –, azok oda nem mehettek. Így tehát minden családnak újra egy ismerőst kellett keresnie a határsávon kívül, és csak oda mehettünk. Mi pl. Becsvölgyére mentünk apámnak egy katona pajtásához, aki már otthonról is jó ismerős volt. Becsvölgye Csesztreghez 17 km, és már kívül volt a határsávon. Itt laktunk újabb 3 évig, azaz pontosan 1956. november hó 3-ig.

Innen vitt haza az 1956-os forradalom alatt a község lakossága. Tehát lényegében 6 és fél évig voltunk távol családotul, és ennek az időnek több mint a felét dohánypajtá-

ban, a szabad ég alatt, fűtetlen magtárban és birkaakolban kellett töltenünk. Amint írtam, 1956. november 3-án érkeztünk haza természetesen mindenből kifosztva. A lakás szétdőlvén, szétrombolva. Az előszobából pl. a belerothadt napraforgóillatot addig nem lehetett eltávolítani, amíg újra ki nem cementlapoztuk. A szobák párt- és tanácsstermek voltak, de volt gondja a szűkebb termelőszövetkezet vezetőségének a napi dáridóra is. Ezeket valószínű – a dolgozók elől elrejtőzve – a padláson bonyolították le, mert bőven találtunk összetört pálinkásüvegeket (amelyek még a mieink voltak), és a tivornyákra utaló sütő-főző edényeket. Eltüntetni ugyanis már nem volt idő, mert 1956. október 26-án a község lakossága váratlanul szétzavarta őket.

Mi tehát 1956. november 3-án érkeztünk haza. Nekem már semmi dologba – a házzal kapcsolatban – nem kellett beavatkoznom, mert a község lakossága mindent elrendezett. A lakást kinyitották és a házunkat átadták nekünk. A józan eszem is nyugalomra intett, hiszen már akkor – november 3-án – az orosz csapatok is bent voltak mélyen az országban. Mégsem örülhettem sokáig a hazaérkezésnek, mert 1957. január 22-én újra letartóztattak.

Azt még el kell mondanom, hogy a tábor feloszlata után, amikor ideiglenesen Becsvölgyére költöztünk, én a zalaegerszegi pénzügyi osztálynál dolgoztam. Ide is jöttek ellenem a helyi szervezettől a nyomozók. Indok: reakciós, kulák, nem lehet, hogy

¹² 1957. július 3. napján nyilvános tárgyalás alapján Fentős Gyulát kétévi börtönre ítélte a lenti járásbíró, „termelőszövetkezet elleni izgatás büntetése” (Bhő. 31. pont/d) találta vétkesnek. A járásbíró az előzetes fogvatartásban eltöltött időt – 1957. január 26-tól – beszámította. A járásbíró „a társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett lopás büntetése miatt ellene emelt vád alól bebizonyítottág hiányában” felmentette. A zalaegerszegi megyei bíróság nem változtatott a letöltendő 2 évi büntetés mértékén. ÁBTL 3.1.9. V-148937.

¹³ A „termelőszövetkezet elleni izgatás” volt a fővád. A járási és a megyei bíróság eltérően értékelte a cselekedetet. A lenti járásbíró két cselekménnyel támasztotta alá az izgatás vádját. Az ’56-os ellenforradalmi események miatt’ a szövetkezet vezetése úgy döntött, hogy kiköltözik a Fentős-házból, amelyet 1950 júniusától a termelőszövetkezet irodájaként használtak. A község lakói értesítették a családot arról, hogy házukat a szövetkezet kiürítette. 1956. november 1-jén a csesztregi temetőben a Fentős család meglátogatta rokonait, sírjukon koszorút helyeztek el halottak napján. A termelőszövetkezet elnöke Fentős Gyula kérésére megmutatta kiürített házukat, de elmondása szerint Fentős Gyula barátságtalanul beszélt vele, és megfenyegette, hogy tetteikért bíróság előtt felelni fognak, ezért a szövetkezet elnöke átadta neki a ház kulcsait. A Fentős család 1956. november 3-án beköltözött abba a házba, amely kitépítésük előtt tulajdonukat képezte. A másik cselekmény, amivel Fentős Gyula kimerítette a szövetkezet elleni izgatás vádját, hogy udvarukban a szövetkezet disznait etető nem szövetkezeti tagtól megkérdezte, hogy szégyenkezik-e. Amikor Háli Margit megkérdezte, miért, hátsón billentette és az udvar elhagyására szólította fel. Továbbá november 5-én Fentős Gyula gépfegyverrel a szövetkezeti tehénistállóba ment és arra szólította fel az ott dolgozókat, hogy adják vissza azokat az állatokat, amelyek kitépítésük előtt a tulajdonukat képezték. A járási bíróság – a szerintük enyhe – ítéletet azzal indokolta, hogy a termelőszövetkezet bomlófélben volt, és Fentős cselekedetei nélkül is felbomlott volna. A megyei bíróság az itt leírtakat eseménysorozatként értékelte, amely akadályozta a szövetkezet tagjait a közös munka elvégzésében. Különös hangsúlyt adtak annak a ténynek, hogy Fentős Gyula a tehénistállóban kérésének gépfegyverrel adott nyomatékot és új elemként említették, hogy elfoglalták a termelőszövetkezet igazgatási székhelyét és lakásként használták. Az indoklásban az is szerepel, hogy a termelőszövetkezet elleni bármilyen akciót büntetni kell, hogy a lakosság számára precedensként szolgáljon. ÁBTL 3.1.9. V-148937.

szellemi munkában dolgozzon. Főnököm mindent elmondott, nem is akart elengedni, de én ennek ellenére felmondtam, és fizikai munkát kerestem, feltételezve, hogy így nem tudnak belém kötni. Így lettem Zalaegerszegen – egy építőipari vállalatnál – gépkezelő. Innen mentem haza fagyszabadságra, amikor letartóztattak.

Úgy történt, hogy – mivel az 1956-os események következtében a termelőszövetkezet feloszlott – nem volt remény az újjáalakításra sem. Ebben az is közrejátszott, hogy mi is hazajöhettünk, és ugyebár a termelőszövetkezet addigi központja a mi területünkön volt, s zömmel a mi gazdasági felszerelésünkkel. Mint mindig, most is elővették a szokásos módszert. Letartóztattak ismét engem, elrettentő példának a szövetkezet elleni izgatás és társadalmi tulajdon elleni lopás volt a vád. No, a társadalmi tulajdon elleni lopás vádja az első tárgyaláson összeomlott, mert kiderült, hogy az ellopott dolgok (szekér, ló, tehén stb.) mind a mieink voltak.¹² A második vád, a szövetkezet elleni izgatás¹³ is maszlag volt, hiszen a szovjet csapatok már szinte Zalában voltak. Tehát én már józan ésszel nem is avatkozhattam be. Ha azt csináltam volna, rég külföldön lennék, mert tudtam, hogy ez esetben mi várt volna rám. Itthon maradtam tehát, de vesztetre. A lényeg: sajnos, 4 tárgyalás¹⁴ (járási, megyei, visszadobva járási), a legfelsőbb tárgyalásra el sem vittek, és a tanúimat se hallgatták ki egyetlen tárgyaláson sem.¹⁵ El is ítélték. Az első tárgyaláson 9 hónapra, amit én fellebbeztem meg. Aztán gondolták ők (az akkori helyi vezetők): ez kevés lesz, hamar hazajön! Megcsavarták még a hazugságokat (könnyű volt, mert ahogy írtam, a tanúimat sem engedték kihallgatni, pedig voltak bőven), és utasították a megyétől a járási bíróságot: ez igenis tsz elleni izgatás, a legsúlyosabb büntetés hozandó ki.

Így kaptam – ismétlem, teljesen ártatlanul – 2 év börtönbüntetést. Amikor letartóztattak, 4 nap alatt szedték össze ellenem a maszlagokat, és csak ezután hallgattak ki. Az 1950-es évek igazságszolgáltatásának nagyobb dicsőségére – vagy inkább a szegénynére – ezt a 4 napot még pluszként rátették a 2 évre. Pedig minden tárgyaláson reklamáltam, hogy nem január 26-án, hanem 22-én tartóztattak le. Hát... ismét kijelentem nyugodt lelkiismerettel, ezekért a dolgokért – amelyekért engem 2 év és 4 nap börtönbüntetésre ítélték – a község felnőtt lakosságának 85-90%-át elítélhették volna. Remélem, hogy ilyesmi a magyar történelemben soha többé nem történhet meg. És még valami. A kitelepítésért, a lakás, gazdasági és egyéb felszerelés széthurcolásáért, a testi és lelki kínzásokért bárkinek eszébe jutott ebben az országban valami jóvátételfélét fizetni, vagy legalább a történetekért bocsánatot kérni?

¹⁴ Fentős Gyula levéltárban lévő vizsgálati dossziéja két ítéletet tartalmaz: A lenti Járásbíróság B.164/1957/ 6. számú, 1957. július 3-i, aláíró dr. Gyimesy Nándor j.b., a tanács elnöke és a zalaegerszegi megyei bíróság mint büntető fellebbezési bíróság Bf. 529/1957/10. számú, 1957. aug. 23-i ítéletét. Aláírók: dr. Piros Sándor elnök, dr. Czeglédi Ferenc albíró, dr. Boncz Imre előadó. ÁBTL 3.1.9. V-148937.

¹⁵ A fellebbezési bíróság szerint „A bizonyítás kiegészítése tárgyában előterjesztett indítvány elutasítása is helyes, mivel a felajánlott bizonyítás feltétele a jelen ügy szempontjából közömbös. A kifejtettekhez képest a bejelentett fellebbezések alappal nem bírnak, s mint ilyeneket a Bp. 207.§-a szerint utasította el a megyei bíróság.” ÁBTL 3.1.9. V-148937 (a szerk.).

Tóth Ferencet és családját Lentiből hurcolták el az első, 1950. június 23-i éjszakan. A családfő, akit a tábori élet megtanított a kőműves mesterségre, felesége és Mária nevű nagylánya került a listára, de mivel Margit nevű lánya (Kulcsár Józsefné) is ott tartózkodott, családjával együtt ők is a vagonba kerültek, összesen heten. Az elhurcolás eseményeit Mária visszaemlékezéseiből próbálom felidézni.

Tóth Mária Benatzky Róbertné

BECSTELEN EMBEREK BECSTELEN TÖRVÉNYEI

1950-et írtak. Az újságban olvasott szörnyű események mintha távol lettek volna tőlünk, szülőföldünkől, akkor még falutól, Lentitől. Az iskolák államosításáról, A Zalaegerszegi Notre Dame Intézetéről, hajdani iskolánkról is jöttek a hírek. Tanáraink léte, élete bizonytalan lett. Elindult egy kálvária, a poklok pokla, törvénytelenések törvénytelenése, és mi sokszor mégis bízunk a törvényekben. Miért? Aki úgy élt, mint édesapánk – a becsületesség példaképeként –, nehezen hitte el, hogy becstelen emberek hozzák ezeket a becstelen törvényeket. A világ fenekestül felfordult. Rosszindulat, gonoszság, irigység, kapzsiság indult el, hogy a családok, szorgalmas emberek életét tegye tönkre. Egy rettenetes rendszer kezdete.

A kitelepítés héttagú családra vonatkozott: 3 és 5 éves gyerek, a nővérem férjével, a szüleim és jómagam. Nővéreméket a tél folyamán a saját családi házukból kirakták, mert egy ávos kiszemelte magának. A kitelepítés édesapám nevére szólt, de most együtt laktunk nővéremékkel és két gyermekükkel, velünk együtt hurcolták el őket is. Hisz hova mehettek volna lakni, amikor saját házukból kirakták őket. Hat éven át birtokolta egy ávos család. Jó volt beülniük egy szépen rendben tartott családi házba, és semmi bért sem fizetve. Annyira váratlan és szokatlan volt a terrornak ez a módja, hogy teljesen elveszítettük a fejünket. Utánunk folyamatosan zajlottak kitelepítések, de a későbbi családokat már nem érte olyan váratlanul. Bennem egy gondolat volt, hogy ami otthon marad, az biztonságban van. Mert az otthon az otthon. Hát az otthonunk megsemmisült, a szülőfalunkat elveszítettük, elveszítettük egész életünkre. Olyan emberi aljasságot már el nem tudtam képzelni, hogy mindenünket az utolsó székig, ruhánkat, személyes tárgyainkat széthordják, és viszik, mint hajdan a zsidó vagyont. Drága édesapánk hányszor mondta, hogy mindent, akárhány évet, rabszolgaságot vállalna, csak mi otthon lehetnénk. Az ő mérhetetlen fájdalomát később szülőként éreztem át igazán. Az ő emléke készítet arra, hogy nem szabad és nem akarok felejteni.

Még otthon, 1950 elején behívták édesapámat a rendőrségre. (Ezt a félelmet, aggodalmat nem kívánom senkinek. Mint ahogy a tiszteletre méltó „korelnök” az országgyűlésben mondta: „Szegénységben lehet élni egy országban, de félelemben nem”.) Egy fiatal rendőrtiszt azzal vádolta édesapámat, hogy kukoricát akart eladni. Édesapám azt válaszolta:

– Kukoricát hogy tudnék eladni; vennék, ha lehetne.

Erre a válasz:

– Maga hazudik.

Édesapám hazajött, és heteken át nem tudott napirendre térni, hogy – őt, aki túl van az ötvenen, itt élt a faluban majd egész életében – egy olyan korú, aki a fia lehetne, most került a faluba, hazugsággal vádolja. Nem tudta szegény apám, hogy mennyi megáláztatásban lesz még része. A becsület, az erkölcs, a tisztesség bűn volt a kommunizmusban. Tehát a szemükben bűnösök voltunk. Még mindig felzaklat, amikor visszaemlékezem a Piroska-tanyára, ahol 24 órán át egy ablak nélküli fogdában tartottak. Milyen durva káromkodással vittek be a „dohányszárító” lakhelyemről, ahol 6 család lakott együtt. Vallatásuk lényege az volt, hogy kikkel leveleztünk, mondjam el. (Postaforgalmunk ugyanis nem volt.) Én mondtam:

– Nem leveleztünk, senki nem vállalná.

Erre Balla Mihály törzsőrmester azt mondta:

– Ne mondja, hogy nem, ők is olyanok, mint maguk; idevalók.

Istenem! Milyen gyűlölet lehetett egy ilyen emberben embertársai iránt?!... És az ő hatalmában – kénye-kedve szerint – gonosz lelkiülettel azt tett velünk, amit akart.

Nem ember volt!

Az igaz, hogy a legtöbb ottani egyszerű szabad ember segített, ahol csak lehetett. 1953 júniusában történt, talán 10-én. Egy libatelepet építettünk. Ástuk a földet, a laposból hordtuk a vizet. (Ez volt a vályog kötőanyaga.) A vályogot lebontott tanyákról hozták. Az ivóvízfelelős aznap én voltam. A közeli Péter-tanyához mentem, azon a tanyán még egy család lakott. Péterné nagy lelkesedéssel mondta a rádióhírt. Új kormány van, Nagy Imre a miniszterelnök, megszűnik a kuláküldözés, a beszolgáltatás, az internálótáborokat felosztatják, a kitelepítettek hazamehetnek.

Én néztem rá:

– Saját fülével hallotta? – és szinte megráztam.

– Igen – mondta ő.

Zokogva borultam a nyakába, hangosan zokogtam, de ő is.

A tábor felosztatása nagyon lassan ment. Bizony, türelmetlenek voltunk, pedig akkor már tudtuk, hogy haza nem mehetünk. Mi október végén szabadultunk. Se lakás, se munka, de bíztunk az erőnkben, hitünkben. Édesapánk betegsége életünk másik kálváriája. Csak egy rövid ideig dolgozott, táppénzt így hónapokon át nem kapott. Amikor a tanácshoz mentünk, a válasz az volt, „Vannak lányai, tartsák el!” A hortobágyi munkát az SZTK nem vette hitelesnek.

A szörnyűséges 40 hónap alatt elszenvedett tortúránk:

– A durva káromkodás őrzőinktől, ha kellett, ha nem. Reggel, este, a zalai ember füle ehhez nem szokott.

– Ha nem volt munka, (télen előfordult), ők foglalkoztattak. Mondták: maga, maga, maga... fölmosni a rendőrség helyiségeit. Az ott lévő „laposban” feltörtük a jeget és felmostunk.

– Nyáron napkeltétől napnyugtáig 8-10 km gyaloglással, kibíratatlan hőségben, legtöbbször kevés ivóvízzel, izzadtan, porosan dolgoztunk.

- Milliányi légy, bolha (és szúnyog) tette az éjszakákat is elviselhetetlenné.
- Hogyan tudtunk mosakodni? – az rejtély.
- Ősszel esőben, sárban csúszkáltunk.
- Télen majd lefagyott kezünk, lábunk.
- Ellátásunk: kenyérhiány, gyenge koszt. Reggelire „fekete víz”, még jó, ha meleg volt. Krumplit alig láttunk. Volt, amikor 2 héten át csak bablevest ettünk. A beteg, agyoninjekciózott borjúkat a táborral megvetette a gazdaság. Valami szörnyű gyógyszeríze volt.
- Fizetésnek csak neve volt. Tetszésük szerint számolták el a munkánkat. Az esztelen gazdálkodás miatt volt úgy, hogy hetekig nem kaptunk fizetést. Minden téren kihasználta munkánkat a gazdaság.
- Fűtésünk télen lehetetlen volt. Az agyonázott, rothadt szalma nem égett.
- Szállításunk a Lovassy-tanyán kezdődött birkahodályban. Ősztől Piroska-major, ahol nekünk dohány szárító pajta jutott. 1952-ben a létszámunk megemelkedett, ezért új helyre költöztettek, a Jusztus-tanyára. Mi egy tehénistállóban, 3 emeletes priccse – százvalamennyien. Előzőleg hetekig katonai sátorban, amíg a priccsek elkészültek. Már deres volt a sátor kívülről.

E középkori állapotokat hogyan bírtuk, ma sem tudom. Mennyit éhezünk, fáztunk, szomjazzunk. Most már öreg fejjel érzem át, hogy különösen az öregek és gyerekek mit szenvedhettek!

Borsos Ferenc

„KÓTYAVETYE”

Borsos Ferenc (1919) családjával Kerkateskándról került elhurcolásra Kócsra 1950-es alapítóként. Szülei, felesége (Molnár Magdolna), 4 hónapos Ferenc nevű csecsemőjük és Károly nevű öccse (1930) képezték a 6 tagú családot, amely az 1951. jún. 20-án született Karcsikával egészült ki. A család mezőgazdasági vagyonán kívül saját szesz-főzdét üzemeltetett.

A megyei levéltárban fellelt leltári anyag rávilágít néhány, az akkori kótyavetyéken tett megfigyelésre. A 6 tagú leltározó bizottság már június 23-án befejezte a lakóház és 2 szőlőhegy (és mellékpételeinek) leltározását, a 3 magánszemélynek és 6 közületi szervnek (Megyei Tanács, MDP helyi szervezete, helyi tanács, helyi Földszöv., Zalatárnoki Gépálmolás, Zalaszentgróti Tszcs) juttatott javak részletezésével (és fizikai átadásával) együtt.

Az 1994. márc. 10-i – Kárpótlási Hivatalhoz – benyújtott kárigényben sorstársunk kifogásolja azt, hogy a leltárból kimaradt (kisebb tételeket nem számítva) 15 db sertés, 4 ezer liter bor, 500 l pálinka, 1 db tejfölöző gép, 650 literes üzemképes szeszfőző berendezés, 1 db arany karóra, 15 m³ tetőfa, 10 m³ deszka, 10 ezer téglá, 12 m³ homok és kavics, 8 q oltott mész és még sok minden.

Vajon hova lettek ezek a leltárból kimaradt vagyontárgyak? És hova kerültek a leltárban szereplő, több generáció munkáját reprezentáló ingóságok, személyes használati tárgyak, állatok?!... A kótyavetve keretében a holmikat széthordták, de Borsosék soha semmit nem kaptak vissza.

Bánky Sándor

(1930) Lentiből került Kócsra az 1950. június 23-án elhurcolt első etappal, szüleivel, anyai nagymamájával és Miklós nevű öccsével együtt. Apai nagyapja vegyészmérnök volt, apja katonatiszt. Anyai nagyapja az Esterházy hitbizomány zalai központjában építész mérnökként dolgozott. Az elhurcolásról írt visszaemlékezése¹⁶ megjelent a Kítaszítottak I. kötetében.

Tóth Árpád (1932) szüleivel és három fiútestvérével együtt Marócról került Kócspusztára. Gábor öccsével együtt az 56-os forradalmat követően hagyták el hazájukat, és Svájcban telepedtek le. Írásából a korszak embertelenségének kimeríthetetlen tárházát szemléltető egyéni sorsa elevenedik meg.

Tóth Árpád

ELHURCOLÁS – OSZTÁLYIDEGENEKKÉ LETTÜNK

Az 1950. június 23-ai napon történő deportálás a mi családuknak számára is felejtethetetlen marad. Egy kis eldugott zalai faluban laktunk szüleimmel, akik földműveléssel keresték meg a kenyerüket, ami abban az időszakban és a dimbes-dombos gyenge földön nem volt könnyű. Családuknak hat személyből állt: Édesapám Tóth István, édesanyám (Varga Katalin), Jenő bátyám, jómagam, valamint József és Gábor nevű öcséim. Magyarországon a gazdasági élet a veszített háború után 1947-ig egész jó irányban haladt, de 1950-től teljesen megváltozott. Ez időben osztályidegenekké lettünk, főleg édesapám politikai nézetei miatt. Szerettem volna egy szakmát tanulni, de még annak sem vettek fel, mi nem tanulhattunk tovább. Édesapámat 1949–50-ben gyakran kényszerítették ún. „szociális munkára”, mint például DDT (dichlor-diphennyl-trichloroethane) oldattal a falu összes helyiségeinek permetezése. A permetezés után igen sok kisebb háziállat elpusztult, de a DDT igen káros az emberi szervezetre is, (amit akkor még nem tudtak). Jenő és én szüleinknek segítettünk a gazdasági munkákban, József és Gábor pedig Lispeszentadorjánba jártak (gyalog) az iskolába. Sajnos pénzkereseti lehetőség Marócon nem volt.

¹⁶ Hantó, 2002, 160–162. old.

Az ötvenes évekre a politikai viszony Magyarország és Jugoszlávia között megromlott, ezért 15 km-es mélységben határsávot alakítottak ki (amelyet később kiszélesítettek). Ahol erdő volt, azt le kellett tarolni, és oda csak bizalmi alapon lehetett bejutni. Nekem egy barátom segített, aki már hosszabb ideje dolgozott az erdőirtáson, hogy ott dolgozhassak. Kb. két hónapig csináltam ezt a nehéz fizikai munkát. Barakkokban aludtunk és csak hét végén mehettünk haza. Június 23-án 10 óra körül a munkahelyi bizalmi jelent meg 3 ávóssal, és Tóth Árpádot keresték. Fogalmam sem volt, hogy miért keresnek, mi történhetett a családommal. Felszólítottak, hogy le vagyok tartóztatva, ne próbáljak szököni, mert ez esetben lelőnek.

Hogy ezen a napon mi történt Marócon, azt szüleim és testvéreim elbeszélései alapján tudom. Az ávósok körülfogták házunkat, és édesapámat a községi bíróhoz kísérték. Ott közölték vele, hogy a családunk ki lesz telepítve, majd rövid idő után visszatértek. Mint mindenütt, nálunk is házkutatást tartottak, melynek során egy Colt pisztolyt találtak az én szekrényemben – lövedék nélkül –, amiről édesapám nem tudott. Őt azonnal megbilincseltek. A bilincset csak délután, a csömödéri vasútállomáson vették le. Mindkét keze elkékült és részben vérzett. Mindez miattam történt, a pisztoly miatt pedig mindent megszigorítottak. A család összes bizonyítványa, papírjai, fényképei odahaza maradtak, és ezeket azóta sem láttuk. Utasították a család tagjait, hogy ruházatunk egy részét, ágyneműt, élelmiszert és egyéb háztartási dolgait csomagoljuk össze és rakjuk fel a lovas kocsira. Jenő hajtotta a lovakat a megengedett csomagokkal megrakott szekéren a csömödéri állomásra, ahol már tehervagonok vártak ránk. Még számos család várt a megrakott vagonokban az ismeretlen helyre való indulásra. Amikor az ávósokkal én is megérkeztem az állomásra, ott tudtam meg, hogy mi történt a mi családunkkal és még sok ártatlan családdal. Késő délután egy igen hosszú fűtyöléssel búcsúzott a szerelvény otthonunktól, Csömödértől, Zalától egy nem ismert, bizonytalan jövő felé indulva.

MEGÉRKEZÉS – A BIZONYTALAN JÖVŐ

Két éjszaka és egynapi utazás után értük el Tiszafüred-Kócspusztán a Lovassy-tanyát, ahol kb. 5 hónapig maradtunk. Itt két birkahodály várt ránk, amiből 50 centi magas trágyát kellett eltávolítanunk. Ez lett az otthona kb. 350 személynek. Másfél hétig sokan a szabad ég alatt aludtunk. A Lovassy-tanyán igen sok munka várt ránk: konyhaépítés, WC- (latrina) ásás, a tábor tüskés dróttal való bekerítése. Mindez rendőri felügyelet mellett.

Két hét után, aki csak mozogni tudott, munkára lett beosztva. A szakemberek a műhelyben, a többiek pedig mezőgazdasági munkákban lettek foglalkoztatva. (Aratás, cséplés, kapálás stb.) A Lovassy-tanyát késő ősszel el kellett hagyni, mert a birkaszállót (hodályokat) nem lehetett fűteni. Piroska-tanyára költöztünk, amelyet ugyancsak nekünk kellett átépíteni, lakhatóvá tenni. Cselédlakásokban, magtárban, dohánypajtában, marhaistállóban próbáltunk – most már deszkapriccsekkel – szállásokat kialakítani. Kezdeti időkből 14 órát dolgoztunk naponta, ebből pár óra volt az út a munkahelyekig.

KÉT ÉS FÉL ÉVI BÖRTÖN FEGYVERREJTEGETÉS MIATT

A már említett pisztoly miatt 1951 végén a szolnoki kiskorúak bírósága tárgyalásra idézett meg bennünket édesapámmal. A tárgyalást a reggeli órákra tűzték ki, ezért már előző nap délután el kellett indulnunk Szolnokra rendőri kísérettel. Késő este érkeztünk a rendőrkapitányságra. Nem kaptunk vacsorát. Mindkettőnket egy fogdahelyiségbe vezettek, amelyben deszkapriccsek voltak takaró nélkül, aludni nem tudtunk. Reggel 4 óra körül két rendőr jött be hozzánk, és velük kellett mennünk egy súlyos bűnösöknek berendezett cellába, majd egy másik helyiségben kaptunk ágyat és takarót. Mielőtt a bíróságra indultunk, reggelit is adtak. A bíróságon mindent akartak tudni, egyik kérdés jött a másik után többször megismételve. Be akarták bizonyítani, hogy édesapám tudott a pisztolyról. A bíróság egy melléktérembe vonult, majd rövid idő után visszajöttek, és a bíró kihirdette, hogy mivel Tóth Árpád ez időben kiskorú volt, a bűncselekményért édesapja, Tóth István a felelős. Ezért az ügyet átadják a nagykorúak bíróságához. Egy rendőr vizsgázásért bennünket a piroskai táborba, ahol tovább dolgoztam az állami gazdaságban. Gyakran elgondolkoztam a helyzetünkön, főképpen éjszaka. Mi is történik, ha édesapámat ártatlanul, miattam elítélik. Ez bántott, fájt, de ellene semmit nem tehettem.

1952 tavaszán a nagykorúak bírósága újra megidézett egy újabb tárgyalásra, ami délutáni órára lett kitűzve. Egy rendőr kísért bennünket Szolnokra. Ekkor az ellátás a táborban elviselhetetlen volt. Naponta 23 dkg kenyeret kaptunk, és ezt beosztani képtelenség volt. Szolnokra érkezve igen éhesek voltunk. Többször kérte édesapám a rendőrt, hogy engedjen kenyeret venni, de a tizedes durván elutasította. Ekkor kimondhatatlan düh fogott el és felkiáltottam: ne könyörögjön ennek a zsványnak. Ettől a perctől kezdve egy szót sem szoltam a rendőrnek, és a kérdésére sem válaszoltam. Megkezdődött a tárgyalás, újra a kérdések sorozata. Ezek után eldöntötték, hogy édesapám bűnös, és őt fogják elítélni. A bíróság egy melléktérembe vonult, ahol a büntetést kiszabták.

Amikor a bíróság kivonult a teremből az ítéletet megbeszélni, a bíróság velem érző írnoka hozzám jött és röviden azt mondta: Az ítéletet fellebbezd meg, mert te 1950. június 23-án elmúltál 18 éves, 17 nappal, és nagykorú lettél. Rövid idő után a bíróság visszajött, és a bíró kihirdette az ítéletet: Tóth Istvánt két és fél év börtönre és 1700 forint pénzbüntetésre ítélte el a bíróság. Az ítéelő bíró felszólított, hogy az utolsó szó jogán felszólalhatunk. Édesapám könnyes szemmel intett a kezével, hogy ő nem kíván beszélni. Bennem azonban felhalmozódott a harag, a düh és felszólaltam az utolsó szó jogán: Tisztelt Bíróság! Én vádat emelek az önök igazságtalan és embertelen ítélete ellen, amit édesapámra kitűztek. Önök tanult emberek, de 17-ig nem tudnak számolni! Mert én 1950. június 23-án 17 nappal elmúltam 18 éves – amit a tisztelt bíróságnak illene tudni –, és én 1950. június 6-tól nagykorú lettem. A pisztoly rejtegetéséért én vagyok a felelős. Megismétlem: édesapám ártatlan! Nem hagytak tovább beszélni. A bírósági együttes újra a melléktérembe vonult, rövid idő után visszatértek és a bíró kihirdette: – Tóth István mindennemű büntetéstől mentesül.

Én megnyugodva sóhajtottam a mennye felé. Kívánságom beteljesedett. A tárgyalást lezárták, és közölték, egy újabb tárgyalásra fognak engem megidézni. A rendőr út

közben vett kenyeret, de én abból nem ettem. Tovább dolgoztam a gazdaságban. Nagyon kevesen tudtak az esetünkről. Közben újra költöztünk Piroska-tanyáról a Jusz-tus-tanyára. Ki kellett bővíteni a tábort, mert újabb családok (deportáltak) érkeztek Nagykanizsáról és környékéről. A tábor létszáma 700 fölé emelkedett. 1952 őszén új-ra megidéztek a szolnoki bíróságra. Rendőri kísérettel meg is jelentem. A bírósági tárgyalás rövid ideig tartott, mert már mindent tudtak az előző két tárgyalás anyagából. Engem elítéltek két és fél évi börtönre és 1700 forint pénzbüntetésre. Az utolsó szó jogán kérték a véleményem. Csak röviden válaszoltam. Ha a kormány a táborokban lévő családokról is így ítélt volna, akkor biztos, hogy több ezer ember szabadon élne az országban.

A rendőr visszakísért a jusztsui táborba. A két és fél évi huzavona, bírósági tárgyalások, főleg az igazságtalanság igen meggyötört idegileg, lelkileg, de mindig kaptam támogatást szüleimtől, testvéreimtől. Nem utolsósorban Horváth Ibolyától, aki az elkeseredés közepette is mindig suttozta: – Ne félj, minden jóra fordul. Ez be is következett, és ezért nekik mindig hálával tartozom. Igen féltam a börtöntől... Min-dig az a gondolat tárult elém, ha börtönbe kerülök, látom-e még egyszer szüleimet, testvéreimet, meg azokat, akikkel a sors összehozott, a tábor lakóit, sorstársaimat. Hála Istennek, minden jobbra fordult. Nagy Imre elgondolásai sajnos nem valósultak meg, de hatásukra lettek a koncentrációs táborok feloszlata. Én kettős amnesztiát kaptam (a kényszermunkatábortól és a börtöntől is mentesültem). Így nem vagyok büntetett előítéletű.

Mi a kócspusztai tábort 1953. szeptember 21-én hagytuk el, Zalában, Bocföldén, egy távoli rokonunknál kaptunk egy szobát. Itt kezdtük el új jövőnk megalapítását. Gábor öcsémmel 1957. február 28-án hagytuk el Magyarországot. Jugoszlávián keresztül jutottam el Svájcba, ahol 26 éves koromban szakmát tanulhattam. Mint vegyész mentem nyugdíjba, és itt élek boldogan családommal együtt.

Utószó¹⁷

A Gulyás testvérek filmje (1988) és a hortobágyi emlékkereszt felállítása (2000) után néhány, az akkori megaláztatásokat átélő sorstárs dr. Füzes Miklós történész-levéltáros vezetésével megszervezte a Hortobágy szimpóziumot, és megalakult a Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak Egyesülete. Önként adódott a kérdés, miként kell az utókor részére is megörökíteni a csaknem tízezerre tehető ártatlan ember üldöztetését. Sorstalanságunk közreadásával kötelességünknek éreztük megfogalmazni, hogy nem lehet elhurcolásunkat meg nem történné tenni azzal, hogy nem beszélünk róla, és az addig csak jegyzetekben, irkákban őrzött emlékeink feldolgozásaként elkezdtük a Kítaszítottak sorozat megírását. A táborok 1953-as felszabadítása után sem szabadultunk meg láncainktól. A „harmadosztályú állampolgársággal” évtizedekig kellett küzdeni, sokan még meghalni sem mehettek vissza szülőföldjükre.

A társadalom nagy részének fogalma sincs arról, hogy mi történt fél évszázaddal ezelőtt hazánkban, és felelősséget sem érez azért, amit talán valamelyikük, vagy ősük követett el. Felelősségre vonás nem történt semmilyen szinten se. Az ávosokat, a durva brigádvezetőket, lelketlen őrsparancsnokokat, az elhurcolásért felelős helyi, megyei és országos vezetőket sosem szembesítették cselekedeteik következményeivel. Csak legfeljebb a Jóisten, ahogy Gulyás Gyula és Gulyás János filmjében láthattuk a kócsi tábor egykori parancsnokát, aki a szentképekkel teleaggatott szobájában térdre rogyva mentegette tetteit. Mi nem bosszút, csak felelősségre vonást és bocsánatkérést szeretnénk, mert önmaga tetteit nem vállaló, a kollektív felelősség mögé bújó emberekkel polgári társadalmat nem lehet építeni. Akik felelősséget vállalnak tetteikért, azoknak meg lehet bocsátani. Gondoljunk Tabódy esperesre, akit „hitünk szerint az ellenségeinket is szeretnünk kell” alapon kétszer vert félholtra pribékje, harmadszorra terített asztallal lepte meg.

¹⁷ A Gulyás testvérek: Törvénytörés nélkül című – a XX. Magyar Játékfilmszemle fődíjas – filmjének képsoraiban és dialóglistájában szereplő kócsiak (Bertók Gy. Balázs, S. Gy. né [Csolikné] Borsos Ferenc, Domonkai Antalné, K. Oszkár, Lugos István, Takács János, Csolik József, Sebők Andor, Sebők Andorné, Halmos Pálné [Sebők Erzsébet], Lugos Ildikó, dr. Lugos Margit, Dolmányos Józsefné [és lánya], Szegő József és Szegő Józsefné, dr. Krátky Tibor, Lőrincz József, Fentős Gyula, Fentős Gyuláné, dr. Krátky Istvánné, Bernát József és a „másik oldalról” Balla Mihály táborparancsnok, Horváth László brigádvezető és Lakos Imre egykori párttitkár, később a Zala megyei Tanács elnökhelyettese) nevei és nyilatkozatai mellett a LÁNG Kiadó azonos c. könyvében külön interjút közöl Kónya Oszkár, Bertók Gy. Balázssal, Lőrincz Józseffel, Csolik Józseffel, továbbá részleteket közöl Takács János és Bertók Gyula Balázs tábornaplóiból, idéz az olvasói levelekből és közönségtalálkozási hozzászólásokból. A Kítaszítottak I. kötetében Hantó, 2002, megjelent kócsipusztai írások: Bollérné Völgyi Margit 102–111 old., Tóth Júlia, 115 old. Gömbös József 116. old. B. Simon Irén 184–186. old., Simon Ferenc 194–196. old., Cs. Gaál Irma 184–193. old.

Koncz László és társai vizsgálati dossziéja¹⁸

Kovács Jánost, az óbányai tanács vb-elnökét 1952. december 23-ról 24-re virradó éjjel meggyilkolták. E „terrorcselekmény” miatt 13 családot – köztük a négy kivégzett férfi családtagjait – 43 személyt – hurcoltak Kócspusztára, ahol ezeket a családokat a többiektől elkülönítve tartották.

A pécsi megyei bíróság mint rögtönítélő bíróság 1953. január 7-én kelt ítélete indoklása szerint Kovács János 1951 augusztusában került Óbányára a tanács vb-elnökének, oda, ahol korábban cséplési ellenőrként működött. Kovács János ugyanis erélyes kezű, a dolgozó nép ügyét szerető, a törvényeket, a párt- és kormányhatározatokat betartó és betartató tanácselnöknek bizonyult. Ettől kezdve az osztályharc kiéleződött a községben.

Ugyanis az ítélet indoklásával ellentétben – Koncz László kézzel írott vallomása szerint – a tanácselnök rettegésben tartotta Óbánya lakóit. Kovács János hatalmaskodása következtében a község a beszolgáltatási verseny országos 4. helyezettje lett. Az óbányaiak 1952. január-februártól a tanító Koncz László segítségét kérték, hogy fogalmazza meg a tanács vb-elnöke által elkövetett visszaéléseket, amit a község lakossága aláírva a járási tanács elnökéhez nyújtott be. Néhány nap múlva, 1952. február hónapban a járási személyügyi osztály vezetője kiment Óbányára, és azzal nyugtatta az embereket, hogy Kovács Jánost hamarosan leváltják és elviszik valahová éjjeli őrnök. A személyzeti titkár látogatását követően a községbe ment a járási pártbizottságtól az erzsébeti tanács elnöke és a vémenői tanács titkára, akik meghallgatták az embereket és a vb-elnököt is, aki önkritikát gyakorolt, mivel teljesen elszakadt a tömegektől. Pupp József, a volt pécsváradi oktatási osztály vezetője azt közölte, hogy tennének más tanácselnököt, csak nem találnak, mert senki sem akar Óbányára menni.

A pártbizottsági látogatást követően a község lakói és a tanács vb-elnökének viszonya tovább romlott. A vb-elnök minden helyi és országos megmozduláskor első kívánt lenni, pl. beszolgáltatás, békekölcsönjegyzés, extra zsír, hús stb. beadása. A tanítót – a falu sérelmeinek megfogalmazóját – viszont el akarta távolítani a községből. Iskoláskorú gyerekek előtt jelentette ki a tanács vb-elnöke,

¹⁸ ÁBTL 3.1.9. V-107152

¹⁹ Történetüket interjúk és levéltári források segítségével Füzes Miklós kezdte feldolgozni, munkája során tudtuk meg, hogy a családok Kócspusztára kerültek, mivel ezt a dokumentumok nem tartalmazzák. Halála megakadályozta abban, hogy a könyv e fejezetét megírja. A könyv szerkesztője csupán a levéltári iratokat tudja bemutatni.

A MAGYAR NÉPKÖZTARSASAG BELÜGYMINISZTERIUMA

Korlat

SZIGORÚAN TITKOS!

1950 NOV 29

SZERV: **BM.**

OSZTALY:

28-5243/52

.....SZÁMU

Vizsgálati dosszié

Koncz László tsai

..... KÖTET

A NYOMOZÁS KEZDETÉNEK IDŐPONTJA: **1952. I. 10.**

A NYOMOZÁS BEFEJEZÉSÉNEK IDŐPONTJA:

V-107152.

ARCHIV SZÁM:

A vizsgálati dosszié címlapja

249
Államvédelmi Hatóság,
Baranyamegyei Osztálya.

Szigorúan titkos!

Tárgy: Kitelepítések.

Jelentés

Bécs, 1953. január 13.

Kovács János Öbánya-1 Tanács VB. elnöke ellen elkövetett terrorselekmény miatt az alábbi felsorolásban kerülnek személyek kitelepítésre:

Öbányáról:

- 1./ Heim Józsefné 40 éves /Baerit Anna/ 5 szám alatti lakos és vele közösháztartásban élő Mauer Mária 75 éves anyósa, Péter nevezetű 17 éves fia /erdőmunkás/ Teréz nevezetű 3 éves leánya /isk.tanuló/
- 2./ Breitenbach Lajosné 41 éves /Hoffmann Mária, 65 szám alatti lakos és vele közösháztartásban élő, János nevezetű 19 éves fia/erdői m./ és feli sőge, Schlapp Eva 18 éves és 4 hónapos gyermeke. Lajos nevezetű 3 éves fia /isk. tanuló/ Breitenbach Lajos 45 éves anyja.
- 3./ Tichy Györgyné 42 éves /Müller Margit/ 43 szám alatti lakos és vele közösháztartásban élő, József nevezetű fia 22 éves /hidasi bányam., Teréz nevű 9 éves leánya, isk. tanuló/
- 4./ Resch Jánosné 44 éves / Heim Anna / 59/c szám alatti lakos és vele közösháztartásban élő, János nevű 20 éves fia, Pécsatt fémipari tanuló, Krähnenberger József nevezetű 18 éves nevelő fia, Dombóváron asztalos tanuló, Julia nevű 18 éves leánya, Komlón Népboltban dolgozik.
- 5./ Wagnöder Antal 41 éves hivatalsegéd, 65 szám alatti lakos, Wagnöder Antalné 37 éves /Reisch Anna/ Teréz nevű 13 éves leánya, iskolai tanuló
- 6./ Heim János 39 éves erdői munkás 99/4 szám alatti lakos és vele közös háztartásban élő:

ÁBTIL 3.1.9. V-107152

17

A kitelepítettek névsora

leim Jánosné 40 éves /Baracsi Erzsébet/
János nevű 14 éves fia isk.tanuló
Ferenc nevű 13 éves fia tanuló
Mária nevű 10 éves leánya isk.tanuló
Anna nevű 7 éves leánya isk.tanuló
József nevű 4 éves fia

7./ Konstancon János 33 éves,hidasi bányában
csillós,21 sz.alatti lakos és vele közös
háztartásban élő felesége,
Imhoff Erzsébet 31 éves
János nevű 4 éves fia
Antal nevű 2 hónapos fia

8./ Szv.Konstancon Ferencné 56 éves /Gungl Bor-
bála/ 67 sz.alatti lakos volt strandfürdő
tulajdonos.

9./ Meiszthammer Ferenc 34 éves,jelenleg bányán
volt tevékenység,70/1 sz.alatti lakos,és kö-
zös háztartásban élő
Imhoff Jánosné 33 éves /Klocz Mária/
János nevű 16 éves fia,éhicson ipari tanu-
ló
András és Arvin 5 hónapos fiai.

Mecseknyédsadról:

10./ Hauer Magdolna 30 éves,kulák származású,
148 sz.alatti lakos
Árpád nevű 7 éves fia isk.tanuló

11./ Schmidt Keresztélyné 32 éves /Schulo Erzsé-
bet/ 113 szám alatti lakos és 4 éves fia

Perekedről:

12./ Kocz Lászlóné 31 éves /Lovász Ilona/ ál-
tami iskolai lakos.
Judit nevű 7 éves lánya
Antal nevű 4 éves fia

Pécváradról:

13./ Nagy Ferenc 48 éves,erdőmércei kőbányánál
munkavezető,Parragkőnyék 6 sz.alatti lakos

Látvány

Szabó István av.örn. sz.
osztályvezető

Kovács Dezső
Kovács Dezső av.azda.
osztályvezető

hogy az egyik tanítót már „kisöpörte”, hamarosan követi őt Koncz László is. A tanító sérelmeivel a járási tanács oktatási osztályához fordult több ízben, az osztály vezetői kivizsgálást ígértek, de nem mentek ki egyszer sem a községbe. Végül a tanító 1952. szeptembertől Pereked községbe távozott, sikeres volt a „kisöpítés”.

Elképzelhető, hogy mennyire elkeseredettek lehetnek Óbánya lakói, ha 1952-ben még a gyilkosságtól sem riadtak vissza, csak hogy megszabaduljanak Kovács Jánostól. A négy, gyilkossággal vádolt személy közül ketten nem tartózkodtak a községben. A tanító Perekeden volt, Tichy György pedig Komlón, börtönben.

Távmondat

Óbánya, 1952. dec. 28.

Jelentem, hogy Tichy György nevű személy a beszoigáltatási kötelezettség elmulasztása és a vetési terv elszabotálása miatt lett a pécsi megyei bíróság által 10 hónapra elítélve. A büntetés kitöltését f. hó 19-én kezdte meg. Jelenleg Komlón, mint elítélt a kőbányában dolgozik. A tanácselnökkel a viszonya már a fentiek miatt rossz volt, mert a feljelentést el-lene a tanácselnök tette.

Adta. Farkas áv. alhadnagy

Vette: Cseri áv. alhadnagy

Idő: 28. 03.h.²⁰

A gyilkosságot Breitenbach Lajos és Heim József követték el. „Breitenbach La-jos beismeri, hogy a képen látható vasdarab azonos azzal, mellyel 1952. december 23-án az esti órákban Kovács János óbányai tanácselnököt meggyilkolta”²¹. Ezt követően Heim József a földre esett hörgő áldozatot doronggal kétszer fejbe vágta.

*A boncolt férfi halálát megelőzően idült köves ephólyag-gyulladásban, tüdődaganat-ban, idült agyhártyagyulladásban, alkoholos elhízásban, a szív megnagyobbodásában és szívizom-elfajulásban szenvedett. Halálát a fej nagy erejű tompa erőszakos sérüléséhez társuló, a csontos koponyatető és koponya ráterjedő többszörös törés miatt bekövetkezett, kiterjedt agyrontcsolás és koponyaűri vérzés okozta agybénulás révén halála tehát erősza-kos úton állott be.*²²

A per során a pécsi megyei bíróság mint rögtönítélő bíróság 1953. január 7-i határozata szerint négy férfit ítélték halálra, a két elkövetőt és a községben nem tartózkodó Koncz Lászlót és a börtönben lévő Tichy Györgyöt mint felbujtókat.

A vizsgálat kezdetén Koncz László volt horthysta főhadnagy, VKF 2-es ügy-nököt és Heim József volt volksbundista és német katonát kívánták főbűnössé tenni.

²⁰ ÁBTL 3.1.9. V-107152

²¹ ÁBTL 3.1.9. V-107152

²² Részlet a boncolási jegyzőkönyvből, amely készült Kovács János volt óbányai lakos orvos-bírói bon-colásáról a mecseknádasdi temető hullaházában 1952. dec. 24-én. ÁBTL 3.1.9. V-107152.

alairvon a környé lakosága által, beadják.
Kik is jött a Tavas Kádors a nemzeti ügyi
osztály vezetője, nekem mondta, hogy a Tavas
te lennél a vállalkozó, addig csak dolgoz a pénzért,
majd a vállalkozó elvinné a pénzt.
Egy - két nap múlva kijött a Pártbizottság felől
a "Kádors" Tavas elvett a "Kádors" Tavas
Tavas. Kik a vállalkozókat elvették
Ekkor. Tavas Tavas a Pártbizottság felől,
hogy hibás volt is, hogy feljött a vállalkozó
a vállalkozó. - Papp, Tavas a volt vállalkozó
adott a vállalkozó, addig vezetője volt a vállalkozó
már a vállalkozókat csak nem vállalkozó,
mert hibás elvették.

Iskola vezetője elvett a vállalkozó, hogy
már az osztályban volt a vállalkozó, de az is
hijos. Kádors Tavas is Weber Antal

Iskola vezetője, ha tudta volna a vállalkozó
már a vállalkozó, így be volt.

Tavas a vállalkozó, így be volt.

Iskola vezetője a Pártbizottság felől, így be volt
is a vállalkozó, így be volt. Is a vállalkozó
elvett a vállalkozó, így be volt. Is a vállalkozó
elvett a vállalkozó, így be volt.

Iskola vezetője a vállalkozó, így be volt
is a vállalkozó, így be volt. Is a vállalkozó
elvett a vállalkozó, így be volt.

Kádors Tavas is a vállalkozó

Iskola vezetője a vállalkozó, így be volt
is a vállalkozó, így be volt. Is a vállalkozó
elvett a vállalkozó, így be volt.

ABTE 3.192 V-107152

3

*Feljegyzés Péter Gábor államvédelmi altábornagy elvtárs részére,
Budapest, 1952. dec. 29.*

F. hó 23-ról 24.-re virradó éjjel Óbánya és Mecseknádasd között meggyilkolták Kovács János tanácselnököt.

A bűncselekményt Koncz László volt horthysta főhadnagy, VKF 2-es ügynök és Heim József volt volksbundista és német katona követték el. Mindkettőt őrizetbe vettük.

*A vizsgálatot folytatjuk az ügy teljes felderítésére és a bűntársak megállapítására.
Ferencsik ezr.*

A vizsgálat megerősítette, hogy a gyilkosságot Breitenbach Lajos és Heim József követték el. Breitenbach Lajos 1901-ben Óbányán született, a bűntény idején az erdőgazdaságnál favágóként dolgozott. 1948 előtt szénégető telepe volt, emellett 3 katasztrális hold földje, szőlője és kétszobás családi háza volt. Büntetlen előéletű, a per I. rendű vádlottja. Heim József II. rendű vádlott 1910-ben született Óbányán. Német anyanyelvű magyar állampolgár, egykori Volksbund-tag, aki oroszul is beszélt. 1948 előtt fuvarosként dolgozott, és 6 katasztrális hold földje is volt, valamint háza.

A III. rendű vádlott Tichy György volt, aki 1898-ban született Óbányán. 1948 előtt kocsmája, strandfürdője és cséplőgép-garnitúrája volt. 13 katasztrális hold szántóföldön és 1 hold szőlőn gazdálkodott a család. A per idején börtönbüntetését töltötte Komlón, előtte bányászként dolgozott.

A negyedik kivégzett Koncz László V. rendű vádlott 1915-ben Pécsen született, perekedi lakos, értelmiségi származású okleveles tanító volt.

Távmondat

ÁVH, Budapest, I. Főosztály, VI./6 Osztály és Tájékoztató Osztály

Jelentem, hogy Kovács János volt Óbányai tanácselnök ellen elkövetett terrorcselekménnyel kapcsolatban a mai napon a pécsi államügyészség a vádlottak ügyében az alábbi ítéleteket hozta:

Breitenbach Lajos, Heim József, Tichy György és Koncz László vádlottakat a bíróság halálra ítélte. Breitenbachon és Heimen az ítéletet a mai napon végrehajtották, míg az utóbbi két személynek el lett fogadva, illetve fel lett terjesztve a kegyelmi kérvénye.

Schmidt Keresztélyt 15 évi jogerős büntetésre lett ítélve, míg Resch János életfogytiglani börtönre lett ítélve, ami szintén jogerős.

Pécs, 1953. január 7. Szabó István áv. őrgy. Osztályvezető²³

Koncz László és társai vizsgálati dossziéja nagy figyelmet szentelt Koncz László múltjának. Koncz László értelmiségi származású, katonatiszt, majd tanító, és az MKP tagja lett.

²³ ÁBTL 3.1.9. V-107152.

Jelentés, Pécs 1948. ápr. 7.

A szolgálatot nem teljesített baranyai tisztek priorálása Kont (Koncz) ht. Főhadnagy 101 gk. vonat. oszt. tagja volt. Nyugatos, amerikai fogságban volt. Ellátási igényei meghagyásával került B listára. A jelenlegi rendszerbe beilleszkedett. MKP tagja és bár a malmól alig tud szabadulni, mégis igyekszik pártkötelezettségeinek eleget tenni. Társaságba nem jár és eléggé zárkózott életet él.

Inf: Farkas főtörm²⁴

Az 1953. január 26. keltezésű Kővágó Dezső ág. százados, alosztályvezető aláírású kihallgatási jelentés szerint, Koncz László vallomást tett arról, hogy a VKF/2 osztályának ügynöke volt. Ezt a vallomását visszavonta, ezért 1953. január 8-án, a tárgyalást követő napon az ÁVH-ra visszakísérték, ahonnan 1953. január 26-án visszakérült az államügyészre.

Tárgy: Koncz László elítélt kihallgatása

Államvédelmi Hatóság I. Főosztály vezetőjének

Budapest

Hivatkozva Piros László ág. vezérőrnagy elvtárs 1953 január 7-én telefonon adott utasítására, az óbányai tanácselnök meggyilkolása miatt halálra ítélt Koncz László állami tanítót volt horthysta főhadnagyt a pécsi államügyészségtől vizsgálatra visszakértem.

Koncz kihallgatása nem járt eredménnyel és ezért a vizsgálati alosztály vezetője javaslatával egyetértve javasolom nevezettet az államügyészre visszakísértetni.

Pécs, 1953 január 26.

Szabó István ág. őrnagy osztályvezető²⁵

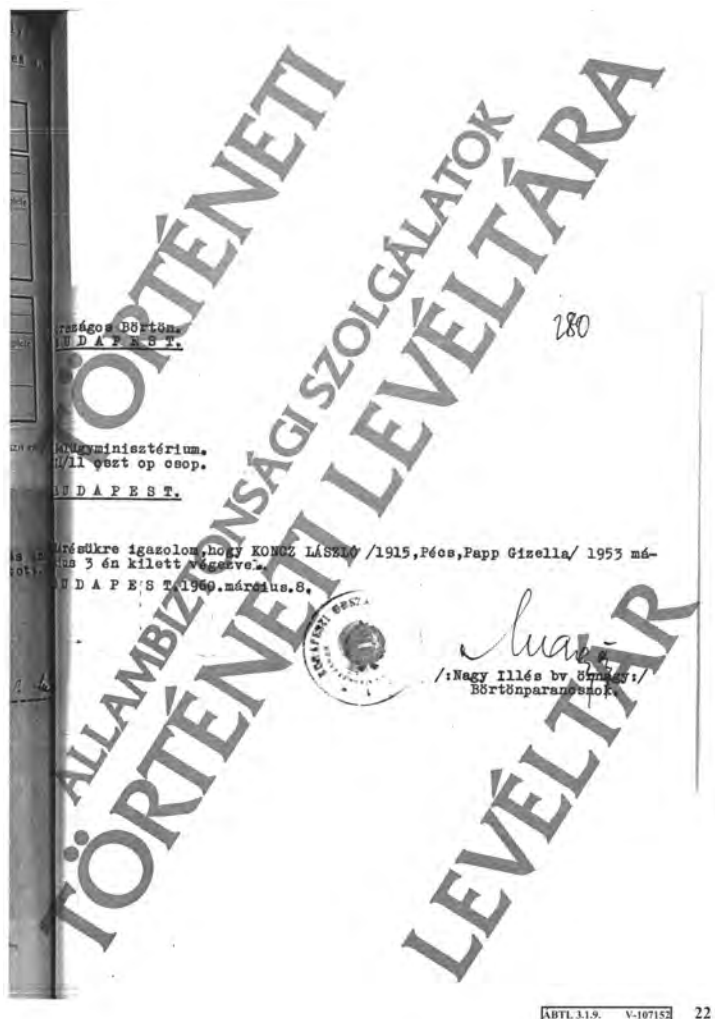
K O N C Z L Á S Z L Ó	T I C H I G Y Ö R G Y
1915.VII.20.	U. VICH 1898.VI.13.
Pécs	Óbánya
Papp Gizella	Rittmann Katalin
Kivégezve 1953.III.3-án.	Kivégezve 1953.III.3-án.
Eltemetve Bp.X.Uj köztemetőbe:	Eltemetve Bp.X.Uj köztemetőbe:
301-6-9	301-6-7
Anyakönyvezve nem lett.	Anyakönyvezve nem lett.
Ig.Ü.Kv.	Ig.Ü.Kv.

²⁴ ÁBTL 3.1.9. V-107152.

²⁵ ÁBTL 3.1.9. V-107152.

1953. március 3-án végezték ki Koncz Lászlót Tichy Györggyel együtt. Az Új Köztemető 301-es parcellájában temették el mindkettőjüket. Halotti anyakönyvet nem állítottak ki.²⁶ Családjuk sorsukról semmit sem tudott.

A Belügyminisztérium számára Nagy Illés őrnagy, börtönparancsnok 1960. március 8-án igazolta, hogy Koncz Lászlót 1953. március 3-án kivégezték.²⁷

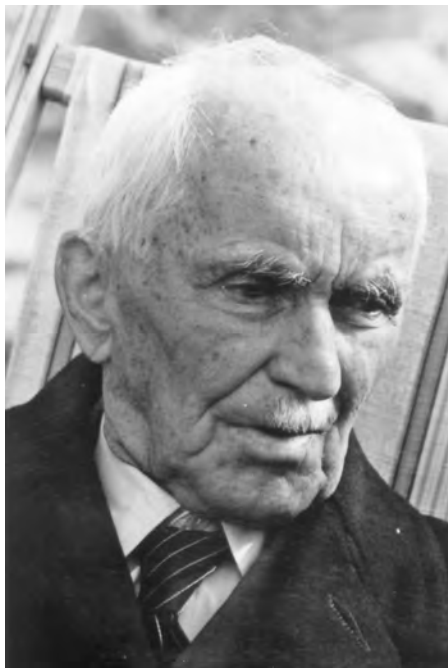

²⁶ ÁBT. 2.1. X/36 261.d.

²⁷ ÁBT. 3.1.9. V-107152.

A kitaszítás nemcsak egy életre szólt, hanem „hetedíziglen”²⁸

KOVÁCS JÁNOS ZALABAKSAI KÖRJEGYZŐ
CSALÁDJÁNAK SORSA

Kovács János

KOVÁCS JÁNOS – ÖNÉLETRAJZ

Baglad, Zala megyei kisközségben 1880. május 28-án születtem. Szüleim: néhai Kovács János tanító és neje, Kósa Mária. Szüleimnek 5 gyereke volt. Elemi iskoláimat Baglad községben, középiskoláimat Alsólendván és Zalaegerszegen végeztem. Kereskedelmi érettségi bizonyítványomat Zalaegerszegen szereztem meg.

1901. augusztus 28-tól 1903. július 10-ig a tüskeszentpéteri báró Szegedy György-féle műmalomban könyvelői minőségben dolgoztam. Majd 1 évig ügyvédi irodában dolgoztam Zalaegerszegen. 1905. július 15-ig községi jegyzői gyakornok voltam Bántornya községben. 1905. szeptember 1-től 1906. június 30-ig Budapesten a Belügyminisztériumban voltam napidíjas, és ezen idő alatt vé-

²⁸ A dokumentumok a családi levéltárból valók, őrzője Kuglerné Kovács Györgyi.

geztem el a községi jegyzői tanfolyamot, majd megszereztem a községi jegyzői oklevelet. 1907. február 18-tól 1919. augusztus 12-ig vezetőjegyző voltam Zorkóháza²⁹ községben.

1919. október 29-től 1920. április 10-ig beosztott jegyző voltam Resznek községben, 1920. április 11-től 1920. május 20-ig helyettes jegyző Zalakoppány községben, 1920. május 21-től 1942. szeptember 30-ig vezető községi jegyző voltam Zalabaksa községben. 1942. szeptember 30-án saját kérelmemre – 38 évi szolgálat után – egészségügyi okok miatt nyugdíjba mentem. Ez időtől 1950. június 23-ig Zalabaksán tartózkodtam.

1950. június 23-án Zalabaksáról (a határsávból) kényszerkiteleptettek.

Másolat.
Belügyminiszter
Szám: 15/1950 IV. Fő Bix. B.k.
Véghatározat
Kovács János (1880. Baglart), volt községi
Zalabaksa Olai u. 62. sz. lakosnak. 8/30/1939. sz.
rendelet 1 §-ának alapján a 228.010/1908 B.k.
sz. rendelet 1 §-a alapján kitiltását rendeltem el
arról, hogy tartózkodási jogát elhagyja
és Kócspuszta Község községi tartózkodási
helyre távozzon. stb.
Indoklás:
stb.
Lenti, 1950. június 23.
(: P.R.) Olvashatatlan aláírás stb.
jár kapitányi rendőrség
Ennek eredetétől Kócspuszta Piroška tanyán
a rendőrség elhelyezve több okmányt egyet
elküldte stb.

Véghatározat kézírásos másolata³⁰

²⁹ Zorkóháza egy kis vend-vidéki falu. A trianoni békeszerződés ezt a vidéket Jugoszláviához – ma Szlovénia – csatolta. Így Zorkóházából Nedelica lett. A magyar tisztviselőket kiutasították, így Édesapámnak is távoznia kellett 1919 októberében. Édesanyám pólyás húgommal és némi ingósággal 1920. január 2-án jött át Magyarországra. Belsőárd kis falusi iskolájában kaptunk egy iskolatermet. Ott élték szüleim a trianoni menekültek szomorú sorsát. (Én akkor Kőszegen voltam bentlakó gimnazista.) 1920 májusában kerültek szüleim Zalabaksára. Hálásan gondolunk vissza Trejber Kati néniére, aki kis házának egy szobáját adta nekünk, és a konyháját is használhattuk. 1930-ban sikerült egy kis házat bérelnünk, ahol végre emberi körülmények között élhettünk. 1937-ben készült el saját házunk. Szüleim nagy boldogan költöztek be az igazi otthonba, békés, nyugodt öregség reményében. Sajnos ez a remény csak 1950-ig tartott. (Kuglerné Kovács Györgyi)

³⁰ Ennek az okmánynak eredetijét Kócspuszta Piroška-tanyán a rendőrség „házkutatás” alkalmával több okmánnyal együtt elkobozta.

Kitiltottak a tiszafüredi Kócspusztára, ahol 1953. augusztus 4-ig tartózkodtam. Ekkor a kitiltásomat feloldották és augusztus 6-án onnan Nagykanizsára költöztem, és jelenleg is ott lakom kereset és foglalkozás nélkül.

Hajdú-Bihar megyeirendőrkapitányság.

Szám: 9453/1953.

Határozat

Tiszafüred-Kócsi
id.Kovács János, /Baglad, 1930, / lakos és vele egy
háztartásban élő Kovács Jánosné/Dónesi Veronika/felesége
.....
.....
kényszerlakóhelyhez kötöttségét megszüntetem.
Értesítem, hogy az összes állampolgárokra kötelező jogszabályok figyelembevételével választhatják meg letelepedési helyüket.
Tiszafüred-Kócsi1953. augusztus 4.
Kiadmány hitelűl:
.....
79185 - Vörösi Csillag Nyomda, Budapest.

A feladat azonosítása

Felvonási szám

Szárazság

Hó és nap

Óra, perc

.....

378/1 FUEZESABONY 58 11 5 1930

94904

TAVIRAT

KUGLER VÖRÖSILOV

05

MA INDULTUNK CSUETOERTOEOEN 14 ORAKOR ERKEZUENK =

ANYUKAAEK +

COL 35 14 + 0815

1907. október 15-én házasságot kötöttem Dénesi Veronikával, aki 1886. augusztus 12-én született Kislippán, a Zala megyei kisközségben Dénesi Iván és Tkáleczi Julianna szülöktől.

Házasságunkból két gyermekünk született: 1908. július 25-én Györgyi nevű leányunk, aki már férjezett, és a nagykanizsai leánygimnáziumban tanárnő, továbbá 1919. február 8-án Stefánia nevű leánygyermekünk, aki szintén férjezett, férje Kliment Z. Pál és jelenleg a csurgói általános iskolában tanítónő.

Szüleimtől vagyont nem örököltem. Zalabaksa községben LÁB kölcsön igénybevételel szereztem egy kis családi házat.

Fénykép a házról

Ezt kitelepítésemkor elvesztettem, és jelenleg minden vagyon és kereset nélkül vagyok. Feleségem szintén vagyontalan, s semmiféle jövedelme nincsen.

Magyar állampolgár vagyok. Katonai szolgálatot nem teljesítettem. Külföldön nem tartózkodtam soha. Semmiféle politikai pártnak nem voltam tagja, semmiféle politikai pártban semmiféle tisztséget nem vállaltam és semmiféle politikai pártot anyagilag nem támogattam.

Nagykanizsa, 1953. augusztus 23.

Kliment Z. Pálné Kovács Stefánia

ELBOCSÁTÁS ÉS VISSZAVÉTEL A KÖZSZOLGÁLATBÓL

A vallás- és közoktatási miniszter 1947. január 20-án értesítette Kliment Z. Pálné „*Tanító Úrnőt, hogy az 5.000/1946. M.E. számú rendelet 4.§-ának (2) bekezdése értelmében megalakított és a vallás- és közoktatásügyi minisztériumban működő 81. számú bizottság az 1946. évi augusztus hó 24. kelt határozatával Önt a hivatkozott rendelet 2.§-a (2) bekezdésének a./ pontja alapján mindennemű ellátási vagy a szolgálat alapján támasztható egyéb igény kizárásával a közszolgálatból elbocsátandónak jelölte ki...fellebbezésnek nincsen helye... illetményei folyósításának... beszüntetése érdekében egyidejűleg intézkedtem.*”³¹

Miniszter helyett
Államtitkár

A 81. sz. létszámcsökkentő bizottság határozatainak felülvizsgálása tárgyában dr. Pásztor Miklós aláírásával Zala vármegye tanfelügyelőségétől Kliment Z. Pálné értesítést kapott, hogy *visszavétele iránti kérelmét f. hó 20-ig a nemzeti bizottság és a helyi politikai pártok véleményével ellátva terjessze be hivatalomba. A kérelemben a visszavétel indoklására részletesen adja elő szociális helyzetét. Zalaegerszeg, 1947. július hó 10.*

Kliment Z. Pálnét 1947. június 16-án állásába visszahelyezték. Ezt követően rendelkeztek a megvont illetmény visszamenőleges folyósításáról.

Kliment Z. Pálné

AZ ELHURCOLÁS RETTENETE ÉS AZ ELENGEDÉS CSODÁJA

Az 1950-es zalai „kitelepítésekől” véletlenül – ha vannak egyáltalán véletlenek – ki-maradtam, de mégis szenvedő részese lettem. Zalabaksán szüleimmel laktam négyéves László fiammal együtt, és az általános iskolában tanítottam. Apám 1920 óta volt itt körjegyző, de 1942 óta már nyugdíjban. Élete folyamán vagyont nem gyűjtött, de két lányát – nővéremet és engem – Budapesten taníttatott. Később sikerült építenie egy családi házat, amit anyám barátságos, meleg otthonná varázsolt.

Férjem – mint gyógyszerész – sem helyben, de még a környéken sem kapott állást, hanem az ország különböző gyógyszerházaiban helyettesített hosszabb-rövidebb ideig. Végre 1949-ben az ún. Nemzeti Vállalat megbízta a Somogy megyei Nemesdéd község gyógyszerházának vezetésével. Ez már állandó munkát jelentett. Azt mondták, család-

³¹ 122055/1946. szám IV. ü.o.

MAGYAR MINISZTERELNÖK

Szám: 17.435
év. 1947.

HATÁROZAT.

A 9050/1946. M. E. számú rendelet 4. §-a alapján alakult bizottság az
idézett rendelet 2 §-a alapján tett előterjesztése

Klement Z. Pálné állami népi iskolai tanító
szalabakasi lakost, akit az 5.000/1946. M. E. számú
rendelet végrehajtása során elbocsátottak az elbocsátást követő
szabadságát követően kimondás határozat hatályon kívül helyezése mellett

állításába visszaveszi.

Eről a bizottság: a vallás- és közoktatásügyi miniszter urat
a visszavétel fogantatására írt szükséges intézkedések megtétele végett 1947. június 10.

és fentvezetett azzal értesíti, hogy a szolgálat megkezdése végett korábbi közvetlen felettes
hatóságánál (szolgálati főnökségénél) 8 nap alatt jelentkezzen.
Budapest, 1947. évi június hó 10. napján.

Dinyés Lajos s. k.
miniszterelnök.

Rákosi Mátyás s. k.
miniszterelnök-helyettes.

Szakasits Árpád s. k.
miniszterelnök-helyettes.

Dr. Bárányos Károly s. k.

mint dr. Kőrösi István pénzügyminiszter teendőinek ellátásáért megbízott főállamvédelmi ügyosztály vezetője.

Igazolom, hogy a határozat a 9050/1946. M. E. számú rendelet 4. §-a alapján alakult
bizottság által Budapest, 1947. évi június hó 6. napján hozott határozattal egyezik.
Budapest, 1947. évi június hó 10. napján.

A miniszterelnök rendeletére:

[Handwritten signature]
miniszteri kancellár.

3990/1947. szám.
Klement Z. Pálné áll. tanítónő urnónek
Szalabakasi lakost, akit az 5.000/1946. M. E. számú
rendelet végrehajtása során elbocsátottak az elbocsátást követő
szabadságát követően kimondás határozat hatályon kívül helyezése mellett

Klement Z. Pálné áll. tanítónő urnónek

Szalabakasi.

A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Ur szeptember 22.-én
kelt és az illetményhivatalhoz intézett 119.389/1947. IV. U.o. számú
rendeletét tudomásvétel végett másolatban megküldöm:
"Ertesítem az illetményhivatalt, hogy a közszolgálatból
elbocsátott Klement Z. Pálné Kovács István szalabakasi áll. tanítónőt
a Miniszterelnök Ur 17.435/1947. számú rendeletével állásába vissza-
vette.

Felhívom, hogy a tanítónő illetményeit a beszűntetés nap-
jától visszamenőlegesen folyósítsa.
Budapest, 1947. évi szeptember hó 22.-én. A miniszter
rendeletéből: Kocsis Vilmos s. k. áll. polg. isk. tanár. P.H."

Zalaegerszeg, 1947. október hó 10.

A kiadvány hitelűl:

[Handwritten signature]
irodavezető.

Karácsony Imre s. k.
tanfőnök.

ját is ide hozhatja. Én mindjárt be is adtam áthelyezési kérelmemet Zalabaksáról Nemesdédre.

1950. június 22-én – az iskolaév befejeztével – elutaztam három napra Nemesdédre, hogy jövődő lakásunkat előkészítsem a költözésünkre.

A nagyszülők a négyéves Lászlóval

Itt kaptam másnap nővérem táviratát, melyben azonnal Kanizsára hív. Nővérem – Kuglerné Kovács Györgyi – Nagykanizsán élt, és a városban ő is szemtanúja volt az állomás felé haladó kocsisornak, melyet rendőrök kísérték. Rossz érzésünk támadt. A zalabaksai postára telefonáltam. Virágnyelven jött a válasz, „üres a fészek, Egerszeg felé mentek”. Gyanúnk beigazolódott. Sógorom kis kocsijával Zalaegerszegre vitt bennünket. Az állomást rendőrök őrizték. Megkerülve a pályaudvart, férjem átmászott a kerítésen. Megtalálta a szerelvényt, a marhavagont szüleimmel és kisfiammal, akit egy rendőr kíséretében kihozott a kerítéshez. Elvesztettem önuralmam, ordítottam: „adják vissza a fiamat”. A rendőr rám szólt, ne kiabáljak, mert engem is elvisznek. Fiamat visszavitték a vagonba. Fájdalmamat leírni nem tudom.

A következő hat hét rettegésben, bizonytalanságban, Nemesdéd és Budapest közötti utazgatásban telt. 24-én hajnalban már Pestre utaztam, hogy megpróbáljam kideríteni, hova kerültek. Olyan híreket is hallottunk, hogy Oroszországba vitték őket. Segítséget a Budapesten élő és a MÁV-nál dolgozó rokonunktól kaptam, aki megbízta egyik fiatal beosztottját, utazzon le Egerszegre, tudja meg a szerelvény számát, és ennek alapján nyomozza ki, merre és meddig mentek. Három nap után kaptam a hírt, hogy Hortobágyra kerültek. Ez egy kis remény volt, legalább az országon belül vannak.

Itt kell köszönetet mondanom nemcsak vasutas rokonunknak, de minden vasutasnak, akik nekünk és másoknak is nagyon sokat segítettek, amiben csak tudtak. Ugyanúgy a környékbeli lakosoknak is köszönet jár, hiszen sokszor saját biztonságukat kockáztatva segítettek.

Közben mindent megpróbáltam, hogy fiamat visszakapjam. Megtudtam, hogy az Andrásy út 60.-nak van egy ún. információs irodája a Vörösmarty utcában. Ott elmondtam, hogy szüleimet „bevagonírozták”, és elvitték őket a kisfiammal együtt, aki náluk nyaralt éppen. Ez kegyes hazugság volt, de nem mondhattam meg az igazat. A válasz kemény tömondat volt: „Mi senkit nem vagoníroztunk be és senkit nem vittünk el.” Éreztem, ha tovább erősködöm, nem jövök ki azon az ajtón, amin bementem. A belügynek is volt hasonló irodája, ott is ugyanazt a választ kaptam.

Nem tudtam, mit tegyek. Amikor azonban apánktól jött egy levelezőlap Tiszafüred Ohat-Pusztakócsról, melyben azt írta, hogy meglátogathatjuk őket, nővéremmel azonnal indultunk. Nem akarok sok szót vesztegetni a közlekedési nehézségekre, csak annyit, nem volt könnyű az ország délnyugati részéből eljutni a Hortobágyra. Megérkezésünk után az ávós parancsnokságra mentünk, hogy engedélyt kapjunk a látogatásra és kérjem fiam kiadását. Feszülten várakoztunk, mert a parancsnok éppen a helyet ellenőrizte. Nem tudtam, milyen lehet egy ávós parancsnok, de nem sok jót gondoltam róla. Annál nagyobb volt a meglepetésem, amikor egy megnyerő külsejű, szimpatikus ember jelent meg. Megint elmondtam a betanult szöveget: a fiam a nagyszülőknél nyaralt stb. A probléma viszont az volt, hogy semmi irat nem volt nálam, amivel igazolhattam volna, hogy ő az én fiam. Attól reszkettem, hogy valami iratot fog kérni, és én nem tudok semmit bizonyítani. Hála Isten nem kért semmit, hanem elmondta, most járt a telepen, látta a fiamat. „Mindig kopasz volt?” – kérdezte hirtelen. Jaj nem! – válaszoltam, apám írta, hogy kopaszra nyírták. Könnyebb tisztán tartani. Talán így bizonyosodott meg róla, hogy én vagyok az anya.

Behívott az irodájába, leültetett. Nővéremnek a folyosón kellett várakoznia. Beszél-nie kell felettesével – mondta. Valamilyen alezredest hívott Szolnokon, név nem hangzott el. Emlékezem, csodálkoztam, hogy felettese nem Debrecenben, hanem Szolnokon van. A beszélgetés hangneméből arra következtettem, az alezredes elvtárs nemet mondott. A telefonkagyló letétele után hosszúnak tűnt a csend. Aztán mosolyogva felém fordult, „megvan” mondta. A hetek óta bennem lévő feszültség most zokogásban tört elő. Aztán legépelte egy levelet a telepen lévő őrmesternek fiam kiadására. Mielőtt borítékba zárta, velem elolvastatta. Azt mondta, ez az őrmester ordítani, kiabálni fog, de ne törődjek vele, nem tehet semmit, parancsot kapott.

Arra nem emlékszem, hogyan találtunk valakit, aki autóval kivitt Kócspusztára. A hat hét utáni találkozás és a bennem dúló kettős érzelem – boldogság visszakapott fiam miatt, de kínzó fájdalom ott maradt szüleim miatt – leírhatatlan. Visszafelé jövet eszembe jutott, nem tudom a nevét annak az embernek, akinek köszönettel tartozom. Megálltunk újra a parancsnokságnál. A parancsnok elénk jött az udvarra. Megköszöntem, amit értem tett és kértem, mondja meg a nevét. Kissé zavartan meghajolt, *Pányi László* – mondta –, és kezét fogtunk. A következő pillanatban észbe kapott és kért, ne-

hogy hálámat valamivel is kimutassam, azzal csak ártanék neki. Ő úgysem marad itt sokáig, nem bírja ezt a helyzetet. Sokáig csak a családom tudta a nevét. A kilencvenes években kezdtük keresni, de nem bukkantunk nyomára. Talán most, ha valaki írásomat olvassa, tud segíteni. Hálás lennék minden információért. Nemcsak a rendőrök, hanem az ávosok között is voltak „Emberek”.

KOVÁCS JÁNOS 38 ÉVI SZOLGÁLAT UTÁNI ÖREGSÉGI NYUGDÍJÁNAK ELVONÁSA

Kovács János zalabaksai körjegyző 1942. szeptember 30-tól nyugdíjba vonult. Nyugdíját 1947. II. 1-jétől nem folyósították. A nyugdíj megvonásáról szóló határozatot 1947. január 13-án kézbesítették. A jegyzőkönyv a 6800/1946 ME sz. rendelethez³² hivatkozással „Kovács János úr nyugalmazott zalabaksai körjegyző” nyugdíjigényét elvonta. Aláírók: Vörös Lajos miniszterelnöki megbízott, Milakov Szilárd, a szakszervezeti tanács megbízottja és egy olvashatatlan belügyminiszteri megbízotti aláírás.

A nyugdíjfelvonás híre gyorsan elterjedt a jegyzőséghez tartozó falvakban – Kálócfa, Kerkabarabás, Kozmadombja, Zalabaksa, Pórszombat. Mind az öt község 1-1 nyilatkozatot fogalmazott meg, melyekben a nyugdíjfelvonást igazságtalannak tartják, és kéri a miniszterelnök urat ezen rendelkezés megsemmisítésére.

³² 6800/1946. ME sz. r., MK június 14. 133. sz. – a B-lista-rendelet hatályát kiterjesztette a nyugdíjasokra, az állami nyugdíjterher csökkentése érdekében. A B-lista a politikai okokból az 1940-es évek második felétől a rendszer által kiválasztott személyek listája volt, akiknek sorsa a munkából való elbocsátás, akadályoztatás és egyéb hátrányos megkülönböztetés lett. A B-listákra azok kerültek, akiket az ún. Horthy-rendszerben elkövetett bűnöket kutató igazolóbizottságok nem igazoltak, akiket igazoltak, de megfedtek és végül azok is, akik Nyugatról tértek vissza az országba. A Magyar Kommunista Párt Központi Vezetősége Közigazgatási Osztálya már 1945 novemberében elkészítette a közigazgatás „megtisztításának” tervét, amelynek eszköze a B-lista lett. A tervszerint a közalkalmazottat el kell bocsátani, ha hivatali működése az ország demokratikus szellemi újjáalakítása szempontjából károsnak bizonyult, vagy ha a hivatalával járó feladat kifogástalan elvégzéséhez szükséges szakértelem, illetve szorgalom hiánya miatt szolgálatát a megkívánt mértékben nem látja el. Az elbocsátásra a hivatalfőnök tesz előterjesztést az illetékes miniszternek, aki a miniszterelnök elnöklete alatt a pénzügy- és igazságügy-miniszterből álló bizottság elé terjeszti a közalkalmazott nyugdíjazására irányuló javaslatot. Az elbocsátásról a bizottság előterjesztése alapján a minisztertanács dönt, mégpedig végső fokon, jogorvoslat kizárásával. Az elbocsátás okát írásban meg kell indokolni, és közölni kell a közalkalmazottal, sőt a nyugdíjazás indokát azonnal közölni kell az érintett tisztviselővel, még a bizottsághoz tett előterjesztés előtt, s a tisztviselő nyolc napon belül megteheti észrevételeit az ellene emelt kifogásokkal szemben. A kifogásolt tisztviselő szabályszerű végelbánásban részesül. Súlyosabb kifogások esetén azonban mindennemű ellátási igény kizárásával is el lehet bocsátani a tisztviselőt, s ilyenkor csak az alkalmazott után ellátásra jogosultak ellátási igénye marad fenn úgy, mintha az elbocsátott tisztviselő meghalt volna. A B-listázás első hulláma 1946-ban kezdődik, amikor Nagy Imrét Rajk László váltotta fel a belügyminiszteri székben. Két hónap leforgása alatt 50 ezer embert bocsátottak el a közigazgatásból, és másfél ezer civil szervezetet oszlattak fel. Az 1948. június 28-ai összefoglalás szerint a B-listára 80 041 fő került fel. (a szerk.)

NYILATKOZAT.

Alulírott szababaknai lakosok, akik az elmúlt 25 esztendőben a község képviselőtestületének - s a község előjáróságának tagjai voltunk igazoljuk, hogy Kovács János ny. körjegyzőt személyesen, jól ismerjük. Igazoljuk, hogy 40 évi jegyzői szolgálatából 25 évet itt szolgált le a mi körünkben.

Arról értesültünk, hogy Kovács János ny. körjegyzőnkől a nyugdíj megvonatott. Feltételezzük, hogy ez a megvonás gyarló emberi személyeskedés s bosszúállás következményeként jöhetett létre. Mi alulírottak, ezt a nyilatkozatot azért állítjuk ki, hogy azt Kovács János ny. körjegyző rendelkezésére adjuk, azzal a céllal, hogy igazolásul azt Miniszterelnök Ur elé terjessze.

Becsülettel s jólélekkel tanusítjuk, hogy Kovács János ny. körjegyzőnk, a mi józan felfogásunk és megítélésünk szerint, a magyar népet soha meg nem sértette s demokratikus szempontból ellene kifogás soha fel nem merült. Igazoljuk, hogy nevezett nyilas nem volt, zsidó vagyont soha nem kezelt s zsidó vagyton rendezésében soha részt nem vett. Sőt ellenkezőleg egy a hivatalos munkásságában, mint a polgári életben mindig a nép érdekében, s kifejezetten demokratikus felfogásban, atyai gondoskodással dolgozott.

Elénken emlékszünk vissza, hogy a Kultuszminisztériumtól 1935 évben 4400 vagy 4500 pengő segílyt kaptunk a rozszant karban levő iskolánk renoválására. Körjegyzőnk ezt az összeget akkor okos és bölcs gondolkozással nem a rozszant régi iskola helyreállítására fordította, hanem egy teljesen új s mai kor követelményeinek mindenben megfelelő két tantermes iskolát építtetett. Elénken visszaemlékszünk arra is, hogy ezen olcsó építkezésre az egész vármegyében az illetékes hatóságok felfigyeltek, mert nevetségessnek és hihetetlennek tartották, hogy ily csekély összegből egy új iskolát elő lehessen állítani. Az építkezés befejezése után három napos miniszterközi vizsgálatot fogantatosítottak körjegyzőnkkel az építkezésről kifolyólag. Így volt. A vizsgálat mindent rendben talált. Neki köszönhetjük, hogy van most egy modern iskolánk. Áldja meg az Isten az ő becsületes munkásságát, elismerést soha nem kapott. Csodálkozunk kell azon, hogy most 67 éves elagott korában, elismerésként megkapta a mindennapi kenyerének, illetőleg nyugdíjának megfosztását, mely biztosítaná az ő s családja létfenntartását.

Nem tudjuk s nem akarjuk elhinni, hogy ez így legyen s így maradjon. Ezért kiadjuk ezt a nyilatkozatot, melyben kérjük a Miniszterelnök Urat vétesse revízió alá ezt a nyugdíj-megvonási ügyet és a fejleményekhez mérten, a 6800/1946. M. E. számú rendelet 2. §-nak szelleme szerint, adassa vissza a nyugdíjat volt körjegyzőnknek, mert ez őt jog szerint megilleti s a becsületes szolgálatával kiérdemelte.

Zalabaksa, 1947. január 18.

A Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt részéről alulírott elnök igazolom, hogy ezen nyilatkozatban foglaltak a valóságnak megfelelnek. Együttal, mint a Nemzeti Bizottság elnöke ugyancsak igazolom ezen nyilatkozatban foglaltak valóságát.

Zalabaksa, 1947. január 23.

Borostyán
a Független Kisgazda, stb. Párt és a Nemzeti Bizottság elnöke.

Stadnár József
Sobán István
Boros László
Turán Imre
Baka János
Törőcsik György

misítésére. Kovács János 1947. január 25-i keltezéssel kérelemmel fordult a miniszterelnök úrhoz, nyugdíjának folyósítását kérte és csatolta az öt község nyilatkozatát.

Válasz nem érkezett, ezért 1947. május 12-én a Magyar Közigazgatási Bírósághoz fordult panasszal, majd több fórumhoz is fordult jogorvoslatért.

Kovács János 1947. december 5-i a nemzeti bizottsághoz írott feljegyzéséből tudjuk meg a nyugdíj elvonásának okát. E szerint a zalabaksai községi nemzeti bizottság egyik tagja, Király István azt állította, hogy 1943-ban szülőfalujába, Zalabaksára látogatott. Budapesten mint csepeli munkás dolgozott és e látogatás idején azt a kijelentést tette, hogy „Gyengék vagyunk és a háborút elveszítjük”. E kijelentése miatt – állítása szerint – rendőri felügyelet alá helyezték a zalabaksai körjegyző feljelentése következtében. Kovács János nem lehetett a feljelentő, mivel 1942. július 1-jétől szabadságon volt, majd szeptember 30-tól nyugdíjas lett, azaz 1942. július 1-jétől nem teljesített szolgálatot a körjegyzői hivatalban.

Mivel a vád az volt, hogy hivatali működése alatt sértette a magyar nép érdekeit, a körjegyzőséghez tartozó községek – Kálócfa, Kerkabarabás, Kozmádombja, Pórszombat – jegyzőkönyvekkel igazolták ennek ellenkezőjét.

Jegyzőkönyv

Készült Kálócfa Község 1947. december 8. napján a Nemzeti Bizottság gyűléséről.

Tárgy: Kovács János nyugalmazott körjegyző zalabaksai lakos hivatali működésének megvizsgálása

Jelen vannak: vitéz Molnár Károly, Varga István, Antal Sándor, Mihály József, Kónya Kálmán, Gombos István, Kovács Gyula, ifj. Móricz József – nemzeti bizottsági tagok.

Elnök a jegyzőkönyv vezetésére Móricz Józsefet kéri fel.

Elnök üdvözli a megjelent bizottsági tagokat, a gyűlést megnyitja, a jegyzőkönyv hitelesítésére Mihály József és Kovács Gyula bizottsági tagokat kéri fel.

Az elnök előadja, hogy Kovács János nyugalmazott körjegyző zalabaksai lakos kérelmet terjesztett elő a Nemzeti Bizottsághoz, melyben azt kéri, hogy a 6.800/1946 ME. Számú rendelet 2. szakasza értelmében vizsgáljuk meg 1920. május 21-től 1942. szeptember 30.-ig terjedő időre, vagyis az itteni hivatalos működése alatt tanúsított magatartását, hogy hivatali működése alatt a magyar nép érdekeit megsértette-e, s demokratikus szempontból nem esik-e kifogás alá. A kérelmet felolvassa. Felkéri a bizottság tagjait, szíveskedjenek nyilatkozni. Előadja végül, hogy községünk a zalabaksai körjegyzőség szövetkezett egyik községe, s a fenti kérdésben hivatottak vagyunk nyilatkozni.

A Nemzeti Bizottság egyhangúlag kimondja, hogy Kovács János nyugalmazott körjegyző zalabaksai lakos – akit mi személyesen is jól ismerünk – az itteni hivatalos működése alatt a magyar nép érdekeit soha meg nem sértette, s demokratikus szempontból ellene kifogás nem tehető. Ellenkezőleg, hivatali működése alatt demokratikus felfogásáról és demokratikus magatartásáról közismert volt.

Ezzel az eljárást befejeztük, a gyűlést bezártuk, a jegyzőkönyvet felolvastuk és aláírtuk.
 Aláírók: Móricz József jegyzőkönyvvezető, vitéz Molnár Károly elnök, Mihály József,
 Kovács Gyula, hitelesítők

A községi nemzeti bizottságok tagjainak aláírásával született jegyzőkönyvek,
 valamint az a tény, hogy 1943-ban Kovács János nem látott el körjegyzői felada-
 tokat, nem semlegesítették egy volt csepeli munkás, Király István feljelentését.

Ministerelnökség.
 Szám: 50.190
 1943. M. E. IV.

A 6.800/1946. M. E. számú rendelet végrehajtása során a
 Balogh István tárcá körében alakított
 II/5.számú bizottság
 Kovács János volt ny. körjegyző,
 Zalabaksai /Alami ut 61.sz./ lakos
 nyugdíjigényének — ~~nyugdíjigényét~~ az említett rendelet 3. §-ának (3) bekezdése és a 8.320/1946.
 M. E. számú rendelet 8. §-ának (3) bek. alapján való elvesztését mondta ki ~~XXXXXX~~
~~kontára.~~

Nevezett
 a 8.900/1947. Korm. számú rendelet 4. §-a alapján benyújtott kérelmében a határozat meg-
 semmisítését kérte.

HATÁROZAT

A 8.900/1947. Korm. számú rendelet 5. §-a alapján alakított bizottság a kérelmet eluta-
 sítja,
 mert
 megállapítása szerint a határozat megsemmisítésére a 8.900/1947. Korm. számú rendelet 2. §-ában
 felsorolt okok egyike sem forog fenn és különös méltánylást érdemlő körülmények sem indokol-
 ják a megsemmisítést.

Erről a bizottság:
 1. Balogh István Miniszter Urat 72.372
 1947. 1/5. számú átiratára való hivatkozással 3. drb. melléklet csatolása mellett és
 2. fentnevezett kérelmezőt ~~indokoltan~~ 14. drb. melléklet csatolá-
 sával.

Értesíti.
 Budapest, 1943. évi május hó 13. napján.
 Dinnyés Lajos s. k.
 miniszterelnök.

Békosi Mityés s. k.
 miniszterelnök-helyettes.
 dr. Nyárádi Miklós s. k.
 pénzügyminiszter.

Szankócs László s. k.
 miniszterelnök-helyettes.
 A külügyminiszter helyett:
 dr. Szabóczy Endre s. k.
 államtitár.

Igazolom, hogy a határozat a 8.900/1947. Korm. számú rendelet 5. §-a alapján alakított
 bizottság által Budapesten, 1943. évi május hó 13. napján hozott határozattal egyezik.
 Budapest, 1943. évi május hó 13. napján.
 A miniszterelnök rendeltére:
 Gergényi Lajos
 miniszteri sz. tanácsos.

Miniszterelnökségi határozat

A kérvényekre a Miniszterelnökség válasza elutasító volt, 1948. május 13-i keltezéssel megérkezett a 8900/1947 sz. kormányrendelet alapján³³ a végleges, visszavonhatatlan, nemleges válasz. Aláírók: Rákosi Mátyás és Szakasits Árpád miniszterelnök-helyettesek, valamint a belügyminiszter helyett dr. Szebenyi Endre államtitkár.

1950. június 23-án feleségével és 4 éves unokájával együtt a Tiszafüred–Kócspusztára hurcolták az akkor 70 éves nyugalmazott körjegyzőt. Nyugdíját az ott töltött 40 hónap alatt sem kapta, hiszen a kényszermunkatáborok „lakóitól” a nyugdíjat megvonták, akkor is, ha azt korábban folyósították.

Nagy Imre 1953. évi 11. sz. amnesztiarendeletét követően Kovács János és felesége Nagykanizsára költöztek idősebb lányukhoz, Kuglerné Kovács Györgyi hattagú családjához.

1953. szeptember 17-én Kovács János kérvényt írt az Országos Nyugdíjintézet Igazgatóságához Budapestre. Csatolta 1942-es nyugdíjaztatása véghatározatát, valamint a kényszertartózkodás feloldásáról szóló határozatot, és kérte nyugdíja folyósítását, mivel betöltötte 73. életévét és magas kora miatt munka-és keresetképtelen.

Kovács János öregségi nyugdíjának visszaszerzéséért indított kérvénysorozata eredménytelen volt. Az elutasítások indoklásaiból idézek néhányat.

- A Zalaegerszegi Társadalombiztosítási Bizottság 1955. január 10-én kelt végzése szerint – amelyet Csendes János tb. elnök írt alá – *a nyugdíj szempontjából szolgálati időként nem számítható be az az idő, amelynek alapján az igénylő egyszer már nyugdíjban részesült, de nyugdíját megvonták, fentiek alapján tehát a nyugdíjazást követően 10 év újabb munkaviszony igazolása szükséges. Megállapította a Bizottság, hogy a fellebbező nyugdíjazását követően nem állott újabb munkaviszonyban, tehát igényét munkaviszony hiányában el kellett utasítani.*
- A fellebbező 1955. januárban 74 éves volt – közelebb a 75. életéhez –, a hivatkozott MT. rendelet³⁴ szerint 84 éves koráig kellett volna dolgoznia, hogy 84. életévének betöltése után nyugdíjat kaphasson, de csak 10 éves jogviszony alapján.
- A Lenti Járási Tanács Végrehajtó bizottsága Sárközi János vb-elnök aláírásával 1956. október 8-án a következő választ küldte: *a 29/1956 (IX.8.) MT. Sz. rendelet 3. §-ban foglaltak szerint a volt kitelepítettek vagyoni jogi igényeiket a kártérítési igény kizárásával lehet teljesíteni. Amennyiben a fenti rendelet 1-3§-aiban biztosított kedvezményekre igényt tart, úgy kérelmét küldje el a fenti címhez.*
- 1956. október 1. dátummal az Országos Nyugdíjintézettől kapott válasz szerint *az 1956. szeptember 1-jén kelt beadvány alapján ügyét újból megvizsgáltam*

³³ A nyugellátásoknak az államháztartás egyensúlyának helyreállítása érdekében szükséges korlátozásáról szóló 5800/1946. ME. Sz. rendelet kiegészítése 8900/1947. Korm. sz. rendelet, MK.RT. július 22, 164. sz.

³⁴ 69/1954 MT. sz. rendelet 23§-a 1. bek. B. pont.

és közlöm, hogy a korábbi határozatot ez idő szerint megváltoztatni nincs módomban. Aláíró a pénzügyminiszter megbízásából Fodor Gyula.

- A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsának 29/1956 (IX. 8.) MT. számú határozatának 2. § 1. pontja alapján Kovács János kért 5000 Ft segélyt és 10 000 Ft kölcsönt a 2. § 2. pontja alapján, házának rendbehozatalához. 1956. november 8-i keltezéssel Kovács János számára 3000 Ft. segélyt állapítottak meg a városi tanács vb. eu. oszt. szoc. pol. csop. Nagykanizsa.

ORSZÁGOS TAKARÉKPÉNZTÁR
Magyarországi Fiókja

1956. november 8.

KOVÁCS JÁNOS
Tessék listázni.
VÁROSLIGET U. 55.
24. körzetbeli lakosa
FHT 1956-53

Aláíró:

Ertesítjük t. Címet, hogy Városi Tanács, N.Y.

megbízásból és további intézkedéséig érvényesen

levonva jutalék Ft 3.000.-

költség

Ft 3.000.- -ot

azaz HATÁROZAT

tartunk t. Cím rendelkezésére.

Felkérjük, hogy a fenti összeg fevétele céljából a személyazonosságát, illetőleg a cégzár aláírását kellően igazoló okmányokkal ellátva (személyi igazolvány, cégjegyzési címpéldány és újkéltű cégkivonat stb.), pénztárunknál, a pénztári órák alatt megjelenni sziveskedjék.

Amennyiben az összeget harmadik személy javára kívánná átutaltatni vagy kifizetni, a vonatkozó irásbeli megbízáson sziveskedjék előtűnk ismeretlen aláírást közjegyzőleg hitelesíteni, illetőleg a megbízással együtt kérjük a cégkivonat és a cégjegyzési címpéldány sz. bemutatását.

ORSZÁGOS TAKARÉKPÉNZTÁR
Magyarországi Fiókja

- A Pénzügyminisztérium Nyugdíjügyi Főigazgatósága 1957. január 25. keltezéssel, Kávé Tibor aláírásával a következő választ írta Kovács János beadványára: Hozzánk intézett beadványára felkérjük, hogy a nyugdíja beszüntetését elrendelő határozat (értesítés) eredeti példányát szíveskedjék hozzáunk beküldeni.
- 1957. február 14-én Kovács János értesítette Pénzügyminisztérium Nyugdíjügyi Főigazgatóságát, hogy 993.181/1957 Nyf. számú felhívásra jelentem, hogy a nyugdíjam beszüntetéséről szóló határozatot (értesítést) betérjeszteni nem tudom, mert a deportálásomból kifolyólag minden ingó vagyonom elveszett, a kérdéses irat is elkallódott.
- 1957. március 10-én Keszler István, a Pénzügyminisztérium Nyugdíjügyi Főigazgatóságának főosztályvezetője értesítette Kovács Jánost, hogy: a községi szolgálata alapján megállapított nyugdíj folyósításának elrendelése iránti kérelem nem teljesíthető. Ugyanis az e szolgálattal szerzett nyugdíjra jogosultságát a 6800/1946. M.E. sz. rendelet alapján alakult bizottság megszüntette. Az e tárgyban hozott határozat jogerős és annak felülbírlása nem tartozik hatáskörünkbe. Tekintettel azonban méltánylást érdemlő helyzetére, 1957. május 1.-től kezdődő hatállyal havi 200 Ft³⁵ kivételes nyugellátást állapítunk meg az Ön részére.

³⁵ Havi átlagjövedelem 1171 Ft, munkások átlag havi bére 1194 Ft; KSH 1957.

- A Legfőbb Ügyészséghez benyújtott kérvényéhez csatolta Zalabaksa község tanácsának üléséről készült jegyzőkönyvét, melyben a jelenlévő tagok kijelentik, hogy a nyugdíjvonás csak személyes bosszú lehetett. Aláírók: Bors Mihály vb-elnök és Lukács Sándorné vb-titkár.
- A Legfőbb Ügyészség 1957. június 18-i értesítése alapján – aláíró: dr. Pálffy Zoltán főosztályügyész – a 14/1956 (XII.1.) sz. kormányhatározat alapján csak azokat a törvénytelenül megvont nyugdíjakat adják vissza, amelyeket 1948. után vontak meg. Az Ön nyugdíját 1947-ben vonták meg, így Önre nem vonatkozik az említett kormányhatározat. De azért sem vonatkozik, mert az Ön nyugdíját nem törvénytelenül vonták meg, hanem a 6800/1946. M.E. sz. rendelet alapján létesült bizottság, a fennálló rendelkezések alapján és törvényes hatáskörben eljárva vonta meg. Mindezekre figyelemmel ügyései beavatkozásra nincs lehetőség.
- A Munkaügyi Minisztérium 1962. július 4-én – Keszler István osztályvezető aláírásával – Kovács János beadványát azzal utasította el, hogy a 6800/1946. ME. Sz. rendelet alapján hozott határozat ellen jogorvoslatnak helye nincs. Éppen ezért, nincs mód arra, hogy az említett rendelet alapján elvesztett nyugellátásának folyósítását engedélyezzük.

Kovács János öregségi nyugdíja visszaszerzése érdekében indított kérvénysorozata lényegében eredménytelenül zárult le. 1957. május 1-jétől kezdődő hatállyal havi 200 Ft kivételes nyugellátást biztosítottak számára, tekintettel méltánylást érdemlő helyzetére. Talán a Tiszaigár – Kócspusztán eltöltött ítélet nélküli 40 hónapi kényszermunka és az azt megelőző teljes ingó vagyon elkobzásának méltánylásoként? Kivételes méltánylás 77 éves korban a havi 200 Ft nyugdíj? Talán a „szocialista humanizmus” szellemében, Faludy György szavaival, igen, mindez kivételes méltánylás. Akit egyszer „osztályidegennek”, „árulónak”, „kizsákmányolónak”, „kuláknak” bélyegeztek, az marad és „az árulónak nincs felesége, az árulónak nincs gyermeke, az árulónak nincs családja – az áruló döngöljön meg pereputtyával együtt.”³⁶

KOVÁCS JÁNOS ZALABAKSAI HÁZÁNAK TÖRTÉNETE

Kovács János zalabaksai házát a deportálás után nem államosították, az ingatlan a nevén maradt, lehet, hogy feledékenységből vagy méltányosságból – ezt ma már nem lehet megállapítani. Az ingóságokat viszont azonnal széthordták. Lányai tudomása szerint nagy részük Zalaegerszegre került. A kitiltások feloldását végrehajtó ütemterv³⁷ felhívta az egykori táborlakók figyelmét arra, hogy ré-

³⁶ Faludy György, 1987, 290. old.

³⁷ MOL XIX-B-1-j 43. doboz 154 szn.

②

f e l l e b b e z é s s e l

Indokolás:

Milyen alapon fizessek tehát adót ?

Kérem a Járási Tanács V B Pénzügyi Osztályát, hogy fentieket
kivizsgálja és az adókivetést hatálytalanítani sziveskedjék.

Kovacs János, 56

115

Ennek ellenére házadót mégis követeltek tőle. Kovács János 1959. július 5-én megfellebbezte a számára a 182. számú adóíven – a zalabaksai, általa 1950. június 23-a óta nem lakott házra – 1959. évre kirótt házadót és az 1958. évre megállapított adóhátrálékot a következő indoklással: *A községi Tanács vb. zalabaksai házamba 1950-ben beköltözött. Engem meg nem kérdezett, velem szerződést nem kötött, soha tőle bért nem kaptam. Milyen alapon fizessek tehát adót? A Községi Tanács a házamat, mint igénybe vett házat 1950 óta bér nélkül használja.*

[illegible]

Kovács János 1953-ban azért nem mehetett vissza zalabaksai házába, mert a község a határsávban volt. 1961. június 21-én Kovács János fellebbezését a Lenti Járási Tanács pénzügyi osztályának címezte, mert számára az 1950 óta nem lakott zalabaksai házára a hátralékokkal együtt 3586 Ft adótartozást állapítottak meg. Fellebbezését azzal egészítette ki, hogy: *Abban a nem várt esetben, ha az adó nem törölhető, akkor azt kérem, hogy a házat használó községi tanács terhére irassék át az adó. Meg kell jegyeznem, hogy az adót 1959. évben kezdték terhemre kivetni. Úgy az 1959. évi, mint az 1960. évi kivetés ellen annak idején, törvényes határidőben fellebbezéssel éltem, de fellebbezéseimnek az elintézéséről a mai napig nem kaptam semmiféle értesítést.*

116

„Szüleimet 1950. június 23-án a jugoszláv határról történt deportálások idején Zala-
baksárról kitelepítették. Saját házukat az otthagytott mintegy 100 000 Ft értékű ingóság-
gal együtt a községi tanács igénybe vette. Két szobát hivatali helyiségnek használt, a har-
madik szobába az akkori tanácsstítkár költözött be. Szüleim a deportálásból 3 év eltelte
után visszatértek, és mivel házukba vissza nem mehettek, hozzám költöztek Nagykanizsá-
ra. 1956 novemberében a ház lakott részébe Bors Mihály tanácselnök költözött, aki
1957. I.1.-től havi 50 Ft. lakbért ajánlott fel az általa lakott szobáért. Apám az aján-
latot elfogadta. Bért azonban nem fizetett 1960-ig arra hivatkozva, hogy a házba – meg-
kérdezésünk és hozzájárulásunk nélkül – bevezették a villanyt és a bért az evvel kapcsola-
tos költségek törlesztésére fordította.

1959. VI. 27-én – 9 évi használat után – a Községi Tanács meglepetésszerűen édes-
apámnak egyszerű levélben adóívet küldött 1010 Ft kivetéséről 1959-re és 912 Ft 1958.
évi hátralékról. Ez ellen édesapám mind a Községi Tanácshoz, mind a Járási Tanácshoz
fellebbezést küldött azzal az indoklással, hogy 1) 1958-ban adóívet nem küldtek ki, tehát
nem lehet adóhátraléka, 2) a Községi Tanács 9 éve használja a házat lakbérfizetés nél-
kül. A házból haszon nem származott, sőt önhibáján kívül nem is használhatja a házat.
Ezt a fellebbezést a Községi Tanács 473-29/1959 sz. alatt elutasította, a lenti járási ta-
nács, mint illetékes nem válaszolt a fellebbezésre. A Községi Tanács indoklásában azt ál-
lította, hogy bérleti szerződést kötött. Ilyet édesapám nem írt alá. A bér önhatalmú meg-
állapítása ellenére sem fizetett a község bért, egy eset kivételével, amikor – az egyoldalú
megállapodástól eltérően – 80 Ft bért küldtek, de édesapám ezt nem fogadta el, vissza-
küldte avval, hogy fordítsák a kimutatott adó törlesztésére. Úgy látszik ez nem történt meg,
mivel 1960. évre ismét 1010 Ft adót vetettek ki és 122 Ft hátralékot mutattak ki. Ez
ellen a kivetés ellen beadott fellebbezésre nem jött válasz. 1961. évre 1018 Ft kivetéséről
és 2568 Ft hátralékról kapott apám értesítést. Ez ellen beadott fellebbezésre a lenti Járá-
si Tanács adott elutasító választ. Az indoklásban említett „havi 80 Ft bérletet” egy al-
kalomtól eltekintve, amikor apám a bért visszaküldte, a község bért nem fizetett. Az 1961.
évi adókivetés szerint 3 havi bért befizettek ugyan adóra, de sem előtte, sem utána adóra
sem történt befizetés. Az épületbe bevezetett villany költségeiről nem kaptunk elszámolást.
Miután édesapám 200 Ft kegydíjából a rá kirótt adót megfizetni nem tudja, polgári per
útján kísérelte meg a lakbért megkapni, hogy abból befizethesse az adót. Erre a beadvány-
ra a mellékelt végzést kapta.

1962. december 19-én a nagykanizsai adóhivatal lefoglalta a szóban levő adótartozás
fejében a nagykanizsai volt lakásomban maradt ingóságaimat.³⁸

Tisztelettel kérem, szíveskedjenek az ügyet kivizsgálni és mihamarabb döntést hozni, mi-
vel a nagykanizsai adóhivatal I.15.-ig adott határidőt az ügy rendezésére.

Budapest, 1963. I. 2.

Tisztelettel:
Kuglerné Kovács Györgyi

³⁸ Nagykanizsa város pénzügyi osztálya által kirótt zálogolási jegyzőkönyv alapján.

10

A lenti járásbíróság.
P.20.339/1962/3. szám.

V é g z é s .

Kovács János felperes, Községi Tanács vb. alperes ellen 7,800 Ft lakbér iránt indított perében az eljárás szünetel./ Pp.137./1/ bekezdés o/pontja./

A járásbíróság közli a felekkel, hogy 4 hónap eltelte előtt a per nem folytatható, 4 hónap eltelte után a per csak a peres felek közös kérelmére és a bíróság engedélye alapján vehető fel.

1 év elteltével a per megszűnik.

Alperesi képviselő és az ügyész a végzést tudomásul vették.

A járásbíróság elrendeli a végzésnek felperesnek történő közbesítését.

Lenti, 1962. augusztus 14. napján.

dr. Ferenczy György s.k., Horváth Sándor s.k., Balogh Lénárd, s.k.
a tanács elnöke. népi ülnökök.

A kiadvány hitelesül:

prodavezető.

Kuglerné Kovács Györgyi fellebbezésére 1963. május 16-án érkezett válasz, amelyben dr. Rácz Dezső főelőadó az adóhátralék teljes egészében való törlését rendelte el a következő indoklással.

Panaszos beadványából, az ügyében keletkezett és hozzám felterjesztett iratokból, valamint beküldött házadó kivetési iratokból és adófékönyvi kivonatokból megállapítottam, hogy a zalabaksai Községi Tanács Kovács János házingatlanát 1950. évtől 1957-ig jogtalanul és minden ellenszolgáltatás nélkül használta. 1958. évtől 1961. augusztus 31-ig pedig úgy a Községi Tanács, mint a házban lakó Bors Mihály tanácselnök a hivatalos helyiségek használatáért, illetőleg a lakás használatáért járó bért csak hiányosan utalta át a tulajdonos adófékönyvi számlájára. Ez a tény, valamint az ügyben fennálló egyéb körülmények, s nem kevésbé panaszos és édesapjának szociális körülményei, fenti döntésemet indokolttá teszik.

Kovács János a 3/1959 (VIII.12) PM – ÉM sz. rendelet megjelenése után – amelynek 7. §-sa módot adott arra, hogy ingatlanokat cserélni lehessen – felajánlotta zalabaksai házát egy hasonló értékű nagykanizsai házért cserébe. A sors szomorú ironiája, hogy Nagykanizsán csereingatlanként a Kócspusztára kitelepített Krátky István volt nagykanizsai polgármester házát – amit Krátkyék deportálása alkalmával államosítottak – utalták ki.

1485

Fizetés módját feljegyzése

Kőszeg, Tannósa
Város

M. Zsigmondai József önéle-
 jéről. 1901. évi hó 19. napján
 Károlyi János írták (foglalkozás)
 Kancsán (név) házszám alatt lakó
 (át, utca, térség)
 (születési hely, születési idő)

számlálékosnál történt zálogolás alkalmával

[illegible]

..... forint hátrahagyásukkal szembe fordították, valamint
..... forint befizetésükre.

[illegible][illegible][illegible]

A hátralékos eseládja.....tngból áll. A hátralékosnak.....db lova,

.....db tchene,db borja,db ökre,db serése van.

Mint ahogy nevezzük hátrahétkés a tartozásait a kitűzött határidő alatt nem fizette be, ellene a 32/1957. (IX. 30) PM számú rendelet 8-ában foglaltak szerint előírt utasítást szolgálati eljárását kellett fogymatkoztatni, amely alkalommal a hátrahétkés, illetőleg Dr. György Földes jelen-
ben a kövveltemi igazgatónak foglaltak le és borsulték mon-

14-00000

A talált kizsolt mennyisége kg	összesít adott mennyi- ségű kizsolt	A talált kizsoltok mennyisége és a talált mennyiség (talált, átlag, maximális)	A talált kizsoltok mennyisége és a talált mennyiség (talált, átlag, maximális)	Beesetleges forrás	A kizsoltok összesített mennyisége (talált, átlag, maximális)	Megjegyzés (mennyiség, hely, dátum)
1	1	100 kg	100 kg	100 kg	100 kg	
2	2	200 kg	200 kg	200 kg	200 kg	
3	3	300 kg	300 kg	300 kg	300 kg	
4	4	400 kg	400 kg	400 kg	400 kg	
5	5	500 kg	500 kg	500 kg	500 kg	
6	6	600 kg	600 kg	600 kg	600 kg	
7	7	700 kg	700 kg	700 kg	700 kg	
8	8	800 kg	800 kg	800 kg	800 kg	
9	9	900 kg	900 kg	900 kg	900 kg	
10	10	1000 kg	1000 kg	1000 kg	1000 kg	

[illegible][illegible][illegible]

[Signature]
J. Edgar Hoover
Director

Felvilágítottam és helybenhelyeztem, a jegyzőkönyvlétele alatt fel-
sorolt zálogtárgyakat a végrehajtás alá már alól feloldottam és újabb zálogolást ren-
deltem el,

..... 196., évi hó napján.

A meg nem lehet igazoltak

Tandácsa
középső
város

[illegible]

1	2	3	4	5	6	7
Polyosam	Pohányi	metacarcinose	esedőcsészéneg máj	A húrtüsző túrtüsző	adományok (esedőcsészéneg) vagyis az intus	esult
1	2	3	4	5	6	7
1	2	3	4	5	6	7
2	3	4	5	6	7	8
3	4	5	6	7	8	9
4	5	6	7	8	9	10
5	6	7	8	9	10	11
6	7	8	9	10	11	12
7	8	9	10	11	12	13
8	9	10	11	12	13	14
9	10	11	12	13	14	15
10	11	12	13	14	15	16
11	12	13	14	15	16	17
12	13	14	15	16	17	18
13	14	15	16	17	18	19
14	15	16	17	18	19	20
15	16	17	18	19	20	21
16	17	18	19	20	21	22
17	18	19	20	21	22	23
18	19	20	21	22	23	24
19	20	21	22	23	24	25
20	21	22	23	24	25	26
21	22	23	24	25	26	27
22	23	24	25	26	27	28
23	24	25	26	27	28	29
24	25	26	27	28	29	30
25	26	27	28	29	30	31
26	27	28	29	30	31	32
27	28	29	30	31	32	33
28	29	30	31	32	33	34
29	30	31	32	33	34	35
30	31	32	33	34	35	36
31	32	33	34	35	36	37
32	33	34	35	36	37	38
33	34	35	36	37	38	39
34	35	36	37	38	39	40
35	36	37	38	39	40	41
36	37	38	39	40	41	42
37	38	39	40	41	42	43
38	39	40	41	42	43	44
39	40	41	42	43	44	45
40	41	42	43	44	45	46
41	42	43	44	45	46	47
42	43	44	45	46	47	48
43	44	45	46	47	48	49
44	45	46	47	48	49	50
45	46	47	48	49	50	51
46	47	48	49	50	51	52
47	48	49	50	51	52	53
48	49	50	51	52	53	54
49	50	51	52	53	54	55
50	51	52	53	54	55	56
51	52	53	54	55	56	57
52	53	54	55	56	57	58
53	54	55	56	57	58	59
54	55	56	57	58	59	60
55	56	57	58	59	60	61
56	57	58	59	60	61	62
57	58	59	60	61	62	63
58	59	60	61	62	63	64
59	60	61	62	63	64	65
60	61	62	63	64	65	66
61	62	63	64	65	66	67
62	63	64	65	66	67	68

forint hátrajár és egész felül napi 170-es udópólték, valamint forint hátrajár, illetve.

[illegible]

A hátralekös családja.....tagból áll. A hátralekösnek.....db lovát,
.....db borját,db ökröt,db sertést van.

Minthogy nevezett hátralkodás a tartozásait a kitűzött határidő alatt nem fizette meg, ellene a 32/1957. (IX. 30.) PM. számú rendelet 5-ában foglaltak szem előtt tartásával zálogdíjazás eljárást foglaltatott, amely alkalommal a hátralkodás, illetőleg *Magyar Értéktár* jelenlévőben a követelkez ingóeszköz foglaltak le és beszülték meg;

[illegible]

Ez az információ a **Magyar Nemzet** 2014. március 12. 12. oldalán található.

A figyelemelterés megtörténtét a háttalékos adózó, illetőleg a jelenlevő.....

[illegible]

Felülvizsgáltam és helybenhagyom, a jogszövegtétje alatt fel-
sorolt zálogtatárgyakat a végrehajtási zár alá feloldottam és újabb záloglást ren-
deltem el.

....., 196. évi napján.

* A meg nem jeltt ide (Glenka,
..... addcnp01 vegel) == e16ad0

1115

[illegible]

۱۷۲۷

Donoso Santos
Kathleen

[illegible]

1	2	3	4	5	6	7
Polyezem	Polkányi	megnevezése	szélességi sávjának nomin	hossza	magassága (szélesség mértéke) szélesség mértéke szélesség mértéke	egyéb
1	2	Egyetlen kezdő szó				
1	2	Megvált, ár				
3						
4						
5						
6		Egyetlen szó				
7		00000				
8						
9						
10						
11						
12						

[illegible]

A hátrajáró családja.....lagból áll. A hátrajáróknak.....db lova,
.....db tehene,db bőria,db ökre,db sertése van.

Minthogy nevezett határműködés a tartozását a kitűzött határidő alatt nem fizette meg, előre a 32/1957. (IX. 30.) PM számú rendelet 8-ában foglaltak szerint előtti tartásával zálogolási eljárás kezelt fogantatandó, amely alközzel a hátralehetően, Hiedeg... jelen...
...dében a következő ingóeszközök foglaltak le és becsültk meg:

[illegible]

Tízek az ingázók a tulajdonuk fizetése alatt maradtak (a közéleti tanyák főként mezei-
gazászok által), ezzel a finanszírozással, hogy a lecsúszott ingázók a munkát a terület felolvaszá-
sától elvették volna, vagy elhárították a hivatali követelményektől, vagy maga volt a
felhasználás a területi tárgyak által szabványosított rendszertől, ahol az adóhatóság
megkezdte a munkát a munkahelyi, fel nem használható.

A területi befizetése és a költségvetési megkezdés 15 nap határidő alatt rendelkezésre
hozza, az az adóhatóság által a költségvetési megkezdés megkezdésére.

A figyelemfelhívás megtörténtét a hátralékos adózó, illetőleg a jelenlevő.....

[illegible]

Hantó Zsuzsa – Jolsvai Béla

KÓNYA-TANYA

1950. június – 1953. október

Elhurcolás

Az első, 1950. június 23-i kitelepítés keretében Vas megye 32, Zala megye 24 helységéből 169 családot szállítottak Kónya-tanyára az Őrségből és a Szentgott-hárd környéki vendek és svábok falvaiból.

Vörös István

Társadalmi, etnikai, demográfiai összetételük sokrétű volt. Az egyhetes csecsemőt ugyanúgy kitelepítették, mint a 90 éves öregembert. A kitelepítettek nagy részét azoknak a gazdáknak a családjai tették ki, akiket földtulajdonuk mérete alapján kuláknak minősítettek. Ők általában 30-50, ritkábban 80 hold körüli földön gazdálkodtak. Földjük fele többnyire szántó, egyharmada rét, gyümölcsös, szőlő, kaszáló, legelő, a fennmaradó rész pedig erdő volt. Jelentős állatállománnyal is rendelkeztek, és az akkori színvonalon jól fel voltak szerelve a föld műveléséhez szükséges eszközökkel, igavonó állatokkal, szekerekkel, ekékkel, boronákkal, tárcsákkal, vetőgépekkel, darálókkal, rostákkal. Gazdaságaikban a termény tárolására és az állatok tartására szolgáló épületek: pajták, istállók, ólak, kamrák, csűrök, pincék tartoztak.¹

Fenyves János²

KITÚNÓ GAZDÁK ÉS KIVÁLÓ ÁLLATTENYÉSZTŐK

Egy napon parancs jött, vagon – lejárók kellene, de azonnal! Éjszaka rohammunkával készítettük el azokat. Elepről pedig kirendeltek tizenöt szekeret az állomáshoz. Éjjel érkezett meg a szerelvény, bedrótozott ablakkal. A vagonok zsúfolásig emberekkel, a pici, szopós gyerekektől kezdve a terhes asszonyokon át a reszketeg aggastyánokig minden korosztály képviselve volt közöttük. Döbbenetes, szívszorító látvány volt, s

¹ Vörös István: Kónya-tanya. In: Saád 2005, 97–98. old.

² Agrármérnök volt a kónyai gazdaságban, In: Taar, 2004, 139–140. old.

utoljára akkor láttam ilyet, amikor a zsidókat deportálták. A halálra rémített embereket barakkokba zárták, fasisztáknak, reakciósnak, hazaárulóknak, kulákoknak bélyegezték őket. A szerencsétlenek nagyobb része paraszt volt az Őrségből. Hozták őket párttitkárral, tanácselnökökkel együtt. Hamarosan kiderült, hogy kitűnő gazdák és kiváló állattenyésztők, s nagyon odaadóan tudnak dolgozni, kicsi gereblyével maguk után még az elhullott szénaszálakat is összeszedték, semmi ne menjen kárba.

Anek Sándorné Tóth Erzsébet

Borsfán születtem 1934. aug. 30-án. Szüleim földműveléssel és állattartással foglalkoztak, kb. 30 katasztrális holdon gazdálkodtak, 15 hold volt a szántó, 15 hold erdő, volt még rét és szőlő is. Tartottunk lovakat, szarvasmarhákat, 25 db sertést, szárnyasokat. Emellett volt egy vegyeskereskedésünk is. 1948–49-ben épült fel a családi házunk a gazdasági udvarral együtt, ahol pajta, istállók és ólak voltak. Három hónapja laktunk új házunkban, amikor 1950. június 23-án éjjel ránk törtek az ávósok. Szegény édesanyáknak a nagy ijedtségtől WC-re kellett mennie, oda is géppisztolyosan kísérték. Dolga végeztével feltuszkolták a teherautóra, ahol összeesett. Az egyik kiskatonára félrevonult a bokorba, és elsírta magát. Talán az édesanyjára gondolt. Parancsra cselekedtek. Az idősebb nővérem férje kint maradt a fronton, csak vendégségben volt nálunk. Ennek ellenére őt is felrakták a teherautóra, pedig nem is volt a listájukon. Édesanyám 13 gyermeket szült, de amikor elvittek, kilencen voltunk élők. Ebből hatunkat elvittek, három testvérem már nem élt velünk. A kanizsai állomáson felraktak minket a marhahajókba, és irány a nagyvilág. Nem tudtuk, hová visznek, mi lesz a sorsunk.

Végül Hortobágyon, Kónya-tanyán kötöttünk ki. Három otthon maradt bátyám sorsa is megpecsételődött. Legidősebb bátyámat koholt vádakkal letartóztatták, és egy év börtönrre ítélték, amit Tökölön töltött le. Másik két bátyámat behívták katonának, de nem sorkatonának, mint a többi fiatait, hanem munkaszolgálatra. Budapesten dolgoztatták őket építkezéseken.

Hantos Ferencné Tamaskó Lídia

Vas megyében, a Zala-parti Szalafő községben születtem, két kilométerre a jugoszláv határtól. Édesapám módos ember volt, jólmenő fűrésztelepe és nagy háza volt a faluban, édesanyám sajnos már tíz évvel korábban meghalt. Édesapám nevelt lányával, annak férjével, 3 gyermekükkel, és velem együtt alkottuk a családot. Nővérem látta el a háztartást, természetesen megfelelő segítséggel. Nővérem és köztem 17 év korkülönbség volt, én így a gyermekeit éreztem testvéreimnek, ő pedig az édesanyámat pótolta. 1950. június 23-án éjjel az ávósok ébresztették a családot azzal, hogy kitelepítésünkre szóló parancsot kaptak. Két óra idő állt rendelkezésükre, hogy a legszükségesebb holmijukat és élelmiszert is vigyenek magukkal. Én tízéves korom óta Kőszegen jártam

iskolába. 1950-ben érettségiztem, és június 22-én volt a bankettünk. Hirtelen ötletem támadt, hogy 23-án hazamegyek, beszámolok az eredményeimről, azután visszamegyek Kőszegre az érettségi bizonyítványomért, és az ott maradt holmimért. A körmendi állomáson várni kellett az Őriszentpéterre induló vonatra. Ott ismerősökkel találkoztam, akik elmondták, hogy elkezdődtek a kitelepítések. A vasutasok azt is tudták, hogy a zalalövői állomáson vannak az elhurcoltak, sőt azt is elmondták, hogy édesapám a családjával együtt köztük van. Amint megérkeztem a zalalövői állomásra, csak hosszú keresgélés után találtam rájuk. A vagonban lévő ÁVH-s megengedte, hogy bemenjek a családomhoz. Kis idő múlva szólt, hogy 5 perc múlva indul a szerelvény. Nem vesztettem tudomást, hogy itt voltam, ha most leszálllok. Azt válaszoltam, hogy mindenképpen a családommal szeretnék maradni, kérem vegyen fel a listára, hogy elmehessek velük. Megtette. Kicsit megnyugodtam, mert mehettem a családommal az ismeretlenbe. Úgy emlékszem, 700 embert tehettek le a vonatról Kónya állomáson.³

Bálóné Lukács Mária

7 FŐS CSALÁD HELYETT 5 FŐS CSALÁD

Bánokszentgyörgyről vitték el az öttagú családukat. Én 10, Katika 11, Józsi 13 éves volt. 1950. június 23-án éjjel dörömbölésre, kiabálásra ébredtünk. Anyámék szobájából suttogást hallottam. – Józsi, ugorj ki a hátsó ablakon, majd azt mondom, hogy nem vagy itthon. (Apámat ugyanis az 1946-os B-listázást követően pár hónapra internálták.) – Ugyan, Katókám – válaszolta apám –, nincs nekem semmi bűnöm. S már ment is ajtót nyitni. Apánkat elvitték szolgálati helyére, a jegyzőségre, ahol 1926-tól segéd-, majd 1935-től főjegyző volt. Édesanyánk magához ölelt bennünket, és add Istenem, hogy együtt maradhasunk – fohászkodott. 1946 óta minden esti ima ezzel a fohással fejeződött be.

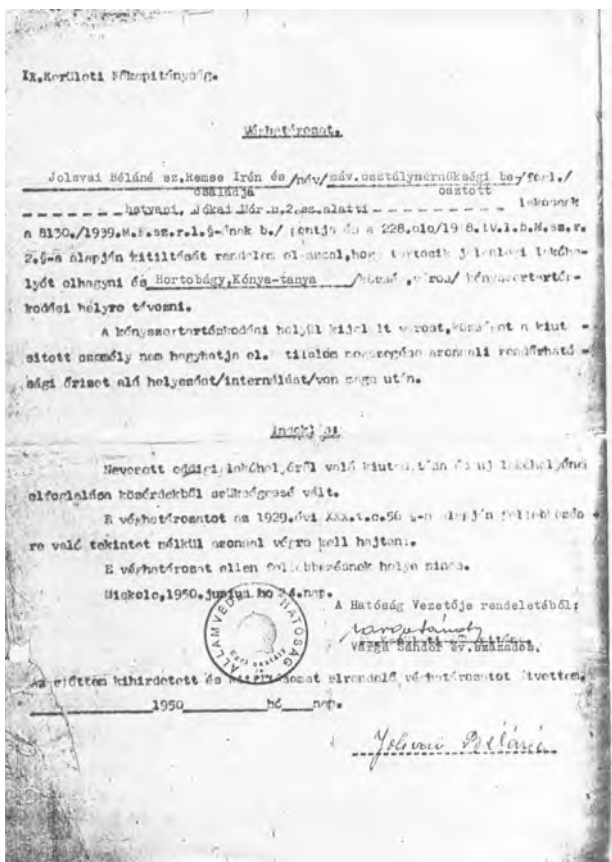
Alig fél óra múlva apa visszajött. Nagyon határozottan, de gondterhelten közölte velünk, hogy pakolás, mivel fél óra múlva jön értünk egy teherautó. Hova visznek bennünket, és meddig leszünk ott, nem tudom, csak azt, hogy öten összesen 250 kg holmit vihetünk. Próbáljuk összeszedni a legszükségesebbeket. Szüleim egy nagy zsákba tömködték be az ágyneműt, bátyám fogta a zsák száját, s közben ávós csizmák kopogtak a kapu előtt. Azért zúdultak vissza, mert észrevették, hogy anyámék a szomszédba is dobáltak zsákokat, megőrzés végett. Ezeket mind visszahordatták. Erre én is észbe kaptam, és egy-két fordulót tettem a lakás és a teherautó között, annyi ruhaneművel, amennyit csak elbírtam. Engem mint a legkisebbet nem vettek olyan szigorúan, mint a többieket. Addigra már a platón volt egy zsák házi főzésű szappan, meg füstölt hús, szintén zsákban. Fél ötkor feldübörgött a teherautó motorja. Tófejen a marhavagonban Bendli Erzsébet nénit, és az édesanyját is mellénk pakolták, majd jött a főávós, és kezdte kitölteni a „marha szállítóleveleket”. Kiderült, hogy mi csak öten vagyunk, és nekik hétfős családot kellett volna bevonagolozni.

³ Horváth Sándor, 2000.

Jolsvai Béla

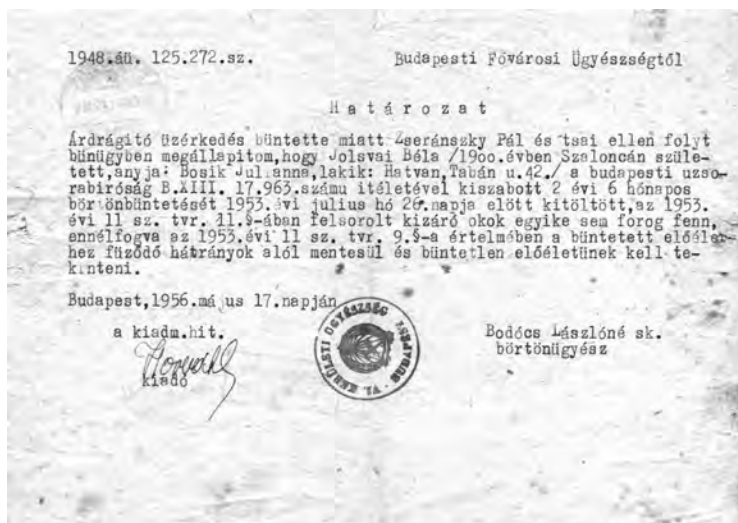
57 ÉVE TÖRTÉNT!

Befejeződött a tanév. Tizenhét évesen a hetedik, illetve akkor a harmadik gimnáziumot végeztem. Mivel nagy szükségünk volt minden fillérre, így a nyári szünetidőben, mint az előző években is, általában az osztálytársakkal elmentünk dolgozni. Néhány nap múlva, 1950. június 27-én, egy keddi napon, kora hajnalban, a későbbi életünket meghatározó és befolyásoló (örökre emlékezetes) esemény történt. Édesanyámat bevitték a hatvani rendőrkapitányságra. Ott a mellékelt „Véghatározat”-ot némi kényszerítéssel aláírtatták vele, majd hazahozták. Ez idő alatt a házunk elé állt egy leponyvázott teherautó, melyen fegyveres ÁVH-sok voltak. Bejöttek a lakásba, és most már az aláírt véghatározatra hivatkozva, felszólítottak bennünket, hogy készítsük össze a legszükségesebb tárgyainkat, valamint ruhaneműt és élelmet, majd a ház előtt várakozó teherautóra rövid időn belül pakoljuk fel.

Sietve (fegyveres ÁVH-sok felügyelete mellett) némi bútort és ruhaneműt felpakoltunk, magunkhoz vettük a kezünk ügyébe akadt iratokat. Ezt követően felszállítottak bennünket a leponyvázott teherautó platójára. Mint a bűnözőket, de bűncselekmény nélkül! fegyveres ávosok kíséretében – Hortobágyra szállítottak bennünket. A Kilenclyukú híd mellett – ahol ma az akkori eseményekre emlékeztető emlékmű áll – sorakozott fel a Hatvanból érkezett (emlékezetem szerint) 34 db teherautó, melyeken csak kétsésgbe esett síró asszonyok és gyerekek voltak. Döbbenetes percek tanúi voltunk! Később tudtuk meg, hogy Hatvan kitelepített családjainak felnőtt férfitagjait végül a recski internálótáborba hurcolták.

Az én édesapám nem volt közöttük.⁴ Édesapámat még 1948. október 30-án tartóztatták le, koholt politikai és gazdasági bűncselekmény vádjával, 1949-ben a budapesti Uzsorabíróság a B XIII. 17963. sz. ítéletével 2 év 6 hónap börtönbüntetésre ítélte. 1951. május 12-én szabadult a börtönből. Néhány év múlva rehabilitálták, de a régi munkahelyére, a MÁV-hoz nem vették vissza.

Bodócs Lászlóné börtönügyész határozata

⁴ „1948. október 31-én a rendőrség őrizetbe vett, majd később letartóztatott. Az őrizetbe vétel és a letartóztatás oka – vesztegetés, árdárgítás, mely a közellátást veszélyeztette. Ugyanis az újjáépítés során a Hatvan-Salgótarjáni osztálymérnökség részére mintegy 900 000 Ft bevásárlás történt. Az árut olyan cégtől vásároltuk – mint később kiderült –, mely nem adózott, és megbízottja az akkori budapesti igazgatóság számosztályában dolgozott – mint ellenőrző közeg. Így az osztálymérnöktől kezdve mindenki bizalommal volt iránta. Ezt az ügyet a Budapesti Törvényszék Munkásbizottsága tárgyalta, és 2 és fél évi büntetést szabott ki rám bűnszegédi részesség miatt. 1950. VI. 27-én Hatvanban a templomi ügygel kapcsolatban feleségemet és két gyermekemet lakásomból a Hortobágyra telepítették ki, mintegy 30-35 családdal együtt.” Részlet Jolsvai Béla a Magyar Dolgozók Pártja Központi Ellenőrző Bizottságához 1956. II. 24-én benyújtott beadványából.

(Az 1953. évi 11 sz .tvr. 9. §-a értelmében a büntetett előlélethez fűződő hátrányok alól mentesült, és büntetlen előéletűnek kellett volna tekinteni, ami nem történt meg, munkahelyére nem vették vissza, képzettségének megfelelő munkakört többé nem kapott.)

A hatvani elhurcoltakat a Hortobágyon 2 kényszermunkatáborba irányították. Borzas-tanyára és Kónya-tanyára. Kónya-tanyára 18 család (50 fő, ebből 19 felnőtt nő, 31 kiskorú gyerek) került. 1950. június 27-én kora délután, tikkasztó hortobágyi hőségben, étlen, szomjan, porosan, piszkosan, a félelemtől megrettenve érkeztünk a véghatározat által kijelölt pusztaságba. Átadtak bennünket a tanyán felállított rendőrörs parancsnokának. Lepakoltuk a teherautóról a magunkkal hozott holmit egy pajta mellé, ahol már néhány nappal korábban a Dunántúlról érkezett sorstársak és körülöttük a szegényes, kényszerből magukkal hozott holmikaik voltak.

Birkahodály és a pajta 2004-ben

Nekünk semmi élelmiszerünk nem volt, kivéve egyetlen torta, melyet anyám az utolsó pillanatban vett magához. Anyám június 26-án, Irén-napra sütött egy tortát, melylyel szándéka szerint közösen ünnepeltük volna június 28-án az Irén-napot, és a nővérem születésnapját. A torta meglehetősen szomorú állapotban volt a nagy hőségtől, az úton felverődött portól, a teherautó rázkódásától. Lekapartuk róla a rárakódott port és szennyeződést, hogy éhségünket csillapítsuk vele. Sajnos az izgalmaktól, a pattanásig feszülő idegektől a torkunkon megakadt a falat, és nem tudtuk még lenyelni sem.

Zsákai Piroska⁵

BARÁTAINK A BARÁTOK

Új-Hatvan jellegzetes alakjai a barna csuhás barátok a szó szoros értelmében a barátaink voltak. Mivel apám nővérének a lánya ferences szerzetesnő volt, magától értetődően családtagnak számítottak a kolostor népszerű papjai. Ínséges idők jártak akkortájt felénk, amiből én mit sem éreztem. Anyai nagyszüleim mindent előteremtettek, ami az éléskamrába kellett. Apám a vasút szertárfőnökségén hivatalnok volt, anyám pedig otthonunk szépítgetésével, és az én neveléssel foglalatoskodott. Ötéves voltam, amikor megszületett az öcsém. A keresztelőjén Róbert atya az ölbe ültetett, és azt mondta, ezután kettőnket fognak szeretni a szüleink. Kész haszon, mondtam, remélem, kevesebbet idegesítenek a felnőttek. Ugyanis a nagycsaládban én voltam a kicsi, majdnem felnőtt unokatestvéreim előszeretettel labdáztak velem, folyton ölbe kapva. Tegyel le! – üvöltöttem, amikor kézről kézre vándoroltam. Most majd az öcsémet kapkodják, gondoltam, és így nyugtom lesz. Alkalmanként felbőszítettem apámat. Hirtelen haragja elől Róbert atya diplomáciai mentességet jelentett. A vasárnapi ebédeknél kiváltképp örültem, ha az asztalnál valamelyik atya is ott ült, mert akkor nem az én szekírozásom volt a fő műsorszám. Ki nem állhatam a csirkemájnak még a szagát sem. Gondosan betemettem a hokedli alá, és apám lapos pillantásai kíséretében lecsúsztam a székről, és engedéllyel kisurrantam. Az esti lefekvés is cirkuszmentes volt, Róbert atya mesélt, és altatót énekelt. Ma is emlékszem: „Csendes alkony száll a földre, munka és gond elpihen. Édes Jézus hozzád jöttem, pihen-ni szent szíveden...” Félálomban éreztem, hogy keresztet rajzol a homlokomra.

Azt, hogy szegények is vannak, nagymama koldusáról sejtettem. „Naccsága, egy kis meleg levest kérek abba a rossz belembé” – állított be énekelve vasárnaponként. Töprengtem is, hogy lehet valakinek rossz a bele? Aztán anyám is hatalmas pakkokat készített a szegénynek, amit apám vitt a barátoknak a kolostorba. Elképzelni sem tudtam, mit kezdenek az én lakkcipőmmel, ám egy alkalommal megláttam egy kislány lábán. Ahá! Szóval ilyenek a szegények! A kolostorba mindig apámmal mentem. Előtte volt az eligazítás. Ne süvöltözzek, mint a kannibálok, ha ölbe vesznek. Jó. Nem süvöltözök, de csak ők vehetnek ölbe, más nem! A házfőnök, az angyali szelídségű Rafael atya mindig mosolygott. El is határoztam, hogy megbeszélem vele a legnagyobb gondomat, ez pedig Zsuzsa, a babám volt. Mert hát, hogy néz ki az, hogy egy baba pogány legyen. Szerintem meg kell keresztelni, de apám hallani sem akar róla. Igazad van, mosolygott Rafael atya. Hogy én mit kaptam otthon, arról jobb nem beszélni. Kotnyeles, locsi-fecsi, meg ilyesmi vagyok, de nem érdekelt. Az alkalmat vártam, hogy meglóghassam Zsuzsával. Egy vasárnap délután mezítláb kisurrantam a kapun, és futás a kolostorig. Elhoztam! – kiáltottam Rafael atyának, aki az íróasztal mögött írt valamit. Rendben, válaszolta, és komótosan nyakon öntötte a babát vízzel. Épp időben, mert lélekszakadva berontott apám. Na ugye, hogy nekem volt igazam? – replikáztam. Felül-

⁵ Zsákai Piroska (Ilona) elhurcolásukkor 8 éves volt.

tem a bicikli vázára, és hazáig csendben voltam. Meghallgattam az intelmeket, és mint általában, elengedtem a fülem mellett. Ha egyszer nem értenek a szóból!

RÓBERT ATYA BÖRTÖNBE, PELBÁRT ATYA PEDIG A GULAGRA KERÜLT

Egyszer váratlanul Róbert atya eltűnt. Azt mondták a felnőttek, hogy másik kolostorba ment, Pelbárt atyával együtt. Érthetetlen, hogy nem búcsúztak el tőlem! Később tudtam meg, hogy Róbert atya börtönbe, Pelbárt atya pedig, a „bombás barát” a gulagra került, és egy finn-karéliai lágerben halt meg. Új szerzetesek jöttek. Aurél, Géza és András atya. Hamar megszerettük őket. Sajnos az ÁVH is rákapott az új-hatvani kolostorra. Nem sejtettük, hogy hamarosan szeretetük jeléül meglátogatnak minket is. Klára unokanővérem, szerzetes néven Gizella nővér Kispesten egy zárdában volt szegénygondozó. Anyám gyakran írt neki levelet. Mit üzensz Klárikának? – kérdezte. Írjad! – válaszoltam. Érik a dió, Pirinkó jó, nem fogad szót! Ma is, ha felhívom telefonon, csak annyit mondok: Érik a dió! Ha látogatóba jött és meglátott az utcasarokról, futott felém, a fátyla lobogott utána. Mindig így látom magam előtt.

Egy alkalommal én köszöntöttem az elsőáldozókat. „Kedves elsőáldozók! Mily szépek és ragyogók!” Megtanultam a verset, nagynéném – vesztére – azt ígérte, hogy a Jézuskától kapok egy puszit, ha szépen elmondom. Rendben van! – egyeztem bele. Elmondtam a verset az oltár előtt, és vártam a puszit. Integettek, hogy menjek be a sekrestyébe, de én nem mozdultam. Apámat a kóruson az infarktus kerülgette, anyám és nagynéném kétségbeesve álltak a sekrestye ajtóban. Aurél atya ölbe vett és bevitt a sekrestyébe. Tőlem kapsz egy nagy puszit, vigasztalt. Nem kell! A Jézuskától kérem! Megfogod kapni a puszit – sietett Géza atya megoldani a problémát. Ma már tudom, hogy akkor is kaptam, amikor nem érdemeltem meg. Azt is tudom ma már, hogy életem és eszmélésem első éveit ők aranyozták be.

A SÁTÁN MENEDZSELTE HATALOM

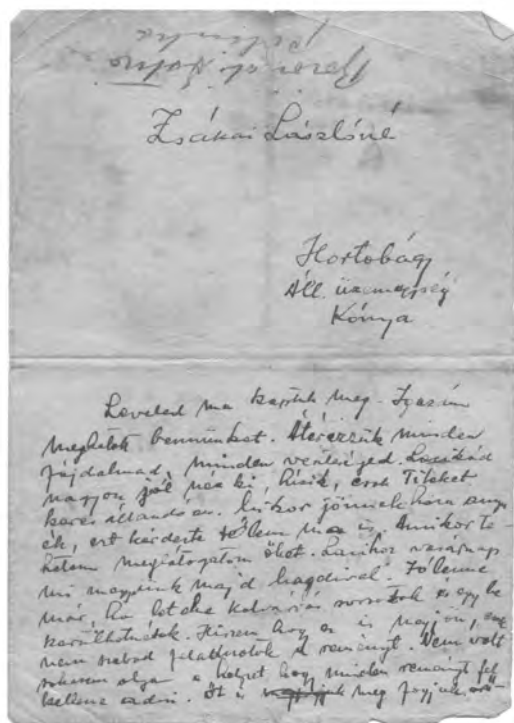
A barátok, akik eskettek, temettek, kereszteltek, tanítottak és a szegényeket segítették. Tették a dolgukat. Nagyon szerették a gyerekeket. A kolostor udvara mindig tele volt. Minden korosztály jól érezte magát a tágas udvaron és a kertben. Sokszor elgondolko-dom, mi lett volna, ha nem rombolják szét a szeretet kovácsolta közösséget. De a Sátán menedzselte hatalom nem kért a segítségükből. Bebörtönözték, meghurcolták őket, és azokat is, akik hittek a szeretet erejében. Rafael atya, aki posthumus Yad Vasem elismerést kapott, a börtönben halt meg. Hiába szeretnénk egy szál virágot vinni a sírjára. Nincs sírja. A három börtönt túlélő barát 1990-ben az új-hatvani templomban hálaadó misét mondott. Amikor a templomajtón bejöttek, zúgtak a harangok, és az emberek megilletődve felálltak: András atya sírva fakadt. Rafael atya a mennyek országából mosolygott. Ma már odafent vannak valamennyien. A barátok, a recski poklot járt vasutasok, s a Hortobágyon rizst gyomláló „szent asszonyok” is. Mi pedig megírjuk a krónikájukat az utókor-nak. Olyan korban élünk, amikor veszedelmes dolog volt jónak lenni és jót tenni...

Zsákai András

1950. december 27-én a következő levelet kapta Zsákai Lászlóné – Piroska édesanyja – a Recskre vitt édesapja testvérétől.

Leveled ma kaptuk meg. Igazán meglepett bennünket minden veszteséged. Lacikád⁶ nagyon jól néz ki, hízik, csak titeket keres állandóan. Mikor jönnek haza anyuék, ezt kérdezte tőlem ma is. Amikor tehetem, meglátogatom őket. Lacihoz vasárnap mi megyünk majd Magdival. Jó lenne már, ha letelne kálváriás sorsotok, és egybe kerülnétek. Hiszem, hogy ez is megjön, csak nem szabad feladnotok a reményt. Nem volt sohasem olyan a helyzet, hogy minden reményt fel kellene adni. Őt is meg fogjuk erősíteni, hisz a legfontosabb a lelkielő, mert anélkül csak tönkre lehet menni, még a legjobb sorsban is. Neked is csak azt mondhatom, szorítsd össze a fogad, gondolj rájuk, akik szertettel várnak és gondolnak rád, akikért érdemes lesz még élni. Kívánunk neked is és Pirinkónak egy boldogabb és békésebb új esztendőt, csókolunk szeretettel: Magdi, Csilla, András

Hatvan, 1950. XII. 27.

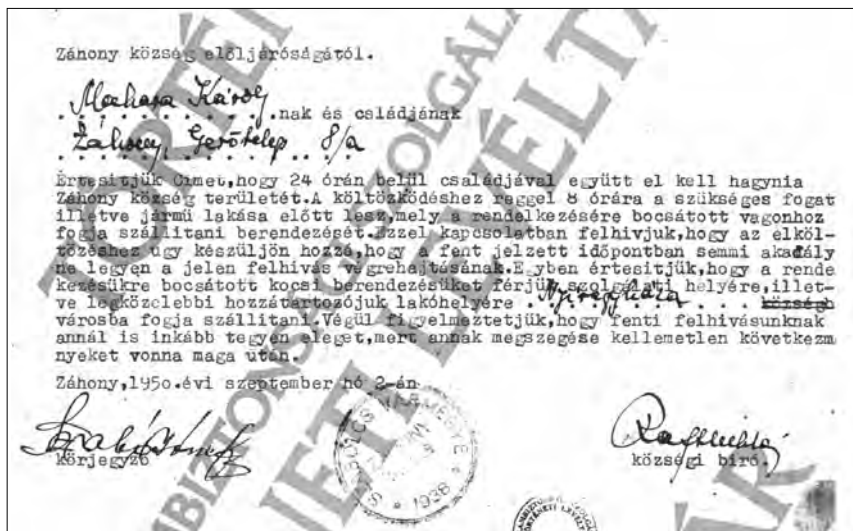

A levél eredeti példánya

⁶ A 3 éves Zsákai Lászlót 1950 decemberében hazaengedték, mivel csaknem éhen halt.

A kónyai táborba a következő elhurcolás a záhonyi vasutasokat érintette. Makara Károly, Gombos János, Lovász József és Szegedi Béla MÁV-alkalmazottakat, akik Záhony állomáson teljesítettek szolgálatot, 1950. augusztus 28-án kitiltották Záhony községből, és internálásuk után 1950–1951 telén Kónya-tanyára szállították őket.

Családjaiknak el kellett hagyni a települést, de nem kerültek munkatáborba. Kezdetben azt kívánták elhitetni a családtagokkal, hogy csak új állomáshelyre irányították a családfőket, és a családnak is követnie kell őket az új állomáshelyre. Pl. Makara Károly, és családja 1950. évi szeptember hó 2-án a községi bíró és a körjegyző aláírásával értesítést kapott arról, hogy a Záhony Gerőtelep 8/a cím alatt lévő lakásukat 24 órán belül kötelesek elhagyni. (Makara Károlyt még augusztus végén internálták.) A lakás berendezéseit fogat, majd vagon fogja Makara Károly új szolgálati helyére továbbítani.⁷

Az irat másolata

A Magyar Államvasutak 1951. május 22-én kelt fegyelmi határozata szerint, a négy MÁV-alkalmazott feltehetően hamis vádak alapján került internálótáborba. A Közlekedés és Postaügyi Minisztérium I. Vasúti Főosztálya vizsgálatot indított a Záhony állomáson működő párttitkárok ellen. A záhonyi vasutasok elhurcolásának felülvizsgálata – jelen ismereteink szerint – az egyetlen eset, amikor az ÁVH döntését valamelyik munkaadó megkérdőjelezte.

„Záhony állomáson működött volt párttitkárok: Tömöri Sándor, Gönczi István, Csernányi Elemér, továbbá Ádám János volt átrakómunkás, – akiket a MÁV külön fegyelmi tanácsa a MÁV szolgálatából jogerősen elbocsátással büntetett, – Záhony állomá-

⁷ ÁBTL 2.51 30. doboz.

son 1950. és részben 1951. évben pártbeosztásukkal súlyosan visszaélve egyéni hatalmaskodással az állomás valamennyi dolgozóját rettegésben tartották, és sorozatos, részben erkölcstelen erőszakoskodásaikkal a dolgozókat a munka zavartalan menetében a legnagyobb mértékben akadályozták. Megállapította a MÁV külön fegyelmi tanácsa egyrészt azt is, hogy nevezettek azon kívül, hogy több mint 100 embert bocsátottak el szabálytalanul, önkényesen és minden esetben igazságtalanul, a MÁV szolgáltatából lelkiismeretlen módon, hamis tanúvallomások és rágalmak útján, másrészt legalább 8-10 ember internálására került sor.

A MÁV külön fegyelmi tanács fenti határozata alapján feltehető, hogy 1) Gombos János főművezető, szül.: 1921. IV. 23. műszaki dolgozó; 2) Makara Károly, szül.: 1911. V. 14-én; 3) Lovász József, szül.: 1922. VI. 1. Debrecen; és 4) Szegedi Béla szül.: 1913. I. 24. Putnok, MÁV-alkalmazottak is ilyen hamis vádak alapján kerültek internálótáborba.”⁸

A hozzátartozók, miután a férfiak internálása tudomásukra jutott, beadványaikban kérték, hogy a családfők internálását szüntessék meg. Makara Istvánné első beadványa, amelyben férje szabadon engedését kérte, 1952. jan. 19-én íródott az ÁVH debreceni vezetőjének. Második és harmadik beadványát a belügyminiszter elvtársnak címezte Budapestre, 1952. augusztus 4-én és 1953. január 19-én. Az 1953. évi jan. 19-i keltezésű levélben a következőket írta Makarának: „Három gyermekemmel együtt nagyon kérjük a Miniszter Elvtársat, hogy közelgő Rákosi Elvtárs 60. születésnapján mi is a boldog emberek közé tartozhassunk avval, hogy férjem újból köztünk van.”⁹

Tudomásunk szerint a záhonyi vasutasok a többiekkel együtt szabadultak.

1951. május 9-én Körmendről érkezett 31 fő. Őket követte május 10-én még 24 fő. Augusztus 20-án újabb 17 család érkezett, köztük bánáti, bácskai születésűek. Budapestről kerültek másfél évi rabság után a táborba. 1951. október 30-án este 11 fő érkezett Fejér megyéből.

1952 augusztusában Kónyára szállították ifj. Fiedler Lajos mezőkeresztesi lakost¹⁰, aki a reá izgatás vádjával kirótt 3 évi börtönbüntetését letöltötte, de nem mehetett vissza lakóhelyére, hiszen a hortobágyi zárt táborok az „osztályidegenek” elkülönítésének eszközüel is szolgáltak.¹¹

Rákospalotáról 1952 szeptemberében 3 családot hurcoltak Kónya-tanyára.

⁸ ÁBTL 2.51 30. doboz.

⁹ Elengedésükre vonatkozó dokumentumot nem találtam.

¹⁰ ÁBTL 2.5.1 30. doboz.

¹¹ Hantó, 2006, 29–30. old.

BM. IV/9. Igazgatórendészeti oszt.vos.

Az ÁVR EAZ megyei osztálya ifj. Fiedler Lajos szül: Nyírvasvár 1905. XI.21. a. Lajos, a. Kriénfalusi Jolán, gépészrelő, /kulák/ Meszkereztés-lakos aki igazságtalán miatt a rád rotti 3 évi börtönbüntetést kiélvezte, hatóságokban tiltáztatott és kéri Hortobágyra kitiltani. Tekintve, hogy Hortobágy-i tábor a kitiltás a BM. hatáskörébe tartozik, evezett őrizetben van.

Miskolc, 1952. július 30. Idő: 12.20.

Gács Gyula r.örgy. Száma: 945-21/1952.

Adta: Lovas r.fldgy. vette: Arnstein Ilona r.snk.

30. 00802

06

Belsőügyminisztérium.

-20-

30. 00802

Szám: 900. 1952. IV.-9.

Vég határozat:

ifj. Fiedler Lajos /1905. Kriénfalusi Jolán/ meszkereztés-lakos, larszet. Meszkereztés-lakos /város/ területéről a 760/1939.B.M.az. rendelkezés alapján kitiltom a kényszer tartózkodási helyéről. Hortobágy Kónya tanyá Hajdu-Bihar /sárt területet jelszám ki.

Az 1929. évi XXX. tc. 56.§-ának b.pontja alapján elrendelem vég határozatom alkalmazni végrehajtását.

Indoklás:

Igy határozat, mert nevezett megatartás a közrend és közbiztonság szempontjából káros.

Vég határozatom ellen felbbszedések helye nincs.

Ezzel a határozat a. L. és Hajdu . megyei rendőrkapitányadot, valamint fent nevezett vég határozatom egy-egy példányával értesítem.

Budapest, 1952. július 31. .

Hartl István a.k.
r. őrnagy

osztályvezető.

04

V. Nador u.2.

900/1952.IV.-9.bis.

ifj. Fiedler Lajos meszkereztés-lakos kitiltása.

3 db.

Hárosd-Ahauj-Zemplén megyei rendőrkapitányságnak,

M i s k o l c .

Tárgyan nevezettot osztolt vég határozatommal Meszkereztés-lakos területéről kitiltott és kényszer tartózkodási helyéről Hortobágy Kónya-tanya /Hajdu-Bihar m. / sárt területet jelszám ki.

Ezzel szóló vég határozatom három példányát assal küldöm meg, hogy egy példányt nevezett részére kézbesítem ki, egy példányt helyeszen el írtatásban, egy példánnyal pedig nevezettot őrizetben kísértesse a Hajdu-Bihar megyei rendőrkapitányságra.

Budapest, 1952. július 31.

Hartl István a.k. r. őrnagy osztályvezető.

30. 00802

05

Szőcs Pálné Juhász Erzsébet

NEM EGY ÉLET, HANEM EGY NEMZEDÉK ÉRTÉKEI MENTEK TÖNKRE

A kitelepítés kezdő napja 1952. szept. 12 volt. 1 héttel előtte már elkezdődött a házkutatás. Mindent összedobáltak a ház közepére, a férjem ruháit, csizmáit. Ami élelmiszer volt, azzal mindennel el tudtunk számolni, mert mindent beadtunk, ami kötelező volt. Volt cukorrépánk, zsírunk is, de minden baj volt, ami volt nekünk. Minden szekerényt feltúrtak, a pénzemet is elvitték, 16 000 Ft-om volt. Az volt az indok, hogy mi kulákok, rejtegetők vagyunk. Állítólag valaki feljelentett, mert vettem 4-5 db szappant a háztartási boltban. Apámnak volt 1 pár új inge, s 3 pár csizmája. Ez nagy bűn volt. Fölrakták a zsírt is, aztán mindent elvittek. Előzőleg még apósomat Szőcs Pált is elvitték, a nagybátyáimmal Szőcs Dáviddal és Szőcs Ferencsel, megbilincseltek őket, s bevitték a Markóba. S olyan tárgyalás volt ott, hogy védekezni sem lehetett, az volt, amit ők mondtak. Ez előző nap történt, reggel meg jöttek nagy teherautóval, s fél óra alatt el kellett hagyni a házat. A 18 hónapos kislányom is velem volt. Amit tudtunk, kerek kosárba bedobáltunk, élelmiszert, dűnyhákat, ruhaneműket. Hajnalra értünk Árkustanyára, de nem ott maradtunk, mert ott nem fogadtak, hanem átküldtek Kónya-tanyára. Oda délután érkezünk meg.

Mikor minket kiraktak, nem egy élet, hanem egy nemzedék értékei mentek tönkre. A disznókat az ólból, a lovakat, a teheneket elhajtották a Bán Tibor utcába, Megyerre, itt volt egy tsz, ahol most a káposztásmegyeri lakótelep van. S oda vittek mindenünket. Elfoglalták a házat, egyik részébe a tsz lakott, tsz iroda lett; a hátsó részébe meg a tanácsnak az emberei, a kocsis meg a felesége költöztek. Ezt is el akarták venni mindenáron, mert a férjem ifj. Szőcs Pál munkaszolgálatos katona volt. Őt is – főleg Agárdi János – szerette volna mindenáron börtönbe vettetni, hogy megkapja a házat.

Lukács Lászlóné Kovács Erzsébet¹²

Többé-kevésbé a beszolgáltatásnak eleget tettek a gazdák, mert volt, akinek annyi termése sem volt, amennyit kirótt rá a kötelező beszolgáltatás. A mezőgazdaság egy szélsőséges valami, nem lehet előre megtervezni. Az írásasztalnál megtervezték azt, hogy bizonyos kataszteri hold után mennyi beszolgáltatás kötelező a gazdának. Ebben benne volt a termés, az állattartás után tojás, hús stb. S volt olyan gazda, akinek bizony lesöpörték a padlását, mert nem hitték el, hogy nem termett annyi, hogy ő önként és dalolva eleget tegyen a beszolgáltatásnak.

Ugye ők akkor kimentek és felülbírálták, megnézték, s ha bizony találtak valamit, elvették. Nem törődtek azzal, hogy annak a szerencsétlen gazdának 1 évig – mert a me-

¹² Lukács Lászlóné Kovács Erzsébet elbeszélése alapján rögzítette Kovács András 2001. aug. 5-én.

zőgazdaságból élők máshonnan nem kaptak fizetést – nem lesz mit ennie. Ő nekik könnyű volt elrendelni, hogy ennyit és ennyit szolgáltatassanak be, de az a szerencsétlen gazda úgy termelt, hogy egész évre elegendő élelmiszere legyen. Neki nem volt azt miből megvennie, nem járt a boltba, megvette, amire nagyon szüksége volt, de az élelmiszert saját maguknak állították elő. Egy évre előre (gondolkodtak), de ők nem törődtek ezzel, lepuccolták a padlását, konyháját, kamráját.

Rákospalotán 3 családot szemeltek ki. Azzal kezdődött, hogy a termelőszövetkezeteket mindenhol létre kellett hozni, s ugye a rákospalotai gazdákkal nem bírtak. Erre különböző eszközöket vetettek be. A gazdákat bevitték 2-3 napra a rendőrségre, falhoz állították, éhezettették, tehát nekik meg volt a módszerük arra, hogy ha nem ment szép szóval, akkor más eszközökhöz is nyúltak. De hiába volt minden, Rákospalotán nem tudták a termelőszövetkezeteket megalakítani, mert mindenki ragaszkodott a saját kis földjéhez. Mert volt, aki vette a földet, a mi nagyapánk is, a Szőcs Dávid (1871–1969); ő nagy szerepet játszott ebben, mert ő egy tekintélyes gazda volt, őrá a gazdátársai hallgattak, ő a gazdakörben is vezető szerepet töltött be. S azért is szemelték ki ezt a három családot, mert ezeknek az embereknek tekintélye volt a faluban. S azt mondták a gazdák, hogy ha Szőcs Dávid belép a termelőszövetkezetbe, akkor mi is belépünk. A Szőcs Dávid ekkor, 1952-ben már 81 éves volt. 1952 tavaszán kezdődött el ez a szorongatás, 1952. szeptember közepén lett vége, mikor is a tanács meghozta a döntését: mivel nem bírtak az emberekkel, 3 családot ki kell emelni, és internálni kell.

Ezt ugye senki nem tudta, nem mondták el, tehát annyira váratlanul érte a családot, hogy teljesen felkészületlenek voltak. Ezt úgy hajtották végre, hogy beállt a 3 családhoz, minden házhoz, ugyanabban az időben, du. fél 5-kor 3 leponyvázott autó ('52 szept. közepén – a szerk.), s az ávos tisztek kiszálltak az autóból, s kijelentették, hogy amit egy fél óra alatt össze tudnak csomagolni, személyes eszközöket, azokat föl tehetik az autóra, s 5 órakor indulás. De hogy hova, s hogy mi fog velünk történni, azt nem lehetett megkérdezni. Megkérdezték a szüleink, de nem válaszoltak rá. Fegyveresen mellettünk álltak, s nézték, mit pakolunk, mit csinálunk. Mert a szerencsétlen anyámnak volt némi készpénze, s föl akart menni érte a padlásra, de nem engedték. A készpénzét se tudta magához venni, csak némi élelmiszert, mert ijedtségünkbe – mert annyira meg voltak rémülve, hisz olyan arrogáns módon léptek fel ezek az emberek –, hogy egyszerűen lebénultak. Nagyapám 81 éves volt, édesanyám 41, akik a háznál voltak, mert a férfiakat már előtte való napokban elvitték, s azokról se tudtunk, hogy hova vitték őket, mit csináltak velük. A háznál, akik ott maradtak, az idősebbek, a gyerekek, meg a nők voltak.

A mi családunk a Kazinczy u. 29.-ben lakott. Id. Szőcs Dávid és családja, sőt a nagymamám, a szívásztmjával fekvő beteg volt, 76 évesen. Én 10 éves voltam, az öcsém 4. Mi ennél a családnál húzódtunk meg, a nagypapánál, mert az én apám, a Kovács Jóska egy italozó ember volt, aki elzavart bennünket a háztól, s az anyai nagyszülőknél húzódtunk meg. S így kerültünk mi bele ebbe az egészbe. Tehát mi nem kerültünk volna a nagyszülőkhöz, s így Hortobágyra sem, ha az apám rendes életet folytatott volna. Mert Kovács Jóskaékat nem szemelték ki, csak az én nagyapámékat, Id. Szőcs Dá-

vidot, mert 52 hold földje volt, és kuláklístára került. De az 52 hold földet nem ő használta, hanem a gyerekei, mert volt 8 gyereke, s ő szétosztotta a földjét akkor, mikor a gyerekei megnősültek, csak nem íratta széjjel, ez volt a hibája néki. Tehát papíron mind az ő tulajdona volt. Ő tulajdonképpen nem is művelt többet, csak 5-6 hold földet, amikor kuláklístára került. Tekintélyes gazda volt, nem azért, mert cselédeket tartott, a saját családjával dolgoztatott, soha nem volt külső segítség, annyit dolgozott, amennyit csak bírt. S a földjeit pedig vásárolta, mert minden évben vett egy kis földet.

Fölraktak bennünket az autóra, szerencsétlen anyám összeszedett néhány holmit, és elindult az autó, szeptemberben már elég korán sötét volt. Egész éjszaka mentünk, s mikor hajnal felé megállt az autó velünk, kiszálltak az ávos tisztek, s kérdeztük, hogy hol vagyunk. Azt mondták, hogy nem mondhatják meg. Mi azt hittük, elvisznek bennünket a Szovjetunióba, mert olyan hosszúnak tűnt az éjszakai menet, hogy ez örökkévalóságnak tűnt. A nagymamám 76 évesen, betegen fel lett téve az autóra, s meg is halt 1952 novemberében a táborban, Balmazújvárosban temették el.¹³

1952. szeptember 23-án dr. Vörös István siklói ügyvédet Borzas-tanyáról Kónyára szállították, ahonnan 1953. február 15-én sikerült megszöknie.¹⁴

1953. január 14-én 4 férfi érkezett a táborba, kettő a Csillag börtönből. Az egyik idős úr a Philips-gyár kereskedelmi osztályvezetője volt.

Báló Lajosné Lukács Mária

VONATÚT

Életemben akkor utaztam másodszor vonaton. Első alkalommal hétéves koromban Pécsre vitt édesanyám mandulaműtetre első osztályú pulmann kocsiban. De az az út más volt. Kívülről elrekeszelt marhavagon fél négyzetméternyi ablakkal. A pest-budai hídon láttam a Dunát csillogni a deszkarésen át. 30-35 fokban, tolatások, várakozások és a felnőttek kétségbeesett hangulata között telt az idő. Félték, hogy a végállomás Szibéria lesz, mert csak annyit észleltünk, hogy kelet felé megyünk. A harmadik nap reggelén Hortobágy vasútállomáson álltunk meg. Itt átpakoltak bennünket lovas, illetve ökrös szekerekre. Hosszas zötykölődés után egy nagy pusztán raktak le bennünket. Mint utóbb megtudtuk, ez Kónya-tanya volt, pár kilométerre a balmazújvárosi vasútállomástól.

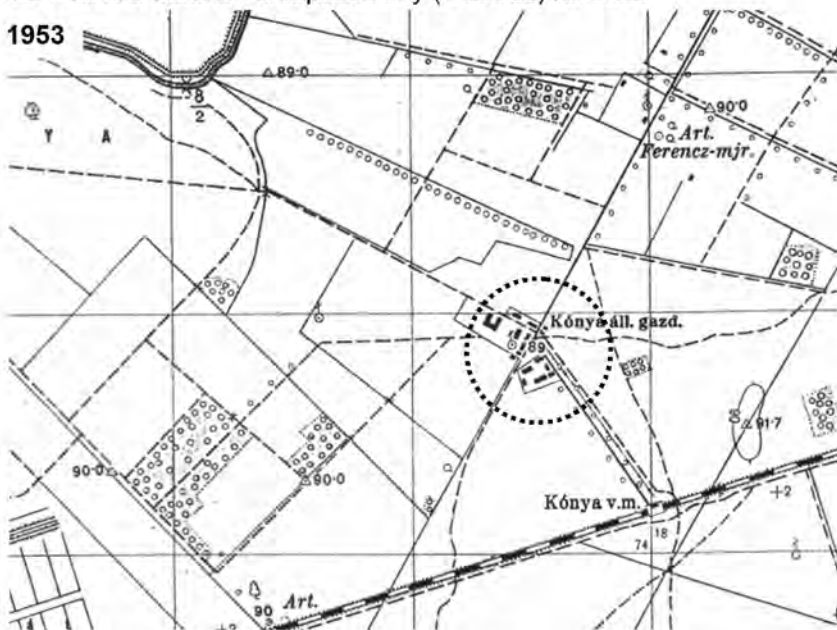
¹³ Lukács Lászlóné Kovács Erzsébet elbeszélése alapján rögzítette Kovács András.

¹⁴ Hantó, 2006, 325–331. old.

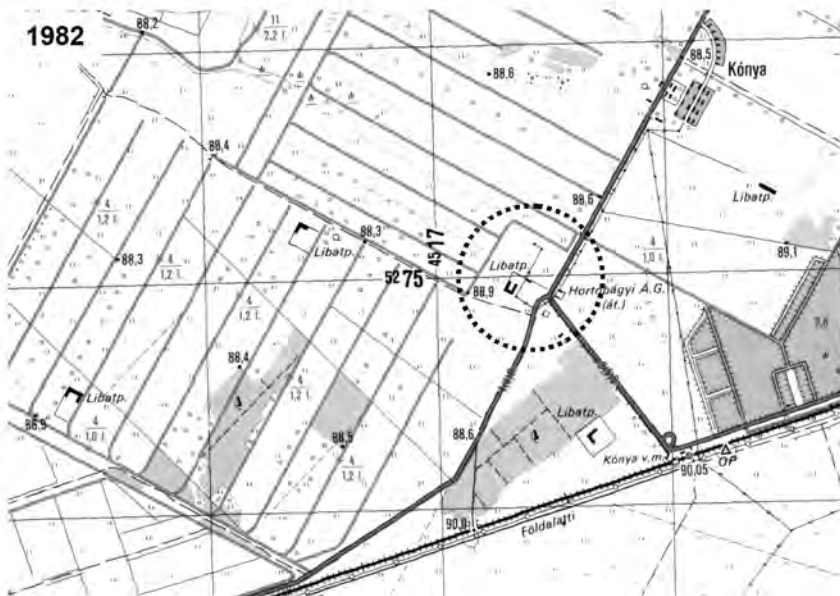
Kónya

Az L-34-19-A-b katonai térképszelvény (1:25000) részlete

1953

1982

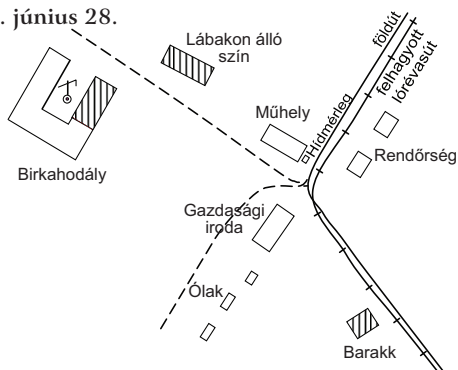

Bátai József

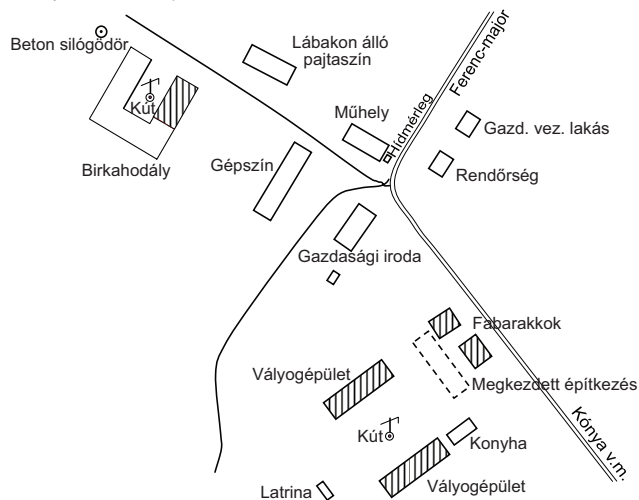
MEGÉRKEZÉS

Kónya-tanyára az első csoport 1950. június 25-én érkezett. Az első pillanatban látható volt, fogadásunkra senki nem készült. Egy téglapületen – az állami gazdaság irodaépülete – és birkahodályon kívül csak kiégett fűvel borított pusztta várt bennünket. A nap tűzött, árnyék sehol. Vasárnap volt. Ebből az alaphelyzetből alakult ki közel egy év alatt a tábor: két fabarakk és két vályogtéglából falazott ház 8-8 szobával.

Kónya 1950. június 28.

Kónya 1953 elején

Megjegyzés:

||||| elhurcoltak lakóhelyéül szolgáló helyiségek

- - - - - épületkezdemény (a növekvő létszám miatt vált szükségessé az építkezés?!)

Jolsvai Béla rajza alapján

Báló Lajosné Lukács Mária

JELKÉPES SZÖGESDRÓT

Körülbelül 500-an lehettünk. Egy 100 fős barakk volt a közelben, abban kaptak helyet a kisgyerekesek és az öregek. Mi már felnőtteknek számítottuk, a munkavégzésnél is. A tábor jelképes szögesdrót vette körül, egysónyomnyi mély árok. Ha mi, gyerekek játékból, vagy a nagyobbak virtusból átugrálták, megtapasztaltuk a gumibot rugalmasságát.

Jolsvai Béla

FENYEGETÉSEK, RETORZIÓK

Ezzel megkezdődött számunkra egy gyötrelmes, megalázó, embertelen, tábori élet! Pattogó, üvöltő vezényszavak. Sorakozó, nyilvántartásba vétel. Eligazítás, ami fenyegetésekből, retorziók kilátásba helyezéséből állt. Néhány éjszaka a pajta szélén, a magunkkal vitt holmiaink mellett pihentünk.

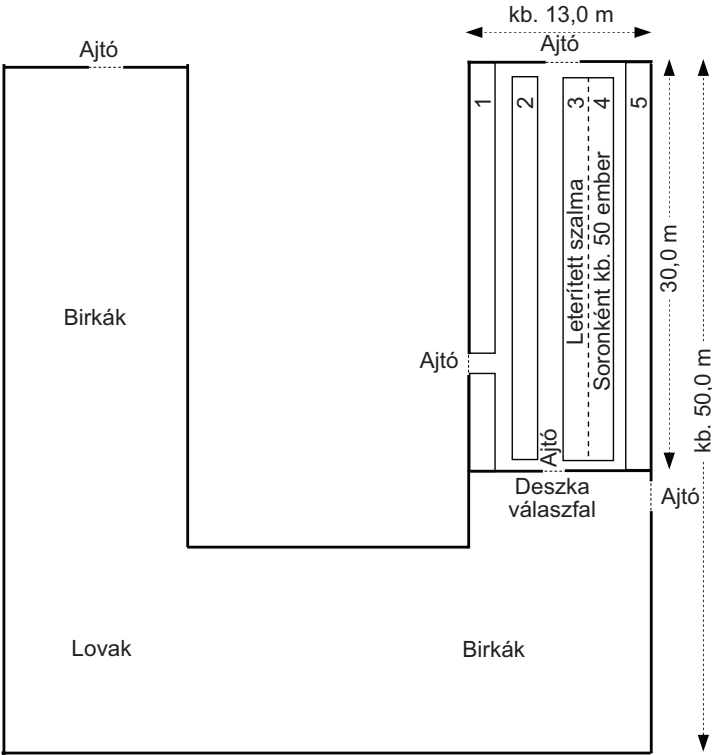
Olyan érzésem volt, hogy ez csak egy átmeneti tábor, és majd innen fognak tovább vinni keletre (esetleg Szibériába). Július első napjaiban a jövőendő szálláshelyünkről kellett gondoskodni. Első lépésben kihordatták a birkahodály egy részéből a mintegy fél méter vastagságúra felgyülemlett birkatrágyát, ami nagyon nehéz (és kellemetlen szagú) munka volt. Klórmésszel való fertőtlenítés után júl. 7-én délután költöztünk be a hodályba. Csak annyi helyünk volt, hogy az egymás melletti sorokban szűkösen tudtunk lefeküdni a leterített szalmán levő pokrócra. Éjjelente a mellettünk 10 méterre levő, darálót meghajtó traktor zúgásától, és a rohangáló patkányoktól aludni nem lehetett, sajnós.

Lukács Lászlóné Kovács Erzsébet

A tél, az kegyetlen volt, mert fűteni nem tudtak. S annyi helyet kaptunk, amennyit az ágyunk elfoglalt. Úgyhogy alul feküdt az édesanyám, felül meg feküdtem én az emeletes ágyon. A nagyszüleim szintén egy ágyat kaptak. A másik ágyon egy zsidó házaspár volt. Ez nem olyan volt, mint a börtön, hogy kapsz öt évet és hazajössz, itt halvány fogalmunk sem volt arról, hogy ki, mikor kerül haza. Akik odakerültek, azokat teljes vagyonelkobzásban részesítették. Mi is, amit itthon hagytunk, mindent elvettek, szétszórta. Beleültek az ingatlanokba, a személyes holmikat, ingóságokat széthordták.

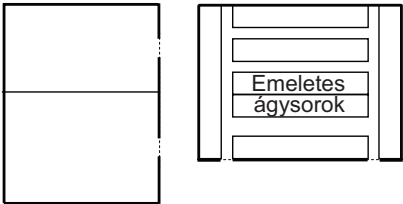
Kónyai birkahodály

Itt voltak elszállásolva a „rabok” 1950. június végétől 1951. nyár elejéig.

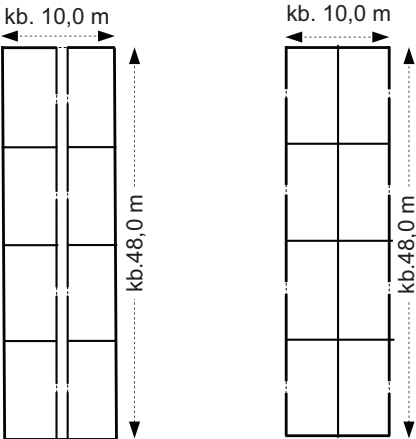
Barakkok

Egyenként 140-150 fő elhelyezésére szolgált.

Vályogházak

Szobánként kb. 12-14 fő volt elhelyezve.

Jolsvai Béla rajza alapján

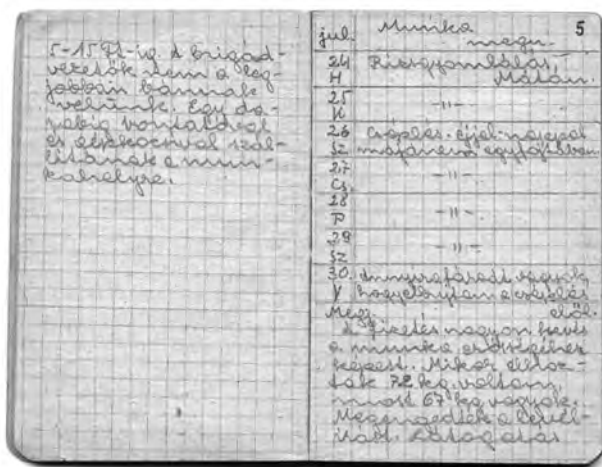
Jolsvai Béla

MUNKAVÉGZÉS

Az akkori naplójegyzeteim szerint, 29-én hajnalban borsószedéssel kezdődött részemre a mezőgazdasági munka, ami 4 napig tartott, szinte éjjel-nappal. Az első időszakban úgy kísérték a rendőrök a munkacsoportokat a tábor területéről a munkahelyre és vissza, mintha rablőgyilkosok lettünk volna. „Sehová nem lehet menni. Rendőri felügyelet alatt állunk. Lisztet, zsírt, baltát, kerékpárt, és sok minden mást összeszednek ezen a héten. Mindenféle holmi a szabad ég alatt volt, kitéve az időjárás viszontagságainak. Hogy tulajdonképpen miért is hoztak el, azt nem tudom. Itt sem mondtak semmit, hogy meddig leszünk itt. A bizonytalanban vagyok teljesen.”

Július 8-án az egész napos eső miatt nem lehetett dolgozni. Azért nem hagytak minket unatkozni, mert jöttek a rendőrségi „fejések” és a még meglévő, titokban rejtgetett élelmiszereket, a szűrő- és vágószerszámokat, fényképező- és írógépeket, és más, számunkra fontos dolgokat összeszedtek. A következő napokban szénagyűjtés, trágyahordás, borsócséplés volt a munkám. Mindig olyan munkára osztottak be bennünket, aminek elvégzése már nagyon sürgős volt. Júliusban már megkezdődött a rizs gyomlálása. Mátára jártunk. Kb. 6-7 km-t tettünk meg a Hortobágy folyóig, ahonnan csónakkal vittek át a rizstelepre. Természetesen rendőri felügyelet mellett.

Néhány nap után ismét szénagyűjtés, szénahordás, majd cséplés következett. Egy hónapja vagyunk a táborban, és a kis naplómbeírt feljegyzés szerint: „Egy nap 10 órát dolgozunk. Sokszor jóval többet. Nagyon rosszul fizetnek. Egy napra 5-15 Ft. A (szabad) brigádvezetők nem a legjobban bánnak velünk.”

Részlet a naplójegyzésből

Július 26-tól cséplőgép mellett kellett dolgoznom szinte éjjel-nappal folyamatosan. Nekem ez nagyon nehéz munka volt 17 évesen, 5 nap után az asztagon, a kazlazásban, illetve a zsákolásban nagyon kimerültem. Mióta itt vagyunk, már néhány kilót lefogytam.”

Végre először engedélyezték a levélírást, ezen kívül – már nem is tudom, minek köszönhetően – néhányunkat aug. 6-án beengedtek Balmazújvárosba szétnézni (természetesen rendőr kíséretében).

A munkába indulók és este visszaérkezők megszámlálásán kívül minden héten sorakozó, névsorolvasás és számlálás szokott lenni, melyen elvileg mindenkinek részt kellett vennie (a létszám legtöbbször csak többszöri számlálás után egyezett!).

Az őrsparancsnok ilyenkor szokta megtartani szívhez szóló agitációs, propaganda, fenyegetőző beszédét. A nyári munkák közül a szénarakodás, szállítás és kazalozásban volt részem egy-két hétig. Majd a hortobágyi sajt háznál lévő útépítéshez osztottak be. Aug. 20-a körül voltak olyan napok, hogy a nem állandó helyen dolgozóknak nem volt munkája.

Aug. 27-én az anyai nagybátyám eljött Kónyára, de a rendőrök a látogatást nem engedélyezték. Aug. végén, szept. elején silógödörásás és silózás volt a számomra kijelölt munka. Szeptember 5-én közmunkaként, a kijelölt tábor területének közepén új kutat ásattak velünk a tábor vízellátásának megoldására. Mindenféle biztonsági előírás figyelembe vétele nélkül ásatták a 6-8 méteres kutat.

Fénykép a kútról 2004-ben

Akkor még csak egy fabarakk volt a később kialakított végleges tábor területén, de már két ház felépítéséhez szükséges vályogot, a tábor lakóinak kellett közmunkában kivetni.

Közben a tábor konyhája felépült. Ez volt az első, általunk vetett vályogból készült épület. A tanyasi iskolában megkezdődött a tanítás. Akkor arra gondoltam, hogy vajon nem sikerül-e valamikor befejezni a gimnáziumot. Néhány évvel később hallottam, hogy

a volt osztályfőnököm az iskolai év kezdetén beszélni próbált – hazavitelem érdekében – azzal a volt osztálytársammal, akinek az apja a városi párttitkár volt. Az „elvtárs” válasza röviden az volt, hogyha nem akar ő is (mármint az osztályfőnök) a mi sorsunkra jutni, akkor jobb, ha a dolgot nem feszegeti. Ugyanis akkor még nem volt köztudott, hogy nyilasból lett párttitkár, Balázs Lajos (foglalkozása borbély volt előzőleg) nagyban hozzájárult a kényszermunkatáborba való elhurcolásunkhoz. A Szabad Nép 1951. jún. 8-ai IX. évf. 132. száma ugyanakkor már azt állapítja meg, hogy Balázs ellenséges elem.

A kis kitérő után visszatérve az akkori valóságba, a helyzetünk nagyon kilátástalan és szomorú volt. Szeptember 14-én (csütörtökön) a rendőrök és a táborparancsnok este 7 órakor rendkívüli sorakozóra hajtották a tábor lakóit, csecsemőktől a magatehetetlen emberekig bezárólag. Az ürügy az volt, hogy a rendőrség tudomására jutott, hogy egyesek – a nevek említése nélkül – illegálisan leveleket juttattak ki a táborból, továbbá engedély nélkül élelmiszert, illetve italt csempészték a tábor területére.

Mivel nem volt e fent említett „bűncselekmények” elkövetését felvállaló tettes, ezért mindenkit órákon keresztül, alakzatba állítva, szinte a végkimerülésig gyötörték.

Este 9 óra után engedték el a gyerekeket és az anyákat, időseket. A férfiakat csak 23 óra után engedték lefeküdni, habár előzőleg azzal fenyegetőzött az őrsparancsnok, hogy a reggeli munkaelosztásig fogunk kint állni.

Szeptember második felében főként silózáshoz osztottak be.

A hónap vége felé mint rakodó munkás dolgoztam. Traktorral vontatott pótkocsival a kicséplelt rizst szállítottuk Balmazújvárosba, onnan viszont homokkal megrakodva jöttünk vissza Kónyára. Ha este vasúton érkezett a Hortobágyra műtrágya, korpa vagy oltatlan mész, akkor annak az elszállítását éjszaka kellett elvégezni.

Október elején Mátán rizscséplésre osztottak be. Nagyon kellemetlen munka volt. A cséplőgép körül szálló por az izzadt bőrünkre szállva rettentően csípett. Ezt a bőrünk-re tapadó rizsport a Hortobágy folyó vizében szerencsére le tudtuk mosni magunkról.

A volt rendőrség épülete

Közben új rendőrőrsparancsnok érkezett Árkus-tanyáról. Nagyon szigorú férfi volt. Első ténykedése az volt, hogy minden kedvezményt megszüntetett, de közben bejelentette, hogy hoznak egy újabb barakk épületet.

Okt. 9-én új megpróbáltatás várt rám. Beosztottak füvet kaszálni. Mivel földünk nem volt, soha nem végeztem mezőgazdasági munkát, így kaszálni sem tudtam. A csoport tagjainak nem volt újdonság az ilyen munka, hiszen előzőleg a saját gazdaságukban rendszeresen kaszáltak. – Biztattak, hogy fog az menni, csak csinálni kell!!! Természetesen segítettek, és megtanítottak. Nem volt könnyű, de lassan belejöttem.

Október 20-án este, amikor a munkából hazaértünk, azzal fogadtak, hogy az őrsparancsnok, Bojti Kálmán szakaszvezető öngyilkos lett. Őszintén szólva különösebben nem sajnáltam, nem volt miért. Jött helyette másik őrsparancsnok.

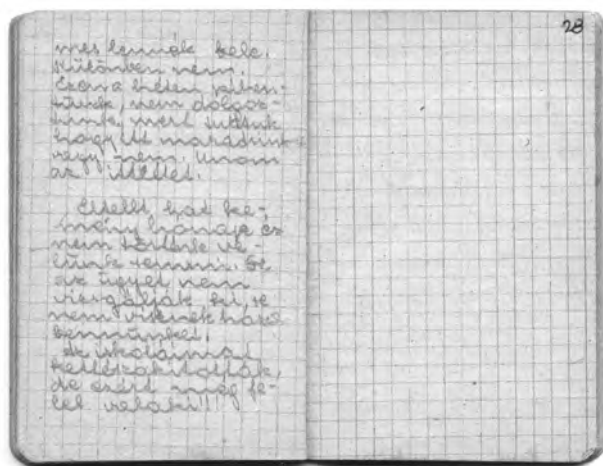
A két ház, mely a „telepesek” részére épült, nagyon kínosan készült. Az alap nélkül épített házakat különösebb szakértelem nélkül a tábor lakói közül kinevezett szak- és segédmunkások köz munkával építették minden vasárnap. Ugyanakkor október közepén még nem volt tetőanyag.

Lábbeli beszerzéséhez igazolás

Beköszöntött az esős időszak. A hodályban – ahol laktunk – a nádtetőn keresztül becsorgott az eső. Ilyen esős időben a sáros pusztán át, gyalog jártunk Borsósra (kb. 6-7 km) cukorrépát szedni néhány napig. A nedves cipőt, ruhát nem tudtuk másnapra megszárítani. Október 27–28-án a hortobágyi vasútállomásnál csöves kukoricát hordtunk, éjjel-nappal a közelben levő górékba. Sietni kellett, ugyanis a vagonokat rövid időn belül ki kellett üríteni. November első felében erdőt telepítettünk.

A kis naplómba ezeket írtam: „Ilyen szomorú mindenszentek csak 1948-ban volt, amikor Aput elvitték. Az emberrel úgy bánnak, mint a kutyaival. A fizetés olyan kevés, hogy még kosztra sem nagyon elég”.

Részlet a naplőfeljegyzésből

Hát azóta sem voltak felelősségre senkit! – Egyébként 1951. március végéig voltam még a Tisza ártéri erdőkitermelésén, mert Tukáról elvittek bennünket Polgár mellé dolgozni. Decemberben megérkezett a beígért barakk. A gyermekes családok és idős embereken kívül mi is (édesanyám és nővéremmel együtt) bekerültünk a jobb körülményeket biztosító épületbe, ahol másfél emeletes ágy jutott részünkre. A tömegnyomort leszámítva, a patkányok helyett itt a poloskák nem hagytak bennünket pihenni.

Tavasztól kezdve az állami gazdaság biztosított számunkra munkát. Többen állandó jelleggel kocsisok lettek, vagy állatokkal foglalkoztak. Néhányan műhelyben dolgozhattak. Többen a hortobágyi tyúktelepre jártak dolgozni, vagy az öntöző rendszerben tevékenykedtek.

A tél folyamán és tavasszal végre elkészültek a közmunkában épült 48×10 m alapterületű, alap nélküli vályogházak, ahová a birkahodály utolsó lakói is átköltözhettek. A lábas pajtában természetesen továbbra is ott maradtak (a tábori élet végéig) a magunkkal hozott bútorok, ládák, és egyéb holmik.

Az 1951-ben épített vályogházak

Május közepén, egy szerdai napon iszonyatos fájdalmat éreztem a vakbelem környékén. Magas lázam volt. Dolgozni képtelen voltam. Orvos híján az egészségügyi teendőket ellátó sorstársnőnek panaszkodtam – mindhiába. Nem tett semmit az érdekembe. Péntek este édesanyám az őrsparancsnokhoz ment sírva könyörögni, hogy vigyenek be a kórházba, mert nagyon rosszul vagyok. Szombaton délelőtt – gyalog – ki az állomásra, majd vonattal rendőr kíséretében bementünk a debreceni klinika sebészetiére. Gyors vizsgálat után, fél órán belül már a műtőasztalon voltam. Perforált vakbéllel megoperáltak. Ha egy nappal később kerül sor e műtetre, már nem valószínű, hogy megírom ezeket a sorokat. Hat hétig kezeltek, és az orvosoknak köszönhetően, felépültem. A kórházban töltött idő alatt „illegálisan” többen meglátogattak. Elsősorban édesapám, aki nem sokkal előbb szabadult a börtönből. A kórházban lenni szinte üdülés volt, miután jobban éreztem magam.

Visszakerülve a táborba – természetesen rendőri kísérettel – ismét jöttek a kilátástalan rabszolgasors hétköznapijai. Kaszálás, aratás, cséplés, gabonaszállítás, földmunka a rizstelepen. Nyáron az őszyen a megszáradt „tippan” füvet olyan érzés kaszálni, mintha drótszálakat vágnánk. A kasza élet nagyon gyorsan tönkre is tette. A rendőröknek szolgálati kötelezettsége volt, hogy esténként járják körbe a körleteket.

Egy szeptemberi napon, éppen írogattam a jegyzetfüzetembe amit január óta vezetek, amikor az az unszimpatikus durva rendőr volt ügyeletben, aki számomra nagyon ellenszenves volt. Nem vettem észre, hogy a barakkban szimatol. Hirtelen mellettem termett, kirántotta a kezemből a kis füzetemet és magával vitte. Többé nem kaptam vissza. De a várt retorzió elmaradt...Valószínű, hogy elolvashatták a naplót, de soha többé nem került szóba. Egyébként abban az időszakban már büntetésben voltunk. (Levél, csomag, látogatásmegvonás.)

Szeptemberben a gazdaságban eljött a betakarítás ideje, rengeteg munka volt. A legtöbb munkát a rizsaratás, cséplés, kukoricasilózás, terményszállítás adta. Október elején – velem együtt – elvittek egy csoportot Borzas-tanyára (az ottani kényszermunka táborba). Kukorica-betakarításban vettünk részt az Árkus-tanyáról hozott sorstársainkkal együtt, 13-ig voltunk ott. A három táborból való fiatalok esténként összejöttek, megismertük egymást. Jól éreztük magunkat, de többé nem találkoztunk. Október közepétől a Hortobágyi Építőipari Vállalatnál segéd munkásként dolgoztam 1952. április 20-ig. A különböző építkezésekhez, amelyek 3-7 km-re voltak a tábortól, gyalog jártunk. Például: Hortobágyra, Szettyénes majorba, a Keserű erdő juhhodályhoz. Nem volt könnyű munka, de szívesebben csináltam, mint a mezőgazdasági munkákat.

Ősztől tavaszig rettenetes ragadós sár, ill. hideg fagyos idő, majd nyáron a tikkasztó hőség mellett a 10-12 órás munkaidő, próbára teszi az ember egészségét, főleg ha az időjárásnak megfelelő ruhával sem rendelkezik. Sokat fáztam meleg ruha híján. Az őszi és a téli folyamán vasárnaponként a tábor területén közmunkát kellett végezni.

December végén mindössze néhány nap volt, amit pihenéssel tölthettem. A Karácsony, Szilveszter kis különbséggel úgy telt el, mint a többi hétköznapi. A világítást gyertya vagy petróleumlámpa szolgáltatta. Minden olyan kilátástalan volt, csak vegetáltunk, híreket sehonnan nem hallottunk. Semmilyen reménysugár nem volt a jövőnkét

illetően. Elkeseredésemben már úgy láttam, bele kell törődnöm a megváltoztathatatlanba. 1952. január közepétől egy hónapig, a hideg miatt nem lehetett építkezni. Ezért a tábor területén tartózkodtam. Unatkozni nem lehetett, mert mindig volt valami ingyen munka. Kezdődött a „telepesek” részére készülő házak építése közmunkában. Fizetést sehonnan sem kaptam.

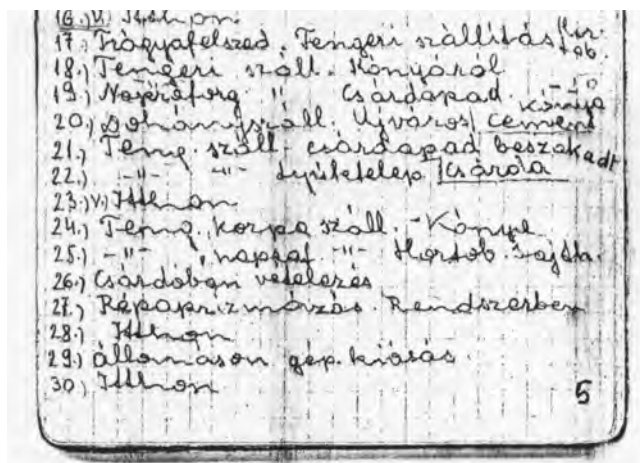
A téli pihenő után az Építő Vállalatnál is megkezdődött a munka. Főként Hortobágyra jártam dolgozni. A központi telephelyen készítettünk az átereszekhez betonból csöveket, kútgyűrűket. Abban az időben azt gondolták a nagyokosok, hogy a Hortobágy szikes talaja is alkalmas a rizs termesztésére. Karinkó elnevezésű területen is nagy rizstelep fejlesztésekbe fogtak. Gépekkel készítették a nagyobb öntöző és levezető csatornákat. Ezekhez a munkákhoz természetesen szükség volt kézi munkaerőre is, amit a telepesek biztosítottak. Heteken keresztül építettük a gátakat, hogy a terület egyenletesen elárasztható legyen.

milyen farasato' és melhoz. Bizony az
utolsó 10-nap igen nehéz volt. Min-
denből kifogyta még a penészből is.
Enélkül a konyhából ki kellett
tánni. Mivel mi 3-an dolgozunk, és
szociálisban, elgondolom, én, este
bele az szarabba. Tehát szabadon volt
bistós keresett. Mivel azok az, és
kelek voltak, kereset nem volt, élni
meg kellett. Most meg mikor a men-
ségi megindult lementek az 20-napi
keresett kb. 230 Ft. békéi költségvetés
megszámlázással, ami 4-én volt kap.
Tulaj. 17.30 p. kérdem én következő
10-nap lehet-e ebből élni. Félrel
a raktárban nincs így kénytelen
voltnam 50 Ft kölcsön kiinnel amit
maga a következő fizetésbe adok
meg. A 4-iki lelkem igen elkesere-
dett volt nem tudtam birta-e a
szavamat is hogy megkaptam a
nem tudom. En most vizsgálom na-
gyok a kitarba, nem valami kelle-
mes foglalkozás, de nem kívánha-
tam, hogy a gyermek dolgozzanak
velem, dolgozni kedig muszáj.

Részlet Jolsvai Béláné 1952. május 11-én illegálisan írt leveléből

A munkánk után hármunknak járó fizetés olyan kevés volt, hogy – a békekölcsön folyamatos levonása után – tábori kosztra sem volt elegendő. A rizstelepeken a rizsgyomlálás adott sok nő részére munkát. A reggeli hőmérséklet 10-15 fok, a lehűlt sekélyvízű rizstáblákban mezítláb kellett a munkát elvégezni. A hideg vízben való állás sokféle betegséget okozott a nőknek, izületi, reumatikus, nőgyógyászati betegségeket. Délutánra viszont a hőmérséklet 30-35 fokra emelkedett, ami szintén megerőltető. A birkákat téli bundájuktól ügyes és gyors birkanyírók szabadították meg. Ők szabad emberek voltak, de már nem emlékszem honnan jöttek. Május közepétől június elejéig jártam velük, az árpádhalmi, halastói, kónyai hodályokat. Az volt a dolgom, hogy azalatt a néhány perc alatt, amíg 1-1 birka nyírása elkészült, máris kéz alá kellett adni a következő birkát. Június elején kezdődött a fű első kaszálása. Most már a brigáddal együtt, lemaradás nélkül vágtam én is a rendet. A kaszálás után egy hétig a kútúrásnál voltam. Amikor a háromlábú állványt (fúrótoronyot) állítottuk föl, sajnos megemeltem magam, és megroppant a derekam. Ennek következményeit egész életemen át viseltem, és viselem mai napig is.

Az elhurcolásunk kétéves évfordulóját őszi árpa aratásával „ünnepeztük”, majd következett a rozs, a búza és a zab aratása. Augusztusban javában folyt a cséplés, amiből természetesen nem maradhattam ki. Zsákolóként a 80 kg zsákokat is fillérekért emelgettük. Augusztus 20-án munkaszüneti nap volt és látogatókat is fogadhattunk. Hozzánk Édesapám látogatott el. Furcsa egy világ volt! A család kényszermunkatáborban. A családfő immár szabad, de otthon nélkül. A megélhetés végett az ország különböző részeibe járt dolgozni. Micsoda élet az ilyen?!

Részlet a naplófeljegyzésből

Szeptember hónap rizsarattal és csépléssel telt el. Október 22-ig a magtárban a gabona forgatásával és csávázással foglalkoztam. Utána, szállítási munkára osztottak be. Vontatóval szállítottunk (még éjjel is) rizst, épülettetőhöz, fát, cserepet, sódert, ár-

pát, kukoricát, műtrágyát, répaszeletet, szinte mindent. Rengeteg csöves kukoricát vitünk a hortobágyi górékba. A csárda padlására viszont szemes tengerit zsákoltunk fel, egy rossz létrán, amely életveszélyes volt, mert időnként kitört egy-egy foka. A gazdaság vezetői nem mérték fel, hogy (az akkor állami használatban levő) csárda padlása milyen terhelést bír ki. A csárda egyébként az 50-es évek elején népboltként működött. Nem tudom már hány tonna terményt hordattak fel a boltíves padlásra, a lényeg az, hogy nov. 21-én egy helyen beszakadt. Ezek után minket akartak felelőségre vonni a történetek miatt. Rövidesen a felhordott termény egy jó részét, le kellett hordani. Kimerítő volt.

Időnként megtörtént, hogy egy-egy zsák kukoricáért a népboltosokkal (illegálisan) megegyezve kaptunk egy rúd szalámit, vagy egy üveg rumot, amihez egyébként pénz hiánya miatt nem jutottunk volna hozzá. Annyi rendőr nem volt, hogy minden szállító brigád mellé tudtak volna 1-1 főt biztosítani. Így kissé szabadabban mozoghattunk.

Visszatérve a csárda sorsára. Ha igaz, a későbbiek folyamán, (akkor már szabad emberek voltunk) a falakat vasrudakkal fogatták össze a boltívek alatt. Ősztől tavaszig a földutak (más nem is volt Kónyán) szinte járhatatlanok voltak. Sok esetben a szállító jármű – a gumikerekes traktor – úgy elásta magát, hogy csak lánctalpas sztalinyec tudta kihúzni a sárból. Decemberben és 1953 januárjában részben az újonnan épülő rizstelepen öntöző, ill. leveztető csatornákat ástunk, másrészt Borsóson nádvágasz szórakoztatott bennünket.

1953. jan. 7-én (szerdán) egy rendőr kíséretében bevitték bennünket – heten voltunk akkor 20 évesek – Debrecenbe katonai sorozásra. Mindannyian megfeleltünk, de nem közölték, mi velünk a céljuk. Csak találgattunk, hogy fegyveres katonák vagy munkaszolgálatosok leszünk-e vajon? Hosszú idő után még ez is egy kis reménysugár volt számunkra, hogy talán egyszer elkerülünk a kényszermunkatáborból. Ugyanakkor még januárban is hoztak embereket a táborba.

Sajnos nem mindenki bízott a jövőben. Egy egyedülálló fiatal fiú jan. 22-én felakasztotta magát. A borsói halastóból tél elején leengedték a vizet, a mélyebben fekvő részekben összegyűlt halakat pedig kihalászták, azután kezdődhetett a nádvágasz. A téli hidegben a töltésen belüli mélyebb árkokban befagyott a víz. Történt egyszer – úgy január közepén –, hogy munka közben beszakadt alattam a jég. Derékig merültem a jeges vízbe. Miután kimásztam a vízből, nem volt más választás, mint a gumicsizmából kiönteni a vizet és a ruhát kicsavargatni. Addig a munkatársaim nádkévékből tüzet gyújtottak, ami mellett melegedtem és nagyjából megszáritottam a ruháimat. Közben jól megfáztam és néhány napig beteg voltam utána. Februárban már kezdődött a rizstelepeken a földmunka. Gátépítés, vízlevezetőárok-ásás, majd táblákon belüli hullám-gátépítés, ami még májusban is folytatódott.

Április 4-én húsvét előtti napon, Hortobágy vasútállomáson tragikus baleset következtében életét veszítette Németh Józsefné, (aki a tyúktelepre járt dolgozni vonattal) a legjobb barátom édesanyja. Május 14-én – egy velem egyidős fiatal – Závecz Gyula halt meg a táborba állítólag tüdőbajban. Felvetődik a kérdés miért kellett meghalnia? Ha megfelelő orvosi ellátás lett volna, valószínűleg nem következik be a tragédia! Főként

az idősök nagyon nehezen bírták elviselni a lelki megrázkódtatást. Elveszítették a szabadságukat és a reményeiket. Szerzett betegségeiken túl még meg kellett küzdeniük az-
zal a lelki teherrel is, hogy amit addigi életük keserves munkájával szereztek, azt egy pillanat alatt elveszítették. Ebbe a lelki gyötrelembe többen belehaltak. Talán 6-8 fő szabadult meg a földi szenvedéseiktől.

Ifj. Batai József

ÉLELMEZÉS, ÉLETMÓD

Gyakorlatilag önellátóak voltunk, az anyagiak előteremtésétől az élelem előállításáig. Épült egy közös konyha, ahol az asszonyok közösen főzték meg a reggelit, ebédet és a vacsorát. A reggeli híg feketekávé volt, ebédre rántott levest adtak és valami tésztát, a vacsora is leves volt, vagy feketekávé. Természetesen pótkávéból. Ebben az időszakban a szabad világban sem volt valami nagy jólét. Örültünk, amikor cukor hiányában az esti kávé helyett rántott levest kaptunk.

Bálóné Lukács Mária¹⁶

A menü három éven át egyhangú cikóriakávéból és kenyérből állt reggel és este. Délben valami lötty, aminek leves volt a neve és leginkább kifőtt tészta. Főzelékre, húsrá nem igen emlékszem. Biztosan volt, de a rengeteg kifőtt tészta elnyomta az emlékét. A táborlakók pénzén üzemeltetett konyha biztosította az étkezésünket. Szüleink nem tudtak annyit keresni, hogy ötünk kosztjára elég legyen. Így nekünk gyerekeknek is dolgozni kellett, hogy a konyhán felgyülemlett adósságunkat törlesszük. A nagyobbak a második, harmadik évben már nehezebb munkát kaptak. Pl. édesanyánk rizst aratott, testvéreim, a 11 éves Katika és a 13 éves Józsi is rizsarató lett. Igyekezetünk dacára mégis mindig éhesek voltunk. Az éhség sokszor okozott fájdalmat. Ezt a fájdalmat csak az tudja megérteni, akinek volt ebben része. A helyzeten sokat javítottak a csomagok, amelyeket a zalai népes rokonság küldött, pedig akkor már ők is nagyon nehezen éltek. A nagybátyánk Lukács Pisti bácsi pénzküldeményei, Pörnecczi nagymama és a nagynénik finomságokkal teli csomagjai, már ami megmaradt belőlük őrzőink ellenőrzése után.

Az 500 fős tábor részére mindössze 2 csikótűzhely állt rendelkezésre, amelyeken időnként tudunk pótlást készíteni. Ehhez kötődik két fájdalmas emlékem. Életem első paprikás krumplija a nagy zsúfoltság miatt nem készült el időre. A fáradt és éhes szüleimnek és testvéreimnek félig készen tálaltam, amit nagyon röstelltem. A másik szomorú emlékem, hogy kakaós kalácsot sütött édesanya, talán egyszer a három év alatt.

¹⁶ Az akkor 10 éves gyermek visszaemlékezései alapján próbálja összefoglalni azokat az emlékfoszlányokat, amire fél évszázad távlatából vissza tud emlékezni.

Alig aludtunk az izgalomtól, hogy reggel a „fekete lötyty” kávé mellé mielőbb ehessünk belőle. Sajnos a patkányok megelőzték bennünket. Előfordult, hogy a kisebb gyerekeket is megharapdálták.

Az étkezés mellett a legnagyobb gondot a tisztálkodás okozta. Azt hiszem nem kell részletezni, hogy egy 100 fős hodályban milyen kínosan oldottuk meg a mosdásunkat, amikor épphogy nagylánnyá serdültünk.

Szócs Pálné Juhász Erzsébet

BÁNÁSMÓD

A férfiak, nők egy helyen voltak, emeletes ágyakon. Alul meg este a patkányok csak úgy szaladgáltak. Minden élelmiszert fel kellett szögelni, nehogy felmásszanak rá. Reggel feketekávé, hús deka kenyérrel, délben pedig leves, tészta volt, este megint feketekávé. Nekünk viszont küldtek otthonról csomagot. Mondtam én, hogy 1953 húsvétjára várom a gyereket. Azt hitték, hogy ezt azért mondom, hogy látogatókat fogad hassak húsvétkor. Húsvét vasárnap reggel aztán megkezdődtek a szülési fájdalmaim. A táborból vonatig mentünk, nagyon hosszú út volt – az anyósom kísért, meg egy egészségügyi. Debrecenben a kórházban már nagyon rosszul lettem. 1953. április 5-én született meg a lányom Terike, ott a debreceni kórházban, rendőri kísérettel. A rendőr visszakísért engem egészen Hortobágyig, s ott átadott az őrnék. Ott nem volt fűtés sem, petróleumfőzővel melegítettem neki fürdővizet, meg elfüggönyöztem. Terike kék-lila volt, nem tudtam szoptatni, mert nem volt anyatejem. Ezért hoztak tejet onnan egy közeli állami gazdaságból. De attól meg hasfájást kapott a gyerek. Akkor küldtek hazulról tápszert. Volt ott egy asszony, egy kocsmárosné, ott volt velünk, börtönből szabadult, s ide küldték, mivel még nem mehetett haza. Az megtanított arra, hogy a babapiskótát locsoljam meg egy kis teával, s megmutatta, hogy lökjem be azt egy kiskanállal a gyerek szájába. Megevett egy fél babapiskótát, ivott egy kis teát, attól megnyugodott, mert nem volt éhes.

Lányomat Szócs Erzsébetet, aki 1952 szeptemberében 18 hónapos volt, halálos betegten hazaengedték, tiszta ótvar volt, s elmérgesedett csalánkiütések voltak rajta. Kamillás borogatást tettünk rá. Később iskolás korában derült ki, hogy szívizomgyulladás lett akkor Erzsébetnek. Hazaengedése után alig tudták a lázát leverni.

1953 októberéig maradtam a Kónyai táborban, ekkor jött velem Terike is. A férjeimet, Szócs Pált, ahogy én hazajöttem, másnap vitték oda Kónyatanyára, innen Pestről. Addig Pesten volt katona, ezt is az Agárdi csinálta, ekkoriban itt Palotán az Agárdi volt az Atyaúristen. Ugyanarra a tanyára vitték dolgozni munkaszolgálatosnak, kőműves munkát végezni, ahol a családja több mint egy évet töltött el.

AKIK A KITASZÍTOTTAKAT IS MEGLOPTÁK

Tóth Lajos kónyai lakos jelentette Bergmann György áv. hadnagynak, hogy a Hortobágyi Állami gazdaság Egyesülés kónyai gazdaságának volt éjjeliőre Bíró Gábor éjjel feltörte a telepesek ládáit és fosztogatta azokat.¹⁷

SZABADULÁS

Jolsvai Béla

BIZTATÓ JELEK

A táborba innen-onnan beérkező hírekből értesültünk Sztálin haláláról, a Nagy Imre-féle beszédről, amit biztató jelként értékeltünk a szabadulásunk közeli jövőbeni eléréséhez.

Nyári időszakban az állami gazdaság bőven adott munkát, csak éppen megfelelő fizetést nem. Az állandó munkahelyeken dogozókon kívül a férfiak kaszálni jártak (közük én is), a nők pedig a rizstelepen tevékenykedtek. Június vége felé őszi árpát aratunk. A gazdaság még nem volt kellőképpen gépesítve. Mindössze egy aratógép volt, ami elvileg a kévét is bekötözte. A valóságban viszont a gép után kellett menni és nagyon sok kévét a keresztetekbe való rakás előtt újra kellett kötni. Július elején megtörtént az árpa cséplése és kezdődött a búza aratása. Augusztusban még elmaradhatatlan volt a borsó kaszálása is. Augusztus első napjaiban végre elérhető közelségbe került a várva várt szabadulás beteljesülése.

Az elmúlt 3 évben többnyire reménytelenül, bizakodásra okot nem adó jelek nélkül éltünk és robotoltunk. A táborból a 3 év alatt mindösszesen 8-10 fő hat év alatti gyermeket adtak ki azoknak a rokonoknak, akik biztosítani tudták további nevelésüket. Igazán csak augusztus 6-án – amikor az első kisebb csoport megkapta a szabaduláshoz szükséges iratokat – vált tudatossá bennünk, hogy rövidesen fel fogják oszlatni a kényszermunkatáborból és újra szabadok lehetünk. A szabadon engedetteknek megtiltották, hogy az elmúlt (kegyetlen) időszakról beszélhessenek.

A rendőrőrs létszáma 1950. júniustól kezdve az őrsparancsnokkal együtt általában 8 fő volt. Az ismertebbek közülük: Belényesi, Bojti, Dezső, Farkas, Illés, Kovács I., Kovács II, Kovács P., Lokodi, Milei, Mező, Oláh „bajtársak” voltak. Emlékezetem szerint az őrsparancsnokokon kívül, főként egy olyan szemellenzős, keménykedő, fenyegetőző – mondhatnám kegyetlenkedő – bennünket igazi ellenségnek tartó rendőr szkv. volt, akire a kényszermunkatábor rabjai (akik még élnek) nem szívesen emlékeznek vissza. Mi, a rabok, általában beletörődve „akkori” sorsunkba – de belülről azért bízva a jövőben – viszonylag türelemmel – érzéseinket kifelé nem mutatva – viseltük a mindennapos megaláztatásokat.

¹⁷ ÁBTL 3.1.5. 0-8950.

Kényszerítve voltunk ugyanakkor a ránk osztott munkát megfelelően elvégezni. A fizetés messze elmaradt az elvégzett munkáért járó bértől. Sok esetben nem tudtunk anynyit keresni, hogy a napi étkezésért (ami igen kevés volt) járó összeget ki tudtuk volna fizetni. Ruha, cipő, pótlása teljesen lehetetlen volt.

Természetesen továbbra is kötelező volt a tábori rend betartása, melyre rendőrök felügyeltek. A gazdaságban tornyosuló munkák elvégzése kötelező volt. A gabona cséplése, szállítás, a rizzsel kapcsolatos munkák, egyéb betakarítási munkák elvégzése a telepések munkaerejére volt alapozva. Én úgy éreztem, ezután bármit kell csinálnom, valahogy most már kibírom addig, amíg mi is meg nem kapjuk a Hajdú-Bihar megyei rendőrkapitányság szabadulásunkra vonatkozó „Határozatát”. A csoportonkénti szabadulás október végéig tartott. Általában 5 naponként érkezett a rendőrsre egy autó, amivel a szabaduló iratokat hozták. Édesanyám 1953. szept. 23-i dátummal vehette kézbe a rendőrségen a „Kényszerlakhely” megszüntetésére vonatkozó Határozatot.

Ezt követően összepakoltuk a még használható dolgainkat, elbúcsúztunk a táborban maradtaktól és vonattal elindultunk Hatvanba.

Jolsvai Béla és Bánfi Zoltán, 1953. aug.

A kis családi házunkba sajnos nem mehettünk. Azt államosították és egy párttitkár aszszony birtokolta 12 fős családjával (és egy számmárral) még kilenc évig. Szabadulásom után egy hónappal (ilyen előzményekkel) behívtak 2 évre fegyveres katonai szolgálatra. Miközben katonáskodtam, magánúton fejeztem be a gimnáziumot, és 1954-ben leérett-ségiztem. Ilyen viszontagságos körülmények között telt el ifjúságom egy része.

Bálóné Lukács Mária

Sztálin halála után megváltozott a tábor hangulata. Nyáron Nagy Imre rendeletei után optimistává vált. Én csak arra emlékszem, hogy augusztusban kezdték szélnek eresztetni az első csoportokat, mert a volt otthonukba szinte senki sem térhetett vissza. Az elbocsátó határozatot anyánk 1953. szeptember 15-i keltezéssel kapta kézhez. Végtelesen boldogok voltunk, de apánk, aki késő estéig dolgozott, még nem tudott róla. Édesanyánk elé ment az istállóhoz, mert akkor épp kocsis volt apa, elbújva várta. Mikor apa kijött az ajtón, olyan kitörő örömmel ugrott a nyakába, ahogy csak sok évvel azelőtt szokta üdvözölni hazatérő férjét.

Másnap elkezdtünk pakolni. Azt hiszem szüleink akkor már eldöntötték, hogy nem maradunk a térségben, habár apáknak főkönyvelői állást, rendes polgári lakást, nekünk pedig debreceni kollégiumi férőhelyet ígértek a továbbtanulásunkhoz. Ekkor testvéreim Józsi 15, Katika 14 éves volt, én 13. A józan ész szerint el kellett volna fogadnunk ezt az ajánlatot. Az egy pillanatig se merült fel bennünk, hogy a sok megaláztatás helyszínén maradjunk. Megkaptuk apám öccsének, Lukács Pista bácsi levelét, hogy mehetünk hozzájuk Pokodra. Ők a háromszobás tanítói szolgálati lakásban öten laktak.

Bank Barbara

A HATVANI FÉRFIAK INTERNÁLÁSA RECSKRE

„Klerikális beállítottsága, demokráciaellenessége jogalapot képez internálására, amely államvédelmi szempontból szükséges”

*„A magyar demokrácia eddig minden problémát,
mely elé a történelem állította, megoldott.
Amikor napirendre tűzi,
végezni fog azzal a reakcióval is,
mely az egyház köntöse mögé búvik.”¹⁸*

A Hatvanban lezajlott eseményeknek az előzményei jóval visszanyúlhatnak a történetben. Az egyház és a szerzetesrendek tényleges „fenyegetettsége” az MKP 1947-es „halványkék cédulás” választási győzelmével kezdődött.¹⁹ A Párt megindította az ún. „kle-

¹⁸ Rákosi Mátyás: A fordulat éve. Rákosinak, a harmadik országos funkcionárius konferencián elmondott beszédéből.

¹⁹ Az 1947-es választásokat az MKP nyerte meg. A győzelmüket elősegítette az új választójogi törvény, mind a választásokon előforduló csalások és túlkapások – bővebben: Földesi Margit – Szerencsés Károly, 2002, Gyarmati György: Társadalmi Szemle 1997/8–9. szám 144–161.; Palasik Mária, 2000.

rikális reakcióval” való leszámolását. A taktika elméleti részét megvalósították a gyakorlatban is: az egyházi iskolák államosításával, az egyesületek feloszlásával kezdődött. Majd következett az egyházfők eltávolítása. Ordass Lajos püspök letartóztatása²⁰, Mindszenty József hercegprímás-érsek meghurcoltatása, kiiktatása a magyar köz- és politikai életből²¹, és Grósz József bebörtönzésével tetőzött 1951-ben.

Darvas József kultuszminiszter, 1950. április 15-én 350 budapesti és 605 vidéki szerzetes pap, illetve apáca átköltöztetését javasolta.²²

A döntő lépést Révai József előadása adta meg 1950. július 1-jén. Révai ekkor felszólalt az MDP Központi Vezetőségének ülésén, mégpedig a klerikális reakció aknamunkájának nemzetközi és hazai összefüggései témában, illetve az osztályharc éleződéséből eredően a felfokozott harc szükségességéről beszélt. Eszerint: „A klerikális reakció tömegagitációjának legfontosabb szervezeti keretei a különféle férfi és női szerzetesrendek. „A szerzetesek és apácák százai és ezrei járják az országot, és mint az imperialisták agitátorai, mint reakciós hírverők lépnek fel.”²³ Révai rendszabályokat sürgetett az ügy megoldása érdekében és szerinte a kormány „helyesen jár el, ha a rendházak egy részét közcélokra veszi igénybe...” ezekkel a szavakkal, mondhatni megadta a jelet a nyílt támadásra és az elkobzási akciókra. Az elsődleges, fő támadási célpont, a Jugoszláviával határos sávban lévő rendházak szerzetesei és apácái voltak, akiket 1950. június 9-ről 10-ére virradó éjszaka összegyűjtöttek.

FÉLREVERTÉK A HATVANI TEMPLOM HARANGJÁT

E politikai feszültségek között következett 1950. június 19-e reggele, amikor teherautókon, rendőri kísérettel Új-hatvanba szállították a Mosonmagyaróvárról és Tatárról kitelepített piaristákat²⁴. Ekkor félreverték a hatvani templom harangját.²⁵ A lakosság er-

²⁰ Ordass Lajos, magyarországi bányakerületi evangélikus püspök és társai elleni „bűnügyben” 1948. október 1-jén hirdetett ítéletet a Budapesti Uzsorabíróság különtanácsa.

²¹ Mindszenty József és társai elleni „hadjárat” a színpalak mögött már jóval előbb megkezdődött. – Bővebben: Moszkvának jelentjük – Titkos dokumentumok 1944–1948. Bp. 1994. Szerk. Izsák Lajos–Kun Miklós. – 1948. december 26-án letartóztatták a primást, és december 29-re már megvolt a Népügyészégi bejegyzés Mindszenty József és társai ellen. Az Olti Vilmos által levezé nyelt tárgyalás eredményét 1949. június 28-án hirdették ki. Az ítélet első és másodfokon is életfogytig tartó fegyházbüntetésre ítélte Mindszenty Józsefet.

²² Ez Darvas számításai szerint 100 ezer forint költséggel járt volna, ám cserébe 33 iskolai és kollégiumi „objektum” szabadul fel, 3870 férőhellyel.

²³ MOL 276.f. 53/15. ő.e. – Előterjesztés a Politikai Bizottsághoz (PB) a klerikális reakció elleni harcról. A PB 1948. november 25-i ülésén az egyház elleni harc irányítására 3-as bizottságot jelölt ki, melynek tagja Rákosi Mátyás, Farkas Mihály és Révai József lett.

²⁴ ÁBTL 3.1.9 V-46886/1., 2. számú dossziék tartalmazzák részletesen az 1950. június 19–20-án Új-hatvanban történt eseményeket. Kriszten Ferenc Rafael és társainak vizsgálati anyagai.

²⁵ ÁBTL 3.1.9 V-46886/2 80. l. A templom harangjának félreverése a nyomozás, majd a későbbi tárgyalás folyamán is központi kérdése volt a Hatóság embereinek. Az indok az volt, hogy a harang megkondulása volt a jel a tüntetés megkezdésére. A jegyzőkönyvekből kiderül, hogy a harang akkor kondult meg, amikor a teherautók megálltak a rendház előtt, a Hatvanba internált szerzetesekkel.

re azt hitte, hogy a ferencesekért jöttek, hogy elvigyék őket.²⁶ A hatvaniak provokatív sokkolása a rendőrség és az államvédelmi hatóság részéről mindig célba talált, gerjesztette a hangulatot. Ehhez nem kellett sok, csak bizonytalanságban tartani az embereket és fél információkat pletyka szinten terjeszteni, arról, hogy például a szerzeteseket elviszik a Szovjetunióba.

A rendház előtti téren folyamatosan gyülekeztek az emberek, hogy megvédjék a szerzeteseket és megakadályozzák elhurcolásukat, vagy inkább tiltakozzanak ellene. A rendőrség és az ÁVH pedig nem szerette, ha már két embernél több volt egy helyen, mert az már tömörülésnek minősült, melyet fel kellett oszlatni. A hír hamar terjed a Hatvanban történekről. Furcsa módon Péter Gábor, az Államvédelmi Hatóság vezetője, már a gyöngyösi rendőrkapitányságról hívta telefonon a rendházat és beszélt magával Kriszten Ferencsel, hogy a tömeget győzzék meg arról, hogy oszoljanak szét. De a hatvani polgárok nem mentek haza. Az ítéletben és az események utáni Hatósági jelentésekben is úgy tüntetik fel az egészet, mintha a ferencesek még biztatták volna a tömeget arra, hogy tartsanak ki, ne oszoljanak szét. Ennek az állításnak mond ellent Sike Mihály tanú vallomása, aki látta, hogy „a szerzetes azt mondta a tömegnek, hogy menjenek haza, mert ha nem mennek el, akkor nekik szerzeteseknek kellemetlenségük lesz. A szerzetesek a templom ajtajában többször, háromszor vagy négyszer megjelentek és felszólították a tömeget a távozásra.”²⁷ Holott mindannyian tudták mi fog történni, ami be is következett a késő esti órákban...

Az államvédelmisek szétverték a téren gyülekező tömeget, bementek a házakba tüntetőket keresni és nem egy alkalommal végigverték a tüntetésben „rész vettnek vélt” családokat, családtagokat. Az egyik összefoglaló jelentés szerint, a felháborított tömeg, „hangadók közreműködésével rendszerellenes trágár szavakat kiabáltak. Többen közülük botokkal, karókkal, ütlegelő eszközökkel voltak felszerelve”.²⁸ Ennek az állításnak megint ellentmond Sike Mihály tanúvallomása, mivel a tömeg túlnyomó része asszonyokból és gyerekekből állt, amíg a férfiak igen kevesen voltak.²⁹ Ez abból a szempontból logikus is, hogy a férfiak nagy többségükben a Magyar Államvasutaknál teljesítettek szolgálatot, így otthon sem tartózkodtak.³⁰ Borsányi Lajos felesége elmondta, hogy férje a tüntetés idején a hatvani cukorgyárban dolgozott, ő pedig otthon feküdt beteg.³¹ Az ÁVH „vadászata” több napig tartott, amíg begyűjtötték a hatvani lakosság egy részét.³²

²⁶ ÁBTL 3.1.9 V-46886/2 25. l. Beluczky Sándor feljegyzése.

²⁷ ÁBTL 3.1.9 V-071. 4. l.

²⁸ ÁBTL 3.1.5 O-9698/3. 198. l.

²⁹ ÁBTL 3.1.9 V-071. 4. l. – Sike Mihály tanúvallomása.

³⁰ ÁBTL 3.1.5 O-9698/1. 69. l. – Szilágyi János MÁV intéző az nap dolgozott és a tüntetést csak akkor látta, amikor vasutastársával hazafelé ment. A tüntetés után egy héttel vették őrizetbe. 1950. 06. 26 – 1953. 04. 10. volt internálva Recskre, demokráciellenes tüntetés résztvevőjeként. 1956-os rehabilitációt kérő beadványában azt írta, hogy a tüntetés éjjelén a hatvani személypályaudvaron volt szolgálatban. Ennek ellenére a Heves megyei osztály jelentésében az található, hogy tevékeny résztvevője volt a papi tüntetésnek, hangoskodott és több párttagot megfenyegetett.

A négy szerzetest – Kriszten Ferenc Rafael házfőnököt, Zsiga Sándor Kerubint, Tarcza Aurélt, Veres Gézát és két laikus testvért, Beluczky Sándor Cirjékét és Kálvin József Kalliszt – még azon az éjjelen letartóztatták és elszállították őket az Andrássey út 60.-ba, ahol megkezdődtek a kihallgatások.³³

A letartóztatottak ellen felhasználtak minden pszichikai és fizikai módszert, hogy megalázzák és megtörik őket, bevallják azt is, amit nem csináltak addig a pontig, hogy a tárgyaláson már csak igennel vagy nemmel feleljenek.

Veres János Géza ferences szerzetes így emlékszik vissza ezekre az időkre: „Péter Gábortól visszavitték a cellába. Levetkőztettek meztelenre, és amitől csak lehetett, mindentől megfosztottak. Minden gombot leszedtek, a harisnyát, nadrágszíjamat elvetették. A céljuk az volt, hogy lélektanilag kikészítsenek. A cellában és a folyosón is állandóan víz állt. Azt minden nap leengedték, majd feltöltötték kétóránként. Két téglát élére állítottak, arra padlót fektettek, hogy ne a vízbe lépjen az ember. Ez is a lelki tortúra egy formája volt. Amikor le- és felmentünk, mindig le kellett vetkőznünk meztelenre, még az anusunkba is belenéztek, nem rejtünk-e ott valamit. Ez is a lelki tortúra-

³¹ ÁBTL 3.1.5 O-9698/a 190. l. Amikor Borsányi Lajost internálták, feleségét és két kiskorú fiát kitelepítették a Hortobágyra, ahonnan csak 1953 szeptemberében térhetett haza. Távollétük alatt házukat államosították, bútoraik egy részét elhordták, másik része megsemmisült. Borsányi a recski internáló táborban szerzett májbetegségébe halt meg 1955. decemberében. Az operatív anyagból csak az derül ki, hogy 1950. július 27. – 1951. december 11. között internálva volt. Az 1957. október 31-i rehabilitációs jegyzőkönyv szerint, Borsányi Lajost indokolatlanul internálták, feleségét pedig indokolatlanul telepítették ki.

³² Azt gondolom, hogy az Államvédelmi Hatóság szisztematikusan, valamilyen lista, névsor alapján járt el akkor, amikor majdnem két hétig tartotta a begyűjtési hadjáratot Hatvanban. A rehabilitációs jegyzőkönyvekből kiderül, hogy az internált férfiak és kitelepített családtagjaik vallások voltak, vagy valamilyen kapcsolatban álltak a ferences szerzetesekkel, vagy csak azért, mert a MÁV-nál dolgoztak.

³³ Itt meg kell jegyezni azt a tényt, hogy a hatvani ferencesek letartóztatását követően, alig két hónap múlva a szerzetesrendek feloszlításának menetét és helyes eljárását összefoglalták egy tervezetben. Az egyes szerzetesrendek működési engedélyének megvonása tárgyában folyó év (1950) szeptember hó 1-je körül rendelet jelent meg. Végrehajtásának bizalmas előkészítésére az alábbiakat rendelték el (legfontosabb pontok):

1. leltározó bizottságok szervezése: működési engedély megfosztott szerzetesrendek ingatlan és ingó vagyonának leltározása és őrzése a testületileg illetékes megyei (fővárosi) tanács hatáskörébe tartozik és ennek biztosításáért a megyei (fővárosi) tanács elnöke felelős. A megyei (fővárosi) tanács elnöke ezt a feladatát az ÁVH megyei osztályvezetőjével (Budapesten erre külön kijelölt tiszttel) és a rendőrség megyei szemlélőjével (Budapesten külön kijelölt tiszttel) együttműködésben látja el. [...]

7. Napi jelentések: ahol a leltározás folyik, ez időtartamra el kell rendelni az éjjel-nappali távbeszélő szolgálatot. A leltározási bizottság elnöke a leltározás minden napján este 19 óráig távbeszélő útján is köteles jelentést tenni az illetékes megyei tanács elnökének. A megyei (fővárosi) tanács elnöke naponta távbeszélőn összesített jelentést ad a Belügyminisztérium helyi tanácsok főosztály információs csoportjának. *A jelentésnek tartalmaznia kell a munka menetét, az esetleges felmerülő akadályokat és gátló körülményeket, a volt szerzetesek hangulatát és a község lakosságának magatartását.*

Rendkívüli események esetén (csoportosulás, provokáció, ellenszegülés) a szükséges intézkedések megtételével egyidejűleg a megyei rendőrség szemlélő a megyei főkapitányságon keresztül azonnal jelentést tesz a BM információs csoportjának. (Kiemelés tőlem: Bank Barbara).

hoz tartozott. Megengedték, hogy hetenként kimossam az inget és alsónadrágot, ami rajtam volt. De vizesen kellett visszavennem, és rajtam száradt meg.

Körülbelül két hét után megkérdeztem egy őrtől, meddig lehet ezt kibírni.

– Általában egy hónapig – mondja. – Utána megőrülnek vagy elpusztulnak az emberek. Körülbelül négy hét múlva megbilincseltek, szememet bekötötték, és elvittek a Markóba, a II. emeletre. Ez volt a legszörnyűbb hely. Megkezdődött a „kezelés”. Elkezdték verni, többször is. A „kezelők” lábán gumiharisnya volt, hogy ne ficamodjon ki a lábuk, amikor rúgnak. Felváltva rugdaltak. Egyik a fejemet, másik a tomporomat meg a heréimet rugdalta. Ezt csinálták mondjuk este 8 órától 11 óráig. Amikor összeestem – de eszméletemet még nem veszítettem el –, elkezdték tépni a hajamat. Már alig volt hajam. Nekem kellett összeszedni a hajamat, hogy ne maradjon utánam szemét.

Egyik éjszaka vittek fürödni. Éppen olyan őreink voltak, akik nem ávósok voltak, hanem régi börtönőrök. Amikor bevittek mezítelen a fürdőbe, kérdezi tőlem az őr, hogy ugye hatvani vagyok. Miből gondolja, kérdem vissza. Mert olyan fekete a bőre, mint a suviksz. A rengeteg veréstől ugyanis elfeketedett a bőröm.

Kilenc hónapig voltam vizsgálati fogságban. Augusztus után már nem vertek, de a lelki kínzás folytatódott. Kilenc hónapja vagyok vizsgálati fogságban, számtalanszor voltam „kihallgatáson”, több száz oldalnyi jegyzőkönyvet vettek föl rólam, de erről, ami ebben a jegyzőkönyvben áll, eddig szó sem volt. A vádiratot többszöri felszólítás és fenyegetés ellenére sem voltam hajlandó aláírni. Egy üres papírra aztán ráírtam a nevemet, hogy a vádiratot, amit az előadó felolvasott, meghallgattam.

Holnap lesz a tárgyalás, maga mindenre csak azt mondja, hogy „igen”.

Ezután azt parancsolták, mondjam mindenre azt, hogy „nem”. Később a tárgyalás közben mindig megmondták, mikor kell igent és mikor nemet mondani. Gondolom, néha el is tévesztettem.³⁴

A BÍRÓSÁGI TÁRGYALÁS

Mikor már kellően megedzették a szerzeteseket, 1951. január 31-én sort kerítettek a bírósági tárgyalásra Olti Vilmos bíró elnökletével. A tárgyalás zárt ajtók mögött folyt, és I. fokon ítéletet hirdetett Kriszten Ferenc Rafael és hat társa ügyében.³⁵ Név szerint: Kriszten Ferenc Rafael, Veres János Géza, Zsiga Sándor Kerubin, Tarcza József Aurél, Karácsony Sándor, Fillér Rezső, Garami József ügyében A vád ellenük: a demokratikus államrend és köztársaság megdöntésére irányuló szervezkedés volt.³⁶

Ugyan nem levéltári bizonyíték, de Veres Géza visszaemlékezése bizonyítja, hogy a tanúvallomásokat nem önként tette egyik ferences szerzetes sem, de a velük elítélt má-

³⁴ Hetényi Varga Károly: Szerzetesek a horogkereszt és a vörös csillag árnyékában I. Pécs, 1999.

³⁵ I–IV. rendű vádlottakat 1950. június 19-én tartóztatták le, az V. rendű vádlott 1950. június 22-től volt rendőrhatalom alá tartozva, a VI. rendű vádlottat 1950. június 20-tól helyezték rendőrhatalom alá és a VII. rendű vádlott 1950. augusztus 6-tól volt őrizet alatt. Lfb. B. II. 9429/1950/3. Garami József és társai néven nyitottak dossziét, B. III. 0664/1952-es számon. Az ítélet Kriszten Ferenc és társai ellen szól B. II. 9429/1950/3. szám alatt.

sik három hatvani lakos sem. 1951. május 26-án a Legfelsőbb Bíróság másodfokon megerősítette az I. fokú ítéletet, kivétel ez alól Karácsony Sándor volt, akinek főbüntetését 12 évről 7 évre leszállították azzal az indokkal, mivel ő a Horthy-rendszerben rendőr volt, kevésbé veszélyes a fennálló államrendre, ezért enyhítették a rá szabott büntetést.³⁷ Ám a többiek, akik „szellemi szervezkedést” folytattak, veszélyesek a demokráciára nézve így fellebbezésüket elutasította a bíróság és az eredeti ítélet maradt hatályban.³⁸

Beluczy Sándor Cirjéket és Kálvin József Kalliszt Kistarcsára internálták. Az elítélt és internált hatvani férfiak családtagjait pedig kitelepítették a Hortobágyon létrehozott zárt táborokba, amelyek az ottani körülményeket tekintve felérték egy internálással.

A szerzeteseken alkalmazott kínzási formákat – főleg a kurtavas megpróbáltatásait, a hideget és az éhezést a Recskre internált hatvaniak is megtapasztalhatták. Az ide internált férfiaknak nem volt ítéletük, objektíve nem volt bizonyítható cselekedetük, de mégis, „szabadon hagyásuk veszélyeztette a demokratikus államrendet, ezért

³⁶ Ezen vád alapján, I. fokon, Kriszten Ferenc Rafaelt életfogytiglani börtönre, Tarcza József Aurélt 12 évre, másik két társukat, Veres János Gézát és Zsiga Sándor Kerubint 10-10 évre, ezen felül mellékbüntetésként 10-10 évre eltöltötték őket a közügyek gyakorlásától. A perben V–VII. rendű vádlottként már hatvani lakosok szerepeltek, akik a büntetés után azonnal, vagy egy-két nap múlva kerültek a Hatóság őrizetébe. Karácsony Sándort 10 évi börtönre, Fillér Rezsőt és Garai Józsefet 5 évi börtönre, mint főbüntetésre, valamint 10 évi közügyektől való eltiltásra, és ingatlan vagyoniuk fele részének elkobzására, mint mellékbüntetésre ítélte őket a bíróság. Az ítéletből az összefoglalóban, mind az utolsó kihallgatások jegyzőkönyveiben olvashatók azok a sematikus kifejezések, melyeket a Hatóság használt – és főleg nem egyházi személyek – a forgatókönyvszerű tanúkihallgatási jegyzőkönyvekben. Ezeket saját, önként tett vallomásokban nem lehetett megtalálni, csak az előre „kreált” jegyzőkönyvekben.

³⁷ Lfb. B. III. 0664/1952.

³⁸ Az ítélet után a szerzetesek annyira legyengültek, hogy Veres Géza megbetegedett a Gyűjtőben, míg Kriszten Ferenc Rafael 1952. szeptember 15-én a budapesti rabkórházban belehalt a verések és a rossz bánásmód okozta sérüléseibe. Veres Géza így emlékszik vissza az ítélet utáni börtönidőkre: „Vácot iszonyú káromkodással fogadtak. Levetkőztettek meztelenre, és minden szörzetüntől megkopaszítottak. Megalázó, megszégyenítő eljárás volt. Aztán megkaptuk a rabruhát, megkezdődött a rabélet. Az én számom 474 D 927 volt. Vádlott-társaimmal egy helyre kerültem. Vácra 1952. áprilisában elvittek Budapestre, a Gyűjtőfogházba. Egy valóságos hadsereg kísért bennünket. Velem együtt ugyanabban a rabszállítóban ült Zsedényi Béla, az első köztársasági elnök, valamint Szász Béla. A Gyűjtőben munkára osztottak be a gombüzembe. Kriszten Rafaelnek kiűjlt a betegsége. [...] Lába felszökött, néhány napig nem tudott jönni dolgozni, aztán elvitték. El sem tudott tőlünk búcsúzni. A gombüzem a legsötétebb munkahelyek egyike volt. A kurtavas a földszinten volt. Ott volt egy csatorna, és azon egy vasrács. Erre a vasrácsra kellett nekünk, csontig lesóványodott embereknek ráülni, hogy még borzalmasabb legyen. A kurtavásba kötés úgy történt, hogy a jobb lábat a bal csuklóhoz, a bal lábat a jobb csuklóhoz kötötték keresztbe vasláncsal. És azt addig csavarta az őr, ameddig bírta, hogy jó szoros legyen. Megkezdődött a kínok hat órája. A legtöbbje nem bírta, elájult. Akkor hozták a vizet, fellocsolták, kicsit engedtek a láncban, aztán ismét visszacsavarták.” Hetényi Varga i. m. 1999. Veres Gézát, Tarcza Aurélt és Zsiga Sándor Kerubint 1956. júliusában az Elnöki Tanács kegyelemben részesítette és kiszabadultak a börtönből, majd a Fővárosi Bíróság 2000. február 25-én Kriszten Rafael, Veres Géza, Tarcza Aurél és Zsiga Sándor Kerbin 1951. január 31-én hozott ítéletét semmisnek nyilvánította.

fogva tartásuk, vagyis internálásuk kötelező volt”. A hatvani lakosok közül 34 férfit internáltak a recski internálótáborba, ahol Vörös István életét is veszítette, ő már nem szabadulhatott 1953 őszén.³⁹ Őt 1950. július 28-án internálták. Klerikális beállítottsága miatt kizárták a pártból. Vörös István felesége az egyházon belül társadalmi munkát végzett, főmunkatársi feladatokat látott el. Vörös István elhalálózásáról az 1956. szeptember 30-i rehabilitációs jegyzőkönyvben nem található semmilyen feljegyzés, csak annyi, hogy a recski táborban 1951. december 14-én meghalt. Feleségét és 5 gyermekét Vörös internálását követően kitelepítették a hortobágyi Kónya-tanyára. A rehabilitációs jegyzőkönyvben még megjegyzik azt is, hogy az „adataink alapján nem fekszik el olyan terhelő bizonyíték, hogy Vörös István uszított volna, vagy verekedésben vett volna részt a tüntetés alkalmával. Vallásos érzülete nem képezett jogalapot internálásra.”⁴⁰

Binder Géza felesége a papoknál volt szakácsnő, ő is részt vett a tüntetésben. A család vallásos volt és 1950-ig mint harmadrendesek dolgoztak a ferenceseknél. Binder Gézát 1950. július 29-én internálták a recski táborba, ahonnan 1953. október 10-én szabadult. Az 1960. május 9-i rehabilitációs kérelmét visszautasították azzal az indokkal, hogy 1955-ben jogfolytonossággal visszavették a MÁV-hoz.⁴¹ Ferencsik Józsefet 1950. július 29-én internálták, mivel „klerikális beállítottságánál fogva, csatlakozott Hatvanban a tüntető tömeghez és fegyvert akart több társával szerezni. A tüntető tömeget bízta és demokráciaellenes kijelentéseket tett”.⁴² 1960. május 5-én a Belügyminisztérium elutasította a rehabilitációs keresetét.

Széles Györgyöt 1950. június 26-án vették őrizetbe. Internálásának indoka az volt, hogy részt vett az „új-hatvani demokrácia ellenes tüntetésben”. Az internáló táborból 1951. december 20-án szabadult. Rehabilitációs kérelmét elutasították.⁴³

Szilágyi Jánost 1950. június 26-án internálták és 1953. április 10-én szabadult a táborból. Véghatározatában internálásának indoklásaként az szerepelt, hogy „tevékenyen részt vett az új-hatvani demokráciaellenes szervezkedésnek”.⁴⁴ Kihallgatási jegyzőkönyvében, majd rehabilitációt kérő beadványában azt állította, hogy a tüntetés éjjelén a hatvani pályaudvaron volt szolgálatban és a tüntetést 800-900 méterről látta csak, amikor Juhász nevű vasutas társával hazafelé ment. A tüntetés után egy héttel vették őrizetbe. Rehabilitációs kérelmét a Belügyminisztérium elutasította.⁴⁵

Kardos István ugyancsak a vasútnál dolgozott bádógosként és mivel „tevékeny résztvevője volt az új-hatvani demokrácia ellenes tüntetésnek, ezért internálása államvédel-

³⁹ ÁBTL 3.1.5 O-9698/a. 28. l.

⁴⁰ ÁBTL 3.1.5 O-9698/a.

⁴¹ ÁBTL 3.1.5 O-9698/1. 21. l.

⁴² ÁBTL 3.1.5 O-9698/1 25-26. l. – 1952. szeptember 4-én, a recski táborban kelt ügynöki jelentésből kiderül, miszerint gerinctelen, megbízhatatlan, hazug ember. A Hatóság a kihallgatás és felülvizsgálatok után javasolta Ferencsik Józsefet átadni a KÖMI-nek (Közmunkák Igazgatósága) munkára.

⁴³ ÁBTL 3.1.5 O-9698/1. 59. l. – Széles György 1945 után a MÁV-nál dolgozott.

⁴⁴ ÁBTL 3.1.9 V-107372. 34. l.

⁴⁵ ÁBTL 3.1.5 O-9698/1. 69 l. – Szilágyi János 1955-ben kérte rehabilitálását.

mi szempontból indokolt”. 1950. június 26-án internálták a recski táborba, ahonnan 1951. december 20-án szabadult.⁴⁶

Vásárhelyi Jánost 1950. június 26-án internálták, az Új-Hatvanban történt „demokrácia ellenes tüntetésben való részvétel miatt”. Az elfekvő anyagban – a jelentés szerint – megállapították, hogy az ellene felhozott vádat nem ismerte el, mivel a tüntetés ideje alatt a hatvani állomáson szolgálatot teljesített és a tüntetésről egy fuvarostól értesült, de ő a szolgálati helyén maradt. Családját ugyanebben az időszakban kitelepítették, amelyről nincs semmilyen dokumentum. A Belügyminisztérium álláspontja a felülvizsgálatban az, hogy Vásárhelyi internálása nem volt teljesen indokolt, mivel megfélemlően ki sem vizsgálták az ellene felhozott vádakát. Súlyosabb hiba volt, hogy családját is érte ilyen vonatkozásban törvénytelenység.⁴⁷ (kiemelés: B. B.)

Tóth Sándor 1946-ban a vasúttól ment nyugdíjba, majd ezt követően 4 hold földjén gazdálkodott. 1950. június 26-án az ÁVH internálta, mivel „nevezett tevékeny résztvevője volt az új hatvani demokrácia ellenes tüntetésnek. Ezért internálása államvédelmi szempontból szükséges.”⁴⁸ A recski internálótáborból 1953 szeptemberében szabadult. Az 1952. augusztus 17-i felülvizsgálati jegyzőkönyv szerint 1950. június 18-án ebéd után a mezőről ment egyik méhész barátjához, amikor látta a templomnál a tömeget, majd oda is ment. Ott érdeklődésére elmondták, hogy viszik a papokat, amire ő megfordult és hazament. Egy hét múlva vették őrizetbe, majd internálták.

Zsákai Lászlót 1950. június 19-én, a hatvani „tüntetésen” vették őrizetbe. Először Kistarcsára, majd Recskre internálták.⁴⁹ Internálásával egy időben a családját a Hortobágyra, Kónya-tanyára telepítették ki. Házukat államosították, bútoraikat elárverezték. 1953. április 23-án szabadult, családja 1953. augusztus 25-én a Hortobágyról. Feleségével – a jelentések alapján – „mélyen klerikális beállítottságúak” voltak. Felesége harmadrendi tagja volt a hatvani ferences szerzetesrendnek. Rehabilitációs kérelmét a belügyminisztérium az alábbi indokkal utasította el: „Zsákai László internálása népidemokrácia-ellenes tevékenységével kapcsolatban történt, semmilyen összefüggésben nincs a személyi kultusz során létrejött törvénytisésekkel, ezért kártérítési kérelmét elutasítjuk.”⁵⁰

Csabli Lajos rehabilitációs kérelmében előadta, hogy az 1950. június 19-én lezajlott tüntetésben, mely miatt internálták, nem vett részt, mert nem is tartózkodott a városban. Ennek ellenére 1950. június 27-től 1953. április 21-ig internálták. Feleségét és két kiskorú gyermekét kitelepítették a Hortobágyra, ingatlanukat és ingóságait lefoglalták, bútoraikat hatóságilag elárverezték.⁵¹ Rehabilitációs kérelmét 1963. január 5-i keltezéssel azzal utasították vissza, hogy „ügye nem tartozik a személyi kultusz éveiben elkövetett munkásmozgalmi emberek ellen indított törvénytisztító eljárásokhoz.”

⁴⁶ ÁBTL 3.1.9 V-107363.

⁴⁷ ÁBTL 3.1.5 O-9698/a 129. l.

⁴⁸ ÁBTL 3.1.5 O-9694. 86. l.

⁴⁹ ÁBTL 3.1.9 V-107441.

⁵⁰ ÁBTL 3.1.9 O-9698/3. 157. l.

⁵¹ ÁBTL 3.1.9 O-9698/3. 197–198. l.

Domján Jánost 1950. július 7-én internálták⁵² és ugyan 1953. szeptember 4-én kiállították a szabadon bocsátási határozatot, de ekkor még nem szabadult.⁵³ 1950. júniusának azon az estéjén, Domján feleségével ment ki a templomtérre 20-21 óra között, ahol beszélt Fillér Rezsővel és még néhány emberrel. Domján állítása szerint Fillérnek nagy szerepe volt abban, hogy a tüntetésnek a későbbiekben egész más célkitűzései lettek.⁵⁴

Jávori (Jéger) Szilárdnak és testvérének, Jávori Jánosnak az internálási idejéről elmentmondó adatok állnak rendelkezésükre. Jávori Szilárdot a vizsgálati anyagok és az internálási véghatározata szerint 1950. június 26-án internálták, mivel „az Új-Hatvanban történt demokrácia ellenes tüntetésen tevékenyen részt vett.” és 1951. december 20-án szabadult Recskről.⁵⁵ Az operatív kardonja szerint pedig 1951. május 1-től 1953. április 9-ig volt internálva.

Berecz György vasúti raktárnok volt, akit a hatvani tüntetésen való aktív részvétel miatt 1950. június 26-án internáltak Kistarcsára, majd Recskre.⁵⁶ Kihallgatási jegyzőkönyvében azt állította, hogy a tüntetés napján, reggel szolgálatba ment és este ¾ 7-ig dolgozott, majd csak hazafelé menet látta a templom előtti tömeget, de nem ment oda. A templom téren történekekről csak másnap értesült. 1952. szeptember 11-i jelentés szerint az átlagteljesítménye a recski táborban 95%-os volt. Recskén az útpítésnél dolgozott. Vizsgálati anyaga nem volt. 1953. április 17-én szabadult Recskről. Feleségét és három gyermekét az anyjával együtt kitelepítették a hortobágyi Borzas-tanyára, ahol rizstermesztésen dolgoztak. Berecz György édesapját, Berecz Kálmánt szintén internálták.

Ignatovics Sándort 1950. június 26-án internálták az új hatvani tüntetés miatt először Kistarcsára, majd onnan Recskre.⁵⁷

Aradi István MÁV kocsifelíró, 1950. július 4-én internálták és 1953. április 11-én szabadult a recski internáló táborból.⁵⁸

Bodonyi Tibor rendszeresen ministrált a hatvani ferenceseknél, MÁV pályamunkás. 1950. július 12-ével internálták. Internálása „államvédelmi okból szükséges” volt. Nagy József internált, kihallgatási jegyzőkönyvében azt vallotta 1952. augusztus 28-án, hogy a hatvani ferences templom előtti „tüntetésen” nem találkozott Bodonyival, csak az internálásuk alatt, Recskén beszélt vele, mivel egy munkahelyen dolgoztak.⁵⁹

⁵² ÁBTL 3.1.9 V-070. 15. l.

⁵³ ÁBTL 3.1.9 V-070. 19. l.

⁵⁴ ÁBTL 3.1.9 V-070. 3. l.

⁵⁵ ÁBTL 3.1.9 V-107456. Jávori Szilárd a tüntetést megelőzően MÁV főkalauzként dolgozott. Elképzelhető, hogy 1951 decemberében tényleg szabadult Recskről, mivel Sztálin születésnapja alkalmából 31 főt elengedtek a recski táborból. Azonban az is lehetséges, hogy tovább vitték másik internáló táborba.

⁵⁶ ÁBTL 3.1.9 V-107483. 11. l. – Berecz György az egyházi tanács tagja is volt.

⁵⁷ ÁBTL 4.1 A-1335.

⁵⁸ ÁBTL 3.1.9 V-295.

⁵⁹ ÁBTL 3.1.9 V-069 15. l. – Mivel Nagy József vallomása nemleges volt Bodonyival kapcsolatban ezért nem jegyzőkönyvezték a teljes vallomást!!!

A hatóság által készített összefoglalóból az is kiderül, hogy mivel a tömeg kitartóan viselkedett, így a BM (Belügyminisztérium) illetékes szerve elrendelte a tömeg erőszakos felosztatását. A tömegosztatás 1950. június 20-án éjjel 1 órakor kezdődött. Abból az elvből kiindulva, hogy aki addig nem megy haza, az csakis azzal a céllal tartózkodik ott, hogy aktívan is képes fellépni a rendszer intézkedéseivel szemben. A rehabilitációs vizsgálatokat megnehezítette, hogy a „leírt eseménnyel kapcsolatos rendőri vizsgálati iratok nem fekszenek el a Heves Megyei Rfk-n, mivel a BM illetékes szervei irányították az akciót.”⁶⁰ (kiemelés: B.B.)

A hatvaniak esetében színes és széles a skála, a forgatókönyv teljes volt: provokáltak egy tüntetést, az „egyházi reakciót” megsemmisítették azzal, hogy letartóztatták a ferenceseket, majd a demokráciaellenes, zavargó embereket is kivonták a mindennapi életből – értve ezen a hatvani lakosok internálását és családtagjaik kitelepítését a hortobágyi Kónya-, illetve Borzas-tanyára.

Fontos volt, hogy bebizonyosodjon, hogy ezeknek a családoknak volt valami közük az egyházhoz, vagy a MÁV-hoz. Az egész ügy olyannak tűnik, mintha szisztematikusan, egy előre elkészített lista és forgatókönyv szerint, az egész városon áttiporva végre hajtotta az akcióját az Államvédelmi Hatóság. Amely cselekménnyel tudatosan, és teljesen megfélemlítették a város megmaradt lakosságát. Csírájában elfojtottak minden megmozdulást, nehogy valaki a „népi demokráciára” törhessen és fenyegetse a fennálló államrendet.

Kozma László

IFJ. BÁTAI JÓZSEF, A TANÍTÓ

Bátai József 17 éves gimnazistát 1950. június 23-án, családjával együtt kitelepítették a Hortobágyra. Életének erről az időszakáról megírta emlékezéseit, közreadjuk naplóját. Balatonalmádi otthonában most azért keresem fel, hogy személyes találkozás során kapjak választ arra, ami a dokumentumok sorai között rejtőzik. Hogy volt képes egy kamaszfiú olyan iskolát szervezni a nála csak pár évvel fiatalabbaknak, ami nemcsak továbbtanulásukat, de gondolkodásukat is megalapozta, és nemcsak elviselhetővé tette a minden szempontból sivár környezetet, hanem olyan élményekkel ajándékozta meg őket, melyekre később is szívesen emlékeztek vissza, és amelyekről ma is felragyogó szemmel számolnak be. Bátai tanár úr – mert ez a rang megilleti, habár szabadulása után más pályát választott – több mint száz levelet őriz, melyeket az évek során kapott volt tanítványaitól.

Bátai József emlékezéséből egy kor története bontakozik ki, elevenedik meg. Dokumentumokat hoz elő, összeállította a Kónyán létesített tanyasi iskola történetét. Először csak felügyelte az általános iskolás gyerekeket, átkísérte őket az állami iskolába, azonban a második évtől kezdve megbízzák a tanítással. A „kitelepítettek” gyerekeit ugyanis el akarják

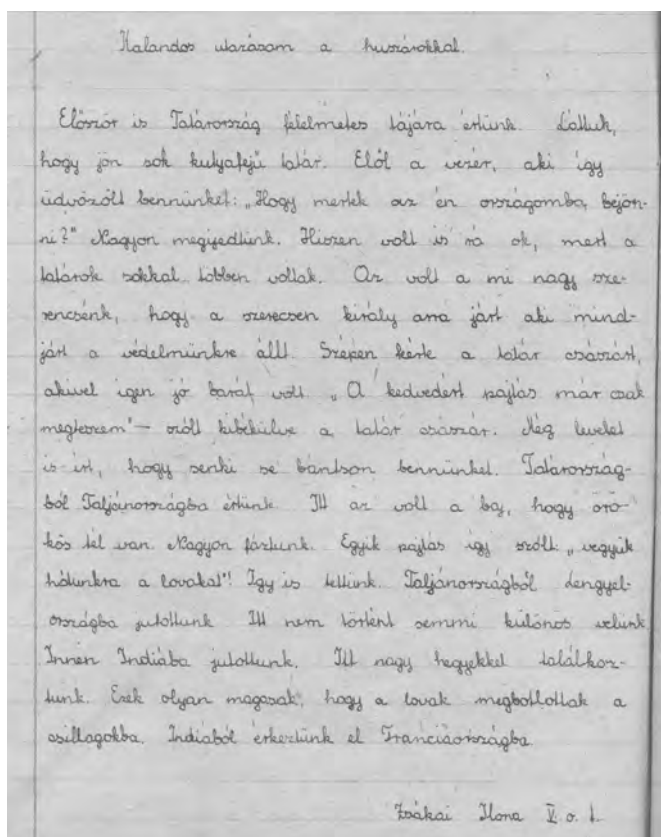
⁶⁰ ÁBTL 3.1.5 O-9698/3. 198. l.

választani a falusiaktól, a mindig éber hatóság valószínűleg észbekapott: soha nem lehet tudni, milyen bajok származhatnak az érintkezésükből. A tankötelezettséget azonban teljesíteniük kell, igaz, a gyermekmunkáról sem mondott le a gazdaság, a nyári időszakban, a szünetek alatt dolgoztatták őket, a rizsföldeket gyomlálták. Ezért aztán egyik épületben összevont iskolát szerveznek, minimális módon felszerelik, a bizonyítványt az állami iskola pecsétjével látják el. A bürokrácia valamennyire működik, a gyerekek korábbi iskoláiból átkérlik az okmányokat, igaz, ez csak az általános iskolásokra vonatkozik, a középiskolás korúak nem folytathatják tanulmányaikat. Emiatt Batai Jóska sem tud leérettségizni, ezt majd később, a szabadulás után kell pótolnia: semmi akadályja tehát annak, hogy a kicsikkel foglalkozzon. Először nem akarja vállalni, ami érthető, hiszen nincsen képesítése, még maga sem fejezte be a gimnáziumot. Aztán mégis rááll. Közrejártszat ebben a cserkész-múlt, ahol őrszvezető volt, meg az, hogy vallásos nevelést kapott, többször ministrált is – megszokta, hogy ne térjen ki a feladatok elől. A döntés valóban komoly, a kihívás a fiatalember egész egyéniségét megérinti. És a kisebbek előtt megjelenik Batai tanár úr, aki képes fegyelmet tartani, és úgy megszervezi az oktatást, hogy azt még a nyilvánvalóan sokkal jobb lehetőségekkel rendelkező kinti iskolák is megirigyelhetnék.

Ebben a tanintézményben dicsőség a tanulás, szégyen az, ha valaki nem tud valamit. Lelkesen tanulnak verseket, bekapcsolódnak az iskola munkájába. Jóska a négy felső tagozatos osztályt összevontan tanítja: óravázlatai mutatják, hogy míg egyik osztállyal közvetlenül foglalkozott, a többiek számára önállóan megoldandó feladatot szervezett. Még a napközit és a tanulószobát is megoldotta: délutánra ugyanis meghatározott ideig tartó „szilenciumot” rendelt, amely alatt a következő napra kellett tanulni. Ennek betartását úgy ellenőrizte, hogy körbejárta tanítványait: ahol kellett, segítséget nyújtott. A finanszírozás területén a nagylelkű szocialista állam teljes önállóságot biztosított a kitelepítettek közösségének: ez azt jelentette, hogy az iskolaszereket, könyveket a közösségnek kellett megvásárolnia a munkájukért elszámolt éhbérért. Batai Jóska fizetését is a közösség állta. Mivel az étkezésekre még kifizetés előtt levonták a megfelelő összeget, a fizetés tulajdonképpen csak a megélhetést fedezte, a családi kassza a levonás után nemigen gyarapodott. A tanító személyiségének ilyen körülmények között kellett annyi tüzet, lelkesedést gyűjtenie magába, hogy abból a tanítványainak is jusson. És hogy ez milyen fényesen sikerült, azt a ma már nagymama-nagypapa korú akkori diákok elbeszélései tanúsítják: valamennyien úgy emlékeznek vissza Jóskára, mintha náluk sokkal idősebb lett volna, mint aki-re fölnéztek, pedig csak négy-öt év választotta el őket egymástól. A szigorúság, következetesség ugyanakkor a legteljesebb együttműködésen, ma úgy mondanánk, részvételi demokrácián alapult, csakhogy Batai tanár úr ezt nem üres szólamként kezelte. A megszólítás az egyszerre közvetlen és tekintélyt biztosító Józsi bátyánk, a cserkészmegszólítás volt.

A tanulással kapcsolatosan különféle diákbizottságok működtek: az egyik a rendszeresen megtartott szavalóversenyek, a másik a kifejező olvasás vagy a rejtvénykészítő verseny elbírálásával foglalkozott. A bizottságok üléseztek, tanácskozásaikon jegyzőkönyv készült, melyet hitelesítettek is. Ezek a tevékenységek segítettek kialakítani a szellemnek, az alkotásnak azt a világát, mely úgy jelentett védelmet a sivár környezettel szemben, hogy nem zárkózott magába, hanem éppen a tudomány, az irodalom legnagyobbjait, költőket, írókat

nyert meg szövetségesül, egyben le is foglalta a gyerekeket. Mert itt olyan alkotásokról is tanultak, olyan költők nevével is találkoztak, akiket a kinti szabad világ száműzött a hivatalos tankönyvekből. (Sajnos, ennek is voltak korlátai, mivel nem tudtak megfelelő számú könyvhöz, olvasmányhoz jutni.) Jóska kinti rokonaitól és szabad osztálytársaitól is igyekezett könyveket, műsorfüzetet beszerezni. Így adtak elő jeleneteket például a „kiserdőbe” szervezett kirándulásaikon vagy az iskolai ünnepségeken. Akinek jól sikerült a fogalmazása, bemásolhatta az úgynevezett Aranykönyvbe. Már feltéve, ha elég szép volt az írása. Mert ha nem, akkor a feladatot egy másik kolléga végezhetette el, akinek így szintén jutott a dicsőségből. Az „Aranykönyv” elnevezés voltaképpen egy egyszerű füzetet jelöl, melybe kitüntetés volt beleírni: csillogását a jól végzett munka öröme adta. És a gyerekeknek így lett egy könyve, ahol számon tartották őket, ahol számított a szorgalom, az igyekezet. Az Aranykönyvből Petőfi: János vitézével kapcsolatos fogalmazást közlünk: Zsákai Ilona munkája bizonyítja, hogy a költészet is jelen lehetett a hortobágyi pusztaságon.

Kalandos utazásom a huzárokkal – Zsákai Ilona⁶¹ dolgozata az Aranykönyvből

⁶¹ Zsákai Ilona második neve Piroska, ma mindenki Zsákai Piroska néven ismeri.

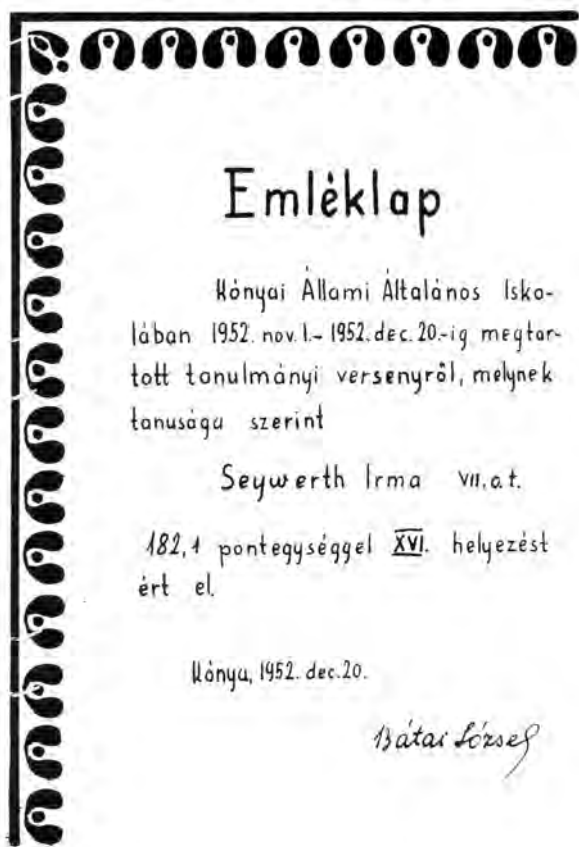
Bátai József feljegyzéseinek egy-egy mondatából kirajzolódik az őket körülvevő világ kegyetlensége is – ilyen háttérrel kellett Petőfit, költészetet oktatni, hitelesen képviselni a szellemi, tudásbeli értékek magasabbrendűségét. Újabb csoportok érkeznek, egyik rabtársuk öngyilkos lesz, az örök különféle értelmetlen büntetéseket agyalnak ki számukra. A hiányzások indoklásában ott szerepel a lábbeli hiánya, ami nyomorúságos körülményeikre utal.

Hiányzások igazolása

A tanulmányi munka szervezésekor helye volt az egyéni kezdeményezéseknek is: a sikeressé vált rejtvénytérkép- és megoldó versenyt a gyerekek találták ki. Versenyeztek egymással a tanulópárok és az osztályok is, ez egymás segítségét jelentette. Környezetük tárgyait rendezték rejtvényekbe, ezért is megható például az, amikor egyik fiú húsz darab árat rajzolt. Megfejtése: huszár, ami azt is tanúsítja, hogy az emberi fantáziát, alkotóképiséget nem lehet korlátok közé szorítani, a legegyszerűbb alkotóelemekből is képes építkezni, a szellem a humor bűvópatakjait is képes megtalálni.

A táborban élő gyerekek éheztek a szeretetre, megbecsülésre, hiszen szüleiknek egész nap dolgozniuk kellett, este kimerülten tértek haza. Jóska megteremtette körülöttük a szellem világát, melyben érdemes volt dolgozni, öröm volt felkerülni a faliújság dicsőségoldalára. A tanulmányi eredményekről részletes kimutatás készült. A következő „Emléklap” a versenyek komolyságáról tanúskodik: szerepel rajta a verseny ideje, a tizedesig menő pontszámítás is mutatja, mennyire komolyan vették a teljesítményeket.

Emléklap Seywerth Irma részére

Szigorúsága ellenére sem volt „vaskalapos” tanár: a sokféle foglalatosság szervezésével tudatosan akarta lekötni a gyerekek idejét, hogy ne legyen rajtuk úrrá az unalom, a sivárság, hiszen mozgásuk erősen korlátozott volt, csak a kiserdőig mehettek, ezt a helyszínt kellett játékkal, mesével, eseményekkel megtölteni. Szerveztek szórakozásokat is, ennek része volt az iskolai ünnepségekre való felkészülés, a tánc, az ének, amit ilyen módon a hivatalosság sem kifogásolhatott. Horváth Edit erdészklány táncokat tanított be, melyeket az iskolai ünnepségek keretében adtak elő: a dokumentumok között részletes koreográfiai leírásokat találok. Az éneket, a táncműsorokat Jóska a kitelepítésbe is magával hozott harmonikával kísérte. Mások is igyekeztek segíteni: a táborvezető, Boldizsár Emil például volt csapattisztként került kitelepítésre, ő a maga szakmájában eligazítást készített a számháborúhoz, melynek szövegrészletét érdemes idézni: „Védőfél: Saját ország területe, ahol az ellenség rajtunk túlharcolta magát, jelenleg a harcok az Erdélyi széleken folynak. A visszahagyott „Kónya” partizánszakasznak feladata a tanyától keletre lévő vasút menti erdőrészben védőlegesen megtelepülni és az erdőtől kb. 1,5 km-re haladó vasúton a szállítást megakadályozni.” A szakszerű katonai utasítás nyilván imponált a gyerekeknek, fokozta a játék komolyságát, közben pedig helymeghatározásként Erdély neve is elhangzott. Az előkészületekhez tartozott a kellékek, a számok elkészítése.

Számháborús számok

Külön története van azoknak a tárgyaknak, melyeket a tanító-nevelő munka során használtak. Az év végi ünnepélyen például a kislányok karikagyakorlatot mutattak be. Pénz persze nem volt erre a számukra túl költséges tornaeszköze. A kitelepítettek között viszont akadt egy asztalos, aki megjelölte, hogy az építkezésen malteroslányként

dolgozó hatvani vasutas asszony, Mayerné milyen deszkaanyagot hozzon. Ebből aztán vékony léceket szabott, meghajlított, összeragasztotta, befestette fehér festékkel, és máris megvolt a világ legnagyobb tornakarikája. Biztosan a gyakorlatok is szebben sikerültek ezzel az eszközzel, hiszen a kislányok is meg akarták mutatni, hogy nem méltatlanok a közös összefogásra. De bemutattak zászlógyakorlatokat is, egy Hortobágyon készült nemzetiszínnű zászlót most a kezemben tartok, Bátai József személyesen magyarázza a készítés fortélyait. „A nyelét ágakból faragták a gyerekek, a kiserdei kirándulásainkon vágtuk őket. A piros-fehér-zöld vásznat a három színből Szép Sándorné, egy zsidai kereskedő felesége varrta össze. A nyélhez rögzítést két rajszöggel oldottuk meg.” Mikor arról érdeklődöm, hány zászlóval végezték a gyakorlatot a tanévzáró műsorban, Bátai József megérti a bújtatott kérdést, elmosolyodik: „Természetesen, mindenki két zászlót tartott a kezében, mindkettő nemzetiszínnű volt. Nem szólt érte senki, pedig akkoriban a hivatalos ünnepélyeken a zászlók mindig párban jártak, a vörös is kötelező volt... De nem szóltak azért sem, hogy az osztály falára kiírtuk a József Attila-idézetet: „Mi vagyunk az élet fiai, a küzdelemre föl Kent daliák.”

Pedig többször kaptunk ellenőrzést, a látogatásokat nem jelentették be, de úgy láttam, elégedetten távoztak, hiszen a gyerekek valóban megérdemelték az osztályzatokat. Emlékszem, a tanyasi iskola igazgatója, Széll Kálmán először nem hitte el, hogy az öt nyolcadikos tanuló mindegyike kitűnőt érdemel. Eljött, ellenőrizte, aztán elégedettségét azzal fejezte ki, hogy szerzett pár könyvet a számunkra.”

Készültek olyan eszközök is, melyek sérülékenyebbek voltak, nem lehetett megőrizni őket: síkidomok papírból, végül már azon is versenyeztek, ki tud bonyolultabb alakzatot összeállítani. Közben persze kiválóan megtanulták az idomok tulajdonságait. A mértani feladatok között szerepelt a betűelforgatás, ezt a feladatot Jóska találta ki. Alkalmazta a mostani oktatási reform egyik fejlesztését, a szöveges értékelést is. „Két-tős könyvelést” vezetett, füzetébe a „hivatalos” naplónál részletesebb feljegyzéseket, értékelést készített a tanulók teljesítményéről. Elérte, hogy a tanulók büszkéek voltak iskolájukra, ennek írásos dokumentuma is van: a volt tanítvány, Ábrahám Zoltán már a szabadulásuk után a következőképpen ír volt tanítójának: „Jócsi bátyám, igyekszem a kónyai iskola hírnevét nem kicsinyíteni...” Torokszorító, hogy ez az iskola hivatalosan nem is létezett, hiszen a dokumentumokon, bizonyítványokon a hortobágyi állami iskola pecsétjét használták. Ugyanakkor pedig a finanszírozást, oktatást nagyrészt a kitelepítettek közössége oldotta meg.

A tábor felosztatásakor Jóskát a tanyasi iskola igazgatója szerette volna tanítóként ott marasztalni, azonban erre nem vállalkozott, igyekezett elkerülni abból a környezetből. Kedves emlékként őrzi azonban azt a „működési bizonyítványt”, melyet Széll András igazgató állított ki számára.

Tevékenységének utolsó aktusaként Bátai tanár úr tanítványai között emlékül kiosztotta a taneszközöket. A háromszínű zászlók nyelére ráírták az évszámot és a helyszínt, indulhattak tovább a kinti élet nem könnyű küzdelmeibe. Orvos nagybátyja Várpalotán volt rendelőintézet-vezető, a család ezért Csórra költözött albérletbe egy parasztcsaládhoz. A „szocialista városba” ugyanis a kitelepítettek nem költözhetek be, erre csak

1958-ban volt lehetőségük. Nemcsak hogy elkobzott ingó és ingatlan javaikat nem kapták vissza, letelepedésük lehetőségeit is korlátozták. Édesapja az Április 4. gépgyárban, majd annak felépülte után az Inotai Erőműben dolgozott. Bátai József 1955 nyarán végre leérettségizhetett, ezután a miskolci egyetem bányamérnöki szakát végezte el, a várpalotai bányában helyezkedett el. Feleségével Várpalotán ismerkedtek meg, 1959-ben házasodtak össze. Egyébként a korra jellemző adat: feleségének családja kuláklístára került, habár őket nem telepítették ki. Az ok: az édesapa vasutasként kertet is művelt, gazdálkodást folytatott, az alacsony fizetés mellett így teremtette elő családja élelmét. 1941-ben a Délvidékre rendelték. Lánya innen is őriz egy emlékkockát: az apa vasúti hajtányon viszi őket, közben lönek rájuk.

Kitelepítés, kuláklista, szocialista iparfejlesztés, rizstermelés, szénbányászat – az 1950-es évek gazdasági-politikai történetének kulcsfogalmai. És kulcsfogalmai Bátai József életének is. „A legtöbb foglalkozás maradandót hoz létre, a bányász által megtermelt érték, a szén azonban elfoszlik, füstté válik” jegyzi meg beszélgetésünk végén. Én azonban úgy gondolom, ez egyszer Bátai tanár úr téved. Mert bányamérnöki tevékenységével azt a pályát folytatta, melyet tanítóként a hortobágyi táborban kezdett el: meleget osztott, amikor fagyba fordult természet és történelem.

VÖRÖS CSILLAG A HORTOBÁGY FELETT⁶²

1950. június 23-án Szentgotthárdon a tanárok évzáró bált rendeztek. Bátai Jóska harmadik osztályos gimnazista oda készülődött. Kiválóan harmonikázik, hangszerét most is magával viszi, ennek az estének a története azonban nem a szórakozás miatt emlékezetes a számára.

„A bálon egyik osztálytársammal együtt mi szolgáltattuk a zenét. Körülbelül éjfélig tartott az összejövetel, akkor mentünk haza. Reggel három óra tájt szüleimmel arra ébredtünk, hogy a kaput zörgetik. Apámat átvitték a rendőrségre, és ott közölték vele, amit egyébként írásba is adtak, hogy a »közjó« érdekében kitelepítik, amit azonnal végre is hajtanak. Kíséretet is kapott, két ávós és úgynevezett kék rendőr kíséretében tért haza. Két óránk volt a csomagolásra. Végül is a két »kék rendőr« segített úgy, hogy összekapta a lepedőt és belehúzta a holmit. Már kora reggel kinn voltunk a vasútállomáson, és úgynevezett marhavagonokba kerültünk. Időközben a szomszédos falvakból is hoztak sorstársakat, míg végre délben elindult a vonat velünk a Hortobágy felé. Két napig tartott az út. 1950. június 25-én, vasárnap értünk Hortobágy állomásra, ahonnan zetorokkal kivittek Kónya-tanyára.

A tanyán nem volt semmilyen épület, úgyhogy leraktak a puszta földre. Közelgett az este, hol húzza meg magát ez a rengeteg ember? Egy pajta északi oldalát ponyvával beszőgezték, itt töltöttük az első éjszakát. 17 éves voltam. Később a vihar szétszakította ezeket a ponyvákat, akkor költöztünk be a birkák által elhagyott birkahodályba, ahonnan előzőleg körülbelül fél méter magas trágyát takarítottunk ki. Aztán később a

⁶² Kövesdy Zsuzsa interjúja Bátai Józseffel, 2006.

kisgyermekes családok részére megérkezett egy kb. száz személyes fabarakk. Ezt úgy kell elképzelni, hogy nem volt benne elkülönítve semmi, hanem egy térségben, emeletes faágyakon közel száz ember élt. Időközben vályogból két vályogépület épült, mert amikor megjött az őszi esős időszaka, a birkahodályba befolyt a víz, és az ott lakók emiatt sokat szenvedtek. Szentgotthárdról 7 vagy 8 családot vittek el. Köztük volt az akkori bírór, a városbíró, egy idős bácsi a feleségével, kereskedők, vendéglősök, ezek ismerősök voltak. A közeli falvakból is akadt ismerős, voltak olyanok közöttük, akik a földosztáskor kaptak földet, mégis bekerült a kitelepítésbe. Édesapám kereskedő volt, egyébként a kaszagyárban dolgozó kovácsnak volt a fia – aki az I. világháborúban meghalt –, édesanyám apja kályhásmeister volt. A politikai életben nem vettek részt, arra gondoltunk, hogy a lakásunk miatt kerültünk a kitelepítésbe. Lakásunkba egyébként a közigazgatásban valamilyen funkciót betöltő Áldott Margit nevű hölgy költözött be olyan gyorsan, hogy a kilincsen még ki sem húlt a kezünk nyoma: hát ilyen volt akkoriban a szocializmus által osztott áldás. Amikor eltávozott Szentgotthárdról, elvitte az összes bútorunkat is, úgyhogy abból sem kaptunk vissza semmit. A rendszerváltás után a lakásért egyébként inkább jelképes összegű kárpótlási jegyet kaptunk. Örültünk ennek is, habár a lakás értékét nem tette ki.

A Hortobágyon kezdetben a mezőgazdaságba jártam ki dolgozni, mindenes voltam. Arattam, csépeztünk. Egy napi cséplésért kettő forint ötven fillért kaptunk. Ebből fizettük az ellátásunkat, a meglehetősen gyenge étkezést. Voltak idősebbek, betegek, akik nem tudtak mezőgazdasági munkát végezni, őket a közösség eltartotta, ez azt jelentette, hogy ellátásukat levonták a bérünkből. Ez volt akkoriban a társadalombiztosítás. Az persze nem számított, hogy mennyi értéktől, lakástól, ingóságoktól fosztották meg őket. Kulimunkát végeztünk a rizsföldeken, télen pedig juhász voltam. Reggel háromkor indultunk Árpádalmára. Nem is az volt a nehéz, hogy dolgozni kellett, hanem a kilátástalanság, mert egyszerűen nem volt látható a kényszerű itt tartózkodás vége. Egy elítélt tudja, hogy egy évig, három évig vagy tíz évig kell börtönben lennie és utána szabadul, itt ilyen kilátás nem volt.

Zárt területen éltünk, rendőrök őriztek bennünket. Később a szabadokkal való érintkezés, a munkába járás során, hiszen sokféle munkahelyünk volt, nagyobb távolságokra is, megtudtuk, hogy más táborok is vannak, például Borsós, az egészről azonban nem volt áttekintésünk. Kezdetben sem csomag, sem levél nem volt. Úgy gondolom, hogy titokban akarták tartani az egészséget, aztán később, fél év vagy egy év múlva levelezés folyhatott úgy, hogy a befelé jövő leveleket is átnézte a rendőrség, nem csak a kifelé menőket. Leveleket csak nyitott borítékban lehetett földadni a rendőrségen keresztül. Előfordult, hogy a kitelepítettek részére küldött csomagot elkobozták. Így jártunk mi is Szekér nagypapa húsvéti csomagjával. Máig sem tudjuk, mit küldött, mert a rendőrség elkobozta, igaz, ezt legalább szétszította a közösségnek, ennyi haszna mégiscsak volt a küldeménynek.

A környéken igen rossz hírünket költötték. Azt terjesztették, hogy itt csupa báró, gróf, háborús bűnös, katonatiszt van. Ezért a mi Bátai nevünket sokszor elértették Báthoryra, mert ez jobban megfelelt az elképzelésüknek, így hát rossz időben bárósod-

tunk. Azután amikor kiderült, hogy itt dolgoz emberek élnek, akiktől inkább tanulni lehet, akkor felengedett ez a viszony, és ha nem is barátságos, de legalább nem volt ellenséges. Mivel az alapvető élelmiszerekből – tej, hús – is hiány volt, a kisebb gyermekek ezt különösen megszenvedték. Ezért rendkívüli engedménynek számított, amikor megengedték a családok szétszakítását: ha volt kinti rokon, nagyszülő stb., a kisebb gyerekeket el lehetett vinni. Képzelték, hogy ezt a szülők hogyan élték meg. Előfordultak indokolatlan önkényeskedések, habár egész kitelepítésünk önkényes volt, ezek helyi ráadásnak számítottak. Ilyen volt a létszámmellenőrzés, melyet kezdetben gyakrabban tartottak. Megszökní nem lett volna értelme, hiszen hová mehettünk volna, de úgy látszik, ébren akarták tartani annak a tudatát, hogy hol is vagyunk. Este kilenc-tíz óra körül ötösével fel kellett sorakozni, akkor megszámoztak bennünket, de ez soha nem stimmel. Sokszor ott álltunk éjfélig, éjfél utánig, és ott azzal szórakozott az ember, hogy megfigyeltük, hogy a csillagok hogyan változtatják a helyüket. A legvörösebb mintha nem akart volna mozdulni, merőn nézte a fáradt rabok csapatát. Egyik őrsparancsnok valamennyi őrzőnkön túltett: kedvenc szavajárása az volt, hogy a szocializmus késével fog megoperálni bennünket. Lehetett valami belső törés az életében, mert nemsokára éppen ő lett öngyilkos.

Azután változott a »munkaköröm« megbízást kaptam arra, hogy foglalkozzam az általános iskolás korú gyerekek oktatásával.”

IFJ. BÁTAI JÓZSEF NAPLÓJA

A Hortobágyon létrehozott 12 tábor közül most a Kónya-tanyára került gyermekek életének, sorsának alakulását szeretném leírni. Az 1950–51. tanévet az iskolaköteles gyerekek a tábortól mintegy 1500 métere lévő tanyasi iskolában kezdték meg. Az oktatás részben osztott rendszerben folyt. Ez azt jelentette, hogy az alsó négy és a felső négy osztály felváltva délelőtt és délután együtt tanult. A táborból a gyerekek csoportosan mentek és jöttek az iskolába két felnőtt – Berzsenyi Piroska és Tamaskó Lidia – kíséretében.

1951. április 11-én, szerda este a közölünk való táborparancsnok közölte, hogy a rendőrség kijelölése alapján én fogom Lídia helyét átvenni. Így kezdődött nevelői beosztásom. Nem tagadom, vegyes érzelmekkel fogadtam. Hálás feladat gyerekekkel – ifjakkal – foglalkozni, de sok a buktató is. Elfogadnak-e a viszonylag kis korkülönbség ellenére? A szülői elvárásoknak is eleget tudok majd tenni? Talán cserkész múltam is befolyásolt a döntésben, illetve abban, hogy nem tiltakoztam. Az őrsparancsnok közölte kívánságait: életet teremteni a fiatalok között, műsorokat rendezni, lehet táncolni is, de először tanulás, és csak utána játék.

Új beosztásom úgy kezdődött, hogy reggel nyolc órára kellett a felső tagozatosokat kikísérni a tanyai iskolába. Piroska segített. Eleinte közösen végeztünk mindent. Együtt kísértük ki az alsó tagozatot, a felső tagozatot, együtt mentünk eljűk. A bennlévő társasággal együtt foglalkoztunk: segítettünk a házi feladatok elkészítésében, a nagyobbaktól kikérdeztük a leckét, majd együtt játszottunk velük. Napok múltán külön

kezdünk egyet-mást csinálni, például a ki- és bekísérést. Aztán már kizárólag a felsősökkel, a nagyokkal foglalkoztam. Már megismertem őket névről is. A ki- és befelé tett séták alatt próbáltam őket énekelteni. Hamarosan énekszóval vonultunk be a táborba. A friss, vidám énekhang tetszett a bennlévőknek, hallatára kijöttek az őrsről is. Esténként zsinórlabdáztunk: kifeszített zsinór felett kellett átdobni a labdát, de úgy, hogy ne essen le. Nagy népszerűségnek örvendett.

Kovács őrsparancsnok bajtárs kívánságára május 1-jére az ifjúsággal közösen műsort kellett összeállítani. A gyerekek apró jeleneteket adtak elő, közösen énekeltek. Jakosa Ili olyan langyos – se nem meleg, se nem hideg – ünnepi beszédet olvasott fel május 1. történetéről. Helyesek voltak a legkisebbek is, táncoltak, persze változó ügyességgel. Az ifjúság egy népi táncval és egy tréfás jelenettel működött közre. A jelenet két néger humoros utazásra készülődését mutatta be, akik végül is így búcsúztak: Amerikába, ha eljönnek, látogassanak meg bennünket. Főleg ennek a mondatnak volt nagy sikere. A rendőrség nem is dicsért meg érte.

Este rövid táncot engedélyeztek az ifjúságnak. A „zenekar” én magam voltam a féltve őrzött, az addigi – és a későbbi – viszontagságokat szerencsésen átvészelt tangóharmonikámmal. (Máig megvan, már az unokám próbálgatja.)

Május 12., szombat: $\frac{1}{2}$ 2 órakor búcsúztatom a végzős nyolcadikosokat. Ballagás... Délben indultunk az artézi kúttól, ballagtunk a táborig... Ünnepi ebéd: babfőzelék.

Május 13., vasárnap: az újonnan érkezettek jóvoltából – akik tyúkokat is hoztak – tyúkleves volt, utána pörkölt tarhonyával. Este tánc a pusztai földön.

Május 20-án, vasárnap kirándulni voltunk a „kiserdőben”. Ez a fás oázis látótávolságban volt a táborától. Ide később is kijárhattunk. Elnéztem a játszók fiatalokat, és éreztem, hogy megszerettem őket.

Május 27., vasárnap délután ismét kirándultunk a kiserdőbe.

Június 6., szerda, utolsó tanítási nap.

Június 7., csütörtök: vizsga a tanyai iskolában: 12-1 óráig a felső tagozatnak, 1-2 óráig az alsó tagozatnak.

Június 17., vasárnap: délután 2 órakor mentünk ki a iskolába a bizonyítványokért. Elbúcsúztunk a tanító nénitől. Ekkor még nem gondoltuk, hogy a búcsú végleges lesz. Bevonultunk a táborba, és gyorsan ponyvát feszítettünk a futballkapura. E „díszlet” előtt 6 órakor kezdődött az évről szóló műsor. A sok gyakorlásnak meg lett az eredménye, minden simán, gördülékenyen ment. Sokan gratuláltak. Műsor után a tanulószobában külön búcsúztunk a nyolcadikosoktól: Bíró József, Imrek Gyula, Jakosa Ilona, Pásztor Eta, Pfeiffer Adolf és Szilágyi Erzsébet tanulóktól.

Nem tudtam, hogy mi lesz a sorsom nyáron. A gyerekekre továbbra is ügyelni kell, mivel egész napjuk szabad. A rendőrök szerint minden tilos, féltem a hosszú nyári napoktól, de utóbb kiderült, hogy feleslegesen. A nagyobbakból – fiúk, lányok vegyesen – munkacsapatot szervezhettem, és velük járhattam ki a gazdaság területére dolgozni. Könnyű munkát kaptunk, és ha egyenként nem is erőltették meg magukat, „sok kicsi sokra megy” elv alapján meglátszott a csapat munkája. Bárhol is jelentünk meg, szívesen láttak bennünket a gazdaság vezetői.

Június 20-án, szerdán első alkalommal a kiserdőhöz mentünk ki 30 fiatallal lucernát gyomlálni. Nyáron a gyerekekkel sokfelé dolgoztunk, gyomláltunk, szárazon és vízben – rizstáblákban. Gyűjtöttünk gyógynövényt, irtottuk a tüskés gyomot, és gyakran fürödtünk hazafelé jövet a tábor közelében lévő csatornában. Meredek oldalfala miatt mindenkit megtanítottam úszni. Az egyébként pajkos gyerekek nagyon fegyelmezettek voltak, amíg nem vettem le a cipőmet és nem vetkőztem fürdőruhára, addig senki sem ment bele a vízbe. De azután... A gyerekekkel baj nem történt, mindennap épségben értünk haza. Ezalatt Piroska a táborban foglalkozott, játszott a kicsikkel. 40-50 gyerek foglalkoztatása, együtt tartása nem könnyű dolog. Nem is csoda, ha sokat panaszkodott, elég kimerítő lehetett. Július közepétől óriási hajtás kezdődött: nagy az elmáradás a borsószedésnél, az aratásnál. Ezt a munkát hajnalban lehet végezni. Mindenkit beosztottak erre a két munkára, aki csak mozogni tudott. A gazdaság „szabad” munkavállalóira is érvényes volt ez.

Augusztusban a gyerekekkel és a felnőttekkel vegyesen jártam ki dolgozni a földekre. Többnyire a „rendszerbe”. Ez árkokkal felszabdalt terület, az árkokból öntözik a földet. Vagyis ez egy „öntöző rendszer.” 1951. augusztus végén vagy inkább szeptember elején terjedt el a hír: a következő tanévben nem járhatnak a telepes gyerekek a „szabad” gyerekekkel egy iskolába. Ezért a táboron belül alakítanak ki iskolát, és Berzsenyi Piroskával együtt fogjuk tanítani a jövő nemzedéket. Kétkedéssel fogadtam a hírt, nem tudtam elképzelni, hogy a tanítással engem bízzanak meg. Szeptember 16-án, vasárnap a táborparancsnok, Boldizsár Emil szól, hogy holnap, azaz szeptember 17-én, hétfőn meg kell kezdődni a tanításnak, és Píriverrel együtt kell tanítanunk. A már leszállított iskolapadokat vasárnap délután összeszerelték, a táborparancsnok pedig összeállította velünk az első nap teendőit. Élénken tiltakoztam, de nem lehetett ellenkezni, így hát lassan megbarátkoztam a gondolattal, illetve a feladattal. A gyerekeket szerettem, talán ők is elfogadnak majd.

Ilyen előkészületek után szeptember 17-én, hétfőn reggel 8 órakor megkezdődött a tanítás a Kónyai Állami Általános iskolában. Az iskolának egyetlen tanterme volt, a második vályogépület egyik szélső szobája. Padok vannak benne, tábla nincs. A tankönyvek hiányosak. A tanítandó anyagra vonatkozóan senki sem adott segítséget, nem tudtuk, hogy kihez fordulhatunk, kihez tartozunk. Szeptember 22-én jött ugyan két ávos és egy civil ruhás látogató, de hogy miért, fogalmam sincs. Szó nélkül bejöttek az iskolába, és szó nélkül távoztak is. Látogatók később is jöttek, a debreceni ÁVO-tól, Hortobágyi központtól, sőt a minisztériumból is volt három vendég. Véleményüket mindannyian titokban tartották.

A hó folyamán kaptunk egy kétfiókos asztalt székkal, egy nagy és egy kicsi táblát. Egyik sorstársunktól – egy idős nénitől – elkértük a volt konyhaszekrényét, amelyet a pajtában tároltak. Kaptunk egy Magyarország és egy világtérképet. A dekorációt magunk készítettük, a bejárati ajtóval szembeni falra a következő idézet került:

*„Mi vagyunk az élet fiai,
Küzdelemre felkent daliák.”*
József Attila

A kissé provokatív idézetért senki sem marasztalt el.

Az egy tanterem meghatározta a tanítás módját. A tanyai iskolához hasonlóan, részben osztott rendszerben tanítottunk. A tagozatok azonban napszakot nem váltottak, az alsó tagozat mindig délután, a felső tagozat mindig délelőtt járt.

Az 1951/1952. tanévben a tanulók létszáma:

I. osztály	7 fő
II. osztály	6 fő
III. osztály	10 fő
IV. osztály	7 fő
V. osztály	15 fő
VI. osztály	10 fő
VII. osztály	14 fő
VIII. osztály	5 fő
Összesen	74 fő

VERSENY!!!

1951. november 3.-án általános tanulmányi vers-
hirdettünk. A verseny vonatkozik az összes
nyelvre és a magatartásra. Az áll. tanul-
mányi verseny célja a tanulmányi műveltség eme-
re órákra való alapos felkészülés, az órák
ki fejezelmerezt magatartás megismerése.
sny időtartama: november 5.-től a karácso-
nyat első napjáig.

A verseny kihirdetését versenykiírások
lák, melyek eredményét az alábbiakban
talluk:

Osztályok közötti verseny:

I. osztály versenyben áll a VII. osztállyal,

II. - - - - - az V. - - -

I. - - - - - a VI. - - -

Egyéni verseny:

Magyar Sándor II. - Borányi András III

Borányi András III. - Kardos Katalin VII

Ábrahám Zoltán III. - Helemen László VII

Helemen László VII. - Unger Emília VII

Lukács Katalin VII. - Csor István V.

Pankás István V. - Lukács József VII

Takács Zoltán V. - Pfeiffer Anna VII

Schweitzer Elemér II. - Cinkai Ferenc V.

Unger Rezső V. - Binder Géza V.

Mayer László II. - Pankás István V.

Fereny Zsuzsa V. - Lukács Mária II.

Rácz Agnes V. - Takács Zsuzsa VII

Gyémén Elek V. - Senopeli István V.

Záncs Mária V. - Kovács Erzsébet V.

Kémeth Margit II. - Kardos Margit V.

Treiber Zoltán VI. - Horváth László VII

Adorján Mária V. - László Aranka VII

Földi Sándor VI. - Helemen László VII

Vörös Mária VII. - Bócs Katalin VII.

Bony, 1951. nov. 3.-án

Versenyeredmények

Kézimunka verseny eredménye:

<u>Országos körzet:</u>	1,	VIII. o. átlag	19	pont
	2,	VII. o.	10	—
	3,	VI. o.	9,6	—
	4,	V. o.	4,7	—

Tanulók szerint:

1,	Ferenyecz Katalin	63	Pankás István	9
	Magyar Sándor	59	Pfeiffer Anna	9
	Borsányi András	33	Unger Rezső	9
	Vörös István	29	Gyenes Elek	7
5,	Horváth Károly	27	20. Király Katalin	7
	Schweitzer Elemér	18	Szörényi István	7
	Tóth János	18	Frederik József	7
	Ábrahám Zoltán	14	Kardos Margit	6
	Tóth István	13	Mayer Károly	5
10.	Vörös Mária Anna	13	25. Ferenyecz Erzsébet	4
	Rózsa László	12	Rózsa Agnes	4
	Lakosa Zoltán	10	Pongrácz Ede	3
	Kelemen László	9	Seydewitz Irma	3
	Cser Jenő	9	Binder Gisa	2
15.	Lukács József	9	30. Kovács Erzsébet	2

A kézimunkaverseny eredményei

A tanítás kezdetén felmerült a megszólítás módja. Minek nevezzenek? Hogy szólítsanak? Tanító bácsi, Józsi bácsi nevetséges 4-5 év korkülönbség esetében. Végül a cserkész őrvezetői megszólítás látszott megfelelőnek: Józsi bátyám. Ez a kissé bizalmas hangvétel előnyösnek bizonyult a későbbiek folyamán.

Szeptember 27-én reggel többünket felhívtak a gazdaság irodájába, ahol közölték velünk, hogy békekölcsönjegyzés indul. Körzetekre osztották a területet. Nekünk kell lejegyeztetni a könyai tábor dolgozóit. A jegyzési íveket naponta kétszer próbáltuk leadni, de mindannyiszor visszaadták azzal, hogy kevés a jegyzett összeg. Vasárnapig ment a játék. Vasárnap új jegyzőgárdát jelöltek ki, de a kívánt eredményt ők sem tudták elérni. Végül szerdán központilag megállapították, hogy fejenként 600 forintot kell jegyezni, ha akarja, ha nem, akkor is.

November 25-én Elepről áthelyeztek egy házaspárt. A feleség tanítónő. No, egyikünk röpül – gondoltuk. Hétfő, kedd izgalmas várakozással telt el. Szerdán tisztázódott, – Piroskát váltotta fel. Sajnáltam szegényt, ő még eddig nem járt ki a gazdaságba dolgozni.

December 10-én iskolai ügyben Hortobágyra kellett mennem. „Tun”(?) László helyett új igazgató várt, Széll Kálmán. Megbeszéltük a dolgokat, és egy látogatási ígérettel, meg egy térképpel (Sz. Sz. Sz. K.) jöttem vissza. Látogatását szerdára ígérte, de sem szerdán, sem csütörtökön, sem pénteken nem jött. Egyáltalán nem jött.

1951. nov. 3. – 1951. dec. 22.-ig

Iskolai tanulmányi verseny eredménye.

A verseny kiértékelése pontozással történt. A verseny folyamán elérhető legmagasabb pontszám: 230,0. Az V.-VIII. o. tanulói által elért átlag: 164,25.

Az osztályok közötti tanulmányi verseny eredménye:

VI. o. – VII. o.	versenyt	a	VII. o. nyerte	19,73	ponttal.
VIII. o. – V. o.	– –	a	VIII. o. – –	49,15	– –
V. o. – VI. o.	– –	az	V. o. – –	1,93	– –

Az egyéni páros verseny eredménye:

Magyar S. – Borányi A.: 36,9	Mayer L. – Pankár S.: 69,29
Borányi A. – Hados L.: 30,8	Fertus Es. – Lukács M.: 10,54
Abraham L. – Helemen L.: 1,9	Rácz A. – Takács Es.: 19,0
Helemen L. – Unger E.: 59,8	Czigler E. – Szepes S.: 10,1
Lukács M. – Csor Rich.: 55,7	Fáncs M. – Kovács E.: 1,53
Pankár S. – Lukács F.: 8,6	Németh M. – Hados M.: 79,8
Takács Es. – Pfeiffer A.: 19,4	Freiber S. – Horváth L.: 20,7
Schwimer Cs. – Czinkó F.: 5,64	Adorján M. – Lőrincz A.: 33,5
Unger R. – Binder G.: 69,0	Góth László – Helemen L.: 1,86
	Boros M. – Bircs L.: 64,9

A tanulmányi verseny eredménye

A hét többi napjain úgy igyekeztünk, hogy az utolsó tanítási napon legyen időnk a szavalóverseny lebonyolítására. Szombaton úgy 9 óra körül hozzá is fogtunk. Az asztalon négy dobozban papírcsíkokra felírva heverték az egyes osztályok tanult verscímei összehajtogatva. A másik asztalon egy dobozban minden tanuló neve. A tanulók közül titkos szavazással már előbb megválasztott zsűri, négytagú – az asztalnál ült. A zsűri elnöke Pfeiffer Anna a névcédulából húzva felolvasta a soron következő tanuló nevét, aki saját maga húzott osztálya verscímei közül. Miután a zsűri tagjai jelezték, hogy készek a bírálásra, az illető az osztály felé fordulva elszavalta a verset. Így mindenki sorra került.

A szombat másik eseménye az volt, hogy az igazgató húsz könyvet vásárolt a kapott pénzért, amelyeket átvehettem.

1952/53

Osztályonkénti tanulmányi eredmény

Osztály	Átlag	Létszám	Hátrány	Siker	50	Közepes	Előrejelzés	Előrejelzés
első	4,4	2	1 50%	-	-	1 50%	-	-
második	4,25	7	-	2 28%	3 44%	2 28%	-	-
harmadik	4,38	6	2 33%	1 17%	1 17%	2 33%	-	-
negyedik	4,1	10	5 50%	-	1 10%	1 10%	3 30%	-
első tagozat	4,28	25	8 32%	3 12%	5 20%	6 24%	3 12%	-
ötödik	4,2	7	4 58%	1 14%	-	-	1 14%	1 14%
hatodik	4,4	15	7 47%	1 6,4%	5 33,3%	-	1 6,4%	1 6,4%
hetedik	4,6	10	4 40%	3 30%	2 20%	1 10%	-	-
nyolcadik	4,2	14	7 50%	1 7,5%	1 7,5%	3 21%	2 14%	-
első tagozat	4,35	46	22 48%	6 13,5%	8 17,5%	4 8,8%	4 8,8%	2 4,4%
az iskola összes eredménye	4,31	71	30 42,3%	9 12,7%	13 18,4%	10 14%	7 9,8%	2 2,8%

Osztályonkénti tanulmányi eredmény

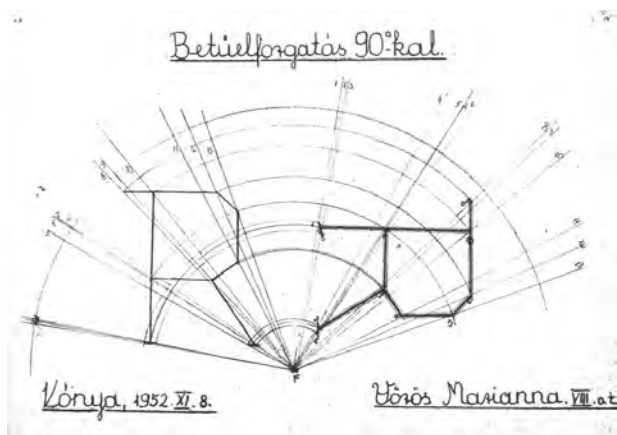
Szentestén a parancsnok „Úttörőbált” rendezett 9 óráig. A táborban egy-két fenyőág jelképezte a karácsonyt. Ha a szobákból hallatszott is csendes karácsonyi ének, karácsonyi hangulat nem volt. Mindenki az otthoniakra gondolt, és saját kilátástalan sorsára, jövőjére. Ez már a második karácsony. A két ünnep, karácsony és újév között nagy volt a készülődés a szilveszteri bálra. Szilveszter este ½ 7 órakor kezdődött. A táncok között rövid jeleneteket adtak elő, a lányok pedig énekükkel emelték a hangulatot.

Az 1952. január a havi dolgozatok íratásával, osztályozással a bizonyítványok megírásával, lebélyegeztetésével telt el. Január 31-én, csütörtökön kiosztottam a bizonyítványokat. Ekkor is jelen volt Kovács őrsparancsnok és Boldizsár Emil táborparancsnok. Mindketten tanulásra buzdították a gyerekeket. A táborban azonban nem volt ilyen vidám az élet. A vályogépület szobáiban a zsúfoltság miatt nem lehet egyszerre

több mindent csinálni, mert egyszerűen nem férnek el a vaságyak közötti szűk helyen. A fabarakkok is zsúfoltak, itt egy térben van mindenki. Különösen mozgalmasak a hajnalok. Reggel 4 órakor ébrednek a „vonatosok”, $\frac{1}{2}$ 5 órakor a juhászok, az állattenyésztők, $\frac{1}{2}$ 6-kor a többiek. Munka ugyan akad, de kevés. Az otthonlévők hideg szobákban „melegednek” a „talált” fa gyenge lángjánál. Tüzelő ugyanis csak máról holnapra van. A bánásmód szigorított. Az apróbb csipkelődések néha nagyon fájnak: főzőcske betiltása, kosztptótlék beszerzésének tiltása, a munkába menők és onnan jövők szigorú ellenőrzése, a tábor részére bevásárló társunk korlátozása. Az emberek már fálsultan veszik tudomásul ezeket a dolgokat.

A dolgozatíráások februárban is folytatódtak. A magyar irodalom dolgozatok értékelése során bevezettem egy úgynevezett „Aranykönyvet” Ez nem más, mint egy szépen bekötött nagy füzet. Az ötös osztályzatú dolgozatokat egy tanulókból álló bizottság előtt felolvassuk, és megszavazzuk, hogy melyik a legszebb, a legjobb. Ez kerül be az Aranykönyvbe. Ha a szerző kézírása nem szép, helyette szép írású osztálytársa másolhatja be. Az értékelésről emlékeztető is készült. A tanulók lelkesedtek. Február 16-án, szombaton este „Versenybizottsági” ülést tartottunk a gyerekekkel, kék papírból hirdetőtáblát fabrikáltunk, amelyre felkerültek a legjobb dolgozatokat író tanulók nevei és a hanyagoké is.

A zárt területi életet februárban tovább nehezítette a hatalmas sár. Estére a csizmán belül is olyan sáros volt minden, mint kívül. A takarodó megszigorításán kívül új intézkedés történt, mégpedig az, hogy $\frac{1}{2}$ 6 óras ébresztő után mindenkinek fel kellett kelni, aki nem dolgozott, nem dolgozhatott, annak is. Március 8-án újabb versengés kezdődött az iskolában: mértani testek készítése volt a feladat. Nagy volt a lelkesedés, és mindenki a társánál bonyolultabb testet akart készíteni. Az lesz a probléma, hogy hová rakjuk a remekeket. Az egyetlen „konyhaszekrény” így is tömve van. Később egy új polccal enyhült a helyszűke. Előzőleg síkidomokkal már alakult ki hasonló vetélkedés. Síkidomok jellemzőinek megnevezése, területmeghatározáshoz átdarabolás, tükrözés, elforgatás. És mindezt az ágy szélén ülve, asztal nélkül, ölbé helyezett kemény lapon.

Betüelforgatás

Március 11-én újabb gyarapodás, táblai vonalzót, körzőt kaptunk. Mindenki szerkeszteni, körözni akart a táblán. Március 13-án levél jött az igazgatótól: szombaton jön. Írjam össze a VIII. osztályosok adatait továbbtanulás céljából. Összeírtam, de nem jött. Továbbtanulás? Nem is jött érte senki. Március 15-ét az utolsó órában csendben ünnepeltük. Itt jegyzem meg, hogy több tanuló nem ismerte a Szózat dallamát. Megtánultuk. Március 20-án nagy öröm érte az ifjú generációt: futballabdát kaptak. A foci megindult, a tanulás romlott. Majd lassan kialakult a kettő normális összhangja.

Április 1-jén megalakult a „gyermek énekkar”. Húsvétra Szekér nagyapám csomagot küldött, amit G. Nagy rendőr elvett. Még a tartalmát sem tudtuk meg. Húsvét hétfőn este a kicsiknek bál volt, de eljöttek az ifik is. $\frac{1}{2}$ 10 óráig tartott. Ugyanakkor este közölte Boldizsár Emil táborparancsnok, hogy nincs a konyhának tüzelője, nem tudják a másnapi ebédet megfőzni. Ezért kedden kukoricacsutkát kellene szedni. Reggel $\frac{1}{2}$ 7 órakor összegyűltünk az iskolában és elindultunk. Nagy területet jártunk be, elég sokat gyűjtöttünk össze. Ezalatt Emil bácsi kimeszeltette az iskolát. Április végén kiértékeltek a tanulmányi versenyt. 26-án volt a versenybizottsági ülés. 28-án tartottuk meg a kifejező olvasási versenyt. Ezután elkezdtek a versenylapokat írni.

V.o. Derikszági mezőgazdasági terület és terület. V.5.

1. Mit nevezünk az idom területnek?
2. Hogyan számítjuk ki a téglalap területét?
3. Hány a terület annak a téglalapnak, amelynek hosszú oldala 12, rövid oldala 7 hosszúságú?
4. Hogyan számítjuk ki a négyzet területét?
5. Hány a terület annak a négyzetnek, amelynek egyik oldala 9, másik 13?

Kérdésenként 5 perc. Átlag: 4,2 / Rácz L. /

VI.o. Egyenes arányosság / 3 példánál / V.5.

1. Egy hely munkára 4 m. kőlapát 1,5 m. kőlapát
műt. 1000 kg-ot 46,20 Ft-ot fizetett. Hányat
kerül a kőlapát való?
2. 3 m. kőlapát 40 fillér. Hányat kerül 126
m. kőlapát?
3. Egy munkás 6 óra alatt 192 alkatrész
készített. 24 óra alatt hányat készített?

1. példa 15 p. 2. példa 5 p. 3. példa 15 p.

1. $4 \text{ m} : 1,5 \text{ m} = 5,5 \text{ m}$ $46,20 \text{ Ft}$
 $\frac{46,20}{5,5} = 8,40$
 $8,40 \cdot 1,5 = 12,60$

2. $3 \text{ m} : 40 \text{ fillér} = 126 \text{ m}$ $126 \text{ m} : 40 = 3,15$
 $3,15 \cdot 40 = 126$

3. $6 \text{ óra} : 192 \text{ alkatrész} = 24 \text{ óra}$ $24 \text{ óra} : 192 = 0,125$
 $0,125 \cdot 192 = 24$

Átlag: 2,6.

Május másodikán elkezdtek a számháborúhoz szükséges számokat rajzolni, festeni. Számháborúzni a kiserdőbe jártunk csatarendben, parancshirdetéssel. Mindössze egy alkalommal maradt el a „háború”, mert hét közbeni fegyelmezetlenség miatt nem mentünk ki. Akkor szükségesnek tartottam a következtetességet, ma már ezt nem tenném. Sajnos egyes tárgyakból elmaradtunk a tanmenethez képest. Az elmaradást az ún. szakköri foglalkozásokkal igyekeztem pótolni: délután a szabadban tartottam egy-egy témáról megbeszélést. Május 9-én derült égből villámcsapásként megjelent az igazgató. Rémes hírt hozott, a nyolcadikosoknak kísérettségít kell tenniük. Írásbeli és szóbeli is. Holnap hozza a tételeket. Ki kell mennem érte az állomásra. Ő viszont elvitte az Aranykönyvet és a hetedikes földrajzi jegyzeteimet. Másnap átvettem a tételeket, örület, 120 körül van a számuk. Magyar, nyelvtan, matematika. Éjjel két óráig körmöltem.

Májusban megkezdtek az évszázó műsor előkészületeit. Május 23-a. Ma írják a nyolcadikosok a magyar írásbelit. 10 órától $\frac{1}{2}$ 2-ig tartott, Pál Józsefné tanítónő volt a vizsgabiztos. Az érdekeltek izgultak is meg nem is. Furcsa érzés volt vezetnem egy vizsgát úgy, hogy még magam sem érettségiztem. Következő nap: matematika érettségi.

Június 10., kedd. A VIII. osztály után ma megkezdődött az V., VI., VII. osztályosok összefoglalója. Három napon át tartott. Délelőtt a kicsiknél én voltam a vizsgabiztos. Délután történelem, ének, torna összefoglalók.

Június 13., péntek. A tanító nénival bent voltunk Hortobágyon tantestületi értekezleten. Megdicsérték bennünket jó munkánkért. El kellett mondani munkánk nehézségeit, eredményeit. Elmondtuk kéréseinket is.

20 kitűnő és 9 jeles rendű tanuló volt a felső tagozatban. Ide kívánczik egy kis történet. Az 1951/1952. tanévben öt nyolcadikos tanítványom volt: Pfeifer Anna, Lukács József, Ferenczy Katalin, Pongrácz Ede és Rác László. Mind az öt tanuló kitűnő rendű. Jogosan keltette fel az igazgató gyanúját, hogy ez az eredmény részben vagy egészben jóindulatból származik ezért az egyik szóbeli kísérettségire – emlékezetem szerint magyar irodalomra – kijött és meghallgatta a vizsgázókat. A vizsgáztatás felénél felállt, gratulált, további jó eredményeket kívánt és elment. Gyanúja köddé vált.

A bizonyítványt nem tudjuk kiosztani, mert Kovács őrsparancsnok nem engedett el aláíratni az igazgatóval. Délelőtt és délután végigpróbáltuk a műsort. Június 15. vasárnap. Gyönyörű nap. Négy órakor kezdtük a műsort, amelyet kissé zavart a szél. Jól sikerült a nyolcadikosok búcsúztatása is. Mindegyik gyerek kapott egy könyvet pár soros idézettel. A műsor végén Pfeiffer Anna – Nusi – könnyezve, de nagyon kedvesen búcsúzott el tőlem verssel és virággal. A szülők is megköszönték a fáradságot. Utána az iskolába mentünk és senki nem akart elmenni. Emil bácsi beszélt hozzájuk. Továbbtanulásról szó sincs, az igazgató által kért összeírást nem vitte el senki.

Június 20-ig befejeztem az írnivalókat, és elkezdődött a gyerekmunka. A munkáért 1,82 Ft-os órabért kaptunk, általában napi 8-10 órát számoltunk el. A rizsgyomláláskor gyomlálókra és kihordókra oszlott a társaság. Néha a felnőttek után is mi hordtuk ki a gyomot. Első alkalommal június 23-án mentünk rizst gyomlálni. Ha az időjárás miatt nem tudtunk kimenni dolgozni, akkor a tábor területén röplabdáztunk, vagy az iskolában sakkoztunk, olvastunk.

Július 6-án vasárnap tifusz ellen oltottak. Utána az egész tábor tengettlengett: fejfájás, gyomorpanaszok, hányinger, fáradtság, láz stb. Két nap múlva is csak öt gyerek jelentkezett munkára. Az oltás hatása végül elmúlt, és ismét 30-50 gyerekekkel mehettünk a rizsbe. Hazafelé mindig fürödtünk, és lassan mindenki megtanult úszni. Pisti öcsém július 21-én úszta át a csatornát először.

HARMADIK BÉKEKÖLCSÖN

Igazolás

arról, hogy *Solovai Béla*
 (név) _____
 (pontos cím) *Hortobágy*
Kónya László
200 - forint névértékű Harmadik
 Békekölcsönt jegyzett.
 Kelet *Kónya, 1952. II. 25.*
Béla Solovai
 jegyzésgyűjtő aláírása.

D/3. Állami Nyomda, Budapest, 1952 -- 3736/05. L. 2572.

Augusztus 4-én este rendkívüli sorakozó. Az őrsparancsnok az egész tábort levél és csomagmegvonásra ítélte. Munkaidő 12 óra, 1 óra ebédszünettel. Végül bejelentette, hogy mindenki köteles házat építeni 10 éves állami kölcsönrel. Holnap már ki is tűzik a házhelyeket. A hó elején beharangozott házépítésből mégis lesz valami, ugyanis au-

gusztus 21. után elkezdődött a vályogtéglavetés. Mindenkinek magának kellett elkészítenie a szükséges mennyiségű vályogtéglát. Mi – apám és én – augusztus 24-én reggel belevágtuk a csákányt a földbe és elkészítettünk két sárgödöröt. A tényleges vályogvetést augusztus 25-én kezdtük meg. Kemény a kapa nyele, puha a kezem. Az első napi teljesítmény 520 db téglá. A második napon már 570 db. A kezem rettenetesen feltört. A harmadik nap termése 500 db. Augusztus 29-én közölték, hogy a tanév szeptember 1-jén kezdődik, és az első tanítási nap szeptember 2. Mi lesz a vályogtéglával? Szombaton kijött a tanítványaim közül Magyar Sanyi, Ábrahám Zoli, Dara Géza, Vörös István, nagy segítség volt. Összeraktuk, amit lehetett, és még 672 db is elkészült. Délután, munkából hazafelé a fiatalok, akiknek a „táncesteken” harmonikázni szoktam, előkészítették a földet. Vasárnap reggel elindult a hadnép. Úgy ment a munka, hogy öröm volt nézni: 17 fiú taposta, hordta, 12 lány vetette a téglát. Egy órára együtt volt a hiányzó 3000 db (egy heti munkánk).

Szeptember elsején évnyitó, majd 2-án megkezdődött a második tanév a kónyai iskolában. A tanítás most reggel 7 órakor kezdődik, és többnyire 13 órakor fejeződik be. A délutáni egyéni tanulás ideje változatlan: 2 órától ½ 4 ig. A gyerekek nagy igyekezettel készítik az irkatartókat. A legszebbekből később kiállítást rendezünk.

Szeptember 10., szerda: este 9 órakor az iskolában gyűlés. Mindenkinek építenie kell. Újdonság: egy házban két szoba lesz, amelyek egy előtérből nyílnak. Egy ház így két család otthona lesz. A mi társunk Vörös Istvánné és családja. Mint a többi hatvani családnál, az ő férjét is Recskre vitték. Szeptember 14., vasárnap: elkészült a ház alapja, hétfőn és kedden a külső fal. Szeptember 21., vasárnap: délután megválasztottuk az új tanév versenyfelelőseit, vagyis a versenybizottságot. Este tánc a kultúrteremben.

Szeptember 25., csütörtök: reggel felhívtak a gazdaság irodájába, ahol már 12 sorstársam várakozott. Közölték velünk, hogy a III. Békekölcsön jegyzése indul, újra akcióba kell lépni. Engem a kutricába, a baromfitelepre és a hídi kutricába osztottak be. Másnap reggel kellett beszámolni az eredményről. Kevés, folytatni kell. Szombat reggel ismét megbeszélés. Folytatni kell. Kevés változással végül leadtuk a jegyzéseket.

Szombat délből a bevásárlókocsival a Hortobágyra mentem a hiányzó tankönyvekért. A VIII-os magyar könyv 500 oldalas!

Szeptember 30., kedd: délután Kordás rendőr utasítására futballozni kellett. Este 8 órakor az őrsparancsnok a családfőknél a házépítésről tartott ismertetőt. Október 5., vasárnap: Elkezdődött a megépült házfalak „tapasztása”. Ez a munka pénteken folytatódott. Anyám is kijött, töreket hordott. Most látta először a házat. Szombaton sikerült a tapasztást befejezni. Október 18., szombat: Kezdődik a közfalak építése. Október 24., péntek: Délután kiraktunk 3 vagon cserepet. Szombaton a házaknál két tetőre segítettünk felrakni. Ezt vasárnap délután is folytattuk.

A Nebuló elnevezésű faliújságra a tanulók egy-két hetente írtak cikkeket részben felkérésre, részben saját ötleteik alapján. A szerkesztőbizottság értékelésével kerülhetett a cikk a faliújságra. Télen a gyerekek szinte be voltak zárva a zsúfolt szobákba, ahol mégis melegebb volt, mint kint. Ha megenyhült az idő, a folyós sárban alig lehetett köz-

1952. IX. 20. Hétvegi megbeszélés.

Tanulmányi eredmény elgondolható! VIII. o. jó példái.
Tanulási idő kitöltését, olvasás, írás
Kisimunka! Magyar tanj munkája.
Önálló munkák: írás!
Közvetlen olvasás: mindennapi levele felolvasása 12-15.
Képzés, figyelemelterelés, önálló munkák pontozása.
Vernyfeladások szigorú d. u.
Rajzfeladat alá.

1952. X. 4. Hétvegi megbeszélés.

Feladat és cél. Alapok elöl:
Tanulmányi leírás hiányok: Közvetlen, olvasás E. V. írás,
Kandó, Kandó
V. o. Komolyabb kitöltést, olvasás E. V. művelésben! /m.
Írás a feladat kitöltését megvárható!
Közvetlen A: nem olvas, inni nem tud, ma délután
jó és rosszabbig annál kevesebb a foglalkozás,
minden d. u. 2-3 kor megkezdés.
Írás: általában Horvát, Vörös Tűz, T. írás, Kandó
Indulmányok, javaslatok.

1952. X. 11. Hétvegi megbeszélés.

- * 1. VII. o. magyar pontozás
3. VI. Jég mindig az a helyszíni hiba!
Földrajz ellenőrzés kiértékelése. Eredmény: 3,3 Gyenge!
Gyenge 1,2 Kandó 1,8 Adorján 4,8
Műk 1,4 Lakosa Z. 5 Cséki 4,7
Dankó 4,8
4. Tanulási nem elég alaps! Válasz! Ellenőrzés
szellem tanulási idő hosszabbítás!
5. Szószári feladat: indulás a tavaszi ábrák-vel.
Mindennapi 6 sor Helyszíni Lankószóhól.
Hátsó kiértékelés.
Hét: Horvát - Magyar
- X. Kandó E. V. elöljáró.
2. Eredménylapok: V. 6 + 1. VI 6 VII. I. VIII. I. feladat.

lekedni. Valamelyikük kitalálta a kép- és keresztrejtvény-készítést. A tevékenység járványszerűen terjedt. A Nebuló felkarolta a rejtvények közlését. A rejtvények készítőit és megfejtőit kis kártyával jutalmazta. Végül rejtvénykészítő és rejtvényfejtő versenyt rendeztünk 1953. február 1. és február 28. között. A rejtvénykészítő versenyt Tóth János VII. osztályos tanuló nyerte. A készítés és megfejtés ellenőrzését Schweitzer Elemér és Czinki Ferenc tanulók végezték. Az emléklapokat és az elismerő kártyákat a tanulókkal közösen készítettük.

1952. december 25., karácsony. Az iskolában sakkverseny, majd tánc. A kicsik 4-6-ig báloztak. A téli szünetben szinte állandóan sakkozott valaki az iskolában. Jöttek a gyerekek, itt le lehetett ülni, lehetett írni, olvasni vagy csupán beszélgetni. Tartottunk közös felolvasásokat is. És a kályha sem mindig füstölt. Szilveszter délután szétszereltük a padokat, kivittük a folyosóra. Délután a kicsiknek este a nagyoknak volt tánc, mint mindig harmonikaszóra. Újév délelőttjén a Szelényi fiúk összeszerelték a padokat. Január 2-a a téli szünet utolsó napja, 3-án, szombaton újra kezdődött a tanulás, tanítás. Január 5-én megjelent Molnár, járási tanfelügyelő. A tanítás végén toppant be. Mindent átnézett, itt-ott magyarázott, de mindennel meg volt elégedve. Ezután Boldizsár Emil táborparancsnoknak is beszámolt a tapasztalatairól. Január 7-én, szerdán a táborból az 1933-ban született hét fiatalnak be kellett utazni Debrecenbe sorozásra. Beváltunk – besoroztak mindannyiunkat. A többi táborból is benn voltak a sorozáson. Kérdés: fegyveres katonák leszünk, vagy munkaszolgálatosok? A tegnap behozott néninek elveszett pár kiló szalonnája. Este kutatás, eredmény nélkül. Sorakozó: három hónapi büntetés, csomagelvonás és levéltilalom. Január 22., csütörtök: Reisner (a név nem biztos) nevű egyedülálló fiatalember ma délután felakasztotta magát. Meghalt. A magas görög felesége tegnap ismét megszökött.

Február 8. Kiosztottam a féléves bizonyítványokat. Február 18., szerda. Hétfőn és kedden olyan erős szél fúj, hogy alig lehetett épületen kívül közlekedni. A barakk tetején úgy csapkodta a cserepeket, mintha géppuska szólt volna. Havat is hordott. A tanítás szünetelt, de az iskolát fűtöttük, mert ott melegedtek a gyerekek. Nem tudom miért, de ma elbocsátották Tóthékat. Február 20-án ugyancsak szabadult a rákospalotai Kovács Erzsébet és Szócs Feri. Február 21., szombat. Elérte a tábort az influenza. Már hét felsős nyomja az ágyat. Dara Géza a legsúlyosabb. Április 2., csütörtök: Motorkerékpáron megérkezett az igazgató. Jó hírt hozott. Megnyertük az iskolák közötti versenyt. Az első díj egy röplabda felszerelés. Nem sokat időzött. A felszerelést este Józsi bácsi meghozta. Pénteken és szombaton nagy erővel és kedvvel készült a pálya, amelyet 11 órakor felavattunk.

Május 14-én, pénteken hosszú haláltusa után meghalt Závecz Gyula. Tüdőrák. Bent haldoklott a kb. 20 személyes vályogos szobában. Vasárnap temették Balmazújvárosban. Velem egykorú, vagy esetleg 1-2 évvel idősebb volt. Májusban elkezdtek az évvizsga próbákat. Június 13., szombat. Az utolsó tanítási nap. Június 15-én, hétfőn az alsó tagozatosok, június 16-án, kedden a felső tagozat vizsgázott. Hétfőn az alsó tagozatosok vizsgáját megtekintette Széll Kálmán igazgató. Sokat beszélt az iskolai problémákról. Mindent megígért. A dolgozatok javítása, értékelése, a vizsgákkal kapcsolatos

írásbeli munka sok időmet lefoglalta. Két éjszakát is átdolgoztam. Közben folytak az évváró műsor próbái, amit viszont két esős hét nagyon hátráltatott.

Június 21., vasárnap: Délután a tábor lakói előtt mutattuk be évváró műsorunkat. Szavalat, népitánc, rövid jelenetek, zenés szabadgyakorlatok, nemzeti színű zászlókkal mozgásos gyakorlat zökkenőmentesen követte egymást. A műsor végén Magyar Sándor búcsúztatta a végzős VIII. osztályosokat. A végzősök nevében Vörös Marica búcsúzott az iskolától, és tőlem. Emlékkül virágot és egy festményt nyújtott át. Az évváró az iskolában folytatódott. Boldizsár Emil és Horváth Edit társaságában felelevenítettük az iskolával kapcsolatos emlényeinket. Arra egyikünk sem gondolt, hogy ez volt az utolsó nagyrendezvényünk a tábor életében. A következő héten – június 22-től június 28-ig még az iskolában fejeztem be írásbeli dolgaimat, lezártam az évet.

Június 29-én elindult a gyereksereg a munkába. A nyolcadikos és hetedikes lányok Pfeiffer Anna vezetésével rizst palántáztak Horton, én pedig a többi jelentkezővel a hét elején kukoricát kapáltunk, a hét végén Karinkón rizst gyomláltunk. Július 1., szerda: rizst gyomlálunk a tavalyi helyen, csak most a munkaidő 6 óra. A hó folyamán általában a rizsbe jártunk. Augusztus 5-én, Debrecenben voltam aláíratni a bizonyítványokat, de nem sikerült. Rengeteget szaladgáltam Kordás őrmesterrel, de eredménytelenül. Egy jó azért történt, jóllaktam cukrászsüteménnyel. Nyáron biztató hírek szivárogtak be a táborba. Azt beszéltek, hogy felosztatják a táborokat. Az első évben gyakran reménykedtünk különböző dátumokban. Lehet, hogy ez most nem rémhír? Bizakodtunk. Augusztus 6-án csütörtökön valóban szabadult az első csoport: Verébné, Munk András, Hammerschmidtne, Hermann Lajosék, Kardosék, Kazincziék, már el is utaztak.

Augusztus 9-én vasárnap kiosztottam a tanulóknak emlékkül a karikákat, labdákat, könyveket, zászlókat. Augusztus 9-én ismét szabadult egy csoport. Vörös Maricáék is mennek. Közben azért kijártunk dolgozni, főleg a nagyokkal, paradicsomot szedtünk, gyomláltunk, facsemetekertben dolgoztunk. Augusztus 14-én újabb csoport szabadult, Binderék, Zsákaiék, Borsányiék, Némethné, Vojtáék, Vazul bácsi. Az iskolában a tábor elszámoló bizottsága működik. Augusztus 19-én, szerdán Debrecenbe mentem Oláh és Bessenyei rendőrökkel. Egyedül mentem el az OTI-ból a Városi Tanácshoz kétszer! Példátlan eset! Találkoztam Széll Kálmán igazgatóval. Sikerült a bizonyítványokat aláíratni, és lepecsételteni. Iskolai bélyegzőt nem bíztak ránk. Augusztus 20-án tánc volt éjjelig. Augusztus 21-én, pénteken ismét itt volt a „meseautó”, újabb csoport szabadult. A gyerekek közül Cserék, Tóthék, mennek. Lassan fogynak a gyerekek. Augusztus 23., vasárnap. Anyámat fulladásos roham érte. Hosszas rohangálás után sikerült lovas kocsival a kövesútig, onnan mentővel a debreceni kórházba vinni. Augusztus 30-ig semmit nem tudtunk róla. Augusztus 27-én, csütörtökön Kovács őrsparancsnok engedélyével bementem Hortobágyra, onnan átgyalogoltam Mátára, ahol találkoztam Széll Kálmán igazgatóval, kartársnőjével Terikével, két borsósi tanítónővel, és a mátai tanítóval. Kardos Kati továbbtanulási lapját és a nyilvántartási lapokat aláírta. Közölte, hogy a tanév az előző évhez hasonlóan szeptember 1-jén kezdődik. Ajánlatot tett egy tanítói állásra. Augusztus 28-án pén-

teken üzent az igazgató, hogy menjek ki a $\frac{1}{2}$ 4 órai vonathoz. Találkozáskor megkérdezte, gondolkodtam-e az ajánlatán, akarok-e gyakorlóéves tanító lenni Hortobágyon. Augusztus 29-én szétszedtük a padokat, négy asszony kimeszelte az iskolát. Este már vissza is lehetett tenni a padokat. Másnap a dekorációt is visszarakhattam a falra. Egészen tiszta, takaros, hangulatos iskolát hagyok itt. Szeptember 1., kedd: évnytóra gyülekeznek a gyerekek. Meg sem töltik a padokat. Az alsó tagozatban 9 tanuló, a felső tagozatban 27 gyerek jelentkezett. És ez a szám remélhetőleg hamarosan 0-ra csökken. Az évnytó ennek jegyében folyt. Tudjuk, hogy már csak rövid ideig leszünk együtt, ki-ki máshol folytatja a tanulmányait. Éppen ezért tanulni kell, hogy az átállás zökkenőmentes legyen. Szeptember 3., csütörtök. Reggeli vészír: este mindenkinek vissza kell költözni a táborba. Délelőtt nagy a zúgolódás, délután nagy a nyugalom. Nem megyünk. Vacsora után be akartam menni a táborba hírekért. Lászlóék előtt nagy csoportosulás. Azonnal beköltözni, vagy aki kinn marad, annyi mintha leszerződött volna a gazdasággal. A családfők felkerekedtek, és bevonultak a rendőrség elé. Kérés formájában terjesztették elő a kívánságukat. A válasz maradt a régi. Darabig csend, majd elvonulás. Pénteken mindenki kinn maradt. Szombaton egy órára mindenkinek be kellett menni. Sebő igazgató beszédében megerősíti a beköltözést. Kezdetben szépen beszélt, de amikor zúgolódni kezdtünk, mindjárt fenyegetőzni kezdett, tőkéseknak, tábornokoknak minősítve minket.

Szeptember 6., vasárnap reggel 6 óra után megérkeztek a szekerek. Egyik-másik család megindult. Apám is elment kocsit keresni. Én meg elkezdtem csomagolni. 8 óra után megérkezett Treiber Vendellel. Felraktuk szegényes holminkat és elindultunk a nyomorúság útján vissza a táborba. Nem sajnáltam a házba fektetett munkát. A megálázás bosszantott, velünk mindent meg lehet tenni. Beértünk. Helyet kerestünk. A barakkban nem volt hely. Mindenki szétterült, illetve a vályogházakból többen, rövid időre is beköltöztek a patkányok elől. Bizony éjjel nem volt ritka, hogy a patkány valamit, főleg gyermeket megharapott. Így a vályogházban a régi Rác szobába költöztünk. Új lakóhelyünktől az iskola egy szobával feljebb, szemben volt. Délután három órára mindent helyére raktunk. Van annak is előnye, hogy semmink sincs. Szeptember 10., csütörtök: Anyám délután megjött. Este sokáig mesélt. Nagyon vigyázok rá. Igyekszem majd kímélni. Szeptember 11., péntek: Dédelgetjük Anyát, és főzők helyettes. Nem akar feküdni. A „meseautót” várjuk, de nem jött. Szeptember 12. Szombat. Az iskolában a gyerekek nem nagyon lelkesek, ami érthető is. Közöltem velük, hogy a jövő héttől osztályozom a feleleteket. Szeptember 13., vasárnap: az egész nap várakozással telt el. Mindenki türelmetlen. Szeptember 15. kedd.: a nagy nap. Reggel 7 óra előtt befutott a „meseautó” Anyával néztük. 8 órakor még mindig csend volt., bementem tanítani. $\frac{1}{2}$ 9 felé jött Anyám, beszólt az ablakon, hogy engem hívatnak az őrre. De inkább ijedten mondta, mint örömmel. Nagy volt a láz a gyerekeknél is. Rövidesen bejött Emil bácsi is egy hosszú listával a gyerekekért. Ott a listát átfutva láttam meg a mi nevünket is. $\frac{1}{2}$ 10 órakor már a kezemben volt a papír. A délelőtt sohasem akart elmúlni. $\frac{1}{2}$ 4-től az őr előtt álltam a bejelentőkért. Majd Apám felváltott. Alig tudtuk elhinni a valóságot.

Hortobágy ált. isk. Ig. töl.

Működési Bizonyítvány

Hivatalosan igazolom, hogy Batai
József máj. 1933. é. csanagya László Gizella,
az 1951-53-as tanévben a Hortobágyi Kö-
nyvtár ált. iskolájánál működött mint
"kíségítő" nevelő.

Később munkatársaként, hogy nevelői
képesítés nem volt munkáját igen lel-
kiismeretesen, szorgalmasan és kevés
szünetekkel után járták a tanítás és a
tanulmányok látása el.

Batai József kollektív munkára is hi-
jogástalan volt, hogy is szilárd mint a gyer-
meket nevelés és tanulást és nem utolsó sorban
a tanításai megbeszélését is élvezték.

Nevelői pályára igen alkalmas.

Hortobágy. 1953. október. 10.

László Gizella
igazgató

Szeptember 16., szerda: Debrecenbe mentünk mind a négyen. Nekem jelentkeznem kellett a katonai nyilvántartónál. Majd anyámmal kimentünk a Klinikára. Délután a korai vonattal érkeztünk Kónyára. Este körüljártam az épületeket, végignéztem a jól ismert tájat, elbúcsúztam az iskolától. Elég nehéz volt. Szeptember 17., csütörtök: Reggel csomagolni kezdtünk. 9 órára végeztünk. A gazdaságnál rendesek voltak, mindent aláírtak és szebb, jobb életet kívántak. Délelőtt bementem Hortobágyra, ahol az igazgató már várt. Áadtam a felső tagozat anyakönyvét, naplóját és egyéb hivatalos iratait, és a válaszomat – nem maradok itt tanítónak. Erre ő javaslatot adott esetleges továbbtanulásomra. Elbúcsúztunk, és a déli vonattal visszamentem Kónyára.

[illegible]

Emil Belyddat eger-keben káttam
fáttól de beztin sognos nem tálttam
Dele, ment a múnkahejűlet nem haq-
habet ott

Ami az új elképzelést illeti bizony nem indult éppen simán, sőt olyan nehézségek támadtak amikor nem csak a munkák elvégzése is fűtődött fel és a minőség is megkérdőjeleződött. De a végére sikerült megvalósítani, tehát a lakosok viszonyát is. Egyelőre elvont arányok és dolgoznak. Kétféle megfigyelést

muntahfre is awal sambutan drasil
ujra kasar, ez a kato: konyajantat:
bizony d'ig sabbat d'uril, no meg f'airaktis:
Halt na van ez!

Zemlenska katona életet más megadottak
de több is. Fekete emberetnek az az
szóval. Szóval katona szerepét kívül
van, de az élet is. Katona is minden jól
kíváncsi mindnyájan.

1902 basaltis auctetel/udvaoi

Enic

Emily

Boldizsár Emil levele

A következő levélben Závecz Mária, volt tanítványom számol be eredményeiről.

1974. 11. 30. Árnyék 1974

Feladó: Závecz Mária

Söpte. All Gard

Most már zárom
soraimat, mara-
dok továbbra is
hű tanítványa:
Marike

szülem is üdvözlé-
töket küldik.

LEVÉLEZŐLAP

Am

Bátai József honu.
résztve

Pf: 5724/x

Keszthely.

Alföldi Nyomda, Budapest

Söpte. 1974. XI. 28

Kedves Józsefbátyám,

Televízióval való válaszra tudatom magával,
hogy mi csak megragadtuk a szokott egész-
ségben, amit magának hívta szülei kú-
nok. Nagyon boldog voltam a gratulálásért,
és továbbra is igyekszem megelégedéssel
tanulni. A negyedévi eredményem: 4,9.
Már csak egy tízedet kell javítani, hogy
ötös legyen. Alkalmában a VIII. a. jó bírja a tel-
nülést, mert mint pajtásod segítünk egy-
másnak.

Dr. Csőke Sándor

TISZAGYENDA- KORMÓPUSZTA

1950. június – 1953. október

*Ajánlás: Részlet Peter Weiss: A vizsgálat c.
művéből*

*3. TANÚ: A helyzethez képest elég ellenál-
lás volt ébernek maradni és soha fél nem
adni a gondolatot, hogy eljön az idő, amikor
elmondhatjuk tapasztalatainkat.*

(Vas István fordítása)

Bevezető megjegyzések

A FOGLYUL EJTÉS VALÓDI CÉLJA ÉS TRÜKKJEI

Egy ismételt felkérésre gondoltam át kormópusztai emlékeimet és ismereteimet. Mindazt, amit láttam, amit hozzátartozóimtól és másoktól hallottam, és mindazt, ami a kényszers munkatáborba hurcoltak egyesületében betöltött tisztségeim folytán tudomásomra jutott. Az elmúlt években több emlékezés, illetőleg dokumentumgyűjtemény is megjelent, ezért a már mások által egybehangzóan előadott tények részletes ismételését kerülni szándékozom, és a már feldolgozott témákra csak akkor térek vissza, ha véleményem eltér a többségi állásponttól, vagy ha az adott kérdés ismertetését nem tartom elég meggyőzőnek.

A rendszerváltást követő években dr. Varga László kitüntető barátsága folytán módom nyílt megismerni az emigrációba kényszerült magyarság legkiválóbb képviselőinek kérdéssel kapcsolatos vizsgálati eredményeit, tapasztalatait. Jól megragadt emlékezetemben dr. Varga Lászlónak az a megjegyzése, hogy mindannyiszor, ha Magyarországról látogatókat fogadott és tájékozódni kívánt az itthoni eseményekről, ő maga mindig tájékozottabbnak bizonyult a lényeges események iránt is közönyös vendégeinél. Ezzel az általános tájékoztatlansággal és fásult közönnyel magyarázom, hogy a kényszers munkatáborokról és az ott fogvatartottakról téves, sőt nemegyszer sértő írárok és nyilatkozatok jelenhettek meg. Így tehát a sorstársaim iránti tartozásomat kívánom leróni azzal, hogy ismereteimet és gondolataimat összefoglalva tárom az Olvasó elé. A hiteles kép megalkotása végett 2002 nyarán tizenöt sorstárssal készítettem interjút, s ezeket a „Rabszolgaság a XX. század közepén Magyarországon” című könyvemben tettem közzé.¹ Ez a dolgozatom első pillére. Szólnom kell a dolgozatom másik pillérééről is.

Az ENSZ Gazdasági és Szociális Tanácsa a kényszers munka kérdésének vizsgálatára létrehozta az „Ad Hoc Committee on Forced Labor” elnevezésű szervezetet. Az ad hoc bizottság előtt a Magyar Nemzeti Bizottmány (az emigráns magyar kormány) képviselőjében Eckhardt Tibor terjesztette elő a magyarországi kényszers munkatáborokra vonatkozó bizonyítékokat. A későbbiekben az ENSZ nyolcadik közgyűlésének III. Bizottsága a kérdéssel még tovább foglalko-

¹ Csöke Sándor, 2002.

zott, s ehhez készült dr. Varga László „A Magyarországi kényszermunkarendszer jogi vonatkozásai” c. tanulmánya, melyhez Varga Béla írt előszót². Az internálótáborok létesítésével kapcsolatos elméleti kérdések tisztázásához ennél alaposabb tanulmány nem készült.

A továbbiakban erre az elméleti alapvetésre építve kívánom bemutatni a Tiszagyenda-Kormópusztán létesített tábor életét, esetenként megfelelő kitekintéssel a Közép-Tiszavidék más internálótáborainak előttem ismert vonatkozásaira is.

Több ezer magyar ember története kezdődik így: 1950 júniusának egyik éjjelén 2 óra körül fegyveresek verték fel álmukból a „demokráciaellenesek” jegyzékébe felvett családokat, s ismertették velük a belügyminiszter nevében kiadott véghatározatot, melyben a házigazda kitiltását rendelik el, minek következtében nevezett köteles addigi lakóhelyét elhagyni és a határozatban megjelölt zárt táborba távozni a véghatározat mellékletében megjelölt családtagjaival együtt. Fontos megjegyezni, hogy a végrehajtó közegnek a több tízezer példányban azonos szövegezéssel kinyomtatott határozat-úrlapon csak a neveket és címeket kellett változtatni. A „demokráciaellenesek” jegyzéke, mely egyben bevagonírozási lista is, tartalmazta, hogy a kiválasztott személy demokráciaellenes földtulajdonos, malomtulajdonos, kereskedő stb. Tartalmazta továbbá a kényszertartózkodási hely – esetünkben Tiszagyenda Kormos-puszta (sic!) – megjelölését a család elszállításához kiállítandó vagonok számát, kézírással a szállítandó személyek számát és a végrehajtást igazoló „kész” – „kész” feljegyzést. Ezt az aláírás nélküli iratot csak a végrehajtó közeg ismerte. Az érintettekkel hajnalban közölt véghatározat tartalma a következő:

A véghatározatot a kormóiak részére 1950-ben a belügyminiszter nevében a Belügyminisztérium IV. Körendészeti Főosztálya³ állította ki. (Később A IV. osztály keretében működött a „Belső reakció elhárítás”.⁴) A véghatározatban megnevezett családfőt csak a lakcímmel azonosították. (Előfordult, hogy a név leírása nem volt pontos, de ezen megfelelő nagyvonalúsággal túltették magukat.) A véghatározat, mint az intézkedés „jogi alapját” a következő jogszabályokban és ÁVH-utasításban jelöli meg: a 8130/1939. M.E. rendelet 1. §. b. pontja, az 1929. évi XXX. t.c. 56. §.-a és a 228.010/1948. IV.1. BM ’rendelet’ 2. §-a. A véghatározatok rendelkezései és indokai (a kormóiaknál) valamennyi esetben:

1) „NN kitiltását rendelem el, azzal, hogy jelenlegi lakóhelyét köteles elhagyni és Tiszagyenda Kormos (valójában Kormó) pusztá kényszertartózkodási helyre távozni.”

² Varga László, 1954.

³ A 6471/1945. eln.sz. rend. szerint, amely a BM ügykörét és szervezetét határozta meg. Boreczky, 1985, 71-72 old. (a szerk.)

⁴ 01/1953. B.M. parancs a minisztérium új szervezeti felépítését határozta meg a BM és az ÁVH összevonását követően, mely szerint a IV. osztály a „belső reakció elhárítás” osztálya. Boreczky, 1993, 69. old. (a szerk.)

2) „A kényszerszertartózkodási helyül kijelölt települést a kiutasított személy nem hagyhatja el, mert e tilalom megszegése azonnali rendőrhatalósági őrizet alá helyezést (internálást) von maga után.”

3) „Nevezett eddigi lakóhelyéről való kiutasítása és új lakóhelyének elfoglalása közérdekből szükségessé vált.”

4) „A véghatározatot fellebbezésre való tekintet nélkül azonnal végre kell hajtani”. Majd később: „A véghatározat ellen fellebbezésnek helye nincs”.

A véghatározatokhoz a következő megjegyzéseket kell fűzni:

A véghatározatok nem rendelkeztek a kitiltás időtartamáról, s arról sem, hogy az elrendelt intézkedés egyben teljes vagyonekmozgást is jelent. Ettől függetlenül a lefogottak a szabadságuk elvesztésén túl a teljes vagyonukat is elvesztették.

Az internálás – szabatos fogalmazásban – a rendőri őrizet elrendelését jelenti. Az a fenyegetés, mely arra vonatkozik, ha a kiutasított személy „a kényszerszertartózkodási helyül kijelölt települést” elhagyná, részben azért félrevezető, mert a lefogottak azonnal egy majorféle objektumban kialakított zárt táborba és rendőri őrizet alá kerültek, másrészt azért, mert ennek értelmében az „internálás” nem jelenthetett mást, mint hogy a szabályt megszegő táborlakót büntetésből kiszakíthatták családjából, és a rendőri őrizet fenntartásával más táborba helyezték. Az őrizetben tartott személyeknek a kerítés vonalát sem volt szabad átlépniük, s „a kényszerszertartózkodási helyül kijelölt településre” – ritka és kivételes esetektől eltekintve – be sem léphettek.

A véghatározat valójában nem tartalmaz indokolást, mert nem jelöli meg azt a közérdeket, azt az okot és azokat a bizonyítékokat, amik a kiutasítást és az új lakóhely kijelölését „szükségessé” tették. Ez a megoldás tehát nem felel meg a tisztességes eljárás követelményeinek.

Az egymásnak ellentmondó rendelkezések azzal magyarázhatók, hogy a belügyi szervek a felülvizsgálat lehetőségét a legbiztosabban kívánták kizárni. A véghatározat fellebbezést ezért nem tett lehetővé. Viszont a deportálások érdemi okának elhallgatása miatt a határozat eredményesen akkor sem lett volna támadható, ha a jogorvoslati lehetőséget biztosítottak volna. Eredményes jogorvoslat ugyanis csak olyan döntés ellen képzelhető el, amelynek konkrét indokai a döntést tartalmazó okmányból megismerhetők.

Az, hogy a BM (IV.) Közrendészeti Főosztályának utasítására, mint jogszabályra (miniszeri rendeletre) hivatkoztak, már magában véve igazolja, hogy az intézkedésnek semmi köze nem volt a joghoz, mert ezekre az esetekre politikai döntés született.

Bár tízezrek sorsáról intézkedtek ezekkel a határozatokkal, de nem is leplezték, hogy itt nem kívántak bajlódni jogi aprómunkával. Ugyanilyen határozatot kaptak a recskiek, az úgynevezett hortobágyiak, a Budapestről kitelepítettek, sőt a szerzetesek is. Ugyanilyen határozatot kaptak a déli határsávbán, a nagyvárosokban, a katonai objektumok körzetében stb. Arra a nyugtalanító kérdésre, hogy miként és miért lehetett köztük kerülni, az a legkézenfekvőbb válasz,

hogy olyan személyeket és családokat hurcoltak el, akiket a közösség feddhetetlennek ismert. Ezzel rettegést keltettek a nép körében, hogy bármikor és bárki a terror áldozatává válhat.

Ismételnem kell, hogy a cél az akciósorozat gyors végrehajtása és a visszafordíthatatlan eredmény elérése volt. Még a tévedéseiket sem korrigálták. Előfordult, hogy kommunista párttagot is elhurcoltak, aki hiába kérvényezett, hiába tette párttagkönyvét a szivarzsebébe, mégsem tudta elérni a kiszabadulását.

Ahhoz, hogy világossá váljon az intézkedéssorozat megfélemlítésre irányuló célja, összehasonlítást kell végezni a más forrásokból ismert rendőrhatalmági őrizetet vagy felügyeletet elrendelő határozatokkal. Az internálásokat elrendelő határozatok szövegén az internálótáborok fennállása alatt nem tettek lényeges változtatásokat. Az összehasonlítások megkönnyítésére felsorolok néhány írást, melyben az általam ismertetett dokumentumokkal azonos, vagy hasonló iratmásolatot közölnek, vagy ilyen iratra utalnak.⁵

A déli határövezetben 1952-ben már közvetlenül az Államvédelmi Hatóság megyei osztályai által kiállított véghatározatok indokolása egy mondattal bővül: „Nevezettnek jelenlegi lakóhelyén tartózkodása államvédelmi szempontból káros”. A Miskolcon kiadott véghatározatok már arról is rendelkeznek, hogy az intézkedés címzetten kívül vonatkozik „a vele együtt élő összes családtagjára” is. (Korábban evidenciának tekintették, hogy bár a címzés és fogalmazás személyre szól, a család egészét el kell fogni és el kell hurcolni.) Az előttem ismert okiratok formáján annyi változás figyelhető meg, hogy 1952-től a kibocsátó hatóság már nem a belügyminiszter, hanem a határozatokat ÁVH megyei osztályai, illetőleg a megyei rendőrkapitányságok saját nevükön adják ki.

A közép-Tisza-vidéki kényszermunkatáborokba deportáltak első csoportja 1950. június 23-án vált a kommunista terror áldozatává. Tiszagyenda-Kormópusztára 81 családot, 271 személyt hurcoltak el. Az elhurcolásoknak voltak előzményei és még hosszú időn át volt folytatása.

Számos emlékező, kutató és kommentátor töltött hosszú időt azzal, hogy megfejtse: volt-e az elhurcolásoknak a deportáltak életpályájának elemzésével kimutatható kézzelfogható oka, hogy szabályszerűen, szakszerűen alkalmazták-e a háborús időkre vonatkozó jogszabályokat, melyekre a véghatározatokban hivatkozás történik. Véleményem szerint az elhurcolásoknak csak ürügyei és kiválogatási szempontjai voltak. Ha ugyanis a személyes szabadságtól és az összes ingó és ingatlan vagyontól való megfosztásnak okát lehetett volna adni, ebben az esetben a határozat indokolási részében az erre szolgáló bizonyítékok felsorolásával meg tudták volna jelölni az intézkedés indokát, sőt a bírósági eljárástól sem tekintettek volna el. Az adott kor kommunista gyakorlatában azonban az ilyen „szőrszálhasogatás” bot-

⁵ Gulyás Gyula – Gulyás János, 1989, hátsó borító; Kovács Dániel, 2006, 124. old.; Kövesdy – Kozma, 2005, 103. old.; Hantó 2006, 56. old.; Saád, 2005, 231. old.; Böszörményi, 1990, 151. old.; Mindszenty 1989, 426. old.; ifj. Szentirmai, 1995, 17–19. old.

rányosnak számított volna. Dr. Varga László a kényszermunkarendszer jogi vonatkozásairól szóló írásában⁶ egy jellemző mondatot idéz a Szabad Nép című lap 1947. 01. 19-i számából: „Nincs itt jogi kérdés. A jogi problémákat akasszuk fel a fogásra, a vádlottakat akasszuk fel.” Ugyancsak idézi az akkori igazságügyi miniszter nyilatkozatát is, hogy „az igazságszolgáltatás nem törvénymagyarázás, hanem a nép – értve alatta a Kommunista Pártba tömörültek – jogérzékének kérdése.”

A gyakorlat kiérlelése már a háborút közvetlenül követő időben elkezdődött. A Püspöki Kar nevében Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érsek által kiadott 1945. október 18-i keletű választási körlevélben⁷ már ez a figyelmeztetés olvasható: „*Meg kell döbbernünk, ha arra nézünk, hogy az erőszakosságba hajló „rendszer” milyen közszellemet teremtett az ország egyes intézményeiben. Országszerte, de egyes intézményekben különösképpen örömeiket találják abban, hogy üres gyanú, egyéni neheztelés, személyes sérelem, titkos pártmesterkedések miatt fogjanak le férfiakat, akik maguk sem sejtik, mi az elfogatásuk oka és senkinek megtudni nem sikerül a vidéki hatalmaságok szigorú eljárásának végső indítékát.*”

A kiválogatási szempontok rekonstruálásával arra jutottam, hogy a települések lakosságából kiemelt 0,2 % áldozat (általában 15-20 fő) a közösség legtehetségesebb rétege volt, akik éppen a felemelkedésükkel hívták fel magukra a figyelmet. Ezt a déli határvidékről elhurcolt sorstársaim életútjának elemzése határozottan és egyértelműen alátámasztja. Erre a következtetésre jut a Magyar Nemzeti Bizottmány kényszermunkával kapcsolatos álláspontjának összefoglalása során – évtizedekkel előttem – dr. Varga László is. A munkájából idézek⁸:

„...a kommunizmusban az internálás (bírói eljárás nélkül, rendőri úton alkalmazott szabadságfosztás) szintén azonosult a kényszermunkával, mivel a munkára alkalmas internáltakat kényszermunkára kötelezik. Magyarországon a náci és szovjet megszállást kivéve, az internálás nem volt azonosítható a kényszermunkával. Meg kell jegyeznünk, hogy a kommunisták által internáltak kényszermunkájára vonatkozó jogi anyag nem létezik, mivel a rendszer ezt minden jogi alap mellőzésével, tisztán az erőszak útján építette ki. [...]

Az igazságszolgáltatási, valamint a rendőri (közigazgatási) vonalon alkalmazott kényszermunka célja:

a) a kommunistaellenes lakosságból mindazokat kiemelni, akik a rendszer megítélése szerint az ellenállás szellemi és lelki középpontjai, és egyben a jövő reményei.

b) ezeket a kényszermunkatáborban alkalmazott embertelen módszerekkel véleményük megváltoztatására rábírní; ennek sikertelensége esetén pedig őket fizikailag és lelkileg összetörve elpusztítani, vagy legalábbis hallgatásra és cselekvőképtelenségre kényszeríteni.

c) A magyar népet a kényszermunka fenyegetésével állandó rettegésben tartani, és a szabadság iránti vágya megnyilatkozásának gátat emelni.

d) A fentiekén kívül ingyen, illetve olcsó munkaerővel az ötéves tervet elősegíteni.”

⁶ Varga László, 1954.

⁷ Mindszenty, 1989, 101. old.

⁸ Varga László, 1954.

Az adott kor jellemzéséhez elengedhetetlen, hogy a szabadságtól való megfosztás sajátos módozatait – legalább utalásszerűen – ismertessük az olvasóval:

- Ha a propagandaérdek úgy kívánta, az „osztályellenség”, a „belső ellenség”, a „reakciós elemek” levadászására folytatott büntetőeljárásokban az ítélet (politikai állásfoglalás formájában) már a vádirat megszövegezése előtt megszületett;
- A bírósági eljárást is mellőzték, s „adminisztratív eszközöt” alkalmaztak azokban a kreált esetekben, melyekben az egyén (család) likvidálásának propagandaértéke nem volt jelentős, de a csoportos elhurcolás a közösségben rettegést válthatott ki;
- Diákkoromban dr. Szobor Albert elmekörtan-professzor előadásán jutott tudomásomra az a módszer, hogy a gyógyintézetekben rendszeresített eszközöket alkalmazták azokkal szemben, akikkel a hatalom semmiképpen sem bírt el.⁹

A DEPORTÁLÁSOK ELŐKÉSZÍTÉSE

Orgoványi István¹⁰ kutatásai szerint a kommunista pártvezetők 1950. 01. 18-án határoztak az első internálásokról, s az internálások tartottak addig, amíg a koreai tárgyalások 1953. július 27-én a fegyverszüneti egyezményvel be nem fejeződtek.

Betonerődök maradványa Bácsalmás határában

⁹ Szobor professzor az egyik foglalkozáson beszélt egy diákról, aki a biblikus tudományban olyan magas szintet ért el, hogy tanítónője nem tudott vele vitatkozni, ezért az elmegyógyintézetbe való beutalását kezdeményezte.

¹⁰ Orgoványi, 2001.

A jugoszláv határsávon létesítendő politikai és adminisztratív rendszabályok” kidolgozására Kádár János, Péter Gábor és Kristóf István részvételével bizottság alakult. Ez a bizottság 1950. 04. 12-én terjesztette javaslatait a legfelsőbb pártvezetés elé. Az előterjesztés előadója Kádár volt, s a döntés kialakításában részt vett Rákosi, Szakasits, Gerő, Farkas, Marosán, Kovács István, Horváth Márton, Donáth Ferenc, Kristóf István és Péter Gábor. A Jugoszláviával érintkező megyék területéből – a határtól számított 15 km mélységben – 9000 négyzetkilométeren határsáv létesült. 1952. 09. 01-től a déli határszakaszon bevezetett rendszabályokat a nyugati határszakaszra is kiterjesztették.

A Közép-Tisza-vidéken létesített első kényszerszermunkatáborok (internálótáborok) alapítójának Kádár Jánost¹¹ kell tekinteni. Kádár belügyminiszterként irányította az elsőként likvidálandó családok listájának összeállítását, a szerzetesek és apácák, továbbá a kijelölt polgári személyek és családjuk elhurcolását.

A nép ebben az időben egy új szót ismert meg, aminek nincs magyar megfelelője: „kulák”.¹² Ezt a kifejezést Oroszországban is csak néhány emberre és csak gúnyolódó értelemben alkalmazták. Azok, akikre ezt a szégyenbélyeget rásütötték, sokat szenvedtek. (Tolsztojnál vagy Csehovnál ezzel a kifejezéssel nem találkozunk.)

Szolzszenyicin a következőket írja a Gulagban: *Nem teketóriáztak a családfő elfogásával, hogy azt majd meglátjuk, hogy mi lesz a családtagokkal. Ellenkezőleg, itt azzal kezdték, hogy kipörkölték az egész fészket, csak egész családokat fogtak el, s féltékenyen vigyáztak, nehogy eloldalogjon egy tizenéves, tíz-, vagy hatéves gyerek, az egész csúrhének oda kellett jutnia, közös pusztulásba. (Ez volt az első ilyen kísérlet, legalábbis az újabb korban. Megismétli majd Hitler a zsidókkal, aztán újra Sztálin a hűtlen vagy gyanús nációkkal.) Ez a hullám csak elenyészően kis részben állt azokból a kulákokból, akikről a névét kapta, porhintés céljából. Kuláknak a kapzsi, becsstelen falusi kereskedőt hívják oroszul, aki nem a maga munkájából szerez vagyont, hanem másokéból, uzsorával. Ilyenekből a forradalom előtt is csak egy-kettő akadt minden helységben.*¹³

Feltűnő tehát a hasonlóság a fogalom értelmezésében és a kérdésnek a likvidálással való megoldásában! És micsoda hasonlóság a kitűzött célokban. Az egyik cél ugyanis annak a kimerülőfélben lévő vagyoni alapnak a feltöltése volt, amiből biztosították a kommunista aktivisták hasznát, mert az ördögi gépezet működtetéséhez szükséges energiát a megszerezhető anyagi haszon biztosította.

Az első zárt családi táborokat 1950. 06. 24-én foglalták el lakói. A lefogások nagyobb ütemben folytatódtak még 1951 őszen-telén és előfordultak még 1953-

¹¹ Kádár János (született: Csermanek János 1912–1989) kommunista politikus, 1946–1948 között az MKP Központi vezetőségének főtitkárhelyettese. 1948. augusztus 5. – 1950. június 23. között belügyminiszter. 1949-ben részt vett a Rajk László elleni per előkészítésében. 1950 májusától a Központi Vezetőség Szervező Bizottságának tagja, a párt- és tömegszervezetek osztályvezetője. 1951 áprilisában letartóztatták. (a szerk.)

¹² Erről kitűnő értekezést írt Irha Melinda. Irha, 2002.

¹³ Szolzszenyicin, 1989, I. kötet, 60-61. old.

ban is. A kényszermunkatáborokat istállókban, illetőleg egyéb gazdasági épületekben (magtárakban, pajtákban), továbbá néhány cselédlakásban rendezték be. A táborokba hurcoltakkal a lőporgyártáshoz szükséges gyapotot és a távol-keleti hadseregek számára rizst termeltettek. A rizstermelés nem a közellátás javítását volt hivatva szolgálni, mert ebben az ínséges időben nemcsak a rizs volt hiánycikk a hazai piacon, hanem a búzakenyérből sem jutott elég a nép részére.

Az első internálási hullámban Felső-Bácska területéről Tiszagyenda-Kormópusztára indított szállítmány összetétele a következő volt: Hercegszántóról 4 család, 12 személy, Dávodról 3 család, 7 személy, Csátaljáról 4 család, 13 személy, Nagybaracsikáról 3 család, 9 személy, Bácsszentgyörgyről 4 család, 11 személy, Garáról 2 család, 9 személy, Vaskútról 2 család, 4 személy, Katymárról 6 család, 18 személy, Kelebiáról 4 család, 14 személy, Kunbajáról 5 család, 23 személy, Madarasról 4 család, 10 személy, Mátételkéről 2 család, 9 személy, Mélykútról 5 család, 22 személy, Kisszállásról 5 család, 18 személy, Tompáról 4 család, 20 személy, Bácsborsódáról 5 család, 20 személy, Bácsbokodról 4 család, 10 személy, Csikériáról 6 család, 15 személy és Bácsalmásról 8 család, 27 személy.

Léteznek olyan feltevések, hogy az internáltak soraiban köztörvényes bűnözők és prostituáltak voltak. Ez nyilvánvalóan durva provokáció.¹⁴ Arról van ugyanis szó, hogy az internálásnak nem volt messzibbre látó célja mint, hogy likvidálják mindazokat, akik ellen még a kommunista „igazságszolgáltatás” is tehetetlennek bizonyult. Az MDP PB 1953. 06. 22-i ülésére készített előterjesztés szerint „hortobágyi zárt területre” hurcoltak közül a 15 év alattiak száma 1099, a kulákok száma 2057 az egyéb deklaszált elem 1476 fő volt. Ha más „latrokat” is lehetett volna említeni, ezt nyilván nem mulasztották volna el.

Az akció a kommunistákra nézve bizonyos azonnali és kézzelfogható előny is járt, mert az elhurcoltak élelmiszerkészlete, összes ingatlan és ingó vagyona (gazdasági felszerelése, állatállománya, ruházata, konyhafelszerelése, bútortáza, ágyneműkészlete) a kezükbe került. Azok, akiket így vetettek rabságra, a társadalomban gyakorlatilag csak mint termelők léteztek, a részükre fogyasztási javakból csak annyit biztosítottak, amennyi az erejüknek a következő napi munkájuk elvégzéséhez elegendő regenerálását biztosította.

A FOGOLYSZÁLLÍTÁS. AZ OROSZ SZISZTÉMA

Felső-Bácskából a szerelvényeket Baján, Bácsalmáson, illetőleg Kiskunhalason állították össze. A szállítás lezárt marhavagonokban történt. Családonként egy marhavagont állítottak ki. A szállítmányok továbbítása valószínűleg két szerelvényen történt. Ezt támasztják alá a jól tájékozott katonaemberek is, akik szerint – a vontató és tolatómozdony együttes alkalmazásával – tehát két moz-

¹⁴ Ilyen állítást ad közre Tomka Ferenc, 2004, dr. Breuer Pál, 2005, is említi hogy tőle egy minisztériumi főosztályvezető kérdezte: „Mondja, maguk között ugye prostituáltak is voltak?”

donnyal közlekedő teherszerelvényeken is csak 72 vagonnyi fogolyszállítmányt lehetett továbbítani. Annyi bizonyos, hogy a szállítmány Kunhegyesre – egy teljes napi utazást követően – két vonatszerelvényként futott be.

Foglyok szállítására használt teherszerelvény

Bácsalmási vasútállomás

A XX. század, mely annyi csodát teremtett, egyúttal azzal járt, hogy földrésünkön példátlan szenvedéseket zúdított a népekre. A barbárság borzalmaiban és méreteiben semmihez nem hasonlítható előtörésére sem említhetünk korábbi példákat. A kultúra olyan bölcsőhelyei, mint Oroszország és a szovjet birodalom más országai, Németország, Kína, Korea és Kambodzsa az emberek tíz és tízmillióinak vesztőhelyévé, tíz és tízmillióinak fogolytáborává, kényszermunkatáborává váltak.

Moszkovszkije Novosztyi magyar nyelvű kiadásban is megjelent. Az 1988. októberi szám 16. oldalán olvashatunk a Kuropati-i vesztőhelyről, ahol legalább százezer beloruszt végeztek ki. Megdöbbentő a híradás, hogy csak Minszk környékén 5 hasonló vesztőhely működött. A hazatérő hadifoglyok által hozott hírekből széles körben ismertté váltak a terror megnyilvánulásai, s ezzel magyarázható a kelet felé haladó fogolyszállítmányon úrrá lett rettegés. A Szovjetunióban és a befolyási övezetéhez tartozó kelet-európai országokban a terror

eszközeinek formálódása tekintetében azt figyelhetjük meg, hogy a háborút követő első évek jelentenek határt a népiertással felérő tömeges kivégzések, a brutális és hidegvérű tömeggyilkosságok, illetve a kényszermunkatáborok létesítése között. Míg kezdetben az „ellenséggel” való leszámolás kizárólagos eszköze a sietős fizikai „likvidálás” volt, a háborút (talán a békekötést) követő évektől a „likvidálás” a kényszermunka, a halálra dolgoztatás formájában érvényesült.

FOGADTATÁS A CÉLÁLLOMÁSON

Saját emlékeimet így összegezhetem: Emlékezetemből az utazás teljes ideje kiesett. Csak arra emlékszem, hogy marhavagonokból álló szerelvényen utaztunk. 24-én hajnalban érkeztünk Kunhegyesre. Itt marhahajcsárfélék törték ránk a vagonajtót, és irgalmatlan ordítózással tereltek bennünket a rakodótér közepére, ahol körülfogtak bennünket. Valószínűleg a rémület miatt, amit akkor éreztem, a történeteket, pontosabban a többiek kétségbeesését nem tudom részletesebben visszaidézni. Az emlékezetem akkorra tisztul ki újra, amikor megindultunk Kormó felé, de megmagyarázhatatlanul ezután is fontos részletek vesztek el emlékezetemből. Minden valószínűség szerint beteg emberekből válogatott fegyveresek igen nagy örömeiket lelték a lelki terror gyakorlásában. Az emlékezők szerint Kunhegyesen a megérkezésünkkor a lovasrendőrök gyűrűjében anyám nyakába kapaszkodtam. Odalovagolt egy rendőr és ráordított édesanyámra: „Ha szökni próbál, lelövöm!”

A kunhegyesi vasútállomás

A lefogottakkal nem közölték az intézkedés indokát, a végrehajtó fegyveresek részére viszont tartottak eligazítást, melyen azt magyarázták nekik, hogy az elfogott személyek jugoszláv kémek.

Az L-34-18-C-c katonai térképszelvény (1:25000) részlet

[illegible]

Csizmadia Sándor

Elindultunk Kormó felé. A szekérsort a lovas rendőrök kísérték. Én az utolsó kocsin ültem az öcsémmel, Égi dokival és Igaz Gyurkával. Az egyik rendőr odalovagolt a kocsinkhoz és megkérdezte az Igaz Gyurkát: „Főhadnagy úr, hogyan kerül maga a csetnikek közé?” Ez a rendőr a fronton a Gyurka katonája volt. Erre Gyurka azt válaszolta: „Teee! Ez mind ugyanolyan magyar, mint te vagy én!”

Meg kell jegyeznem, hogy a Csőke családban is fennmaradt a hagyomány, hogy amikor a családapa az elfogásunk magyarázatát kérte, a kivезényelt rendőrök azt mondták neki, hogy ő „Tító partizán.” (Így, hosszú í hangzóval ejtve.)

Dr. Égi Ferenc

Ha Kunhegyesre mentem kísérettel, el-el beszélgettem az őrrrel. Azt láttam rajtuk, hogy ezeknek is vannak érzéseik. Azt mondta az egyik: „Doktor” – nem mertek sem urazni, sem elvtársazni – „én gondolkodó ember vagyok és látom, hogy az egyéves gyerek és a 90 éves öreg nem lehet kém.” Az volt ugyanis a hivatalos magyarázat, hogy kémkedtünk Jugoszlávia javára.

A tábor leírása

Kormópusztá Tiszagyenda közigazgatási területéhez tartozó majorféle objektum volt. A keleti oldalán szántók, a nyugati oldalon rizsföldek vették körül. A nagyjából 100 méter hosszú épületegyüttes eredetileg négy gazdasági épületből (istállókból, magtárakból) állt, melyekhez ottlétünk kezdetén még két ún. szobát építettek.

Ezeknek az épületeknek a végétől 60-70 méterre állt az a különálló ház, mely a rendőrőrs és az egy tanteremből álló iskola céljára szolgált. Az udvar északi végében állt az őrbódé. A rendőrség mögött, illetőleg a tábor végében is volt egy fiatal akácos. Kormó meghatározó tájképi elemét az öreg jegenyecsoportok képezték. A régi katonai térképek ezeket még jelölik, ma már azonban nem láthatók. A tábor előtt volt egy hatalmas kubikgödör, a tábor mögött pedig egy ürögörös latrina, 8-8 ülőkével külön a nők és külön a férfiak részére. Ez már hatalmas lépés volt a civilizáltság felé, mert kezdetben nem volt semmilyen illemhely. (Volt egy köztes állapot is: a kecskelábakra helyezett farudakból összetákolta tábori WC. Ehhez ugyanúgy társulnak a WC-be-esés történetek, mint a hadifogolytáborokról szóló leírásokban.)

*A IV., V., VI. „szoba” képe. Az itt elhelyezettek száma 1953. 08. 10. 129 fő, (38 család) volt.
Az épület hátsó frontját tehén-, és ököristálló foglalta el*

Tapasztalhattuk, hogy a kommunista uralkodók milyen nagy vonzalmat tanúsítottak a megvalósíthatatlan vagy elhamarkodott ötletek (pl. a gyapot, ágasbúza, a gumipitypang stb. termesztése) iránt, ezért nem lehet azon csodálkoznunk, hogy a rizstermelést is nagyméretűvé fejlesztették. Bár a rizstermelésről általában azt kell gondolnunk, hogy nem teljesen képtelen ötlet, ebben az északi fekvésben azonban a rizstermelés jövedelemtermelő képessége gyenge volt.

Rizstelep

Ennek oka az, hogy nem rendelkeztek az éghajlati adottságoknak megfelelő, betegségekkal szemben ellenálló fajtákkal. A föld monokultúrában kizsárolódott, minősége gyenge volt. Korszerű talajmunkagépek alkalmazása nélkül a földmunkák elvégzésének költsége kiemelkedően magas. A rizstelepek kialakí-

tásához ugyanis csatornák kellenek, öntözőfűrtöket kell létesíteni, a táblákat gátakkal kell körülvenni, a földet egyenletesen kell beszintezni, hogy víz mindenütt egyforma magasságban borítsa a vetést stb. Ahhoz, hogy legalább a befektetések megtérüljenek, az adott korban csak egyetlen alkalmas eszköz volt: a rabszolgamunka.

Kimondható: a táborok létesítésének célja volt a gazdaságosan nem művelhető földterületek rabszolgamunkával történő művelésbevétele is. Ez ad magyarázatot arra, hogy miért esett a választás a Közép-Tisza-vidékre, és így többek között Kormópusztára.

Az itt létesített internálótáborok tapasztalatainak figyelembevételével dolgozta ki Vas Zoltán a kényszermunkatáborok fenntartására vonatkozó tervét. Eszerint „a politikai és gazdasági életre káros elemek, munkakerülők, csavargók és kulákok számára munkakényszert és kényszerlakóhelyet kell előírni”. Továbbá: „A kulákok falvakból való fokozott kiemelésére, munkaerejük intézményes felhasználására részükre és családjuk részére [...] három-öt falut kell létesíteni tíszántúli rossz szikes földeken, ahol a kulákok a harmadik típusú tsz-rendszerben dolgozhatnak.”¹⁵

A kifosztott táborlakókat elsősorban a megélhetés kényszere szorította munkára. Ha azonban a kétségbeesés akkorára nőtt, hogy mindent kockára téve megtagadták a munkavégzést, a hatalom fegyveres erőt is felvonultatott. Már a tábor lakhatóvá tétele kényszermunkával történt. Az istállókból a trágyát a pusztá kezükkel az internáltak hordták ki.

AZ ÁRTATLANOK RABSÁGÁNAK EGY SAJÁTOS OKA ÉS KÖVETKEZMÉNYE

A Felső-Bácskában zajló események leírásánál a szülőfalumat veszem modellnek, mert adottságai és jellemzői alapján az itteni viszonyok elemzésével a vidék más településeire vonatkozó általánosítható következtetésekhez juthatunk. Sőt úgy sejttem, hogy mindaz, ami itt jellemző vonás, az jellemző volt a déli határ mellett Nagykanizsáig, vagy azon túl is. Nézzük, hogyan vélekedett Bácsalmásról a falujáró Erdei Ferenc 1937-ben:

*Nagy, jó földű határ, német-magyar-bunyevác nép és erős szántóföldi kultúra jellemzik. Ez a módos nagy falu a magyar Bácska „fővárosa”... Módos nagy gazdaházai, takaros zsellérutcái, szép nyárfasorai és egyre hosszabb villasorai harmonikus fejlődésről beszélnek... Ma a legelső vonalbeli mezőgazdasági kultúrát képviselik... Gazdák és zsellérek közt nincs a szakadék... Nemzetiségi kérdés, mely nyugtalanítana és összetűzésekre vezetne, nincs..*¹⁶

¹⁵ Orgoványi, 2001.

¹⁶ Erdei Ferenc, 1977. 204-206. old.

Az értékelésből hiányzik, hogy ezt a német–magyar–bunyevác közösséget elsősorban a közös katolikus vallás és a „szabad élethez” való ragaszkodás tartotta össze. Mély vallásosságukhoz a szabadságszeretet társult és gondoskodtak arról, hogy ebből hagyományt teremtsenek. Erdei abban is téved, hogy „Bácsalmáson nem volt soha Kossuth-párt”. Mert tudni való, hogy az almási kerületben Kossuth Lajost kérték fel követnek, miután azonban ő Pest követte lett, az almásiak Kossuth ajánlására választották követé Vörösmarty Mihályt. Tudni való továbbá, hogy a választási eredmény Kossuth közvetítése nélkül nem lett volna egyhangú, ugyanis a sohasem látott Vörösmarty verseit a többséget képviselő svábság még nem értékelte, hiszen még nem beszélte anyanyelvi szinten a magyart.

A birtokviszonyok – különösen, ha a mai állapotokhoz viszonyítunk – feltűnően demokratikusak voltak. Az tény, hogy 1937-ben a tizenháromezer lelkes falu huszonötezer katasztrális hold területéből háromezer hold képezte a grófnő tulajdonát, a grófnő gazdasága azonban inkább szociális intézményként működött, amiből a tulajdonosnak nem sok haszna maradt. Rajta kívül három család rendelkezett száz holdnál nagyobb földterülettel, ám közülük egy gazda a földjét már a háború előtt szétosztotta a tíz örököse között. Vagyis: föld mindenkinek jutott, s az éhezés ismeretlen volt. Ennek következtében ez a közösség az egypártrendszer hívei előtt, mint a pusztá létezésénél fogva „rakciós-összeseesküvő” nép ősellenségeként jelent meg.

A zord idők a mi szülőföldünket sem kímélték. A német megszállást követően elveszett a község zsidó lakosságának 80-90 %-a (Bácsalmásról és környékéről 168 fő)¹⁷, majd a front 500 hősi halottat követelt. Az elmenekültek számáról nincs adat. A „németek mozgósítása” címén („málenkij robotra”) elhurcoltak száma 260 fő. Az elhurcolt levonták száma 60 fő (hazatért 12 fő). Az önkényeskedések áldozatainak száma (vagyis, akiket közönségesen agyonvertek) egyelőre még nem ismert. Nem ismerjük azoknak számát sem, akik a hadifogolytáborokban megnyomorodtak.

A háborút követően az eseményeket sok esetben olyan színben rendezték meg, mintha a népharag, népakarat kifejeződései lennének. 1945. november 20-i kelettel érdekes bejegyzés olvasható Grósz érsek naplójában: „Vasárnap és hétfőn Bácsalmáson jártam. Előzőleg azt a hírt kaptuk, hogy a választás után tüntetés volt Bácsalmáson, melynek során egyik verzió szerint a plébánost megverték, a másik verzió szerint az ablakait verték be. Egyik sem volt igaz. Körülbelül 150 kommunista lármázott, mert Bácsalmáson is gyalázatos kisebbségben maradtak, az egyik szomszédos házban egypár ablakot betörték, de más baj nem történt¹⁸.” A pontosság kedvéért kell megjegyezni, hogy az egyik szomszédos ház a Járásbíróság, a másik a járási szolgabírói hivatal épülete volt. A bar-

¹⁷ Polgár Ernő: 1997, 31–37. old.

¹⁸ Grósz érsek naplója, 1995, 268. old.

bárság persze a mellékutcákban ennél nagyobb méretű volt, ezt azonban a vendég nem látta. Emellett a kommunista hatalmaskodásnak emberáldozatai is voltak. A rendszerváltó években négy személy porrá tört csontjait hantolták ki a temető árkából.

Az 1946-47-ben kitelepített németek száma egyes források szerint 4500 fő, más forrás szerint 5585 fő.¹⁹ Az állampolgárságuktól más úton megfosztottak számáról nincs adat. Az elhurcolt apácák és szerzetesek számáról nincs adat. A bírói ítélet nélkül Tiszagyenda-Kormópusztára és Tiszalökre elhurcoltak (internáltak) száma 73 fő.²⁰ (A Bácsalmásról és a vele határos falvakból Kormóra és Tiszalökre elhurcoltak együttes létszáma: 188 fő.) Az Ebésre, Tedejre, Kazincbarcikára, Komlóra stb. elhurcoltak számát nem ismerem. A koholt perekben elítéltek és bebörtönöztek számáról nincs adat. Azoknak száma, akik '56-ban „disszidáltak” 125 fő. És így folytathatnánk.

Az emberesztéség pótlása 1949-ig a betelepülésekkel és betelepítésekkel megoldódott. Ezt követően azonban földcsuszamlásszerű méreteket öltött az elvándorlás. A lakosság száma 1900-ban 9300 lélek volt. 1920-ban 11500, 1941-ben 13310, 1949-ben pedig 13695 lelkes volt a falu. 1990-ben viszont már csak 7856 fő lakta, majdnem csak annyi, mint 1828-ban (7719)²¹, annak ellenére, hogy közben folyamatos volt a környező falvakból a betelepülés is.²² Ezek a tények jellemzik azt a további 18 települést is, melyekről az internálásokat végrehajtották. A szocializmus építése jegyében tehát kifosztottak egész vidékeket.

Ha megnézzük azt is, mi történt a szocializmus modellterületein, az úgynevezett szocialista városokban, akkor a következőket láthatjuk, Különösen azokon a helyeken, ahol a lakosság száma rohamosan növekedett (mint például Fehérváron, Dunaújvárosban és Komlón stb), de általában az egész országban tűrhetetlenné vált az alacsony színvonal az oktatás, az igazgatási, az egészségügyi és más szolgáltatások területén. 1953-ra már a titkosszolgálat sem bírt eligazodni a nyilvántartott adatok között, mert 1 300 000 embert tartott megfigyelés alatt. Nincs kétségem, hogy a kommunista hatalom nem kerülhette volna el az összeomlást a politika liberalizálása nélkül. Szemben a korábbi gyakorlattal, amikor a szakszerűtlenség nem volt bírálható, most már a tömeg is követelte, hogy szakképzett pedagógusok oktassanak, képzett és hozzáértő szakemberek kezébe kerüljön a közigazgatás és a gazdaság irányítása. Határozott meggyőződése, hogy azok ismerték fel az igazságot, akik azt állítják, hogy a Kádár és Rákosi által bevezetett „társadalmi igazságszolgáltatás” szétverte a magyar kul-

¹⁹ A „más forrás” dr. Vágvolgyi Ferenc, ÁBTL.

²⁰ Dr. Vágvolgyi Ferenc kézirata, Révai Új Lexikona (és részben személyesen végzett kutatással igazolt adat).

²¹ Dr. Sövény Mihály adatai (Horváth-Sövény-Szénásiné: Bácsalmás).

²² Meg szokták említeni, hogy a Szőlők határrészen Bácsszőlős néven önálló község alakult, s ez is apasztotta Almás lélekszámát. A teljes igazság kedvéért azonban kell megjegyezni, hogy az új falu 2200 lakosából 1990-ben csak 554 fő élt ott.

túrát, az országot letérítette a fejlődés útjáról és gátlástalanul prédájává tette idegen hatalmaknak. Ez a jelenség elsősorban a „szocialista városokban” tanulmányozható. Nincs kétségem, hogy üldözéseknek és a fosztogatásnak azért sem volt értelme, mert a falvak tömegét tönkretette ugyan, ám még a szocialista be rendezkedés modelljének szánt, úgynevezett szocialista városok fölemelésére sem volt képes.

Állításomat a következő példával tudom igazolni. Az 1970-es évek elején a kulturális sajtóban tanulmányok jelentek meg a települések környezeti állapotáról, és jól bevésődött emlékezetembe T. szocialista város esete, amelyet úgy említettek, hogy szennyezettségének mértéke eléri a Pittsburgben mért értékeket. Gondoltam is magamban, hogy „igazán fejlett vidékre kerültem.” T. szocialista város és Pittsburg vonatkozásában a rendszerváltás körüli időben újra mutatkozott párhuzam. T. szocialista városban és Pittsburgben egy időben omlott össze a hagyományos ipari szerkezet. Pittsburg ipara azonban 1993-ra átstrukturálódott, s ettől számítva nem a bányászat és kohászat, hanem az elektronikai ipar központja. Ezt megítélésem szerint az tette lehetővé, hogy Carnegie – a városalapító – olyan kultúrát teremtett a városában, ami a fejlődés feltételeit évszázadokra megalapozta.

AZ ELFOGÁS ÉS A FOGVA TARTÁS KÖRÜLMÉNYEI

Az internálótáborok világának velejárója az embertelenség, az elviselhetetlen kegyetlenség. Így van ez a világon mindenütt. Kuncz Aladár a Fekete kolostor című művében ugyanúgy a vigasztalanság hangján emlékezik, mint az általam meghallgatott sorstársak. A következőkben szeretném röviden összefoglalni azt, amit az emlékezők az elfogás és a fogva tartás körülményeit illetően fontosnak tartottak. Valamennyi sorstárs megemlékezett az elfogásnál tanúsított kegyetlenségekről. Voltak azonban olyan példák, amik a kivételes embertelenségről tanúskodtak.

Dara Erzsébet emlékezik meg arról, hogy 90 éves vak dédanyját vissza kellett hagyniuk a bezárt házban, mert nem szerepelt a jegyzéken. (Ugyanakkor Dara Erzsébetet, akinek neve úgyszintén hiányzott a listáról, ugyanonnan internálták.) A vak néni sokáig (napokig) kereste hozzátartozóit, míg szomszédai hívták a hatóságot, akik ismeretlen helyre szállították. A hozzátartozók a szabadulásuk után nem tudták felderíteni, hogy mikor és hol halt meg, hol temették el.

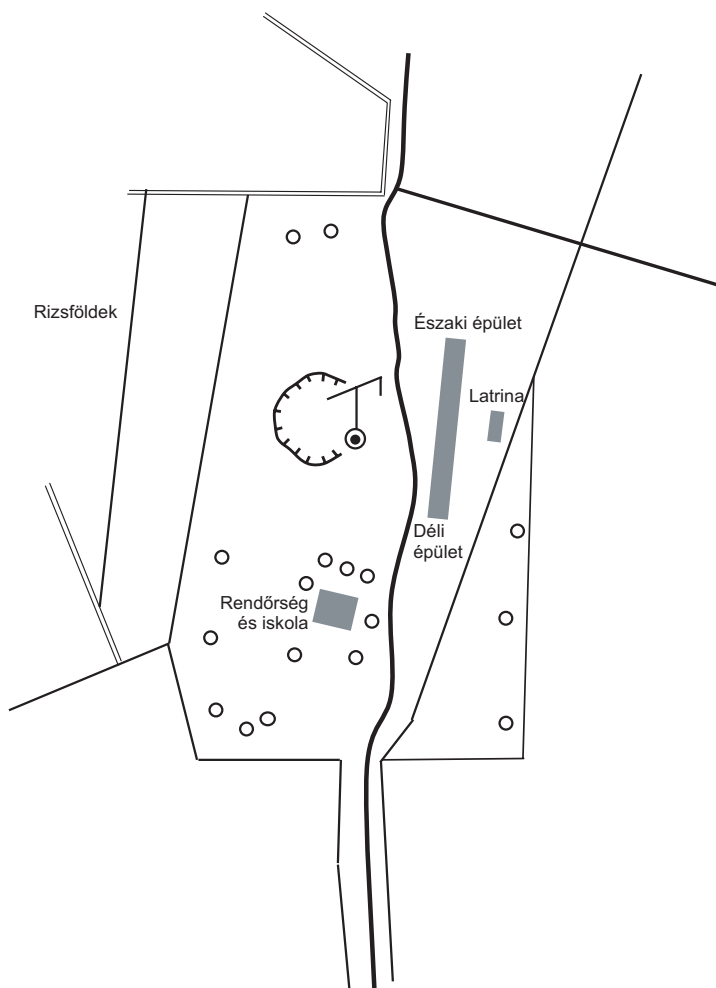
Virág Józsefné – a Kormópusztára elhurcolt Mojzes György országgyűlési képviselő lánya – elmondta, hogy súlyosan beteg (csont tbc-s) leánytestvérét az udvarra vitték, ott rongyos zsákokból készítettek számára fekhelyet. A szülei elhurcolása után magára hagyták és csak hosszú idő elteltével szállították kórházba, ahol rövid idő után meghalt.

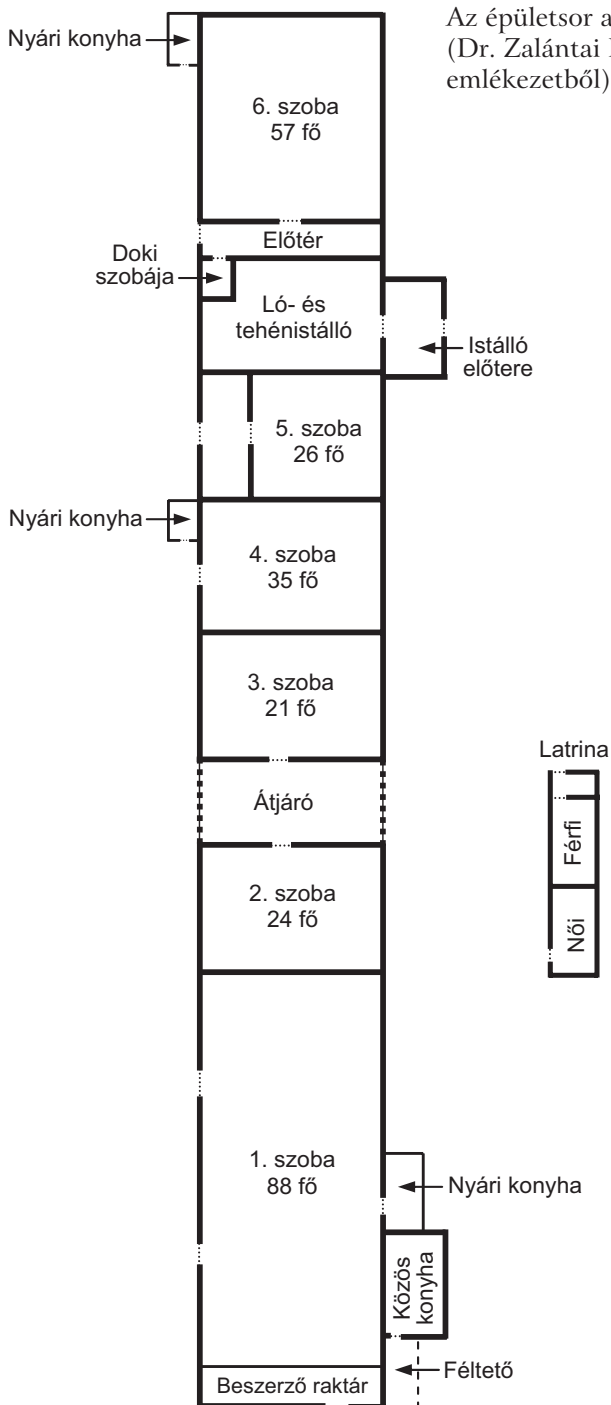
Csóke Etelkát és **Stefáni Ferencet** az érettségi bankettől hurcolták el. **Dr. Égi Ferenc** a lefogásuk ellen törvényre és igazságra hivatkozva tiltakozott, de

megverték. És így lehetne tovább sorolni. Sorolni, hogy még ennél is embertelenebb volt vakot, félkarút, csecsemőjével a szoptatós anyát, vagy a magatehetetlen bénát közénk hurcolni.

A fogva tartásra az elhelyezés embertelensége, az őrszemélyzet kegyetlensége, a mindenre kiterjedő embertelenség, egyszóval az orosz szisztéma szerint bevezetett rabszolgaság volt a jellemző. Ezzel azt az érvet szokták szembeállítani, hogy: „de a fogvatartottakat nem adták el.” Igaz! De állam sohasem és sehol sem értékesítette a rabszolgáit.

Kormó Csőke Sándor rajza alapján

Az épületsor a beépítés után
(Dr. Zalántai Endréné rajza
emlékezetből)

Az elhelyezés a következők szerint történt. A táborfoglaláskor három „szoba” állt rendelkezésre, távozáskor hat „szoba”. Ezeknek a „szobáknak” eredeti rendeltetése javarészt istálló volt, de volt közöttük magtár is. Úgy mondják, hogy az istállók használhatósága volt jobb, mert könnyebb volt bennük kemencét építeni. A hiteles dokumentumok szerint 1953. augusztus 10-én az I. számú szobában 88 főt, a II. szobában 24 főt, a III. szobában 21 főt, IV. szobában 35 főt, az V. szobában 26 főt, a VI. szobában 57 főt zsúfoltak össze. (Az igazsághoz hozzátartozik, hogy a tábor felszabadítása VIII. hó 6-án elkezdődött, tehát a szabadulás előtti tényleges létszám 20-25 fővel volt több.) A „szobák” mérete különböző volt. A létszámot az határozta meg, hogy hány embert lehetett bennük elhelyezni.

Dr. Égi Ferenc emlékezése szerint személyenként szállásként 48 cm széles helyet jelöltek ki. Ez az adat megbízható, mert Égi doktor közreműködött a kimérésnél. Az így kijelölt helyet persze a közlekedésre – a fekhelyek megközelítésére – szolgáló terek csökkentették. Az olvasó könnyen elgondolhatja és próbát is tehet. Egy átlagos férfi testszélessége 60-65 cm. Idősebb korban még ennél is több lehet. Csípőszélességben az átlagos női méret is meghaladja a 48 centit, amit az életkor szintén befolyásol.

Az emlékezők nemcsak a kényelmetlenségről beszélnek, hanem – elsősorban természetesen a nők – ennek a megoldásnak a megalázó jellegét emelik ki. Az az emlékező, akinek a szülei és a nagynénje százkilós férje között mérték ki a fekhelyét, joggal kesereg még ma is, hogy csak akkor feketett a hátára, ha az ágyoszomszédja az oldalára fordult. Ma komikusan hangzik, de a maga idején helyénvaló megállapítás lehetett dr. Vámos Tibor r. alezredes jelentése, hogy *Jó hangulatot váltott ki a telepesek között, hogy az állami gazdaság deszkaágyakat készített és megfelelő szalmát adott hozzá.*²³

Egészségügy

A higiénia feltételei katasztrofálisak voltak. Az egyik sortárs hölgy panaszolta: *egy WC sem volt, se egy bokor, se egy fa. És akkor mit csinált az ember? Becsukta a szemét, hogy ha őt látják is, legalább ő ne lásson.*

Bundula János

Volt eredetileg három, majd öt helyiség, meg a padlás. A hatodik „szoba”, ahova utóbb mi is kerültünk, az később lett kész. Úgy lettünk elhelyezve, hogy 45 cm jutott egy személyre. Akkor még priccsek sem voltak, s csak a padlózatton lehetett megágyazni szal-

²³ MOL XIX-B-I-j 40. doboz 106. 00369.

mával, s oda volt bepréslve az emberek apraja-nagyja, öreg és fiatal keverve. WC nem volt, mindenki úgy végezte a dolgát, ahogy tudta. Ezt később megszokta az ember, hiszen természetes, hogy az embernek akárhogyan is el kell végezni a dolgát. Habár nehezen, de azért megoldódott később ez a dolog is, amikor csináltak WC-t, olyan latrinafélét. Egy gödröt ástak, efölött volt egy gerenda és kész.

A táborba behurcolták a poloskát. Csak a gondviselés őrizte meg a tábort egy nagy járványtól.

Bánásmód

A FOGVA TARTÁS KEGYETLENSÉGE

Bundula János

Ahol mindenki dolgozott, ott tudtak annyit keresni, hogy megéljenek belőle, ahol pedig nagyobb volt a család, és nem tudtak dolgozni, ott gond volt. Nem is ez volt a nyomasztó, hanem a kegyetlenség, ami körülvelt bennünket. Egyszer, amikor névsorolvasás volt éjszaka és mondták, hogy mindenki legyen az 1-es szobában. Féltünk, hogy kivégeznek bennünket. „Aki hallja a nevét, az lépjen ki az ajtón!” – mondták. Mi meg lestük ám, hogy megszólal-e a géppisztoly. Nagyon barbár rendőrök őriztek bennünket. Persze, volt köztük rendes is, de az nem maradhatott sokáig velünk. Volt olyan, aki éjszaka felkeltett bennünket csak azért, hogy a gumicsizmánk „pofája” miért befelé néz és miért nem kifelé. Aztán meg lábviziteket tartottak éjszaka. Éjszaka felkeltettek bennünket lábat mosni. Azt mondták, csak az egyik lábunkat dugjuk ki a takaró alól.

Bundula Jánosné Mikó Eta

Feri fiunk '51. augusztusban született és 1952. november 7-re engedték el. Nagyon nehéz volt, amikor elvitték a nagyszülőkhöz! Sok baj volt vele, hiányzott neki az édesanya. Egyszer látott egy asszonyt, akinek olyan kendője volt, mint nekem, és szinte nem tudták tőle elvenni: „Anyá! Anyá! Anyá!” Ezt mondogatta, és csak sírt. Aztán meg – szabadulás után – minket nem ismert meg. Gondolhatod, milyen nehéz volt. Öt hónapos korában a szolnoki kórházba került idegösszeroppanással, még itthon is baj volt vele. Az orvos azt mondta, hogy az idegbetegséget még az anyaméhben megkapta. Az a sok izgalom, amit mi ott kiálltunk... Gondold el: Egyszer látogatónk volt és jöttünk át a hídon. Arrafelé, ahol a szivattyútelep volt. A rendőr elfogott bennünket és ránk parancsolt, hogy hason kell kúsznunk. Én már akkor erős-terhes voltam.

Dr. Csőke András

Amikor megjött Forgács – a parancsnok – civilben, fegyver nélkül bejött a szobákba. Felült valamelyik priccsre, és lóbálta a lábát. Teljes mértékben megnyerő volt a viselkedése. Nem is rendőrnek nézett ki. Azt mondta: Úgy hallotta, hogy az eddigi parancsnokok kegyetlen emberek voltak, gonoszul viselkedtek. Nem engedték a táborlakókat találkozni a látogatókkal. Ígérte, hogy ez majd megváltozik. Így belopta magát a nép bizalmába és sok titkot megtudott. Éjjel viszont elhangzott: Riadó! Sorakozó! Megjelent Forgács. Most már egyenruhában volt, viselte a kitüntetéseit, oldalán pisztoly, kezében a géppisztoly – a gitár – és ordított. „Nehogy azt higgyék, hogy innen valaki is megszabadulhat.” Ezután két éven át ő volt az őrsparancsnok, ő nyomorgatta a népet, mert felettesei nagyon megfelelőnek találták. Ez vezette be a vasárnapi kínzásokat. Egyszer az én nevem is elhangzott. Bementem. Egy nyurga rendőr adott egy óriási pofont. Azt mondta: „Miért álltál az ajtó elé?”

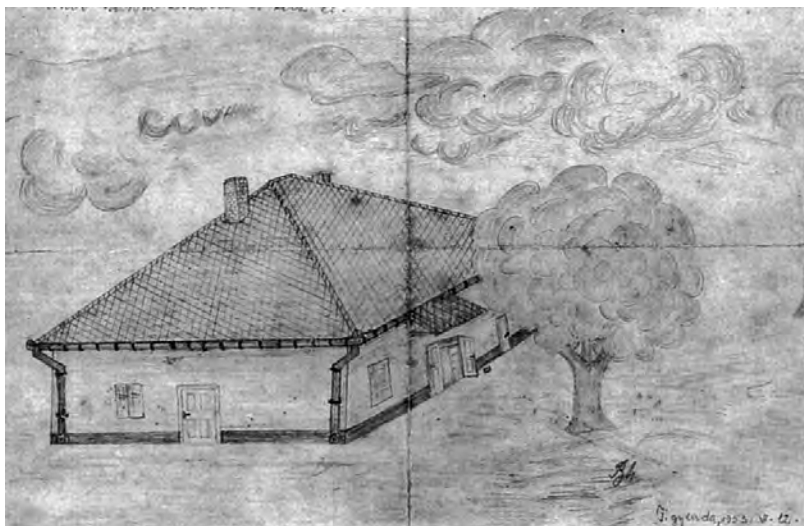
Teleki Teréz

Forgács (az őrsparancsnok) hamar megmutatta a kegyetlenségét. A tompaiak csomagot készítettek számunkra, és ezt egy tanyán helyezték el. A csomag tartalmát szétosztottam a mieink között, mindenki hozott belőle egy kicsit, így feltűnés nélkül tudtuk behozni. A csomag valahogy mégis a rendőrök tudomására jutott. Bejött Forgács és azt kérdezte: „Hol a Teleki Tevéz?” (mert raccsolt). Ezen a napon a rendőrök megfogták még Bozónét, aki vásárolt egy tyúkot, amit levágott, és a szoknyája alatt próbálta behozni. Három gyereke volt. Ránk parancsoltak, hogy azonnal menjünk a rendőrségre. A rendőrség épülete rendes lakóépület volt, üvegajtóval. Az ajtón bevilágított a hold. Bementem a folyosóra és láttam, hogy Bozó néni már ott volt. Jaj Istenem, Terikém – mondta – mi lesz velünk? Belépett a parancsnok és oldozta le a derékszíjat és nagyot csapott. A fal mellett állt egy régi szekrény. Félreugrottam és a szíj nagyot csattant a szekrényen. A Bozó néni elkezdett sivalkodni: „Aranyos parancsnok úr, ne bántsa azt a szegény beteges lányt.” Én akkor nagyon sovány voltam, negyvenhat kiló. Akkor annak rontott neki.

Maga itt leskelődik? Hogy mert idejönni!

Azt mondta Bozóné: ide küldtek és én azért jöttem be. Azután egy hónapig minden este behívtak az őrsre dolgozni. Mindig Bozó nénivel voltunk együtt. Forgács kiabált, majd behívott az irodára. Ott volt az asztalon egy előre legépelt papír. „Teleki Tevéz olvassa el és írja alá.” Azt már nem tudom elmondani, hogy mi volt benne, csak arra emlékszem, hogy az volt a lényeg: apámnak és testvéremnek fegyvert hoztak, meg löszert.

Elolvastam. Mondtam: „Parancsnok úr, maga azt tesz velem, amit akar, de ezt nem írom alá, mert ez nem igaz és ezt maga sem hiszi el. Mi kell nekünk? Egy darab kenyér, meg liszt és szalonna, ezt hoztak.”

Bundula Mihály rajza a rendőrösről. A kép jobb oldalán a kicsi ajtó az iskola

Bozó nénivel általában éjfélig dolgoztunk. Éjfél felé mehettünk a hálókra, amikor a lámpákat már eloltották. Ahogy mentem a priccsek között, az asszonyok kérdezték: „Nem vertek meg?” És mondták: „Imádkoztunk érted!” Amíg mentem, végig ezt hallottam. Égi doki adott nyugtatót.

Valamennyi emlékező beszélt a rendőri brutalitásról. Ennek akkor sem lett semmilyen következménye, ha a bántalmazott személy meghalt.

Dr. Égi Ferenc

Hegedűs bácsit bevitték az órsra. Nemsokára jött értem a felesége, hogy a férje nagyon rosszul van. Amikor én odaértem, már halott volt. Amikor valaki meghalt, akkor az épület hátsó felére vittük. Ott volt egy helyiség, ami valamikor tyúkól vagy kacsól lehetett és ott fektettük a halottat szalmára. Intéztam a temetést.

Piukovics Antal

Bánhalmán történt, hogy mindenki levelet írt és feladta a postán. Forgács ezeket a leveleket elfogta. Szívé (Kuluncsics Szilveszter) azt írta a kórházban ápoltságnak, hogy „Most új parancsnokunk van, egy gané.” Ezért a rendőrök nagyon összeverték. Ömlött belőle a vér és csak nyögött az ágyon. Másnap megint bevitték és újra ütötték.

A félelmet, amit a rendőri brutalitás kiváltott, jól szemlélteti Kormány Anna.

Kormány Anna

Mi attól féltünk, hogy ki leszünk végezve, falhoz leszünk állítva és le leszünk lőve. A rizsföldeken erről szoktunk beszélni.

A táborlakók kiszolgáltatottságát az őrszemélyzet szórakozásra használta fel. Több sorstárs is elmondta: „az egyik szilveszterkor két rendőr maradt a táborban. Hogy ők is szórakozzanak és mink is szórakozzunk, bekiabáltak: »Mindenki egy bögre vízzel azonnal, mert ég a trágyadomb.« Amikor azt kiáltotta valaki, hogy nem is ég a trágyadomb, erre az volt a válasz, hogy »Ha én azt mondom, hogy ég, akkor ég!« A mi egyedüli szórakozásunk az volt, ami az ő szórakozásuk”.

Teleki Teréz

Ott volt még a félkezű Simon bácsi esete. Volt egy csibakja, ami mindig a szájában volt. Azt mondta a rendőr: adja ide a csibakját. Simon bácsi odaadta. A rendőr úgy tett mintha el akarná dobni. Simon bácsi könyörgött neki, hogy ne dobja el. Le kellett térdelnie, imádkoznia. Akkor a rendőr hátulról belerúgott, hogy nem jól imádkozik. Akkor rászóltam: őrmester úr, az Isten áldja meg, hagyja abba és adja vissza a csibakot! De akkor velem is ordítózni kezdett.

Történt egyszer, hogy Bozó bácsi szólt a rendőrnek: szeretné lefényképeztetni családját, hogy látnák az otthoniak, hogyan fejlődnek a gyerekek a rabságban. A rendőr előkapta pisztolyát, röhögve ráfogta az ott tartózkodókra és kényszerítette őket arra, hogy kórusban kiáltozzák: „Szabad emberek vagyunk! Szabad emberek vagyunk!”

Dr. Saád József akkor hat-hét éves lehetett. A rendőr-őrszem egy unalmas nyári napon gyufáért küldte, majd megvádolta, hogy nem tud elszámolni tíz fillérrel. Ráfogta szolgálati fegyverét és kivégzést játszott vele. Az akkor ugyancsak hétéves forma Igaz Pétert a rendőrök lábánál fogva akasztották fel egy akácfára.

Rabszolgamunka

Arra vonatkozóan, hogy miért nevezem rabszolgamunkának a fogva tartásnak ezt a formáját, a következő példákat válogattam:

Teleki Teréz

Ott már láttuk, hogy itt becsületünk nincs, hogy itt már emberszámba sem vesznek bennünket. Nézték bennünket. Az egyiket erre rántották, a másikat arra. Válogatni akartak közöttünk. Nem tetszett nekik, hogy a munkaképes emberekkel együtt öregek, gyerekek és betegek is vannak köztünk.

dr. Égi Ferenc

Egyszer a táboron belül sztrájkot szerveztünk, mert kitört egy hasmenésjárvány. Az egyedüli kútban, amelyik valamikor állatok itatására szolgált, annyira felgyúlt a talajvíz, hogy kibuggyant. A rizstáblákról is befolyt oda a víz. Nyilvánvalóan fertőzött volt. Mi azt mondtuk: nem megyünk ki dolgozni. Először nem adtak kenyeret, pedig mi csak tiszta vizet kértünk. És akkor kijöttek a szolnoki ÁVH-parancsnokságtól géppisztolyokkal, sőt a gépkocsiplatóra géppuskák is fel voltak szerelve. Körülvették a tábor, minket összegyűjtöttek a tábornak a terén, ami a kút és a lakóépületek között volt. Aki vezette őket, az ezredesi rangban volt. Azt kérdezte, hogy ki szervezte a sztrájkot. Mondtuk neki, hogy senki. És akkor a táborparancsnok, a Forgács nevezetű, aki rosszindulatú és kegyetlen ember volt, közölte, hogy kik a táborban a hangadók. Ezért a Saád Jóska bácsit, az Igaz Gyurkát és jómagamat kiemelték. Hármunk közül én vittem a szót. Megmondtam, hogy itt semmi szervezés nem volt. Mint orvos mondtam, hogy itt nagyon sok beteg van. Mondtam nekik, hogy mi szívesen dolgozunk, ha adnak enni és tiszta vizet inni. Ott volt a Bánhalmi Állami Gazdaság vezetője és nagyon humánusan állt hozzá. Miután elmondtam, hogy nem arról van szó, hogy nem akarunk dolgozni, hanem arról, hogy nem tudunk dolgozni, az ezredes engem bevitt az őrsparancsnokságra és azt kérdezte tőlem: „Doktor! Mondja, ha maguk kapnak kenyeret és kapnak vizet, meg tudja ígérni, hogy dolgozni fognak?” Mondtam neki, hogy igen. Erre kiadta a Bánhalmi Állami Gazdaság vezetőjének, azonnal szállítsanak kenyeret és adjanak vizet, és kotorják ki a kútból az iszapot. Ezután elvonultak. Felvettük a munkát.

Dr. Zalántai Endréné Harmat Emőke

A „DINNYESZTRÁJK”

Egy környékbeli ember kocsival vitte a dinnyét a tábor mellett. Be akart jönni, de a rendőrök nem engedték. Csépteltünk és ezen az eljáráson mindenki felháborodott. Azt mondták, hogy akkor nem is dolgozunk. Csizmadia Sanyi leszólt az Endrének és megállították a gépet. Közben valahogy komolyra fordult a dolog, és rendőri erősítés jött ki Kunhegyesről. Endre mint jogász szólt az asszonyoknak, hogy maradjanak csendben, majd ő beszél. Elmondta, hogy hónapok óta nem kaphattunk levelet, nem kapjuk meg

a szalonnajárandóságunkat, nem aratómunkásoknak való ebédet kapunk. Kérdezték tőle, hogy nem a dinnyéért történt? Erre mondta, hogy az csak egy csepp a pohárban, más nagy sérelmek is értek bennünket.

Amikor ígéretet tettek a sérelmek orvoslására, az emberek felvették a munkát

Özv. Horváth Ferencné Kormány Anna

14 éves voltam. Nekem is az maradt, ami a többieknek. Reggel sorakozó, ki a rizsföldekre. Tavasszal gyomláltuk a rizsát. Voltunk Mezőtúron és szedték a fagyos répát. Aztán a gyapotszedés. A Csete-tanyán, az ideiglenes szállásunkon éjjel futkostak rajtunk a patkányok. Ősszel lecsapolás után sarlóval arattuk a rizsát. Csépeztünk. Végeztünk minden fizikai munkát, amit kellett. Mi attól féltünk, hogy ki leszünk végezve, falhoz leszünk állítva és le leszünk löve. A rizsföldeken erről szoktunk beszélni.

Rizsaratás

A rabszolgamunkáért rabszolgabér járt. A Szolnoki Kerületi Rendőrkapitányságról Nagy István r. alezredes a belügyminiszter bajtársnak címzett jelentésében arról ír, hogy: *a zárt területen lévők....a rizsgátak építésénélnapi egy köbméter földnél többet nem tudnak kitermelni, ezután pedig négy forint bér illetékes*²⁴. Ugyanebben az okiratban olvasható az is, hogy az állami gazdaság mázsánsként négyforintos²⁵ áron adja a nedves rizsszalmát tüzelőnek.

²⁴ MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369 (a szerk.)

²⁵ Egy liter pasztörözött tej 3,60 Ft, 1 kg kristálycukor 11,20 Ft, 1 kg finomliszt 4,60 Ft – 1951. évi adat (a szerk.).

Ide kívánczik Piukovics Antal példája is: „Akkor kétszáz forintért még lehetett kapni valamit. Egy csizmát, vagy cipőt. Kardos bácsi meg az Igaz Gyurka például két hónapra kilencven forintot kerestek fejenként a Marci bácsinál. A Marci bácsi volt a Cebe tanya vezetője. Kardos bácsi erről azt mondta, hogy: „Örökre megmarad a szám ízében.”

Az iskola

A táborban egytanerős osztatlan iskola működött. A tiszagyendai iskolaigazgató 2000-ben áttekintette az iskolai anyakönyveket, és megállapítása szerint az iskolának 1950–1953 között 22 tanulója volt. Példájuk azt igazolja, hogy az egyén felemelkedésében nem csupán az iskola játszik szerepet. Az oktatás alacsony színvonalát, igénytelenségét ellensúlyozhatja az aspirációkat, ambíciókat tápláló környezet. Ezzel magyarázható, hogy tanuló társaim közül többen léptek értelmiségi pályára. Többen választották a pedagóguspályát, lettek közülük gazdászok, lett hajóskapitány, közigazgatási vagy pénzügyi szakértő és egyetemi oktató is. Az oktatás mostoha feltételeire egyetlen példát említek. A földrajz tantárgy oktatása térképek nélkül történt, mert a térképeket a szökések megnehezítése végett elkobozták.

Számomra egész életre szóló példa lett az az eset, hogy bizonyítványomba az egyik tanuló társam érdemjegyeit jegyezték be, majd a név és az elégtelen osztályzat javítása után az összes érdemjegy változatlanul hagyásával léptettek felsőbb osztályba. Ezzel magyarázom, hogy mások rólam kialakított véleményével szemben – legyen az jó, vagy rossz – mindig közönyös vagyok.

A temetés

Dr. Égi Ferenc

Sajnos a halálesetek mindig a legszomorúbb események voltak. Amikor meghalt valaki. Előbb az idős személyek mentek el. Aztán voltak olyanok, akik gyanús körülmények között mentek el. Nem volt szabad levetkőztetni a halottat, nem láttam, hogy milyen a ruha alatt. Csak azt lehetett megvizsgálni, hogy meghalt, vagy nem. Nekem kellett kiállítani a halotti bizonyítványt, sőt nekem kellett megrendezni a temetést is. A koporsó a táborban készült el. Azután be kellett menni Tiszagyendára, a plébániára, ott megbeszéltük a temetést. A temetés szigorúan csak este volt megengedve. Kocsira raktuk a halottat. Csak a legközelebbi hozzátartozók kísérhették, továbbá én, mint mindenkes és néhány sorstárs, mint sírásó. A csodák csodája és megható volt a nép együttérzése. Amikor a halottal elértük a falut, Tiszagyenda határát, kint várt minket a plébános és az egész falu gyertyával a kezükben. Imádkoztak és énekeltek. Minket mindig kísért két-három ávós, nem tudtak mit csinálni a tömeggel. Kénytelenek voltak visszahúzódní. Nem tudtak parancsolni több száz embernek. Pedig akkor Gyenda lakossága ezer körüli lehetett.

Teleki Teréz

Édesanyám már nagyon beteges volt. Arra gondolunk, hogy nagyon keveset evett, hogy nekünk maradjon és nagyon legyengült. Mikor már nagyon beteg volt, a szolnoki kórházba került. Jött egy rendőr, őrmester volt, jött vele egy sereg gyerek és jött a keletibai Mariska egy bögre vízzel. Nagyon tönkre voltam menve, ezért a rendőrök azt gondolták, ha megtudom, hogy meghalt édesanyám, én is meghalok. A Hanák Mariska vállalta, hogy megmondja. A bögre vizet az arcomba öntötte, és akkor mondta, hogy: „Teri, meghalt az anyja!” Bemehettünk Szolnokra eltemetni. Az édesanyám nagyon vallásos asszony volt. Édesapám szólt a rendőrnek, hogy lehetne-e papot hívni. A édesapám a rendőr kíséretében elment papért. A rendőr megmondta, hogy ne mozduljunk el a kórházból. Odajött egy nagy darab nővér és azt mondta nekem: „Most kell jönni? Nem szégyelli magát? Hogy szerette volna az magát látni!” Mondtam: „Nem látja, hogy most is rendőr kísért?”

Nem tudom, hogy akkor mi történt velem. Kirohantam az utcára és kérdeztem, merre van a temető. És szaladtam. A temetőben kérdeztem, hogy hol van a hullaház. Azt is megtaláltam. Talán nem is voltam éjszél. Sírtam és látszott rajtam a zaklatottság. Mintha megőrültem volna. A temetőőr vigasztalt. Kérdezte: mi van magával? Én mondtam. Ő erre így válaszolt: Nézze, Aranyos, megmutatni nem tudom, mert le van szegezve a koporsója, de itt van benn. Megnéztem. Nem koporsóban volt, hanem egy ládában, amit már valóban leszegeztek. Közben visszatértek apám és a rendőr. Két pap is jött velük. A kórházban nem találtak, ezért a rendőr nagyon mérges volt rám

Az internálótáborok megszüntetése 1953-ban

Az elfogás 1950. június 23-án történt, az internálótáborok felszámolásának első bejelentése 1953. július 5-én Nagy Imre beszédében, mellyel az Országgyűlés előtt a kormányprogramot ismertette.²⁶ Itt hangzott el a következő:

A kormány a megbocsátás szellemében elhatározta, hogy az országgyűlés elé javaslatot terjeszt mindazok szabadon bocsátására, akiknek bűne nem annyira súlyos, hogy szabadon bocsátásuk az állam biztonságát, vagy a köz és vagyonbiztonságot veszélyeztetné. Ennek a megbocsátásnak szellemében és a törvényes jogrend megszilárdítása szellemében a kormány felosztatja az internálótáborokat, megszünteti az internálás intézményét. Lehetővé teszi a kormány az összes kitelepítettek számára is, hogy az összes állampolgárokra vonatkozó jogszabályok figyelembevételével választhassák meg lakóhelyüket. A kormány megszünteti a régi rendszer örökségét, a rendőrbíráskodást.... A teljes jogbiztonság érdekében, a középparasztsággal való tartós szövetség érdekében ezért a kormány a kuláklistát megszünteti.

Érdekes, hogy abban az időben Nagy Imre beszéde körünkben egyértelműen pozitív fogadtatásra talált, bár ma már érthetetlen, miért nem figyeltünk arra az árnyalatra, ami azt sugallta, hogy múltunkban lehet valami, amit csak a megbocsátás oldhat fel. Ezt követően még évtizedeken át hallgathattuk, hogy „történetek hibák”. Viszont ami történt, az kimeríti a súlyos bűn fogalmát.

1953. július 11-én a budapesti pártértekezleten²⁷ Rákosi és Nagy Imre is beszélt. Rákosi hosszú beszédéből csak egy részletet emelek ki: „A kulák kulák maradt listával, vagy lista nélkül. Akinek efelől valami kétsége lett volna, az tapasztalhatta most az utóbbi napokban, amikor megnőtt a kulákok szára. A mi dolgunk most, hogy letörjük a megnőtt szarvukat. ... Az utóbbi napok tapasztalatai a kulákokkal kapcsolatban újra azt mutatják, hogy kutyából nem lesz szalonna.”

Ezt követően szólt Nagy Imre és a következőket mondta: „Az igazságügy-miniszter is utasítást kapott a minisztertanácstól, hogy sürgősen dolgozzon ki törvényjavaslatot az amnesztiára, továbbá készítse el az internálás intézményének megszüntetésére vonatkozó jogszabályt és a kitelepítettek letelepedését szabályozó végrehajtási utasítást azzal, hogy a minisztertanács még július hóban kiadhassa a megfelelő utasításokat és hozzákezdhessen azok gyakorlati végrehajtásához”.

A közkegyelem gyakorlásáról szóló törvényerejű rendelet, továbbá az internálás intézményének megszüntetéséről és a kitiltások feloldásáról szóló minisztertanácsi határozat kibocsátásáról elsőnek a Szabad Nép július 27-i száma ad hírt.

²⁶ SZN XI. évfolyam, 187. szám (1953. 07. 06.).

²⁷ Szabad Nép XI. évfolyam, 193. szám (1953. 07. 12.).

A sajátos körülmények miatt a szabadulás sem volt külön, mit a jogtalanul elszenvedett büntetés. A deportáltak nemcsak az ingatlanvagyonukat, hanem ingóságait is elvesztették. Régi lakóhelyükre nem térhettek vissza, régi vagyonukból nem kérhettek vissza semmit. Ruházatuk a három és fél éves fogva tartás alatt elhasználódott, pótlására, nem volt lehetőség. Pénztartalékot nem tudtak felhalmozni. Élelemtartalékuk nem volt. Fűtőanyagként a parlagon hagyott földeken megtermett gazt használhatták. Legtöbbjüknek fekhelyük sem volt. Ugyanúgy kezdték életüket, mint Kormón. A szobasarkokba szalmát szórtak, és arra vetették meg fekhelyüket. Vagy ágy helyett fahasábokat tettek a földre és erre került a szalmazsák. Az egyéb bútorzat sem haladta meg ezt a minőséget. Állandó munkát nem kaptak. Betegbiztosításban, ingyenes, vagy kedvezményes egészségügyi ellátásban nem részesültek. Rendőri megfigyelés alatt álltak. (Az internálás megszüntetésekor a rendőri szervek részére az internáltakról prioráló lapokat adtak át²⁸.) A fiatalok a félbehagyott tanulmányaikat nem, vagy csak nagy nehézségek árán folytathatták. A szabadulók évek múlva – ’56 őszén – családonként legtöbbben 3000 Ft, néhányan 5000 Ft pénzsegélyt kaptak.

Az elszenvedett sérelmek, az elvesztett értékek nagyságát a szülők nemzedéke ismerte. Azt hiszem, hogy a legfájóbb az lehetett számukra, hogy terhelte őket a gyerekeik iránti kötelesség és úgy élték meg, hogy nem tudtak az őket terhelő felelősségnek megfelelni, kudarcot vallottak. Nővérem egyszer kérdezte apánkat: bánkodik-e amiatt, amit elvesztett. Erre azt válaszolta: „Nem én vesztettem lányom, ti vesztettetek.” Megszakadt egy sok nemzedéken át folyamatos lánc, amit összegyűjtöttek, azt nem tudták továbbadni.

Tanulságos utánanézni, hogyan értelmezték az internálótáborok felszámolását a hivatalos szervek. Szolgáljon itt példának a Bács-Kiskun Megyei Tanács VB. elnökének 00213/1953. TÜK számú utasításából a bevezető néhány sor:

„A Minisztertanács Elnöke programbeszédében bejelentette a közkegyelemről, az internálás megszüntetéséről szóló terveket, amelyek azóta már meg is valósultak és az illetékes szervek intézkedtek. Számolni kell azzal, hogy rendelet értelmében szabadon bocsátandó személyeket munkába kell helyezni, nehogy visszaesés következzen be bűnözésükben.”

Ilyen az, ha bűnözők kapnak lehetőséget az élet-halál kérdésekben való döntésre.

Ezzel a témával kapcsolatban az egész közösség sorsára jellemzőnek tartom a családomat érintő következő – 1956. szeptember 7-én készült – feljegyzést, melyet Iván Istvánné országgyűlési képviselő küldött a Belügyminisztérium titkárságához.²⁹

²⁸ ÁBTL A-508 (a szerk.)

²⁹ Füzes, 2002, 251. old.

„Kedves Elvtársak!

Választókörizetemben való tartózkodásom alkalmával felkeresett engem Csőke András, aki jelenleg Jánoshalma kültelek 409. sz. alatt lakik és elmondta, hogy 1950-ben kitelepítették Bácsalmásról Kormópusztára és 1953-ban szabadult.

Azután érdeklődött, hogy velük mi fog történni? Neki 23 hold földje, 1 tanyája volt. Mindene el lett kobozva, bútora, földje, tanyája. Én választ nem tudtam adni nevezett kérdéseire, azt ígértem neki, hogy illetékes helyen meg fogom nézni és válaszolok neki.

Most olvastam Hegedűs elvtárs nagykanizsai beszédét és ő beszélt a kitelepítettek rehabilitálásáról, nem tudom azonban, hogy ez vonatkozik-e mindenkire, vagy sem. Ezért kérem az elvtársakat, hogy tájékoztassanak arról, hogy van-e mód és milyen a rehabilitálásra.

Továbbá panaszkolt nevezett, hogy a letartóztatás alkalmával elvették tőlük a gyerekek iskolai bizonyítványát, továbbá 2600 Ft értékű tervkölsönkötvényt és 61 mázsa búzáról szóló kötvényt. Fentieket kérte vissza a Belügyminisztériumtól, de azt a választ kapta, hogy nem kaphatja vissza. Az a kérése, hogy a fentieket visszakapja. Kérem az elvtársakat, hogy amennyiben mód van újabb rendelkezések értelmében iratok, vagy esetleg érték-papírok visszaadására, úgy intézkedjenek, illetve értesítsék az elvtársak nevezettét.

Elvtársi üdvözléssel: Iván Istvánné”

A „rehabilitáció” 1956 őszén 3000 Ft pénzsegély kifizetésének elrendelésével történt meg.

Mennyiben volt jogellenes az 1950. június 23-i internálási akció?

A Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak Egyesületének jogi bizottsága – mint a politikai üldözés ügyek szakértőiből álló testület – (dr. Csőke Sándor a tatabányai és dr. Hardicsai Béla debreceni kárpótlási hivatal ma már nyugdíjas hivatalvezetői és dr. Kulcsár Péter volt keszthelyi polgármester) összegyűjtötte azokat a kifejezéseket, melyeket a hatóságok, illetve részben maguk az érintettek használtak a kényszerintézkedés megjelölésére. A gyűjtőmunka eredménye a következő:

(1) zárt területen elhelyezettek; (2) zárt táborban elhelyezettek; (3) telepesek kényszertelephelyen; (4) kényszerlakhelyhez kötött személyek; (5) zárt táborokban levő kitelepített személyek; (6) kényszertelepesek zárt településen; (7) a volt déli határsáv létesítése folytán lakóhelyükről eltávozni kényszerült személyek; (8) kényszerszálláson elhelyezettek; (9) zárt táborszerű körülmények között fogva tartottak, (10) szociális táborok, (11) munkatelepek. Maguk az érintettek – bár nem egységesen – a következő kifejezéseket használták: (12) kitelepítettek, (13) internáltak, (14) deportáltak, vagy egyszerűen: (15) „elhurcol-

tak bennünket Kormóra”. (Meg kell jegyezni, hogy hatósági rendelkezés alapján a deportálás szó használata tilos volt.³⁰)

A jogi bizottság egyértelműen állást foglalt amellett is, hogy a lefogások és fogva tartások tekintetében a jogellenesség egyértelműen megállapítható, mert az elfogás és fogva tartás a végrehajtás időszakában (pillanatában) az akkor hatályban volt jogszabályokkal is szemben állt, azokat is sértette. Az internálás parancsra, pártutasításra történt, szemben állt az érvényben volt jogrenddel, jogellenessége tehát nem vitatható. A bizottságunk az alkalmazott jogszabályok, a végrehajtás jellemzői, a korabeli okmányok és a kárpótlási eljárások tapasztalatai figyelembevételével úgy foglalt állást, hogy a 8130/1939. M.E., továbbá a 760/1939. B.M. rendeletekben meghatározott zárt táborban, rendőrhatalmú őrizet alatt végrehajtott fogva tartás (internálás), illetőleg az egyezményesen hortobágyinak nevezett kényszermunkatáborok fenntartása, melyekben a rendőri őrizetet különleges („K”) rendőrsők felállításával biztosították, fogalmilag teljesen azonos terrorintézménynek számítanak. Éppen úgy, mint a recski internálótábor. A különbség közöttük az, hogy míg Recskre egyedülálló férfiak kerültek, addig Kormópusztára családok. Más szempontból (a körletek kialakításában és felszereltségében, az élelmezés minőségében) nem mutatható ki különbség közöttük. Internálás és kényszermunka az egyik is és a másik is. Az eset minősítésénél pedig azt kell figyelembe venni, hogy az akkor hatályos alkotmány garantálta a polgárok személyi szabadságát és sérthetetlenségét.³¹ Továbbá azt is, hogy már hatályban voltak olyan nemzetközi egyezmények (1926., 1930.), melyek kimondták, miszerint a kényszer nem vezethet rabszolgasághoz hasonló intézkedésekhez. Így tehát ahhoz, hogy az önkényeskedést elítéljük, nem szükséges azon méltatlankodnunk, hogy az úgynevezett szocialista országok 1948. december 10-én tartózkodtak az EMBERI JOGOK EGYETEMES NYILATKOZATA³² megszavazásától. A szavazástól való tartózkodás képmutató indoklása arról árulkodik, hogy a kommunista tömb a nemzetközi kapcsolatok felszámolására, a teljes elszigetelődére törekedett. A tartózkodást azzal indokolták, hogy „A Deklaráció nem mondja ki világosan, hogy a jogokat csak demokratikus értelemben és a demokrácia érdekében kell érvényesíteni, illetőleg, hogy nem ítélte el egyértelműen a fasizmust.”³³ Ebben az összefüggésben viszont elengedhetetlen, hogy felidézzük, mit értek a proletárdiktatúra fogalmán, mert csak így világítható meg, hogy a demokrácia kifejezés alatt a szocializmusban a hatalomgyakorlás furkósbotos módszerét kellett érteni.

Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozatában lefektetett elvek, mármint, hogy senkit sem lehet önkényesen letartóztatni, vagy őrizetbe venni (9); senkit sem

³⁰ A Terror Háza Múzeum tárlatvezető lapja (“Át- és kitelepítettek”).

³¹ 1949. évi XX. törvény 57. §.

³² Kovács István – Szabó Imre, 1976, 371. old.

³³ Kovács István – Szabó Imre: 1976, 350. old.

lehet kegyetlen, embertelen, vagy lealacsonyító bánásnak alávetni (5); senkit sem lehet szolgaságban tartani (4); senkit sem lehet tulajdonától önkényesen megfosztani (17) a hatályos alkotmány és a hatályos nemzetközi szerződések alapján a Deklaráció megszavazása nélkül is kötötték volna az államot.

Kimondhatjuk, hogy a vörös diktatúra csak addig alkalmazza a jogot, amíg nem áll útjában. Ha útjában áll, akkor nem áttal az önkény eszközeihez nyúlni. Ha esetünket a hat kiváló jogtudós 1991. szeptember 30-án készített összefoglaló szakvéleményéhez³⁴ viszonyítva vizsgáljuk, a következő összegzést tehetjük: A hatalmat törvénytelen eszközökkel gyakorló hatalmasságok cselekedeteiket idegen uraik parancsaira tették, a cselekményeik jogellenesek voltak, mert végrehajtásuk időszakában az akkor hatályban volt jogszabályokkal szemben álltak, azokat is sértették.

Sorstársak a veszteségekről és a szülőföld szeretetéről

Teleki Teréz

Édesanyám nagyon vallásos volt, és azt mondta az Ágnes néninek: Biztosan hazamegyünk! A Jóisten engem annál jobban szeret és nem engedi, hogy ebbe a durva földbe temessenek.

Dr. Saád József

Anyám motivációja az volt, hogy mint nagyon feltörekvő és nagyon sokat elért parasztcsalád legkisebb lánya, nem tartotta elképzelhetőnek, hogy jöhet olyan világ, ami kiforgathatja őket abból, amit nagyapámék egy tehénnel indulva elértek. Úgy gondolkodott, jöhetnek rossz idők, de, hogy a tulajdonból kiforgassák, ilyen világot nem tudott elképzelni. „Hát Istenem! Amíg az ember dolgozik, nagy baj nem történhet.” Nagyon szerette nagyanyámat. Nagyon kötődött a családhoz. Idegen volt számára az a közeg, ami apám világa volt. Nagyon szerette a hazáját, olyan értelemben, hogy az otthon, Bácsborsódot, ahol felnőtt. Máshol nem tudta elképzelni az életet. Ő természetesen hazavagyott abból a világból, ami '45–'46-ban Németországban volt, a szétvert füstölgő országból, ahol mindenkire, aki idegen, aki menekült, arra úgy néztek, hogy mikor megy már tovább.

³⁴ Békés-Bihari-Király, Schlett-Varga-Vékás, 1991–1992.

Dr. Égi Ferenc

Nagyon kellemes emlékeim vannak a szülőföldről. És az az érdekes, hogy ha Sükösd vagy Csanád felé közeledünk, akkor nagyon jó érzés fog el. Ugyanúgy, ha Pörboly felől közelítjük meg. Nagyon jó érzés. Ugyanakkor elszomorodom, ha látom Baján a sivár Főutcat, ahol valamikor gyönyörű üzletek voltak. Aztán Sugovica-part is milyen szép volt. Minden ki volt építve, amikor Baja még Bács megye székhelye volt. Utána nagyon leépítették. Ugyanez vonatkozik Vaskútra is. Keresem a régi házakat, fasorokat. Fiam unszolására bementünk a régi házunkba. Titkos vágyunk az volt, hogy visszavásároljuk. Láttuk azonban, hogy a középső részét már átépítették és a ház végét lebontották.

Azt nem tudom megbocsátani az elmúlt rendszernek, hogy megszűnt az, hogy hazamegyek. Nincs hova hazamenni, ahol várnak is. Széthurcoltak mindent, és az ember emlékeit is tönkretették ezáltal. Az megszűnt, hogy ez az én szülőföldem. Lélekben és anyagban tönkretettek mindent. A kedves ismerőseket ártatlanul elhurcolták, mert németnek vallották magukat. És utána többieket. Kit ilyen, kit olyan ürüggyel. Azokról, akiket málenkij robotra hurcoltak, már csak olvasni lehet. Az emlékükre állított márványlapon. De akiket Németországba hurcoltak, azok közül is sokan visszajöttek ide meghalni.

És említeni kell azt a földinket, az óbecsei születésű **Kovács Margitot**, aki tizennégy gyerekével átment Jugoszláviába, majd onnan áttört a határon Ausztriába, onnan pedig kivándoroltak Floridába, s erről így emlékezik: „Micsoda szégyen, hogy egy ember akkor lett boldog, ha elhagyhatta szülőföldjét!”³⁵

Az emlékezők szavai igazolják Hérodotoszt, akinek szavait felvették a bácsalmási templom falán elhelyezett márványtáblára is: „Nagyobb kín nincs, mint ha az ember elveszti hazája földjét.”

dr. Udvardy József püspök szavaival:*megérthetjük, mit jelent e korszak kiesése. Olyasvalamit, mintha a szervezet fejlődése megállna tizenöt éves korban és tíz évig stagnálna fejlődése. Az élet azonban, pláne ha őserős, sok mindent tud pótolni. Pótolt is, de nem mindent.*

Az újrakezdésről Teleki Teréz

A szabaduláskor behívtak a rendőrségre. Magas rangú rendőrtiszt volt ott, és hellyel kínált. Barátságosan mondta: Tessék, üljön le. Ez nagyon meglepett, mert azelőtt nem lehetett leülni rendőr jelenlétében. És én ebbe beleszoktam, mert három és fél év nagyon hosszú idő. Mondta: Elnézést kér a kormány, tévedés volt és hazamehetnek. Meg-

³⁵ Hantó, 2002, 93–97. old.

álltunk Halason és kirakodtunk. Csak néztek ott bennünket. A férfiaknak néha sikerült a táborba behozni egy-egy szál deszkát, abból padot, asztalfélét készítettek. Ezeket csak úgy összeütték. Ilyeneket hoztunk haza. Édesapám mindenfelé érdeklődött, de sehol sem fogadtak bennünket, mert cigányosak voltunk. Nagy nehezen talált egy kis üres tanyát a Tompa felé haladó vasút mellett. Ezt megkaptuk. A gazdától vettünk egy kötél szalmát és minden sarokba tettünk belőle. Ugyanúgy kezdtünk, mint Kormón. Ez volt fekhelyünk. A testvéreim a Serneválnál (sertés-hizlalda vállalatnál) kaptak munkát. Apám egy erdésztől kapott gallyakat, tüzelőnek és a Dohánygyár környékén bérelt hat hold földet. Visszament a lovakért. Egy hétig könyörgött, amíg az egyiket visszaadták. A vak lovat.

Dr. Horváth Teréz

Szüleim először a nádgyárban vállaltak munkát. Éjszakára. Télen és ősszel. Nádállók kötöttek. Az hősiesség volt, hogy abban az egy ruhában, abban az egy cipőben dolgoztak, ami minden alkalomra szolgált. Amikor hazajöttünk, a kis hazatérő ládában benne volt mindenünk. Ahová hívták őket, mindenhova elmentek. Csak a legalantasabb munkákat hagyták nekik, és csak azokat vállalhatták el. Anyuka több hétig kukoricát szedett vidéken, tanyán. Gyalog ment ki. Nagyon keveset kerestünk. Nádgyár, erdőgazdaság, csemetegondozás, kukoricaszedés.

Dr. Zalántai Endréné Harmath Emőke

Az borzasztó dolog volt, hogy amikor kijöttünk a táborból, nem mehettünk vissza Tompára. Azért sem, mert határsáv volt, meg azért sem, mert senki nem mehetett vissza a saját otthonába. Mindig elmondom, ha azt hallom, hogy szociálisan érzékeny kormányunk lesz, hogy vajon akkor ki gondolt arra, hogy úgy engedtek el egy nyolctagú családot a táborból, hogy nem kérdezték meg, van-e hova menni, hanem kitiltottak bennünket a határsávból, ahol a rokonságunk volt, kitiltottak bennünket a nagyvárosokból, ahol munkát kaphattunk volna. Nekünk gondoskodnunk kellett nagyanyánkról. Ott volt az Erzsike néni, aki az asztma miatt magatehetetlen volt. Ott voltak a húgaim, akik még kiskorúak voltak. És velünk szemben nem kellett szociálisan érzékenynek lenni.

Az volt a szerencsénk, hogy apám testvére Feketehalmon (Kiskőrös és Vadkert között) lakott, és ők fogadtak be bennünket. A házukban a tisztaszobát átengedték. Apám a halasi Tangazdaságban lett kocsis. Utána Siklósra kerültek. Ezután apámat visszavették a vendéglőbe és kaptunk két szobát a saját házukban. Édesanyám '68-ban halt meg. Amikor meghalt édesapám is, akkor Rózsa és Klári is elkerült Tompáról.

Piukovics Antal (Tuna)

1953. szeptember 22-én szabadultunk. Csávolyra mentünk apám hűgához. Elvállaltunk bármilyen munkát. Kukoricát szedtünk, fát vágtunk. Megkaptuk a pénzt és vettünk kenyeret. Apám bátyját és családját is elengedték Ebesről. Ők is oda jöttek. Ők is ki voltak pucolva. Azt csináltuk, hogy farönköket hasítottunk ketté, s az lett az ágy. Erre került a szalmazsák.

1954-ben beálltam az állami gazdaságba. Mondták, hogy vigyem a munkakönyvemet. Mondtam, hogy én maguknak nem adom a munkakönyvemet, és felmentem Pestre a Hídépítő Vállalathoz. Volt egy nagyon jó ismerősöm, egy zsidó, a kalapot mindig megemelem előtte. Ő segített.

Dr. Isaszegi Istvánné Barcsák Juliska

Nagyon kemény emberek voltak a szüleink. Apám nagyon hamar talpra állt. '58-ban visszakapott 7 hold földet. '61-ben visszakapta a házat is, de lakóval. Minden héten kimentünk apámhoz. Még akkor is, amikor már Kecskeméten laktunk. Az életet 56 évesen még újra kezdte. Bikákat hizlalt. A földet ő művelte. '81-re összejött annyi pénz, hogy azon gondolkodott: üdülőt vesz a Balatonon. Én rábeszéltem, hogy Kecskeméten vegyen lakást. Hát szegénykém nagy könyörgésre feljött Kecskemétre. Ez rettenetes szenvedés volt neki, mert nem tudta kiismerni magát a sok egyforma ház között. Közel lakott. Egyszer mondta a fiatalasszony, aki ott lakott nála, hogy apám elindult hozzánk. Kétségbe estem, mert én nem találkoztam vele. Futni kezdtem utána és kérdeztem: „Hova megy?” Azt mondta, hogy nem találja a házat.

Ifj. Bundula János

Jánoshalmára kértük a szabadulási papírt. Apósom Halason várt bennünket és hazajöttünk vele Kisszállásra. Egy darabig nem is volt gond ebből. Egyszer aztán kaptam egy idézést a halasi rendőrkapitányságtól, hogy menjek be. Be is mentem, és ott azt mondták, hogy 24 órán belül el kell hagynunk a határsávját. „Hova menjünk, mondja meg? Oda voltunk, internálva voltunk, a feleségem ott áll szülés előtt, hova menjünk?” – mondtam a rendőrnek. Őt ez nem érdekli – mondja. Hazamentem, és csak sírtam, mint a gyerek, és nem tudtam elmondani, hogy miért kellett bemennem a rendőrségre. Ha akkor nem a halasi-mélykúti földúton keresztül jövök, akkor biztos, hogy most nem vagyok itt. Aztán amikor kicsit megnyugodtam, elmondtam, hogy mi van. Akkor az apósom azt mondta, hogy: „Na, gyerünk be Halasra!” Apósomnak elég nagy ismeret-sége volt. Be is mentünk, s ahogy megyünk Halason, látjuk kírva a Kossuth utcán, hogy „Mészöly Dénes ügyvéd”. Bementünk hozzá. Elmeséltük neki, hogy mi történt velünk. Azt mondta, hogy fizessünk egy – már nem tudom mekkora, de nem nagy – összeget,

és menjünk nyugodtan haza. „Én nyugodtan?” – mondom neki. „Most jövünk a rab-ságból, és most megint menjek innen? És legyek nyugodt?” Nyugodtan menjenek haza, gyors intézkedés lesz – mondta ő ismét. Aztán hazajöttünk, de rettentően ideges vol-tam. Két nap múlva kaptuk az értesítést, hogy további intézkedésig a határsávban tar-tózkodhatunk. Azóta a kutya se kérdezte meg, hogy hol lakunk. Apósomékkal voltunk egészen '54 őszéig. Együtt gazdálkodtunk. Volt a tanácstól bérelt földem nekem is. '54 őszén mi maradtunk kinn a tanyán. Kifogtam az apósom földjét 1 mázsa búza és 1 mázsa kukorica fejében holdját. Aztán úgy sikerült összevergődnünk, hogy vettem két lo-vat, lószerszámot, kocsit és szánkót is csináltattam. Nagyon sokat dolgoztunk. Két te-henet is vettem. Aztán '60-ban volt a nagy változás, január 20-án mentem be a tsz-be. Hát nagyjából majdnem megint olyan helyzetbe kerültünk, mint Kormó után.

Dr. Saád József

Nekem a tulajdonképpeni rossz élet a szabadulással kezdődik. Mindenkire vonatkozott, hogy nem térhetett vissza a határsávba. Természetesen vonatkozott ránk a fővárosra és a nagyvárosokra vonatkozó összes korlátozás is. De ezekre a helyekre hiába is mentünk volna, mert nem volt semmilyen kapcsolatunk. Ezen túl mi még Bajára sem mehettünk. Így kerültünk Halasra, de csak ideiglenesen. Ott lakott a nagybátyám, Gasztonyi Józsi-batya, nagyanyának a fia, anyámnak testvére. Ő gazdasági tanár volt. Ők fogadtak be bennünket. Ott tengődtünk mind a hatan egy hétig. Közben a rokonság tanácskozott, a nagybátyám szervezte a segítséget.

Azt el kell mondanom, hogy apám ezenközben leértékelődött. Neki nem volt rokona Magyarországon. Neki itt nem volt senkije. Ő csak a teherterét vitte ebbe a családba. Ő nem tudott semmit hozzátenni a lehetőségekhez. A rokonság úgy döntött, hogy nagy-szüleim Halason maradnak, mi pedig megyünk tovább Bácsalmásra. Ott lakott nagy-anyám lánya, Juci nena. Nála maradt a nővérem, én pedig Bokodra mentem tovább. A szüleimnek egy ismerős nyújtott segítséget, a kalocsai tüdőkórház főorvosa szállást adott nekik a kórházban, a főorvosi szobában. A családegyesítés nagyon lassan oldó-dott meg. Nagypám hamarosan meghalt, már Kormón rákos beteg volt. Nagyanyám Halason maradt. Mi, gyerekek '55-ben kerültünk Kalocsára. A szüleimnek eddig tar-tott, hogy rendezzék a helyzetüket, lakást szerezzenek. Anyám a kórházban konyha-lány-állást kapott. Apám építőipari segédmunkás lett. Hol rendőri felügyelet alatt állt, hol nem.

Dr. Égi Ferenc

Hogyan dolgoztam fel magamban, hogy szabad vagyok? Nagyon nehezen ment. Főleg azért, mert édesanyám még mindig ott volt. Másrészt, még fél évig azon gondolkodtam, hogy visszamegyek. Ott az egyik napról a másikra volt probléma. Vagy szerzünk vala-

mit, vagy lopunk valamit. Amíg van, eszünk valamit és készen van, és majd csak lesz valahogy. Engem főleg az keserített el, hogy amikor a táborból kijöttem, közölték velem, hogy rendőri felügyelet alatt állok. Rendszeresen követett ugyanaz a személy. Nem akart mást, csak kérdezte, hogy ugye tudom, hogy anyám hol van. És semmi mást nem akart, csak információkat azokról, akikkel együtt dolgoztam. Mondta, hogy vissza is kerülhetek. Fásultan azt válaszoltam, hogy megyek. Vigyen vissza, úgysem érzem itt jól magam. Az étellel kapcsolatban kint már más problémáim voltak. Az, hogy mit kezdek önmagammal. Fél évig tartott, amíg a válságon átsegítettek a barátaim. A rendőri felügyeletem '56-ban szűnt meg. 56-ban jöttem Fehérvárra. Később megnősültem, és azóta is itt töltöm az időt. Azt azonban mindig láttam, hogy sokat tudnak rólam. És erre időnként figyelmeztettek is. A párttitkár nyilván tájékoztatta a kórházigazgatót, aki nagy pártember volt, de egyenes ember, és megmondta nekem: „Ide figyelj, Feri, mindent tudok rólad, beszéltem a párttitkárral. De nem lesz semmi bántódásod, ha nem teszel semmilyen rendellenességet.

Dr. Csőke András

Voltam fejfőgulyás, főállattenyésztő, majd elbocsátottak. Állatorvosként tértem vissza. Nagyon sokat segített a halasi főállatorvos, akinek nagyon nagy tekintélye és pozíciója volt. A nagy ember mellett már nem bírtak belém rúgni. Ő már megvédett. Nekem a Gondviselés csodálatosan kezelt nyújtott. Mindig jött valaki, aki kezet nyújtott. Magam erejéből én semmi sem lettem volna. Ott kezdődött, hogy azokat, akik Kormórol szabadultak, azokat nem engedték munkába állni. Csak napszámos munkákat végezhetek.

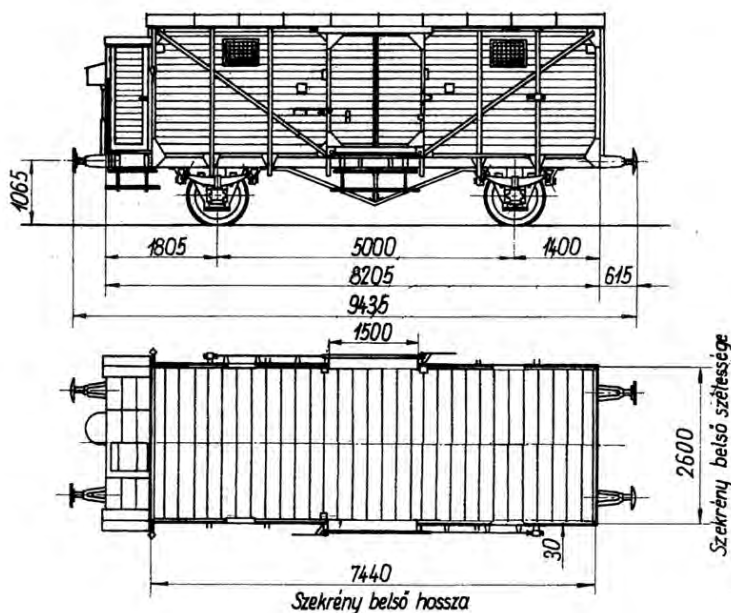
Szüleink sem omlottak össze. Én sohasem hallottam tőlük panaszt. Az csalódást okozott, hogy a rokonok, ismerősök nem segítettek elég áldozatosan bennünket például abban, hogy lakást találjunk. Úgy látszik, féltek tőlünk. Az is fájdalmas volt, hogy azok, akik sorstársaink voltak, mind nálam kerestek munkát, mert a rokonaik, akik segíthettek volna rajtuk, nem segítettek.

Ha visszatérek a szülőfalunkba, rossz érzés fog el. Rám törnek a rossz emlékek. Nem ezt érdemeltük volna. Az internálásunknak nem volt semmilyen elfogadható, magyarázható indoka. Papa ellen valóságos hadjáratot folytattak, valósággal kínozták. A hatalmasságok döntöttek a likvidálásokról, ők döntötték el előre, hogy kik lesznek elhurcolva. Így történt, hogy Felső-Bácskában megürült száz-százötven lakóház, míg a Nagykunságban javult az istállók kihasználtsága. Amikor hazajöttünk, visszamentem a régi, a saját házukba, a Szási-telepre. Kijött a házukból egy jól megtermett középkorú asszony és azt kérdezte: Maga itt mit keres? Én viszont nem kérdeztem semmit”.

E sorok írója – dr. Csőke Sándor – az emlékeit így foglalja össze:

Dr. Csőke Sándor

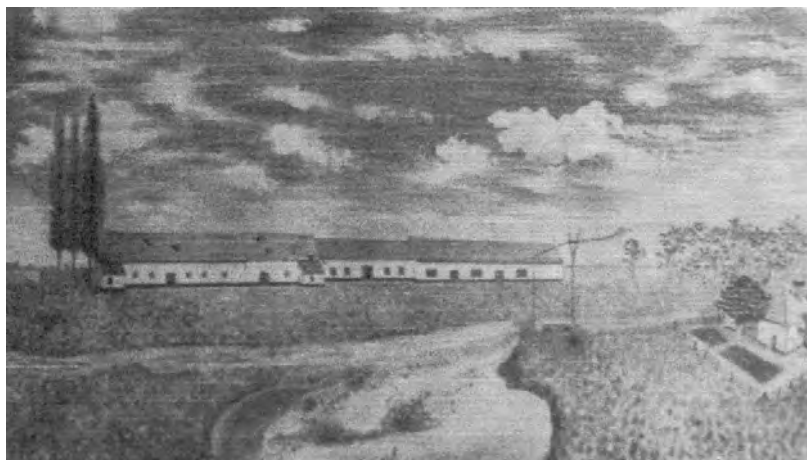
A Gondviselés kegyelme választási lehetőséget biztosított számomra, mert disznópásztor is lehettem volna. Sőt voltam is. Termeltem húst, oroszoknak és magyaroknak egyaránt, s eközben szereztem európai szintű műveltséget, egyetemi diplomát. A gyermekkoromat meghatározó megrázó eseményekről sok halvány emléket őrzök. Emlékeimben megmaradt az elhurcolásunkra és a hazaköltöztetésünkre használt marhavagon képe is. Emlékeim alapján a Közlekedési Múzeum könyvtárában megkerestem ennek a marhavagonnak a tervrajzát. Íme:

A közigazgatás és jogszolgáltatás talpra állítása érdekében országos toborzás indult, s így kerültem Tatabányára. Jogászdoktorként általában közszolgálati munkaköröket töltöttem be. Bár, ha nem is tudtam ilyen kerek mondatban megfogalmazni, de hamar eljutottam ahhoz a felismeréshez, amit XI. Piusz pápa fogalmazott meg az 1937. március 31-én kiadott „Divini Redemptoris” enciklikájában. „Minél inkább régebben és nagyobb mértékben keresztény egy ország, amelybe a kommunizmus be tudott szivárogni, annál kegyetlenebbül fogják ott az istentelen emberek a gyűlöletüket kitombolni.” Arra törekedtem, hogy munkámban az ebből adódó tanulságokat alkalmazzam.

Az írás végére értékelés, összefoglalás illik. Sok fejtörést okozott, hogy ez mi legyen. Végül is emellett döntöttem:

A társadalmi és állami rend felbomlása, a gazdaság pusztulása, az üldözés, a betegségek, a megsemmisülés ijesztő látomása mozgósította a végső energiákat. A valóság – a mindennapi ádáz küzdelem a pusztulás rémével, az életért – realistává, sőt egzisztencialistává tették az alföldit. Ami nem ezt a célt szolgálta, az a perifériára szorult. Generációkon nevelődött ki az itt élő ember sajátos lelki alkata és magatartása; komorsága, földszagú életszemlélete, bizalmatlansága minden olyan érték iránt, amely nem a létét szolgálta. E sivár korban minden e világi dolog elhagyta és megtagadta, csak egy- valami maradt hű: a föld. Ez nevelte ki józanságát, a szenvedésekből a vallás vigaszába való menekvését, az élményszerűen megtapasztalt vallásos és egyházi értékekhez való szilárd, de nem hangos ragaszkodását.³⁶

Kormó, ahol bírói ítélet nélkül 40 hónapon át 81 családot (271 ártatlan embert) tartottak rabságban. Reményi Tibor egykorú vízfestménye

³⁶ Dr. Udvardy: Bácsalmás község Historia Domusa.

Szűts János

ELEP-TANYACSOPORT

1951. május – 1953. október

Lépjünk vissza ötven-egynéhány évet, és próbáljuk a szemtanúk és történelmi dokumentumok alapján a tényeket felidézni.

Hortobágy felől a 33. sz. főúton haladva mintegy 14 kilométerre található a Nádudvar felé leágazó út. A kereszteződéstől balra ma is áll a Kadarcsi csárda, ami 1952–53-ban az elepi gazdaság központi épületeként működött. Tovább lépve Nádudvar felé mintegy másfél kilométerre öreg magtárépület dacol az élet viszontagságaival. Mindössze ez maradt meg a fél évszázados történelem bizonyításaként az utókor számára. Az úttól balra helyezkedtek az ötvenes években azok a tanyák, amelyek az első elhurcoltakat (kitelepítetteket) fogadták. Később az út jobb oldalán is a tábort jelentő tanyákat lehetett találni, mára ezekből nem maradt semmi. Lebontották azokat, eltűntek az utak és akácfasorok, egybeszántott szántóföldeket lehet csak látni a Keleti-főcsatornáig terjedően (a csatornát 1952-ben kezdték építeni, az elepi tábor 1953. októberi megszüntetésekor még nem volt kész).

Beleolvasva Gazda László Nagyhegyes¹ falukönyve című művébe, nem sokat találunk az elepi táborra vonatkozó utalásokra. A tizenegyedik oldalon említi Elep-pusztát, a harmincnegyedik oldalon az elepi 1. számú tanyai iskolára van utalás (ez az iskola 1951–53-ban segített a „telepes” gyermekek oktatásában, a tanítónők is az elhurcoltak közül származtak, Szűts Miklósné, Vörös Jánosné, Kapui Teréz). A negyvenkettedik oldalon tesz említést ugyanezen könyv az elepi iskolánál található artézi kútról (az ötvenes évek elején működött, és környező lakosok számára biztosította az egészséges vizet). Bár a térkép Nagyhegyes-Elep feltüntetéssel került a borítólapra, mégis Elepről vagy a táborról említést sem tesz.

Elhurcolás

Kiss Jenő

„KULÁKNYOMORGATÁS”

1951. július 20-án, péntek délben keresztapám földjére mentem munkára, aki a szín alatt a szekéren ülve bánatosan mesélte, a rádióban hallotta, hogy a kitelepítő bizott-

¹ Gazdag László, 2000.

ság Sopronba érkezett. Azt mondta, hogy őt, mivel a kuláknymorgatást erősen alkalmazzák ellene Miklós fia miatt, őt is biztosan elviszik. Én az aratási és egyéb munkák elvégzése miatt nem értem rá rádiót hallgatni, így nem is sejtettem, hogy kitelepítések várhatók. Keresztapám szavai után én is lehetségesnek tartottam, hogy elviszik őket. A munka estig szokásosan ment. Fáradtan feküdtünk le, mint máskor, de éjjel nagy autódübörgésre ébredtem. A fényszórók a szobába is bevilágítottak. Kinéztem az ablakon, az utcán nagy sürgés-forgás volt. Az autók körül ávósok gyülekeztek. Házunkat körülvette a „gyönyörű” alakulat. Aztán egyszerre csak hangos beszéd keletkezett az udvaron és a folyosón. Először arra gondoltam, hogy talán Füredi esperes urat keresik, aki nálunk lakott az alsó szobában. Csakhamar a mi ajtónkat kezdték zörgetni, azzal a riasztó szóval: rendőrség, nyissa ki az ajtót! Mást nem tehettem, kinyitottam, mire belépett 2-3 ávós tiszt és Szalabi Pali bácsi, akit a raktári tűzoltó ügyeletről hoztak el magukkal, valamint a tanács részéről Szabó Mihály titkár, aki egy-két héttel korábban került Zsirára. Őrá bízta az ügy lebonyolítását, akinek nem volt semmi köze a mi elvitelnkhöz. Akik ezt intézték, azok távol maradtak és őt küldték ide. Az ÁVO Pestről jött, pedig Pesten talán nem is tudták, hogy mi Zsirán lakunk.

Amikor beléptek az ávósok, felolvasták a határozatot, mely így hangzott: „államvédelmi szempontból az itt-tartózkodásuk káros, és ezért kényszerlakóhelyre lesznek áttelepítve, ha jól viselkednek, egy órát engedélyezünk csomagolni. A határozat ellen felbbezésnek helye nincs.”

Ezután bementünk a szobába, ahol édesanyám, János bátyám és Mariska húgom aludt (Marikáról a takaró kissé leesett, rádobtam) aztán elkezdtünk öltözködni. Én előbb lettem kész, a harmóniumhoz mentem, és amíg a családtagok öltözködtek, addig én a harmóniumon azt a templomi éneket játszottam el, amit nem sokkal előbb tanítottam meg a zsirai híveknek:

„Ó ne búsulj, föld árva gyermeke
ha körülvesz a bajok serege
rózsa nyílik kint a tövisen
nyugodjál meg az égi végzetten”

(Szegény Jóska bátyám, amikor bevonult katonának, a himnuszt játszotta a harmóniumon utoljára, egyszer sem jött haza szabadságra.)

A harmónium hangját természetesen hallotta a szomszéd szobában Füredi esperes úr is. Ezek után az ávósok díszkíséretében még kimentem az istállóba, elbúcsúztam az állattoktól is, amelyekkel mindig szerettem vesződni és most is nehezen váltam meg tőlük.

Az udvarunk ekkor már tele volt ávósokkal. Szegény édesanyámék ekkor már pakoltak, őt zsákba nyomtuk bele az ágyneműt és egy kis ruhaneműt. Nem tudtuk eldönteni, hogy az vész-e el, amit viszünk, vagy ami marad. Sajnos, amit itt hagytunk, az mind elveszett. Nemcsak egy öltöny vagy egy ruhadarab, de egy bútor sem maradt a lakásban. Mindent elvitték a jó falubeliek, Csak az lett a miénk, ami az őt zsákban volt.

Egy jó órai csomagolás után „biztonsági emberekkel” körülvéve elhagytuk szülőházunkat. Mikor kiléptünk, az ajtóra „az épület le van zárva!” feliratú papírt ragasztottak (persze az elvtársak elől nem, csak a mi rokonaink előtt lett lezárva).

Jánný Istvánné Kurcz Paula

Szentpéterfán születtem. Öten voltunk testvérek, három fiú, két leány, én voltam a harmadik gyerek. Szüleim földművesek voltak, 12 katasztrális hold földön gazdálkodtak. 8 osztályt végeztem, jó tanuló voltam, de nem tudtak taníttatni a szüleim. Bátyámat taníttatták, aki a szombathelyi Faludy Ferenc Gimnáziumba járt. Magánháznál lakott, ezért nagyon sokba került a taníttatása. Én a 8. osztály befejezése után elmentem szolgálni Pécsre, Kőrmendre, majd Pestre. 17 éves koromban napszámba jártam, az erdészetről csemetét ültettem, ami normába ment. 1951. július 20-án boldogan mentem haza az erdőből. Mondtam édesanyámnak, hogy az erdész kiválasztott, és ezentúl a csemetekertben fogok gyomlálni, ami órabéres munka volt. A barátnőim is mind ott dolgoztak. De nem sokáig tartott az örömöm. Hajnalban már fordult a terv, udvarunkba jött egy ponyvás autó, és már csak fájó szívvel tudtam gondolni a barátnőkre meg a csemetekertre. Vittek minket az autóval, de nem tudtuk, hova. Én külön szobában aludtam, és nem hallottam felolvasni saját ítéletünket, hogy önként megyünk a Hortobágyra. Arra ébredtem fel, hogy édesanyám zokogott. Háromszori kérdésemre sem felelt, amikor az ÁVÓ-s rászólt édesanyámra, hogy ki tartózkodik a másik szobában. Ő válaszolta, hogy a lányom. Erre az ÁVÓ-s kinyitotta az ajtót, felkapcsolta a villanyt és rám ordított, hogy keljek fel és csomagoljak. Kérdésemre, hogy miért, csak annyit válaszolt, hogy majd megtudom. Szombathelyen vagoníroztak be minket.

Miért? Szakácsné Kozári Piroska rajza

Szüts János

Hajnali 3 óra körül 1951. július 21-én megzörgettek az utcai ablakot. Elsőnek ébredve megkérdeztem, hogy mit akarnak, mire válaszként jelezték, hogy apám rendőrségi ellenőrzését kívánják eszközölni (ehhez tudni kell, hogy apám rendőri felügyeletes volt 1946-tól).

Apámmal együtt a nagykapuhoz mentünk (a német építkezési forma szerint zárt kapualj volt), azt kinyitva éles fény tört a szemünkbe. Az úton keresztül egy katonai teherautó állt, lámpái szinte nappali fénnel világították meg a bejáratot. Az autó két oldalán géppisztolyos államvédelmi katonák álltak, mellette kézben tartott revolverrel egy civil ruhás férfi, mögöttük pedig néhány falubeli, akik az akkori kommunista vezetés különböző funkcionáriusai voltak.

A civil ekkor előrelépett és átadott apámnak egy belügyminisztériumi határozatot, amelyben az szerepelt, hogy ő és hozzátartozói azonnal kötelesek jelenlegi lakóhelyüket elhagyni, és kényszerszállás helyként Hortobágy község területére települni. Az ávós tiszt szóban még azt is közölte, hogy a házban lévő nyolc személy (bátyám menyasszonya is, aki a kitelepítési listán nem szerepelt)², egy órán belül kötelesek az épületet elhagyni, csak a legszükségesebb holmikat vihetik magukkal (ruházat, ágynemű, élelem). Ezen idő alatt rokonaink is felébredtek, és nagy riadalom, félelem keletkezett ebben a válságos éjszakai órában. Amit lehetett, összekapoktunk, 40-45 perc múltával már fel kellett rakodnunk a teherautóra az összekötözött batyukkal együtt. Talán érdemes megjegyezni, hogy a kemény stressze ellenére panaszszó, zokszó, sírás egyikünkénél sem jelentkezett, aztán utolsó pillantást vetve a házra a leponyvázott teherautó fogadott be minket, és elindultunk Magyaróvár felé.

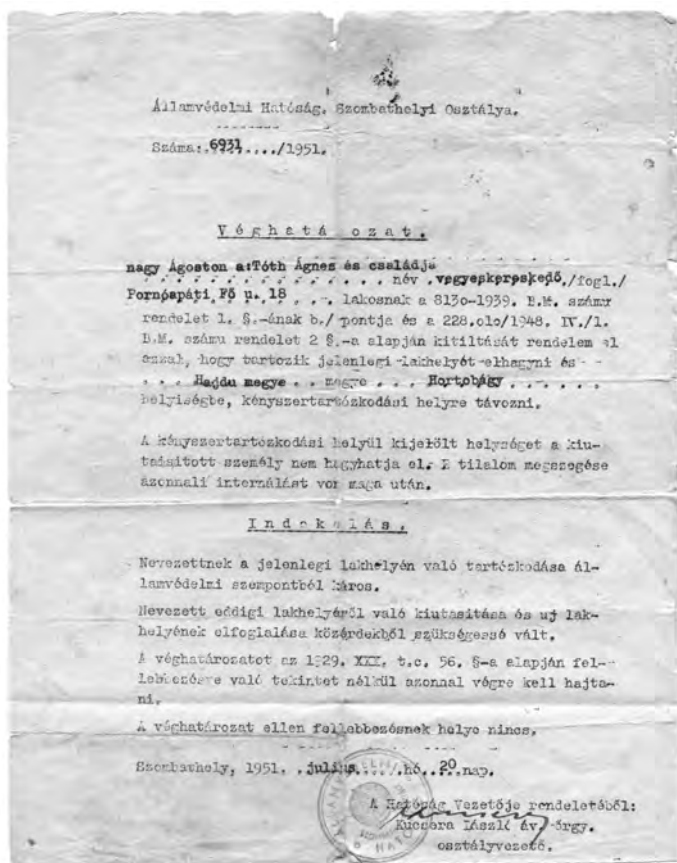
Bielik Istvánné Nagy Ilona

1951. július 21-én éjjel zörögtek, hogy ébresztő. Anyám jött be a szobába felkelteni, gyere, mert menni kell. Hová kérdésemre, nem tudja volt a válasz, azt mondta az ávós, hogy csomagoljunk, két óra áll rendelkezésre, és ami felfér a teherautóra, azt vihetjük. Én lepedőt szétnyitottam és batyukat kötöttem, mint a cigányok. Szombathelyre vittek be bennünket a teherpályaudvarra, oda tolatott farral a kocsi, és átraktuk a holminkat a marhavagonba, oda hozták a másik családot is Nardáról, a Gerencséréket. Egész úton totóztunk, hogy hová visznek bennünket, figyeltük a kis ablakból az állomásokat. Attól féltünk, hogy Oroszországba visznek, de amikor elfordult a vonat a Hortobágy felé, akkor megnyugodtunk. A sínek mellé kellett a holmit kiraknunk. Közben figyeltük, ki van ismerős, Vaskeresztesről a Máterék. Zetorral vittek be Elepre bennünket. Ott a tanya padlós szobájába kerültünk 17-en, szalmára.

² Az augusztus 11-i jelentésben Tóth György rendőr őrnagy arról is írt, hogy az elepi telepések hangulata nyomott, „mivel igen sokan vannak olyanok, akik látogatóban voltak csak a kitelepített személyeknél, s ők is el lettek hozva azzal, hogy majd innen elengedik őket és ez még a mai napig sem történt meg.” MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369 (a szerk.).

A szülők elhurcoláskori fényképe – Nagy István és felesége

Eredeti véghatározat 1951. július 20. – Nagy Ágoston

Bódis Imre

CSENBEN, ZAJTALANUL

1951. november 16-án, a Somogy megyei Barcsra, az éjszaka leple alatt teljes csendben, zajtalanul hatoltak be a lakásunkba. Jól képzett „zárszakértő” közreműködésével kinyitották az utcára nyíló nagy vaskaput és a lakás udvari bejárati ajtaját. Édesapámat csak akkor ébresztették fel az álig felfegyverzett ávósok, amikor már az egész lakást ellepték. Szüleimmal, testvéreimmal hajnali 3 óra körül arra ébredtünk, hogy géppisztolyt szegeznek ránk. Felszólították édesapámat, hogy a kitelepítési parancsot írja alá, és egy órát adtak arra, hogy az udvarra beálló ponyvás katonai teherautóra felpakoljuk azt, amit magunkkal akarunk vinni. A sokkhatás ellenére drága szüleim nagyon fegyelmezetten viselkedtek, nem uralkodott el rajtuk a pánik. Némi ruhaneműt és élelmet csomagoltak, de a szükség-pakk leghasznosabb darabja az a két ágybetét volt, amelyet ágyainkból emeltünk ki aznap éjszaka. A táborban eltöltött 2 évig ugyanis, a birkahodályban, téglákra állítva ez a két ágybetét volt a fekhelyünk.

A DOLGOZÓ NÉP ELLENSÉGE

Kitelepítésünk előtt két időpontban – 1951 májusában és júliusában – már vittek el Barcsról családokat, többek között édesapám nővérének családját, a Baranyai családot. A család 1951 májusában került az elepi táborba.

Ekkortájt több barcsi kereskedő felszámolta a boltját, és családjával a Balaton déli partjára költözött, ahol többnyire gondtalanul vészték át az ötvenes évek borzalmait.

Az ismerősök, barátok naponta mondogatták aggódva édesapámnak is, hogy költözzünk el, mert minket is ki fognak telepíteni. – Ő nem hitte el. – Mindig azt mondta, hogy egy fűszálat sem tett keresztbe senkinek, a légynek sem ártott, akkor miért kellene elhagynia Barcsot?! A korabeli hatalom nem így gondolta. A „főbűne” az volt, hogy egy nagyon szép kivitelezésű, két kirakattal rendelkező, igényesen berendezett üveg- és porcelánkereskedése volt. Ebben az üzletben a herendi étkészlettől, a Zsolnay-porcelánon át, a befőttesüvegig mindent kapni lehetett. – Nagyon szerette a szakmáját, igazi kereskedő volt. – A sok csillogó áru látványa azonban valami különleges jólét, gazdagság látszatát keltette a kommunista vezetőkben. Édesapámat, a kor „hatalmasai” a dolgozó népet kizsákmányoló kapitalistává minősítették. Így minden jóhiszeműsége ellenére családjával együtt kitelepítési listára került.

Elhurcolásunk után az üzlet, a hozzá tartozó raktárral együtt évtizedeken át a barcsi Városi Könyvtár épülete lett. A lakásunkban talált „elhagyott” tárgyakat pedig nevetséges áron „elárverezték”. Természetesen a „vevők” a kommunista hatalom emberei voltak. A két hízott disznónk a barcsi Vörös Csillag Termelőszövetkezet 1951. évi zárszámadó közgyűlésének ünnepi vacsorájaként lett feltálalva a közhiedelem szerint. A termelőszövetkezet elnöke ekkor Losonci Pál³ volt.

GEICSNEK LÁSZLÓ

Nagynardán születtem, hárman vagyunk testvérek, Vince 1934-ben, István 1945-ben született. Szüleim földműveléssel foglalkoztak, három katasztrális hold saját és két hold juttatott földön gazdálkodtak. Az általános iskola 5. osztályát fejeztem be, amikor 1951. július 21-én kitelepítettek a Hortobágy Elep Állami Gazdaságba, istállóba, ahol a csupasz szalma lett a fekhelyünk.

Vonatút a Hortobágyra

Kiss Jenő

AZ UTCA TELE VOLT ÁVÓSOKKAL, MINTHA HÁBORÚ LENNE

Az utca tele volt ávósokkal, mintha háború lenne. A kapu előtt állt a leponyvázott teherautó, erre kellett felszállnunk. Elénk ült két ávós ránk irányzott géppisztolycsővel, és ilyen díszkisérettel hagytuk el szülőföldünket. Az autón ponyva volt, azt sem tudtuk, hogy hová visznek. Szombathelyen a teherpályaudvaron álltunk meg, ahol az ott álló marhavagonok elé tolatott az autó, kis motyóinkkal ide szálltunk be. Még egy család is itt kapott helyet az utazásra, Wölfinger Jenő feleségével és leányával, Horvátlövőről. Ők lettek az útítársak meg a „biztonság”. Szombathelyen kb. 25-30 vagon telt meg a sors társakkal, és reggel 1951. július 21-én indult velünk a szerelvény Győrbe. Itt az éjjel és kora reggel Sopronban és Szentgothárdon és Mosonmagyaróváron összeszedett sorstársaink vagonjait összeakasztva, egy hosszú vasúti szerelvény lett. Kandó mozdonyt tettek elénk, és más vonatokat félreállítva este Pesten, reggel pedig Debrecenben volt a hosszú szerelvény. Az 1. számú úton láttuk a rácsos vonatablakból azt az autókaravánt, mely összehordott bennünket. A nyugati határról érkeztek vissza dolguk végezetével.

Már azt gondoltuk, hogy az irány Szovjetunió lesz, de Debrecenben mozdonycsera után visszaindultunk Füzesabony felé. Hortobágy állomásra érkezve nyílt pályán megkezdődött a kirakodás a magas vasúti töltésről lecsúszkálva. Volt olyan is, aki bútort hozott, azok ott zúzódtak össze a lecsúszásnál. A kilenclyukú híd megcsodálása senkinek sem fért a programjába. Aztán megjelentek az Állami Gazdaság vonatói, és ezek nagyszámú sorstársammal együtt elszállítottak bennünket, később megtudtuk, Elepre. Nagy megnyugvás volt számunkra Hortobágy állomáson, amikor az ávósok átadták őrizetünket a kék ruhás rendőröknek.

³ Losonci Pál 1919-ben született. Az 1945. évi földosztáskor kapott földön gazdálkodott 1948-ig, amikor megalakította Barcsan a Vörös Csillag termelőszövetkezetet, amelynek 1960-ig az elnöke volt. 1960. januártól földművelésügyi miniszter lett. 1954-től az MDP Központi Vezetőségének póttagja, 1957-től az MSZMP Központi Bizottságának tagja.

Szűts János

A vasútállomáson, az egyik mellékvágányon félretolt szerelvény állt, mintegy tíz-tizenkét tehervagonból. Ezek egyikébe pakoltak be minket, illetve szálltunk át a teherautóból oly módon, hogy a közelbe senkit sem engedtek, és az odatolatott autó ponyvás része az idegenektől eltakarta az átrakodást. A tehervagon ajtaját kívülről behúzták és lezárták. A rácsos ablakon keresztül még annyit lehetett látni, hogy a többi vagonhoz is teherautók jönnek és hasonló módon átpakolják az odahozott családokat. (Később kiderült, hogy a magyaróvári járásból szállították oda a kitelepítésre ítélt családokat Rajka, Máriakálnok, Hegyeshalom, Mosonszentpéter, Mosonszentjános, Pusztasomorja, Várbalog, Albert-kázmérpuszta egy-egy családja csatlakozott hozzánk, gondolom, nincs kétség felőle, hogy nem önszántukból.)

Kilenc óra körül a szerelvényt elindították, és Győr ipartelepekig vitték, ahol körülbelül délután 5-ig várakoztunk. Ezen idő alatt csatolták hozzánk a soproni, szombathelyi és szentgotthárdi vagonokat, az így összeállt szerelvény kb. 300 főnek adott elhelyezést. Délután elindulva Kelenföldnél álltunk kb. fél órát, dermedten és elkeseredetten láttuk a Balaton felé induló vonatokon utazó jókedvű üdülőket, és kérdésükre, hogy kik vagyunk, szinte válaszolni sem tudtunk nagy elesettségünkben.

Utána egész éjszaka utaztunk, sokszor egy-egy állomáson fél órát, háromnegyed órát vesztegeltünk, természetesen a vagonból nem engedtek ki. Az éjszaka folyamán Szolnokonál átkeltünk a Tiszán, és ekkor belénk nyilalt az a keserű következtetés, hogy nem tánt a Szovjetunióba visznek bennünket.

Reggel öt órakor értünk Debrecenbe, ahol legalább annyi segítséget kaptunk az őrző ávós katonáktól, hogy a vagon ajtaját kinyitották, kísérettel vízért lehetett menni, a vagonok között reggeli dolgunkat elvégezhattuk. Időközben a mozdonyt átcserezték, és a vonat kilenc óra körül nyugat felé indult vissza. Számunkra ez a változás viszonylagosan nagy örömet okozott. Mintegy háromnegyed órás utat követően a vonat Hortobágy vasútállomásán állt meg, úgy gondoltuk, elérkeztünk kitelepítésünk végállomásához. A vonat melletti rakodón több, pótkocsikkal rendelkező vontató állt, ezekre kellett felpakolni. A teljes szerelvény kiürítése hosszú órákig tartott, késő délután került ránk a sor. Ezt követően elindultunk, a későbbi ismeretek alapján az elepi gazdaság volt a végcélunk.

Bódis Imre

ÚTJELZŐ BÓJÁK

Családunkat a Barcstól körülbelül 20 kilométer távolságban fekvő Darány állomáson vagonírozták be. A szokásos, élő állat szállítására alkalmas, GUB jelzésű, rácsos ablakú vagonokra tolattak rá a teherautók, hogy átpakoljunk. Nagy volt a nyüzsgés, megszámlálhatatlanul sok volt az ávós. Két családnak járt egy vagon. Mi egy nagyon idős házaspárral kerültünk össze, a nevükre már nem is nagyon emlékszem. Az utazás Bu-

dapestre, majd keletre hatalmas félelmet keltett, mert mindannyian azt hittük, hogy Szibériáig visznek bennünket.

Itt mondok köszönetet minden olyan becsületes magyar vasutasnak, aki a vagonokból útközben kidobott, sebtében megírt papírdarabkákat a sínek közül felszedve a hozzátartozóknak, rokonoknak, ismerősöknek eljuttatta! Ezek a rögtönzött képeslapok útjelző bójaként szolgáltak az otthoniaknak. Ahol „kézbésítették” őket, ott tudták, hogy a dátum időpontjában hol volt a „feladó”.

Megérkezés Szűts János

Egyórást követően olyan sík területre jutottunk, ahol 100-300 méter távolságban elhagyott tanyák sorakoztak. Önkéntelenül Dante Divina Comediájának felirata jutott eszembe: *Lasciate ogni speranza, voi ch'entrata* (Hagyjatok fel minden reménnyel, kik beléptetek).

Az egyik ilyen tanyára vittek bennünket, az udvarra kirakodtunk, ide előttünk már több családot hoztak. Egy hosszú épület előtt gyülekeztek minket, kiderült, hogy ez még az előző nap birkaistálló volt. A szabad munkások a birkatrágyát már előző nap kirakták és szalmakötegeket dobáltak le az istálló elé⁴. Az ott lévő rendőr utasítására szétterítettük oly módon, hogy a fekhely céljára szolgáló sorok a két oldalon voltak. Ezt követően személyenként 70-80 centimétert mértünk ki, és ezen a szálláson 73-an kaptunk helyet, ekkor kizárólag a magyaróvári „különítményből”. Akkor azt hittük, ez csak átmeneti jellegű lesz, de később kiderült, hogy a bentlakók nagyobb része közel két és fél év után innen távozott a szabaduláskor.

A velünk hozott holmikat a fejnél és a lábnál tudtuk elhelyezni, polc nem volt, megvilágítás is csak annyi, hogy a három kis ablak a három bejárati ajtó kinyitásakor keletkezett fények oldották részben a sötétséget. A tanyát övező udvar szélein több figyelmeztető tábla került elhelyezésre, amelynek egyik oldalán a tábor elhagyását tiltó felhívást, külső oldalán a táborba való belépés tilalmára figyelmeztetett. Ezen a tanyán lakóház, magtárólak is találhatóak voltak, ezekbe történt elhelyezéssel mintegy 150-en lehettünk a „honfoglalók”.

Az őszi hónapokban odakerült sorstársak visszaemlékezései közül néhány gondolatot Borsos Jenőné kerkatestánda elhurcolt soraiból idézünk.

⁴ „Az elepi állami gazdasági üzemegység területén dolgozó telepések elhelyezése az egészségügyi követelményeknek nem felel meg. A telepések földre hintett szalmán alszanak”. Részlet az 1951. július 19-i dr. Vámos Tibor r. alezredes bajtársnak küldött jelentésből. MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369 (a szerk.)

Borsos Jenőné

1951. november 13-án hajnali két órakor törtek ránk fegyverrel kényszerítve bennünket (néhai férjem, anyósom és apósom) otthonunk elhagyására. Férjemet ellenkezése miatt bilincsbe verték. Mindenünket hátra kellett hagyni. Nincstelenné váltunk. Kitelepítésünk célállomása Hortobágy, „Elep-tanya” volt. Embertelen körülmények között birkahodályban laktunk és szinte embertelen körülmények között dolgoztunk.

Bódis Imre

„ITT FOGTOK MEGDÖGLENI”

Viszonylag nagy megkönnyebbüléssel vették tudomásul szüleim, hogy nem Szibéria, „csak” Hortobágy a végállomás. A vasútállomáson tengelyig érő hatalmas sárban több, akkor nagyon divatos G–35 típusú gumikerekű traktor forgolódott, egy, illetve két pótkocsit vontatva.

Mielőtt elkezdtünk volna átpakolni a pótkocsikra, egy ávós, kezében egy nagy kékmosdótállal végigment a szerelvény mellett, és hangos kiáltozások közepette összeszedte a rabok összes okmányát, iratát. Amikor befejezte a gyűjtést, társai gázolajjal leöntötték és meggyújtották az iratokat. Amíg égtek az adatok, tudomásunkra hozták, hogy ezekre az okmányokra már sohasem lesz szükségünk, mert itt fogunk „megdöglezni”, és a mi tetemeink fogják termékennyé tenni a szikes Hortobágyot.

Ez a szöveg valami központi oktatáson hangozhatott el, mert később a legkülönbözőbb helyeken hallottuk vissza. A legborzasztóbb és a legszánalmasabb ebben a történetben azonban az, hogy néhány különösen primitív rendőr meggyőződéssel és hittel harsogta a fentieket.

A tábor kialakítása

Elep abban az időben egy tanyacsoport neve volt. Két és fél évig a mi lakóhelyünket jelentette. Már sötétedett, amikor a kijelölt helyre érkeztünk. Ma már úgy gondolom, hogy a traktoroson múlt, ki hová került, és mi lett lakóhelyünk. Volt olyan család, akik szobába, vagy konyhába kerültek, ezek voltak viszonylag a szerencsésebbek. Mi istállóban kaptunk helyet, de olyanok is akadtak, akik disznóólban, birkahodályban laktak hosszú időn keresztül. A vontató pótkocsiján egymás hegyén-hátán utaztunk kis holminkkal, és a lepakolás után a vontató újabb szállítmányért indult vissza.

Kijelölt szállásunkon az istállóban még trágya volt, amit a volt tulajdonos állatai hagytak vissza. Takarítóeszközt, villát és seprűt nemigen kaptunk, és mi bizony kézzel-lábbal szalmacsutakokkal takarítottuk ki a helyiséget, amennyire

Az L-34-19-B-c katonai térképszelvény (1:25000) részlete
Bódis Imre visszaemlékezése alapján.

tudtuk. Az előre odakészített szalmából „bealmoztunk” magunknak, hogy a sok megpróbáltatás és fáradtság után némileg pihenni tudjunk. Olyan zsúfolt lett azonban a hálóhely, hogy hanyatt fekvé csak nehezen fértünk el egymás mellett, kénytelenek voltunk oldalt, vállon feküdni a szalmán. Felnőttek, gyerekek, öregek, férfiak és nők ömlesztve, vegyesen „pihentek” együtt az első éjszakán. Nekem éppen 27. születésnapomra esett az embertelen megalázó új életforma kezdete.

Az elhurcolás és a tábor kiképzése négy ütemben történt. 1951 májusában mintegy 18 fő került Elepre Somogy és Baranya megyéből. Közülük jelölte ki a rendőr parancsnok a különböző belső tisztségeket (táborparancsnok, rendőrséget szolgáló kocsis, adminisztrátor stb.). A Hajdú-Bihar megyei rendőrkapitányság 1951. évi július 14-i jelentése szerint⁵ a telep „most létesült.”

1951. július végén a nyugati határszélről (magyaróvári, soproni, kőszegi, szombathelyi és szentgotthárdi járásokból) 329 fő került az elepi zárt területre, az 1951. augusztus. 11-i jelentés szerint a létszám 347 főre emelkedett. Szeptember és november között a létszám 355 személyre növekedett.

1951 novemberében Somogy megye déli részéről kb. 150 főt telepítettek oda nagyjából a nagyatádi járásból, a december 8-i jelentés szerint az elhurcoltak létszáma 498 lett.

Az utolsó „feltöltés” Zala és Somogy megyéből származott, elsődlegesen a déli határsáv községeiből, az utolsó csoport 511 főt jelentett, ekkor a tábor összes elhurcolt lakójának létszáma a 13 tanyán elérte a 982 főt az 1952. június 8-i jelentés szerint. Hetényi Béla r. hadnagy 1952. június 23-i jelentése szerint

„470 régi telepeshoz f. hó május 30-án 512 új telepes érkezett, akiket kb. 2 km-es körzetben a Hajdú-Bihar megyei kapitánysággal egyetértőleg tanyákra helyeztet el az állami gazdaság. Tekintettel a telepesek nagy létszámára, a megyei kapitányság a „K” őrs létszámát 24 főre egészítette ki. A szétszóró tanyákra lévő telepesek ellenőrzését a „K” fokozott járőrszolgálat útján biztosítja.”

„Azokat a munkaképtelen telepeseket, akiknek dolgozó hozzátartozójuk nincs, a tábor közössége tartja el.”⁶

⁵ MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369 (a szerk.)

⁶ MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369 (a szerk.)

LÉTSZÁMADATOK

Dátum	Létszám	Dátum	Létszám	Dátum	Létszám
1951		1952		1953	
Aug. 11.	347	Jan. 9.	486	Jan. 8.	919
Szept. 8.	354	Febr. 9.	467	Ápr. 11.	911
Okt. 2.	355	Márc. 10.	468	Máj. 8.	912
Okt. 10.	355	Ápr. 18.	469	Jún. 8.	910
Nov. 10.	355	Máj. 9.	471	Júl. 8.	912
Dec. 8.	498	Jún. 8.	982		
Dec. 20.	497	Júl. 16.	948		
		Aug. 12.	943		
		Szept. 12.	930		
		Okt. 14.	931		
		Nov. 17.	923		
		Dec. 17.	924		

Forrás: MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369, 42. doboz 140. 0012

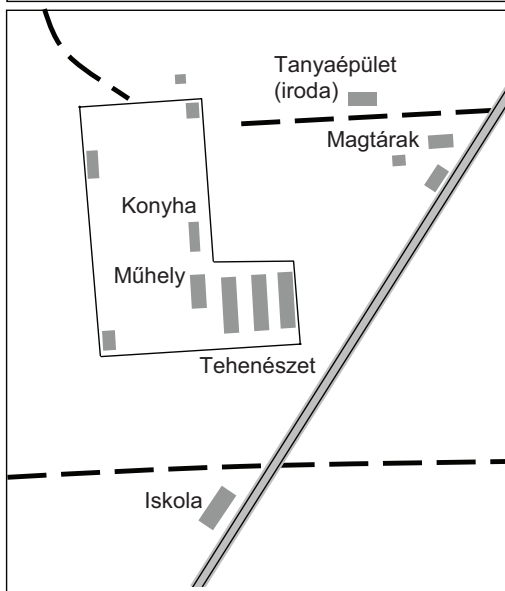
Jelenlegi emlékeim szerint 90 települést érintett az elhurcolás ténye, a települések jegyzékét a melléklet tartalmazza.

A táborlakókról nincs lehetőség a hiteles és teljes névsort mellékelni, a csatolt jegyzék emlékezetből és a fellelhető sorstársak visszaemlékezéseiből és a levéltári forrásokból származik.

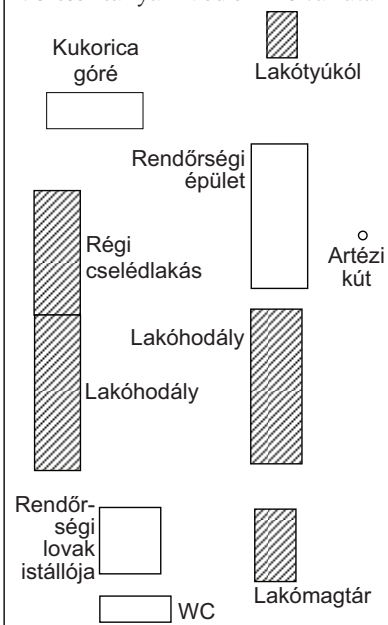
Táborélet

Az első elhurcolt családok a Debrecen–Hortobágy út Nádudvar felé leágazó útjának bal oldalára kerültek családi házakba. Ide telepítettek később még két csoportot is 1951-ben. 1952 májusában az odaérkező elhurcoltakat a nádudvari út jobb oldalán elterülő kiűrtett tanyákon helyezték el. Ez a megoldás annál is inkább kézenfekvő volt, mert a ló- és tehenistállók is ezen a részen helyezkedtek el, és állandó jelleggel mind többen kerültek a táborlakók közül ezekre a munkahelyekre (tehenészek, fejőnők, bikagondozó, takarmányosok stb.) A szabad munkások 1952-től bekövetkezett felváltása és kiszorítása előrevetítette, hogy ezek az intézkedések a zárt rendszerű rabgazdaság kialakítását célozták. A szétszórt tanyákon már a második évtől 900 főt is meghaladta az elhurcoltak száma. A tanyavilág szétszórtsága miatt rendőri ellenőrzés, a

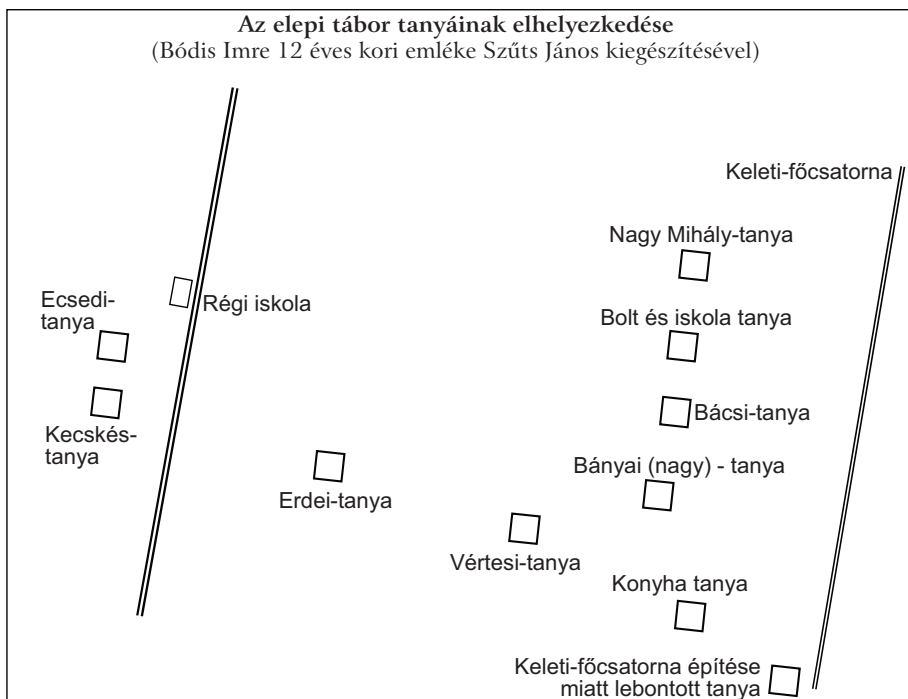
Elep – a katonai térkép és Landauer Attila rajzának kombinációja

Vértesi-tanya – Bódis Imre vázlata

Az elepi tábor tanyáinak elhelyezkedése
(Bódis Imre 12 éves kori emléke Szűts János kiegészítésével)

munkahelyek látogatottsága a rendőrség részéről mind nehezebben történt, szinte megoldhatatlan feladatot jelentett számukra. Több rakodó brigád dolgozott a szállító vontatókon, a gépállomáson traktoros és szerelő munkakörben többen voltak, akik a nap különböző szakaiban tíz-húsz kilométeres távolságban is végezték munkájukat. A rendőrség részéről őket követni, ellenőrizni nem lehetett. Voltak olyanok, akik munkájuk miatt hosszú napokig nem találkoztak rendőrökkel.

A tanyákon a különböző épületek valamennyiébe elszállásolták a „telepeseket”. A lakóépületek, istállók, magtárak, kamrák, ólak szolgálták a nyomorultnál nyomorultabb elhelyezés ilyen vagy olyan formáját. A tanyanevek közül Bácsi, Blága, Béres, Dobó, Ecsed, Erdei, Erdész, Gaál, Kertész, Bányai, Szarvas, Csige és Lakatos nevek maradtak meg emlékezetemben.

A kezdeti hetekben, hónapokban körülbelül egy évig igen nagy zsúfoltság volt a tanyákon. Az elhelyezés nehézségeit később azzal próbálták feloldani, hogy újabb tanyákat vontak be az elszállásolásokba, majd 1952 nyarán az Erdei-tanyáról elköltöző rendőrség helyére kisgyermekes családokat és hozzátartozóikat telepítették át. A rendőrség számára 1952-ben építettek néhány épületet a nádudvari út jobb oldalán (ma is állnak, más célt szolgálnak, ez képezi a későbbiekben létesült kis település magját).

A már korábban említett tanyai figyelmeztető táblák miatt behatárolt volt, főleg a kezdeti hónapokban, a tanyák közötti mozgás. A munkakörök változása, a tábor növekvő létszáma, bizonyos értelemben a rendőrség megértőbb magatartása miatt nagyobb mozgástér keletkezett az ún. tábori körzetben.

A munkarend őszi és téli változása miatt (szombat délután és vasárnap szabadidő) jobb lehetőség nyílt egymás felkeresésére és az ismerősökkel való érintkezésre.

Bódis Imre

LAKÓTÁRSAK A BIRKAHODÁLYBAN

Ötfős családunk a Vértesi- (rendőrségi) tanya hátsó birkahodályában kapott helyet. A hodály megérkezésünkkor nem volt lakatlan, a már nyár óta ott lakók azonban kényszerűen, de megértéssel összefűzötták és helyet szorítottak nekünk, hogy mi is elférhessünk. A Kurcz, a Skrapits és a Bosics családdal, valamint Borhy Ádámmal, Landi Ferncnével és Bokor Ignác bácsival töltöttük együtt rabságunk éveit. Békeességben, sorstársi szolidaritással teltek napjaink.

1952-ben a 6 éves kor alatti gyermekeket a táborokból elengedték, mert a kiskorú gyermekek ottléte akadályozta az édesanyákat a mezőgazdasági munka elvégzésében.

Ekkor Éva húgomat és Laci öcsémet édesapám vasúti tisztként szolgáló testvére Szigetvárra vitte, ahol szabadulásunkig édesanyám húga gondoskodott róluk. Bár az el-

szakadás nehéz volt, mégis – mi, akik a birkahodály kényszerlakói maradtunk továbbra is – örültünk mindannyian, hogy ők legalább szabadok, és volt, aki befogadja őket az otthoniak közül.

Bielik Istvánné Nagy Ilona

AZ ELDUGOTT FÉNYKÉPEZŐGÉP

Másnap reggel sorakozó volt a rendőrség előtt, és ami nálunk volt, pl. kerékpár, azt elvették.

1A 150.000.1937. R. M. sz. rendelet alapján.

Utasolat

Kerékpár-bejelentés.

A kerékpár üzemeltetőjének családi és utóneve: *Nagy Ilona*

Foglalkozása: *hő* Lakása: *Pozsonyati* város *hő* körzet

ker. *70* - utca (tér, út) szám *10* em. *3*

Kerékpár gyártmánya: *Csepel. Kék szoda*

Az alvázon feltüntetett gyári szám(ok): *1184126*

Egyéb ismertetőjel (abroncsméret, stb.):

Kelt: *1953. március 14.* 1953. év. hó *14.* n.

A rendőrség: *1184126* kapitányának

RELL 10634. — Budapesti Szikra Nyomda NY. 49285 (M).

Kerékpár-bejelentés

Elvették még a rádiót, a fényképezőgépet, írógépet, de később sem adtak vissza semmit.

Nekünk végül a tanya melletti fészker lett az „otthonunk”, tető volt felette, és a szekrényeket úgy raktuk sorba, hogy védve legyünk az esőtől, közte volt a lavór, amíg az egyik mosakodott, a másik figyelt. Nekem sikerült a fényképezőgépet és a néprádiót eldugni, később, amikor lehetett csomagot küldeni, üveg gyanánt szennyes ágyneműbe csomagolva hazaküldtem a néprádiót a nővéremnek. A fényképezőgépet már csak 1953-ban használtam, amikor már sejtettük, hogy hazamehetünk.

1.

1. Matzer Karola⁷, Fűrűs Rita, Poor Mária, Nagy Ilona

2. Nagy Ilona, Hollósi Elza

3. Poor József, Matzer Károly, Szűts János, Nagy Ilona

2.

3.

Egészségügyi ellátás

Az egészség védelmére nagyon kevés lehetőségünk volt. Mosakodni, tisztálkodni a gémeskutaknál vagy a WC-ben lehetett, többnyire hideg vízben. 1951 végén közülünk egy egészségügyi nővér került beállításra, aki minimális házi patikával rendelkezett. Emlékeim szerint kéthetente lovas kocsi vitte a súlyosabb természetű betegeket Balmazújvárosba, nagy ritkasággal fogorvoshoz Debrecenbe vagy Balmazújvárosba. Igen súlyos esetben vagy szülés esetén juthattak el a kismamák a debreceni kórházba. Gyógyszerekhez csak elvétve, és nem feltétlen az adott betegséghez kapcsolódó választékban lehetett hozzájutni, mivel receptírás vagy orvosi vizsgálat nem minden esetben tartozott a betegség kezeléséhez. A tábor időtartama alatt járványra nem emlékszem, viszont tbc-hez kapcsolódó megbetegedés vagy fertőzés előfordult, idősebb vagy legyengült társainknak halálát is okozva.

Halottunk több is volt, akikre több évtized távlatából emlékszem: Bundics Mátyás⁸, Varga Imre, Knézics József,⁹ Matzer József, özv. Kovács Ferencné, Lő-

⁷ Matzer Karola deportálása előtt két évet töltött Kistarcsán.

⁸ Az 1952. évi május 26-i jelentés szerint „Bundics Mátyás (1867 Horváthlövő, anyja Hábetler Mária) elepi telepes 1952. május hó 13-án meghalt. Nyilvántartólapját holt anyagban elhelyeztem”. MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012.

⁹ Az 1952. évi július 8-i jelentés szerint „Vaga Imre (1885 Somogyország), Knézics József (1887 Berzence) elepi telepes meghalt. MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012 (a szerk.)

rinc Jánosné¹⁰, Móór Jenő, Nagy Ágoston, Nagy Ágostonné, id. Gyarmati József, Deák Eleonóra, Gógh Péter, Steindl Jusztinia.¹¹

Persze többen is elmentek közülünk, de a távolabbi tanyák életét nemigen ismerhettük. Az is előfordult, hogy a temetés egy-egy tanya melletti elföldeléssel került megoldásra, pl. Kecskés-tanya, de Debrecen, Balmazújváros és Nagyhegyes temetői is több halottunkat fogadták be. Sajnos ma már ezeket nem lehet felkutatni, hiszen a sírok gondozása vagy a hozzátartozók látogatása teljesen megoldhatatlan volt.

A hat év alatti kiskorú gyerekek kezdetben a táborban nevelkedtek, később, a nyilvántartás szerint 1952 júliusától nagyszülők, testvérek vagy rokonok magukhoz vehették jelentős részüket. Ifj. Laczó József (1947. Iharosberény), Laczó Anna (1949, Iharosberény), ifj. Horváth János (1948. Gyékényes), Horváth Éva (1950. Gyékényes), Kósz Katalin (1947. Csurgónagymarton), Péteri Klára Éva (1947. Csokonyavisonta), ifj. Somogyvári József (1948 Szulok), Arki Piroska (1946 Somogyudvarhely), ifj. Berkes József (1946. Alsok), Berkes Mihály (1948. Alsok), Jakabovics Aranka (1951. Somogyudvarhely), Bencsik Ernő (1949. Bélavár), Nagy Jenő (1945. Csokonyavisonta). Elepi zárt területről kiadva.¹²

Honvári József 4 éves kisfiú 1952. aug. 3-án, Krecsár József hatéves és Nemes Jenő 4 éves fiuk aug. 11-én és Bencs Zsuzsanna 6 éves kislány augusztus 20-án lettek kiadva.

Tóth György rendőr őrnagy 1952. november 5-i jelentése szerint Gömbös Máriát, aki 1952-ben Debrecenben született, valamint Molnár Margitot, aki 1945-ben született és Gyékényesen élt, kiadták hozzátartozóiknak.¹³

Előfordult viszont, hogy külső jelentkező hiányában, a táborban töltötték le a teljes időszakot.

Arra is volt példa, hogy idősebb gyermeket mentesítettek a kitelepítés alól. Fábos Irma 9 éves gyermeket az elepi állami gazdaság Ecsed tanyájáról a Somogy megyei rendőrkapitányság, a Nemes-kisfaludi községi MDP Szervezet és tanács véleménye alapján kiadták örökbefogadó gyámjához, Fidrich Ferenc 6 holdas kisparaszthoz Nemeskisfalud községbe. Az 1953. március 6-án Selmeczi György államvédelmi alezredes Tóth r. alezredesnek írott feljegyzésében Fábos Irma mentesítése ellen nem tett észrevételt.¹⁴

¹⁰ Az 1952. évi november 5-i jelentés szerint „özv. Kovács Ferencné (szül. Dúzs Zsuzsanna Kunmadaras 1870) elepi zárt terület. 1952. október 6-án meghalt., id. Lőrinc Jánosné (Imre Katalin 1877) 1952 október 11-én meghalt.” MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012 (a szerk.)

¹¹ Tóth György r. őrnagy 1952. szeptember 2-i jelentése szerint „Id. Gyarmati József (Darány 1868) elepi zárt terület. 1952. augusztus 25. meghalt.” Az 1953. február 4-i jelentés szerint „Deák Eleonóra (a: Katona Anna, szül: Sult, 1878) meghalt 1953. január 14-én. Gógh Péter (a: Flinta Teréz, szül: Békésgyula, 1887) meghalt 1953. jan. 3-án.” Az 1953. február 5-i jelentés szerint „Steindl Jusztinia (sz: Gyöngyösapáti, 1881, a: Németh Erzsébet) 1953. január 30-án meghalt.” MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012 (a szerk.)

¹² 1952. július 8-i és a 23-i jelentés szerint MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012 (a szerk.)

¹³ MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012 (a szerk.)

¹⁴ MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012 (a szerk.)

Bánásmód

A rendőrök kezdetben szinte mindenhol jelen voltak. Ez a megállapítás nemcsak a nappali munkában töltött időszakra vonatkozik, hanem az éjszakai órákat is érintette. Az első hetekben keményen és határozottan ügyeltek arra, hogy a tábori munkahelyekre csoportosan induljanak és térjenek vissza az oda kivézenyelt táborlakók. A további hónapokban viszont ez a szigorú őrzés változott, hiszen a munkák természete és széttagoltsága miatt nem is lehetett térben és időben követni a munkahelyek rendjét, az ott dolgozók mozgását. Néhány hónap után az is világossá vált, hogy aki rendesen és jó teljesítménnyel dolgozik, azokkal a rendőrök kevesebbet törődnek. Ebben a változásban a gazdaság vezetői is szerepet vállaltak, mert rendszeresen informálták a rendőrséget a különböző területeken dolgozók munkájáról, magatartásáról, a végzett munka eredményeiről. Emellett kezdetben gyakori volt a levél és postai küldemények eltiltása, visszatartása, netán a hozzátartozók látogatásának tilalma a munka negatív megítélésének eredményeként.

Bielik Istvánné Nagy Ilona

A SZÜLEIM MEGHALTAK A TÁBORBAN

A mezőgazdaságban dolgoztunk, kapáltunk, cukorrépát egyeltünk, arattunk. A tanyán sok volt az egér és a patkány, egész éjjel szaladgáltak a padláson, mindent megrágtak, nem tudtunk ellenük védekezni. 1952-ben édesanyám beteg lett, csak négy hét után vitétk be a kórházba, mivel az orvos csak 20 beteget látott el a tanyán, a többinek várni kellett a következő két hétig, amikor újra kijött az orvos. Annak ellenére, hogy alig tudott talpra állni, hamarosan visszahozták a tanyára, augusztus 20-án kellett volna Debrecenbe vinni felülvizsgálatra, de nem bírta ki addig. 1952. szeptember 21-én elhunyt Debrecenben. 1952. szeptember 26-án volt a temetés Debrecenben rendőri kíséret mellett. Édesapám 1953. május 27-én halt meg, a nagy öröm hírére, hogy hamarosan szabadulunk, ő is a debreceni kórházban. Őt is Debrecenben temettük el, ugyancsak rendőri kísérettel.

Hangyási Jenőné Benkő Ágnes

Igaz, kisgyerek voltam deportálásunk idején, de bizonyos dolgok kitörölhetetlenül megmaradtak bennem. Az egyik, álmaimban is gyakran visszatérő rettenet, amikor a rendőrök négy gyereket felállítottak egy asztalra vagy ládára, és rájuk fogták a forgódobos puskát. Ezután álomban gyakran sikítoztam, és édesapám kiharcolta, hogy elvigyenek Debrecenbe idegorvoshoz. Ez a rettenetes még sokáig kísérte életemet és a családunk életét is.

Kiss Jenő

A mi tanyánk szoba-konyhája lett a rendőrség lakása. A körülöttünk lévő 8-10 tanya sorstársainkkal volt megtöltve a szobától a sertésólig. A rendőrségen kellett leadni az általunk írt leveleket, és itt kaptuk meg a nekünk küldött ellenőrzött leveleket, csomagokat is. Később aztán azzal játszottuk ki az ellenőrzést, hogy aki közülünk Debrecenbe ment orvoshoz vagy kórházba, azzal küldtük el levelünket feladásra. A rend őrei északa is átsétáltak szállásunkon, villanylámpával világítva győződtek meg arról, hogy mindenki megjött-e a munkából. Név szerint tudták mindenki helyét.

Úgy éreztük, olyanok vagyunk, mint az igavonó állatok, akiket a gazda este megnéz, jól vannak-e a jászolhoz kötve, hogy reggel az igát újra a nyakukba tehessék. A rendőrök között voltak olyanok, akikkel rendszeren el lehetett beszélgetni, de voltak emberi mivoltukból kivetkőztek is, akiknek az utolsó időszakban egyesek jól beolvastak.

Közülünk senki sem zúgolódott sorsa miatt, szinte a jó Isten adott erőt, kitartást és türelmet. Belenyugodtunk sorsunkba, bár anyagi javunk és mindenünk elveszett, pusztta életünk maradt a rajtunk lévő egy szál ruhában. Nem volt már mit veszítenünk, sorsunk az Isten kezében volt.

Minden reggel a mi tanyánkon kellett sorakozni munkára. Az állami gazdaságtól jött a brigádvezető, ő hozta a „rendelést”, hova mennyi munkás kell. Mindenkinek akadt munka, néha még szegény idős anyámat is kizavarták dolgozni.

Testi bántalmazás ismereteim szerint két alkalommal történt. Az egyikre határozottabban emlékszem. Sas Pista nagyatádi középiskolás igen jól játszott tangóharmonikán, és igen szép hangja is volt. A második év végén, vagyis 1952 szilveszterén engedélyt kaptunk szilveszteri rendezvényre és műsoros est létrehozására. Az iskola épületében képeztünk ki mi fiatalok színpadot és rendeztünk be nézőteret. Nemcsak a táborlakókból, hanem a környező tanyák lakóiból is sokan megjelentek, hogy együtt ünnepeljük az újévet. Éjfélkor elénekeltük a Himnuszt és a Szózatot, amelyet a kis zenekar vezetőjeként Pista dirigált. Ez az esemény váltotta ki a rendőrség bosszúját, akik nem tudták tolerálni ezt a hazafias megnyilvánulást. A rendőrökkel a tábor nagy része mindennap találkozott. A tábori őrsnek ott-tartózkodásunk 28 hónapja alatt három parancsnoka volt, Mudri István törzsőrmester, Molnár nevű törzsőrmester, ők viszonylagos megértést, esetenként jóindulatot gyakoroltak a felmerülő problémák megoldásához. A harmadik parancsnok, Nagy nevű őrmester volt, rosszindulatú, merev, fenyegető hangot használó. Többször nyilvánosan is kijelentette, hogy lenéz és utál minket, helyünk csak a társadalom alsó rétegében képzelhető el. Véleménye szerint mi és utódaink viselni fogjuk ezt a félrabszolgaságot.

A beosztott rendőrök mintegy fele aránylag megértő és jóindulatú volt, a másik része közömbös, gyanakvó és ellenséges. A tényhez tartozik, hogy az első évben jóval keményebb és fenyegetőbb volt a rendőrök viselkedése, mint később. Persze sok volt náluk időközben a személycseré, ez is belejátszott a pozitívabb vagy negatívabb viselkedésbe. Más oldala a dolognak, hogy aki sokat dolgozott, azzal a rendőrök nemigen törődtek.

A gazdaság vezetői és brigádosai főleg a munkavégzésre, a teljesítményekre figyeltek. Ahol látták az eredményt és a szakértelmet, ott nem sokat okoskodtak. A második évben már olajozottabban folyt a mindennapi munka, kialakultak állandó munkahelyi és személyi gyakorlatok, szinte óraműszerűen látták el az elhurcoltak a sokirányú munkát, ez elsősorban az állandó munkahelyekre érvényes (kocsisok, tehenészek, traktorosok, rakodómunkások, takarmányosok). Az étkezés nagyon gyenge volt. Reggelire feketekávé és kenyér, ebédre leves és főzelék, vagy tészta, hús csak nagyon ritkán. Vacsorára egy tál étel, vagy sokszor csak feketekávé. A gazdaság konyhájából lovas kocsikkal szállították ki a távoli munkahelyekre vagy tábort képező tanyákra a kosztot. 1951 végén a tábor részére önálló konyha került felállításra. Itt táborbeli asszonyok dolgoztak, legnagyobb részük kocsmáros vagy vendéglős volt korábban, így a nagy mennyiségű főzés nem jelentett számukra új feladatot. Ettől az időtől kezdve lényegesen javult az ellátás, az is igaz, hogy az étkezési normát képező pénzfedezetet saját maguknak kellett megállapítani és előteremteni.

A kezdeti hetekben nem levelezhattünk, így az otthon maradt hozzátartozók jelentős részének fogalma sem volt arról, hogy merre és hol vagyunk. Majd augusztusban kéthetente lehetett egy-egy levelet küldeni, szeptemberben pedig látogatót hívni, akik rendőri jelenlét mellett beszélgethettek rokonaikkal, ismerőseikkel, majd a csomagok ellenőrzése után átadhatták a magukkal hozott élelmet, ruhaneműt.

A tábor irányításában táborparancsnokok segítették a rendőrséget, őket ma már nem tudni, milyen megfontolás alapján, a rendőrpáncsnok jelölte ki. Sorrendben: Baranyai Zoltán, dr. Bokor Ignác, Illés Károly és Révész János töltötte be ezt a szerepkört. Ők a munka elosztásánál a rendőrséggel való kapcsolattartásnál a gazdaság illetékes vezetőivel napenkénti együttműködésnél vállaltak szerepet. Működésük több pozitív, mint negatív gyakorlatot tartalmazott.

Munkadíjazás, munkarend

„A mezőgazdasági betakarítási munkálatok elvégzésére a Kónya tanyai őrsről 40 fő telepes lett kiadva. Foglalkoztatásuk az aratómunkálatokkal kapcsolatos. 3 fő cséplőgépnél, 1 fő aratógépnél, 3 fő konyhán, a többi arat.”¹⁵

Reggelenként a rendőrségi tanya udvarán volt fél hatkor gyülekező, ahol az „emberpiac” működött. A beosztás után időszaktól függően kapálás, borsónyűvés, kaszálás, csépelés, állatgondozás szerepelt elsődlegesen a munkák között. Az állandóság biztosítása érdekében létrehoztak cséplőbrigádokat, mivel a megtermelt gabona nagy része hagyományos cséplőgépekkel került feldolgozásra. A kezdeti hetekben kora reggeltől késő estig dolgoztunk, sőt a cséplőgép mellett viszonylag primitív világítás megoldásával éjszakai munka is volt. A gépet kiszolgáló munkában nem volt műszakváltás, így mindössze 3-4 óra jutott csak

¹⁵ MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369 (a szerk.)

alvásra. 1951. októberig a teljes vasárnapok is munkanapot jelentettek. Az őszi közeledtével először a vasárnap délutánok maradtak szabadidőként, majd 1952-től kevés kivétellel vasárnap nem kellett dolgozni. A munkához szükséges kéziszerszámokat egy kamrában tárolták (kapa, kasza, ásó, répa villa, vasvilla stb.), ezt egy idősebb kitelepített kezelte. 1952-től a traktorra kerülő vezetők és rakodómunkások egybeszabott munkaruhát kaptak, de a többieknek nem jutott sem munkaruha, sem lábbeli, saját maguknak kellett erről gondoskodni. Az őszi és a téli hónapokban a mély sár, majd a hó és a fagyott talaj igencsak keményen igénybe vette a táborlakókat. Aki nem tudott gumicsizmát szerezni – főleg a rokonság útján –, az elveszett embernek számított.

*Felső sor: Borhi Ádámné, Skropits Dezső, Kurcz Paula
Középső: Kurcz Ferencné, Skrapits Rezsőné
Alsó: Skrapits Rezső, Kurcz Imre, Geicsnek Vince, Kurcz Lajos*

A végzett munkáért bizonyos díjazásban részesültünk, ebből vonták le a napi étkezés ellenértékét. Tízfős munkacsoportokat kellett alakítani, ennek megbízott vezetője állította össze a dekád elszámolást, ami először csak órabéres ellenértéket jelentett, később a munkák természetétől függően teljesítmény alapján került a bér megállapításra (cséplés, kaszálás, rakodómunka, traktoros szántás, földmunkák stb.). A gazdaság vezetői rövid idő alatt rájöttek arra, hogy fontos és nagy érdekük fűződik ahhoz, hogy a munkák szakszerűen és jó teljesítménnyel kerüljenek elvégzésre. Ezért aztán a táborlakók munkáját hasonló módon díjazták, mint a szabad munkásokét, e módon elfogadható bérezés alakult ki.

Emlékezetem szerint 1951-ben hosszú, száraz nyarunk volt. A szakértelemmel és szorgalommal rendelkező „telepes” munka csodát művelt, mert rá sem

lehetett ismerni a három-négy hónappal azelőtti határra. A pár hónap alatt eloszlott az a merevség is, ami a körülöttünk lévő szabad tanyalakók részéről megjelent, mivel komoly becsületet vívtunk ki körükben szorgalmunkkal, szakértelmünkkel, magatartásunkkal.

1951 őszén a mezőgazdasági munkák fogvatkozása miatt különböző munkacsoportok kerültek a táborból átirányításra. Így a borsósi gazdaságba 50 főt vittek rizsaratásra, 1951. decembertől 1952. februárig pedig 40 fő került Parád-Óhutára, fakitermelésre és a recski vasútállomáson vagonrakodásra (tűzifa és bányafa). Ugyancsak ebben az időszakban 40 főt foglalkoztatott az istenmezei erdészet. Jomagam, aki a recski vasútállomás rakodóbrigádjában dolgoztam, ott értesültem a munkásoktól a recski internálótáborról. A kora reggeli és esti órákban a felgyúló fények jól mutatták a tábor helyét.

Geicsek Vince

Édesapám állatgondozó lett, édesanyám a mezőn dolgozott. Én 17 évesen a gépállomásra kerültem egy traktorra, amivel a közúton közlekedtem. Eléggé szabadon mozoghattam, el tudtam vinni a leveleket Balmazújvárosba a postára. Télen, amikor a mezőgazdaságban nem lehetett dolgozni, elvittek a Mátrába fát vágni. A fizetés csak az élelemre volt elég, pedig mi mind a négyen dolgoztunk. Ötéves öcsémet hazaengedték a rokonainkhoz, így maradtunk négyen.

Bódis Imre

AZ ISTÁLLÓ

Elepen a rendőrséghez tartozott egy istálló. Nem volt nagy, csupán hat ló fért el benne. Ott a felelős vezetőt Iby Sándornak hívták. Sanyi bácsi huszárszázados volt, aki a körülményekre való tekintet nélkül leírhatatlan módon szerette a lovakat, és Sanci fiát is a ló korlátlan szeretetére nevelte. Sanci volt a tanyán a legjobb barátom. Nagyon megértettük egymást, mindenhova együtt mentünk, mindent együtt csináltunk. Így kerültem közeli kapcsolatba a lovakkal. Amikor csak tehettük, az istállóban voltunk. Varkartuk, keféltük a lovakat, abrakoltunk, almoztunk. Az induló szekerek elé befogtunk, az érkezők elől kifogtunk. Mindig akadt dolgunk, hiszen az itt lévő lovakkal, szekerekkel vitték a betegeket szerdánként Balmazújvárosba orvoshoz, fogorvoshoz, ezekkel jártak Riklibe a postára a levelekért, csomagokért, és természetesen a tábor parancsnokát is ezek a lovak szállították.

A legnagyobb feladatunk az volt, amikor a Bika nevű hátszlovat szakszerűen fel kellett nyergelnünk. Bika gyönyörű, fekete ló volt. Történt egyszer, hogy egy a tanyán áthaladó szekér mellett szabadon járt-kelt egy egészen kis csikó. Nyitva volt az istállónk ajtaja, a

csikó bement és beállt a fal és a Bika közé. Én éppen egyedül voltam, és úgy határoztam, hogy a kiscsikót kizavarom az istállóból. Egy vékony gallyal a Bika előtt suhintva az orrára koppintottam a csikónak. Az meg is hátrált, és kiszaladt, csakhogy a Bika is megijedt, és megfeszítve magát a kötőféket elszakította, és egy szempillantás múlva már a végeláthatatlan lucernásban vágatott. Olyan messze elment, hogy alig lehetett látni. Nagyon megijedtem, hogy most mi lesz? Egy fél óra eszeveszett vágatás után azonban egyre közelebb jött az istállóhoz. Ekkor hívogatni, szólígtatni kezdtem, mígnem egyszer olyan közel került, hogy sikerült elkapnom a nyakán lógó kötőféket. Amint azonban észrevette, hogy fogom, a hátsó két lábára ágaskodott közvetlenül mögöttem, aztán néhány másodperc múlva hatalmas teste lezuhant mellém. Majd mintha semmi nem történt volna, hagyta, hogy visszavezessem a helyére, az istállóba. A sors úgy hozta, hogy édesanyám épp a történet végkifejletekor érkezett haza kapálásból, és az a látvány tárult elé, hogy a hatalmas ló, a Bika ágaskodik felettem. Szegény majdnem összeesett ijedtében. Már rég elmúltak a rabság évei, amikor még mindig emlegette ezt az esetet.

Volt az istállóban egy vak ló, az Ágnes. Ebédet hordott vele a sorstársaknak a földekre Nádasy Béla bácsi. Civilben hegedűművész volt, de a körülmények úgy hozták, hogy kocsis lett belőle. Béla bácsi arra tanította Ágnest, a vak lovat, hogy csak akkor álljon meg, ha azt mondja: „Ágnes, állj!” és csak akkor induljon el, ha azt mondja neki: „Ágnes, légy szíves!”. Mondanom sem kell, hogy Ágnes Béla bácsin kívül senkire nem hallgatott.

Matzer Katalin, Poor Józsefné, Molnár Józsefné Hollósi Elza, Nagy Ilona

Matzer Béla, a traktoros

Ide kívánczik még, hogy Poór Jani bácsi kapott egy csikót Mátáról, a ménesből, hogy törje be szekér elé fogatos lónak. Hónapok múlva az egyik agronómus valamiért nagyon megdorgálta Jani bácsit. Ő a szekéren ülve szépen végighallgatta a fejmosást, majd a végén felemelte a gyeplőt és csak ennyit mondott: „Na, sebjaj!“. Az agronómus féktelen haragra gerjedt, de Jani bácsi megnyugtatta, hogy ő csak a jobb oldali pej csikóhoz szólt, tudniillik ez a neve: Sebjaj.

Végül, gondolom nem csak én emlékszem szívesen Iby Sanyi bácsi istállótrágyából készített „járdáira“. Az őszi-téli esős idő beálltával elkezdte építeni, és csak tavasszal, a jó idő kezdetével bontotta le. A tanya népe nagyon hálás volt a leleményességéért. Akkorra volt ugyanis a tanyán a sár, hogy sokszor a traktorok is elakadtak, és csak a „kör-mös“, a vaskerekű tudta azokat kiszabadítani. Az istállótrágya azonban átengedte a vizet, így esőben nem kellett a sarat taposni, a téli fagyban pedig sziklává fagyott, és szinte igazi járda lett belőle.

A VÍZHORDÁS

Ha nem volt tanítás és nem a lovakkal voltunk, akkor vízhordó fiú voltam a brigádok mellett. Vételeztem két alföldi kannát, néha zománcozottat – kéket vagy pirosat –, de az esetek többségében festetlen alumíniumot, és elindultam vízéért. A kannák fedele volt a pohár. Ha nem cséplőgép mellé osztottak be, és nem volt nagyon messze a kút, akkor nagyon jó sorom volt. Bezzeg ha cséplőbrigád vízese lettem, akkor nagyon meg kellett dolgozni azért az 1 forint 12 fillér órabérért. Gyakran előfordult, hogy az asztagokat a tábortól nagyon messze, akár 8-12 km-re rakták. Ilyenkor azt sem tudtam, hogy merre induljak, hiszen teljesen ismeretlen volt a hely. Örültem, ha a látóhatár alján, a messzeségben egy gémeskút ágasa látszott, és bizakodva abban, hogy ivóvizet találok, elindultam a két kannával a kút felé. Egyszer a perzselő nyári forráságban három kúthoz is elmentem egymás után, de egyikben sem volt víz, csak nedvesség, sár, no meg néhány béka. Mikor már a negyedik kúthoz közelítettem, teljesen kimerültem, annyira szomjas voltam, hogy minden erőmet össze kellett szednem, hogy a kút kávéjához érjek. Ha abban sem lett volna víz, az számomra végzetes lehetett volna. A tábortól nagyon messze voltam, egyedül. Senki nem tudta, hogy merre mentem, hol keresem a vizet. A végtelen pusztában, ha rosszul leszek, talán sosem találtak volna meg, de megmenekültem. Szinte önkívületi állapotban ittam a gémeskút vizét. Amikor az életveszélyes kaland után végre megérkeztem a cséplőgéphez, a hosszú távollét miatt nagyon mérgesen fogadtak. A két kanna vizet a sok szomjas ember percek alatt megitta, és kezdődhetett minden előről.

A Hortobágyon láttam életemben először cséplőgéppel gabonát csépelni. Láttam, ahogy az asztagról a kévéket egész nap dobálják a gép „asztalára“, ahol a kévévágó asszonyok elvágva a kötést, átadják a kévét a gép „etetőjének“. Az etető aztán szét húzva a kévét bedobja azt nagy sebességgel a forgódobba, ahol a szem elválik a kalásztól. A szalma megy az elevátorra, hogy a kazalra lehullva szakavatott kezek időtálló, formás szalmakazallá rakják. Lent a gép jobb oldalán pedig elviselhetetlen porfelhőben

szedik a töreket a törekeslányok. Csak a szemük és a foguk világít. Végül a cséplőgép végén a felcsatolt zsákokba gyorsan folyik a kicsépeelt szem, így gyakran kell váltogatni és mázsára rakni a tele zsákokat. A cséplőbrigádok bizony nagyon nehéz fizikai munkát végeztek, és a tikkasztó hőségben nagy kincs volt számukra egy kupa víz.

Vége a napnak. Szakácsiné Kozári Piroska rajza

Oktatás

A kezdeti hónapokban nem sokat törődtek a köztünk lévő iskoláskorú gyermekekkel. 1952 tavaszán viszont a táborban lévő pedagógusok közül választottak ki két-három tanítónőt, akik a rendszeres iskolai oktatásból kiesett gyermekek oktatásával adtak lehetőséget számukra tudásuk megőrzésére és gyarapítására. Igaz, hogy ez nem pótolta a hivatalos állami oktatást, de végül is bizonyos szinten tartást jelentett a kisgyermekek számára. 1952 őszétől bizonyos tankönyveket juttattak az oktatás elősegítéséhez, és rendszeressé váltak a napi foglalkozások, igaz, hogy összevont csoportok formájában.

Bódis Imre

AZ ISKOLA

Megérkezésünkkor a nádudvari országút jobb oldalán volt az iskola, de ott annyira hiányosak voltak az oktatás feltételei, hogy erről az időszakról szinte semmire nem emlékszem. Csak annyi maradt meg, hogy az iskola udvarán, a kijárattól jobbra volt egy kút. Ha vizet engedtünk a csapból, akkor a terjengő kénhidrogén (záptojás) szag kíséretében a víz felszínét gyufával meg tudtuk gyújtani, ami aztán 15-20 másodpercig kékes lánggal égett. Talán a hajdúszoboszlói gázmező közelsége miatt ismerhettük meg ezt az érdekes természeti jelenséget.

1952 tavaszán, az új kitelepítettekkel együtt aztán több pedagógus is érkezett a táborba. Ekkor a Bácsi-tanyától északra új iskolát alakítottak ki. Hoztak padokat, két táblát és egy vaskályhát. Igaz, a padok nagyon kicsik voltak, alig fértünk el bennük, s bár a napos szinte egész nap rakta az összetördelt napraforgószárat a kályhába, meleg ritkán, tömény füst annál többször volt a tanteremben. De mégiscsak tanterem volt és benne pad. Könyveink is lettek. Így elkezdődhetett a rendszeres, mindennapos tanítás. A világos órák száma szerint alakították ki a délelőtti és délutáni tanmenetet. Az alsó tagozatosok jártak világosban, mi, nagyobbak pedig a hamar sötétedő délutánokon. Az oktató-nevelő munka a körülményeknek megfelelően 1–4., illetve 5–8. osztályos osztatlan formában folyt. A négy osztályból egynek hangos, a másik háromnak csendes órája volt. Az előbbiekkal foglalkozott a pedagógus, az utóbbiak pedig az órarend szerinti tantárgy egy meghatározott tananyagából önállóan készültek fel, amit az óra végén a pedagógus kikérdezett. A négyosztályos osztatlan tanításnak e differenciált formája különösen nehéz, így igen nagy körültekintést, odafigyelést igényel. Nagy tisztelettel emlékszem a hajdan volt tanár nénikre. Hálával tartozom Szűts Miklósnénak és dr. Albert Józsefnének, VI. és VII. osztályos osztályfőnökeimnek önzetlen, lelkiismeretes és fáradtságot nem ismerő munkájukért. Köszönet kettőjüknek, akik a felső tagozat összes tantárgyát tanították nekünk.

A mindennapok, ünnepeink

A munka mellett nem sok idő jutott mással való foglalkozásra. A fiatalok egészségük és képességek alapján könnyebben viselték a megpróbáltatásokat. Nehéz helyzetben azok voltak, akik életkoruk vagy korábbi hivatásuk, foglalkozásuk mellett nem szoktak hozzá a nehéz fizikai megterheléshez. A táborban az emberek nagy része viszonylag hamar korrekt kapcsolatot kötött egymással, a segítőkészség, megértés, az egymásra utaltság biztosította a jó légkört. A korábban paraszti munkát végzők szívesen segítettek és adtak tanácsot azoknak, akik számára ismeretlen és idegen volt a mezőgazdasági munka. A táboron belül szinte teljesen eltűnt az a társadalmi különbség, amely a szabad életben érte-

lemszerűen megjelent a vagyoni, műveltségi, netán származási különbségek miatt. Persze rövid idő alatt mindenki rájött arra, hogy elsősorban saját magára van utalva, a családok összetartozása igen nagy erővel jelent meg, és a fiatalabbak becsületesen és szeretettel vállalták az idősebbek gondozását, eltartását és segítségét.

A korábban már említett elhelyezést a zsúfoltság és primitívség nehezítette. Úgy mentünk bele az őszi és a téli hónapokba, hogy az épületekben kevés kivétellel fűtési és világítási lehetőség nem volt. Novemberben néhány kis vaskályhát állítottak be egy-egy hodályba, istállóba, de fűtőanyag biztosítása nélkül. Egy darabig a környezetben lévő szemét vagy gazdasági hulladék felhasználásával tudtunk fűteni, később viszont más módot kellett találni. Egy-egy éjszaka bizony a sötétség leple alatt kijártunk néhányan a közeli akácfasorhoz, és egy-egy fát kivágva jutottunk fűtőanyaghoz. A kivágott fa helyét sárral lekentük, hogy legalább a visszamaradt gyökér, tuskó ne árulkodjék. Persze nem volt minden veszély nélküli ez a feketemunka, mert a rendőrség részéről már korábban közölték, hogy akit tetten érnek, elviszik a táborból és internálják.

A nagyobb ünnepeket csendben, minden fény és ajándék nélkül éltük át. Nem volt közös megemlékezés, a családok a maguk csendjében és bensőségében emlékeztek az ünnep jelentőségére (karácsony, húsvét). A kemény munka és kitaszított életmód mellett szinte elveszítette jelentőségét körünkben a születésnap és névnap, vagy netán más családi ünnep. Arra viszont emlékezem, hogy 1951. november 7-én senkit nem engedtek munkába, az épületek ajtaját zárva kellett tartani, a tanyák udvarán és körzetében géppisztolyos rendőrök posztoltak. Nagy volt a riadalom a táborban, mert a folyóshírek alapján Szovjetunióba történő elszállítás gyanúja merült fel, ami szerencsére nem volt igaz.

1952 tavaszától a vasárnapok nagy része megmaradt a családoknak. Ekkor lehetett ismeretséget kötni, bizonyos értelemben szórakozni, ez a kártyázásra és sakkozásra vonatkozik. A fiatalság 1952. ősztől minimális sportolási lehetőséget kapott, egy alkalommal még labdarúgómérkőzésre is sor került a táborlakók és a szabad munkások között. Felszerelést a gazdaság biztosított, a mérkőzés egy kezdetleges futballpályán folyt le, ahol legalább gerendából összetákolt kapuk voltak.

A kultúra művelésére szinte semmilyen lehetőség nem nyílt. A rádiókat már odaérkezéskor elkobozták, de azok jelentős része nem is volt használható, hiszen villanyáram a tábor területén sehol sem volt. Újságot behozni nem lehetett, az a néhány szépirodalmi mű, regény, ami közkézen forgott, szinte semmilyen igényt sem tudott kielégíteni.

Bár az emberek nagyobb része vallásos érzelmű volt, a vallás gyakorlására lehetőség nem nyílt. 1952 nyaratól viszont történt egyesek részéről kezdeményezés egy-egy vallásos óra, közös imádság rendezésére. Ezeken az összejöveteleken – ami a rendőrség tudomásával is bírt – felekezetre való tekintet nélkül gyűltek össze az imádkozni akarók. Nagyobb részük ugyan római katolikus

volt, de a református és evangélikus vallásúak is kisebb létszámban részt vettek az összejöveteleken. Elsődlegesen persze a nagyobb ünnepek (húsvét, pünkösd) köré csoportosultak ezek a rendezvények. Volt ugyan közöttünk egy kárpátaljai orosz pópa, de ő vallási tevékenységet egyáltalán nem fejtett ki vagy kezdeményezett. Becsületére szolgáljon, hogy igen jól dolgozott, a legkeményebb munkát is jókedvvel végezte.

Bódis Imre

CSIKORGÁS AZ ÉJSZAKÁBAN

Rabságunk éveiben készült a Keleti-főcsatorna. Táborunk mellett éjjel-nappal dolgoztak a hatalmas markológépek. Olyan közel zajlott az építkezés, hogy a táborhoz tartozó egyik tanyát ki kellett üríteni, mert keresztülhaladt rajta a nyomvonal. Éjszakánként bizony sokszor nem tudtunk aludni a munkagépek zajától. A markoló kanalát húzó lánc csikorgása volt a legelviselhetetlenebb. Számtalan álmatlan éjszakát okozott nekünk. De volt jó oldala is a csatornaásásnak. A készülő mederben ugyanis talajvíz gyűlt össze, amiben nagyokat fürödtünk a rekkenő nyári hőségben.

SZÜKSÉG TÖRVÉNYT BONT

A tanyán egy nádfonat falakkal elkerített, kétszer hat üléses WC volt. Szükség esetén az egész tanya ide járt. A „túlterhelés” miatt kialakult higiéniai viszonyokat télen sínylettük meg a leginkább. A nagy hidegekben tudniillik először helyet kellett készítenie a rászorulóknak, hogy leülhessenek. Kefe helyett jobb híján napraforgó, vagy kukorica-szárat használtunk, azzal bányásztuk le a „jéghegy” csúcsát, hogy le tudjunk ülni.

A VASÁRNAPOK

1952 őszének egy vasárnap reggelén a nádudvari és a hortobágyi út elágazásához kellett gyalognunk. A gazdaság nagy mennyiségű töreket hozatott a helyszínre, és a raboknak deszkákból téglá formájú kereteket kellett összeszögezniük. Így kezdődött az eleinte mindenki számára ismeretlen munka: a vályogvetés. A kádarcsi csárdával átel-lenben az út menti árokban állandóan nagyon sok víz állt, a kötött hortobágyi talaj pedig a vályogkészítéshez bárhol helyben adott volt. A családokkal kis gödröket ásattak ki, amelyekben a földet törekkkel és vízzel keverve kezdték összegyúrní, taposni az „alapanyagot”. Sok-sok gyúrás és taposás után, a fakeretek segítségével aztán sorban készültek a vályogtéglák.

Így ment ez aztán vasárnapról vasárnapra, hosszú hónapokon át sok ezer téglá készült el. Ha egy család az adott vasárnapon teljesítette a „normát”, csak akkor gyalogolhatott vissza a táborba. Még 1953-ban is folyt a vályogvetés. A téglákból a nádud-

vari út mentén néhány ház falát fel is húzták. A szűk, egyformára tervezett kis házak azonban ablak, ajtó és tető nélkül lakatlanul álltak. A kommunista előjáróink által megálmodott falu – Istennek hála! – soha nem épült fel.

Szabadulásunkkor félkészen hagytuk hátra a vályogházakat. Hogy később mi lett a sorsuk, nem tudom, de hogy őszinte legyek, nem is nagyon érdekel.

SORSOK ÉS EMBEREK – ZSOLTIKA ÉS A „VÁVA”

Sóvári Zsoltika egész teste gépben volt. A velünk egykorú fiú pár métert megtenni csak komoly segítséggel tudott. Ha testét megtartották, és lábait lépésről lépésre a haladás irányába „rúgták”, valamelyest előbbre jutott. Etetni és pelenkázni kellett, folyamatos ápolásra szorult. Csak forgatta a nagy barna szemeit, és ha valaminek örült, artikulálatlan hangon visítozott, a külvilággal így kommunikált. A „rajtaütés” éjszakáján mégsem kímélték meg a súlyos szellemi és testi fogyatékos fiút és családját, sőt a mellette virrasztó, felfogadott ápolónőjét is elhurcolták. A helyi kitelepítési bizottság, bár jól ismerte állapotát, mégis a dolgozó nép ellenségének nyilvánította Zsoltikát.

A másik fogyatékos, akinek állapota ellenére szintén aláírták a kitelepítési parancsát: a „Váva”. Mindenki így ismerte a táborban, a szülein kívül talán senki nem tudta, hogy mi is a rendes polgári neve. A „Váva” csak járkált fel s alá, és néhány német szót ismételtetett magában, aztán egy darabig állt, majd elszaladt valamerre.

A SZERELEM NEM ISMER HATÁROKAT

A táborban volt néhány „eladósorban lévő” lány. Közülük a Paierits Margit nagyon megtetszett az egyik rendőrnek, Tóth Tibornak. Egyszer a táborból több rabot is elvitték a mátrai Istenmezeje nevű településre, erdei munkára. Heteken át, távol a Hortobágytól „szabad életet” élhettek. A sors úgy hozta, hogy Margit is közöttük volt, a felügyeletüket pedig Tóth szakaszvezetőre bízták. Ez a néhány Mátrában eltöltött hét elég volt ahhoz, hogy a két fiatal kölcsönös szerelme kibontakozhasson. Kapcsolatuk a táborban is folytatódott, és persze nem maradhatott titokban. A rendőrparancsnok hamarosan hívatta is Tóhtot, és tudatta vele, hogy két választása van: vagy felhagy az udvarlással és továbbra is rendőr marad, vagy azonnal leszerel. A leszerelést választotta. Tóth Tibor így lett szakaszvezetőből a tábor közelében lévő gépállomáson traktorszerező. Margittal szabadulása után összeházasodtak.

Hazatérés, utógondolatok

1953 tavaszán az időjárás javulása számunkra is bizakodóbb hangulatot szült. Reméltük és bízunk benne, hogy a világ közvéleménye a különböző jelzések és hírek alapján felfigyel nyomorult helyzetünkre. A magyar belpolitika bonyolultsága mellett könnyítésekre, netán szabadulásra számíhattunk. Nyilván ezek a

folyosóhírek a környezetünkben működő néhány besúgó híradása folytán eljutottak az új rendőrpapancsnokhoz, akiről korábban már említettem ellenséges és rosszindulatú magatartását. Pünkösdvasárnap délelőttjére táborgyűlést hívott össze, ahol megközelítőleg a következőket mondta:

„Maguk azért kerültek ide, mert a magyar dolgozó nép ellenségei, a nyugati imperialisták magyarországi ügynökei. Ne számítsanak arra, hogy innen valaha is kikerülnek, mert munkájukkal csak kismértékben vezetnek le a magyar néppel szemben elkövetett bűneiket. Maguk és a maguk gyermekei, unokái és leszármazottjai ezekhez a rögökhöz kötötten fognak dolgozni, és ne is számítsanak arra, hogy bárki szálnalmat érez maguk irányában. Örüljenek egyáltalán annak, hogy ilyen körülmények között élhetnek a szocialista társadalomban.”

Természetesen a beszédben más dolgok is elhangzottak, amelyek fenyegető és részünkre nem jóindulatot tükröző kijelentéseket tartalmaztak. A táborgyűlés után nyomott hangulatban hagytuk el a teret, és napokig a beszéd hatása alatt álltunk.

Aztán egyszer csak számunkra virradni kezdett. Hírek érkeztek arról, hogy Nagy Imre kormányra kerülésével szerepel a hivatalos kormányprogramban a sokirányú törvénytelenység megszüntetése, így többek között a kitelepített táborok felszámolása, az oda elhurcolt emberek rehabilitálása. Nyáron még csak olyan jeleket láttunk, hogy bizonyos felmérések történtek annak érdekében, hogy a kisgyermekes családok, nagyon beteg és munkaképtelen idősebb emberek első csoportokban hagyják el a tábort. Augusztus elején félhivatalosan közölték velünk, hogy rövidesen felülvizsgálják az ittlévő kitelepítettek helyzetét, amennyiben nem találunk a szabadulást gátló ellenérvet, úgy néhány héten belül elkezdődik a tábor feloszlata. 1953. augusztus közepén elkezdődött a tábor felszámolását irányító bizottság munkája. Általában hetenként, vagy esetenként hetenként kétszer Pobjeda autó érkezett két-három fővel a rendőrpapancsnokság épületéhez. Beidéztek azokat a családfőket, akik a következő turnusban visszatérhettek a szabad életbe. A kezükbe adott határozat alapján viszont azokat a lakhelyeket internálás kilátásba helyezése mellett nem kereshették fel, illetve nem költözhetek vissza, ahonnan annak idején elhurcolták őket. Augusztus végén az első csoport eltávozott körünkből, majd ezt követően október végéig a tábor felszámolásra került. A mi családunk 1953. október 16-án vette kézhez a Hajdú-Bihar Megyei Rendőrkapitányság 9453/1953. sz. határozatát, amelyben a kényszerlakhelyhez való kötöttséget megszüntették. A határozaton túl még egy további iratot is kapott apám, amelyben az szerepelt, hogy a győri és a mosonmagyaróvári járás területéről valamennyiünket kitiltanak.

Figyelemmel arra, hogy sógornóm második gyermekével október 17-én született Debrecenben, így mi csak október 31-én tudtunk elindulni. A tábor már ekkor üres volt, rajtunk kívül szinte senki nem lakott ott. Rendőröket hetek óta nem

láttunk, dolgozni már nem kellett. Összepakoltuk szerény holminkat és a gyakorlatlan faanyagból készült priccseket is, amelyeket „ajándékként” vihettünk magunkkal. Október 30-án kora reggel állt meg házunk előtt a két pótkocsit húzó vontató, hogy minket a balmazújvárosi vasútállomásra szállítson. Még egyszer körülnéztünk a ködös, hideg, barátságtalan őszi reggelen. A pusztán hallgatott, mi nem búcsúztunk, de tőlünk sem búcsúzott senki. Amit magunkkal vittünk, az emlékek, megpróbáltatások sokasága, de a 28 hónap alatt együtt élők összetartása, összefogása és embersége. Fölpakoltunk és elindultunk hazafelé.

Hazafelé??

Kiss Jenő

1953 nyarát még végigdolgoztuk. Ugyan készültünk a hazamenetelre, de a munkafegyelem és rendőrségi irányítás még tartott. Elvégeztük a betakarítást, és ősszel megkezdődött a hazaengedés. Miránk októberben került sor, a falu, Zsira szeretettel fogadott bennünket, de még a kommunistáké volt a hatalom, lakásunkban mások laktak. Nem jöhettünk haza, mivel letelepítési engedélyt nem kaptunk, ezért a határővezeten kívül, Ikladberényben telepedtünk le unokatestvéreméknél 1956. október 26-ig.

Borsos Jenőné

1953. szeptember 30-án Hortobágyról elbocsátottak bennünket, kezünkben a kényszerlakhely megszüntetését igazoló határozattal. Ebben azt lehetett olvasni, hogy lakóhelyünket szabadon választhatjuk meg. Sajnos ez így nem volt igaz, mivel volt lakóhelyeinkre nem térhettünk vissza. Szabadságunk ezen korlátozása miatt Bak zalai községben tudtunk letelepedni, és alkalmi munkával tengettük életünket. Hazautazási kérelmünket a hatóságok elutasították. 1956. november 20-án térhettünk haza üres házunkba és kifosztott gazdaságunkba. A kitelepítés után ingó és ingatlan vagyonunk szinte nyomtalanul eltűnt, mivel a lefoglalt értékek leltárát igazoló iratokat is hiába kerestük a zalaegerszegi levéltárban és földhivatalban. Sajnos kitelepítéskor személyes irataink jelentős része eltűnt, a részünkről leírt földterületi helyeket és nagyságokat a kárpótlásnál nem vették figyelembe, így vagyoni kárpótlást nem kaptam. Férjem a Hortobágyon szerzett tüdőbetegség következtében 1967-ben, 46 éves korában tüdőműtét következtében elhunyt. Jelenleg egyedül élek, igen nehéz körülmények között.

Szüts János

Immár ötvenöt év telt el, hogy Hortobágyra hurcoltak bennünket, és lassan ötvenhárom éve lesz, hogy visszatérhettünk a Dunántúlra. Ma már kevesen maradtunk azokból,

akkal együtt éltünk, dolgoztunk és szenvedtünk a huszonnyolc hónap alatt. Családunkból nyolcunkat vittek el, immár egyedül csak én maradtam meg.

1957. október 28-án a Győr-Sopron Megyei Rendőr Főkapitányság 2294-2/1957. sz. határozatában értesítette apámat, hogy a győri és mosonmagyaróvári járás területéről hozott korábbi kitiltási határozatot hatályon kívül helyezték. Számunkra ez a határozat szinte semmit nem jelentett. Sem hozzátartozóink, sem jómagam lakóhelyként már soha többé nem tértem vissza Mosonszolnokra. Mi, fiatalabbak (bátyám, sógornőm és én) kaptunk ugyan minimális kárpótlási jegyet, de idősebb hozzátartozóim addigra elhunytak, és az elkobzott házat és földeket annak idején sem kapták vissza. Nagy szegénységben, szinte máról holnapra tengetve jutottak el időskoruk utolsó állomásáig. Apám négy testvére egymás mellett pihen a Komárom melletti kistelepülés temetőjében.

Évenként családommal együtt eljutunk a nyugati határ mellett fekvő településre, Mosonszolnokra, hogy lerójuk kegyeletünket apai ági nagyszüleim sírjánál. Életük jól példázza azt a magyar sorsot, mely a XX. században is megtépázta a magyarság életét.

A Felvidékről az akkori áttelepítési hullám keretében 1947-ben el kellett hagyni otthonukat, szülőföldjüket. Ők már a kitelepítést nem élték meg, de jómagunk, apámék és testvérei is Hortobágyra kerülünk. Becsületes életvitelük mellett meghurcolták őket, mindenüket elvették kétszer is, 1947-ben és 1951-ben. Életüket, a mi életpályánkat megtörte és feldarabolta a Rákosi-korszak terrorja.

Mind kevesebben vannak olyanok, akik ezekre a gyászos emlékü évekre visszaemlékeznének. Mosonszolnokon járva nagyon kevés időse embert találni, aki az ötven évvel korábbi eseményekről tudna, vagy keményebben fogalmazva érdekelné.

Családommal többször jártunk Hajdúszoboszlón az elmúlt években, ahol nemcsak a fiatalabb, hanem a középkorú generáció tudatlan abban, hogy a tőlük mintegy tíz kilo-

méterre lévő, a Hortobágy szélén található elepi gazdaság az 1951–53. években kinek adott szállást, kik voltak, akik verejtékükkel és vérükkel öntözték ezt a magyar tájat.

Janny Istvánné Kurcz Paula

Szabadulásunk után Szombathelyre mentünk, édesapám unokahúga fogadott be bennünket a pékségbe. Én 1954-ben férjhez mentem Szentpéterfára, de sokáig csak ideiglenes letelepedési engedélyt kaptam, pedig a faluban üres volt a házunk. Az ideiglenes letelepedési engedélyt Skrapits Antal vb-elnök írta alá 1954. február 23-án. A végleges letelepedési engedélyt talán a harmadik kérvényre kaptam meg 1954. szeptember 16-án, aláírója Doma Dániel rendőrfőhadnagy. Korábbi kérvényeimet a „fennálló rendeletekre” hivatkozással utasították el, de a fennálló rendeleteket nem nevezték meg.

Elutasító határozat – Kurcz Paula – 1954. március 22.

Bódis Imre

„HAZATÉRÉS”

Szabadulásunk után haza, Barcsra és Budapestre nem mehettünk. Így Szigetvárra költöztünk édesanyám húgának családjához. Engem és szüleimet is befogadták, annak ellenére, hogy 1952-ben a táborból korábban elengedett testvéreimmel együtt kétszobás lakásukban már ekkor is öt gyereket neveltek. Visszatérésünkől éveken át tízen éltünk együtt abban a két kis szobában, családi békében.

A 8. osztály elvégzése után X-es minősítést kaptam. Tehát nem voltam munkás, sem paraszt, sem értelmiségi sarj, csak osztályidegen. Középiskolába még nagy szerencsé-

vel felvettek, de az érettségi megszerzése után sokáig csak fizikai munkát vállalhattam. Dél-Dunántúlról ötszáz kilométerre elkerülve, csak 1969-ben kezdhettem el felsőfokú tanulmányaimat. Büszkén írom le, hogy a sok keserves nap és megaláztatás után főiskolai, majd egyetemi diplomát szereztem.

Geicsnek Vince

Szabadulásunk után nem mehettünk vissza Nardára, még a szombathelyi járásba sem engedtek, ezért Celldömölkön egy ismerős, Kovács József cipésmester adott egy műhelyt lakásnak. 1954-ben elvittek katonának, munkaszolgálatosként¹⁶ dolgoztam a komlói bányában, nehéz körülmények között, csillésként.

Geicsnek László

A deportálótáborok feloszlata után Celldömölkre kerültünk. A VIII. osztályt novemberben kezdtem a celldömölki fiúiskolában. A tanárok nagyon rendesek voltak, de hiába voltam szorgalmas, a hosszú lemaradást pár hónap alatt nem lehetett behozni. A munkatáborban októberben kezdődött a tanítás összevont osztályokkal, igen hiányos könyv, füzet és egyéb tanszerekkel. A tanítás általában május közepéig tartott, mert megkezdődtek a mezőgazdasági munkák. A gyerekeknek is dolgozni kellett. Én 11 éves voltam, vizet hordtam az aratóknak és borsót nyűttem. Erdész szerettem volna lenni, de a közepes bizonyítvány ehhez kevés volt. Így lettem cipész Kovács József minket befogadó cipésmester invitálására. 1957-ben letettem a mestervizsgát, és még egy évig cipésszegédként dolgoztam mesteremnél, majd 1958-tól a szombathelyi cipőgyárban helyezkedtem el. Megszereztem a cipő- és bőripari technikus oklevelet esti tagozaton.

1956. november végéig laktunk Kovács József cipésmester műhelyében. Szüleim az 1956-os forradalom után visszaköltözhettek Nardára, a szülői házukba, ami nagyon le volt lakva. Sikerült visszakapni a lovainkat és néhány szerszámot is A rokonok segítettek az újrakezdésben.

¹⁶ Katonai behívó alapján teljesített kényszermunka. Nem kellett hozzá vádirat, tárgyalás, internálási határozat, kizárólag politikai diszkriminációt alkalmazó behívóparancs. Az ún. „megbízhatatlan elemek” kezébe nem adtak fegyvert katonai szolgálatuk idején, hanem építómunkára kötelezték őket, Katonai Műszaki Kisegítő Alakulatok név alatt. Részletesebben Csonakréti, 1994 (a szerk.).

Palla Lajos

BELGIUMBAN LEHETTEM ÁLLAMPOLGÁR

Hazaérkezésünk után Pinnyére nem mehettünk vissza, mert a határsávban volt. Kapuvárra költöztünk apám egykori aratólegényéhez, akinél szállást kaptunk egy kamraféle helyiségben. Ott laktunk 1954. április végéig. Én már akkor elhatároztam, ha csak egy kis lehetőség nyílik arra, hogy el tudom hagyni az országot, még életem veszélyeztetésével is, de „elmenekülök”, mert nemcsak nekünk kell szeretni a hazát, amire tanítottak, de a hazának is szeretni kell gyermekeit, hogy érdemes legyen benne és érte élni, és ha kell, áldozatot hozni. 1954. októberben behívtak katonának, ahol tudták, hogy én deportált voltam, így ott is egy bélyeg került a homlokomra. 1956 októberében végre könyörgéseim meghallgatásra találtak, és elhagyhattam a hazámat. Idegen ország fia lettem, és csak itt érhettem el mindazt, amit egy állampolgár elérhet becsületességével, szorgalmas munkájával és a törvények betartásával. Mindez nekem itt, Belgiumban sikerült. Életem végéig érzem a határtalan gyűlöletet azokkal szemben, akiket felelősség terhel és terhel, és akik mégis felelősségre vonás nélkül szabadon élhetnek a maguk világát, talán jobban és könnyebben, mint bárki más.

Borsos Istvánné Benkő Piros

DÉLIBÁBOS SZÁMÚZETÉS – MI IS TÖRTÉNT?

1952. május 26. – kétéves és tizenhét napos vagyok.

Éjszaka fegyveresek jöttek és elhurcoltak családommal, arra ítélték valakik, hogy el kell hagynom az otthonomat.

Egyszer csak a Hortobágyon találom magam.

Másfél évig itt fogva tartottak.

Félelmetes és veszélyes bűnözőnek nyilvánítanak.

Én vagyok a rendszer ellensége, aki politikailag megbízhatatlan.

Persze törvényes ítélet nélkül.

Most nincs otthonom, mások lakják, nincsen hazám, hisz nincs hová hazamenni, de elmehetek az idegen kinti világba.

Megöregedtem, már hároméves, öt hónapos és huszonkét napos vagyok!

CSAK BOLDOG BÉKE LÉTEZETT

Akkor még nem értettem ezt a világot. Imádtam a nap melegét, szaladgálni, futkosni a végtelenben, pillangókat hajkurászni, elbújni az illatos szénaboglyában, és bámulni a napba, míg teljesen elvakít. Hallgatni a madarakat, titokban velük szállni a legmagasabb magasságig. Meglesni fészkeiket és abban az icipici tátozó, csipogó kis fiókákat,

majd beszaladni és minden ok nélkül, megölelni anyámat, aki a legszebb volt a világon. Gyönyörű, barna hullámos haja leomlott végig a vállára, szép volt, fiatal, karcsú járását mindenki csodálta, megbámulták az emberek, a nők úgy irigyelték, én meg végtelenül büszke voltam, hogy ő az én anyám.

Olyan természetes volt a hatalmas mező és annak messze ringó zöld tengere, és hogy ezen a földön én vagyok a legfontosabb, és minden, de minden a világon az enyém, nélkülüm semmi nem létezhet. Szerettem a frissen növő fűben feküdni, honnan egyenesen az azúrkék égboltra láttam, gondolatban a bárányszerűen utaztam, így aludtam el számtalanszor és találkoztam millió csodával, hová elvittek az álmotündérek gyöngéd karjaikban. Ez a szeretet átjárta apró lényemet, olyannyira, hogy úgy éreztem, a világ-egyetem összes fénye átölelt, belém költözött és kisugárzott mindenkire. Lenszőke hosszan lebegő hajammal belevesztem a búzamezőbe, egy voltam a természettel, és ebben nem volt semmi rendkívüli, legalábbis nekem. A felnőtteknek, apámnak, anyámnak nem is volt sok gondjuk rám, nem lógtam folyton rajtuk, nem nyafogtam, hisz annyi csoda volt körülöttem. Csak boldog béke létezett, és tudtam, nem érhet semmi baj, hiszen a nap az égen, a földön a mező mind-mind rám vigyáz.

És minden olyan magától értetődően egyszerű volt.

„MINDJÁRT BEHÚZLAK A PUSKACSÓBE”

Aztán történt egy nap, már este volt, nővérem, én is aludni készültünk, talán jóéjt puszit is adtunk egymásnak, amikor, erőlyes dörömbölés hallatszott az ajtón. Megijedtünk. Vajon, ki lehet ilyenkor?

Az ajtó kinyílt, és belépett három hatalmas, egyenruhás vadidegen. Apámat keresték. Ő kijött. Nem mondtak semmit, csak ketten belökték a szobába, a harmadik egy terjedelmes, nagy hasú kövér, az oldalán puska volt, leült közénk a konyhába, kétoldalt lefolyt a székről. Hatalmas harcsabajusza túlnőtte pofazacskóját, jobb- és baloldalra tűhegyesen, mint éles nyíl meredezett. Ahogy ott ült zsíros arcára erőltetett jópofa vigyorral, valami hatalmas rémület tört rám és éktelen bömbölésbe kezdtem. Megrettenve néztek, és én csak ordítottam teljes erőmből, éreztem a patakokból folyó forró könnyeimet, melyek elhomályosították látásomat, és egy otromba hang rám kiáltott: „mindjárt behúzlak a puskacsóbe”!

Ettől aztán a jeges félelem teljesen elborított, magamon kívül bögtém, eszméletlenül.

Közben a szobából dübörgések hallatszottak, valaki nekivágódott az ajtó belső falának, hangfoszlányok szűrődtek ki: „na látja, mit tett a családjával, nem tud maga nyugton maradni, nem tanult még eleget!”

Nem értettem semmit az egészből, nem tudtam, mi történik körülöttünk, csak belül éreztem, hogy valami nagyon rossz, és hogy ezek az emberek dühösek valamiért az én apámra. Hallottam a bőrcsizmák lesújtó erejét és a tompa földrezuhanásokat. Valami ismeretlen fájdalom hasított belém, szemeimet nagyon szorosan becsuktam, mintha soha többé nem akarnám kinyitni, ujjaim görcsösen ökökbe szorultak.

Akkor egy pillanatnyi csend lett, és ismét puffanás, dübörgés, zuhanás. Nem tudom, hányszor. Önkéntelenül többször is összerereztem, arcom elé kaptam a kezemet.

Egyszer csak a harcsabajszú, nagy hasú, piros arcú kövér fölkapott, lábaim elhagyták a földet, a levegőbe emelkedtem. Az ölébe ültetett, valamit motyogott, de mit, azt meg nem hallottam, úgy ültem meredt mozdulatlansággal, némán, és hangtalan remegéssel sírtam. Nem tudom, mennyi idő telt el, de túl hosszú volt, úgy éreztem, itt a vég, meghalok.

Szemeim félve kinyitottam, és csak néztem meredten a puskacsőre, minden gondolatom arra összpontosult, hogy mennyire fog fájni, míg összezsugorodok, és beleférek majd.

Tekintetemet le nem vettem a puskáról, rettegve lestem, mikor indul felém. Úgy éreztem, egyedül vagyok, teljesen egyedül ezen a világon, mindenki elhagyott, senki nem segít énnekem. Haragudtam anyámra is, mért nem szól semmit, mért nem vesz ki ennek az embernek a kezéből. Már biztosra vettem, hogy behúzza egy puskacsőbe fogok eltűnni örökre.

Majd hirtelen hosszú csend lett. A harcsabajszú gyors mozdulattal szinte lesöpört az öléből, újra a földön álltam. Az egyenruhások kiléptek a szobából, ránk sem néztek, mintha nem is léteznénk, és mintha itt sem lettek volna, egyszerűen köszönés nélkül távoztak. Még az ajtót sem csukták be maguk mögött. Úgy tátongott be kintről a sötétség, mintha be akarna tódulni a házba.

Percekig ledermedt mozdulatlanságban, némán álltunk, mintha többé nem szabadna megmozdulni, megszólalni. Nem mertünk a szoba felé nézni, csendben vártunk.

Lassan kinyílt az ajtó és kilépett apám. Szerettem volna hozzáfutni, de a fagyott levegő megbénított, lábaim nem engedtek – most nem szabad –, valami ilyesmit éreztem minden ösztönömmel. Kék szeme homályos volt, szinte átnézett fejünk fölött, tekintetében végtelen szomorú megalázottság látszott, és a fájdalom, mint ki hatalmas terhet cipel. Mintha valami szegény égette volna. Egyetlen szót sem szólt, egy fájdalmas jajgatást nem hallottunk tőle, lassan, kimérten az ajtó felé lépkedett, és kiment az éjszaka csöndjébe.

Talán a csillagokat nézte, vagy a megsápadt holdanyót, de az is lehet, hogy csak titokban sírt hangtalanul – nem tudom.

Még sokáig nem tudtunk megmozdulni, nem beszélünk, nem kérdeztünk semmit, hang nem jött ki a szánkon.

Az egyenruhások elmentek, de valamit örökre magukkal vittek és valamit itthagytak, amiről soha nem voltunk képesek beszélni, a közénk feszülő fekete félelmet.

Eltűntek a tündérálmok, ijesztő lett a búzamező, hirtelen megöregedtem, felborult a világ, és nem értettem az egészből semmit. Gondtalan felszabadultságomra ránehezült egy árnyék, melytől szabadulni nem lehetett.

De a napok múltak maguktól, és megpróbáltuk élni a hétköznapiakat, úgy tettünk, mintha nem történt volna semmi, pedig az emberek, az ismerősök sem néztek úgy a szemünkbe, mint régen. – Miért...

Rosszakat kezdtem álmodni, időnként felriadtam, hangosan kiabáltam és sírtam, mert eljött értem a puskacső. Egyszer még javasasszonyhoz is elvittek, aki annyira csúnya volt, hogy utána még elaludni sem mertem, mert világos nappal is láttam, a saját

szememmel láttam, hogy ő egy boszorkány, és ott áll a sarokban, és kajánul viczorog rám. Irtózatosan féltem. Még orvoshoz is elvittek, aki nem talált semmi bajt – csak egy rossz álom lehetett – mondta –, majd elmúlik.

Aztán furcsa játékot találtam ki magamnak, sárból, agyagból bábokat formáltam a magam módján, és levágtam kezüket, félig a lábukat, szemüket kiszúrtam, büntetésből bottal vertem őket. Szegény apám, mikor észrevette, félelmetes rémülettel nézett rám, hirtelen felkapott és nagy sebességgel szétaposott mindent, mintha valami szörnyű bűnt kéne megsemmisíteni, gyorsan elrejteti és közben folyamatosan hajtogatta; ezt nem szabad, ezt soha többet nem szabad.

Ahogy telt az idő, lassan-lassan kezdtem felhagyni ezekkel a rossz dolgokkal, és egyre többször, egyre messzebbre bátorkodtam a mezőn, virágot szedegettem, és újra meghallottam a madarak énekét.

Eljött a születésnapom, kaptam egy puha bundás, nagyon kedves játék mackót, azonnal úgy megszerettem, szinte le sem tettem, vele aludtam, vele ébredtem. Cipeltem magammal, mint valami kincset. És nagy is lettem, már kétéves. Csodálatos május volt, sok-sok színes virágot bontottak a fák, és annyira, de annyira tiszta kék volt az ég, mégis vártam már a következő évet, mert akkor végre óvodába mehetek, úgy szerettem volna óvodás lenni.

Bárcsak ne hajtottam volna akkor úgy az időt, maradt volna mozdulatlan, kövült volna meg, akkor nem történt volna semmi. Óh bárcsak, bárcsak...

VISSZATÉRT A ROSSZ ÁLMOM?

Május 26-a, éjszaka volt. Mélyen aludtunk már, amikor felriadtam, hogy vadul dörömbölnék az ajtón. Csak visszatért a rossz álom – gondoltam. Mindjárt elmúlik, elmúlik, ez csak egy álom – hajtogattam. De nem az volt. Egyre hangosabban dörömböltek, nagyon erőszakosan, vadul és dühösen. – Kinyitni! – kiabálták.

Fel sem fogtuk, mi történt. Éjjel két óra múlhatott – suttogta halkán anyám. – Úristen, mi ez? – így folytatta. – Mi lesz velünk?!

Fegyveresek jöttek, nem tudom, hányan. Rövid, goromba parancsokat osztogattak. Néhány percet adtak felöltözni, pár holmit összeszedni – élelmet tilos! – vetették oda. Türelmetlenül sürgettek bennünket. Nővéremmel ijedten néztünk hol anyánkra, hol apánkra.

Félig eszméletlenül cibáltuk fel magunkra a ruhákat, még felébredni, magunkhoz térni sem volt idő, hajunk is csupa borzas volt, szemünkből alig láttunk ki. Amíg készülődtünk, a fegyveresek végig ott álltak és meredten bámultak bennünket.

Anyám kétségbeesetten, idegesen kapkodni kezdett. Nem volt magánál, szinte azt sem tudta, mit csinál. Apám átkarolta, alig suttogva mondta, nem lesz semmi baj, de ő is tudta, hogy mindez nem igaz, egyáltalán nincs rendben semmi. Jól látható volt rajta is a feszült félelem. Az idő lejárt, menni kellett, hát elindultunk.

Kifelé menet apám még egyszer egy utolsó pillanatra visszanézett, mint aki búcsúzik.

Én akkor még azt hittem, biztos voltam benne, hogy nemsoká visszajövünk, haza.

Anyám nem nézett semerre, ránk sem, csak meredt maga elé, és szeméből némán folytak a könnyek. Nővéremmel fogtuk egymás kezét, még felkaptam és magamhoz szorítottam kismackómat, hogy legyen valamiben megkapaszkodni.

Nem emlékszem, ki zárta be az ajtót s a kiskaput, s a kulcsokat ki tette el vajon. Elhagytuk az éjszaka sötét leple alatt az otthonunkat, el sem búcsúztunk senkitől, csak eltűntünk, és elindultunk, a nem tudom hová úton, a nem lehetett tudni valahová. Csak úgy tereltek bennünket, mint valami csordát.

Kivittek a pályaudvarra, feltuszkoltak egy sötét vagonba, amin egy picinyke ablak sem volt, csak néhány repedés, és kimondhatatlanul szúrós, bűdös szag terjengett. Minden teli volt birkabogyóval, előttünk birkákat szállíthattak benne valószínűleg. Alig kaptam levegőt, mindannyian erősen köhögtünk, szememből csurgott a könny a csípős, erős bűztől, nagyon sírtam, azt hittem, mindjárt megfulladok, és akkor anyánk elővette a kiskannát, amiben vizet hozott, ittunk, majd benedvesített zsebkendőt tettünk orrunkra és szánkra. Ez jó volt, enyhítette fuldokló köhögésünket, kicsit jobban lehetett lélegezni.

Az út végtelennek tűnt. Szinte már időtlen idők óta kattogott alattunk a sín, oly hosszan, mintha lemennénk az egész Föld nevű bolygóról. – Mikor érünk már oda? – kérdeztem néha nyűgösen. De nem válaszolt senki, hogyan is válaszolhatott volna, hisz azt sem tudtuk, hol van az oda, nem tudtuk, meddig és hová megyünk.

Egy biztos, csak kattogva robogott velünk a vagon a véget nem érő síneken. Meddig mentünk, nem emlékszem, elfáradtam, magamhoz szorítottam kismackómat és azt hiszem, egyszerűen csak elaludtam.

UTÁLATOSAN KOSZOS VOLT MINDEN

Fölébredtem valahol, ahová megérkeztünk. Borzalmasan elcsigázottnak, nyűgösnek éreztem magam. Fáztam is, nagyon kellett pisilni, éhes voltam, kiabáltam, pisilni kell. Ott arrébb guggolj le – mondták. De hol arrébb, hisz párás volt a fű és hideg, rémülten néztem, hol vagyok. Ijesztő volt a hely, minden ismeretlen, annyira idegen. Én itt nem tudok, nem tudok, sírtam.

– Haza akarok menni, haza akarok menni – mint valami kántálást, ezt hajtogattam.

Közben rendületlenül szorongattam koszos, bűdös birkaürülék-szagú macimat, és úgy éreztem magam, mint egy kóbor kiskutya, kétségbeesetten és keservesen sírtam, de már csak nagyon mélyen befelé, magamnak, mert nem figyelt rám senki.

Valami tanyafélén lehettünk, egy kieső helyen, fura építmények voltak. Talán pajták, istállók, ólak vagy valami hasonlók. Emlékszem, utálatosan koszos volt minden, a falak is, a földön meg az a rettenetesen bűdös, szaros széna. És mi itt fogunk lakni? Nem, az nem lehet! Itt bűz, kosz van mindenütt. Fel nem fogtam, mit keresünk mi itt egyáltalán. És az a sok ember együtt ebben a sötétszürke hodályban. Sokan voltunk, nagyon sokan. Láttam a mozgó alakokat, de az arcokat nem lehetett tisztán felismerni, olyan sűrű volt a félhomály. Azt sem tudtam megállapítani bentről igazán, hogy nappal van-e, vagy éjszaka. Kimondhatatlanul vágytam hazamenni, hiányzott az ágyam, a játékaim, minde-

nem, hiszen itt semmim sem volt, miért is nem megyünk haza – nem értettem –, csak haza kéne menni, és kész!

Azt hiszem, nagyon piszkos voltam, ruhám is beszívta a bűszzagot, csapzott hajamat birkabogyók díszítették, és a kismacim, a kismacim iszonyúan viharvert volt. Már elfelejtettem az éhséget is, semmi mást nem kívántam, mint innen elmenekülni, visszamenni a biztonságos, megszokott otthonunkba, hazamenni, hazamenni. Iszonyúan kimerített a hosszú órákig tartó utazás, a kosz, a bűz, az éhség, a szomjúság, de leginkább talán az, hogy fel nem foghattam, mi történik velünk, hogy a felnőttek miért nem értik azt, hogy ez nagyon rossz, elviselhetetlenül rossz nekem. Elcsigázottan, reménytelenül bekuporodtam egy sűrke sarokba, háttal nekidőltem a ragacos falnak, éreztem, milyen nyirkosan hűvös, térdeimet jól felhúztam az államig, fejemet karjaim közé fúrtam, teljesen eltakarva arcomat, és némán, hangtalanul sírtam. A könnyeim forróak voltak, és folyamatosan csak folytak le végig az arcomon, éreztem számban a só ízét, és csak sírtam, mintha az egész világegyetemet az örökkévalóságon át el kéne siratnom. Egészen addig, mígnem jótékony karjaiba vett az álomtündér, és egy nagyon mély, hosszú-hosszú álmomba zuhantam. Csak aludtam, és aludtam.

Jó sok nap tellett el így, míg lassan kezdtem megadni magam, beletörődni, hogy „nemsoká” megyünk csak haza – így mondta anyám.

Reggelente szép fényesen kelt fel a nap, félénken beszűrődött, vékonyka sugarat képezve a falon, belesve a dímbes-dombos szénára, megtörve némiképp az egyhangú félhomály szűrkeségét. Kintről gyerekhangok hallatszottak, elég nagy lármás zsisvajt keltve. Testvérem is köztük volt már, ő minden helyzetben sokkal könnyebben feltalálta magát nálam, bizonyára azért is, mivel nagyobb volt, hiszen másfél évvel előttem járt.

Anyám megfogta a kezem, kivitt a napra – látod, itt milyen jó meleg van, menj te is, játssz velük – mutatott a gyerekbolyra, aztán otthagytott.

Egy darabig ácsingóztam a falnak támaszkodva és csak bámultam, mígnem egy nálam jóval nagyobb gyerek odajött, megfogta a kezem és kedvesen hívott – na gyere már, gyere velem, és húzott is magával.

Hát így indult el az ismeretlenben közösségi életem.

Jó néhány gyerek volt, fiúk, lányok, tán akkorák is, mint én, na meg persze nagyok, megszámolni nem tudtam őket, hányan lehettek, mivel számtantudásom még egy-kettő-három, négyig jutott el. Könnyeim már leszáradtak, csupán a maszat maradt meg arcomon, szemeim is visszaszoktak a fényhez, a nap bársonya pedig simogatta bőrrömet. A gyerekek engem is bevettek a körbe – lánc-lánc eszterlánc és körben áll egy kislánya – játszottunk. Hol a körben, hol a kör közepében voltam, így váltottuk egymást, de legalább egyszer mindenkinek muszáj volt bent a körben állni. Aztán meg kitalálták, hogy rajzoljunk a homokba ugróiskolát, itt tanultam meg ezt a játékot, persze nem én lettem benne a győztes, de igen izgalmas volt. Előfordult, hogy beleestem valamegyik kockába, mert nem sikerült jól féllábon ugrálnom. Ilyenkor kinevettek, és én is velük nevettem. Végre újra tudtam nevetni. Megfeledeztem arról, hol is vagyunk.

Milyen különös, ezekkel a gyerekekkel soha nem veszekedtünk, legalábbis nincs ilyen emlékem, csak játszottunk, annyira önfeledten, hogy megszűnt számunkra ilyenkor

minden, és az egész világ játék volt. Fogócskáztunk is, futkároztunk, rohangáltunk, időnként elestünk, volt, hogy egy kupacba is, ilyenkor visítottunk és egyáltalán nem voltunk csöndesek.

Aztán hirtelen az egyik gyerek elkiabálta magát – ebéd –, és elkezdett szaladni, majd az egész gyerekcsereg, hát én is futottam. A távolból egy lovas kocsi közeledett, legalábbis úgy rémlik nekem, lassan ki lehetett venni a rajta lévő nagy alumíniumfedeles bödönöket, a tábor felé jött. Ez volt tehát az ebéd.

A legnagyobb esemény, ami itt történhetett számunkra. Olyan érzés volt, mint amikor egy rég várt, nagyon szeretett kedves ismerős betoppan. Ezt a szertartást, mert bármilyen különös, számunkra az volt, aztán rendszeresen megismételtük, már vártuk, hogy elkiálthassuk – ebéd –, aztán futás.

Rövid idő elteltével az óriás nagy hosszú hodályból mi négyen átköltöztünk egy egészen aprócska épületbe, ami igencsak rozoga valami tákolmány volt, de éppen elfértünk benne.

Apám igyekezett megjavítani „új lakásunk” ajtaját, nem tudom, honnan szerzett hozzávalót, na meg szerszámokat, de itt a férfiak varázslók voltak, és mindig volt segítő kéz is. Kihordták a bűdös, szaros szénát, jóanyám letisztította némiképp a falakat, vízzel felmosta a földet, mert föld volt padlónak, és került friss, tiszta illatos széna, de lehet, hogy szalma, ágy helyett. Friss víz a kannában és mellé egy pöttyös pléhbögre, épp csak kicsit volt lepattanva róla egy kevéske zománc. Jó volt, jó érzés. Megnyugtató. Még lavór is akadt valahonnan. Na meg az ebéddel hoztak feketevíz kávé is. Valahogy nekünk akkor az is jól esett. Pedig, jól emlékszem, olyan csúnya fekete lé volt, de legalább édeskés.

Anyám megmosta kezem és csupa maszat arcomat, kezembe adta a kis tálkát, és én csak kanalaztam, kanalaztam a meleg lélevest, minek a nevét nem kérdeztem, egyáltalán nem számított, hogy hívják. Éreztem, hogy arcom teljesen kipirul, szinte belefáradok az evésbe, s csak kanalaztam, amíg teljesen kiürült a tál.

Lepedő helyett pokrócot terített anyánk a szénaágy tetejére, testvéremmel lefeküdtünk egymást átölelve, szorosan összebújtunk, az otthonról hozott sima, lágy pléddel betakaróztunk és észrevétlen elaludtunk.

Nem szabad elfeledkezni arról, hogy voltak szabályok, határvonalak, melyeket megszegni tilos volt. A fegyveres őrök nyomatékosan felhívták figyelmünket a fegyelem betartására, és arra is, mit lassan már kívülről megtanultunk, hogy nem hiányzunk sehonnan, már nem vagyunk számon tartva, azt tehetnek velünk, amit éppen akarnak. Teljes mértékben kezükben a sorsunk, jobb, ha úgy táncolunk, ahogyan füttyölnek, különben velünk zsírozzák meg a földet. Persze mindebből akkor fel sem fogtam a szavak értelmét, csupán a súlyozott hangok dübörögtek.

Mi, gyerekek az önfeledt játékban időnként megfélemedtünk magunkról. Biztosan néha túl nagy lármás zsvajt csaptunk, nem voltunk csöndesek, ahhoz elég sokan voltunk. Ránk üvöltöttek ilyenkor röviden – kuss legyen! –, mikor jöttek a felügyelők. Ijedten megtorpantunk, néma csönd lett, de aztán ehhez is hozzászoktunk. Ha láttuk, hogy közelednek, azonnal elhallgattunk, mire odaértek, már magunktól is. De időnként előfordult, hogy szüleinkkel kiabáltak miattunk.

FEHÉR VONAL, AZON TÚL NEM SZABAD MENNI

Felrémlik emlékeimből egy kép, ma sem tudom, hogy valóság volt-e, vagy csak álmodtam, de oly nagyon eleven, valami fehér vonal, nekem krétafélével rajzoltnak tűnik, mintha mondogatták volna, hogy azon túl nem szabad menni, mert lelőnek. Persze lehet, valami más volt, hisz a krétát elmosta volna az eső, de a fehér a biztos, nem tudok pontosan visszaemlékezni rá, csak valami oknál fogva emlékeimben benne él.

Történt egyszer, hogy labdázunk, és a labda gömbölyű, ő nem foglalkozott semmilyen határral, szabad volt, sokkal-sokkal szabadabb, mint mi. Hát úgy egyszerűen a legnagyobb természetességgel elkezdett gurulni, gurult és elég sebesen ahhoz, hogy odaát álljon csak meg. Abban a pillanatban megfedkeztem teljesen a tiltásról, az intésekről, úgy kiment a fejből, el akartam kapni a labdát, szaladtam utána. Nem vettem észre, hogy a túloldalon vagyok, rácsaptam a labdára, és hirtelen fölkaptam. Végre megvolt. Egyetlen szemvillanásig tartott az egész, és már vissza is tértem. Nem történt semmi rossz. Nem lőttek le. De biztosan megláttak. Ez abból derült ki, hogy anyám sírva rohant hozzám, fölkapott, bevitt a házba, olyan szorosan fogott, hogy alig kaptam levegőt. Apám, aki alapjában véve csendes ember volt, üvöltött velem – hát nem érted, hát nem érted –, és úgy megrángatott, mintha valamit ki akarna belőlem rázni. – A krucifix – káromkodott, ez volt a legcsúnyább káromkodás, amit valaha hallottam tőle, de a mai napig sem tudom, mit jelent.

Igazából nem értettem, csupán éreztem, hogy valami megbocsájthatatlan bűnt követtem el, mindenki, de mindenki végtelenül haragszik rám. Megrémültem, keservesen sírva fakadtam, bekucorodtam az én védelmet jelentő sarkomba, földön heverő játékmackómat magamhoz szorítottam, és nagyon sokáig sírdogáltam magamban, így aludtam el.

A történetek után labdánk eltűnt, sokáig kerestük mindenütt, de hiábavaló volt. Hosszú ideig rossznak, bűnösnek éreztem magamat, mert minden az én hibám volt.

Persze a múlt idő mindig segített. Lassan a feledés fátylával elhalványította a rosszszágokat, meg aztán rendszeresen jöttek a holnapok, hoztak magukkal hol újabb tenivalókat, gondokat.

Teltek a napok, az idő csak ment a maga útján. Elmúlt a tavasz és jött a nyár is, kezdtem teljesen megfedkezni az otthonról, milyen is volt, már nem tűnt fel, hogy ennyi emberrel egy táborban lakunk, lovas kocsi hoz ebédet, hogy szalmaágyon alszunk, teljesen természetessé lett, hogy ez az életünk. Többé senkit nem gyötörtem azzal, hogy haza akarok menni. Megtanultam alkalmazkodni.

Voltaképp mindent leszámítva úgy éltünk, mint a többi ember, hétköznapiasan, csak kissé másképp kellett megoldanunk dolgainkat, mi itt a telepen, ők meg valahol a nagyobbik világban.

De nemcsak a mi tanyánk létezett, mert voltak még tőlünk távolabb, akik szintén a mi életmódunkat éltek. Sokan. A felnőttek időnként találkoztak néhányval, sőt össze is ismerkedtek, esténként meséltek róluk, bár nem nekünk, de mégis úgy szerettem hallgatni ezeket a történeteket.

A férfiakat időről időre elvitték dolgozni valami földekre, hová, merre, mit is csináltak, erről semmi képem, apám soha nem mesélt, egész életében hallgatott ezekről a dolgokról. Reggel nagyon korán lehetett, hogy eltűnt, mert mindig aludtam még, este meg késő, hogy megérkezett, már nem mindig voltam ébren. Előfordult, hogy több nap eltelt, és egyáltalán nem is láttam.

Felrémlik bennem olyan kép is, hogy megtörtént, mikor csak úgy elvittek néhány, vagy egy-egy férfit, ezt úgy hívták, „megdolgozni,” ilyenkor szörnyű nagy csönd volt, mindenki hallgatott, mi is. Ez volt az íratlan törvény. Némán tett-vett mindenki. Aztán visszahozták, de nem beszélt senki semmiről, az illető elvonult és lefeküdt, pihent, ki egy, ki két napot, amíg engedték. Lassan megszoktuk, hogy ez is hozzátartozik lágeri életünkhöz.

Emlékszem, több ízben apámmal is megesett a dolog, ilyenkor egyáltalán nem mentünk a közelébe, nagy tiszteletlenségnek számított volna. Anyánk is szótlan volt, igyekeztünk halkán beszélni és játszani, mindaddig, míg apánk hajnalban újból elment dolgozni. Ezek egy kis kizökkenések voltak, de az élet ment tovább.

Sokféle ember lakott a „körzetünkben”, voltunk mi gyerekek, kicsik és nagyok, én a kicsik közé tartoztam. Meg aztán férfiak, nők és öregek is, meg nagyon öregek, alig menőek, lassan sántikálók, és akik örökké feküdtek, a betegek és a megbetegedettek.

Emlékszem S. Grófnéra, vagyis Mária nénire is, mi így hívtuk, a felnőttek csak grófnénak, anyám mosta ki a ruháját, sokat beszélgetett vele. Kedveltük Mária nénit, mindig mosolygott ránk, de a szemében örökké szomorúság ült.

Volt egy fia, Zsigmond, őt is kivitték dolgozni, s az örök sokat élcelődtek, gúnyolódtak, röhögtek rajta. Biztos nagyon fájtn neki.

No meg aki számomra felejthetetlen, bár arcát felidézni nem tudom, Pityu, nekem akkor szinte felnőttnek tűnt már majdnem, bár talán gyerek lehetett, vagy nagyon fiatal felnőtt. Örökre megmaradt bennem, ahogy játszott a szájharmónikán! Nagyon sokat jelentett nekünk.

Úgy, de úgy tudott játszani, ahogy csak a tiszta lélek szól, mintha a templomban lettem volna, mindenhová elvittek a dallamok, messzire innen egy álomszép elvarázsolt világba. Talán ez a kép, ez az élmény gyakorolt legnagyobb hatást rám, most, hogy eszembe jutott, eleven tisztán látom, ahogy ül a hosszú-hosszú épületben, pajta-e, vagy más, nem tudom, de sötét félhomály van, és ő szívembemarkolóan, gyönyörűen játszik. Sokan vagyunk, és mind-mind őt hallgatjuk.

Ezen a pusztán, ahol élünk, amennyire lehetett, próbáltuk feltalálni magunkat. Muszáj is volt, ez jelentette az otthont, úgymond beszűkült hazánk. Nem ismertük a jövőt, és azt sem, mennyi időt töltünk itt el, meddig maradunk és mi vár még ránk. Próbáltunk úgy tenni, mintha normális életet élnénk. Mindenbe belekapaszkodtunk, ami csak egy csepp örömet, reményt jelentett.

Az ellenőrök közül akadt néha egy-egy elnézőbb, emberségesebb, aki időnként szemet hunyt apróbb dolgok felett. Úgy tett, mintha nem látna semmit, vagy elment jó távolra, s csak onnan szemlélődött.

Azért azt mindenki tudta, kiknél kell nagyon vigyázni. Még azt is tudták, ki lehet úgymond beépített, besúgó. Mindenki vigyázott mindenkire, és jó időben figyelmeztet-

ték egymást, ha kellett. A családok, az összes ittlévő élte a saját külön életét is, de sok olyan este volt, hogy mindenki egybegyűlt, ilyenkor a férfiak komoly dolgokról beszéltek, meg a legújabb hírekről. Mert ők, hogy eljártak, sok mindenről tájékozódtak. Ezeket mi, gyerekek is határtalan odafigyeléssel, érdeklődéssel hallgattuk akkor is, ha nem mindig értettük a lényegét.

Amit nem értettünk, nekünk, kicsiknek a nagyok mindent jól világossá téve elmagyaráztak. Közben kifejlődött bennünk az a különös képesség, hogy megérezzük, mikor jó valami, és mikor kell tartanunk a várható rossztól.

Előfordult, hogy elküldtek bennünket játszani, ilyenkor egymás között találgattuk, mi lehet, főleg a nagyobbak, de abban biztosak voltunk, hogy komoly a dolog.

Egy kicsit kifejlődött bennünk valami más, mint a külvilági magunkhoz hasonlókban, talán az ösztön, egyik pillanatról a másikra, ha a szükség megkívánta, mi már tudtunk felnőtteként viselkedni, majd visszaváltozni gyerekeknek.

Tisztában voltunk azzal, hogy a külvilági emberek számára, legalábbis bőven akadtak olyanok, akik szemében mocskos bűnözők voltunk, kiket írmagjában ki kell irtani, meg a rendszer ellenségei, átkokat szórtak ránk közel- és távolból. Pedig volt itt közöttünk mindenki, kereskedő, ügyvéd, nemességből származó, parasztgazda, tanár stb., szóval sokféle ember, meg mi, gyerekek is. Elhitették a világgal, hogy a nemzet és a nép ellenségei vagyunk.

Az örök annyi rosszfélét mondtak ránk, hogy lassan mi is elhittük, ki is alakult bennünk valami szégyenkezésképe, mert mi nem olyanok vagyunk, mint mások, rosszak, és azért vigyáznak ránk, mert büntetésben vagyunk.

Azért szerencsére akadtak a szabadok között jó emberek is, sajnáltak bennünket, együtt éreztek velünk, „telepesekkel,” ők így nevezték minket. Jobban megismerve, nem mindenki hitte el, hogy ellenséges gonosztevők vagyunk. Időnként jóérezésű emberek megpróbáltak titokban segíteni egy kis tejjel, krumplival, zsírral, cukorral, meg híreket is hoztak, sőt ily módon egy-két levél is ki- meg bejutott. Persze ez tilos volt. De az emberi találékonyság legyőzhetetlen, főleg, ha a nagy szükség hozza.

És valami más.

Eszembe jut egy eset, látom magam előtt, ahogyan filmet perget vissza az ember, tikkasztón forró, nyári meleg nap volt. Újak jöttek, teljesen elcsigázottan a hosszú úttól, arcuk vörös volt, szakadt róluk a víz a forróságtól, nagyokat nyeltek, a szárazságtól kicserepesedett a szájuk. Valaki egy nagy alumíniumbögrével, melyet telimerített vízzel, szaladt feléjük, és karját emelve már nyújtotta is, hogy gyorsan segítsen, mikor egy szép hófehér lovon ülő fegyveres őr odaugratott, és egy hirtelen mozdulattal a kezében lévő valami ostorfélével egyetlen suhintással rácsapott a bögrére. A bögre oldalra dőlt, a víz sugárban folyni kezdett a földre, majd lehuppant a száraz homokra, s a még benne maradó víz lassan csordogált odalent. Az őr hangosan röhögött. Mindenki csak állt, megmerevedett néma csöndben. A levegő szinte lángra gyúlt. De meg nem mozdult senki. Élni kellett, ki kellett bírni, csak túlélni mindent.

Hát éltünk, éldegeltünk tovább, és igyekeztünk gyorsan túllépni a megrázó dolgokon, szükség volt ehhez arra is, hogy magunk köré építsünk valami védelmi pajzsot, melyen

ne engedjük áthatolni a túlérzékenységet, mert nagy szükség volt minden erőnkre. S az életösztön felvértezi az embert.

Apánk igen talpraesett, találékony ember lévén, apránként, lassan-lassan kincseket érő dolgokat szerzett. Ezek között volt egy aprócska kis kályha is. Gondolt az eljövendő télre.

Anyám meg valami rossz zsákokat varrt össze, majd telitöltötte szalmával, a száját bevarrta szorosan, emlékszem, spárgával varrt és hatalmas tűvel, ebből lett szalmazsákunk, ez olyan jó volt, már többé nem szurkált éjjel agyon a szalma, amitől úgy néztünk ki állandóan, mint a skarlátosak.

Úgy tudtunk örülni e csekély apróságoknak, hiszen szinte lett mindenünk. A körülményekhez képest tiszták voltunk, anyánk igen ügyelt erre, folyton mosta ruháinkat a nyári melegben. Mert télen azért a tisztaság, egyáltalán az alapvető is, nagy nehézségekbe ütközött. A nyár folyamán főleg hajunkra fordított nagy figyelmet anyánk, amit borzasztóan utáltam. Állandóan szemembe folyt a rossz szagú, csípős mosószappan. Meg ez a szertartás kint a szabadban történt és mindenki bámult folyton. Na meg a tetűbörgészás, hát, az szörnyű volt. Amikor a fésűvel szálanként szétszedték hajunkat és órákon át ott kellett egy helyben állni, borzasztó szégyenletes és utálatos volt. Aztán együtt sírtunk nővéremmel, amikor teljesen rövid fiúsrá lenyírták szép hosszú hajunkat, nehogy tetűt kapjunk. Mert így jobban lehet védekezni – mondták. Mi csak sírtunk, mert elvették a hajunkat is, megfosztottak tőle, csúnyának éreztük magunkat, kopasznak, és olyan megalázottnak. Haragudtunk is jó darabig, nehezen törődtünk bele.

A NAGY CSODA, A DÉLIBÁB

Aztán egyik reggelen avval ébresztett bennünket anyánk, ha szerencsénk lesz, látni fogunk egy olyan csodát, mely sehol máshol nincs a világon, igaz, ő se látta még, de az emberek rengeteget meséltek róla. Ez nagyon ritkán látható. Mesélni kezdett, és mi egyre kíváncsiabbak lettünk.

– Ha minden igaz, ma látni fogjuk a délibábot – mondta.

Hát izgatottan vártuk, hogy eljőjjön az idő, lássuk már azt a délibábot. – Délibáb, délibáb – hajtogattuk egyfolytában, hogy el nem felejtsük, mit fogunk látni hamarosan.

Aztán jó páran összevegyültünk és elindultunk csoportosan a nagy legelőn, majd egy helyen megálltunk, mindenki megállt, közben beszélgettek, volt, aki buzgón magyarázott valamit és hozzá ide-oda nagy beleéléssel mutogatott.

Erősen figyeltük, de gondoltuk, ez biztos nem ránk tartozik, mert egyetlen szót meg nem értettünk belőle. Jó messze onnan, ahol álltunk, sok-sok tehenet, egy egész csordát láttunk legelészni.

Teljes feszült figyelemmel meredtünk előre, bár nem voltunk benne biztosak, mit kell nézni, de nem történt semmi különös, főleg csoda nem. Le is ültünk kicsit, mert lábunk az egy helyben állástól kezdett megmerevedni.

Valaki hirtelen felkiáltott – odanézzetek, ott van, ott van, már látni!

Fölugrottunk. Úgy bámultunk, a szánk is tátva maradt talán a csodálkozástól.

Bár először kissé homályosnak tűnt, nem láttam tisztán, mintha poros lett volna a kép, de hamarosan elszállt róla a por és kitisztult. Az ég és föld között lebegett a tehéncsorda, a levegő hömpölygött, mint a sima vízű tó tükre. Földbe gyökereztünk az ámulattól.

– Még ilyen! – De hogy lehet, hogy ott vannak, hogyan kerültek oda és még csak le sem esett egy sem. Mikor meglibbent a kép, biztosak voltunk, hogy most leesnek. De nem! – jé, még ilyen!

Ránéztem testvéremre, mint aki bűvöletben van, moccanatlan, szinte vigyázzban bámult előre. Ő sokkal komolyabb és okosabb volt nálam mindig. Sokszor szerettem volna olyan lenni, mint ő. Hát én is megdöbbenve figyeltem tovább, mi fog történni.

Nekem az egész olyan volt, mint a mesékben a csodavilág, vagy a cirkusz, amik persze igazából nem szoktak megtörténni, azaz csak nagyon ritkán, mert írva vagy rajzolva vannak, és sokat lehet álmodni is róluk. Különös volt, egyszerűen különös, és valami nagyon szép. Hosszú ideig lefoglalta gondolataimat ez a látvány, annyi kérdés maradt bennem, de nem figyelt rám senki.

– Délibáb! – sokáig mondogattam magamban ezt a szót, hogy soha el ne felejtsem, mit láttam, mintha ez lenne a világon a legfontosabb feladatom.

Legalább majd elmesélhetem mindenkinek, ha eljön az ideje, hogy láttam a délibábot. Nagyon sokan sose látták, talán még szerencse is, hogy most itt vagyunk, hát ezért kerültem ide, másképp örökre lemaradtam volna erről a csodáról.

És akkor láttam először és utoljára is a délibábot!

A nyár folyamán többször elvitték a nőket is dolgozni, előfordult, hogy anyáknak is menni kellett. Bár vigyáztak ránk mások, enni is kaptunk, de ilyenkor végtelenül szomorúak voltunk, játszani se mentünk a többiekkel. Annyira rossz volt, olyan elveszettek éreztük magunkat. Bent ücsörögtünk és egész nap feszülten vártunk. Ezek a napok hosszúak voltak, nehezen múltak, kimondhatatlanul nehezen. Mindig szörnyű fáradtan tért haza, a kezei sokszor sebesek voltak, és úgy fájt neki, – az a gyapot – mondta. Mi annyira sajnáltuk, olyan nagyon-nagyon rossz volt. Úgy fájt érte a szívünk, és nem tudtunk neki segíteni. Olyan üres és nyomorúságos idők voltak ezek.

De kezdett elhagyni bennünket a nyár. Reggelente a párából nedves volt a fű, hűvösödött. Bőrünkön is éreztük a reggelek frissességét, már olykor-olykor megborzongattott. Azért még nem volt túl komoly, mert a delelő nap csak felerősödött és hozott kellemes meleget. És fürödtünk a fényben, szívtuk, gyűjtöttük magunkba a nap sugarait, amíg lehetett. De ahogy múltak a napok, egyre többször és egyre hidegebbek lettek. Bár volt már kályhánk is, de egyelőre még semmi meleget nem adott, csak hidegen meredt ránk. Közben jóanyánk lebontotta vastag kötött pulóverét, amit még otthonról hozott magával és esténként kötögetett. Nekünk készített pulóvert. Néha megsimogattuk a vastag bolyhos pamutot, hogy milyen jó meleg lesz, alig vártuk, hogy elkészüljön, hogy belébújhassunk, mert bizony néha már eléggé fáztunk.

Megsárgultak a falevelek is, csak úgy hullottak le a fákról, szárazan csörögve, egyik napról a másikra megőszült a táj, és mindent fehérre festett a dér. Megláttuk egymás lélegzetét, a ruhánk meg kihűlt, olyan nagyon hideg lett. Fáztunk, nem volt ebben sem-

mi jó. De végre elkészült a pulóverünk, ránk húzta anyánk, nézegette, hogy nézünk ki benne, kérdezgette, hogy jó meleg-e – hát persze, feleltük kórusban. Láttuk, hogy elégedett, mi még jobban, mert valóban vastag és jó meleg volt. Örültünk neki és meg is köszöntük azt szépen.

A tábor szélén volt valami erdőféle. Az emberek elkezdtek oda ki-kijárni, gallyakat, ágakat szedegetni, valami kis tüzelőnek valót gyűjtögetni. Nagy szükség volt rá, az egyre inkább fenyegető hideg miatt. Rohamos léptekkel közeledett a tél.

Hát szedtünk mi is néhány fordulóval. Ölünkben hordtuk a gallyakat, lett belőle egy kupac. Majd azt összetörögettük, hogy beférjen a kályhába, és végre estefelé begyűjthattunk. Pattogni, szikrázni kezdett a fa, s ahogy lángra kapott, máris langyosodott a kályha oldala. Körülálltuk. Kezünket rátapasztottuk, majdnem belébújtunk. Bár olykor pőfögött egyet és kormos füstöt köpködött ránk, ilyenkor köhögünk kicsit, de kit érdekelt, mikor olyan jó meleg lett. Anyánk vizet melegített és gyorsan megmosdatott bennünket, mert az alkalmat nem szabadott kihagyni, ki tudja, mit hoz a holnap.

És sajnos igaza volt. Ez a kellemes érzés oly rövid ideig tartott, a vékony kis gallyakat folyamatosan raktuk a tűzre, annyira hamar fölfalták a lángok, és az a nagy kupac olyan észrevétlenül elfogyott. Reggelre hideg volt a takarónk, fáztunk, nagyon-nagyon fáztunk. Anyánk ilyenkor, ami csak létezett, mindenfélével folyton takargatott bennünket. Időnként úgy néztünk ki, mint valami felismerhetetlen batyu.

Másnap anyánk ránk parancsolt, hogy ki ne mozduljunk, és mindenre elszántan elindult egyedül az erdőszélre fáért. Apánkat már kora reggel elvitték dolgozni. Meg voltunk ijedve, féltünk. Szerettük volna kérni, hogy maradjon, de nem mozdultunk, csak szorosan egymáshoz bújva ültünk, nyakig betakarózva. S ő elment, becsukta maga mögött az ajtót.

Félelemben váraкоztunk. Mert tudtuk, hogy ez is tilos, mint szinte számunkra majdnem minden. Már zsigereinkbe teljesen beléköltözött a veszély érzete. Őrzőink többnyire utáltak bennünket. Gyakran illettek minket csúfondáros szavakkal, bár többségében meg sem értettem, de a hangsúlyból és a megvetést sugárzó szemeikből jól felfogható volt a bántás. Sűrűn volt a nevünk söpredék, meg eltaposni való férgek. Persze fájtak, égettek a szavak, de süketté kellett válni, meg kellett tanulni hallgatni, és meg nem hallani dolgokat. – Csak nem érezni, fel nem fogni semmit – erre biztatták egymást az itt élő emberek.

Nem tudom, mennyi idő telhetett így el, míg végre kinyílt az ajtó és visszajött anyánk. Fát hozott, ki sem látszott mögüle, oly sokat. Akkor úgy éreztem, hogy ő a legbátrabb a világon!

És mellkasomról is leszakadt végre az a nagy súly, amittől majd megfúltam, úgy szorongatott, míg haza nem ért.

Így ma megint melegedhettünk, mosakodhattunk is. Az idő múlásával egyre inkább ritkuló ünnepekké váltak ezek az alkalmak.

Elalvás előtt halkan tanított bennünket anyánk imádkozni, rendszeresen imádkoztunk együtt a Jóistenhez, hogy őrizze meg jószerencsénket, el ne hagyjon, csak még rosszabb ne történjen velünk!

Kemény léptekkel köszöntött ránk a tél, kíméletlenül vad hidegeket hozva. Könnyörtelenül kisóprótt a földről minden megbújó meleget. S a szél, az a szél olyan kegyetlenül süvöltött keresztül a pusztán, hogy még jobban, még inkább ledermessze nékünk a hideget. Bizony volt, hogy majdnem megfagyunk. Gyenge otthonunk alig állt ellen a szélnek. Védtelen ajtónkon kopogott a tél. Akkor ott csontjainkba beköltözött a fagy.

Az erdőszélről eltűntek a földön heverő fák és gallyak. Már egyre inkább beljebb kellett merészkedni az erdőbe, hogy legyen mit összeszedni. De minden egyes alkalom igen nagy kockázattal járt. Mindenki félt, rettegett a büntetéstől, ha rajt kapnak valakit. Állandó ugrásra készen, feszült figyelemmel fürkészték közel és távolt. Futva rohant mindenki az erdőbe, majd az ölében összefogott kincssel, a fával vissza. Csak sikerüljön valamennyit begyűjteni. Idegpróbáló harc a túlélésért. Majd a havas, jeges fát el is kellett jó időben tüntetni. Nyom nem maradhatott. Mégis megtörtént olykor, hogy lebu-kott valaki. Hatalmas botrány lett ilyenkor. Dübörögve végigkutatták az egész tábor-t. Anyánk a szalmazsák alá rejtette a fát és annak a tetejére ráültetett mindkettőnket, és mi ültünk egymásnak dőlve, amikor berontott a két fegyveres őr. Ahogyan beléptek, éppen szembenéztek velünk, egy-két másodpercig bámultak ránk, aztán hirtelen mozdulattal megfordultak, bevágták maguk mögött az ajtót, ami még sokáig ki-be csapkolódott utánuk, mintha nem tudna megállni.

Szóval iszonyú kemény volt a tél, végtelenül hosszú és hideg. Kiélezett súllyal érezte velünk száműzött kivetettségünket. Mintha meg akart volna bennünket semmisíteni. Időnként biztos voltam benne, hogy előbbutóbb kővé vagy jéggé válunk. Teljesen betakart mindent a hatalmas hó, alig látszottak ki az épületek, mi meg aztán végképp belévesztünk. Ránk sem talált volna senki, ha véletlenségből keresett volna. Hát jól elvesztünk! Lehattunk volna éppenséggel Szibériában is, a táj nem sokban különbözött, csak ezt épp Hortobágnak hívják. Hát melegünk az sosem volt, pedig oly jó lett volna kissé felolvadni. Csak vacogtunk és dideregtünk, sokat, nagyon sokat szenvedtünk a hidegtől. Azt elképzelni, milyen volt az érzés, vagy átérezni nem lehet, csak az tudja, ki akkor ott volt, s ha visszagondol, csontjaiban azonnal csikorogni kezd a fagy. Hogy vé-szeltük át, fel nem foghatom, hogy meg mégsem fagyunk, de ha eszembe jut az a tél, azonnal kiráz a hideg, vacogni kezd bennem a hideglelés. Soha, de soha többé nem akarok telet, bárcsak eltűnne a Hortobágy, és vinné el magával az összes telet!

ANYÁNK MEGBETEGEDETT, MEGÉRINTETT MINKET AZ ÁRVASÁG SZELE

S mindez nem volt elég, már alig szuszogott bennünk az élet, amikor anyánk megbetegedett. A fájdalom barázdákat rajzolt arcára, szemei alatt puffadt kékes-fekete rajzolat jelent meg, időként hirtelen összegörnyedve kapott a derekához. Tudtuk, valami baj van, iszonyúan szenvedett, a fájdalom kínjai eltorzították arcát. Nagyon megijedtünk. Itt nem szabadott megbetegedni. Nem volt gyógyszer, legfeljebb annyi, mit valakik még otthonról magukkal becsempészték. Orvosi segítségre sem lehetett számítani, mert e helyre tévedésből sem látogatott egyetlen orvos. Eszembe jutott az az asszony, aki anynyira összetört a gyötrelmekről, úgy érezte, innen nincs kiút, belezuhant a kilátástalan-

ság fekete gödrébe, és végső elkeseredésében az öngyilkosságba menekült. Még lélegzett, hogy rátaláltak, de orvosi segítséget nem kapott. Hagyták meghalni. A mardosó tehetetlenségben a halál csak egy érzéketlen hétköznapi szót jelentett. Majd az élettelel testet eltüntették, valahol a közelben elhantolták.

Minden okunk megvolt a félelemre. Testvéremmel titkon elbújva órákig imádkoztunk a Jóistenhez, hogy mentse meg, gyógyítsa meg a mi anyánkat. Talán, mert oly kétségbeesetten erősen akartuk, meghallgatott bennünket az ég, és megtörtént a nagy csoda. Kórházba vitték Debrecenbe. Vesegyulladás volt.

Magunkra maradtunk. Többnyire idegenek vigyáztak ránk, be-benéztek, enni is kaptunk, mégis oly vigasztalanok lettünk. Feledhetetlenül keserves időszak volt. Mennyi idő telt el így, meghatározni azt nem tudom. Végtelen nagy üres szomorúságban múltak napjaink. Csak üldögéltünk a szalmazsák tetején, és hosszan bámultunk a semmi-be. A bizonytalanság sötét félelme bennünk lakozott. Vajon látjuk-e még?

Egy biztos, megérintett bennünket az árvaság szele. Komolyakká váltunk. Talán túl korán és túl hirtelen felnőttek lettünk.

De hazatért, visszajött hozzánk anyánk. Örömkömben sírva fakadtunk, belékapaszkodtunk, úgy csüngtünk rajt, mintha soha többé nem akarnánk róla leszakadni. És ő ölelt, simogatott, nézegetett bennünket, hogy megvagyunk, jól vagyunk-e. Végül megnyugodtunk, hogy minden rendben van.

Hát eljött a karácsony is. Nagy hófehér csend terült el a végtelen pusztában. Odakint fényesen csikorgott a jég. A nagy erejű süvítő szél elcsendesült, mintha tiszteletből jó távoli magasságból szemlélné a tájat. Nem küldött hófúvást a táborra. Mind sorban ültünk a hosszú-hosszú szürke hodályban. Vastagon felöltözve, volt, ki pokrócba bugyolálva, meg mindenféle rongyban, szorosan összebújva kucorogtunk. Hideg volt, meleg lehetünk gomolygott a levegőben. A sötét félhomályban árnyék borult arcainkra, és csak tömegként tűntek fel a mocorgó emberalakok. Sokan voltunk, azt hiszem, nagyon sokan. Jó darabig csend volt. Valószínű, mindenki az otthoni karácsonyra gondolt, felidézve a vidámságot, a meleg szobában csillogón fénylő fenyőfát, az otthoni karácsonyi ünnepet.

És akkor halk bizonytalansággal megszólalt a szájharmonika. Szomorúan szálltak a dallamok, végigcsengve a hodály legvégső végéig. Karácsonyi dalok szóltak, de valahogy nem úgy, mint azelőtt, teljesen másképp hangzott a dallam, belésajdult a szív, talán a honvágy, az elérhetetlenül messzi otthon hiánya szorongatta torkunkat. Volt, ki némán sírt és sűrűn potyogtak le könnyei, más hangosan felzokogott. Ekkor valaki imádkozni kezdett „Miatyánk Isten...”, egyre többen csatlakoztak hozzá, hangosan szállt a mennyezeten keresztül az ima a magasságos ég felé. Végül egy óriási templommá vált ez a végtelen hosszú épület. Kérve kértünk imáinkban a Mindenhatótól könyörületes reményt, s ne engedje a csüggedést elhatalmasodni szívünkben. Így ünnepeltük meg méltón a karácsonyt. És pihenni tértünk hideg vackainkra, csak gondolataink maradtak forróak.

Nagyon lassan, nehezen múlt a tél. A január nem igen akart távozni. Szétfagyott csontjaink minden mozdulatra hangosan jajveszékelve recsegték-ropogtak. A tömény-

telen magunkra húzott gönctől amúgy is alig tudtunk mozogni. A kitartó fagytól bőrünk színe is sűrűn változott, hol kékes, hol szürke, hol meg lila színt öltött magára. Ha most valaki megkérdezné, mikor mosakodtam utoljára, bizonyosan furcsán nézne rám, mert a kérdésre nem tudnék felelni néki. Néha, elvétele azért sikerült, amikor véletlen összejött annyi fa, hogy be lehetett fűteni, de ez nem volt rendszeres. Már fizikai fájdalmakat okozott a hideg, mire beléptünk a február közepébe.

Apánk nem tudom, honnan, valahonnan szerzett egy öreg, lukas ágysodronyt, hogy legalább nekünk ne kelljen a puszta földre tett szalmazsákon feküdni. Kitalálta, hogy még megmagasítja néhány sor téglával, és arra teszi a sodronyt, majd pedig rá a szalmazsákokot. Micsoda úri ágyunk lett. A baj csak az volt, hogy ha ráfeküdtünk, a fránya téglák elmozdultak, pláne ha mocorogtunk, és olykor néhány ledőlt, mi meg szalmazsákkal, sodronnyal a földre huppantunk. Hangosan vihorásztunk ezen, apánk meg bosszankodott, hogy minek fészkelődünk annyit. Mindig újrarakta, míg végezetül sikerült elég jól rögzítenie. Nekem voltak pillanataim, hogy szerettem elbújni, vagy egy sötét sarokba, vagy az újonnan épített ágy alá, mert elől a téglasorban volt egy hézag, amin éppen befértem, és a belseje meg üreg volt. Így nem látott senki, valami kis biztonságot adott.

Egy alkalommal megint elbújni vágytam mindenki elől, épp nem volt kedvem valami okból játszani sem senkivel, egyedül voltam és bebújtam az ágyunk alá. Hogy pontosan mi történt és hogyan, arra nem emlékszem, meg arra sem, hogy miért éppen a sodronyon lévő lyuk és a vaspánt között akartam kikukucskálni, de megtörtént a dolog. A fejem valahogy nehezen, de átfért, ám abban a pillanatban, mint valami csapda, hirtelen rászorult nyakamra az egyik oldalon a hideg, kőkemény vaspánt, a másikon meg belészúrtak a szakadt sodrony kiálló drótfai. Ahogy rémületen megpróbáltam szabadulni, egyre élesebben szúrtak a drótok, a fájdalomtól jajgatni szerettem volna, de hangot nem adott ki a szám, torkomból egyre inkább fogyott, kiszorult a levegő. Mindegyre gyengébbnek éreztem magam, mozdulni már nem bírtam, amúgy sem engedett volna a belém hasító éles fájdalom. Nagyon erősen köhögni, fuldokolni kezdtem. Még felfogtam azt, hogy nagy bajban vagyok, és nincs itt senki, kiáltani nem tudok, tehetetlenül vártam a végzetet. Gondolatban imádkoztam, ahogy azt baj esetére anyánk tanította meg nekünk. És akkor hihetetlen nagy szerencse esett meg velem, az én őrzőangyalom nem engedett elveszni. Bejött egy fiú, irtózatosszerű rémülettel nézett rám, azaz a beszorult fejemre, kétségbeesetten megpróbált kihúzni, de látva homályos tekintetemet, és hogy egyre inkább fuldoklom, pánikszerű ordítással rohant ki, és segítség, segítség, kiabálta – ezt még hallottam. Meg láttam még anyám halálára vált arcát és apámat, meg embereket, mindenki szörnyülködött. Aztán megszűnt minden, eltűntek a képek, nagy csend lett és sötét. Mikor felébredtem, az egész fejem, nyakam vizes ruhával be volt csavarva, anyám mellettem ült, csendesesen sírva imádkozott. Szemem kinyitva az első, amit láttam, az ő könnyes mosolya volt. És lélegeztem, jó volt újra levegőt venni. Hát majdnem ostobán elvesztem. Sokáig felemlgettek nagy kalandomat, de az idő múlásával, mint annyi minden más, lassan-lassan ez is feledésbe merült.

És a tél kőkemény szíve is enyhülni kezdett, miről azt hittük, sosem múlik el. Előbújt az első napsugár. Jó volt látni, hogy olvad a hó, már-már inkább fogyni kezd, lett belőle nagy sár, de nem baj, majd felszárad egyszer az is. Végre kitavaszkodott. Már gyen-

gén zöldellt a mező, s a fák is felvették levélruhájukat, felöltözött a természet. Egyre több időt töltöttünk a szabadban, lassan-lassan feléledtünk. Kezdett belénk visszatérni az életet adó reménynek sugara.

És hamar eljött újra a május is. Egy szép napon megjegyezte anyám, hogy ma van a születésnapom. De csak ennyi történt. Majd mélabúsan hozzátette, mindjárt egy éve lesz, hogy itt vagyunk. S még azt is, vajon mi lehet otthon.

Otthon, hazamenni, egyre idegenebbek lettek ezek a szavak, egyre messzebb, távolabb kerültek, beleveszték reménytelenül az elérhetetlenség sűrű homályába. Hát nem érdekelt a születésnapom. El is múlt az magától.

Már időtlen idők óta itt vagyunk ezen a hortobágyi pusztán, ahol az eső is meredek egyenesen esik, és a szél oly sikongatva fúj. Nagyon messze valahol, a seholsincs vidéken.

Lehet, hogy örökre itt maradunk, mi innen soha többé nem mehetünk haza. Mikor rám tört és elragadott magával az a szívszorító végtelen fájó szomorúság, olyankor bekuporodtam megszokott sarkomba, felhúztam térdeimet, összegömbölyödve fejemet behajtottam, és volt, hogy észrevétlenül sírtam, vagy csak egész egyszerűen órákon át így gubbasztottam. Már emlékeimben kezdett elmosódni a ház, ahol laktunk, s a kép egyre halványodott, nem volt jó emlékezni, túlságosan fájtt visszagondolni.

CSAK VOLTUNK, ÉS TÚLÉLTÜK EGYSZERŰEN A NAPOKAT, VALAHOGY

Csak voltunk, és túléltek egyszerűen a napokat, valahogy.

A felnőttek egyre gondterheltebbek és mindinkább komorak lettek. Ennek súlyát mi is átéreztük, hiszen ez idő tájt érzékeink teljesen kifinomultakká váltak. Beszéd nélkül is éreztük, értettük egymást, olvastunk a mozdulatokból, a szemekből, az arcokból. Tudtuk azt is, mikor kell nagyon csendben lenni. Nem kellett már ránk szólni semmiért. Az idő csak haladt előre, nem törődve semmivel, és hirtelen már a nyárban találtuk magunkat. Számunkra nem volt jelentősége az időnek, egy örökkévalóságnak tűnt az ittlétünk.

Csak szegény anyám számolgatta, folyton mondogatta magában, hogy egy éve és egy, aztán kettő hónapja vagyunk itt. Annyira komoly volt, itt nem láttam őt soha nevetni. Eltűnt arcáról a mosoly.

Egyszer aztán kósza hírek kezdtek terjengeni, mindenfélét lehetett hallani, a felnőttek ijesztő dolgokról szóltak egymás között, halkan és sokszor suttogva beszéltek. Szinte besűrűsödött a levegő a súlyos szavaktól.

Volt, aki a mocsárt emlegette, melyről hallottunk már, hogy milyen félelmetes és hányan, de hányan beleveszték, soha többé onnan nem tértek vissza. Kit elkap a mocsár, örökre elveszik, soha többé vissza nem tér. Jaj, a mocsár, csak ne kelljen oda menni! Képzetelemben szinte láttam magunkat, ahogyan óriás sáros száját kitévta el akar bennünket nyelni az ingovány. Menekülni próbálunk, de annál inkább húz lefelé a láp. Ki mondhatatlanul szörnyű érzés kerített hatalmába, rettegve félttem ettől.

Féltünk, nagyon féltünk mindentől, ami történhet még velünk, az ismeretlentől, vajon mi vár még ránk, mennyi borzalom, és egyáltalán mi lesz a vége, sötétlen ismeretlen volt a jövő.

Egyesek gázosításról beszéltek, hogy mi is úgy fogunk járni. Felfokozott páni félelemben teltek napjaink. Minden porcikámmal éreztem, hogy borzasztóan hátborzongató dolgok ezek. Szó esett arról is, hogy minden áron valahogy el akarnak bennünket tüntetni, mint szégyenfoltot, mintha nem is léteztünk volna, sem mi, sem a telep. Volt, aki öngyilkos akart lenni inkább (s akadt is ilyen), meg nem várva a borzalmakat. Ijesztő volt, minden nagyon ijesztő, zavarodott rémület járta át az egész tábort. A félelem rátelepedett mindnyájunkra. Féltünk és mindennap feszülten figyeltünk mindenre, szinte ugrásra készen, mint a sarokba szorított állatok.

Sokat hallottam éjjelente anyám keserves zokogását. Apánk próbálta megnyugtatni, de a hangja remegésén éreztem, hogy most ő is félt. Valami tervről beszélt, mielőtt bármi szörnyű történne, ha mégis igaz a hír, mindent elkövet, megtesz menekítésünk érdekében. Már sikerült is üzenetet küldenie ügyvéd barátjának, akiben bizton megbízik, segíteni fog. De végső esetben a mocsáron át is vállalni kell a kockázatot. Tud valakit, aki jól ismeri a mocsárt és átvezet. Anyám nem tudott megnyugodni, kétségbeesetten sírt. És én reszkettem a félelemtől. Tudtam, valami nagyon nagy baj van. Már kicsit sem, nem biztonságos élni. Azt is hallottam, amikor arról beszéltek az emberek, hogy bele fognak lőni mindnyájunkat a mocsárba. Így akarnak megszabadulni tőlünk. Rettegett félelemmel és feszült várakozással jöttek és múltak el a napok. Apám halk sutogással beszélt éjjelente a tervéről, megpróbálni életet lehelni, reményt adni végtelemül elkeseredett anyáknak.

VAN REMÉNY, KI FOGUNK SZABADULNI

Egyszer csak azt hallottuk, hogy van remény, ki fogunk szabadulni, valami amnesztiáról beszéltek. Félve és bizonytalanul kezdtünk el reménykedni, az utóbbi idők nyomása után nehezen hihetőnek, szinte lehetetlennek tűnt ez a hír.

Megpróbáltuk magunkat arra ösztönözni, hogy ebben higgyünk, kitartsunk, erősek legyünk. Apám is kezdett titokban reménykedni.

Szinte hallani lehetett, ahogyan az örökös rettegés mázsás súlya leesik az emberekről. Ez a halovány remény óriás feltöltődést adott. A megkönnyebbülés lélegzete hangos sóhajjal szállt fel a magas égig.

Talán mégis igaz! Lehet, hogy mégis igaz?! Oly hihetetlen képtelenségnek érződött, félve, kétségekkel mertünk csak remélni, de reméltünk, akartuk, kellett nagyon ez a remény. Valami visszafojtott, izgatott örömmérzet tört ránk, melyet nem tudom, milyen rég nem éreztünk. Csak nehogy elillanjon! Kimondani nem mertük e szavakat, de ez a bizonytalanság azért bennünk lapult. Ettől kezdve a napok feszült, titkolt reményű hosszú-hosszú várakozással teltek.

És csak jöttek, mentek a napok sorra egymás után, de még nem történt semmi. Észrevétlenül elmúlt, elhagyott minket a nyár. Hűvös széllel újra ránk köszöntött a szeptember, magával hozott sok szürke felhőt. Egyre többet mosta eső a kicsi ablakot, s az ajtó alatt befújt a visító szél. Unalmasan, szürkén vánszorogtak a percek, és álmosak lettek a nappalok is. Kezdett kihűlni a föld, s a köd is megjelent, a sűrű tejfehér homály

időnként betakarta a pusztát. Szinte már ki se látszottunk belőle. S egy kora reggelen meglepett bennünket a dér is, melytől megőszült és ledermedt a táj. Megint fáztunk. Hát összebújtunk szorosan, így melegítettük egymást. Ijesztő gyorsasággal közelített a tél, amitől annyira rettegtünk. Nem mertünk gondolni sem rá. Még egy telet itt biztos nem élünk túl.

Már benne jártunk az októberben. Ahogyan múlt az idő, és minden nappal hidegebb lett, úgy a bennünk lévő remény csöppnyi melege is kezdett lassan kihűlni. Szinte nem volt erőnk semmihez, bizakodásunk fogyóban volt, elfáradtunk, kezdtük megadni magunkat a sorsnak. Fásultan unottak lettünk és kedvetlenek. Nem volt semmi örömünk, semmi változás, csupán az egyhangú, szürke, élettelen napok. És a perceket hosszúra nyújtó, véget nem érő várakozás.

De aztán valami mégis történt. Feltűnt, hogy őreink már nem üvöltöznek egy ideje velünk, sőt mindinkább ritkán látogatnak meg minket, mintha hanyagolnának bennünket, és nem lenne fontos a tábor, a telep számukra. Szinte már ránk sem figyeltek, nem számított, mit csinálunk, megszűntünk érdekesnek lenni. Rádöbrentünk, valami mégis csak történt odakint, forduloponthoz értünk, és be fog következni az oly nagyon várt változás. Így is lett. Megtört a jég. Itteni életünk végéhez jár, már nem tarthat sokáig. Nem, a telet biztos nem töltjük itt. Életbe lépett az amnesztia.

Eljött az első ünnepnap. Megjelentek az örök, kezükben papirossal. Neveket olvastak fel, kik összeszedhetik motyójukat, még némi kis aprópénzt is kaptak itteni munkájukért, ők holnap elhagyhatják a táborn. Ez volt az első szabaduló csoport. Végtelen belső izgalom lett úrrá rajtunk, sírva búcsúzkodtunk tőlük. Mi még maradtunk, de tudtuk, hogy hamarosan ránk is sor fog kerülni. Nem egyszerre, hanem ilyen kis csapatokban eregették el az embereket. De ez már igazán lényegtelen volt, nem kérdeztünk mi semmit, nem is mertünk volna, hátha még meggondolják magukat, vagy közbejön valami. Csak néma elfojtott izgalommal vártunk a sorunkra.

És eljött a mi napunk. Mi voltunk az utolsó távozó csoport. Sosem felejttem el, a hónap utolsó napja, október 31-e. Szabadok lettünk. Olyan különösen furcsa, szokatlan érzés volt. Nem öröm, vagy kitörő felszabadultság érzete, hanem inkább valami menekülésféle, menni minél gyorsabban, vissza sem nézni, gyorsan, csak gyorsan el innen jó messzire, hogy ne legyünk a látóhatáron belül. Mentünk, merre a szem ellát, nem tudtuk, hová, csak bele a vakvilágba. Az eltelt másfél év alatt a kinti világ megváltozott, melyből kimaradtunk, és mi sem voltunk ugyanazok, kiket idehurcoltak, és valószínű, olyanok már soha nem is leszünk.

Október 31. van, és már megint hideg, nagyon fázok! Most bocsátottak el bennünket Hortobágyról, hajléktalanul járjuk az utcát, nincs hová mennünk, már nagyon fázok, 1953. október 31. van – halljátok meg, emberek!

Elvánszorogtunk a régi faluig, ahol laktunk, ahol éltünk, s ahonnan elhurcoltak bennünket, de minden teljesen idegen lett, mintha sosem jártunk volna ezen a helyen. Úgy tűnt, mintha semmi keresnivalónk nem lenne itt. Láttuk a házunkat, mely a mi otthonunk volt, a kapu idegen láncsal belakatozva, és idegen emberek zajos hangja szűrődött ki. Csak szívfájdító sóvárgással álltunk, és néztük egy ideig, nem akartuk elhinni, hogy

ez a valóság, hátha csak álmodunk, ácsorogtunk arra várva, hogy felébredjünk. Mindjárt kinyitjuk a kaput és bemegyünk. De hirtelen ránk kiáltott egy goromba hang – mit keresnek itt maguk?! Meglehet, koldusnak, vagy tán tolvajnak nézhettek bennünket, hiszen agyonkopott, szakadt ruháinkban, lukas cipőinkben és elcsigázott arcvonásainkkal nem lehettünk bizalomgerjesztők. Nem válaszoltunk, hátat fordítottunk, s mint kiket leforráztak, szó nélkül elindultunk a visszafelé vezető úton. Úgy éreztük magunkat, mintha most érkeztünk volna egy ismeretlen bolygóról.

Ez már nem a mi házuk, ez már nem a mi hazánk!

Kétségbe estünk, nem volt hová menni, és mit kezdeni magunkkal. Olyan nagyon feleslegessé váltunk a kinti világban, kivetett magából bennünket ez az ország, amely a szülőföldünk.

Fülünkben benne zakatoltak fogva tartóink elbocsátó szavai, mit útravalónak kapunk. „Aztán odakint mindenről kuss legyen, nem pofázunk semmiről. Aki beszél, megtaláljuk, utolérjük, bárhol legyen!” Néha úgy éreztük, hogy utánunk jönnek, és ránk kiáltanak, hogy vissza! De nem szólt hozzánk senki, mi sem, valahogy volt bennünk valami szorongató szégyenérzés, mintha ránk lenne írva: a „megbélyegzetek”. Céltalan jártuk az utcát, nem tudtuk azt sem, hogy merre tartsunk. Időnként ránk bámultak az emberek, de még az ismerősök is szó nélkül elmentek mellettünk, mintha levegőből letünk volna.

NEM VOLT HOVÁ MENNÜNK

Szinte megsemmisültünk. A szó legszorosabb értelmében nem volt hová mennünk. Ott-honunkba idegeneket költöztettek, semmink sem maradt, csak rongyaink, miket magunkon cipeltünk, koldusszegények és hajléktalanok lettünk. És én úgy fáztam, arcom zsilbadt lett, kezeimet tűzszilánkok kezdték égetni, de csak mentünk. Anyánk meg egyetlen szót nem szólt, mintha elfelejtett volna beszélni. Jó volna, ha már valahol kikötnénk, bárhol, csak véget érne ez az egész!

Hűséges kismacimat, mely megjárta a hadak útját, elvékonyodott nyaka, kezei, lábai megfakultan és reménytelenül lelógtak, a szalma is hullott belőle, jól magamhoz szorítottam, hogy melegítsen kicsit, de az sem sokat ért. Kullogtunk csapzottan, viharverten, fáradtan és éhesen. Ránéztem nővéremre, hátha ő mond valamit, de csak üres szemmel előremeredt az útra, arcát neki is pirosra festette a hideg, és kopott cipőjében nehezen emelte egymás után a lefagyott lábait. Megfáradt léptekkel vánszorogtunk tovább.

Nem volt kedvem semmihez, szinte még élni sem ezen a világon.

Arra gondoltam, milyen jó lenne, ha egyszerűen visszamehetnénk haza, haza, és újból rám tört, eszembe jutott, mennyire jó is volt otthon lenni, sírni akartam, de nem mertem, féltem, rám fagynak a könnyek.

Meg aztán már megszoktam, hogy sírni sem érdemes, és különben is annyit sírtam, hogy közben elfogytak a könnyeim.

Tudtam, ekkor már tudtam, hogy soha többé nem mehetünk haza, hiszen nincsen hová.

Milyen jó azoknak, akik most ott vannak, és szinte láttam, ahogy melegszenek, alszanak az ágyamban, játszanak az én játékaimmel. Ők bezzeg nem fáznak, én fagyok meg miattuk, és ezért irigyeltem, gyűlöltem őket.

Kimondhatatlan dühöt és haragot éreztem az egész világ iránt.

Már nem volt helyünk sehol, és életünk sem, egy üres és vadidegen országban bolyongtunk céltalan.

És súlyos, elnehezült lábakkal csak mentünk, mentünk tovább, ki tudja, mikor és hová érkezünk, megérkezünk-e valaha egyáltalán...

UTÓSZÓ

Első elemis koromban nem volt nevem, csak „kuláklány”, fülemben csengenek első tanárom szavai – hiába tanulsz, úgymeg buksz, kuláklány! – De jelesre végeztem.

És ezt a titkot a többivel együtt megőriztem magamban, szüleimnek nem mondhattam el, mert Hortobágyról és avval kapcsolatban bármi dologról tilos volt beszélni még egymás közt is, megrémültek volna azonnal, mert mint mondták: a falnak is füle van!

– Nem történt semmi, el kell felejteni, csak egy álom volt.

Aztán sokszor, sok helyen sajnálkoztak származásom miatt, mely akadályként gördült előttem – kár értem, mondták egyesek –, mint egy megbélyegzett, én szégyelltem magamat helyettük.

Apám elnémult örökre, és anyám sem beszél már semmiről, magával vitte mind egy ország szegényét, hol átfért az életünk, de én, én még itt vagyok!

Szűts János

KEDVES OLVASÓ, KEDVES SORSTÁRSAM!

Ha Elep felé visz utatok, hiába keresed a régi tanyákat, hiába keresed a régi fasorokat, nem találsz belőlük semmit. A Hortobágy–Debrecen útról a Kadarcsi csárdánál lefordulva Nádudvar felé, mintegy 1,5 kilométer után jobbra egy háromszintes öreg magtár épület őrzi az akkori idők utolsó emlékeként mindazt, ami ötven-egynéhány évvel azelőtt történt. Nem áll már az iskola épülete sem, de az Elep község területén lévő új épületek az újabb generációk élni akarását és alkotását dicsérik.

2003 nyarán, a tábor megszüntetésének ötvenedik évfordulójára emléktáblát sikerült elhelyezni az orvosi rendelő falára. Sok segítséget kaptunk Nagyhegyes polgármesterétől és képviselő-testületétől az engedélyezéshez, kivitelezéshez és táblaavatáshoz. Ma már nemcsak a hortobágyi kilenclyukú hídnál elhelyezett vaskereszt emlékmű hirdeti az utódok felé ennek a szomorú helynek és tizenkét tábornak a történetét, hanem Elepen is emléktábla figyelmezteti az utókort a kilencszáz Elepre elhurcolt mementőjára. Évente, ha arra járunk családdal, felkeressük a régi helyeket, az emléktáblát, hogy virággal, koszorúval adjuk meg a tiszteletet, és emlékezzünk az ott szenvedőkre.

Ma már megközelítőleg csak 80-90 fő él az ország különböző településein, főleg a Dunántúlon, az ottani elhurcoltakból. Alkalmanként összejövünk, de a távolság, az idős kor, netán külföldre szakadás meggátolja, hogy valamennyien együtt legyünk.

Az élni akarás, az élet megtartásának határozott és kemény gondolata, szinte valamennyiünket erőssé tett, nem hagytuk alágyúrní magunkat. Akik még élnek, bízunk benne, hogy utódaink is őrizni fogják a kegyelet és az emlékezés lángját a hortobágyi táborokba elhurcoltakra emlékezve.

Dr. Dubay Miklósné Bozsó Éva

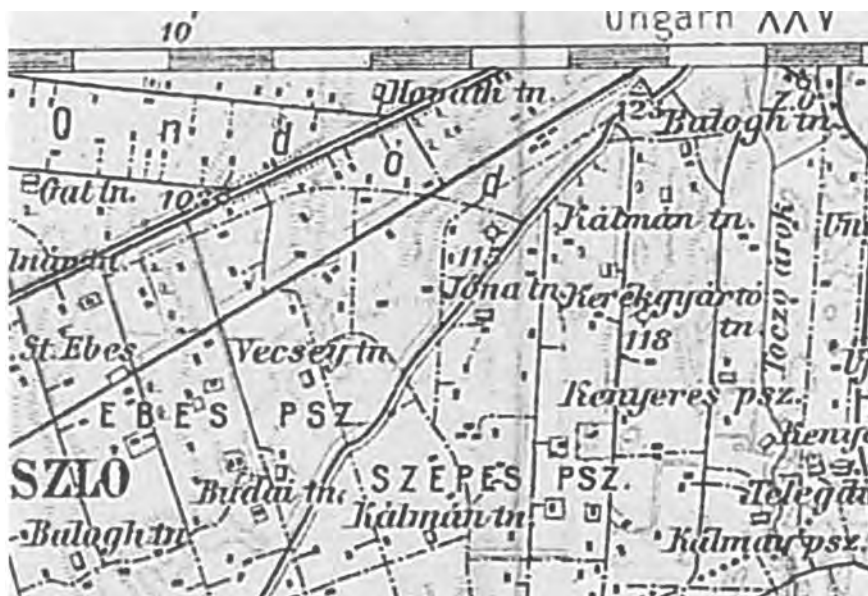
EBES

1951. november – 1953. október

Ebes és környéke

„Nem tudhatom, hogy másnak e tájék mit jelent,
nekem szülőházam...”

(Radnóti Miklós)

Ebes, 1911

A Hortobágy szélén, Hajdúszoboszló és Debrecen között terült el a 12 000 holdas Ebesei Állami Gazdaság. A vasútvonal nyugati oldalán van a község, a keleti oldalán pedig végeláthatatlan szántóföldek terülnek el, ameddig a szem ellát búzaföldek, kukoricatáblák váltják egymást. Némelyiknek a végét sem lehet látni, és Petőfi Sándorral együtt tapasztalhatjuk, hogy ahol „az ég a földet éri”, és még azon is túl a szem szabadon gyönyörködhet a végtelennek tűnő alföldi tájban. A tekintetünket nem akasztja meg a tanyavilág ré-

gen megszokott képe, mert már nincs tanyavilág. Volt, de már nincs más, csak a végtelen, hatalmas rónaság. Ezen a területen már nem szikes a talaj, mint a Hortobágyon, és megterem rajta a jóféle búza, kukorica, ha hozzáértő kezek művelik.

Az Árpád-korban már lakott volt ez a terület. A Pece ér körül a régészek olyan leletre bukkantak, amely minden kétséget kizárólag bizonyítja, hogy a tatárjárásig lakott terület volt sőt egy román stílusú templom falait is megtalálták. Haja István¹ könyvéből sokat megtudhatunk Ebes régmúltjáról, történetéről, az ott élő emberek életéről.

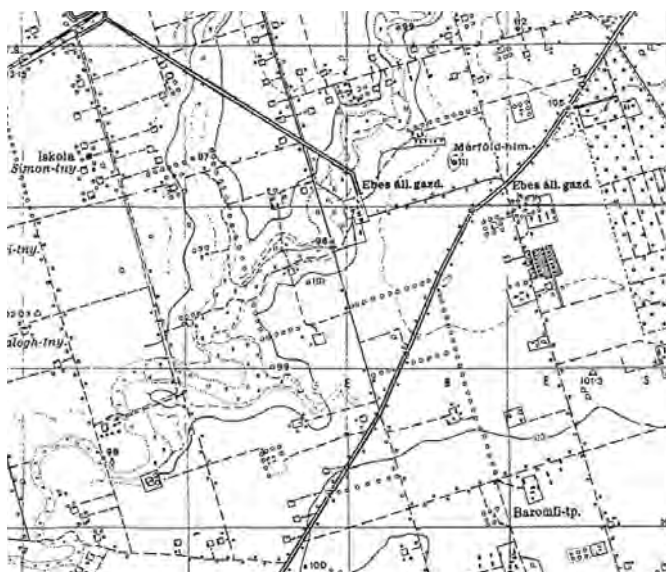
A Debrecentől mindössze 8 kilométerre fekvő Ebes község az ötvenes évek elején alig néhány házból álló kis település volt. A községhez tartozó tanyák a Hajdúszoboszló–Debrecen vasútvonal keleti oldalán jellegzetesen magyar településrend, úgynevezett „bokor” szerint épültek. A tanyán élő emberek a föld megművelése mellett állattartással is foglalkoztak, minden házban tehenet, lovat, kecskét, juhot és egyéb aprójószágot is tartottak. A gémeskútból, később már fúrt kútból merítették a szükséges vizet. Villany nem volt. A tanyai lakosság meglehetősen szegény volt, életmódja egyszerű, és a világtól elzárt. Ennek ellenére sokan éltek a tanyákon, mert szorgalmas munkával elő lehetett teremteni a megélhetéshez szükséges alapvető feltételeket.

A tanyai településeken a lakóház mellett mindig megtalálható volt az istálló, a csűr, a kocsiszín, a disznóól, a juhodály és a csirke-tyúk ól is. Ezek a melléképületek általában vályogból épültek, hiszen az anyagi lehetőségek ezt az építőanyagot tették elérhetővé. A lakóház általában két nagyobb helyiségből állt, az úgynevezett tiszta szobából és a lakóhelyiségből. A tiszta szobát csak ritkán használták, a lakószobában azonban az akkori viszonyoknak megfelelő kényelem volt megtalálható. Így például ebben a helyiségben állt a tűzhely, a kemen-ce, a nagy asztal és a pad, amelyet a családtagok körül tudtak ülni. Az asztalfőn állt a családfő széke, a sarokban pedig a bölcső.

Az állatok közelében sok volt a légy, és a légypiszok a szobák mennyezetét el-rútította, ezért a leleményes emberek sötét színűre festették a mennyezetet, sőt még szép csillagokat is festettek rá. A mellékhelyiségek közül az istálló volt a legfontosabb, hiszen ott állt a ló, amely a gazdasági munkákban nagy segítsége volt a gazdának, és mint ilyen, nélkülözhetetlen, valamint ott volt a család vagy-onának számító tehén, a tej, ilyenformán az élelem forrása. A többi mellék-helyiség a gazda anyagi lehetőségeihez mérten volt tágasabb, vagy éppen szű-kebb.²

¹ Haja István, 1996.

² Haja István, 1996.

Az 1950-es évek agrárpolitikája következtében a táj képe megváltozott. A szétszórt tanyákat lebontották, hogy teret engedjenek a nagyüzemi mezőgazdasági gépeknek. Az ebesi állami gazdaság 1949 őszén jelentős állami beruházással és támogatással jött létre. A gazdaságban az 50-es években gyapotot, lent, kendert, a textiliparban hasznosítható növényfajtákat próbáltak meghonosítani, de az éghajlat és a talajadottságok miatt sikertelenül.

Az állami gazdaság területe a Debrecen–Hajdúszoboszló úttól keletre terült el, áthaladt rajta a Debrecen–Hajdúszovát műút, mely műút keleti, illetve nyugati oldalán is az 1951–1953 között helyezkedett el a zárt tábor. A még megmaradt parasztházakba helyezték el a jugoszláv, az osztrák határ mentén élő osztályidegen és veszélyesnek ítélt embereket családotól. Jó állapotban maradt meg a Debrecenben lakó nagygazda, nyaralási célokra használt tanya együttese, a Nagy Béla tanya. A főépület három szobából és konyhából, valamint fürdőszobából állt, a kertjében nagy fenyőfák, és a ház mögött gyümölcsfák voltak.

A Nagy Béla-tanya 1933-ban

1951 novemberében került sor az első családok odahurcolására. A Nagy Béla tanya lett a rendőrség őrsparancsnoksága. A legénység két szobában lakott, a harmadikat arra használták, hogy a rendbontó, úgynevezett „telepest” ütlegekkel és rúgásokkal megneveljék. A parancsnok, Borsi Sándor goromba törzsőrmester volt, de nála brutálisabb a szakaszvezető Tóth Zsiga volt, akitől rettegett minden telepes. Tizenkét rendőr feladata volt a tábor ezer lakosának a fegyelmét biztosítani. Ez különböző zaklatási módszerekkel történt, pl. éjszakai razziák, kutyák alkalmazása, nők zaklatása, verés stb.

A zárt táborokba elhurcoltak az állami gazdaság területén lévő tanyák melléképületeibe kerültek. Legelőször 1951 novemberében Zala, Vas és Somogy megyéből családokat hurcoltak ide erőszakkal azzal a céllal, hogy a hatalmas összefüggő földterületet megműveljék, szám szerint 321 személyt. Az első jelentés a táborlakókról. 1952 január 9-i dátummal futott be a debreceni rendőrkapitányságra. 1952. július elején Szegedről szállítottak oda 678 embert, majd szeptembertől tovább növekedett a rabmunkások száma. A tábor maximális lélekszáma 1952-ben 1071 fő volt.

LÉTSZÁMADATOK

Dátum	Létszám	Dátum	Létszám
1951		1952	
Nov.	316	Szept. 12.	1058
1952		Okt. 14.	1055
Jan. 9.	321	Nov. 17.	1071
Febr. 9.	323	Dec. 17.	1054
Márc. 10.	319	1953	
Ápr. 18.	322	Jan. 8.	1059
Máj. 9.	326	Ápr. 11.	1052
Jún. 8.	323	Máj. 8.	1051
Júl. 16.	1001	Jún. 8.	1049
Aug. 12.	1104 ³	Júl. 8.	1050

Forrás: MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369, 42. doboz 140. 0012

Azokat az embereket válogatták ki, akik köztudottan nem voltak a rendszer hívei, vagy a saját körükön belül nagy népszerűségnek és tekintélynek örvendtek, vagy éppen nagy vagyonnal rendelkeztek. Természetesen ez jó alkalom volt arra is, hogy személyes bosszú, vagy elfogult gyűlölet miatt családok százai legyenek földönfutók. Az odahurcolt embereket minden ingó és ingatlan vagyonuk hátrahagyásával, éjszaka, marhavagonba zárták, majd istállókban, ólakban, katonai sátrakban helyezték el, ahol sem mosakodási, sem fűtési lehetőség nem volt.

Elhurcolás Ács Józsefné

FÉL ÓRÁT ENGEDÉLYEZTEK A PAKOLÁSRA

Ezen a napon, illetve éjnek idején tört ránk az ÁVÓ, és rángatott ki az ágyból. Azt mondták, hogy öltözzenek és az előszobába menjenek, ott volt már az anyósom, aki vendégségben tartózkodott nálunk, a nagynéni szintén, 70-80 év körüliek voltak. Így négyen, dideregve, fázva az izgalomtól vártuk a következményeket. A főávós hazaáru-lónak, diverzánsnak nevezett minket, és az akkori idők szokásos kifejezéseit alkalmaz-

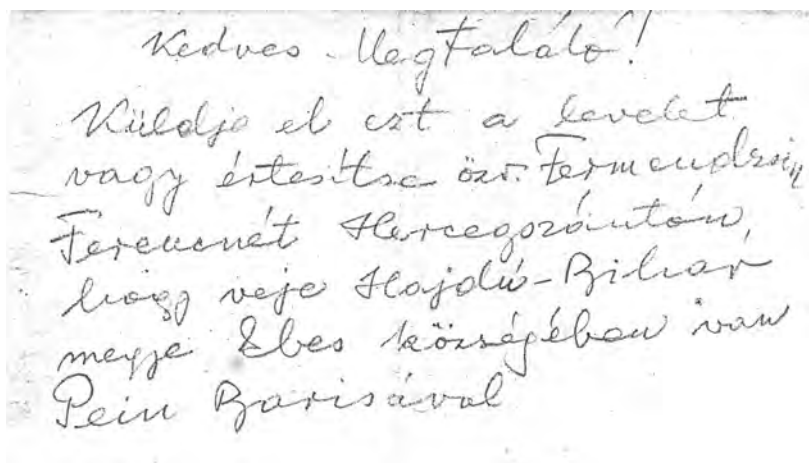
³ A jelentésben 1104 fő szerepel.

ta. Adják elő a fegyvereket, amelyeket rejtegetnek, mert mi házkutatást tartunk, és ha megtaláljuk, agyonlőjük magukat. Olyan állapotban voltunk, hogy folyton a wc-re kellett mennünk, de csak úgy mehettünk, ha egy felfegyverzett katona kísért, és ez igen gyakran megtörtént mind a négyünkkel az izgalom miatt.

Félórát adtak a pakolásra, élelmet nemigen vihettünk, mivel a kamrák november végén üresek voltak. Négy darab hízott sertés levágásra várt. Élelem nélkül indultunk el, és még a meleg ruhát sem tudtuk elvinni. Az udvarunkon várakozó teherkocsira dobtak fel négyünket. Az ajtókat leplombálták, és mi elindultunk a bizonytalanságba. A bajai vasúti hídnál raktak át a marhavagonba. Itt láttuk meg, íme még hercegszántói sors-társak is vannak, a Pein Bertalanék, férj, feleség, és a 14 éves lányuk.

Kevés várakozás után megindult a szerelvény. Bácsbokodra érkeztünk. Kevés várakozási időnk volt, az uram megírta a következő sorokat és kidobta a rácson:

„Kedves megtaláló! Küldje el ezt a levelet, vagy értesítse özv. Fermedzsín Ferenc-nét, hogy veje Hajdú-Bihar megye Ebes községében van Pein Barisával.”⁴

Karakai Károlyné

LÁBBAL RÚGTÁK AZ AJTÓT

Pusztamogyoródi lakos vagyok, 1922. május 7-én születtem. 1952. június 17-én éjjel elhurcoltak két gyermekkel a hortobágyi kényszermunkatáborba, Ebesre. Lábbal rúgták az ajtót az ávosok, nem akartunk engedelmeskedni, de kényszerítettek és minden-re azt mondták, hogy az már nem a miénk. Tófejen beraktak a vagonba, Ebesen a szabad ég alá, onnan egy istállóba.

⁴ A mellékelt irat egy fénymásolás, mert az eredeti Vágvölgyi főorvos úrnál van.

Varga Pálné Zsohár Anna

1924. július 10-én születtem. Zebeczkén laktunk, innen hurcoltak el bennünket Ebésre, Hajdú-Bihar megyébe 1952. június 16-án. Férjem három évig orosz fogságban volt, fogságból hamarosan rabságba került.

Dubay Miklósné Bozsó Éva

ÖSSZEVISSZA KAPKODÁS

Szeged városa 1952. július 2-án éjjel olyan sötétségbe borult, mint amikor a háború alatt elrendelték az elsötétítést. Sehol nem pislákkolt egyetlen lámpa sem. Éjjel két óra tájban nagy dörömböléssel ugrasztották ki az ágyaikból az embereket, és hatoltak be a lakásokba. Felolvasták a kitelepítési határozatot, aláírást a családfővel, és aztán már lehetett is csomagolni. Az éjszakai rajtaütés minden családnál szinte azonos volt. Az éjszakának abban az órájában kergették ki az embereket az ágyukból, amikor mindenki a legmélyebb álmát aludta, előzetes értesítés nem volt. Így nem is tudott tiltakozni, még ha akart volna is, hiszen nem volt magánál az ijedtségtől. A maximum egy óráig tartó pakolás helyett összeviSSza kapkodás lett, és a legfontosabb holmikat hagyták otthon. Meleg ruha, téli cipő, kinek jutott eszébe a kánikulai júliusi napon?

A marhavagonokat megtöltötték az emberekkel és a holmikkal, és lassan elindultak valahová. Senkivel nem közölték, hogy hová, miért, vagy mennyi időre kell eltávozniuk. Az utazás alatt nem lehetett senkivel szóba állni, ez különben is nagyon nehéz lett volna, mert a marhavagon ajtaját bereteselték, az ablaka meg olyan kicsi volt, hogy nem lehetett kilátni rajta. A vagonban kellemetlen hőség és levegőtlenység volt, víz nem volt, és a szükségleteik elvégzésére sem volt semmiféle lehetőség. A vagonokba több családot is berámoltak. A csomagok, ládák, kofferek tetején ültek az emberek, és várták, hogy egyszer majd megáll velük a vonat. Mindenki attól félt, hogy a Szovjetunióba viszik a szerelvényt, mint amire már számtalan példa volt. Ezt a félelmet táplálta az is, hogy a vonat kelet felé haladt, amit abból lehetett tudni, hogy átdüböngött a szolnoki hídon. Az ismerős hangra felfigyelt Pali bácsi. – Emlékszem rá, amikor a frontra vittek, akkor hallottam ezt a jellegzetes hangot –.

A vagonban több család is szorongott. Eleinte szótlanul nézegettük egymást, később azonban mindenki elmondta az aggodalmait, az elmúlt éjszaka eseményeit, és találgattuk, hogy miért is kerültünk ebbe a helyzetbe. Vén Pali bácsi derék magas ember volt, a háború előtt és alatt tüzérezredesként, majd az 1945 után éjjeli őrként kereste meg a kenyerét. Felesége, Kiss Margit a szegedi Kiss Ferencnek a leánya, annak a Kiss Ferencnek, aki az Alföld, jelesül a Szeged környéki homok fásítása miatt szobrot is kapott a várostól. A róla elnevezett iskola előtt lévő szobor avatására 1952-ben került sor, amely ünnepségre a leánya kapott ugyan meghívót, de arra nem mehetett el Eberről. Laskaiék is a mi vagonunkban voltak. Már nem tudom, hogy mi volt a foglalkozá-

sa azelőtt, de ott a táborban nagyon szorgalmasan dolgozott feleségével együtt. Farkas Zoli feleségével, Rózsával és kis szőkehajú leánykájukkal üldögéltek a csomagjaikon. Zoli szüleit és nagyszüleit Horgoson végezték ki a háború alatt a szerb partizánok. Őt valaki kihúzta a sorból, és átdobta a magyar határon, így menekült meg. A felesége édességboltban volt eladó. Vagyontalan, kedves emberek voltak, akik a szabadulás után sem tudták meg soha, hogy miért is hurcolták el őket.

A gazdák természetesen az állataikat mentették, azonban ha el is vihették magukkal a tehenet vagy a lovat, odaérkezéskor azonnal elvették az állami gazdaság részére. A kérekpárokat, rádiókat és fényképezőgépeket le kellett adni, amiknek azután nyoma veszett.

Megérkezés Vida Károly

Este volt már, amikor végre megállt a vonat, és a vagonajtók megnyíltak. Ki kellett rá-molni a csomagokat a földre. Sokáig vártunk, mire megérkezett néhány szekér és vontató, amelyekre fel kellett tenni a holminkat, és szépen lassan elindultunk a járművek után gyalog. A törődött menet néhány kilométer után megérkezett egy fészkerhez. Ennek a kocsisíznek oldala nem volt, teteje is csak éppen. Ide kellett beköltözni olyan módon, hogy mindenki elférhessen. Ez azonban sehogy sem sikerült, a fele kívül maradt, bármennyire is összezsúfolódott az embertömeg. Az éjszaka olyan sötét volt, hogy nem láttuk egymást. Csak a sóhajtozást hallottuk, a sírást, a halk mormogást. Meleg volt. Nagyon korán világosodni kezdett, és a sötétségből előbukkant emberek gyanakodva nézegették egymást.

A tábort 12 rendőr felügyelte. A parancsnok Borsi törzsőrmester volt. Borsi István ipari tanuló ikertestvéremmel, Ferencsel lakott együtt Budapesten egy református otthonban (Keresztény Ifjúsági Egyesületnél, KIE), ahol kosztot is kaptak. Együtt szabdultak fel, testvérem mint férfiszabó, Borsi pedig mint kőműves. Pesti útjaim alkalmával ismeretséget is kötöttünk. Így Ebesre érkezve ismerősként üdvözlöttük egymást. Üdvözlés után azt mondta: Csodálkozik, hogy munkásemberek vagyunk, és itt vagyunk. Mi is csodálkoztunk ezen.

Ács Józsefné

AHOGYAN DOLGOZNAK, ÚGY FOGNAK ÉLNI

1951. november 25-én értünk a Hajdú-Bihar megyei Ebes kietlen területére. Olyan sokan voltunk, csak a kiszállásnál vettük észre, hogy a szegedi szerelvényt is Félegyházánál hozzánk csatolták. Úgy nézett ki az a nagy embertömeg, mintha országos vásár lenne. Elég sok időt töltöttünk a vasút mellett, mert egy állami gazdaságba vittek minket, de az nem volt felkészülve a fogadásunkra. A tyúkólatat ürítették ki, piszkos, szalmás, bűdös és hi-

deg helyre zsúfoltak össze bennünket. Férfiak, nők, gyerekek mind együtt voltunk. Másnap kijöttek a fővezérek Debrecenből, megszólalt a gong – sorakozó – kiabálták. Négyesével kellett felállni, és a következő eligazítást kaptuk: – Önök most szabadok. Ez a föld, amelyet látnak, ezt fogják dolgozni, és ahogyan dolgoznak, úgy fognak élni.

Dubay Miklósné Bozsó Éva

Borsinál azonban sokkal brutálisabb volt a politikai összekötő. Tóth Zsiga alacsony termetű, barnaképu ember volt, ő tartotta rettegésben az embereket. Még kora reggel volt, amikor Borsi, egy rendőr és egy civil hangon névsorolvasást tartottak, és sorbaállásra szólított fel mindenkit. Az eligazítás nem volt valami vidám. Ordítva közölték a megrettent emberekkel, hogy utolsó fasiszták, titóbérencek, kémek és hazaáruló osztályidegenek, akik életük végéig itt maradnak, dolgozni fognak, és ha majd éhesek lesznek, akkor ki fogják ásni a hó alól a füvet. Ezt a legnagyobb hangerővel és válogatott káromkodások közepette közölték a fáradt és ijedt emberekkel.

Később újak érkeztek, akiket a környékbeli kiűrt tanyákon helyeztek el, és aki már végképp nem fért el sehol, azok katonai sátrat kaptak, de a nagy létszám miatt az internáltakat tyúkólakban, sertésólakban, juhhodályokban, istállóban és kocsiszínekben helyezték el. Az első érkezőket 1951. november 25-én 5 nádfedelű tyúkol, egy istálló és egy birkahodály várta. Az első napokban a szabad ég alatt kellett aludniuk, gyerekeknek, öregeknek egyaránt. A rendőrőrs a Nagy Béla tanyában volt. Ez az épület egy debreceni módos család vidéki háza volt, szép épület. Körben kerítés, fenyőfák és rózsalugas, látszott, hogy a régi gazdája szépen gondozta, ápolta. Kerítése mellé orgonabokrokat ültetett a gazda, és még szépen virágoztak a rózsák is a kertben. Az első között érkezők, 300-350 fő a bácskai határsávból érkeztek, majdnem valamennyien Kelebia és Mohács közötti részről. Az összegyűjtés rajtaütésszerű volt, éjszaka, teherautóval. Hosszan, másfél-két napos utazás után érték el úti céljukat. Bajáról indult a szerelvény, de útközben még több helyen csatlakozások is voltak. Sem víz, sem étel nem volt a két nap alatt a lezárt marhavagonban.

A második nagy csoport 1952 tavaszán Zala, Somogy, Baranya megyékből, és a nyugati határsávból érkezett. A harmadik és egyben a legnépesebb 1952. július másodikán éjjel Szegedről, Szeged környékéről, és a határsáv Csongrád megyei részéből érkezett. Kb. 500 fő.

Július második felében került sor egy horvát falu kitelepítésére. A Dráva mellől, Lakócsáról két ízben telepítettek ki embereket. 1950. június 23-án két családot Polgár-Lenintanyára, és 1952. július 28-án öt családot Ebesre. A papot és a kántort is elvitték, de a papot nem Ebesre, hanem valószínűleg internálótáborba vitték. Ezzel kapcsolatban nincs megbízható forrásunk. A visszaemlékezések szerint ezen a napon hoztak el egy lakodalmas menetet menyasszonyostól, örömszülőktől kezdve a muzsikás cigányokig mindenkit. A menyasszonyi ruha és cipő eléggé alkalmatlan volt a mezőgazdasági munkákhoz. Szép lassan felduzzadt a létszám, a kötelező rendőri jelentések szerint a hortobágyi táborok között az egyik legnépesebb lett.

A tábor összetétele körülbelül így oszlott meg: értelmiségi volt a szegediek nagy része, orvos, ügyvéd, könyvtáros, bíró, sőt színésznő és polgármester is. Kiskereskedők, vendéglősök, kulákok inkább a jugoszláv határ közeléből, katonatisztek és közigazgatási emberek a városokból, illetve nagyobb falvakból kerültek az ebesi zárt táborba. Iparosok, egyszerű kétkézi munkások is szép számmal voltak jelen. Eredeti lakóhelyük a bácskai határsávfalvak Mohács és Kelebia között, Baja és környéke, Zala–Somogy–Baranya határsáv, a Dráva menti falvak: Lakócsa, Babócsa, Szeged és környéke. Ez utóbbi „szállítmány” már a második volt, az első 1950-ben Tiszaszentimrére, a 9. tanyára hurcolták. Válogatás nélkül magyar, horvát, szerb, bunyevác, zsidó, vend vagy sváb került be a marhavagonba.

Elhelyezés

A telepések létszáma 316 fő. A telep november végén létesült, így kezdeti nehézségekkel küzd. Az elhelyezés zsúfolt, az iskolaköteles gyermekek részére alkalmas helyiség nincs. Ideiglenes megoldásként legalább egy 100 személyes barakkot kellene felállítani, így felszabadulna egy helyiség, mely alkalmas lenne tanterem céljára. A telepések élelmezési nehézségekkel küzdenek, aki dolgozni jár, azt az állami gazdaság étkezteti. A nemdolgozók pedig még az otthonról hozott élelmet fogyasztják. Közös konyha felállítása most van folyamatban, a konyhához szükséges felszereléseket az állami gazdaság biztosítja. A gazdaságvezető kijelentette, hogy a téli hónapokban csak kb. 50-60 embernek tud munkát adni, márciustól kezdve azonban az összes munkaképest foglalkoztatni tudja. A nemdolgozók téli eltartási költségeit a gazdaság magára vállalja, és majd a jövő évi keresetükből levonja. A telepések orvosi ellátásáról a debreceni városi tanács egészségügyi osztálya gondoskodik. A telepések őrzését 9 rendőr elvtárs látja el. Az ellenőrzés során részükről szabálytalanságot nem észleltem.

1951. december 20-án.

Hetényi Béla rendőrhadnagy⁵

A tábor igen nagy kiterjedésű volt. A lakóhelyek egymástól elég messze estek. A rendőrségnek használt Nagy Béla tanya udvarán katonai sátrakat állítottak fel, mivel az ott lévő istálló, tyúkól, disznóól, a kondás lakása, valamint a szecskázó már megtelt. A pockos tanya nevét a területén élő és élősködő patkányokról kapta. Ezt az épületet később ki kellett üríteni, mert összedőléssel fenyegetett. Az állami gazdaság központjához közel egy befejezetlen kocsiszín volt a „telepések” lakóhelye, és egy juhhodály, amelyben a később odaérkező zalai emberek kaptak helyet. Laktak még a Balog tanyán is, a Babalakban is. Később a lebontott tanyák anyagából tőpusterv alapján készült kétszobás házakat kellett építeni, természetesen vályogból, és természetesen saját kezűleg. Minden ház-

⁵ MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369 (a szerk.)

ba négy család költözhetett be, és az építkezésekhez felhasznált anyagok árát a fizetésből szigorúan levonták.

A tábor nem volt dróthálóval és szögesdróttal körülkerítve. Az őrzésről a rendőrök gondoskodtak, akik állandóan cirkáltak kutyaikkal a telep körül. Szökéstől nem kellett tartani, hiszen mindenkinek a családj is a táborban volt, nem volt hová elszökni. A rendőrség szervezetileg a Debreceni Megyei Rendőrkapitánysághoz tartozott, minden hónapban jelentést kellett tenni a táborbéli állapotokról, a táborlakók hangulatáról.

Az állami gazdaság igazgatója volt a tábor polgári vezetője, név szerint Rác elvtárs. Ő mondta meg, hogy mikor milyen munkát kell elvégezni. A telepesek vezetői, akiket nem lehet tudni, hogy kik és miért éppen őket választották, Krommer és Sajgó voltak.

Szabad munkavállalókkal nem lehetett kapcsolatot teremteni. Eleinte félték tőlük, mert elhíresztelték a faluban, hogy ezek (mármint a telepesek) kémek, titóisták, embercsempészek stb., és meg is fenyegették őket, ha a telepesekekkel szóba álltak. Később már az együttérzésüket lehetett észrevenni, rájöttek, hogy ezek dolgoz, szorgalmas és nagyon ügyes emberek.

Térkép a szálláshelyek bejelölésével⁶

⁶ Készült Nyíri Sándor szüleiével és testvérével Szegedről kitelepített, akkor 16 éves táborlakó jegyzeti nyomán.

1. Kövesút csak a vasútállomástól az állami gazdaság központjáig tartott. Mi építettük 1952 őszén. Kubikos munkát végeztünk. Amikor 1952 júliusában megérkeztünk, még nem volt meg, földúton volt a közlekedés. Később meghosszabbították a szovieti útig.

2. Az állami gazdaság központja. Az állomásról ide hoztak bennünket az érkezéskor. Nyitott fészerben voltunk elhelyezve. Egy embernek 70 centiméter hely volt kijelölve. Érkezésünk utáni nap itt tartotta Borsi táborparancsnok a fogadó beszédét, amelynek lényege az volt, hogy maguk itt fognak dolgozni és megdögleni.

3. Ez egy kis tehenészet volt. Kb. 100 db előhasi üsző, és vagy 6 db bika volt itt elhelyezve. A Magyar fiúkkal voltunk itt a gondozók 1952–1953 telén. Itt volt az az ökrösfogat is, amelyen egyszer a silőgödör mélyére utaztunk, mert fordítva utasítottuk az ökröket a kanyarodásra.

4. Itt volt a nagy tehenészet, a tejfeldolgozó. Mellette volt egy kétemeletes magtár (azt hiszem, az még a mai napig is áll). 1953 nyarán az aratáskor ide szállítottuk a learatott, illetve kicsépeelt gabonát vontatóval. Mindig a második emeletre kellett a zsákokat felvinni. Amikor a legfelső szint megtelt, akkor csövön leengedték az első emeletre, vagy a földszintre. Újra a második emelet következett a zsákokkal.

5. Az általunk épített „falu” kb. 25-30 ház lehetett ott. Mi a Magyar családdal voltunk egy házban.

6. Vasútállomás.

7. Az erdőgazdaságnak volt itt egy csemetekertje. Azért emlékezetes, mert az irodában volt egy kis könyvtár is. Titokban jártam oda, és adtak nekem kölcsön könyvet, biztosan sajnálatból.

8. Nagy Béla tanya. Itt volt a sátoztábor, ahol addig laktunk, amíg el nem készült a ház, ott volt a rendőrőrs is meg a konyha.

A táborok területén végzett központi ellenőrzés 1952. március 25-én a következő megállapításokat tette:

A megyei kapitányság egy 100 személyes barakk felállításával a telepések elszállásolását lényegesen megjavította. Ez a telep a múlt év decemberében létesült, és a csökkent téli kereseti lehetőségek miatt a telepések közétkezése még igen gyenge. Az orvosi ellátás megfelelő. A telepések okmányait itt is a rendőr elvtársak szabálytalanul és gondtalanul kezelték. A megfelelő utasítást az okmányok rendezésére kiadtam. A telepések leadott kerékpárjai, és rádióinak elraktározását az őrsparancsnok elvtárs helyesen oldotta meg, és azokról pontos leltárt készített. A csomagok és levelek ellenőrzése helyesen történik. A telepésekről felfektetett nyilvántartás jó. Különösebb szabálytalanságot nem észleltem.

Általános észrevételek:

Megállapítottam, hogy az összes telephelyen az állami gazdaságok nem biztosítanak a telepések részére olyan minimális keresetet, amely biztosítaná a telepések megfelelő ruházattal és élelemmel való ellátását. Helyes intézkedés volt az állami gazdaságok részéről, hogy folyó hónapban telepenként 10-15 hold földet bocsátott a telepések rendelkezésére háztáji gazdálkodás céljára. Ezekben a földeken a gazdaság által nem foglalkozta-

tott csökkent munkaképességű telepesek a közgazdálkodás számára fognak főzelék és zöldségféléket termelni, és így jelentősen megjavulhat a telepesek élelmezése. Ugyanakkor az eddig nem dolgozó személyeket is bevonják a termelésbe. Megállapítottam azt is, hogy az állami gazdaságok nem rendelkeznek egységes utasítással vagy szabállyal, mely megszabná, hogy mik a feladataik és kötelességeik a telepesekkel elhelyezésével, munkáltatásával és anyagi szükségleteinek ellátásával kapcsolatban. Az ellenőrzés során azt is megállapítottam, hogy az állami gazdaságok a hátralekös munkabérek a telepesek részére f. hó elején kifizették.

*Budapest, 1952. március 25. Horváth László r. fhdgy.,
Márfi István r. őrnagy, Hetényi Béla r. hadnagy⁷*

A tanyák a volt tulajdonostól kapták a nevüket, de volt rá példa, hogy a jellemző névvel maguk a „telepesek” nevezték el. Így a Pockos tanya a rengeteg patkányáról lett híres. Nagy Béla tanya, Vértés tanya, Ménesi tanya, Faragó tanya, Kis Balog tanya, Babaliget, Kovács tanya, vagy a tehenészet és az új telep. Az állami gazdaság központjában is lakott egy-két család.

Pockos-tanya

Ez a tanya két épületből állt, egyik a lakóház volt, a másikat istállónak használták. Mind a két épület majdnem romos állapotban volt, a lakóháznak nem volt zárható ablaka se csukható ajtaja. A másik épületben jászol is volt, ablak viszont nem, és mind a kettőnek döngölt föld volt a padlója. Annyira rossz állapotban voltak az épületek, hogy a benne lakók nagyon féltek attól, hogy egy zivatar, vagy jégeső rájuk borítja a tetőt. A patkányok szabadon járkáltak a földön alvók között, és mindent megrágtak. Teljesen lehetetlen volt bármilyen élelmiszert eltenni, mert azonnal felfalták az éhes vadállatok. Nem véletlenül féltek a pockos tanya lakói a heves nyári zivataroktól, mert egy kánikulai nyári napon hatalmas széllel, dörgéssel, villámlással megjött a vihar. Az ott lakó rabok összes ruháját, takaróját eláztatta az eső, mert akadálytalanul ömlött be a tetőn a víz a jéggel együtt. Nem lehetett az udvarra sem kimenekülni, mert ott akkora sár lett, hogy egy lépést sem lehetett tenni.

Ezért azután az egész pockos tanyát kiürítették, és a benne lakókat szétszórták több tanyába.

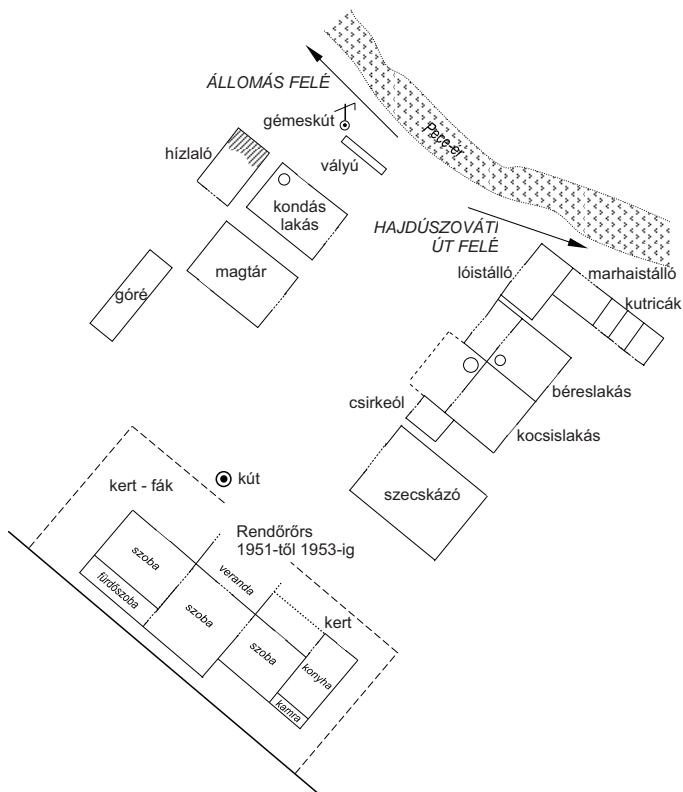
A legtöbben a Pockosról a Nagy Béla tanyába kerültek, ahol ezzel nőtt a zsúfoltság. A pockos tanya lakói voltak többek között: Renkó Péterék (4 személy), Ánó néni (2 személy), Jeszenszky Zoltánék (4 személy), Halmai Barnáék (2 személy), Zádor Aladárné (2 személy), Zalából egy fiatal ember, Fodor Ignácék (2 személy), egy kocsisgyerek, Janki József, Moldoványi Lászlóék, Kovács De-

⁷ MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012 (a szerk.)

zsőék, Decker Józsefék, Dezsényi Pálék, Tölgyesi Gézáék, és Bruckner Elemérék, Molnár Adorjánék, Merrlei Tiborék (Zádor Aladárné, Karvas Etelka adatai alapján), Csótiék.

Nagy Béla-tanya

A rendőrség a Nagy Béla tanyában volt. A tanya egy módos debreceni polgár háza volt. A ház szépen megépített, fürdőszobás, háromszobás épület volt. A ház körben drótkerítéssel volt bekerítve, a kert virágzó rózsatövekkel volt beültetve. A ház előkertjében szép nagy fenyőfák sorakoztak, amelyek már messziről látszóttak. A kapu előtt egy ún. „Norton” kút adta a vizet a fürdőszobához és a konyhához. A kerítés mellett végig orgonabokrok zárták el a belátást a kíváncsi szemek előtt. A bejárati ajtó mögött zárt veranda volt, amelyhez néhány lépcső vezetett a kertből.

Nagy Béla-tanya
özv. dr. Nagy Béláné adatai alapján

A három szoba közül az egyik volt a verőszoba. Ezt használták a rendőrök a rabok esetleges vagy kitalált rendzavarásainak megbüntetésére.

A ház előtt tágas udvar volt, amelyen katonai sátrak álltak, és ezekben a sátrak mindegyikében két-két család lakott (általában 6 ember). Az udvar egy kicsit lejtett a gémeskút felé, ahol széles vajú állt az állatok itatására. Szembe fordulva a ház bejáratával jobb kéz felé a kapás lakása állt. Ez egy kb. 20-25 négyzetméteres ajtóval és ablakkal ellátott földes padlójú, egy helyiségből álló ház volt. Közvetlen mellette állt még egy épület, amelyet magtárként használt a régi tulajdonos.

A két épülettel szemben volt a tyúkól, és a deszkából épített pajta. Az udvar állomás felőli oldalán voltak a disznóólak, és mellette a kondáslakás. Az épület-együttes előtt húzódott a nyáron teljesen kiszáradó Pece ér.

Ezekben a melléképületekben tömegszálláson sok száz ember lakott, egészséges és beteg, öreg és fiatal. Később egy nagy fabarakkba költözött be 80 ember, amely fabarakk azelőtt a dohány szárítására volt használva. A kapás⁸ lakását kivéve, egyik házban, illetve helyiségben sem volt fűtési lehetőség.

A Pockos tanyáról áttelepítettek és a már régebben a Nagy Béla tanyán lakók neveinek a felsorolása hiányos.

Babaliget

Az állami gazdaság területén egy kis kastélyhoz hasonlító sárgás-rózsaszínű épület volt a Babalak. A nevét a formája és a színe miatt kapta, kissé romantikus lépcsővezetett az oszlopos bejáratához. Az egész épület nem volt nagy, talán 80-100 négyzetméternyi lehetett. A kertje már teljesen tönkre ment, és kerítés sem volt körülötte. A pincéjének rácsos ablakai voltak, ahol a gazdaság a burgonyát és a hagymát tárolta. Az elhurcoltak előtt a gazdaság a szabad munkavállalóknak adott itt szálláslehetőséget. Az ötvenes években azonban már csak kizárólag rabok voltak a lakói.

Kovács-tanya, Vértesi-tanya, Ménestanya, Faragó, Kis Balogh-tanya

Mind az öt a valamikori tulajdonostól kapta a nevét. Ezek a tanyák a parasztság életvitelére voltak alkalmasak, állattartásra, földművelésre. Valamennyi tanyán gémeskút szolgáltatva a vizet, és egyöntetűen egy lakóházból és több melléképületről álltak. A lakóházban épített kemence volt, míg a melléképületekben a célnak megfelelően jászol, vagy tyúkolt tartására való létra, kukoricagóré. Ebbe az öt tanyába helyezték el azokat, akik a legelső transzporttal érkeztek Ebesre.

⁸ A kapás = lakhatásért a gazdaságban kiegészítő munkát végző személy.

A tehenészet egy hosszú istállóból állt, és egy bikaistálló volt mellette. Az előhasi teheneket kihajtották tavasszal a pusztára, és csak Szent Mihály napján hajtották be az istállóba az állatokat. Az istálló két végén nagy ajtó volt, mind-egyik jászol mellett erős vaskarikához kötötték a meglehetősen nyugtalan állatokat, amelyek hozzászoktak a szabad élethez, és most nem szívesen maradtak benn a sötét épületben. Amíg az állatok kinn legeltek a szabad pusztán, addig az úgynevezett telepesek laktak a helyükön. Ősszel kellett a hely a marháknak, így hát ki kellett költözni az istállóból.

A tehenészet mellett a gépállomás és a hajdúszováti út mellett a gazdaság kijelölt egy üres területet, ahol egy új telepet akartak létrehozni. Ezen a területen házhelyeket jelöltek ki, és tőpusterv szerinti házak építését rendelték el. Az építőanyagot a gazdaság területén lévő tanyák lebontásából lehetett megvenni, és saját kezűleg kellett építkezni.

Loós Lajos tanyáján

Rendőrakisérettel kivonult a bontóbrigád a Kornyo felé vezető földútra. Az egyik háznál megálltunk, és vártuk a parancsot. A tehén még ott legelt az árokparton, a tanya be volt zárva. Azonnal el kellett kezdeni a bontást, így szólt a parancs. Szerszámunk nem volt, csak az, amit a még lakott tanyán találtunk.

Elkezdtük a bontást. Dél körül megjött a tanya gazdája, és kegyetlen szitkokat szórt felénk. Átkozott bennünket és mindennek elmondta a bontó brigádot, míg az egyik férfi oda-ment hozzá, és mély részvéttel csak annyit mondott neki, hogy a mi otthonainkat is ugyan-így megsemmisítették, elvették. Addigra már az egész brigád sírt, és letette a szerszámot a kezéből. A rendőr ordíthatott, toporzékolhatott, senki nem hallgatott rá.

Ablakot és ajtót szintén a bontásból lehetett venni, tetőácsolatot és cserepet pedig igényelni kellett. A baj csak az volt, hogy az igénylésre nem jött meg időben az építési anyag, és a felhúzott vályogfalak az őszi eső eleredésével veszélybe kerültek, több helyen össze is dőltek. Néhány ház elkészült, tető is volt rajta, de ablak és ajtó nem mindegyiken. Üveg egyáltalán nem volt. Az építkezés nagyon drága dolog volt, mert meg kellett fizetni a bontási anyagot, az igényelt anyagot, az építkezésen dolgozó családtag kiesett keresetét, és közben beköszöntött a tél is, a ruházkodás sem volt megfelelő. A házak tőpusterv szerint épültek. Az épület hossza 8 méter, szélessége 4 méter lehetett. Egy ajtón belépve kis előtér, majd két irányban egy-egy ajtón át a két lakószobába lehetett jutni. Az ablak az épület két keskenyebbik oldalán volt. A szobákban a kemencének kialakítható hely az előtérből lett levágva. Nem mindenki épített kemencét. A kémény az épület közepén helyezkedett el.

Bánatfalva látképe a szováti út felől

Munkavégzés

Az állami gazdaság területén, sőt néha még másik gazdaságban is kötelező volt a munka minden munkaképes embernek. A mezőgazdasági munkák kora tavasztól késő őszig tartottak, télen viszont nem tudta foglalkoztatni a gazdaság a telepeseket. Ez nagyon nagy baj volt, mert az elvégzett munka után járt a bérezés, és a családos emberek, különösen ahol öregek és kis gyermekek is voltak, nem tudtak miből megélni. A bérezés a lehető legalacsonyabb volt, szezonban is akadozott a kifizetés, nem volt pontos és sokszor elmaradt teljesen. A napi kereset nem haladta meg a napi élelmezés árát.

Annak ellenére, hogy az ellátás, illetve a munkabér nem volt biztosítva, béke-kölcsönt kellett jegyezni. Ezt levonták a keresetből..

A ledolgozott napokat a biztosítási igazolványba ragasztott bélyegekkel kellett igazolni.

AGUSZTUS	Szeptember	OKTÓBER	16	NOVEMBER	16	DECEMBER	16
1	1	1	17	1	17	1	17
2	2	2	18	2	18	2	18
3	3	3	19	3	19	3	19
4	4	4	20	4	20	4	20
5	5	5	21	5	21	5	21
6	6	6	22	6	22	6	22
7	7	7	23	7	23	7	23
8	8	8	24	8	24	8	24
9	9	9	25	9	25	9	25
10	10	10	26	10	26	10	26
11	11	11	27	11	27	11	27
12	12	12	28	12	28	12	28
13	13	13	29	13	29	13	29
14	14	14	30	14	30	14	30
15	15	15	31	15	15	15	31

SZAKSZERVEZETI TÁRSADALOMBIZTOSÍTÁSI KÖZPÖ	
Bélyeglap az 195...évre	
18—60 életév közötti gazdasági munkás részére	
Törzsszáma: <input type="text"/>	
neve: <u>Baranyi Antal</u>	
születési ideje: <u>1924</u> év	
anya neve: <u>Baranyi</u>	
igény jogosult gyermekek száma: <u>1</u>	
munkatípusa: <u>1 k. földművelő, 1 k. földművelő</u>	
lakóhelye: <u>Ebri Állami Gazdaság, Debrecen</u>	
P. H. <u>4</u> társadalmi	
Az 195...évre...napra rovatott le bélyeg	

Bélyeglap

A mezőgazdasági munkákat el kellett végezni. Aratás és cséplés, szelektálás és kapálás, répaszedés és trágyaszórás, borsónyűvés és lucernacséplés, kaszálás és minden más, ami az állami gazdaságban elvégzendő volt. Aki nem bírta a munkát, az a többiek segítségére szorult, mert annak élrelémezés nem járt.

Az Ebesi Állami Gazdaság központja és irodája a gazdaság adminisztrációját intézte, munkaügy és bérelszámolás is ott történt. A szabad munkavállalókat szép lassan elküldték, és csak a gazdaság vezetői, a munkavezetők és egy-két szabad munkavállaló maradt. A munkavégzéshez minden munkafázisnak meghatározott összeg állt rendelkezésre, és a napi norma forintban történő megjelenítésére. Ez az úgynevezett norma a rabok számára átláthatatlan volt, előre soha senki nem tudta, hogy azt a munkát mennyiért végzi.

A munkahelyek elég távol estek a lakóhelytől. A környői határ 8-10 kilométernek is tűnt, mert gyalog kellett megtenni az utat oda és vissza. Ezekre a távoli munkahelyekre rendőri kísérettel kellett menni. Sokszor a hőségben kilométerekre is gyalogolt a munkacsapat, a rendőrök lóháton kísérték. A rabok nemcsak az állami gazdaság területén dolgozhattak, hanem időnként másik állami gazdaság területén végeztek munkát. Ilyen volt például a földesi területen végzett répaszedés, a debreceni erdőgazdaságnak végzett favágás, vagy az útépités. Ezeken a munkaterületeken a kölcsönadott rabokat ugyanúgy rendőri felügyelet mellett kísérték a munkahelyekre, mint az ebesi állami gazdaság területén.

A gazdaság igen alacsony bért fizetett. Ebből nem lehetett megélni, azaz kifizetni a napi ellátásért a 6 forintot csak akkor, ha a család minden tagja dolgozott. Azonban ahol gyermekek voltak, vagy munkaképtelen öregek, ott nem volt elég a kereset. A gazdaság többször késve fizette ki a béreket, és ez óriási bonyodalmat okozott főleg a nagycsaládosoknak, mert eladósodtak. Az aratásért, borsónyűvésért, cséplésért, búzaszelektálásért kapott bér aránylag jobb volt, a répaegyelés, répaszedés vagy kapálás viszont nem. A béreket dekádönként, azaz 10 naponként számfejtették.

Kötelező volt a munka. Semmiféle kifogással, vagy betegséggel nem lehetett a táborban maradni. Az öregek, munkaképtelenek és a gyermekek maradhattak csak a táborban.

Nyíri Sándor

Az állami gazdaság teljesen körülfárt egy kb. 600 holdas facsemetekertet. Oda is jártunk dolgozni. Vezetője egy Ferenc József nevű szabad munkavállaló volt. Itt elég rendszeresen fizettek, és ebédet is adtak. Jellemző a gazdaság vezetésére, hogy innen a csemetéket Szombathelyre kellett szállítani, azok pedig ide küldték vissza vasúton. A szedés, szállításküldés hetekig is tartott, és az alatt a fák tönkrementek, elszáradtak. A fele sem maradt meg, de a statisztika ezer meg ezer hold erdősítést hazudott, és így papíron az országos erdősítési tervgazdálkodásnak eleget tett a gazdaság.

Ács Józsefné

Répaszedés, gyapotszedés, rizsaratás stb. Nem a munka tette nehezzé az életünket, hanem az éhség és a hideg tyúkól. Férjem a tehenészetbe ment dolgozni, azt gondolta, hogy a fejésből pár deci tej jut nekünk, de annyira ellenőrizték, hogy semmi sem jutott. Mindenki elkeseredett, ideges volt. Naponta ezt hallottuk: – Haza nem mehetnek, innen csak a sárga földbe lesz az otthonuk.

Férjem vigasztalta a társakat: „Nem lesz ez úgy, ahogy mondják, vége lesz ennek is, örökké semmi sem tart”. Sajnos a szobatársak között voltak besúgóok. Amikor besötétedett, felmentek az őrsre, és elmondták, hogy ki mit mondott. Az uramat gyakran felhívták, ilyenkor kutyákkal leteperték, és agyba-főbe verték, a fogát kiütötték. Véresen jött le az őrsről. Ez igen sokszor megtörtént.

Ellátás

Az ellátás központilag történt. Az állami gazdaság kocsijával szállították ki a földeken dolgozó embereknek az ebédet, a reggelit és a vacsorát a szálláshelyen kapták. A reggeli minden napüres feketekávé volt, naponta 40 dkg kenyér járt, ezt a reggelivel meghozták. Az ebéd rendszerint egy híg levesből és főzelékből, vagy főtt tésztából állt. A vacsora mindig leves volt, rendszerint krumpliból vagy marharépból készítették. Később megengedték, hogy az egyik Nagy Béla tanyai csirkeólban egy kis üzletet nyissanak a telepesek, ahol természetes pénzért cigarettát, szappant, gyertyát és néha lisztet és sót is lehetett venni. A beszerzést rendőri kísérettel egyik telepese társunk, Józsa végezte.

Iskola

Az iskoláskorú gyerekek oktatása nagy gondot okozott, főleg a tábor vezetésének és a szülőknek, mert körülbelül száz 6-14 éves iskolaköteles gyermek volt a táborban. Nem volt iskolaterem és egyéb felszerelés sem. A rendőri jelentésben az iskolák felszerelését sürgeti. Az állami gazdaság nem hajlandó a tanító bérének a kifizetésére, ezért a rabok maguk választották ki a tanítót, és fizették a bérét. Az iskola a Nagy Béla tanya kondáslakásának a kamrájában kapott helyet. Ennek ellenére az iskolai oktatás nem volt megfelelő, bár a gyermekek bizonyítványt kaptak az év végén. A felszerelés hiányos volt, a „tanterem” kicsi. Minden korosztály egyszerre vett részt a foglalkozásokon. A kiállított bizonyítványokon Földi Józsefné aláírás szerepel.

A tanterem előtti szabad területen játszottak a kisebb gyerekek. Természetesen ők is a felnőttek világából vették az ötletet a játékaikhoz. Szólássá vált az egyik, az életből elesett mondásuk: – Én vagyok a tőjzs, te vagy a Zsiga. Zsiga, hajtsd ki a népet a jépába! És a Zsiga bizony kihajtotta a népet a répába.

Később a Sarkadi tanyában is működött egy iskola a telepesek gyerekei számára. Itt egy fűzős irattartót találtak az 1960-as évek végén, melyre a „Telepes iskola iratai jelzés volt írva. Az irattartó tartalma a következő: egy darab iktatókönyv 1953. évre, két darab felvételi napló 1952/1953 és 1953/1954 tanév, nyolc darab statisztikai osztályösszesítő 1952/1953 évről, első osztálytól 8. osztályig, egy darab anyakönyv 1953. január 31-én megnyitva és 1953. június 17-én lezárva.”

A felvételi naplóba 1952/1953 tanévre 109 tanköteles korú tanulót jegyeztek be. Öt tanuló kimaradt, négy elköltözött, egy tanulónál 1953 II. 1-jétől a táborvezetőség engedélyével munkába állt, kimaradt. A tanulók összlétszáma: 99 fő. Az anyakönyvbe bejegyzett tanulók közül 85 magyar, 7 bunyeváv, 6 szerb és 1 vend anyanyelvű volt. A magyar anyanyelvű tanulók 46 helyről kerültek Ebesre.⁹

Az öttagú Paragi családban az édesanya betegsége miatt nem dolgozhatott, ezért a két nagyobbik fiú, ifj. Paragi Antal 1952-ben 11 éves volt, Sándor 13 éves, vállalt munkát. Az iskolai bizonyítványban a Paragi fiúkat a hatodik, illetve a hetedik osztály ismételtsére kötelezik, mert a munka mellett nem látogatták az iskolát. A legfiatalabb fiú Ferenc, szintén dolgozott az állami gazdaságban. A gyerekeket vízhordásra, répaegyelésre, gyomlálásra irányították az állami gazdaság területén.

⁹ Haja, 1996, old. 181.

[illegible]

Egészségügy

Az egészségügyi ellátást dr. Balla végezte, aki havonta egyszer, később havonta kétszer rendelőt tartott az egyik egészségháznak kinevezett tyúkólban. Az általa megvizsgált betegeknek receptre gyógyszert írt fel, azonban a vények kiváltására várni kellett sokszor hetekig, mert csak rendőr válthatta ki egyben az egészet. A higiénés állapotokra jellemző, hogy egyetlen fürdő-tisztálkodó helyiség nem volt az 1071 ember számára. Az ásott latrina két részre volt osztva zöld ágakkal, férfi és nő használatára külön-külön. Kórházba is kerültek betegek, sőt a debreceni klinikára is egyesek. Rendőri kísérettel kellett bemenni, és vissza is jönni a kúra végén. Gyermekek születtek, akiket 10 napos korukban be kellett hozni a táborba. Ellátásuk azonban nem volt biztosítva, mivel tejet nem lehetett kapni a részükre. Haláleset is volt. Nem bizonyított, csupán az emlékezetre hagyatkozva nyolc ember halt meg, akiket ismeretlen helyre temettek. A temetésekre senki nem mehetett el. Öngyilkosság is fordult elő. Jeszenszky né Jelic, aki szerb származású volt, egy Polgár nevű munkavezetőt okolt utolsó szavaival a haláláért, mert gonoszságával öngyilkosságba kergette az éjszakai munkában kimerült asszonyt.

Egészségügyi Minisztérium

Szigorúan titkos

Kitelepített személyek kórházi ápolásának szabályozása.

Szám: 00197/1953/ III. 2.

Békés, Borsod, Heves, Nógrád, Pest, Szabolcs, Szolnok megye tanácsa és budapesti városi tanács végrehajtó-bizottsága egészségügyi osztálya vezetőjének, a Debreceni és Budapesti Orvostudományi Egyetem Dékánjának, és a fenti megyékben az egészségügyi miniszter közvetlen felügyelete alá tartozó valamennyi kórházigazgató főorvosának. Székhelyén.

A kitelepített egyéneknek és családtagjainak fekvőbetegségük esetére történő gyógykezelését az alábbiak szerint szabályozom:

1., 2., 3. A kitelepítetteket és hozzátartozóikat szakorvosi vizsgálatra a körzeti orvos csak a helyi illetékes rendőrhatalóság előzetes hozzájárulása alapján utalhatja be. A kitelepített egyént életveszélyességi sürgősségtől eltekintve a körzeti orvos vagy szakorvos fekvőbeteg gyógyintézetbe csak a területileg illetékes megyei rendőrkapitányság előzetes hozzájárulása alapján utalhatja be. A fekvőbeteg gyógyintézetek előzetes rendőrkapitánysági engedély nélkül kitelepítetteket életveszély megállapíthatósága esetén nem vehetnek fel.

4. A fekvőbeteg gyógyintézetek igazgatói kötelesek minden életveszély sürgősség alapján a kórházba felvett kitelepítettéről a megyei rendőrkapitányságot a felvételtől számított 12 órán belül értesíteni, és az esetleges kiszálló rendőrorvosnak a kitelepített egyén megvizsgálásánál a legmesszebbmő támogatást megadni.

Ács Józsefné

A rossz táplálkozás miatt legyengült szervezete tüdőgyulladást kapott. Orvost csak ritkán engedtek be a táborba, egy hónapban egyszer, később sűrűbben, akkor is rövid időre. Rendőri segédlet mellett lehetett az orvosnak működni. Debrecenbe az sztk.-ba csak kevesen juthattak be. Amikor én is legyengültem, próbáltam én is, hátha bejutok. A bajai kórházból volt egy zárójelentésem, életveszélyes operáción estem át, és további kímélő életmódot javasoltak. Amikor már vesemedence-gyulladás is fellépett, akkor az orvos mutatta a politikai főnököknek a véres vizeletemet, és így sikerült a debreceni rendelőintézetbe kerülnöm. Mikor kiadtak az orvosnak, a rendőr megmondta, hogy intézetbe „telepest” beutalni nem lehet. Az orvos azonban úgy döntött, hogy mégis beutal kórházba. Így kerültem rendőri kísérettel oda. Nagyvizit volt, Konksek főorvos tartotta, a folyosón összetalálkoztunk a vizitáló orvosokkal. A 20 éves rendőr odaállt eléje, aki engem kísért, és köszönt. „Szabadság. Hoztam egy beteget, úgy vigyázzon rá, hogy meg ne szökjön, én nap mint nap ellenőrizni fogom. Ki nem mehet, feketén nem írhat, látogatója nem lehet. Megértette?” A főorvos erre így válaszolt: „Maga ide nem jöhet ellenőrizni, mert ez nőgyógyászat.” A rendőr mérgesen válaszolt, parancsoló hangon mondta: „Ha meggyógyul, értesítsen ki Ebesre, és jövök érte. Szabadság.” Az intézet vezetője nem akart „haza” engedni, mindenki mellettem volt. Rendőri kísérettel vitt az utam vissza az ebesi tyúkolba.

Kapcsolat a külvilággal

Csomagot és levelet eleinte nem, később lehetett küldeni a telepéseknek, minden hónapban egy ötkilós csomagot, és egy levelet. Minden rendbontásért levél, illetve csomagelvonás volt a büntetés. Az otthon maradottakkal a kapcsolatteremtés nagyon nehezen indult. Engedélyezték, hogy egy nyílt levelezőlapon értesítsék a közvetlen hozzátartozókat arról, hogy hol tartózkodnak, mi az új címük. A lap nem tartalmazhatott olyan dolgokat, amelyek a tábor körülményeire, vagy a bánásmódra vonatkoztak, mert azt nem engedték elküldeni. A cenzúrázást maguk Borsiék végezték.

A befelé jövő válaszleveleket erősen cenzurázták, és ami egy kicsit is gyanús volt, azt fekete tussal áthúzták. Ilyen téma volt a politika, vagy a táborban történt esemény, amelyről tilos volt írni a kinti hozzátartozóknak. A cenzúrázás jó móka lehetett a számukra, és az „ellenőrizve” bélyegzőt olyankor is használták, ha ezzel vallási meggyőződésüknek adhattak nyomatékot.

Ellenőrzött levelezőlap

A szenvedő Krisztus a tövisszalorúval és az ellenőrző bélyegzővel

Eleinte nem engedélyezték az otthonról küldött csomagot sem, később azonban már beengedtek, főleg karácsony környékén, több élelmiszer csomagot. Természetesen minden egyes batyut, kosarat, dobozt felbontottak, átvizsgálták, a kalácsot, süteményt feltörték, a fogkrémet a tubusból kinyomták, a szeszesitalokat azonnal elvették. A csomagokat az otthoniak erejükön felül küldték, hiszen otthon sem volt ennivaló. Az élelmiszer többször megromlott, mert nem adták ki azonnal a csomagokat, hanem összevártak egy mennyiséget, és egyszerre lehetett érte menni az órsre.

Látogatót nem lehetett fogadni. A látogatáshoz a debreceni rendőrkapitányságon kellett engedélyt kérni, azonban nem adtak egyetlen esetben sem. Egy-két esetben titokban találkoztak a rabok a hozzátartozóikkal, ám ez egyáltalán nem volt veszélytelen. A környékbeli parasztemberek sokszor segítettek abban, hogy az odautazó családtag, rokon tudjon találkozni a rokonával. Nem kell külön hangsúlyoznom, hogy ez mit jelentett mind a két félnek. Soha el nem múló hálával gondolunk most is ezekre a jólelkű honfitársainkra.

Rádió nem volt, természetesen híreket nem hallottunk. Mégis, nem lehetett tudni, hogy honnan, de eléggé jó értesüléseket szereztünk a világból. Egy-egy szabad munkavállaló nem törődve a rendőri tiltással, elmondta, hogy mitől hangos az ország. A félrehallott hírekből és a természetes szabadság utáni vágyból adódóan elég sok kacska, azaz rémhír is terjedt el a táborban. Az egyik ilyen „hír” volt, és elég sokáig borzolta a kedélyeket az, hogy visznek minket a Szovjetunióba.

Bánásmód

Már a fogadtatás sem volt a legbarátságosabb. Odaérkezéskor azonnal meglehetősen goromba stílusban közölte Borsi Sándor törzsőrmester az összegyűlt rabokkal a tilalmakat és a feladatokat. Megtudtuk, hogy mi ezt a helyet életünk végéig nem hagyhatjuk el, itt fogunk megdöglenni. „A hó alól is ki fogják a füvet kotorni, mert különben éhen halnak, – mondta a szigorú hangú Borsi. A tábort elhagyni tilos. A szabad munkavállalókkal beszélgetni tilos. Egyik tanyáról a másikra átjárni tilos. Levelezni az otthoniakkal tilos. Rádiót hallgatni, újságot olvasni tilos. Mindenféle rendzavarás súlyos következményekkel jár. Viszont kötelező az állami gazdaság területén dolgozni az onnan kijelölt munkavezetők utasításai szerint. Az ott megkeresett pénzt a közös konyha által főzött ételmezésre kell fordítani. Mindezt sűrű és válogatott káromkodások közepette mondta el, és utasította az embereket, hogy az irataikat, igazolványaikat kivétel nélkül adják át. Aki esetleg fényképezőgépet vagy kerékpárt, netán írógépet hozott volna el magával, azt is adja át azonnal. Az iratok között volt kinek-kinek a végzettségét igazoló okirat, a lakásbejelentő, esetleg a katonai igazolvány és természetesen az az irat is, amelyet a kitelepítés éjszakáján adtak oda a családfőnek az ÁVH-sok. Egy-egy lopva megőrzött kitelepítési határozat maradt meg mindössze. A rendőrileg őrzött területet elhagyni nem volt szabad, tilos volt a tanyák közötti kapcsolattartás. Aki a szabályokat megszegte, komoly büntetésre számíthatott, verésre vagy elvonásokra (levél, csomag).

Ács Józsefné

Sajnos a szobatársak között voltak besúgók. Amikor besötétedett, felmentek az őrre, és elmondták, hogy ki mit mondott. Az uramat gyakran felhívták, ilyenkor kutyaikkal leteperték, és agyba-főbe verték, a fogát kiütötték. Véresen jött le az őrsről. Ez igen sokszor megtörtént.

A tábor polgári vezetése

A gazdaság, amely munkát adott a nyári hónapokban az oda erőszakkal elhurcolt embereknek, időnként elfelejtette kifizetni azt az éhbért, ami járt volna. Ez pedig azt jelentette, hogy a központi konyhában előállított reggeli fekete pótkávé, leves és tészta, esti pótkávé 6 forintos összegét nem tudta kifizetni, különösen akkor, ha több gyermekkel, vagy beteg öreggel együtt hurcolták oda. A gazdaság vezetőségéről a „telepesek” nem sokat tudtak. A goromba munka- és brigádvezetőkkel volt csak érintkezés reggelente. Lehet, hogy ezek az emberek a szabad munkavállalókkal is éppen ilyen gorombán bántak, mint a „telepesekkel”, ezt nem tudjuk. A kényszerszemlék csak azt látták, hogy a búza vetetlenül kelt ki, nyilván a késői aratás miatt, hogy a silógödörök üresen tátogtak, hogy a szerszámok nem voltak szerszámnak nevezhetők, és hogy a brigádvezetők kétkerékű homokfutón jártak üvöltözni a rabszolgákkal. Mit láttak volna egyebet? A rabszolgák pedig lopnak, amit csak értek, mert semmi sem volt biztosítva a számukra, sem munka, sem kereset, sem tüzelő, sem az emberi élethez való minimális ellátottság. A gazdaság természetesen a maga dolgával törődött, nem érdekelt, hogy ki és mikor hal meg, elföldelték és kész. Lehet, hogy szakmailag kifogástalan munkát végzett a gazdaság vezetősége, azonban alulról, a rabszolgák szemszögéből ez nem látszott.

Július 3-án, csütörtökön este érkezett meg a legnagyobb csoport Ebesre. Ebben a csoportban ötszáz ember volt, akiknek az elhelyezéséről nem tudtak gondoskodni, annak ellenére, hogy Galgóczi elvtárs kapott előzetes értesítést R. Gy. országgyűlési képviselő elvtárstól. A felsorolt és kiürített tanyákban és istállókban már laktak kitelepítettek, méghozzá több mint 300 ember. Így lett a létszám 1070 a rendőri jelentések szerint. Galgóci Lajos főagronómus írásában tisztelettel említi N. Gy.-t – de a nevét nem írja ki –, Nicsovcics Györgyöt, akitől szakmailag nagyon sokat tanult. Nicsovcics György már nem fiatal, de tele aktivitással és munkaszeretettel tanácsokkal segítette a nem éppen mezőgazdasági végzettséggel rendelkező rabokat. Galgóci szerint megható az a szeretet és tisztelet, amellyel a felesége megérkezését leírja. Ez aztán a szeretet és az együvé tartozás! – írja Galgóczi. Csak azt nem tudja, hogy a szerencsétlen asszony betegen jött a férje után, mert nem tehetett mást – hozták. Annyira azért nem tiszteli, hogy a szabadulás után esetleg alkalmazta volna az ebesi állami gazdaságban. A szerencsétlen ember viszontagságait menye írta le, íme:

ifj. Nicsovcics Györgyné¹⁰

„Életük Ebes után is küzdelmes volt, jóformán fillér nélkül érkeztek Szarvasra, ahol abban az időben férjem Gyurka az állami gazdaságban főagronómusként dolgozott és próbált az összeköttetései révén apósomnak helyet keresni. Több helyen rövid ideig tűrték, majd egy szalkszentmártoni kostelepen kapott állást, ahol végre megnyugodhattak. Az egyszerű környezetet széppé téve és anyósom „háztáji” munkája révén anyagilag is egyenesbe jöttek. „Intelligenciájuk, a talpon maradás ösztöne segítette őket, nem volt rágódás. Ma már sajnálom, hogy az ebesi évekről oly keveset tudok.”

Galgóczi elvtársnak az a véleménye, hogy Recskre politikai okból vitték az embereket. Ebes merőben más volt? Ide vajon miért hozták az embereket családotól, akaratukon kívül, marhavagonban? Az okmányok elégetését is megcáfolja a főagronómus. Ezt pedig a magas rendőri ellenőrzés is megállapította, hogy „A telepések iratait nem a szabályoknak megfelelően kezelték”. A rendőrök magatartásáról, gorombáskodásairól, semmit sem tud a gazdasági vezetés. Nem hiszem, hogy a rendőrök, akár Borsi maga elmesélte volna a főagronómusnak azokat az estéket, amikor szigorúan megbüntette a rabszolgát azért, mert olyasmit cselekedett, amit ő nem tartott jónak. Például beszélgetett egy szabad emberrel, politizált egyik társával, vagy lopott a gazdaság területéről tüzelőt. Azt sem beszélte meg valószínűleg Galgóczi elvtárrsal, hogy az elvett tárgyakkal mi történt? Amikor szabadultak, már nem volt meg sem az igazolvány, sem a kerékpár, sem az óra.

A főagronómus elvtárs tagadja, hogy latrina lett volna, Állítja, hogy minden tanyához volt WC is. Tessék elképzelni, hogy 1070 ember hogy végzi el a reggeli dolgát, még ha minden tanyán volt is egy árnyékszék?!

Mint mindig, most is eltérőek az emlékek, a vélemények. Galgóczi főagronómus elvtárs szakmájában, munkájában érzi megsértve magát, de elfelejti, hogy ezer ember látta másképpen a dolgokat, és a még élők is másképpen emlékeznek a történetekre mint ő. Ezek az emberek az életbenmaradásért küzdöttek, és emberi méltóságuk szenvedett csorbát egy életre. Azt sem tudta a főagronómus, hogy őt is figyelte a hatalom embere, és egyetlen rossz lépés, egyetlen félreérthető cselekedet és neki is vége van. Ezt maga Galgóczi elvtárs írta le, évek múlva tudta meg, hogy ki volt a figyelő. De ő nem hibázott.

A TÁBOR FÜLE ÉS SZEME

A rabok közül ki kellett választani valakit, aki az összekötő volt a rendőrök és a „telepesek” között. Nem emlékszik senki, hogy milyen módon került ez az ember erre a tisztségre. Egyszer csak ott volt, és ő volt az összekötő. A rabok ügyeit Krommer. bácsalmási rabtársunk intézte. Volt még egy ún. összekötő¹¹,

¹⁰ Ifj. Nicsovcics Györgynének 2001-ben dr. Dubay Miklósné Bozsó Évához írott levele.

¹¹ Nevét nem ismerjük, Salgó vagy Sajgó.

aki hordta a híreket a rendőröknek. Nem volt valami népszerű ember a rabok körében. Puskás Ferenc rabtársunkat beárulta a törzsőrmesternek, és ezért a szerencsétlent nagyon megverték. A félholtra verésnek az volt az oka, hogy valami csúnya kijelentést tett a fennálló rendszerre. Egyik nap P. Ferenc női ruhában, piros babos kendővel bekötött fejfelül úgy elagyabugyálta a spiont, hogy majdnem csontja tört. A rendőrök napokig nyomoztak, hogy ki lehetett az a magas és erős nő, aki ezt tette, de nem jutottak eredményre. A munkavezetők a szabad munkavállalókból kerültek ki. Homokfutón jártak, és ellenőrizték a munkát. A rabok odaérkezése előtt eligazítást tartottak nekik, és azt állították, hogy ezek a családostól odatelepített emberek bűnözők, hazaárulók, és nem szabad szóba állni velük. Csodálkozva látták, hogy szorgalmasan dolgoznak, és nem kényeskednek, nem zúgolódnak. Később már tapasztalhatták ezek a félrevezetett emberek, hogy rágalom az ellenséggép, amit eddig elhitettek róluk. Akik a legelsőként kerültek oda 1951 novemberében a Szeged környéki és a déli határsávban lévő falvakból javarészt földművesek voltak, akik azonnal elkezdtek dolgozni, hiszen értettek a földhöz. Azonban az első vasúti szerelvényt a második követte. Szegedről, a városból 1952. július 2-án éjjel hurcolták el az embereket. Az állami gazdaság már nem tudott több szálláshelyet biztosítani az időközben 1050 főre duzzadt tömegnek. Az elhurcoltak társadalmi összetétele igen vegyes volt. Míg a falvakból elhurcoltak javarésze földműveléssel foglalkozott, addig a városi emberek között volt katonatiszt, iparos, kereskedő, volt kocsmáros és értelmiségi. Volt vasutas és postás, gyermek és időskorú, diák és tanár egyaránt. Ezek a városlakók semmit sem értettek a mezőgazdasági munkához, mégis kényszerítették őket a munka elvégzésére a felügyelőikre bízott rendőrök.

Soha még nem ettem keményebb és ízletlenebb valamit a Bubrek gombócnál. A nehéz mezőgazdasági munka mellett az ételmezés meglehetősen gyenge volt. A felnőttek mellett a gyermekeket is foglalkoztatták, vízfordást, répaegyelést bíztak rájuk. A bérezés sokszor még a napi ellátásra sem volt elegendő. A reggeli mindig egy üres feketekávé volt, természetesen pótkávéból főzve, és hozzá a napi kenyérfejadag, amely néha változott. Hol kevesebb volt, hol meg több, de a minősége jó volt. Eleinte napi fél kiló volt a fejadag, ez később 30 dekára változott, sőt a legvégén már csak negyed kiló kenyeret kapott mindenki naponta. Igaz, hogy akkor már az új üzletünkben is lehetett vásárolni néha kenyeret is, sőt kekszet, szalonnát is.

A gazdaság egy központi konyhát hozott létre, ahol rab asszonyok készítették el a napi ennivalót. Legtöbbször valamilyen leves volt (burgonya, káposzta, rántott leves) és mellé még főzeléket is főztek. Ez lehetett burgonya, káposzta, vagy esetleg főtt tészta (grízes metélt, stb.). Húsfélét csak akkor kapott a tábor, ha a tyúkászatban felütötte a fejét valami kór. Vacsorára szintén valamilyen leves volt, néha, nagy ritkán lángos. Eki néni szerint Bubrek, aki szakácsként dolgozott olyan kemény és mégis szétázott gombó-

cot főzött, hogy örök emlékül róla nevezték el ezt az ételt Bubrek gombóc-nak. Az anyagbeszerzést Józsa rabtárs végezte rendőri kísérettel Debrecen-ben. Később már, az 1953. év közepétől rendelkezéseket is felvett, és hozott mindenfélét, ami kell. Szappant és fogkrémet, sőt még édességet is, ha volt rá pénz.

Békekölcsön

Dubay Miklósné Bozsó Éva

Nem sokkal az utolsó csoport megérkezése után a tábor központjában megjelent egy civil, és egy idegen egyenruhás rendőr. A munkahelyről betóduló tömeget megállítot-ták, és felszólítottak mindenkit, hogy hazánk felvirágoztatása érdekében jegyezzünk békekölcsönt. Nem kell egyszerre kifizetni, havi törlesztés lehetséges. A döbbenettől alig jutottunk szóhoz. Az egyik rabtársunk felháborodásában eléggé erős hangon til-takozni kezdett. A civilruhás szigorú hangon rászólt, de az ember tovább méltatlan-kodott. Erre az idegen egyenruhás odament hozzá, és fenyegető hangon rendreutasí-totta. A mi emberünk ettől csak még mérgesebb lett, és szembeszállt az idegennel. Szó szót követett. A mi emberünk már szinte magán kívül volt a méregtől és a felháboro-dástól, kiette a zsebéből a párttagsági könyvét, és nagy dirrel-durral az idegen lába elé dobta: – Ezt őriztem meg az összes iratom közül, mint az egyetlen értéket. Nem adtam le, amikor le kellett minden iratot adni. Bízam benne, hogy ez majd megsegít, ha bajban leszek. Most látom már, hogy nem egyéb egy gyűrött rongynál – mondta. Másnap behívták a Nagy Béla-tanyára, és onnan emberi roncsként tért vissza a la-kóhelyére. Természetesen mindenki jegyzett békekölcsönt, többet is, mint tellett tőle. Én felajánlottam a kerékpáromat, amit az első nap elvettek tőlem. Azt mondták, hogy bevitték Debrecenbe a Bizományiba, és 400 forintért bevették. Soha nem láttam be-lőle egyetlen fillért sem, de a békekölcsön fejében sem fogadták el, inkább levonták minden fizetésemből a pénzt.

Szökés

A tábor területéről el lehetett szökni, amennyiben a biciklin vagy lóháton cirká-ló rendőrök elől a kukoricaföldeken bujkálva próbálkozik az illető, csak sajnos utána nem volt hová menni. A „szabad” világban ugyanis a rokonok, ismerősök, barátok éppen úgy féltek a velünk való kapcsolattól, mint ahogy mi is féltünk. Voltak szökések, de rövid idő alatt elfogták, visszatoloncolták a táborba, és még jól meg is büntették a próbálkozókat. Ezért azután csak apró kis szökésgetések, szökéscsékék fordultak elő. A szomszédos tanyába, vagy a zsombékos területre gombát szedni, vagy éppen a templomba imádkozni.

Egy komolyabb szökés volt 1952. augusztusában. Jeszenszky Zoltán és felesége Jelica, kik mind a két gyermekükkel együtt megszöktek a táborból.¹² Sajtó elbeszélésük szerint a Jugoszláv követségre szándékoztak menni, hogy onnan majd kijuttassák őket jugoszláviába. Nem látta őket elmenni senki, de már este lázasan kereste őket a rendőrök hada. Soha nem derült ki, hogy ki adta fel őket. A két kis gyerekkel, akik 7 és 9 évesek voltak nagy nehézségek közepette eljutottak Budapestre, ahol első útjuk egy Budán fekvő kis villába, Zoltánnak egy gyerekkori, Halász nevezetű barátjához vezetett, aki éjjelre el is szállásolta őket. Másnap reggel a család az Andrássy út végén, a Hősök tere sarkán található jugoszláv követségre indult, azzal a megjegyzéssel, hogy ha ott végeztek, visszatérnek vendéglátójukhoz elbúcsúzni. A követségi bejáratnál őrködő ávost kikerülve – aki minden belépőt ellenőrzött – az éppen egy kifele tartó autó miatt kinyíló vaskapun beszóktek. Mivel Jelica jugoszláv származású volt, szívélyes fogadtatásba részesültek. Az ügyvivő titkár 70 oldalas, részletes jegyzőkönyvet készített a tábori körülményekről, melyet ígérete szerint az ENSZ-nek fog továbbítani. Megjegyezte, hogy a jugoszláv sajtó is foglalkozott az üggyel, de sajnos semmilyen konkrét bizonyítékuk nem volt a történetekről. Ez idő alatt a családnak kiállított jugoszláv útleveleket is. Az akkori magyar külügyminiszter, Kiss Károly ígéretet is tett a követségi ügyvivő titkárnak, hogy a Jeszenszky család elhagyhassa a követség területét és biztosította arról is, hogy szökésük miatt nem fogják őket felelősségre vonni. Öt nap után sikerült észrevétlenül elhagyniuk a követség területét és a budai barátjukhoz mentek elbúcsúzni. Amit viszont a Jeszenszky család nem tudott, a budai gyermekkori barát időközben besúgta őket és így a villájában el is fogták a családot, majd visszakísérték az ebesi kényszermunkatáborba.

A házaspárt a két gyermekkel visszavitték a táborba, rendőri kísérettel, ami sajnos Jelica részére végzetes lett. A fiatalasszony a rajta elkövetett retorziókat, megaláztatásokat nem bírta elviselni és inkább a túladagolt gyógyszerek általi halált választotta,¹³ amely a megtagadott orvosi beavatkozás miatt valósággá vált. A temetésén senki sem vehetett részt és így a mai napig sem tudni, hogy hol hantolták el földi maradványait.¹⁴

¹² Az 1952. szept. 12.-i rendőri jelentés szerint: Jeszenszky Zoltán feleségével és két gyermekével augusztus hónapban a táborból megszökött, azonban elfogták őket Budapesten és vissza lettek kísérve. MOL XIX-B-1-j 4. doboz 140. 0012 (a szerk.).

¹³ Az 1952. okt. 14-i rendőri jelentés szerint: A hó folyamán Jeszenszky Zoltánné telepes gyógyszerrel megmérgezte magát és meghalt. MOL XIX-B-1-j 4. doboz 140. 0012 (a szerk.).

¹⁴ Fia, Jeszenszky Iván az akkori történeteket egy dokumentumregényben „Kitelepítettek” címmel foglalta össze. Kitelepítettek, 2002, 111-156. old. Édesanyja és a többi zárt kényszermunkatáborban elhunyt ártatlan áldozat érdekét felvállalva 2005. július 6-i dátummal a strassbourgi Emberi Jogok Bíróságához fordult jogi orvoslattért. Ugyanis a jelenlegi magyar törvények szerint a Magyarország területén annak idején létezett zárt kényszermunkatáborban elhunyt áldozatok rehabilitálása a mai napig nem lehetséges. Az ezzel kapcsolatos bírósági döntés Strassbourgból a 2007-es évben várható.

Szabadulás

Még sok idő telt el a szabadulásig. Volt aki nem bírta, öngyilkos lett. A gyerekeinek nem tudott ennivalót szerezni, a férje munkaképtelen volt. Fiatal, 26 éves gyógyszerésznő a szemünk előtt halt meg. Hiába mentünk a törzsőrmesterhez, hogy vigyék kórházba, még lehet segíteni rajta. Egy szegedi orvosnő is volt velünk, ő is kérte a kórházba szállítást, de elzavarták. Egy ember élete nem számít. Az idő csak telt, és a mintegy 1000 főből álló telepes tagság mindinkább ideges lett. A rendőrök állandóan zaklattak, tisztálkodási lehetőség még mindig nem volt, a sártengert is nehezen lehetett elviselni. A csizmánkat lehúzta a sár, és kénytelenek voltunk sáros lábbal visszahúzni. A konyháról származó kenyér belsejét a patkányok rágták ki, belül egészen üres volt némelyik. Amikor Nagy Imre szózata elhangzott a rádióban, mindenki örömmámorban úszott. „Elrendelem a fogságban lévő embereket szabadlára helyezni, internálást, kitelepítést, börtönbüntetést megszüntetem.”

Az amnesztia kihirdetése után fokozatosan bocsátották el az embereket, azonban senki nem mehetett vissza az eredeti lakóhelyére. Ezt ugyan a rendelet nem mondta ki, de mindenkivel közölték, hogy ne próbáljon visszamenni, és ott esetleg valamilyen kártalanítást kérni az elkobzott javaiért.

Varga Pálné Zsohár Anna

1953. szeptember 30-ig voltunk Ebesen. Mezőgazdasági munkát kellett végezni, de hamar beteg lettem, és nem tudtam dolgozni. Az elhurcolás alatt kaptam a tüdőbajt, és azóta is beteg vagyok. A nyugdíjjogosultságomat a betegségem miatt nem tudtam megszerezni, így csak szociális segélyt kapok, 1790 Ft-ot az új szabályzat szerint 1660 Ft-ra csökkentették. Férjem Varga Pál három évig orosz fogságban volt. A deportálás után 20000 forintot kapott. Október végén meghalt, és én azóta semmit sem kapok. Nehezen élek. Csak a gyermekeimnek tudok örülni.

Ács Józsefné

Itthon mi várt ránk? Az otthonunkba vissza nem mehettünk. Az volt a szerencsénk, hogy egy rokonunk a bajai kórházban lakott, és egy helyiséget adtak nekünk, ahol meg tudtuk húzni magunkat. Férjem, mint pedagógus nem kapott állást, elhelyezkedni nem tudott. Fizikai munkás lett. És csak nagysokára került újra az iskolába. Elfelejtetni ezt a sok megaláztatást nem lehet. Miért tették ezt velünk?

Karakai Károlyné

Kiszabadultunk 1953. szeptember végén. A gyerekek egy iskolaévet mulasztottak. Pusztaszentlászlón kaptunk egy szobát, mert haza nem mehettünk, mert határövezet volt, és tilos volt átlépni. Férjem hazajött, mert öreg édesanyja beteg volt, hogy őt meglátogassa. Gyorsan ott termett a tanácselnök és egy rendőr és már kísérték is. Letartóztatták, Nagykanizsára vitték, és a forradalom előtt engedték haza. Ebesen is kikapott egy levélírás miatt, melyet haza akart volna küldeni. Tettlegesen bántalmazták a rendőrök, itt is megkapta a magáét. Azt írta, hogy amikor az újév öröme a poharaitokat ürítitek, rám is gondolatok. Ez volt a nagy baj. Hazaérkezésünk siralmas volt, mert a lakásunkban a rossz levegőn kívül más nem volt, még egy szék se. Olyan jól kitakarítottak. Nem akarom bővebben részletezni, de az állatállomány, a borhordókkal együtt, de a legjobban a bútorokat sajnáltam. Két szoba és konyha új bútor volt. Végül is maradt nekünk a két gyerek és a két kezünk. Sajnos ezt a nélkülözést elfelejteni nem lehet.

Nyíri Sándor

AS ÚGYNEVEZETT „SZABAD” ÉLET

Szüleim ott maradtak tovább, mint „szabad” munkavállalók, takarmányosként dolgozott édesapám a tehenészetben. Abban a házban laktak, amit annak idején mi építettünk. Mi Laci bátyámmal bejöttünk Debrecenbe, egy albérletbe kivett verandán laktunk. Mindketten elvégeztük az iskoláinkat, Laci lediplomázott, én pedig leérettségiztem. Na, megélni nem volt könnyű ez idő alatt. A szüleim a takarmányosi fizetésből nem nagyon tudtak segíteni nekünk, úgyhogy alkalmi munkákat vállaltunk az iskola mellett, például vagonkirakást az állomáson stb. Szerencsére a munka nem volt idegen, ehhez hozzászoktunk a táborban. Még csak egy apró finított az élettől. Apámnak felmondtak a tehenészetben, mert mint osztályidegen, nem dolgozhatt az állami gazdaságban. Ebesről kitelepítették Debrecenbe. Micsoda tragikomédia!

Magyar Erzsébet¹⁵

MÉG 3 ÉV MUNKASZOLGÁLAT IS

Ebesről való távozásunk úgy történt, hogy – miután kitiltottak bennünket Szegedről – apámék magukba roskadva töprengtek, hogy hová menjünk. Senkink sincs a városon kí-

¹⁵ Néhány mondat magunkról. Karesz bátyám sajnos 1973-ban 40 évesen váratlanul, szívrohamban meghalt. Endre hála Istennek 65 évesen jól bírja magát, nyugdíjas, megnősült, gyermekük nincs. Jó apám teljes lelki összetörtségben, elhatalmasodott érzésküvet következményeként 1967-ben eltávozott tőlünk örökre. Drága jó anyánk, aki maga volt a kézzel fogható lelkielő mindannyiunk számára és a legtöbbet szenvedhette az átélt sok-sok embert próbáló esemény súlya alatt, 1983-ban hagyott el bennünket.

vül. Végül több családdal együtt felszálltunk egy vonatra, és úgy döntöttek a szülők, hogy a végállomásig utazunk, majd lesz valahogy. Hódmezővásárhely volt a végállomás, ahová késő este, vagy éjjel érkeztünk. A vasutasok megengedték, hogy a vagonban töltsük az éjszakát. Másnap kiutaltak a családoknak egy kocsmahelyiséget, olajos padló, kocsmaszag és dohány, füstös falak, kút a ház udvarán, saját labor a tisztálkodáshoz, dobkályha a fűtéshez, és a négy család általunk felszerelt függönyökkel elválasztva. Több mint egy évig éltünk így együtt.

Apám – naivan – úgy gondolta, hogy a kitiltás bizonyára csak rá vonatkozik és anyáinkra, hiszen ő a „bűnös”, a gyerekek ártatlanok, mi költözzünk a nővéréhez Szegedre. Keresznek és nekem keresztanyám, szívesen be is fogadott minket a két szoba összkomfortos lakásába, ahol az egyik szobában már lakott egy háromtagú család társbérliként, és élt még a nagymama. Így aztán nyolcan laktunk ott nemsokára, de nem sokáig, mert egy újabb „jóakarónk” feljelentett Mindenesetre kiderült, hogy Szegeden lakunk, hivatalosan felszólítottak hármunkat, hogy 48 óra alatt hagyjuk el a várost. Vissza a vásárhelyi kocsmába. Apánk lelkileg még mélyebben összeomlott. A fiúkat behívták katonaság helyett munkaszolgálatra, de nem két évet töltöttek ott, hanem három. Karesz és Endre bányában dolgoztak (Komlón, majd Tatabányán), Hódmezővásárhelyről „vonultak be” sorozáskor.

Ildikó naplójából¹⁶

ÍROK, HOGY ELMONDJAM, MI TÖRTÉNT

Írok valakinek, csak úgy egy ismeretlennek, mert szeretek írni és jól esik írni, elmondani őszintén valakinek, amit itt Ebesen átélek, látok és érzek. Talán egyszer érdekes lesz mindaz, amit itt átélünk, és az utókor évtizedek múlva olvasni fogja mindezt a művelt, magas kultúrájú XX század kitelepített táborainak nyomorúságos életéről. Mesélek neked innen a messzeségből Ebesről, talán nem is tudod, hol van ez a falu? Ne is kérdezd. A földgömb katasztrófális helyén. Legalábbis nekem úgy tűnik, ott van. Most egy kicsit leteszem a tollat a ládára, amelyiken írok, ülök az ágyam szalmazsákján. Már sötét van, késő este van, az álban alszanak a sorstársaim, sóhajtoznak, szuszognak, néhány kis petróleumlámpa ég még a falon lógva, sápadt, kerek sárga fényt szórva lefelé.

Hallgatózom. Megint füttyöl a szél, ősszel, télen állandóan zúg a szél, a vihar az orkán. Nyáron porral van teli a szemünk – szánk, ha ősszel megindul az esőzés, a por átváltozik sárrá, arasznyira belemerülünk, sokszor beleragadnak a cipők és a csizmák, alig lehet kihúzni az agyagos ragados masszából. Sokszor mezítláb kell tovább menni. Aztán jön a rettenetes tél, a havas zivatarok, egész nap süvít, sikong és tépázza az istálló ajtaját. Ha kimegyünk kivágja az ajtót és élesen vágja arcunkba a havat. Ezeket a sorokat egy hamisítatlan ebesi téli napon írom valóságos hóiharban. Rettenetes szél

¹⁶ Zádor Ildikó 18 éves ebesi deportált.

dobol odakinn, ha valaki bejön, lerázza a havat a csizmájáról, a féltve őrzött meleg kiszökik az ajtón és helyette beront egy jeges széláram. Petróleumcsillár mellett írok. Meg tudsz-e engem érteni, aki jó meleg kályha közelében tudod a telet elképzelni, jó meleg szobában?

Még nagyon fiatal vagyok, de már sokszor megkínzott az élet. Így lesz ez mindig? Soha nem lesz jobb sorsom? Néha úgy érzem, hogy elszököm innen, új életet kezdeni, elbújni valahová ahol nem tudják ki vagyok, ki az apám és az anyám, előlről kezdeni mindent, mint egy névtelen senki, aki csak az érdemeiből, a saját akaratából és erejéből lesz valaki, küzdeni, harcolni erősen, fel, mindig feljebb. Lássátok itt vagyok én a valaki, aki lettem valamivé. Így szárnyalnak a gondolataim. Azt hiszem tudnék alkotni, írni sokat, szépeket az egész világnak. Szeretném megjavítani az embereket, az egész világot, felemelni mindenkit egy jobb és szebb életbe. Ilyen világrengető gondolatokkal foglalkozom. Mikor lesz mindenkinek jó dolga, egyformán mindenkinek, mint a költő mondja: „ha majd a bőség szarujából mindenki egyformán vehet”. És elindulok a cuppogó sárban az istállóhoz a vacsoráért a csajkával, amelybe belevágnak egy nagy kanál ragacsos, zsírtalan és petróleumízű grízes tésztát. Rögtön elszállnak világmegváltó gondolataim és leragadok ebbe a sáros valóságba.

A NAGY FEJBEÜTÉS

Talán először mesélek a borzalmak éjszakájáról, amikor váratlanul elhurcoltak ebbe az istállóba? Az olyan volt, mint egy nagy fejbeütés, egy nagy szakítás az élettel és indulás az ismeretlenbe. Néhány kofferrel szálltunk fel egy teherautóra az ÁVH-sok sorfala között anyámmal együtt, majd Dorozsmán a marhavagonba betuszkoltak. Még két család volt ott, Renkó Péterék két fiúgyermekkel és Bérczi Kálmánék két testvérükkel. Valaki egy díványt is elhozott magával, én azon feküdtem egy darabig és néztem szinte megmerevedve a piszkos deszkákat. Nagyon reménytelen szürke deszkák voltak, pókhálók, penészfoltok tarkították. Fent egy kis rácsos ablakból suhant be egy kis napfény. A kerek egyenletesen kattogtak alattunk, és én közben sírtam is. A két kisfiú játszott, futkosott, evett, nem tudták, hogy mi is történik körülöttük, és mi vár rájuk.

Egész nap utaztunk, alig beszélgettünk. Rémülten ült mindenki a csomagjain, lassan ettek és nézték a padlót. Nekünk nem volt semmi ennivalónk. Bércziné Ilonka adott nekem ennivalót, gépiesen rágtam a kolbászt és a kenyeret, nem ízlett, ízét sem éreztem. Így teltek a hosszú órák, már beesteledett, egészen sötét lett a tehervagonban. Egyszer álltunk meg egész nap. Nagy dörrenéssel kivágták az ajtót és le kellett szállni szükségleteink elvégzésére a közeli bokrok tövébe. Furcsa, hogy senki sem szökött meg. Később megértettem, hogy nem is tudott volna senki megszökni, hiszen ki fogadta volna be a szökött fegyencet? Rettenetesen kínozott a gondolat, hogy bekövetkezett az, amitől két év óta rettegtünk. Sokszor elhessegettük a gondolatot, a rémképeket, hogy elhurcolnak bennünket az otthonainkból. Már esteledett, amikor vonatunk megállt, a nehéz ajtókat megint nagy robajjal kinyitották sorban egymás után. Kinyílt a mi vagonunk ajtaja is, leugrottunk. És körülnéztünk, hogy kik vannak itt. Egyik osztálytársamat fedeztem fel

a tömegben, Bozsó Évát, aki édesanyjával és nevelőapjával szállt le az egyik marhava-gonból. Szekerek várták a kitelepített népet. Micsoda figyelem és előzékenység, mert az állomás messze van attól a tanyától, ahová mennünk kellett. Sok volt a cókók is, nagy halmokban lerakva ládák, kofferek, zsákok, kosarak lábosok, lavórok, sőt még bútorok is. Úgy látszik voltak, akiknek több idő jutott a pakolásra, mint nekünk. Anyuval árván álltunk a három szegényes bőrrönd mellett, apám néhány ruhája és kabátja hevert mel-lettünk, amit anyu gyorsan kirángatott a szekrényből, hogy ha apám egyszer valahonnan előkerül, legyen ruhája és kabátja. Apám ugyanis nem volt otthon, amikor minket elhur-coltak, valahol a Dunántúlon dolgozott, mint figuráns. Engem Dienes Karcsi felrakott egy már jól megrakott szekérre, a vendégoldalra, és már derűsebben néztem a piros nap-lementét és lóbáltam a lábamat a poros dűlőút felett. Lassan ballagtunk, eszembe jutott Petőfi Sándor szép verse: „A négyökrös szekér”. Abban írja a költő, hogy a szekér las-sacsacán ballagott, akkor Petőfi Erzsikével csillagot választott. Én is felnéztem a csilla-gokra. De egyedül nem volt kedvem csillagot választani. Akivel választanék, attól most elszakítottak talán örökre. Sok-sok szekér nyikorgott hosszú sorokban, az utasok igen csendesek voltak tele gonddal és félelemmel. Mindenki fáradt volt a kiállott izgalmaktól és a hosszú utazástól. Talán egy fél óráig poroszkáltak kis barna lovaink, vitték a bána-tunkat, utolsó kis vagyonunkat. Azt hittem, hogy egy faluba érünk és kis falusi, fehér-re meszelt házikóban fogunk lakni, fehérre meszelt szobában fogunk aludni, de nem, mert istálló, ólak, vályogvisek, benne szalma és penész, dohszag, trágya és sötétség.

Megálltunk az új otthonunk előtt, ezt az élményt soha nem lehet elfelejteni! Lassan leraktuk a holmikat. Álldogáltam Anyuval tanácstalanul, néztük, hogy melyik ólba menjünk, kivel kerülünk egy szállásra. Megjelent egy szekér, kenyeret hozott, még me-leg volt. Pénzért vehettünk belőle, és ehettünk végre. Megragadtuk csekély vagyonun-kat és bebörtököltünk egy közeli tyúkólba, letettük a bőrröndöket a földre, ráterítettük apám kabátját és ruháit, azután ráültünk. Kíváncsian néztük meg a szomszédainkat. Fodor Ignác és felesége, valamint Miki nevű fia mellett tértünk pihenőre. Igen nyugta-lanul aludtunk, az emberek szuszogtak, horkoltak, nyögtek, rémes éjszaka volt.

ITT ÉLHETÜNK ÉLETÜNK VÉGÉIG

Másnap gyülekezni kellett a cikóriakávés reggeli után, ahol az őrmester megtartotta igen primitív beszédét. Elmondta, hogy mi lesz a kötelességünk, a munkánk. Azt mond-ta, hogy itt igen jól lehet majd pénzt keresni és élhetünk itt életünk végéig. Bocsánat! Itt kell élnünk életünk végéig. Az első bódult napon kóvályogtam, ismerkedtem az új környezettel és az emberekkel, akik majd társaim lesznek. Nagyon megörültem Bozsó Éva osztálytársamnak. Megnyugtató volt a számomra, hogy lesz valaki, akivel lesz kö-zös témánk, lesz egy őszinte barátom, akivel a múlt emlékeit is meg tudjuk beszélni. Ők másik istállóba kerültek, de amikor csak lehetett megkerestük egymást, igyekeztünk egy helyre menni dolgozni. Az első három napon mi még nem mentünk munkába. No nem azért, hogy kipihenjük az utazás fáradalmait, hanem azt hiszem a rendőrök nem tudtak hozzákezdeni ennek a nagy tömegnek a megszervezéséhez. Adminisztrálni kel-

lett, elindítani, megszervezni a munkarendet. Ez – úgy tudom, – egy nyolcezer holdas állami gazdaság volt, amit a kisparasztoktól elvett birtokokból tákoltak össze. Nem voltak mezőgazdasági gépek, sem istállók, sem hozzáértő emberek a vezetéshez, irányításhoz. Munkásaik sem voltak, ezért hozták ide ezt a sok száz embert – legalábbis ezt mondták –, akik majd megmentik a gazdaság becsületét. Öreg volt katonatisztek, koros asszonyok, kényes fiatal lányok, sihederek kisparasztok, kisiparosok, parasztok és értelmiségiek, nagypapák és nagymamák és rengeteg kisgyermek képezte ezt a gazdaságot megmentő brigádot. Ezekkel akarták helyrehozni, felvirágoztatni ezt az elhanyagolt állami gazdaságot. No hiszen! Jó kezekre bízta, annyi szent!

A RABSZOLGARENDSZER

Eszembe jutott, amit történelemórán a rabszolgarendszerről tanultunk. Mennyire nem helyesli a világ a rabszolgamunkát! A kényszermunkát nem lehet lelkesen végezni, a rabszolga nem igyekszik többet termelni, jobban dolgozni, hiszen abból neki semmi haszna nincs. A mi munkánkból se lett a gazdaságnak semmi haszna, később hallottuk, hogy nagy deficittel zárult a mezőgazdasági év. Az első munkahely Vértölgy volt, ahol borsót kellett aratni sarlóval. Nem jutott mindenkinek eszköz, azok a kezükkel tépázták ki a borsószárat a földből. Ez úgy történt, hogy a tyúkólak előtt sorba kellett állni, a rendőrök megszámoztak minket. A rendőrök mindig farkaskutyával jöttek, mintha féltek volna, hogy egyszer kitör a rabszolgalázadás.

A reggelit mindig a táborban kaptuk meg, fekete cikóriakávé és hozzá egész napra fél kiló kenyér. Be kellett osztani. Brigadérosunk B. Nagy Laci volt. Ebéd után kis pihenő volt a bokrok árnyékában. Ott ismerkedtem meg Kiss Géza bácsival, aki a legjobb barátunk lett. Marincsék, Merley Tibi, Ábrahám Laci és Majláth Tibi lett a brigádunk tagja, hamar összeszoktunk, a humor is megvolt – akasztófahumor. Csodálatos az emberi természet, nem bírja sokáig a szenvedést, fel kell oldódnia, és valami megnyugvásféle beletörődés lesz úrrá az emberen. A közös sors, amit együtt kell elviselni könnyebbé teszi a terheket. A szép nyári napok, a mezők és a rétek, a távoli fák, a rendőrtanya szép fenyőfái, a ránkboruló kék égbolt, a reménység, az ifjúságom a tizennyolc évem, jókedvem átsegítették a nehezén, és néha már úgy éreztem, hogy nem is olyan szörnyű itt az élet.

ELHATÁROZTAM, KI FOGOM BÍRNI

Keményen elhatároztam, hogy nem hagyom el magamat, ki fogom bírni a szokatlan munkát, a gyenge, mondhatni majdnem ehetetlen kosztot, a hideget és a meleget, hiszen szabad vagyok, enyém a napsugár, enyém a végtelen róna látványa, a csodás naplemente, és a gondolataim is szabadon száguldoztak mindenfelé. Már vannak jó barátaim, akik elmesélték az eddigi életüket, sorstársaim, akikkel összekötött a közös múlt és jelen. A borsót levágtuk a sarlóval, már száraz volt és szúrós, kupacokba hengergettük és csak úgy potyogott ki belőle a szem!

Naplót írtunk és húszévesek voltunk
Elégni vágyón, fiatalok, szépek
Elváltozó, pusztuló ifjúságunk
Hamvát megőrzik a versek és képek...

Idáig nagyon sokat olvastam, hiányoznak a könyvek. Semmilyen újság nincs, betűt nem is láttam hetek óta. Sok verset tanultam, így jutott eszembe József Attila verse, amelyik itt vigasztalás volt részemre, hiszen olyan keveset éltem még! Mi az a tizen-nyolc év! Mikor leszek öreg? Itt látom a nyolcvanhét éves Pleplár Lajos bácsit, a kedves, finom tábornokot amint mossa a fehérneműjét egy kis kopott lavórban, a vizet a gémeskútról hozta hozzá vödörben. A Pálffy Gyurka öreg édesanyja is viselte ezt a sorsot szépen türelemmel, és a fiatal szép Radnóti Éva színésznő, Pálffy Gyurka felesége lelkesen énekelt ehhez a művelethez fülbemászó operettbetéteket. Naszádiné Miksa Ilonka zenetanárnő csillagos estéken csodásan énekelt szebbnél szebb dalokat a szabad ég alatt, mi ültünk körülötte a földön és bizony sírtunk vég nélkül. Halmi Barnabás Gréti néni elhozta a varrógépét, egész nap szakadatlanul varrt, foltozott, stoppolt a sorstársaknak. Falkai Tóni Klára kötött, horgolt kis vackában egész nap, valóságos kis műhelye volt már, megrendelésre is dolgozott azután, hogy megnyílt Józsa úr boltja, és hozott Debrecenből fonalat. Bielek Pálné Annuska az egészségügyi védőnő tisztét töltötte be, látogatta a betegeket, a hetenként rendelést tartó dr. Balla orvossal értekezett, néhány ártalmatlan gyógyszer kapott, esetleg injekciót adott be. Szécsényi dr. Soós Lea orvosnő is kapott végül egy tyúkólat rendelőnek és betegszobának két vasággal. Két szék, egy asztal és egy bádog lavór volt még benne.

Amikor a kukoricásban két nagy lovat vezettem és utánunk két parasztember az ekekapát nyomta a földbe, egész nap tapostam a kemény göröngyöket. Nagy félelemmel, magasra emelt karral fogtam a gyeplőt, és az állatok meleg páráját éreztem a vállamon. Azért csináltam egész nap, reggeltől estig. A lovak biztosan megérezték, hogy nem hozzáértő kezek vezetik őket, de olyan szelídek voltak, és olyan engedékenyek, hogy sikerült jól összeszokni és megszeretni egymást. Csak a lábaim nem bírták a kemény göröngyöket, tele lettek hólyaggal. Nagyon fájdalmas volt, és ezért a doktornő Lea néni befektetett az ebési „kórházba”, a tyúkólba. Örültem a néhány nap nyugalomnak, de korai volt az örömöm, mert Lea néni Duli fia kapott az egyik paraszt embertől egy apró, fehér komondorkölyköt, néhány hónapos lehetett. A szegény kis anyátlan árvaét éjszakára betették a „rendelőbe”, hogy ne zavarja az emberek nyugalma. A kis komondor egész éjszaka mászkált, nyöszörgött és sírt, nem tudtam tőle aludni. A lábomat szorgalmasan borogattam, meg is gyógyult hamar, de nem mehettem vissza a két szelíd lovacskához és a két kedves öreg parasztemberhez. Szaporodtak a tapasztalataim az ebési „kórház”-ról. Ha egyszer kórházba kerülök, ez a tyúktól fog eszembe jutni, három szalmazsákos vasággal, a három szűrő szürke pokróccal és egy kemény kispárnával. Az egyik széken egy foltozott bádoglavór, abban fertőtlenítette Lea néni a fogorvosi műszereket és mosta a kezét. Amíg a betegszoba lakója voltam néhány foghúzásnál segédkeztem. Fogtam a reszkető, jajgató parasztemberek fejét. Nem volt fog-

orvosi szék és fogalmam sincs, hogy honnan szerzett Lea néni foghúzáshoz való műszereket.

Nagy csoda, hogy nem volt járvány. Mosakodási lehetőség alig volt, fürdési lehetőség pedig egyáltalán nem. Néha lopva szereztünk meleg vizet a konyhából, és az istállónk sötét sarkában hátul az ágyra tett lavórban mosakodtunk. Mikor a Józsa kereskedőnk az első szappanokat hozták Debrecenből, szétkapkodtuk, és amikor fogkefét is hozott, az már maga volt a luxus. Az ólakban, istállókban és az egyetlen nagy barakkban nyolcvanöt ember volt. Korelnök volt a Pleplár Lajos bácsi, aki a nyári melegben a legyeket csapkodta a saját maga készített légycsapóval. Ez egy ágból és egy bőrdarabkából állt, amit valóságos művészettel kezelt. Egyetlen légy sem menekült meg a közeléből, pedig volt bőven. Schümingenné Idus néni kövér, lábfájós asszony volt, és mindig ülve dolgozott. Krumplit hámozott, mosott egy ládára tett öreg lavórban az udvaron az istálló ajtaja előtt. Szárítás a napon történt, vasalás nem volt.

A TYUKÁSZAT

Legkedvesebb emlékeim a tyúkászatból vannak. 7-800 csirkém volt a vándor ólakban. Az aratás után vitték oda a kis háztető formájú ólakat és az állatokat, hogy fölszedjék az elhullott magvakat. Hosszú, keskeny vályúkba öntöttem a halliszt táplálékot amit én kevertem össze vízzel, állandóan büdös volt a kezem a hallisztól. Messziről hordtam két vödörben a vizet nekik. A gémeskútból kellett felhúzni, ez nem volt könnyű. Ha ettek és ittak a kis jószágaim, leültem egy ól ajtajába úgy, hogy félig kinn, félig benn voltam és olvastam, amit csak kaptam. Öreg újságokat, álmoskönyvet, Jóкаи, Mikszáth regényt, néha verseket. Kecskésné Rózsika, a faluban élő parasztasszony adott olvasnivalót. Bár nem volt szabad falubéli asszonyokkal szóba állni se nekem, se neki velem, mégis titokban találkoztunk. Az ebédet kihozták szekéren, csajkámát megtöltötték, és amíg ettem, a csirkéim körülöttem nyüzsögtek, lesték, hogy kapnak-e abból a finom csirizből ők is, amit én eszem. Nagyon megnyugtató volt a végtelen róna, a rámboruló égbolt, a fű illata, a kapirgáló csirkék tarkasága. Nem is éreztem magam rabnak. Csak amikor már újra az istállóban lévő ágyamra gondoltam. Amint alkonyodni kezdett behajtottam az ólakba a csirkéket. Ez eléggé fárasztó volt, mert a buta jószágok nem ismerték a házukat, sokan az ólak alá bújtak, onnan kellett őket előkotorni, és helyretenni. Azután ismét vége lett egy munkanapnak, lassan elindultam hazafelé, legtöbbször egyedül. Néha anyám kijött elém a csirkékhez. Lassan lenyugodott a nap, vörösödött az ég alja, és a nap vörös korongja már a messzi jegenyefák koronáját is elérte. Szél lesz megint! – gondoltam és ballagtam a pusztában a végtelenségben, szívtam a jó balzsamos levegőt. Az árnyékok hosszabbak lettek, néha egy parasztember jött szembe, egy adjonistennel megemelte a kalapját, vagy egy eltévedt gazdátlan kutya szegődött mellém, aki éppen olyan otthontalan volt, mint én. Mire hazaértem teljesen besötétedett, hol orkánszerű szélben, hol szemerkélő esőben, de sokszor hatalmas viharban rohantam „haza”, félve, reszketve, bőrig ázva. Volt valami nagyon érdekes abban, hogy végre találkoztam a szabad természettel. Városlakó voltam eddig, csak a nyarakat töltöttük vi-

déken. Ilyen közelinek soha nem éreztem sem a tavaszt, sem a telet, megláttam bennük az örök szépet. Itt a földeken volt valódi tavaszvárás. Azt a jó földszagot a városban soha nem éreztem, mit törődtem azzal hogy kibújt-e már a hóvirág, a kankalin vagy a mocsári gólyahír. Itt nem voltak emeletes házak, aszfaltos járda sem kocsiút és már nem is kerestem a fényes kirakatokat, a plakátokat, volt helyette ezeknél sokkal szebb és értékesebb, maga a természet. Olyan volt az életünk az istállók és a barakkok között, mintha nem is lett volna valahol messze egy másik világ.

SZÜRKE EGYFORMASÁG

Hónapok óta a szürke egyformaság, az istállók és a tyúkólak bűze keverve a rengeteg összezsúfolt ember szagával, a pislákoló halványsárga fényű petróleumlámpa jellegzetes illatával, az egyhangú csajka-ebédek, a lőre fekete színű kávé és az esti kotyvalék levesek, a folyton cirkáló rendőrök vizsla tekintete, ahogy leskelődtek utánunk, ez volt az életünk. Télen volt egy néhány hónap, amikor nem volt munkám, és ráértem ábrándozni. Persze nem a múlton merengtem, hanem a jövőn. Tudok-e még majd tovább tanulni, ha egyszer ennek a rabságnak vége lesz. Mert szilárd meggyőződéssel hittem, hogy egyszer vége lesz annak ellenére, hogy a törzsőrmester kilátásba helyezte azt, hogy életünk végéig itt kell maradjunk. A nyomaték kedvéért elszedte mindenkitől az igazolványát, iratait, diplomáját és nyilvánosan elégette. Arról ábrándoztam, hogy hazamegyek, és mindent ott folytatok, ahol abbahagytam. És az otthonomat is megtalálom újra.

Eljött a karácsony is. Az imbolygó gyertyák fényében szomorú, sápadt arcok néztek maguk elé, összekulcsolt kézzel halkán énekeltünk és biztosan mindenki hazagondolt a régi szép karácsonyokra. Ajándékot is kaptam, egy füzetet, amelybe azonnal elkezdtem naplót írni. Csak néha merek, titokban írni, mert félek a rendőröktől. Ha észreveszik, talán el is veszik a füzetet. Folyton sétálnak körülöttünk, bejönnek az istállóba, leskelődnek állandóan rettegni kellett tőlük. Ha meglátom a sötétkék egyenruhájukat elfog a félelem. Talán egész életemben kerülni fogom a rendőröket!?

Nagy börtön ez a „tábor”, pedig nincsenek cellák sem rácsos ablakok, nincs börtönajtó nyikorgó zárral ránk csukva. Sokszor ábrándoztam szökésről. Aztán beláttam, hogy lehetetlen, hiszen apámat is megtalálták nyolc hónap után, addig bujkált. Országos körözést adtak ki ellene, mint a valódi gonosztevőknek, gyilkosoknak, betörőknek. Pedig az apámnak nem volt más bűne, mint az, hogy katonatiszt volt a második világ-háború előtt.

Egyszer, amint a tyúkászatból „hazafelé” ballagtam, találkoztam egy paraszt bácsival, akivel már többször is beszélgettem a tilalom ellenére. Felajánlotta, hogy elrejt a távoli majorságban, ellát mindennel, jó dolgom lesz. Van egy fia, annak én pont jó lennék. Gyorsan elbúcsúztam tőle és szépen meg is köszöntem a felajánlását, de lelki szemeim előtt már láttam magamat amint a rendőrök a gumibotjukat próbálgatják a talpamon. Nem vagyok gazdag. Azaz semmim sincsen, de tizennyolc éves vagyok, van egy érettségim, két nyelvet sikerült megtanulnom, a németet és a franciát, van reményem,

hogy egyszer kiszabadulok innen, ez minden vagyonom. Ha ez a sorsom, hát végig kell csinálni, és még szegény anyámra is vigyáznom kell, mert neki sokkal nehezebb az itt-lét, mint nekem.

A PLÉHLAVÓR

Azért voltak örömeink is. Egyszer Désiné Micike szerzett valahonnan egy pléhlavórt. Ez egészen biztos, hogy valami ásatásból került elő, ütött-kopott volt, de nem lukas. Így már két lavórunk lett, egy kék, kopott de zománcos, és most ez az „új”. Ezután már a két lavóron könnyebb lett megosztózni a társakkal. Lassanként poharak és bögrék, no meg kanalak is kerültek valahonnan.

IGYEKEZTÜNK MEGKERESNI MINDENBEN A JÓT ÉS A SZÉPET

Régen nem írtam már a jól eldugott füzetembe, féltem, hogy az örökké leskelődő rendőrök észreveszik és elkobozzák. Meg fáradt is voltam már este, amikor a munkából hazazértem, akkor már nem volt kedvem írni. Pedig lett volna mit! Jó lenne lefényképezni az istállónkat, a nagy barakkot, a Nagy Béla tanyaházát, előtte a szép lucfenyőkkel. A rendőröket, a farkaskutyákat, lakótársaimat, a Szécsényi gyerekeket, Dézsi Feri bácsit és a Micikét, Szekulics Pérot és a feleségét, Ánó nénit és a férjét, és a mellettünk lakó Puskás Feri bácsit. Soha nem fogom elfelejteni az utolsó szállásunkat ezekkel a társakkal. Mindig egyetértés volt közöttünk, pedig idegállapotunk igen feszült volt. A sok nyomorúság, bánat, kilátástalan jövő, a jelen nehézségei és a múlt fájó emlékei gyötörték. Igyekeztünk megkeresni mindenben a jót és a szépet, vagy legalábbis az érdekeset. Amikor beköszöntött a tél, és nagy hóvihar tombolt a pusztán, azt is élveztem, láttam benne a természet hatalmas erőit. Mikor a lucfenyőkön puhán megültek a hópárnák és rájuk süttött a nap, azt képzeltem, hogy a Mátrában vagyok téli üdülésen. Hát még amikor tavaszodott! Soha nem látott rügyfakadás, zsenge vetés, az első madárdal, a langyos simogató napsugár, a jó szagú friss föld!! Ezeket a városi ember soha nem veszi észre, és ettől sokkal szegényebb lesz. Ezek az apró örömök megszépítik és megkönnyítik a rabságot.

Már nagyon messzinek tűnik a szebb és jobb életünk, az otthonunk, a régi megszokott világunk.

Anyám már Szegeden sem járt az iskolába mert nyugdíjazták. Katonatiszt felesége ebben a rendszerben nem taníthatott, és apám is elvesztette az állását. Keserves esztendőök voltak. Mi ketten a testvéremmel gimnáziumba jártunk, anyám egész nap magánórákat adott. A fizetés nem pénzben volt, hanem zsírt, lisztet, krumplit kapott. Persze ez nem volt elég a megélhetéshez, és anyám kosztosokat is fogadott, hogy enyhítsen valamit a szegénységünkön. Érettségi után vége lett mindennek, összeomlott a mi kis otthonunk és csak az emléke maradt meg. Tizennyolc éves voltam, és hittem a jó emberekben, csalódás akkor még nem ért. Azt hittem, hogy az életem gondtalan lesz és sima, és íme mi lett az ábrándokból. Már sok jó barátom van itt. A közös sors, és a

gondok összekovácsolják az embereket és így gondolom könnyebb elviselni az életet. Amíg Bozsó Éva barátnőm és osztálytársam itt volt, addig órák hosszat beszélgettünk, tervezgettünk, amíg egy undok februári napon kiengedték az édesapjához. Fodorné Cila igen kedves egyéniség, sokáig egy istállóban laktunk. A kezdeti nehézségeket, a szalmán földön alvást az istállóban együtt csináltuk végig. Az ő derűs természete és Náci bácsi nyugalma nagyban hozzásegített ahhoz, hogy el tudjam viselni a lázadó természettemmel ez az életet.

Anyám nem tudott belenyugodni, sokat sírt. Egyszer valaki azt mondta, hogy a könyveivel ki lehetne meszelni az istállót.

KATONATISZTBÓL KÚTKATASZTEREZŐ SEGÉDMUNKÁS

Amikor minket elhurcoltak apám nem volt otthon. Mint kútkataszterező segédmunkás valahol a Dunántúlon dolgozott. De persze megtalálták, és idehozták őt is. Éva nővérem hiányzott a kis családból egyedül, ő okos volt és elmenekült Szegedről Veszprémbe, és így kimaradt az életéből ez a remek élmény. Sokszor mesélünk Dusikának és a kis Ivánkának, a meghalt Jelica gyerekeinek az anyukáról. Azt a mesét találtuk ki, hogy Jelica hazautazott Jugoszláviába, ahol a régi kis lakást rendbe szedi, és mire újra itt a nyár, ők is utána mennek. Szegény kicsi árvák nem tudják, hogy már nincs anyjuk és soha többet nem látják. Apjuk szenved a legtöbbet, örökké hazudozik, beszél a mamáról és a jövőről. Megfésülöm Dusikát. Puha, dús hajfűrtjeit, könnyes lesz a szemem, mialatt ő vidáman fecseg és mesél a mamáról, az otthonról, a szökésükről amikor jó bácsik cukrot és szalámit adtak nekik Pesten És nem tudják meg soha, hogy Jelica, az édesanyjuk ismeretlen helyen van eltemetve, táborunk első halottja. A rendőrök a temetésre senkit sem engedtek el, talán tüntetéstől, lázadástól féltek. Azt tudták jól, hogy a „törzs” Borsi Sándor nem engedte Debrecenbe a klinikára beszállítani Jelicát, pedig talán akkor meg lehetett volna menteni még az életnek. Sokat gondolkoztam azon, hogy miért tette, milyen lelkiállapotban lehetett, nagyon elkeseredett és kimerült volt, hogy ezt meg tudta tenni, két kicsi gyermeket itt tudott hagyni, és önkezeléssel vett véget az életének.

Vajon ki lesz a következő halott? Mert lehetetlen, hogy itt és Borsospusztán, Babaligeten ne haljanak meg emberek. Egy tavaszi vasárnap hazafelé a munkából nem volt rendőr a közelemben, kerülőt tettem, és elmentem a vasúti töltésig. Nagyon szerettem nézni a rohanó vonatot, benne a szabad embereket. Gondolatban én is bent ültem a puha ülésen és utaztam messzire, sokáig. Éreztem a kocsik zakatolását, szinte elringattak engem. Már jött is a vonat, a mozdony lámpái vakítóan égtek. Elszáguldott előttem a vonat fűlsiketítő sípolást hallatva. Csak fel kellett volna másznom a vasúti töltésre! Eszembe jutott József Attila, Karenina Anna, Juhász Gyula és Majakovszkij, akik mind öngyilkosok lettek. Ha nekem lenne bátorságom, vagy gyávaságom, hogy ezt az életet nem vállalom, most a mozdony elé ugorhattam volna, hiszen az csak egy pillanat, szép és könnyű halál, és egyszerre vége lenne ennek a keserves életnek. De ez csak egy pillanatnyi buta gondolat volt, mert még most is, így is szeretek élni.

A TYÚKÓL MINT KULTÚRTEREM

Egy tyúkólat kineveztek „kultúrteremnek”. Egyik szombat este. Krommer, a táborunk civil parancsnoka közülünk való volt, egy remek tangóharmonikán húzta a talpalávalót, és a fiatalság legnagyobb örömeire táncolhattunk. Döngölt sárpadló volt és nem fényes parkett, nem bálicipő, hanem bakancs, nem szép suhogó estélyi ruha, hanem ütött-kopott munkaruha, de a tánc igazi volt, önfeledten roptuk egy-két órát.

Volt valami groteszk ezekben az „istálló” bálokban, de odamentünk újra és újra. A fiatalság szükségszerű kirobbanása? Vagy a csakazértis mutogatása? Radnóti Éva a szegedi színház kiváló művésze is szerepelt ezeken a „bálokon”. Népszerű operett dalokat énekelt, és szép magyar dalokat. Felejthetetlen volt ez a szép élmény. Ősszel, amikor bejött az esős évszak és nem volt munkám, ezt a munkanélküli korszakot azzal töltöttem, hogy ellátogattam a Nicsovícs brigádhoz, akik részben vetőmagot csáváztak, részben a talajt granulálták. Szerintük szart passzíroztak. A talajgörgyöket egy forgó hengerbe tették és abban keveredett, omlóssá lett a talaj. Jó humoruk volt, tudtak tréfálni, vicceket mesélni. Így persze az egyhangú munka érdekesebbé vált. Amikor beköszöntött a november és a szarmorzsoló brigádnak már nem kellett segítenem, kivezényeltek répaszedésre Hajdúszovátra. No ezt a munkát senkitől sem irigyelem. Nem adtak semmiféle szerszámot, amivel a fagyos földből ki lehetett volna piszkálni a cukorrépát, maradt erre a célra a kis kezünk és a cipőnk orra. Sokan voltunk, még Lajoska a borjász is ott hajlongott, Józsi a traktoros és a vasparipa. Ezek elválaszthatatlanok voltak. Csarnainé, aki a nagy barakkban lakott, nagyon méltatlankodott és hangos szóval és veszekedéssel próbálta levezetni az indulatait.

Ősszel már csak gumicsizmában lehetett járni, már annak, akinek volt. Bokáig süllyedtünk a sárban. Egyszer Nyárádi Zoli bácsi felesége, Lenke néni csizmája úgy beleragadt a sárba, méghozzá mind a kettő, hogy nem tudta kihúzni. Deszkát kellett neki vinni, kiráncigálni előbb a lábait a csizmából azután a csizmákat a sárból, persze nagy nevetés közepette. Az én kényelmes és több számmal nagyobb gumicsizmám egyszer csak elkezdte a lábomat nyomni. Egész nap éreztem, hogy valami nincs rendjén. Csodálkoztam, hogy eddig teljesen jó volt, és most pedig kényelmetlen. Este, amikor levetettem, belenyúltam, hogy megvizsgáljam a komisz lábbelit. Uramfia, hát egy döglött egér volt benne, amit Magyar Karcsi csempészett bele még reggel. Ezen nevtünk három napig. Ezentúl mindig ellenőriztem a csizmámat, mielőtt használatba vettem volna.

ÁTTELEPÍTÉS EGY MÁSIK TYÚKÓLBA

December hónapban a „törzs” bejelentette, hogy el kell költöznünk a pockos tanyáról, mert kiűrtik. Az összes holminkkal együtt egy másik tyúkólbá rámoltak be, mégpedig a rendőrség közelében. Úgy éreztem, hogy újra kitelepítenek, a társaimat már megszoktam és megszerettem, most meg újra el kell válnom tőlük. Másnap már szegényes motyókkal felraktak egy szekérre és búcsút intettünk Náciéknak, Renkő Péteréknak, Virágéknak, Berecz Kálmánéknak. Mikor megindult a menet olyan volt, mintha egy zsi-

árus menne a piacra eladni az ócskaságokat. Sikítani szerettem volna fájdalmamban, de nem mertem. Ez megint változás volt, bizonytalanság. A Nagy Béla tanya egyetlen téglalapjában a rendőrök laktak, a nagy vezérkar, élén Borsi Sándor őrmesterrel, aki egyben a véisztörvényszék elnöke is volt, ha adódtak „bűnesetek” Bekerültünk egy tyúkol legbelső, sötét sarkába, ahol egy emeletes vaságy várt ránk. Szépen ráhelyeztük a szalmazsákunkat és a holminkat. A döngölt sárpadló nyirkos volt és bűzös. Kiss Géza bácsi segített szögeket verni a gerendába és ráakasztani a holmi egy részét. Még egy kis polcot is csinált az ágyam mellé, honnan vette a hozzávaló deszkát, azt nem tudom. Egész télen lopkodták valahonnan a tüzelőt, a kukoricacsutkát és a fadarabokat, minden valamirevaló éghető szemetet. Ebben is Géza bácsi járt elől „jó példával”. Persze kályha nem volt az űrben, kövekből, téglából építették meg a férfiak, valahonnan szereztek kályhacsövet is, amit a falon keresztül kivezettek a szabadba. Be is meszelték fehérre szépen az oldalát. Indulhatott a próbafűtés! Nem messze tőlünk volt egy kemence is az udvaron. Ha tudtunk szerezni valamilyen giz-gaszt, esetleg szalmát vagy kukoricaszárat, akkor befűtöttük, és valamit tudtunk benne sütni. Például lopott krumplit vagy valamilyen kelt tésztát. Egyszer az anyukám süített egy kalácsot. Megdagasztotta, azután betöltük a befűtött kemencébe és vártuk hogy kiszüljön. Fenséges illata volt, de olyan forró, hogy egy rongyot tettem rá, és annál fogva vittem be az istállóba, tettem rá az ágyamra. A többiek is odasereglettek, és mindenki bőszen szaglászott a kalácsunk felé. Később már sokan süítettünk, főként vasárnap vagy ünnepnap, és úgy tudtuk megkülönböztetni az alkotásokat, hogy kis cédulát ragasztottunk rá, amire a nevünket írtuk. Lassan megszoktam már az új helyet is. Itt is jó barátokra tettem szert, akik szívesen kölcsönöztek könyveket nekem. Aki novemberben is sátorban laktak azokat is beköltöztették a barakkba, és így még többen lettünk. Szegények nagyon sokat szenvedtek nyáron a pokoli hőségben, télen pedig a hidegben a katonai sátrakban. Halmai Barna bácsi felesége Gréti néni itt is varrt egész nap a géppel, foltozott és átalakított. Falkai Klári néni egész nap kötött, amikor nem volt munka a gazdaságban. Dallolio Luigi egyetemi olasz lektor és felesége, a jól megtermett Ilus néni is barakklakó lett. Nem sorolom fel az összeset, hiszen több mint nyolcvan ember lakott a barakkban, áttekinthetetlen szövevénye az emeletes ágyaknak, koffereknek, ládáknak. Ebben az új „Lakásunkban” közvetlen szomszédaink voltak Szécsényiék, Szécsényiné Lea néni, aki az orvosi teendőket látta el, és egy csomó gyerekük. Egytől egyig nagyon helyes gyerekek voltak, de a leghevesebb a legkisebb volt, aki már itt született a táborban, Gyöngyi.

Ha a Balla doktor jó kedvében volt, akkor 20- 25 embert beutalt Debrecenbe szakorvosi vizsgálatra. Ez valóságos ünnep volt mindenki számára. Két rendőr kísért be minket Debrecenbe, és a debreceni utcákon párosával kellett haladnunk a rendelő felé. Sónárova néztük a kirakatokat, a jól öltözött embereket, a vidám fiatalokat, akik kacagtak, fecsegtak, arcuk kipirult a csípős hidegtől, és én egyedül ballagtam a rabok sorában szomorúan. Fogorvoshoz kértem a beutalást, bár nem fáj a fogam, de szimuláltam. Így sikerült egy kis változatosságot kicsikarni magamnak. Vizsgálat után az előcsarnokban kellett gyülekezni. Mindenki ott volt, hiszen nem lehetett volna semmiképpen sem megszökni, mert nem lett volna ember fia, aki befogad egy ilyen szerencsétlen

megbélyegzett rabot. Biztos vagyok benne, hogy másnak is eszébe jutott, hogy mi történe, ha egyszerűen kísétálna a klinika kapuján, és nem jönne vissza Ebesre. Nekem mindenesetre eszembe jutott, de hamar kivertem a fejemből, amikor megláttam Zsiga rendőr kék egyenruháját. Szépen engedelmesen beálltam a sorba, és a két porkoláb kihajtott minket az állomásra, beszálltunk ismét az ebesi vonatra és estére már megint ott voltam az istállóban és minden ott folytatódott, ahol reggel abbahagytuk.

Egyik legszomorúbb napom volt egy ködös, hideg február végén, amikor Bozsó Éva barátnőm kiszabadult, mert az édesapja kikérte.¹⁷ Mikor ideérkeztünk és leszálltunk az ebesi állomáson, őt láttam meg először, és azóta sok kellemes napot és órát töltöttünk együtt. Most együtt sírtunk, búcsúztunk. Ő vigasztalt engem, azt mondta, hogy nemso-kára te is szabad leszel, majd meglátod. Sokáig öleltük egymást. Nagyon szomorú voltam. Ő felült egy traktorra, és lassan elindult az állomás felé. A könnyeim az arcomra fagytak. Már alig látszott a kis jármű, én még mindig integettem. Így vált el két jó barátnő, talán örökre! Napokig szomorú voltam, nem leltem a helyemet sehol, nem volt munkám sem, céltalanul járkáltam a barakk és az ólak között. Babaligeten is voltam Török Lenkéénél, a Kovács tanyára is elszökdöstem és az elhagyott régi pockos tanya környékére is, mert már ott is voltak emlékeim. Április közepén még mindig szeles, hűvös idő volt, sokszor esett az eső, és a téglából rakott tűzhelyen még fűteni kellett volna. Néha tudtak szerezni a férfiak egy kis kukoricaszárat, vagy csumát, és akkor a Jó-za féle mind jobban működő élelmiszerboltból élesztőt és lisztet vettünk, amiből finom lángost sütött az anyukám. A zsirt otthonról küldték még a télen a rokonok, nagyon ta-karékoskodtunk vele ilyen alkalmakra számítva.

A csomagok érkezése ünnepnap volt a számunkra. Havonta egy csomagot már mindenki kaphatott, és mindenki leste a rendőrség ablakába kitett cédulát, hogy rajta van-e a neve, mehet-e a csomagért. Minden alkalommal körülbelül húszan álltunk sorba, de türelmesen vártunk, mert az otthoni ízeket semmi nem pótolta. A csomagokat természetesen felbontva kaptuk, azt nem lehetett eldönteni, hogy hiányzott-e belőle valami vagy sem. Átvizsgálták, nehogy valaki titkos dolgot kapjon, bombát, mérget, lázító iratot. Találgattuk, hogy melyik süteményt ki sütötte, ki küldte, sok jó barát segített és gondolt ránk, ami végtelenül jól esett. Mindig olyan süteményt készítettek, ami sokáig elállhat, mézeskalácsot, diócsókot, és ezeket gondosan a gerendába vert szögre akasztottuk, nehogy az egér vagy a patkány előbb találja meg, mint mi.

A holmikat a tavasszal ki kellett vinni a levegőre kiszellőztetni, a dohszagot és a penészfoltokat azonban nem tudtuk eltávolítani belőlük. Néha társadalmi munkában udvart kellett seperni egy gallyakból összetákolott otromba seprővel. Éktelen port vertünk fel, néha tíz ember is lökte a port vagy a sarat egyik helyről a másikra, azután a másikkól az egyikre, aminek semmi értelme nem volt, de csinálni kellett, hogy legyen valami elfoglaltságunk. Ki érti meg az emberi érzelmek hullámlását? Milyen csodálatos szerepe van az ember életében annak a rejtélyes, megmagyarázhatatlan valaminek, ami megmaradt, ami maga a semmi és mégis az egyedüli vigasz, az a hatalmasság, amely

¹⁷ Bozsó Évát nevelőapjával és édesanyjával hurcolták el. Zádor Ildikó osztálytársa volt Szegeden.

képes a varázslatra, a csüggedőket felemeli, a könnyes, megtört szemekbe új fényt lop, az ami a Pandorra szelencéjében maradt, az a valami a r e m é n y.

A REMÉNY

Talán még soha el nem árasztotta a tábort az öröm hullámaival, soha ennyire nem boldondította meg ezt a szegény sorsüldözött társaságot a remény és a hit a hamarosan bekövetkező, biztos hazamenetelben! Hogy mire alapoztuk ezt? Március 11-én behívtak az őrsre, ahol a „törzs” várt kihallgatásra. Ott megkérdezte tőlem, hogy mit tudok a szabadulásról, a hazamenetelről? Hogyan tudhatnám én ezt? – kérdeztem tőle. Maguk ezt jobban tudhatják, hiszen nekünk nem jár újság, nem hallgathatunk rádiót és nem is beszélhetünk szabad emberekkel. Mi csak reménykedhetünk. A törzs csak hümmögött, nem szólt semmit. Még két rendőr ült az irodában, úgy tettek, mintha nem figyelnének oda, de láttam, hogy igenis nagy érdeklődéssel, kíváncsian lesték, hogy mit mondok. Mit felelhettem volna egy rendőrnek, aki a porkolábunk és börtönőrünk. Hát így is jó, mondta végül a törzs, ne terjesszenek rémhíreket, ne izgassák magukat olyan felesleges szóbeszédekkel, mert mi mindenről tudunk, ami a nagy barakkban történik.

Erre kimentem, de még jobban reménykedtem, talán mert tavasz volt, az örök újjászületés, ilyenkor lehetetlen elhinni, hogy számunkra nincs újjászületés, hogy minket nem vár a szabad élet a forgatagával, fáradságaival, szépségével küzdelmeivel, jutalmaival és „boldogságával” Tavasziasan süt a nap, az élet ígér és csábít. Belépek a betegszobának kinevezett tyúkólba, ahol az öreg Deák Viktor bácsi búcsúzik az élettől. Szegényt a múlt héten hoztuk be a Felsőtanyáról egy összetakolt targoncán. Én hoztam a párnát és a pokrócot. Nagyon rosszul lett, súlyos szívbaja van. Minden óra ajándék már neki. Felesége Böske néni van mellette, de ő sem tud már rajta segíteni.

GONOSZSÁG TÁRSADALMI MUNKÁBAN

Ma egy érdekes dolog történt. Ilyen események eléggé gyakoriak. Az öreg Sajgó, ő a táborparancsnok. Ő is kitelepített, közülünk való, nem tudom miért lett éppen ő a táborparancsnok – bement a konyhába, amihez semmi oka sem joga nem volt. Lábatlankodott és gorombáskodott, mire az öreg favágó, a Bubrek bácsi, ki a tábor közkedvelt személye, egy-két közvetlen szóval kiutasította a sokkal tágasabb és levegősebb udvarra. Erre a gonosz Salgó fogta a Bubrek bácsit és az őrsre cipelte és ott fűt-fát ráfogott. A falopást talán joggal, mert a fa és egyéb mindennemű tüzelőanyag eltulajdonításában a jó öreg nemcsak mester volt, de művész is ebben a műfajban. Aztán ott a rendőrök előtt, mivel ellenfele nem védekezhett nekirohant, a róla soha fel nem tételezett erővel az arcába vágott, majdnem kiütötte a szemét. A szemöldöke felett néhány centis mély vágás keletkezett, melyet a gyűrűjével vágott, hasított. A múltkor a saját szakállára hajnali ébresztőt rendelt el a barakkban, csomag és levélelvonásokat rendelt el, kitalál különböző ostoba társadalmi munkákat, csakhogy ne hagyja az embereket békén. Remélem Bubrek bácsi majd visszafizeti neki mindazt a komisszágot, amit ellenünk tett. Elgondolkoztam ezen a „társadalmi” munkán.

Én a társadalom melyik részéhez tartozom? Az uralkodó osztályhoz nem, középosztály már nincs, az csak volt, diák is csak voltam, de mezőgazdasági munkás nem vagyok, és nem is lehetek, mert nincs meg hozzá a képzésem. Tehát én vagyok a társadalom kivetettje, azaz senki és semmi, hát hogyan végezhetnék én „társadalmi” munkát? Néha kapok könyveket kölcsön, ami nagyszerű dolog. Most olvasom életem folyamán másodszor Jókai Mór Mire megvénülünk című könyvét. Ez a könyv éppen a tavaszról szól. Olvasom és vele együtt mondom, pedig Ebesen vagyok: „Óh milyen szép ifjúnak lenni, milyen szép a tavasz! Tiétek az élet, az öröm a remény, nektek virággal kedveskedik a mező Titeket glóriával vesz körül a föld szép sugara a szerelem, tirátok bízza a jövőjét egy nemzet, egy hon, egy emberiség, tirátok büszkék az öregek, titeket szeret az ég minden derült napja. Óh, mint szeretem én a tavaszt, mint szeretem az ifjúságot.” Ezeket írja Jókai a regényben, mintha nekem is szólna, én is fiatal vagyok, rám is vonatkozik mind ez, habár itt ülök a dohos, penészes istállóban a vaságy emeletén a zizegő szalmazsákon, fejemet beverem a pókhálós tetőbe. Keresem a virágos mezőt, a derült napokat amiket a fiatalságnak vindikál az író. Remélem, hogy fogom még érezni és érteni mindezt, amit most találtam ebben a csodás könyvben.

Bár számkivetett vagyok, nyomorult rab vagyok, nem cserélném el az ifjúságomat egy öreg amerikai milliomos gazdagságával és szabadságával Vannak itt is örömök. Barátságok kötődnek, megértjük egymást öreg, fiatal egyaránt. Pár napig igazi tavasz volt, a rétek tele virággal. Május. Visszamehettem dolgozni a kedves csirkéim közé. Valami jóféle szabadság érzésem volt, messzire elláttam. Egy lélek sem jött arrafelé. Egyedül voltam újra a gondolataimmal Mióta itt vagyunk folyton azon töprengek, hogyan is lehetett volna elkerülni ezt a sorsot? Mi volt ez? Bosszú? Visszafizetés? Mi közöm lehetett nekem a háború előtti vagy alatti történetekhez? Tessék számolni! Most vagyok tizenkilenc éves. Hatéves voltam, amikor kitört a második világháború!!!

Esős májusi napok vannak, az emberek lehangoltak. A népes barakkban, ahol több mint 80 ember zsúfolódik össze, néha kitörnek az indulatok. Hangos veszekedések vannak, a barakk-tündérek elszabadulnak láncaikról és valami fennkölt akadémiai vita-stílusban közlik egymással érzelmeiket. Aki hallja odasiet. A túlfeszített idegállapot, a sok keserűség, a kényelmetlen életmód a nincstelenség és sok más járul hozzá, hogy akik nem tudnak már uralkodni magukon sem beletörődni némileg a sorsukba, mint egy vulkán kitörnek és belekötnek bárkibe, aki éppen az útjukba kerül. Kicsiségeken, ostoba, apró dolgokon kapnak hajba, és se vége, se hossza a kiabálásnak.

Egyik napon Micskóné fia, Fecike élénk dobolásba kezdett, verte vagy félóráig teljes erejével a dobznak kinevezett fazekat. Ezt a hangzavart nyolcvan ember kénytelen volt tűrni. Végül Moldoványi Laci bácsi nem bírta tovább, valami csendesebb játékot indítványozott Fecike számára. Ez hiányzott csak Micskónénak! Kiabált, ordított, hogy nem dobhatja ki a gyereket az esőre, kell annak a gyereknek valamivel játszani. A nagy lármára bejött a Sajgó a táborparancsnok, Krommer a másik táborparancsnok, aki szintén közülünk való volt, és próbálták a szerencsétlen asszonyt lecsendesíteni. De ez nem sikerült nekik, mert Fecike ügyébe beleavatkozott Kocsisné és Csarnainé, majd utoljá-

ra Gárdonyi Pista bácsi, akinek a lavórjába Fecike belefejejt nagy izgalomban és kiöntötte a mosdóvizét, amelyet Micskóné szennyvíznek titulált.

Mire idáig elértek, addig az egész veszekedés okozójáról, a dobról teljesen megfeledtek, valaki felvette és kihajította az ajtón. A mi kis istállónkban, tyúkólunkban soha nem történt ilyesmi, mi nagyon nagy békességben éltünk egymás mellett, és én ezért igen hálás vagyok a sorsnak.

A mi kis tyúkólunkban szombat esténként verseket szavalt Puskás Feri bácsi, Mécs László-verseket, azonban egyszer megjelent a „törzs” is egy ilyen szavalóesten, és azonnal betiltotta.

Tegnap este birkanyírásra indult egy csoport Borsospusztára. Azt mondták, nem baj, hogy nem értenek hozzá, hogy soha nem csinálták, van aki meg sem meri fogni az állatot. Azért kap egy arra való birkanyíró ollót, és majd belejön. Jelentkezett olyan is, aki már nyírt birkát, bízatta a többieket, hogy nem is olyan nehéz, könnyen meg lehet tanulni. Csak az a baj, hogyha belevágnak a birka bőrébe, akkor rettenetesen béggetnek, ami szinte elviselhetetlen eleinte, de meg lehet szokni. Én is el akartam menni, nagy kedvem lett volna megtanulni a birkanyírást is. Egyszer még eldicsekedhetnék vele később, hogy ezt is tudom. Összekötözik a birka lábát és a szegény állat a szokatlan helyzetből, a kapott sebektől éktelenül bög. Nekem jó változatosság lett volna. Azt beszélnek, hogy Borsospusztán nincs rendes szállás, földön, szalmán kell aludni egy ócska istállóban. Ezért anyukám nem engedett el. Nem akartam megbántani azzal, hogy nézzen körül, vajon a mi „szállásunk” mennyivel jobb, mint amit Borsospusztáról híresztelnek?

De lesz itt még elég élmény, még csak május van, semmi kilátás szabadulásra. Jönnek-mennek a rémhírek, hullámanak a remények. Én nagyon letört vagyok, szomorú és kilátástalan a jövőm, már elveszett egy évem, már vizsgáznék az egyetemen, ha nem lennék itt ebben az átkozott ebesi istállóban! Apám a gabonaraktárakban őrizi a gabonát, és minden nap hoz nekünk egy liter tejet a tejszeparátorból. Ezt a tejet vagy kapják az ott dolgozók, de méginkább úgy gondolom, hogy lopják. Ott fölőzik a tejet, és jobban hozzájutnak. Egyébként ebben a szép világban az a jelszó, hogy minden a miénk, a gyár, a föld, a termés. Ha meg a miénk, hát el lehet vinni. Ezért engedtem meg én is, amikor a gabonaraktárban őrk voltam, hogy a kis parasztgazdák vigyék a gabonát, amit úgyis az ő földjükről arattak le, teljes lelki nyugalommal adtam nekik, vigyék csak el, amennyit akarnak. A kiszórt gabonát a telepések nagy falapátokkal forgatták, hogy száradjon, ne-hogy befülledjen. A tisztított vetőmagot pedig zsákokban hozták, és én írtam fel ki hozta, és mennyit. Nagy pazarlás ment itt mindenütt. Azt hiszem nagy deficittel fog zárulni ez a gazdasági év, sem a vezetőség, sem a munkások, azaz a „telepések” azaz rab-szolgák voltak nem értettek semmihez és nem is tudtak kitől tanulni.

Tanultuk a történelemben, hogy a kényszerű rabszolgamunka buktatta meg az ókori birodalmakat is. Bárcsak mi is meg tudnánk ezzel buktatni... Mi lettünk volna a kizsákmányolók? Hát ez itt mi? Mint a rabszolgák, éhbérért dolgozunk, éppen csak anynyira telik a fizetésünkből, hogy a kosztunkat be tudjuk fizetni belőle. Semmi másra nem telne, ha az otthoniak nem küldenének néha egy-egy ruhadarabot vagy cipőt. Az

egészen az a furcsa, hogy ilyen körülmények között sem volt nagyobb járvány, vagy tömeges haláleset. Persze haltak meg emberek, akiket el kellett temetni, de mi azt soha nem tudtuk, hogy hová is temették el a szerencsétleneket. Pünkösöd hétfőn kihirdették, hogy mindenki köteles megjelenni azon helyiségben, ahol a tüdőszűrést végzik a doktorok. Nagy hűhóval és felkészültséggel megjelentek az autók és teherautók, két nap alatt megfordult mindenki a betegszobának csúfolt tyúkolban. Mindenkit megröngteneztek. Nem tudok róla, hogy megállapítottak valakinél is TBC-t, igaz, hogy a vizsgálat után már senki sem törődött az esetleges beteggel.

Voltak azért izgalmak is. Az öreg Vendel bácsi víz helyett formalint ivott, a Bubreki Cumi irigátorával kimosták a gyomrát. A kis Vida borbélyt elvitte az ÁVO, szegény anyja majdnem megőrült ijedtében. Június másodikán újra be tudtam jutni Debrecenbe vizsgálatra. A vonaton nagyon jókedvűek voltunk, a Bruckner és a Decker folyton viccelődött. Mintha éreztünk volna valamit a levegőben! Június első felében sokat esett az eső, és így nem tudtunk dolgozni. Egyik délután kisütött a nap, és én el szerettem volna menni Babaligetre Török Lelicéhez. Ehhez Sajgótól kell engedélyt kérni, de Sajgót nem találtam, ezért az öreg Krommert kértem, hogy engedjen el, de ő nem engedett. Jobb lett volna, ha nem kérek engedélyt, hanem egyszerűen elindulok, senki sem vette volna észre.

Bárányi Gyuláné Gizi néninek kislánya született Debrecenben, és a kis Katinkával együtt megjött Ebesre, a táborba. Bevonultak a nyolcvan személyes istállóba, kaptak egy kétemeletes vaságyat, ahol el kellett férniök. A fürdetés nagy gond volt, sehol nem volt hely ilyesmire, csak az ágyon. Ha jó idő volt, akkor megoldotta odakinn az udvaron, és csak az öltöztetést végezte az ágy tetején, de ha esett az eső, hát bizony nem volt könnyű anyának lenni. Sokszor néztem, amint Lea doktornő késő este az ágyunk mellett lévő fiókon, amit a gyermekágyból rángattak ki hirtelenében és élire állítva asztalnak használtak, egy tálcan a szpirituszfőzőn elkészítette a kis baba ételét. Én az ágy emeletén könyököltem és lenéztem, soha nem gondoltam volna, hogy ilyen változatos élményeim legyenek.

Ilyenkor átláttam az egész istállón, néhány kis petróleumlámpa sárgás fénye pislogott a piszkos falakon és sorra vettem a közvetlen szomszédainkat, Szécsényiéknek két emeletes ágyuk volt, Emőke és kis Lea aludtak az egyik ágyban és a két fiú. Szekulics Peró és felesége Magda, Dézsi Feri bácsi, és Mici néni, sőt az öreg mama is idekerült. El-elnéztem őket, békésen aludtak mind. A mi oldalunkon rögtön a mi ágyunk mellett lakott Puskás Feri bácsi, aki mindig jókedvű, kedves és udvarias volt.

A tűzhely mellett „lakott” Ánó néni a férjével, akiknek sikerült ágyneműt is magukkal hozni, és a legnagyobb irigység közepette dagadó párnák és dunnák között horkoltak. Még egy öreg kocsis és egy fiatal fiú volt a lakótársunk, ezeknek nem volt emeletes ágyuk, csak a földön aludtak. Az istálló gerendájáról lógtak a kosarak, a cipők és a batyuba rejtett élelmiszertartálékok. Takarításkor mindenki rémülten fedezte fel a patkánynyomokat és szörnyűlködött a megrágott és néha teljesen tönkretett értékeken.

Ez a tyúkól volt a harmadik otthonunk, a legelső volt a „pockos tanya”, ahol még a nyirkos földön, a szalmán feküdtünk. Ott voltak szomszédaink Fodor Náciék, felesége

Cila, Renkó Péterék két kis fiúval, Virágék Eszter nevű kislányukkal. A másik ólban Jeszenszky Zoltán és Jelica, két kicsi gyermekükkel, Ivánnal és Dusikával. Ott lakott még Hetessy Miklós és felesége Ilike és annak nyolcvankét éves édesapjával. Az első hónapokban még sátrak is álltak, az ott lakók nagyon sokat fáztak a hideg őszi napokban. Merleyék Petrikékkel laknak egy sátorban. Sátorban laktak még Futóék, Dienersek, Lakatosék, Széllék, Törökék, Szabóék, Bessenyeiék, Szatmáriék, Kiss Géza bácsi, Deckerék, Kalányos Zoli. A többi sátorlakó úgy döntött, hogy belevág az építkezésbe. Szerintem ők voltak a pesszimistábbak, egy szóig elhitték, amit a törzssörmester mondott. Megkezdődött a „házépítés” vályogból. Mindenki maga ássa ki az alapot és rakja a falakat, húzza rá a tetőt. A „törzs” szerint itt kell majd új otthont teremteni, véglegesen berendezkedni, letelepedni, földet művelni vagy ipart űzni – belenyugodni mindenkinek. Kovács tanyán laktak, amelyik jó messze volt a központtól, mármint a Nagy Béla tanyától ahol a rendőrség székel és uralkodott Török Leliceék szüleikkel, Kammerlocherék, Spaarék és Mátéék. Ezeket azért írtam le, nehogy elfelejtsem őket.

Azért itt mindig gondoskodtak izgalmakról is. Azt híresztelték, hogy ezentúl nem szabad elhagyni a tábornat még munkára menet sem. Persze ez nem volt igaz, munkára azért ki lehetett menni persze felügyelet mellett. Este a lenyugvó napban gyönyörködni, a rét virágait megcsodálni, a messzeségbe elnézni, csak ebédidőben leülni az árokpartra és ábrándozni, ez volt eddig az örömöm. Lehetetlen, hogy már ettől is megfosszanak! Szerettem, ha vihar van, szerettem a villámokat és a paskoló, teljesen elzátartó esőt, élveztem, hogy nem kell a ruhámra vigyáznom, csak mossa, símogassa az áldott eső és a szél. Amikor a tyúkászatban dolgoztam és késő este mentem „hazafelé” félttem is elégszer. Néha alakok surrantak el mellettem, kutyák jöttek és ugattak, néha rémülten futottam hazáig Néha mennydörgött és villámlott, akkor láttam a vakító fényben az utat, a tócsákat és a sarat. De volt valami nagyszerű is ezekben a rohanásokban, ahogy a kellemes, hűvös eső mosta az arcomat, végigfolyt a hátamon a víz, éreztem, hogy rátapad a ruhám a bőrömrre, cuppogott a sár a cipőmben és én nevetve gondoltam arra, hogy ide jutottak az én nagyratörő álmaim!

ÚRNAPI KÖRMENET

Ma úrnapija van – írtam akkor –, és itt nincs templom. Nincs tömjénfüst, úrnapi körmenet, nincs harangzúgás. Talán most indul a körmenet otthon Szegeden, ha még egyáltalán megengedi a hatóság a körmenetet. A templomba szorul az áhítat? Vagy már az sem lehetséges? Ki tudja? Pedig nagyon szép volt, amikor mi, fehérruhás kisleányok virágszirmokat szórtunk kis kosarainkból az oltáriszentséget vivő püspök előtt. Talán tíz éve én is ilyen fehérruhás kislány voltam. Bíborné Máriával beszélgettem sokáig. Ő elmesélte, hogy már három éve elhurcolták őket Tiszapolgárra, ahol parasztházban laktak egy jólelkű gazdánál, a földeken dolgoztak, de nem volt szabad sehová sem elmenni a faluból. Azután ide hozták őket, de ez sokkal rosszabb. Ezt a tömegszállást nem bírom megszokni – mondta és én elszörnyedtem azon, hogy már három éve tart a kitalasztottságuk!

Regényeket tudnék írni az emberi sorsokról, amelyeket itt megismerem. Hamar megnyílnak az emberek, mert a közös sors és a honvágy mindenkit egyformán gyötör. Voltak, akik újra és újra elmondták ugyanazt a történetet, de én türelmesen meghallgattam. Úgy tettem, mintha először hallanám, és azt hiszem, jólesett nekik elmondani. Moldoványi Laci bácsi és felesége, Rózsika, a tanítónő szintén jó barátaim. Ők is Szegedről kerültek ide. Laci bácsi már internálva is volt évekkel előbb, sokat mesélt arról az időről, és azt mondta, hogy ott jobb sora volt, mint itt a táborban. Azt beszélték, hogy egyszer elment a táborból, elutazott és jelentést tett – vagy írt – a belügyminisztériumba az itteni állapotokról. Ezt természetesen megtudták a rendőrök, berendelték az őrsre, és alaposan összeverték, megrugdalták. Utána hetekig feküdt az ágyban és nagyon rossz színben volt. Rózsika ápolta, borogatásokat tett rá, azt magyarázta, hogy megfázott meg elesett és megütötte magát. Közben nagyokat nyögött és köhögött is szegény, hogy elhiggyük, de mindenfelé azt suttogták, hogy valaki beárulta, és a rendőrök verték meg. Nem mertem ezt tőle megkérdezni, de remélem, hogy egyszer majd be fogja vallani az igazat.

Puskás Feri bácsit is alaposan megrugdalták és megverték egy levél miatt, amiről kiderült, hogy „feketén” küldte el valakivel. Láttam, amikor mosakodott, hogy a háta tele van ütésektől származott kék-lila foltokkal, de ő nem beszélt erről senkinek. Egyszer az öreg Sajgó bejött a tyúkólba értem, név szerint engem keresett. Mai napig nem tudom, hogy mit akart velem. Éppen Úrnapja volt. Már gyülekezett a telepes társaság a fele a kukoricásba ment kapálni, én a Nicsovics brigádhoz voltam beosztva. A magrépából repcét kellett gyomlálni. Igen jókedvűnk volt, kórusban énekeltünk. Nemsokára kitört a vihar, alaposan megáztunk, futottunk egy csűrbe és ott folytattuk a dalolást. Radnóti Éva, a szegedi színház tehetséges és nagyon kedves művésznője gyönyörűen énekelt szólót.

„Hullámszik a búzatenger, de kevés a boldog ember
Mint a pipacs a búzában, ezer között csak egy szál van.”

Június ötödikén szép napsütés volt, munkánk nem volt, ezért elhatároztuk, hogy engedélyt kérünk Sajgótól, hogy elmehessünk Babaligetbe. Nehezen bár, de elengedett. Az utóbbi időben nagyon ideges volt a hangulat. Eltelt egy nyomorúságos esztendő, és még mindig semmi jelét nem láttuk annak, hogy valaha is elkerülünk innen. Nagy Imre nevét emlegetik, valami magas rangú személyiség Budapesten, és fel akarja oszlatni a zárt táborokat is, meg az internálótáborokat is. Babaligetről átlógtunk a nagy barakkba, ott is mindenki csak erről beszél. Hittem is, meg nem is. Már annyiszor hallottam jobbnál jobb híreket, hogy ez már nem is számított. Az emberek azonban ábrándozni kezdtek. Volt, aki külföldre akart menni amint csak lehet, volt aki csak éppen haza akart menni. Oda, ahol a gólya a kéményen fészkel és ahol biztosan várják az otthagyt barátok, ismerősök. Hallgattam hol az egyiket, hol a másikat. Mindegyiknek igazat adtam, mert mindegy, hogy hová kerülnek innen, csak el innen, bárhol, a kerek világba, csak ne legyen többé Ebes, sem istállólakás, sem üstleves és cikóriakávé félelem a rendőröktől és a kutyáiktól, ne legyen patkány és egér, bolha és légy!

VILÁGOSÍTSD FEL GYERMEKEK

Ha egyszer évtizedek múlva esetleg Anyám és az én írásaim napvilágra kerülnek, tudja meg az egész világ, hogy mi történt az Úr ezerkilencszázötvenedik, ötvenegyedik, ötvenkettedik és ötvenharmadik évében Európa közepén. Mikor az ember embernek farkasa volt, elhurcolták őket, mint a barmokat marhavagonba zárva, rosszabb életük volt, mint az állatoknak az istállóban, bűn nélkül való, ártatlan embereket, öregeket és gyermekeket taszítottak embertelen körülmények közé mindenféle bírói ítélet nélkül, ahol áztak és fáztak, koldusbotra jutva kínlódtak. „Oly korban éltem én e földön”, amikor mindez megtörténhetett Török Lenkével, Tucakov Bojánával és Mélával, Dománnéval tervezgetünk, szövögetünk száz és száz tervet a szabadulásunk utáni időkre. De most még itt a munka, azt kell csinálni.

Júliusban megismerkedtem a cséplőgéppel, nem is lett volna illő, hogy úgy menjek el Ebesről, hogy a cséplésben nem veszek részt. A gép gépésze Bíró cukrász testvére. A brigád tagjai: Bárányi Gyula, Domán Pista, Kiss Kálmán, Zsótér Imre, Aranyos Jancsi, Szécsényi Öcsi, és Kőrösi Szilveszter. Hordtuk, raktuk a kévét a gépbe, meleg volt, szörnyű nagy por, csípte a bőrömet. Vidáman ment a munka. Később odajött az István Mio, Kemény Laci és a Mihókné. Egyszer a Domán Pista és a Mio összeeszesztek. Mió úgy rávágott a Pista karjára, hogy valószínűleg eltört, de a „törzs” nem engedte be Debrecenbe rögtön, csak másnap. Úgy fog járni, mint az Osztrogonác Anti mamája, aki megbotlott és elesett, eltört a lába és későn ment orvoshoz. Rosszul forrt össze, egészen görbe lett a lába. A hazamenés, a szabadulás már erősen foglalkoztatott mindenkit. A rendőrök szelídebbek lettek. A „törzs” összehívott minket, ahol Krommer is beszélt, fuvolázott negédes hangon. Azt mondta, hogy nemsokára változás lesz, tovább is viselkedjünk és dolgozzunk rendesen, a megszabadulást közölni fogják velünk.

Radnóti László¹⁸

FÉSZEKRABLÓK

Ma is lúdbőrös leszek, ha eszembe jut a „kihallgatás” néhány perce. Apám állított maga elé mindkettőnket, öcsémrel, miután értesült róla nagyapótól, hogy a két „büdös kolyók” kifosztott néhány madárfészket. Értelmetlenül vandál tett volt, mert a tojásokat nem ittuk ki, ha padig fiókák ültek a cinke-, a rigó-, vagy a verébthorhon melegében és azokat kiemeltük onnan, akkor biztosan elpusztultak, mert a madárszülők nem fogadták vissza őket. Ki tudja, milyen gyalázatos kíváncsiság, miféle garázda csínytevés szándéka vezeti a fészekrablók ebadtákat? Apánk nem fenyegetett, csak a két megszeppent lurkónak fantáziájára bízta, hogy összerakják a történet másik oldalának mozaikkockáit.

¹⁸ Radnóti László Dubay Miklósné Bozsó Éva féltestvére, aki öccsével, Radnóti Györggyel a nagyszülőknél nyaralt. Mire hazaértek, „ellopták” szüleiket.

Képzeljétek el, mit érezhetett a tollas szülőpár, amikor hazaért a szájában hozott lepkével, szitakötővel! Mondta nagyon halkán, mély megindultsággal, majd a hatás kedvéért még tovább kerekítette: még ma is hallottam sírni az öreg madarakat. Más-ként csiripeltek, mint szoktak. Mintha zokogtak volna... elvesztették a gyerekeiket, akikért a fél nyarat feláldozva szorgalmasan hordták haza az élelmet a mindig éhes, sárga csőrökbe. A fészek kiürült, értelmetlenné vált, a családot szétvertétek. Gondolkozatok el ezen! Elmehtettek!

Hat és nyolc éves süvölvények voltunk akkor. Apánk okossága és tapintata örökre el-térített bennünket hasonló galádságoktól. Sőt! A fészek, mint valami szimbólum, annak védő, óvó szerepével mindkettőnk gondolatvilágában a szent tabuk sorába emelkedett.

Pár év telt el számunkra gondtalan nyarakkal a nagyszülők Szeged környéki tanyáján – a madarakkal teljes békességben – és csak az idősebbek gyakran sötét árnyékba boruló tekintete sejtette velünk: nem is olyan ép és derűs a világ, mint amilyennek közvetíteni szeretnék számunkra. Az erőszakos tagosítások, a padlások lesöpprésének, egyáltalán, a rekvirálások (te jó Isten! azóta nem volt a számban ez a szó) idején, a Tito nevű „láncos kutya” elleni eszement védőrendszer építése a déli határon, a kötelező Szabad Nép-félórák korában, de leginkább az ún. „csengőfrász” éveiben mi iskolába jártunk, kisdobost, meg úttörőt játszottunk teljes odaadással és hittel, mert az agymosás ragyogóan működött. Csak az volt kínos néha, hogy ha beszélgető felnőttek társaságába csöppentünk, rendre elakadt – bedugult a társalgás. „Nicht vor den járókelők...” – mondta ilyenkor közülük valaki. Ez azt jelentette, hogy a gyerekek a házon kívül elkotyoghatnak valamit, ami bajt hozhat a családra.

Nem kotyogtunk, nem fecsegtünk, de a baj így is beköszöntött. Rákosi pajtás pribékjei, a rettegett ÁVH martalócai egyetlen éjszaka, egészen pontosan 1952. július másodikáról harmadikára virradó éjjel több tucat emberi fészket dúltak föl, fosztottak ki, hogy földönfutóvá tegyék a benne lakókat. Ha voltak fiókák (értsd: gyerekek) akkor azokat is elhurcolták, hogy marhavagonba préselve őket, ismeretlen helyre induljanak velük, kelet felé, géppisztolyos brigantik felügyelete alatt. Mindezt nyolc évvel a zsidók nem kevésbé aljas eszmék alapján összeállított menetoszlopai után! Ha eddig kétsége lett volna bárkinek is, hogy a fasiszmus és a kommunizmus ugyanarról a töről fakad, az most egyértelmű leckét kapott.

OSZTÁLYHARC – ÉJJEL FÉL KETTŐKOR

Osztályharc – éjjel fél kettőkor... Mert ekkor mordult fel az ávosok teherautójának motorja a szegedi Szentháromság utcai ház előtt, platóján holtra rémült szüleimmel és nővéremmel. Mi, a két „dezentor” (akkor tíz és tizenkét éves gyerekek) éppen nem voltunk otthon, a nagyszülők szárnyai alatt élveztük a szünidő első napjait. Július harmadikán délelőtt a városba bicikliztem, és amikor a lakásunkba akartam jutni, szokatlan helyzet fogadott. Soha sem felejttem el a lila betűkkel írt szöveget az ajtónkra keresztbe ragasztott szalagon: „a Magyar Népköztársaság nevében! Állami tulajdon. Belépni tilos! A pecsét feltörése 10 évig terjedő fegyházzal büntetendő”. Kiskamasz fejfel ha-

mar átláttam, hogy szülők nélkül maradtunk. Néhány perc múlva előkerült egy szomszéd, aki, miután körülnézett, nem hallja e valaki, közölte: Lacika! Anyuékat elvitték az éjjel. Fogalmunk sincs, hová.

Rokonoknál találtunk menedéket. Elképzelhetetlenül hosszú idő telt el, amíg édesanyám jegygyűrűje árán kicsempészett hír érkezett egy hortobágyi kényszermunka-táborból, hogy az enyéimnek élnek egyáltalán. Mi, a két legényke, új iskolába kerültünk az ország másik felében. Nevelőapánk, köztisztviselőként álló orvos lévén elérte, hogy a tantestület nem feszegette, miért váltottak a jövevények az alföldi városból az északi bányász-településre?

Az énekkarban harsányan énekeltük a „Rákosi a legjobb apa, minden dolgozó a fia” kezdetű dalt. Sok ilyen dicshimnusz járt akkoriban Sztálin és Lenin bácsiékról is, apró emberkéik voltunk még, de hamar megtanultunk alakoskodni, belekényszerültünk a mindennapos hazudozás mókuskerekébe. Éppen abban a korban, amikor az embergyerekek lelkének körvonalai a legkarakteresebben formálódnak, kellett az immár életformánkká lett krízis magunkra parancsolt kényszerzubonyában élnünk. Igazi szülők nélkül. Pótszüleink jók voltak hozzánk. A maguk módján – gyermektelen, idős házaspár lévén – szerettek is bennünket, csak hát a bizonytalan árvaság állandóan kísértő tudata naponta hozott könnyes éjszakát. Egyáltalán: a tudathasadás, hogy a szeretteinket kutyákkal, fegyverrel őrzött táborban, még állatokhoz is méltatlan körülmények között tartják. Hajtják számukra szokatlan fizikai munkára, bántalmazzák és alázzák meg szinte minden nap, a végét pedig nem látják ennek az iszonyatnak, másfelől pedig, hogy „boldog hazában új ifjúságunk országot épít már”... Meg aztán: „Sztahanovista vájáraink munkasikerei megannyi tördőfés a kapitalistáknak” – nyilvánvalóvá lett, hogy a két állítás, illetve tény közül az egyik hamis.

A leverő fészkek emléke, kiszolgáltatott helyzetbe került fióka-voltunk gyakori témánk lett öcsémrel az esti villanyoltás után. Aztán valahogy helyreállt a világ. Ellopott gyermekkorunkat nincs hol keresni. A fészkekről elvtársak szép nyugdíjukkal már régen visszavonultak, s ha felidézik életük egy-egy momentumát, még tán hősnek is érzik magukat. Csak remélhetem, hogy nem ad nekik könnyű halált az Ég.

A szabadság illúziója

Dubay Miklósné Bozsó Éva

A tábor 1953. október 30-án oszlatták fel. A szabadulás után a rabok nem mehettek vissza oda, ahonnan elhurcolták őket, mert minden lakásban, házban már mások laktak, az ingóságokat pedig a BÁV-on keresztül értékesítették. Az értékesített holmik ellenértékét azonban soha senki sem kapta meg, hiába kereste a szabadulása után. A rendelet értelmében családonként és nem személyenként ötezer forint újrakezdési támogatást kaptak, amely összeg, például a mi családunk esetében egy használt konyhakredence és két vattapaplanra volt elegendő.

Lakáskiutalásra nem is lehetett gondolni. A kiskunhalasi postahivatal mosókonyhája volt két évig a lakásunk, amelyben egy nagy katlan foglalta el a helyiség közepső részét. Azután pedig két kis helyiségből álló üzlethelyiséget béreltünk egy családtól, abban laktunk, ablak helyett kirakattal, természetesen fürdőszoba, illetve vezetékes víz nélkül. Mivel szigorúan ránk parancsoltak, hogy még csak látogatóba sem mehetünk vissza Szegedre, ezért reményünk sem lehetett, hogy valaha is haza mehessünk. Az elorzott ingóságokat elárverezték az otthon maradottak elmondása szerint, de ennek az ellenértékét soha nem kaptuk meg. Apám még 1965-ben is kérvényezte a hatóságoktól a bútorok, berendezési tárgyak visszaadását vagy kártalanítását, azonban mindig nemleges választ kapott. A legnagyobb csapást azzal mérte ránk az ötvenes évek terrorja, amikor úgy szétszakította a családkat, hogy soha többé nem lehetett összekovácsolni. Mindenkit kilöktek a világ négy tája felé. Egyszerűen megszűnt a múlt, a gyermekkorunk idejéből egyetlen fénykép sem maradt, egyetlen régi tárgyi emlék sem. Másé lett a régi otthon, amelyben a nagy szegedi árvíz óta élt a család, amelyet még az őseim építettek a XIX. század végén.

Németh Antalné Árvay Mária –
Osvald Gézáné Horváth Sarolta – Passa Imre

TEDEJ

1951. december – 1953. október

Hantó Zsuzsa

A tábor kialakítása

Tedej Hajdú-Bihar megye Nyírséggel érintkező részén található. Az itt kialakított tábort 1951. december 7-én létesítették, tizedikként a 12 közül. Az 1951. december 20-i rendőri jelentés szerint: *A telepesek létszáma 343 fő. A telep december 7-én létesült, így itt is kezdeti nehézségek vannak. Elhelyezésük zsúfolt, a gazdaság a teljes létszámot itt sem tudja foglalkoztatni, azonban ellátásukról gondoskodik, a költségeket majd a jövő évi keresetükből fogják levonni.*¹

LÉTSZÁMADATOK

Dátum	Létszám	Dátum	Létszám
1951		1952	
Dec. 7.	343	Szept. 12.	644
1952		Okt. 14.	641
Jan. 9.	661	Nov. 17.	641
Febr. 9.	670	Dec. 17.	641
Márc. 10.	655	1953	
Ápr. 18.	665	Jan. 8.	674
Máj. 9.	674	Máj.	671
Jún. 8.	647	Jún. 8.	674
Júl. 16.	649	Júl. 8.	676
Aug. 12.	644		

Forrás: MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369, 42. doboz 140. 0012

¹ MOL XIX-B-1-j 40. doboz 106. 00369.

A „szocialista humanizmussal”² magyarázható – mely szerint az áruló, osztályidegen dögöljön meg pereputtyával együtt –, hogy télvíz idején, a közelgő szeretet ünnepe, karácsony előtt hozták létre ezt a tábort, amikor a marhavagonokban szállítottak ivóvíze is megfagyott, a mezőgazdaságban viszont nem akadt munka.

A tábor első „lakói” a mikulásnapiak voltak, ahogy önmagukat nevezték. A második „szállítmány” 1951. december 22-én érkezett, az elhurcoltak létszáma 661 főre emelkedett. 41 családból 130 főt a csokonyavisontai és csurgói állomáson vagonírozták be Passa Imre naplója tanúsága szerint. Ez a létszám lett a meghatározó, 640 és 680 fő között ingadozott a deportáltak száma.

Hercegszántó³ községből 16 főt vittek el 8 családból. Hercegszántó azon kevés községhez tartozik, amelynek objektumdossziéja⁴ megmaradt, így be tudjuk mutatni, hogy milyen összeírások készültek a község lakóiról. Hasonló összeírások születtek a többi településeken élőkéről is, csak ezek a dokumentumok megsemmisültek, vagy megsemmisítették azokat. Hercegszántó objektumdossziéját 1950. VIII. 26-án nyitották⁵, az első összeírások már korábban, 1950. márciusában keletkeztek. Az 1950. márciusi lista a kulákokat (28 fő), a volt katonatiszteket (1 fő) és a kupeceket (3 fő) írta össze. E lista tartalmazza a Kormópusztára 1950 júniusában kitiltott 4 családból a családfőt⁶, és a Tedejre 1951 decemberében elhurcolt családok közül két családfő és Mándity Józsefné neve szerepelt Apatini Ferenc katonatiszt megnevezése mellett.

² Faludy György, 1987, 289–290. old.

³ Hercegszántó községből Kormó pusztára 4 családot, 12 főt vittek.

⁴ Objektum (vonali) dosszié – A kémelhárítás, a belső reakció elhárítása, a büntetés-végrehajtás, a határőr-felderítés és a fegyveres erőknek a katonai elhárításhoz tartozó szerveinél parancsokban, utasításokban meghatározott objektumokra (intézmények, üzemek stb.), illetve egyes meghatározott témákra (ún. vonalakra) vonatkozó adatok összegyűjtésére szolgáló dosszié. (ÁBTL Tájékoztató)

⁵ ÁBTL 3.1.5. O-9553.

⁶ Mojzes György 54 kh. földdel, Szaboljev József 20 kh. földdel és tanyával, Tomasev Vitályos 37 kh. földdel és tanyával, Vőd János 47 kh. földdel és tanyával rendelkezett. ÁBTL 3.1.5. O-9553.

Mándity Józsefné született Gyurity Mária, 1902, Hercegszántó. Nevezettnek 34. kh. földje van tanyával, valamint gazdasági felszereléssel, továbbá 1 ház. Vejével közös háztartásban él, ki földjét műveli. Jobboldali beállítottságú. Mindszentysta.

Szoboljev József született Hercegszántó 1889. 20 kh. földdel és 1 tanyával rendelkezik. Földjét részben maga, részben Délvidékről elsőköt svábok művelik.

Udvari József született Kéthely 1889. VII. 30., apja Ferenc, anyja Molnár Katalin, földműves, lakik Hercegszántó 97. szám alatt. Múltban csendő volt, vagyona 28. kh. föld 1 házzal. Régi rendszernek híve.

1950 márciusában kimutatás készült azokról a kulákokról, kik adófizetéssel, zsírbeszolgáltatással hátralékban vannak, továbbá akiknek rádiókészülék vagy fegyver van a birtokukban. Ezen a listán az elhurcoltak közül a Tedejre vitt Mándity József neve szerepelt, aki 1914-ben született, 22 kat. hold földje, 1 lakóháza, 1 lova van, 20 kg zsírbeszolgáltatási hátraléka van.

1951. július 31-én a határsávban lévő megbízhatatlan volt katonatisztek kitelepítésére tettek javaslatot, itt ismét szerepelt Apatini Ferenc neve.⁷

Apatini Ferenc szül: Apatin, 1897, anyja Gosein Katalin, nő, 4 gyermeke van, nyugalmazott honvéd alezredes, Hercegszántó 112. sz. alatti lakos. Nevezett a felszabadulás előtt a zombori 28-ik kiegészítő parancsnokság vezetője volt. A felszabadulás után Hercegszántóra jött lakni és azóta itt dolgozik 3 katasztrális hold földjén. A felszabadulás után politikai pártnak nem lett tagja, azonban az 1946–47-es választások idején az F.K.P., majd a Pfeiffer-párt mellett fejtett ki tevékenységet. Jelenleg beteg, azonban betegsége mellett tud dolgozni, nem kell neki feküdni. Baráti kapcsolatot a községben lakó és hozzá hasonló beállítottságú személyekkel tart fenn. Egy Demeter Ferenc volt ht. ezredessel és annak családjával. Dr. Pintér István és Graca Illés orvosokkal, továbbá Veres Mihály r.k. plébánossal.

1951. augusztus 22-én Szabó Károly áv. főhadnagy kiegészítette a korábban írt névsort a nemkívánatos személyekről, akik a határsávban laknak.

Linburger Antal született Bezdán 1917. X. 13-án, apja Antal, anyja Strel Éva, nő, jelenleg traktorvezető, 2 gyermek atyja. 1945-ben került a községbe... Bezdánban egy 40 munkást foglalkoztató szövőüzeme volt. Ugyanott a Volksbundnak aktív tagja volt és Volksbund-egyenruhában járt. Magyarországon Hercegszántóra való kerülése után fonodát nyitott, majd traktor- és cséplőgép-garnitúrát vásárolt, és itt dolgozott. Ez év folyamán be akart furakodni a tszcs-be, traktorát és cséplőgépét akarta leadni annak fejében, hogy őt a tszcs-be vegyék fel.

Pauk Márton született Baja 1932. augusztus 16-án, apja Márton, anyja Keszthelyi Magdolna, nő, állampolgársága, nemzetisége, anyanyelve magyar... Szegény munkáscsaládból származik, apja Baján földműveléssel foglalkozott és a bajai téglagyárban dolgozott mint munkás. Ingatlan vagyonnal nem rendelkezett és jelenleg sem rendelkezik.

⁷ A dokumentumon látható, hogy 1958-ban felülvizsgálták, majd 1964. szeptember hó 15-én Apatini Ferenc anyagát átminősítették kutatói nyilvántartásba. ÁBTL 3.1.5. O-9553.

épelte: Hussár Tiborné
v. II. o. ftiszt.
Ké sult 2 pl.-ban
1 pl. Keeskéménnek,
1 pl. Baja.

344
Szigoruan titkos ny
Tárgy: A határsávbán lévő megbizha-
talan volt ht. tisztek kite-
lepitésére javaslat.

J e l e n t é s .

Baja, 1961. évi július hó 31-én.

A járás területén a határsávbán lévő községekben tartóz-
kodó volt horthysta ht. tisztek kitelepitésére az alábbi
személyeket hozom j. vaslatbá:

Felülvizsgált Hercegszántó.

1958-ban

1972. XI. 10.

Kelenföld
r. ny. 104

A p a t i n i P e r e n e szül: Apatin, 1897. anyja Gossin
Katalin, né s 4 gyermeke van, nyug. honv. alezredes, Herceg-
szántó 112 sz. alatti lakos. Nevezett a felssabadulás előtt
a bombori 28-ik kiegészítő parancsnokság vezetője volt. A
felssabadulás után Hercegszántóra jött lakni és azóta itt
dolgozik 3 kh. földjén. A felssabadulás után politikai párt-
nak nem lett tagja, azonban az 1945-47-es választások ide-
jén a F.K.P., majd a Pfeiffer Párt mellett fejtett ki te-
vékenységet. Jelenleg beteg, azonban betegsége miatt tud
dolgozni, nem kell neki fekhúzó. Baráti kapcsolatot a kö-
zségben lakó és hozzá hasonló beállítottsagu személyekkel
tart fenn. Így Demeter Perene volt ht. ezredessel és annak
családjával. Dr. Pintér István és Graca Ilona orvosokkal,
továbbá Veres Mihály r.k. plébánosnal.

D e m e t e r P e r e n e szül: Hódmezővásárhely, 1901.
anyja Ceglédi Mária, nyug. honv. ezredes, Hercegszántó, Klá-
gya tanyai lakos. Nevezettnek Hercegszántó községben 10 kh.
gyümölcsös van és jelenleg családjával ezen dolgozik. En-
nek megművelésére, illetve kezelésére jelenleg is alkalmi
munkásokat tart. A felssabadulás után költözött Hercegszán-
tóra és azóta a községben tartózkodik családjával együtt.
A felssabadulás óta politikai pártnak nem tagja, azonban
az 1947-es választások idején a Pfeiffer Párt mellett fej-
tett ki tevékenységet. Erősen klerikális beállítottságu
és mint ilyen szoros baráti kapcsolatot tart fenn a kö-
zségi plébánosnal Veres Mihállyal. F. év június hó elején
a vallásoktatásra váló beíratkozások alkalmával fia éj-
szaka Kalocsára ment, hogy anyakönyvi nyomtatványokat hoz-
zon a plébánosnak, hogy a gyermekek réssére azt ki tudja
adni a plébános a vallásoktatásakor. Baráti köre hozzá ha-
sonló személyekkel tevédenk össze. Így ezek közé tartozik
Sirok György kulák, aki jelenleg büntetését tölti növény-

A B T L 3. 1. 5.

HERCEG SZÁNTÓ K Ö Z S É G .

Kulákok.

✓ Sírok György született 1906.X.14-én, nős, Huncsity Móriával, apja György, anyja Németh Erzsébet, földműves, Hercegszántó 8 szám alatti lakos. 5 kh. földje van, gazdaságának pedig 32 kh. föld, melyen ő gazdálkodik. Jobboldali beállítottságú.

K ✓ Tomassy Vitályos született Hercegszántó, 1906.II.27. apja György, anyja Jelitzy Mária, lakik Hercegszántó 27 szám alatt. 37 kh földje van tanyával, ahol gazdasági cselédet tart. Jobboldali beállítottságú, Titó-barát.

Tari József született 1901.január 19. Hercegszántó, apja József, anyja Aladics Klára, nős Csily Magdolnával, Hercegszántó 571 szám alatti lakos. Nevezettnek 32 kh.földje van tanyával. A földjét bér munkásokkal dolgoztatja. Lőszerejtelgetésért büntetve van 1 és fél évre, melyet most tölt. Teljesen jobboldali beállítottságú, rendszerellenes.

Póin Bertalan született Hercegszántó, 1908., apja Márk, anyja Blazsetin Agnes, lakik Hercegszántó 45 szám alatt. Nevezett 25 kh. földön gazdálkodik, 1 tanyája is van. Pártonkívüli. Zárkózott magtartású.

K ✓ Vő János született Hercegszántó 1906., apja János, anyja Aladics Veronika, földműves, Hercegszántó 63 szám alatti lakos. 47 kh. földdel, tanyával és a községben 1 házzal rendelkezik. Földjéből 40 kh. földet feljártolt a T.Sz.Cs.-nek.

K K ✓ Molnár György született Hercegszántó, 1908. apja György, anyja Németh Katalin, földműves, lakik Hercegszántó. 54 kh. földje volt, melyet a rokonság között szétosztott. A B.K.P.-nak képviselője volt.

Hundity Józsefné szül. Gyurity Mária, 1902. Hercegszántó, 166A Hercegszántó 80 szám alatti lakos. Nevezettnek 34 kh. földje van tanyával, valamint gazdasági felszereléssel, továbbá 1 ház. Vajátel közös háztartásban él, ki földjét máj. II. Jobboldali beállítottságú, Mindszentista.

✓ Molnár József született Kőthely, 1889.VII.30. apja Ferenc, anyja Molnár Katalin, Hercegszántó 97 szám alatt. A múltban szándór volt, vagyona 28 kh föld 1 házzal. Régi rendszernek híve.

Vélin Márkné született Hercegszántó, 1918.III.30., apja János, anyja Sömogyvári Mária, földműves, gazdálkodik, Hercegszántó 87 szám alatti lakos. 17 kh. földön gazdálkodik, a faluban egy háza van. Jobboldali beállítottságú. Kulákokkal tart fenn csupán barátságot.

Balatinecz Vitályos született 1911.II.25. Hercegszántó, apja Antal, anyja Jerity Anna, Hercegszántó 99 szám alatti lakos. 34 kh. földje van tanyával és 1 háza a faluban. Földjét nagyobb részben bér munkásokkal dolgoztatja meg.

ABTL 3. 1. 5.

D - 9553

1950-ben megismerkedett jelenlegi feleségével, és így költözött Hercegszántóra, ebben a községben is földműveléssel foglalkozott. 1951-ben apósával ő is ki lett telepítve, mert apósával közös háztartásban éltek. ...apósa **Blazsetin Bertalan** nyílt ellenséges magatartást tanúsított és nyíltan szidalmazta a népi demokráciát drasztikus szavakkal. Soviniszta beállítottságú volt, több esetben hangoztatta, hogy a magyarokat ki fogják irtani. Blazsetin Bertalan tagja volt 1941-ben a Zsuzsity Martin kémbandának, amely a magyar hatóságok ellen folytatott hírszerzést. Ennek a kémbandának a vezetője a hercegszántói szerb pap volt, ezt a papot a magyar hatóság 1941-ben kivégezte. A kémbanda tagjaiból Sztipán Mátyás és Blatimác Martin ellen volt eljárás, akik 6-6 hónapnyi börtönbüntetést kaptak. Blazsetin Bertalan míg a községben lakott, szoros, baráti kapcsolatban állt Tomasev Istvánnal, aki 1949-ben Jugoszláviába disszidált.⁸

Pauk Mártonnal és Blazsetin Bertalannal több jelentés is foglalkozott, de csak ismételték a korábban leírtakat. Az 1955. február 11-i jelentés, amelyet Fehér Sándor áv.hdgy írt alá, 3 információval egészült ki az ismerteken kívül, hogy 1951-ben apósával ő is ki lett telepítve, mert apósával közös háztartásban éltek. A másik információ Pauk Márton bátyjára, a harmadik a család kapcsolataira vonatkozott. Bátyja a felszabadulás után volt rendőr Bácsalmáson. Pauk István volt a neve. Pauk István rossz életet élt, és ebből kifolyólag öngyilkosságot kísérelt meg, a szándéka azonban nem sikerült, és felgyógyulása után e rendőrség kötelékéből elbocsátották. Elbocsátása után öngyilkos lett.

A családnak külföldi rokonai nincsenek és ilyen irányú kapcsolatról tudomást nem szereztem.⁹

Az objektumdossziék a tényadatokon – személyi adatok, tulajdonviszonyok, baráti kapcsolatok – kívül nem tartalmaznak kitiltásra okot adó leírásokat, legalább az akkor még létező törvények szerint. A nemkívánatos személyeket származás – jugoszláv származás, rokonság és kapcsolatok –, tulajdon – föld, tanya, a föld műveléséhez szükséges termelőeszköz, ház, bolt – és a településen betöltött 1948 előtti pozícióik – orvos, ügyvéd, jegyző –, alapján írták össze¹⁰.

⁸ ÁBTL 3.1.5. O-9553. Pauk Mártonról és apósáról 1955-ben is készült jelentés, aláírója Fehér Sándor áv. hdgy. ÁBTL 3.1.5. O-9553/2a.

⁹ ÁBTL 3.1.5. O-9553/2a.

¹⁰ Az 1956 nyarán elindult felülvizsgálatok idején Apró Antalnak, a minisztertanács elnökhelyettesének írott feljegyzésekben a kérvényezőket a következő csoportokba sorolták: jugoszláv kapcsolatok, jugoszláv rokonság, osztályidegenség miatt, politikai okokból – itt kizárólag tulajdoni viszonyok szerepeltek –, személyi megjelenés alapján, vagy ismeretlen okokból kitiltott személyek, illetve családjaik. MOL XIX.-A – 2-gg-4-1957.

Németh Antalné Árvay Mária

EMLÉKEZEM

Családommal – nagyszüleimmel, édesanyámmal, húgommal – az 1951-es „mikulási” csoporttal kerültünk Tedejre.

Szentgotthádról vittek el bennünket, én 20 éves voltam, és az ottani OSZH¹¹ pénztárosaként dolgoztam. Szüleim kisgyermekkoromban elváltak, édesapámat – aki csendőr alezredes volt, – csak később ismertem meg. Anyai nagyszüleimmel éltünk Muraszombatban, ahonnan 1944-ben magyar származásunk miatt távoznunk kellett. Ek-

¹¹ OSZH – Országos Szövetkezeti Hitelintézet.

kor kerültünk Szentgotthárdra, nagymamám örökölt házába. Nagypám közjegyző volt, nagyanyám és édesanyám háztartásbeli. Húgom elhurcolásunkkor 14 éves tanuló volt. Szentgotthárdi házunk ma mentőállomás. Deportálásunk éppen olyan körülmények között zajlott, mint a többi sorstársamé, tehát erre nem térek ki. Inkább arra, hogy mi történt ott, azután.

Ahogy szakadó hóesésben „elhelyezkedtünk” az 1-es, 2-es, és 3-as barakkban, már hajnalodott. Reggel összereltek bennünket, és felszólítottak mindenkit, hogy a magunkkal hozott élelmiszert adjuk le a közösbe. Mi éppen elhurcolásuk előtti napon vágtunk disznót, és ennek egy részét sikerült is elhozunk. Le is adtuk készletünket nyomban, a későbbiekben megalakuló tábori konyha részére. Ezzel egy időben hirdette ki Bojtor István rendőr – már nem tudom, milyen rangban volt akkor – hogy aznap még nem kell kimennünk dolgozni, de „másnap reggel: irány a répaföld!”.

AZ AGYONFAGYOTT, HAVAS FÖLDBŐL KELLETT A RÉPÁT KISZEDNÜNK

Traktoros vontatóval vittek ki bennünket, természetesen, géppisztolyos rendőri kísérettel. Az agyonfagyott, havas földből kellett a répát kiszednünk. Munkaeszközt nem adtak, szedjük ki, ahogyan tudjuk! Mi aztán téptük, rúgtuk azt a répát, persze annak fele beletört a fagyott földbe. Dél körül hoztak valami hígan berántott, máig sem tudom, milyen főzelékfélét, estig azon voltunk. Azután este, már „otthon” kaptunk vacsorára feketekávé. Nem tudom, hogy azt miből csinálták, mert csak a színe volt annak fekete. Egyébként az volt a reggeli is. Jó volt, mert meleg volt. Más íz meg úgysem lehetett abból érezni. Akinek maradt még valami otthonról hozott és „megmentett” tartaléka, az ehette azt hozzá. Aztán folytatódott a földmunka. Tél lévén, nem sok alkalmi mezőgazdasági munka akadt, de a répaszedéshez később már kaptunk kapákat is, annak kibányászásához.

Megérkezésünkkor, ahányszor megolvastak bennünket, annyszor jött ki mindig más eredmény a létszámunkra. Akkor a rendőrök megbíztak azzal, hogy – édesanyámmal közösen – járjunk csurmáról csurmára, és írjuk össze név szerint az összes rabot¹². Elhelyezésünket illetően, a hármas csurmában volt a legkeservesebb helyzet, mert annak a teteje sem volt rendben. Bizony a hó is beesett oda. Ennek ellenére, kegyetlen bűz volt benne, amit annak „eredeti lakói” által hátrahagyott trágyamaradék tartósított. Azok bégetése azonban ezt nem kifogásolta.

Emlékszem arra, hogy ide került az öreg Szamosvölgyi Károly bácsi is, igen beteg. A csurma¹³ elé ültették, hogy jobb levegőt kapjon, mert odabent az elviselhetetlen volt. Így sem bírta szegény tovább három napnál. Ő lett az első halottunk.¹³ A mi érkezésün-

¹² Igen nagy kár, hogy ez a névsor nem maradhatott meg az „utókornak”. Sem eredetiben, sem „másolatban” nincsen „hivatalosan rögzített” adatunk erre vonatkozóan, csak az emlékeztünkre támaszkodhatunk.

¹³ Így neveztük a barakkot.

¹⁴ Az 1952. jan. 9-i BM jelentés szerint Tedej tanyán 3 elhalálozás volt „egy idős férfi végelgyengülésben” halt meg. MOL XIX-B-1-j 42. d.140. 0012 (a szerk.).

ket követően, két hét múlva karácsonyra, megérkezett a „második szállítmány” is. Őket először kisebb tanyasi istállóba zsúfolták, majd az igen feszített tempóval épülő, későbbi négyes barakkba kerültek.

Miután a „havasi répa” szedése befejeződött, a szocializmust építő, szabad kőművesekhez kerültem „culágernek”. Kegyetlenül nehéz munka volt ott a téglahordás és malterkeverés egy 20 éves lánynak! Maguk a kőművesek, akik odavalósiak voltak, sajnálkozva látták, hogy a gyenge koszt miatt alig van erőm. Szívesen adtak az általuk kedvelt avas szalonnájukból ennem. Az alkalommal élve, ettem is belőle, többet is, mint kellett volna, mert állandóan éhes voltam. Két nap múlva sárgaságot kaptam.

MIRE HAZAÉRT, KIRÚGTÁK ÁLLÁSÁBÓL, MERT EGY ELHURCOLTTAL TARTOTT KAPCSOLATOT

Később, már esetenként megengedték a levélírást, és „ha jók voltunk”, akkor csomagot is kaphattunk. Megírtam vőlegényemnek, hogyan jártam. Nyomban küldött is csomagot, amelyben citrom és keksz volt, mert csak azt ehettem. 1952. március 15-én, külön rendőrségi engedéllyel – amelyet a Debreceni Megyei Rendőrkapitányságon sikerült vőlegényemnek megkapnia – meglátogathatott. A beszélőn természetesen rendőr figyelt a szép kiejtésünkre. Mire hazaért, kirúgták állásából, mert egy elhurcolttal tartott kapcsolatot.

Munkaköröm ezután már valamivel kedvezőbb, de jóval felelősségteljesebb lett. A tábor hivatalosan „kinevezett” írnoka lettem. Feladataim közé tartozott az ideiglenes, rendőrségi felügyelettel csoportosított létszámmozgósítások nyilvántartása, mindig napra, órára készen. Rendszerint már korán reggel, a napi „munkaelosztások” alkalmával csatlakoznom kellett az állami gazdasági vezetők és a rendőrségi-tábori vezetők „stábjához”, hogy az ilyen jellegű adatokat rögzíthessem. A tábori élet gazdasági-fogyasztási adatait én könyveltem a csurma „közös kasszája” részére. Folyamatos kapcsolatom volt a tábori konyha főszakácsnőjével – aki az akkori táborparancsnok felesége volt –, és a tábori kázinó vezetőjével is, de az anyagbeszerző kocsis aktuális megrendeléseit is én készítettem. Az operatív leltári adatok ellenőrzése szintén feladataim közé tartozott.

A mezőgazdasági munkálatok bérezési elosztását – az állami gazdasági brigádvezetők adatai alapján – nekem kellett személyekre és dekádokra bontva (10 naponként) szétosztani. Bizony, siralmas listák voltak ezek! Olyan magasak voltak a normák, hogy azt teljesíteni a legnagyobb erőfeszítéssel sem lehetett. Különösen nehéz volt azoknak, akik a mezőgazdasági munkákat nem szokták meg, betegek vagy sokgyermekesek voltak. Azok annyit sem kerestek, hogy a minimális létfenntartásukat biztosíthassák az éhhalál küszöbén. Jólesik most – így utólag – arra gondolnom, hogy ilyen családokon néha módomban állt egy „kis csalással” segíteni! Némi népszerűtlenségre is szert tettem, mert szigorú bizonylati fegyelmet követeltem meg közvetlen munkatársaimtól. A beszerző kocsistól pl. mindig bekértem a számlát, és a konyhai személyzettel sem tettem kivételt az „ingyenkenyérrel” kapcsolatban. Írnokságom ideje alatt rendben ment

minden. Hanem, egyik alkalommal öt barátnőmmel együtt egy nagy hülyeséget tettem. Megszöktünk Tedejéről, és besétáltunk Büdszentmihályra daueroltatni. A hön óhajtott hullámokat meg is kaptuk, annak rendje és módja szerint, visszafelé jövet azonban már nagy ovációval vártak bennünket – a rendőrök. Lett is büntetés. Levél, csomag letiltása és a láger egész „polgári vezetésének” a leváltása.

Ezután ismét „mezei munkás” lettem. Voltam marokszedő aratáskor, pelyvás a cséplésnél, azután silózó. Ez utóbbi munkakört csak rövid ideig végezhettem, mert a silózógép kitépte kezemből a vasvillát, amellyel „adogattam”, és apró szilánkokra zúzta azt a készülő állati takarmányba. Mivel a vasszilánk elfogyasztása az állatokra nézve igen veszélyes lehet, az egész akkori adagot ki kellett dobni. Később, amikor a borjakat a szabadból behajtották telelni, borjász lettem egy tanyán. Először bizony azt sem tudtam, hogy mit is kell ott tennem, azonban hamarosan megtanultam, hogy hogyan kell azokat megkötni, etetni, itatni, aljazni és tisztán tartani. Ezzel kapcsolatosan jut eszembe, hogy egyik alkalommal Csócsics Pál agronómus azt mondta, hogy amikor a borjak szőrös farkát megmosom – mert azt is meg kellett tennem –, akkor vágjam szép egyenesre a szőrüket. Gondoltam, miért mosás után? Inkább először levágom, azután mosom. Úgy is lett! Levágtam manikűrollómmal a farkuk szőrét, azután megmostam a csonkot. Hát, nem célszerűbb így a sorrend? Amikor aztán az agronómus és a brigádvezető meglátta a szőr nélkül kalimpáló borjufarkak csonkjait, majdnem gutaütést kaptak. Csak azt tudták megkérdezni, hogy ezek a szerencsétlen jószágok mivel fogják majd a legyeket elhajtani magukról? Mikor a borjakat visszaterelték a legelőre, megszűnt borjászságom. Kezdődött megint a megszokott (?) élet. Édesanyámmal együtt a dohányföldre kerültem, majd a dohánypajtába, amikor már leszüreteltük a dohányleveleket. Nagyapám is mindenféle mezőgazdasági munkát csinált, amit hetvenévesen el tudott végezni. Húgom gyakran vízhold volt Apatini Ferivel és Pusztai Sanyival. Ő akkor 14 éves volt. A súlyos vizeskannától hátgerincferdülést kapott.

Emlékezetes maradt számomra a krumpliszedés. Olyan magas volt annak a normája, hogy azt teljesíteni nem lehetett! Segítettünk magunkon. Csak minden második, harmadik bokor alól szedtük fel a krumplit, a többinél meg lyukat kapáltunk, és a földet ráhúztuk a bokorra, mintha ki lenne szedve. Így valahogyan előbbre jutottunk.

A REMÉNY

Abban az időben már volt valami reményünk, hogy hazamehetünk. Persze, nem haza, mert oda nem engedtek menni, de: el innen! Bár vettették velünk a vályogot, hogy ott házak lesznek, és mi ott fogunk megrohadni, ahogyan akkor a rendőrpáncsnak mondta. Persze, azt akkor már senki sem hitte el. Egy másik rendőr, a Morzsa Sándor nevű, viszont már azt is tudta, hogy Büdszentmihály térségben építik számunkra a gázkamrákat! Hála Istennek, nem így történt. Megszabadultunk.

Új otthonunkban aztán az igazi gond a munkakeresés lett. Akkor még egy hónapi próbaidő után jött a káderezés, és mivel 22 hónappal nem tudtunk elszámolni „becsületesen”, mindenholnan kirúgtak. Végül találtam egy munkahelyet, ahol nem azt kér-

dezték, hogy ki vagyok, hanem azt, hogy mit tudok. Onnan is mentem nyugdíjba. Édesanyám egy szövetkezetnél lett forrasztómunkás, nagyapám éjjeliőrként dolgozhatott. Húgomnak esti tagozaton sikerült leérettségiznie.

AKARATOMAT FOGOM ALÁRENDELNI A KÖRÜLMÉNYEKNEK

Sok mindenről lehetne még írni, de egykori sorstársaim olyan részletesen beszámoltak mindenről, hogy én már nem akarok ismétlésekbe bocsátkozni. A 22 hónap alatt, amíg ott voltam, legfőbb gondolatom ez volt, és talán ez tartotta bennem és családomban a lelket: „A körülményeket nem tudom alárendelni akaratomnak, ezért az akaratomat fogom alárendelni a körülményeknek.” Csak annyit még befejezésül: ma már jólesik leírni azt, hogy: „EMLÉKEZEM!”

Osvald Gézáné Horváth Sarolta

MIKULÁS-NAPIAK¹⁵ KÉNYSZERLAKHELYRE – „ÖNKÉNT”

1951. december 6-át, a Mikulás-napot kishúgommal együtt, már nagyon vártuk. Édesanyám előkészítette a kenyérsütés kellékeit. Krisztike húgommal szorgalmasan kipucoltuk a cipőinket, és kiraktuk az ablakba, hogy a Mikulás ajándékot hozzon bele. Nagyon nehezen tudtunk elaludni az izgalmas várakozásban. Krisztike akkor hétéves volt, én tizenegy. Éjszaka erős dörömbölésre ébredtünk. Több elemlámpa fénye pásztázta át házunkat és annak környékét.

– Ki az, ki dörömböl? – szólt ki édesapánk.

– Államvédelmi Hatóság! Azonnal kinyitni!

Édesapám nem engedte be őket. Nem nyitotta ki az előszoba ajtaját, sőt, még a másik két ajtót is bezárta.

– Ha nem nyitják ki, betörjük!

– Csak akkor nyitnám ki, ha községi elöljáró is lenne maguk között!

Erre egymás után két ajtót ránk törtek. Édesanyám kérte aput:

– Jobb lesz, ha kinyitod, mert még nagyobb baj is lehet. Ellenállni úgysem tudunk.

Krisztike húgom is rákezdte:

– Nyisd már ki apu, mert itt vannak a Mikulások, és nem tudják behozni az ajándékot!

– Sajnos, ezek olyan Mikulások – szólt anyu eben az idegfeszítő állapotban –, akik nem hoznak, hanem visznek! Mégpedig bennünket. – Erre mi, gyerekek, mind a ketten sírni kezdtünk. Hatvanhét éves nagyanyám olyan pánikba esett, hogy megállás nélkül,

¹⁵ Horváth Sarolta, mai nevén Osvald Gézáné „honfoglalóként” került a táborba, december elején, Mikulás-napkor.

hangosan jajgatott, szinte őrjöngött. A harmadik ajtót már apu nyitotta ki. Erre hét fegyveres, géppisztolyos ávós rontott be a szobába. Aput pizsamában a sarokba állították. Ocsmányul ordítottak vele, hogy miért tanúsított ellenállást. Erre apu mondta, hogy bárki mondhatja, hogy Államvédelmi Hatóság. Azért nem engedte be őket, mert ő a helyi ÁFÉSZ körzeti pénztárosa, és a pénzt csak az ügyvezetőnek adhatja át. El akarták venni tőle a pénzt, de ő ragaszkodott a személyes átadáshoz. Erre engem ültettek be a kint várakozó ponyvás autóba, hogy vezessem őket az ügyvezetőhöz. Megtaláltuk őt, és el is hoztuk. Szegény, halott sápadtan jött velünk, hogy a pénzt átvegye.

Visszafelé a tanácsháza felé jöttünk, a gépkocsivezetőnek valamiért be kellett oda menni. Utólag visszagondolva, ott is tehetek valamit akkor érettünk, ezt a kiszűrődő fény árulta el nekem. Amíg mi odavoltunk, otthon felolvasták, hogy jelenlétünk a népi demokráciára káros, ezért kényszerlakhelyül a Hajdúnánási Állami Gazdaságot jelölik számunkra. Fél óra pakolási időt adnak. Két lepedőbe szedjük össze, amit el akarunk vinni. Lehet az ruhanemű, ágynemű vagy élelem. A felolvasást követően apunak alá kellett azt írnia, hogy „önként megyünk” velük.

„FÉL ÓRÁT KAPNAK PAKOLÁSRA”

A szerencsétlenségben az volt a szerencsénk, hogy anyu nem esett pánikba. Határozottan próbált intézkedni. Mondta nekik, hogy így nem lehet pakolni, mert ha csak az ágyneműt szedné össze öt embernek, az sem férne bele két lepedőbe. Tél van, meleg ruha is kell, és az élelem sem fér bele a két lepedőbe. Akkor megengedték, hogy két bőröndbe tehetünk élelmet. Az egyik ávós kíséretével anyut kiengedték a kamrába, hogy behozhassa a bőröndöket. Az egyik bőröndben ott eredetileg angóra gyapjú volt, de a kísérelő ávós javasolta, hogy inkább azt a nagyobbbat válassza, amelyik mögötte van, ha elbírja, de neki nem szabad ebben segíteni. Az a láda volt egykor nagyapám csendőrládája. Volt tehát a fegyveresek között emberi tulajdonságokkal rendelkező beosztott is, akire akkor a parancsnoka rámutatott, hogy „maga menjen vele a kamrába”. Visszamentek ezután a szobába, és ott mondta anyu, hogy egyedül nem tud pakolni, engedjék segíteni az aput is. Szegény még mindig ott állt a sarokban, feltartott kezekkel, géppisztolyos őrizettel. Nem akarták engedni. Akkor anyu megint kikelt magából, és mondta:

– Nem szégyelli magát ennyi fegyveres ember! Egy ingben-gatyában lévő embertől félnek, és nem engedik, hogy segítsen családjának a pakolásban. Azután az előző katonai kíséretével kiengedték aput anyuval a kamrába a nagy csendőrládáért. Amíg azt előhozták, mondta az a jóindulatú kísérelőjünk, hogy tegyék csak bele azt a koffert is, jó lesz majd az élelemhez!

Az összes „kibővített mennyiségű” ingóság, amelyet így elvihettünk: 2 db szalmazsák, 2 db lepedőbe csomagolt ágynemű, dunyhaféle, ládában ruhanemű – mivel tél volt, nyári ruha nem került bele –, 1 pár ágynemű, huzattal – a pólyahuzatot is bele tettük –, 1 klt. alpakka evőeszköz, amit nem használtunk addig, és amit nagymama „lopott be” az ágyneműk közé, 1 db olló, 1 db 9 literes fazék, töpörtyűvel, 1 db 15 li-

teres bődönbe lesütött hús, 1 db mosófazék, 1 db negyedliteres zománcos bögre, 1 db bili. Tányért, lábast, semmit. Említettem, hogy édesanyám kenyérsütésre készült este, azzal igen szűkösen voltunk ellátva. Itt kell megemlítenem, hogy amikor ránk törték az ajtót, és beözönlöttek az ávósok, akkor az egyik határozottan azt a kisszekerényünket vette célba, ahol az ékszereket tartottuk. Még a fiókot is pontosan eltalálta, és amíg a többiek velünk foglalkoztak, az a karjára fűzte fel az aranyláncokat és értékes gyöngyöket. Mintha alapos helyismerettel rendelkezett volna a vitéz úr! Nekünk sok értékes ékszerünk volt, azóta sem tudjuk, hova kerültek. Mi nem tudtunk, de nem is mertünk egy darabot sem elhozni belőle. Mindössze anyukám nyakán volt egy 18 karátos, zab-szem-mintás aranylánc, egy szép kereszttel, amelybe rubinkő volt beágyazva, azt sikerült magunkkal hozni. Az pedig, sajnos, első este, Tedejen tűnt el, amikor teljes kimerülés után végre lefekhettünk. Anyukám a ruhájával együtt levehette. Valahogy leeshe-tett, és később sem került meg soha. Semmi bútort nem vihettünk magunkkal. Anyu-kám fel akarta tenni a kisszékemet, de ráordított az ávós: – Nem megmondtam, hogy semmiféle bútort nem vihetnek!

Mi, gyerekek, az iskolaszereket és a Mikulás-csomagot pakoltuk össze. Gyorsan le-telt a pakolásra engedélyezett idő.

A VASÚTI RABSZERELVÉNYEN

Ponyvás autóba raktak be bennünket, és Lentibe vittek. Ott marhavagonba kerültünk. Mi egy idősebb házaspárral, a Dobri községi Szépékkal kerültünk egy vagonba. Zala-egerszegen kinyitották a vagon ajtaját, és bekiáltottak:

– Hányan vannak?

– Heten – mondta anyu.

– Heten, mint a gonoszok! – szólt vissza gyorsan az ávós.

– Akkor olyanok lennének, mint maguk! – válaszolta anyu. Erre az gyorsan bevágta az ajtót, és csak a célállomáson nyitotta ki újra, két nap múlva. Maga az „utazás” igencsak hosszú volt a nagy hidegben. Egész idő alatt a dunyhákban feküdtünk, mégis fáztunk. A vagon alsó része belülről is deres volt. Próbálkoztunk az evéssel, de egyi-künknek sem ment le semmi sem abból, amit sikerült magunkkal hozni. Még a vagon-ban sikerült borítékot és papírt találnunk. Anyukám három levelet megírt, és a vagon-ablak rácsos ablakából azokat ki tudta dobni egy helyen, ahol többen is várakoztak. A borítékok lehajtsó részének a belsejére írta: „Kérem a becsületes megtalálót, hogy to-vábbítsa.” Nem tudjuk, hol lehetett, melyik vasúti átjárónál, de azt igen, hogy jó em-berek kezébe került. Mind a három levél célba ért. Pedig ebben az időben nagyon fél-tek az emberek. Egy másik vasúti átjárónál, ahol többen várakoztak, anyu kikiáltott:

– Szabad a magyar!

A „lentiek” látták a rácsos vagonablakok mögötti rabokat, és a különleges, fegyve-res őröket is. Többen sírva törölgették a szemüket.

Szegény, drága jó édesanyám – amint az előzőekben is írtam – igen keményen tar-totta magát. Határozottan intézkedett, mindenre volt figyelme, mindenkiben ő tartotta

a lelket. Édesapám teljesen összeomlott, szinte végig, sápadtan magába roskadva hallgatott az egész úton. Hanem, amikor a szerelvény az Alföldre ért, akkor anyukámból teljes erővel kitört a sírás! Meglátta azt a csupasz, téli, egyhangú alföldi síkságot, és az teljesen lehangolta. Akkor döbönt rá, hogy mi is milyen csupaszok, nincstelenek letünk! Később is sokszor emlegette Petőfit, hogy ő hogyan volt képes olyan csodálatos szeretettel megénekelni azt a csupasz, kietlen, alföldi világot!

A „JÓ” ÁVÓS KATONA

Tedej volt a végállomásunk, ahova a második nap estéjén megérkeztünk. Kiszállítottak bennünket a vagonokból, ötös sorba állítottak mindenkit, és úgy számoltak meg, mint a barmokat! Anyukám ott felismerte azt az ávós katonát, aki még otthon megengedte, hogy a nagypapa régi csendőrládájába pakolhassunk. Anyu hálálkodott neki:

– A Jóisten áldja meg a jószágát! Maga nélkül még ezt a keveset sem tudtuk volna elhozni, ami itt van!

– Tudja, asszonyom, teljesen átérzem a fájdalmukat. Az én szüleimet és családomat két hete telepítették ki. Azt sem tudom, hogy hol, merre vannak, semmi hírt nem kaptam róluk! Gondolhatja, hogy mit érzek legbelül! Hát ilyen összevissza, gonosz világ volt akkoriban, és a gonosz világban gonosz emberek uralkodtak rajtunk.

„ÉDESANYÁM, ITT MINDENKIT FELAKASZTOTTAK” – AZ EGYETLEN SIKERES SZÖKÉS TÖRTÉNETE

A tábori elhelyezésünkre már csak halványan emlékszem. Az a megdöbbenésem azonban élénken megmaradt, hogy volt olyan eset is, hogy egyesek bútort is hozhattak. Mi az I. barakkba kerültünk. A férfiak igen el voltak foglalva a vaságyak felállításával. Két személyre jutott egy ágy. Voltak emeletes ágyak is. Családonként kb. 70 cm-es „bejáró út” került az ágyak közé. Itt lett az „otthonunk”. Az I. és II. barakk százas tehénistállónak készült. Friss mészszag fogadott bennünket, a padló homok volt. És mi még „jól jártunk”, mert a III. barakkban pl. birkák voltak érkezésünk előtt. Ott előbb fel kellett törni, majd kihordani az addig felgyülemlett trágyaréteget, hogy annak helyét elfoglalhassák.¹⁶ A bácskaiakat szintén vagonokban hozták karácsony előtt. A győr-soproniakat pedig egy-egy ponyvás teherautóval, több alkalommal. Csurmai férőhely mindenhol igen szűkösen volt. Az ablakok felső magasságában vasrudak voltak beépítve, az egyik oldaltól a másik oldalig, keresztirányban. Erre voltak felbatyuzva ruhaneműink. A többi holmi az ágy alá került.

Egyik alkalommal este hoztak ponyvás teherautóval egy családot. Egy-két helyen égett a petróleumlámpa. A sok lógó holmitól, és azok árnyékától, a sok összezsúfolt

¹⁶ Az I. barakkban jellemzően zalaiaiak, a II. barakkban vasmegyeiek, a III. barakkban vasi és Kalocsa környékiek voltak. A IV. barakkban főleg somogyiak, svábok, és sokákok voltak többségben, de Győr-Sopron megyétől a Bácskáiig – zömmel a határsávból – mindenféle embert hoztak közénk.

embertől, az érkező családhoz tartozó fiatalember igen megijedt, amikor benézett, és odaszólt anyjának: Édesanyám, én innen megszökök, itt már mindenkit felakasztottak, és én ezt nem várom meg!

Mielőtt bármit tudott volna anyja neki válaszolni, úgy eltűnt, hogy többé nem látta őt senki közülünk! Még kiszabadulásunkkor is úgy szerepelt az ellenőrző névszorolvasáskor, hogy „Csikós István szökésben”. Nem hallottuk róla később sem, hogy elfogták volna, vagy nem. A többség abban hit, hogy sikerült nyugatra szöknie. Néha egy-két embert elvittek onnan is. Az egyik fiúnak az édesapját, utána az édesanyját is. Az édesanyját pár hónap múlva visszaengedték, az édesapját még akkor sem, amikor kiengedtek bennünket onnan.

A négyes csurmából is elvittek egy ügyvédet, akit szintén nem engedtek vissza, amíg ott voltunk. Voltak áthurcolások is egyik táborból a másikba, mi végig ott maradtunk.

A BARAKKBAN

Több emlékkép élénken él bennem. A mi helyünk felett pl. volt egy tetőablak. Persze rossz volt a szigetelése, és amikor esett az eső, akkor mi is áztunk. Apu úgy próbált ez ellen védekezni, hogy két kis favályút szerelt az ablak alá, középre lejtve. Ezek csurgója alá egy drótfülű lábas lett felfüggesztve, ahová a lecsorgó víz összegyűlt. Nappal nem is volt ezzel baj, de éjszaka, amikor nem tudtuk figyelni, hogy mikor telik meg, a kis edény önállósította magát. Ahogyan megtelt, kibillent, és ennek egész tartalma pontosan rám borult. El lehet képzelni, hogy milyen sokkos ébresztő volt ez számomra! Még ma is kísért álomban ez az eset. A mi barakkunkban négy tűzhely volt. Mindig egyeztetni kellett az asszonyoknak, hogy mikor ki is főzhet (ha volt mit főzni!). Emlékszem arra, hogy egy türelmetlen asszony – mivel nem engedték oda a tűzhelyhez – kiöntötte téstáját az árokba!

Később Mihályiból hoztak egy családot közénk, az Illéséket. Ők igen-igen rendes, segítőkész, evangélikus emberek voltak. Az Illés néni már idős volt, nem kellett a mezőn dolgoznia. Ő volt az, akihez mindenki mehetett ügyes-bajos dolgával, mindenkin segíteni tudott. Legtöbbször kérni sem kellett erre őt, a bajt egyedül is megtalálta. Miránk, gyerekekre, nagy gonddal felügyelt. Igen sok kézimunkára megtanított engem is, aminek hasznát még ma is élvezem. Mindig talált valami dolgot, de mindennap szorgalmasan olvasták a Bibliát is. Sokat olvastak, és velünk is megkedveltették az olvasást.

Igen megalázó emlékként él bennem az a csurmai jelenség, hogy éjjelente a rendőrök elemlámpákkal pásztázták végig az ágyakat. Ezt nem lehetett megszokni! A napi fárasztó munka, robot után, nem éppen szalonképesen aludtunk a szűk fekvőhelyeinken.

ÉHBÉRES RABMUNKA, NAPI GONDOK

Aki épkezláb ember volt, annak dolgoznia kellett a Hajdúnánási Állami Gazdaságban, amelynek centruma környékén volt a rabtábor. Reggelenként, a bennünket őrző rendőrök – közösen a láger- és szobaparancsnokokkal – végigjárták a barakkokat, és mun-

kába hajtottak mindenkit. Csak az öregek és betegek maradhattak „otthon”. (Néha azok sem!) Bennünket, gyerekeket is kihajtottak, esetenként az öregekkel együtt, „könnyű fizikai munkára”. Ilyen volt pl. az a nyári munka, amikor a zöld búzatáblán rohanva, ki kellett vágni a rozsfejeket. Mi, gyerekek, aránylag jobban bírtuk az egész napi rohangálást, de az öregeknek ez már nehezebben ment a tikkasztó melegben. A bennünket őrző rendőrök persze „árnyékból” vigyáztak ránk. A távolabbi táblákra általában pótkocsis vontatóval vittek ki bennünket, azonban gyakran – estefelé, fáradtan „hazamenve” – hiába kerestük a vontatót. Sokszor órák hosszat kellett fáradtan gyalogolnunk a csurmába.

A csíráztatott krumplit július végéig ültettük, de közben takarmánykáposztát kapáltunk, és dohánypalántákat öntöztünk. Nehéz gyerekmunka volt a vízhordás is. Igen fárasztó volt, mert a nagy forróságban, messzi tanyákról kellett az ivóvizet „hordani”. Ráadásul egyes tanyákon még nagy kutyák is voltak, ezektől én mindig féltem. Sokszor kétségbeesve imádkoztam a Jóistenhez, hogy védjen meg a kutyáktól, nehogy azok megharapjanak. Az ilyen munkákért annyira keveset fizettek, hogy egész nyári munkabérémből egy kartonruhát és félcipőt tudtak édesanyámék számomra behozatni. Persze a többi mezőgazdasági munkából is kivettük a részünket, azokat sem fizették ennél jobban. Édesapának aránylag szerencséje volt, mert ő a szakmájában dolgozhatott mint bognár. Volt köztünk kovács, kocsis, tehenész, bivalyos. Pl. az egyik ügyvéd ökörhajcsár lett. Az akkor készülő Keleti-főcsatorna ásatásánál is többen dolgoztak. Sokan kerültek még a dohányültetéshez, majd annak feldolgozása is „kereseti lehetőséget” biztosított.

Ősszel és télen csak gumicsizmákban lehetett járni a mély sárban. Az egész tábornak csak egy nagy gémeskútja volt, onnan hordta a 650 ember a vizet, és a környező istállók népes szarvasmarha-állományát is ott itatták. Az őszi esők idején olyan volt az így megdögönyözött sár az „utakon”, mint a híg malter. Nagyon óvatosan lehetett csak ott menni, mert a híg sár a gumicsizma pereméig felért. A fiatalabbak gólyalábakon is közlekedtek. A tábornak később volt önellátó jelleggel üzemi konyhája. Minden reggeli üres pótkávét adtak. Ötünknek két adagot rendelhattünk, mert csak annyira volt pénzünk. Az étel minősége sem volt megfelelő, főleg amikor 15-20 km hosszú, zötyögős utat követve érkezett célba a munkahelyekre.

Mi, gyerekek télen iskolába jártunk. Az iskola először egy táborközei, elhagyott tanyán indult. Rengeteg egér szaladgált még óra alatt is a teremben. Később már egy nagyobb helyiségben, „jobb körülmények között” tanítottak bennünket.

CSALÁDI „ÉLET”

Krisztike húgomat az apai nagyanyám 1952 októberében hazakérvényezte. Az anyuék elengedték, mert vészes vérszegény volt, és nagyon beteges. Az orvos javasolta, hogy ha valaki fogadni tudja, akkor engedjék ki innen, mert ezzel a koszttal a tábornak nem marad életben. Igen fájdalmas volt az elválás. Nekünk is rossz volt, akik ott maradtunk, de neki egyenesen kétségbeejtő, hogy a családtól el kellett szakadnia. Azt

nem tudom, hogy hány kiskorú gyereket engedtek így el, de néhány esetről még hallottam. A lágerben, amíg ott voltunk, 12 ember haláláról tudok. Szegény nagymamám, aki ott volt velünk, mindig azért imádkozott, hogy nehogy ott kelljen meghalnia – mindig nagyon beteges állapotban volt – mert még koporsóba sem tennék, csak lepedőbe tekerve ásnák el.

A csurmában 13 gyermek született, közöttük volt az én kisöcsém is, az Emil. Nagyon emlékezetes volt az ő születése. Azzal kezdődött, hogy a nagymamának hasnyálmirigy-gyulladása lett. Igen nagy beteg volt, nagyon legyengült (69 éves volt akkor), úgy kellett az ágyban forgatni. Éjjel, fél 12-kor, még anyu rásegítette az éjjelire. Fél egykor elment anyu magzatvize, és jöttek a szülési fájások. Apukám elment a rendőrségre, hogy onnan hívjanak mentőt. A rendőrségen akkor egy fiatal próbarendőr volt szolgálatban, és sehogy sem tudott telefonálni. Kétszer is visszajött apu, hogy nem tudott telefonálni. Addig is a II. csurmai Aranka néni volt az anyu mellett mint bábasszony, meg a szomszédasszonyok. Anyunak egyre erősebb fájdalmai lettek. Ágyterítőkkel – amit az asszonyok tartottak spanyolfalként – különítették el a barakk lakóitól. Szegénykém, egy hang, egy jajszó nélkül szülte meg az öcsémet, 120 ember között. Mindez olyan csendben zajlott le, hogy én a másik ágyon föl sem ébredtem rá.

Utána mondta az Aranka néni, hogy ezt a babát nemcsak az anyu, hanem ő is szülte, merthogy annyi ember között nem jajgathatott, ezért az ő kezeit is kékre-zöldre szorongatta. Hamarosan újra visszajött apu, hogy még mindig nem sikerült a telefonálás, de már hozták is eléje az Emilt:

– Nézze, Horváth bácsi, milyen szép fia született!

Akkor apu sarkon fordult, és nem a rendőrségre, hanem az állomásra szaladt telefonálni mentőért. Mire visszaért, már jött is a mentő, és tették bele anyukámat és az Emilt. Akkor aztán egyből ott lettek a rendőrök is, akik bekísérték őket az őrsre. Hogy ott mi történt, arról apu később sem beszélt soha. Egy-két óra múlva kiengedték, és dolgozott tovább. Anyut egy hét múlva engedték ki a kórházból. Utána 40 fokos lázzal vissza kellett vinni őt a szülészetre vesegyulladással, az Emillel együtt. Nehezen tudták kezelni, félték, hogy a gyermekági láz elviszi. Nem csoda, hogy megfázott. Igen huzatos, hideg volt a barakk, és kint is szeles, hűvös idő volt akkor.

De hogy veszélytelenebb, és érdekesebb dologról is beszámoljak, esküvő is volt! A II. csurmai, ifj. Bencsik Gyula vette el az I. csurmai Tóth Erzsébetet.

KAPCSOLAT A „KÜLVILÁGGAL”

Leveleket, csomagokat csak cenzúrázva kaphattunk. Gyakori eset volt, hogy a mindig várva várt küldeményeket büntetésből nem kaphattuk meg. Az ellenőrzéskor megbontott csomagokat sokszor megdézsmálták, de a levelek cenzúrázásánál is vigyáztak arra, hogy illetéktelen hírek ne zavarhassák meg „nyugalmunkat”. Mind a kimenő, mind az érkező levelekben gyakoriak voltak a fekete festékkel fedett felületek. Fárasztó munkájukat „ELLENŐRIZVE” bélyegzővel felségjelezték. A postamegvo-

násnak (nevezték azt csomag-, és levélteltetésnek is) – mint kollektív büntetésnek – mindig találtak alkalmat. Az egyik emlékezetes büntetést akkor kaptuk, amikor néhány nagylány megszökött a látótávolságra lévő Büdsszentmihályra fodrászhoz, daue-roztatni. Nem tudom, hogy milyen büntetést kaptak ők külön, de azt igen, hogy az addigi lágerparancsnokot, a Váradi hentest leváltották, mert az egyik tettes az ő nagylánya volt.

A környező tanyák „szabad” lakói meg voltak félemlítve. Nem mertek a telepesekkel szóba állni, főleg eleinte. Egyenes választ soha nem kaptak arra vonatkozóan, hogy miért internáltak bennünket. Először azt mondták nekik, hogy hazaáruló, munkakerülő emberek vagyunk. Ezt azért nem hitték el, mer a családokkal együtt internált apró gyermekekről ezt még az egyszerű tanyasi parasztember sem vehette komolyan. Akkor csak azt az egy hazaáruló embert kellett volna büntetni. Később, amikor azt kellett látniuk, hogy ezek a hazaáruló, munkakerülő emberek milyen szorgalmasan és szakszerűen dolgoznak a mezőgazdaságban és az állattenyésztésben is, akkor meg azt mondták, hogy őket kell nekünk megtanítani így dolgozni. Akkor meg az nem stimmelt, hogy miért vagyunk zárt területen, és miért őriznek bennünket kutyás rendőrök? A környező emberek megfélemlítése, ezek ellenére, még most is érezteti hatását. Párszor jártunk mostanában Tedejen, de az ottani lakosok alig mertek szóba állni velünk. Az egykori zárt területre pedig – mivel az már magánterület – be sem engedtek bennünket.

Nekünk, a bentieknek, még Nagy Imre fellépése előtt is azt mondták, hogy „Maguk innen sohasem mennek haza, a maguk útja innen már csak a temetőbe visz!” Az 1953-as kinti események azért bejutottak hozzánk is. Július 5-én ki kellett menni mindenkinek a barakkokból, és a Dobi Istvánnak, az akkori Elnöki Tanács elnökének a fia beszélt mindenkinek. A körülötte segédkező rendőrök között mondott egy érzékeny beszédet, amelyben a következők hangzottak el: „Kedves, magyar testvéreim! Maguk egy téves politika áldozatai. Pártunk és kormányunk belátta, hogy tévedés volt magukat idehozni. A táborokat felosztatják.”

A tömeg igen nagy örömmel tapsolt a jó hírre. Majd tovább szólt: „Mindenki hazamehet, csak a déli és nyugati határsávokba nem!” Ennek hallatára nagy morgás támadt, mert ez gyakorlatilag valamennyiünket érintette. A beszéd azért tovább folytatódott: „Az a kérése a kormánynak, hogy ne most egyszerre rohamozzák meg a vasutat, mert a nagy tömeget nem bírná egyszerre elszállítani. De a legnagyobb gond az, hogy a haza kenyere veszélybe kerülne, ha hirtelen mindenki menne. Tudjuk, hogy mindenki szívesen lenne az első, de a haza kenyerét nem hagyhatjuk elveszni. Az utazásokat majd gördülékenyen megszervezzük!”

Nekem, 13 éves gyereknek ez esemény nagy élményt jelentett. A kenyér abban az időben igen nagy kincs volt, csak grammra, fejadagra adták. Erre egy pillanat alatt néma csend lett, mert a haza kenyerét mindenki szívügyének tekintette.

Később hallottuk, hogy először azok a családok mehetnek, ahol pici vagy iskolás gyermek van, ill. öregek vagy betegek a családtagok. Ránk mindez jellemző volt, mégis csak szeptember közepén indulhattunk el.

HAZAFELÉ – VAN MÉG „OTTHON”?

Akkor kezdődtek csak az igazi gondok, amikor eljött a várva várt szabadulás. Mi is határsávban laktunk eredetileg, oda nem mehettünk. Az édesanyám valamennyi rokona Jugoszláviában lakott, oda pláne nem mehettünk! Az apai nagymamám kb. 3 km-re lakott a határsávban, oda sem lehetett menni. Ennek a nagymamámnak a legfiatalabb öccse, Jóska bátyám lakott csak a határsávon kívül, Petrikeresztúron, aki befogadott bennünket szűkös kis otthonába. Egy kis szoba-konyhás lakás volt ez, amelyben így kilencen laktunk december 31-ig. El lehet képzelni, milyen szűkösön voltunk! A körülményekre tekintettel, Krisztikét még nem hoztuk magunkhoz.

Elmondhatom, ha vannak olyanok, akikről nagybetűkkel kell írni azt a jelzőt, hogy JÓ EMBEREK, akkor Jóska bátyámékat ez megilleti. Mindenben segítettek, pedig azt sem tudhatták, hogy lesz-e ezért bántódásuk. Anyu is segített nekik, ha ezt megtehetete. Még az erdőbe is elment jobb időkből, hogy száraz gallyakat szedjen télire. Apunak első dolga volt, hogy munkát keressen. Igen nehezen sikerült, csak alkalmi munkát, szőlőkapálást adtak neki. Gyenge fizikumú szívbetegként igen keservesen ment ez neki. Jóval később mesélte el, hogy a badacsonyi sziklás hegyoldalon nemcsak a kezét törte véresre a kapanyél, hanem a lábai is tele voltak vérhólyagokkal. Azután – a gondviselésnek köszönhetően – mégiscsak könnyebb lett neki. Egy alkalommal, vonaton ülve, hallja a mögötte ülők beszélgetéséből, hogy a Külsőváti Állami Gazdaság bognárt keres. Kölcsönpénzen mindjárt elment oda jelentkezni. Nagyon rendes ember volt az ottani főagronómus, Körmendi Lászlónak hívták. Neki mondta el apu kilátástalan sorsunkat. Fölvették. Így kerültünk Marcalgergelyibe. Ott már önálló lakásunk is lett: egy 5×2 m-es, földes szobát biztosítottak családunknak.

1953. december 31-én indultunk új helyünkre. Este 10 órára értünk a hozzá legközelebbi, Vinár nevű helység vasútállomására. Emlékszem arra, hogy igen hideg volt akkor, és nagyon erős szélben törtettünk új helyünkre. Bútorunk semmi sem volt. A szobában három vaságyat találtunk szalmazsákkal és pokrócokkal. Előttünk palázó tetőfedők használták ezeket, nyüzsgöttek bennük a bolhák. Volt még a teremben egy kegyetlenül füstölő vaskályha is, valami tüzelőanyaggal. Mi azért örültünk, hogy családunk elkezdheti önálló életét.

Január elsejét anyu – az általános szilveszteri aktualitásnak megfelelően – azzal kezdte, hogy kéményseprő lett. Alaposan kikormozta a kéményt és a kályhához tartozó füstjáratokat, hogy a füstölés megszűnjön. Azután a szomszédasszonytól kért egy vasalót, és a pokrócokat vasalta egész napon át, hogy a benne lévő bolhák elpusztuljanak.

Azután – három hét múlva – megjöttek a kis batyuink is, amelyeket vasúton adtunk fel induláskor. Szilveszter miatt összevissza irányították vasutasaink a feladott csomagjainkat. Az egyik Pápáról, a másik Sárvárról került elő.

Első bútorunkat apu készítette. Egy hokedli volt. Nagyon büszkék voltunk rá, és örültünk, hogy már bútorunk is van!

Pár hónap múlva a szomszédban lévő, egykori intézőházba költözhattunk át. Az már tágasabb volt: szoba, konyha kamra volt benne. A padozat sem föld volt, hanem padló

és cementlap. Ott már egészen otthonosan éreztük magunkat. A gazdaság adott illetményföldet, anyu nevelt állatokat is. Szép veteményeskertjében megtermelte a zöldségfélét. Lassan sikerült a legelemibb bútorokat is beszerezni, már Krisztike húgomat is magunkhoz vehettük.

Szerettünk Marcalgergelyiben lakni. Igen rendes emberek éltek ott. Aput is szerette mindenki, és mint mesterember, ő is sok embernek segített. Még ma is – 96 évesen – dolgozat, elvégzi önállóan a legfontosabb teendőket. Pákára való hazaköltözésünk elég bonyolult ügynek számított. Csak az 1956 utáni, kitartó kérvényezéseket követően mehettünk Pákára, a határsávba. Eredeti házunkat államosították. Ennek egyik részébe a KTSZ irodája költözött, és ott lakott ennek elnöke is, családotól. Később a körzeti rendőr családja került oda. A másik részében egy helyi család lakott. 1956-ban apai nagyanyám elment hozzájuk, és felszólította őket, hogy hagyják el a lakást, mert mi szándékozzuk azt elfoglalni, mivel hazamehetünk. Rövidesen ki is költöztek, így ezt a lakrészt elfoglalhattuk. A rendőr is rendesen viselkedett, és sikerült áthelyeztetnie magát Pákára. Amikor ők elmentek, akkor anyunak a kezébe adták a kulcsokat, hogy azt a lakrészt is elfoglalhassuk. Emiatt – amint ezt később elmondták nekünk – kellemetlenségük is származott, mert a helyi tanácsnak más tervei voltak ezzel kapcsolatosan...

Régi, elkobzott ingóságainkból nagyon kevés került vissza. Ezek nagy részét elhurcolásunk után elárverezték, ahogyan a részleteket később elmondták a szomszédok. Néhány darabot a becsületes megtalálólóktól vissza is kaptunk.

A levágott, feldolgozott disznót és a befőtteket a novai szülőotthonba vitték, legalább ez „jó helyre” került! Bútorainkat valami katonatiszt kapta, vagy vette meg, aki később az Alföldre költözött. Apu bognárműhelyét és az állatokat a lentikápolnai tsz kapta meg. Nem sikerült visszakapni belőlük semmit sem, még a tsz felbomlását követően sem, amikor erről akkor értesültünk.

HOGYAN TOVÁBB „SZABADON” – KITARTÓAN ALKALMAZKODVA A SORS NEHÉZSÉGEIHEZ

A tedeji, csurmai oktatás igen gyenge volt, nem sok ragadt ránk. Szerencsére, Marcalgergelyiben már jobb tanítónk, és jobb körülmények is voltak, ahol az általános iskolámat befejezve ezt jószérrel helyesbíthettem. Az iskolám javaslatával jelentkezhettem ezért továbbtanulásra, és a Pápai Gyors- és Gépíró Iskolába fel is vettek. „Bejáró diák” lettem. A vonatbérlet és tandíj ugyan nem került sokba, de nekünk – akkori nincstelenségünkben – ez mégis nagy nehézséget jelentett. Családunknak szinte úgy kellett az ide szükséges pénzt kiköplálnia.

A szakirányú gyakorlatot is biztosító középiskolámat 1956-ban sikeresen befejezve, még az év augusztusában sikerült az otthoni, Marcalgergelyi Állami Gazdaságban elhelyezkednem gépipróbnak. 1956. szeptember 23-a után általános létszámleépítés következett a gazdaságban, engem azonban – mint a legfiatalabb munkaerőt – csak a következő év március 31-én raciztak. Akkor azt nem is nagyon bántam, mert éppen eredeti szülőfalunkba, Pákára készültünk visszamenni. Szerencsémre, elbocsátásomkor

közölték, hogy alkalmi munkára azért még számítanak rám, júniustól szeptember végéig, az aratási-cséplési időnyben. Az addigi lakásunkat sem kellett leadni, mivel apunak nem szűnt meg a munkaköre.

Azután Pákán sem nekem, sem apunak nem sikerült állást kapni, mivel a volt deportáltakat ott a környéken mindenki ismerte, és félték bennünket alkalmazni. Még két évig vonatoztunk hétvégeken haza, Pákára. A gazdasággal való ideiglenes szerződésemet alkalmasint meghosszabbították, kiterjesztve azt az év végi leltározásokra is. Azután, 1958 márciusában, amikor ismét lejárt az ideiglenes, állami gazdasági szerződése, elhívott látogatóba a komaasszonyom Kispiritre, hogy nézzem meg a keresztfiamat. Náluk is állandó téma volt az én álláskeresésem. Komaasszonyom örömmel közölte, hogy a helyi tsz-be főkönyvelőt keresnek. Próbáljam meg, hátha fölvesznek. Hiába szabadkoztam, hogy én csak gyors- és gépírást tanultam, elcipeltek oda az elnökhöz. Rövid beszélgetés után megcímeztettek velem egy borítékot, amely annyira megtetszett nekik, hogy nyomban föl is vettek, és egy hathetes, gyorsalpaló tanfolyamra küldtek Pápára. A tanfolyamot sikeresen elvégezve, fél évig alkalmaztak a tsz-ben, amikor kiderült, hogy csak büntetlen előéletű ember lehet főkönyvelő. Erről egy balatonfüredi, szakmai tanfolyamon értesültem, ahol a férjemet is megismertem, éppen ezzel kapcsolatos témakört tárgyalva.

Ismét gép- és gyorsíró lettem, mégpedig Pákára hazakerülve, a helyi Vegyes Ktsz-ben. Ez már 1959 májusában volt, férjemmel 1960 februárjában kötöttünk házasságot. Ő akkor a Keszthelyi Járási Tanácsnál volt főkönyvelő. Házasságkötésünk után újra főkönyvelő lettem a vindornyalaki tsz-ben, ahol lakást is kaptunk. Vindornyalak 10 km-re van Keszthelytől, ahová férjem naponta járt be dolgozni.

Később laktunk még Sümegen, Zalaegerszegen, Szentgyörgyváron és Sármelléken, majd Keszthelyen állapodtunk meg, ahol saját családi házunk lett. Munkakörünk az eddig ismertetett változatokat tartalmazta, mint könyvelő mentem nyugdíjba. Három gyermeket neveltünk fel, valamennyi családszerető, rendes emberként él. Férjem 1993-ban halt meg mint nyugdíjas. A jelenlegi 7 unokánk közül ő – sajnos – csak négynek a születését érte meg.

ÉS A „TÖBBIEK”?

Kriszti húgom nagyon szeretett volna továbbtanulni. El is kezdte a mezőgazdasági technikumot, de az első féléves vizsgálja után az igazgató behívatta, és közölte vele, hogy nem folytathatja tanulmányait, mert kitelepített volt. Akkor – sajnos – annyira megijedt, hogy nem mert másik iskola felé mozdulni. Ezt még a mai napig is bánja. Ő is a helyi ktsz-ben kezdett el dolgozni mint segéd-, betanított, majd szakmunkás. A ktsz megszűnése után egy vállalkozásba társult be, nyugdíjaztatásáig ott is dolgozott. Sokat kellett dolgoznia és küzdenie az életben, mert házassága nem sikerült. Egyedül kellett felnevelnie és iskoláztatnia a hozzá került két gyermekét. Idős, betegeskedő, 96 éves édesapánkról jelenleg is ő gondoskodik. Két kis unokája van.

*A „többiek” közül hárman: A szerző „Krisztike húgával”,
Toplak Lajosnéval és édesapjával, Horváth Istvánnal (2005)*

Emil öcsém, aki a táborban született, asztalosnak tanult. Jelenleg vállalkozó. Feleségével, két fiával és alkalmazottaival nagyon sokat dolgozik. Az egész család igen szorgalmas. Tavaly novemberben ünnepelték 30. házassági évfordulójukat. Ott első kis unokájuk is köszöntötte őket, fiaikkal és menyekkel közösen. Kardos nagymamám 1961-ben halt meg. Hála Istennek, nem kellett „csak lepedőbe csavarva”, Tedejen eltemetni. Ő mindig ezért imádkozott. Édesanyám gondozta. Horváth nagymamámat is édesanyám gondozta. Ő is nálunk halt meg. Édesanyám 1984-ben, 65 évesen, pár hét betegség után hagyott el valamennyiünket. Elvesztésére a mai napig fájdalommal emlékezünk. Igen küzdelmes, nehéz élete volt. A sok megpróbáltatásban is megőrizte mindig higgadságát, jó ítélőképességét és békés természetét. Ezekből a tulajdonságaiból szerencsére mi is örökölhettünk valamennyit.

Nagyon sokat lehetne még írni a velünk történt szenvedésekről, de az ember a fájdalmait nem szívesen írja le és olvassa újra. Naponta hálát adunk a Jóistennek, hogy nem roppantunk bele nehéz sorsunkba, és családunk szeretete kárpótlást adhat a régi nehézségekért.

Passa Imre: A patkányrágta napló maradéka

AZ ELSŐ POFON

Péterhida, 1951. december 19-ről 20-ára virradó éjszaka. Fél egykor ránk szakították az ajtót a vad ordások, dobtáras géppisztolyos ávások. Rémműlten ugrottam ki az ágyból, és akartam futni szüleimhez, hogy biztonságot érezzek. Tizenhat éves voltam akkor. Szüleimhez rohanva, az ajtóban megfogtak a fegyveresek, és ők vezettek a másik szobába. Ott már együtt voltunk valamennyien: édesanyám, édesapám és én. No és a ránk törő fegyveres hatóság. Közölték velünk, hogy azonnal öltözzünk fel és pakoljunk, mert kitelepítenek innen bennünket. Adnak másfél óra időt öltözködésre és pakolásra.

Miután felöltöztünk, az első szobába hajtottak minket. Ott a fegyveresek körbefogtak valamennyiünket, és a parancsnok szótagolva felolvasta a kitelepítési végzést. Májig sem

tudom, hogy azért olvasott szótagolva, mert csak így tudott olvasni, vagy azért, hogy a pakolási időnk kevesebb legyen. Amikor bejöttem a szobába, zseblámpámat letettem a díványra. A végzés felolvasása után fel akartam onnan venni, de már nem volt ott.

– Hová lett a zseblámpám? – kérdeztem.

– Most tettem le ide! – és mutattam a dívány sarkára.

Erre kaptam egy jókora pofont az egyik ávóstól azzal a kísérettel körítve, hogy ők nem szoktak lopni. Ezt az első, megaláztató fájdalommat csak édesapám nyugtató szavai enyhítették. Közben pakoltunk a kegyetlen hidegben.

Akkor még nem volt bekötőút a falunkban, ezért falusi lovas kocsira szórtuk mi, hárman, az akkor legfontosabbnak vélt cuccainkat. Külső segítséget nem vehettünk igénybe.

Hamarosan letelt a pakolási idő, indulni kellett. A keményre fagyott, gödrös földúton zötyögve értünk a falu kocsmájához, ahol az ott már reánk várakozó, ponyvás teherautóra kellett átpakolni. Láttuk, hogy van még egy másik teherautó is a közelben, a miénkhez hasonló céllal odarendelve. Nem tiltották meg őrünk, hogy néhány szót válthassunk az ottani áldozatokkal. Innen ponyvával lezárt teherautón vittek bennünket Komlósdon át, a csokonyvisontai vasútállomásra. Ott már előkészített marhavagonok vártak ránk. Mindegyik vagonon volt fékbódé, a ránk vigyázó ávos őrszemélyzet részére. Egy vagonba két családot pakoltattak be. Mi egy potonyi családdal lettünk összerakva. Rakodás után ránk zárták a vagonajtót, nyitva még egy kis rés sem volt sehol. Belül teljes a sötétség, így vártuk a továbbiakat.

GYÚJTÓHELYRŐL AZ ISMERETLENBE

Hideg volt. Arra az éjszakára 17 fokot jegyzett be ott a meteorológia, amint azt ötven év múlva megtudtam. Szerencsénkre, akkor még jó meleg tollpárnáink és dunyháink voltak, amelyeket sikerült bepakolnunk. Így védekeztünk a kemény hideg ellen. Elemi szükségleteinket egy vödörbe végeztük el. Nem kellett félnünk fertőzéstől, és a szagokat sem éreztük sokáig, mert minden rögtön megfagyott. A csokonyvisontai vasútállomás már gyűjtőhely volt. A későbbiekben részletesen összeállított listát naplóm megőrizte, és a neveket az egerek is megkímélték. Ennek alapján most közölhetem, hogy akkor ott kiket vagoníroztak be:

Lakócsáról:	Gyepes család	2 fő
	Németh család	2 fő
Potonyból:	Golobics család	2 fő
	Krámer család	1 fő
	Begovác család	3 fő
Darányból:	Nagy család	5 fő
Barcsról:	Dr. Mészáros család	3 fő
	László család	3 fő
	Márkus család	4 fő
	Konrád család	2 fő

Komlósdról:	Horgas család	4 fő
	Kismolnár család	4 fő
	Bakocs család	2 fő
Péterhidáról:	Horváth család	2 fő
	Passa család	3 fő
Somogyaracsról:	Molnár család	5 fő
Babócsáról:	Kálec család	5 fő
	Hajdú család	3 fő
Bolhóról:	Alt család	4 fő
	Berkics család	4 fő
	Vincze család	2 fő
	Vidák család	3 fő
	Plánték család	3 fő
	Gadanecz – Gálosi család	3 fő,
	Tóka család	4 fő
	Csordás család	3 fő
Vízvárról:	Kereszthegyi család	4 fő
Bélavárról:	Mester család	4 fő
Szulokból:	Cink család	4 fő
Csokonyvisontáról:	Pájzer család	2 fő
	Battyán család	2 fő
Bakházáról:	Piák család	4 fő
Háromfáról:	Környi és Horváth család	6 fő

Valamikor a reggeli órákban elindult a nem éppen kis szerelvénynek mondható rabszállító, és Somogyszobon csatolták hozzánk a Csurgón bevagonírozott Somogy megyeiek egy részét:

Somogyudvarhelyről:	Balog család	4 fő
Csurgóról:	Dr. Áigner család	4 fő
	Kiss család	2 fő
	Pecsét család	2 fő
Gyékesről:	Ritecz család	5 fő
Órtulósról:	Burkovics család	1 fő
Zákányból:	Kapornoki család	3 fő
	Farkas család	2 fő

A két gyűjtőhelyről indított összevont szerelvény azután Somogyból döcögött tovább szigorú őrizettel Dombóvárra, ahol a Bácskából elhurcoltakkal megrakott marhavaгонokkal csatoltak bennünket össze. Innen, mint féltett kincset, szinte minden vagont külön őrizve indították tovább a szerelvényt. Zimankós, kemény hideg volt. Valamikor a délutáni órákban, 3 óra körül állították meg a szerelvényt, Pincehely környékén. Ma-

gas töltés volt ott, sehol egy fa, vagy bokor. Őreink kinyitották a vagonajtót 5-10 percre, hogy szálljunk ki, és végezzük el a dolgunkat. Ez volt az egyetlen ajtónyitás az igen hosszú alakult, 52 órás utunk során. Akkor is csak néhányan mertek leugrani a fiatalabb rabok közül, a visszaérés pedig még körülményesebb volt.

Következett lassan Budapest, majd az Alföld. Állandó megállások, tolatások, zötyögés. Napközben próbáltam az egyik lemezt felszakítani a rácsos vagonablak fedeléből, hogy kilássak. Ez sok kínlódással sikerült. Amikor legközelebb megállt a szerelvény, akkor már láttam, hogy Abonyban vagyunk. Jött a forgalmista, felénk lopódzott, és kérdezte:

– Kik vagytok? Depósok?

Ávósaink persze azonnal rákiáltottak, hogy távolodjon el a vagonoktól. Akkor az csak a fejét csóválva intett búcsút nekünk, és indította tovább a szerelvényt. Később a fázástól meggyötörve, már nem is tudom, hogy Debrecenből mikor is indultunk tovább. Elaludtam. Valamikor éjfél után ébredtem fel arra, hogy már megint zötyögnek alattunk a kerekek. A debreceni vasútállomás felelevenítette édesapámnak egykori, 1944-es fogolytábori emlékeit, és elmondta nekem, hogy akkor milyen segítő szándékú emberek laktak Debrecenben! Lelkesen hozták az élelmet a magyar hadifoglyoknak. Igyekeztek segíteni magyar testvéreiket.

IDEIGLENESEN A KÁLMÁN-TANYÁN

Debrecenből a hajnali órákban érkeztünk Hajdúnánás-Tedejre. Sötét volt. Kinyitották a vagonajtókat, azzal riasztva bennünket, hogy sürgősen ki kell pakolni a vagonokból mindent, mert 20 perc múlva kihúzza a szerelvény. Akkor adtak át bennünket addigi ávós őrreink a BM rendőreinek. Tedejnek nyílt vasúti töltésén állt a szerelvény, komoly szintkülönbséggel. Csak ugrással tudtunk kikerülni a vagonokból. Keményre fagyott, jeges hó várt bennünket. Gyors kipakolás után ötös sorba kellett állnunk, hogy megszámlalhassanak bennünket. Ezt többször is megtették. Hol mi álltunk, és a számoló bizottság mozgott, hol pedig mi mozogtunk a bizottság előtt. Már egészen síkosra tapostuk alattunk a havat, amire megegyeztek abban, hogy hányan is vagyunk. Ott, a hóban állva, vártuk sorsunk továbbvitelét. Amikor megjelentek a bennünket tovább szállító lovas szekerek, akkor a kocsisoktól tudtuk meg szitkozódás közben, hogy a Hajdúnánási Állami Gazdaságba, Tedejre kerültünk, és különböző kisebb gazdasági épületekbe visznek minket. Akit Csokonyvisontán és Csurgón vagoníroztak be, az úgynevezett Kálmán-tanya épületeibe kerültek, igen összezsúfolva. Ez az ideiglenes „elhelyezésünk” a rövidesen megalkotott, zárt táborból három kilométerre lévő tanya volt. Volt ott egy valódi lakás is, amelyet mi kastélynak neveztünk. Abba kerültek akkor a Barcsról és Darányból elhurcoltak, és egy bácskai család is. A többi csurma eredetileg istálló, magtár és klf. gazdasági épületből lett igénybe véve. Volt egy gémeskút is.

Mi egy istállóba kerültünk, ahol nekem, és még néhány fiatalabb sorstársamnak éjjeli szállást a jászol adott. Éjszakánként patkányok futkostak rajtunk. Fűtés csak az

emberi lehelet volt. Főzni, ételt készíteni az udvaron felállított tűzhelyen lehetett. Tűzifát a környéken található fatuskókból próbáltunk lefaragni, hasítani.

Az első haláleset érkezésünk után a Bakonyi nénié volt. Őt ágyban fekvő betegként hozták el. Még karácsony előtt meghalt. Onnan vitték el a hajdúnánási temetőbe. Azután Kismolnár Józsi bácsi orrvérzése indult el, aki orvosi segítség hiányában bele is halt abba. Akik akkor ott megmaradtunk, szigorú, fegyveres őrizettel tengettük bizonytalan, kilátástalan életünket. Levelet csak alkalmanként kaphattunk, rendőrségi cenzúrával. A magunkkal hozott élelem szűkös beosztás mellett is rohamosan fogyott. Utánpótlást csak előre megrendelve, pár nappal később, korlátozott mennyiségben, rendőrségen keresztül tudtunk beszerezni. Sajtóhoz hozzájutni nem lehetett, hírközlő nem volt. Az esetlegesen, részünkre küldött csomagot felbontva, ellenőrizve, gyakran hiányosan kaphattuk csak meg.

A tél zord és kegyetlen volt. A karácsonyt közösen megemlékezve töltöttük. Szilveszterkor boldogabb új évet kívánva köszöntöttük egymást. Akkor kezdődött az a betegség, hogy éjszakánként álomban beszélék.

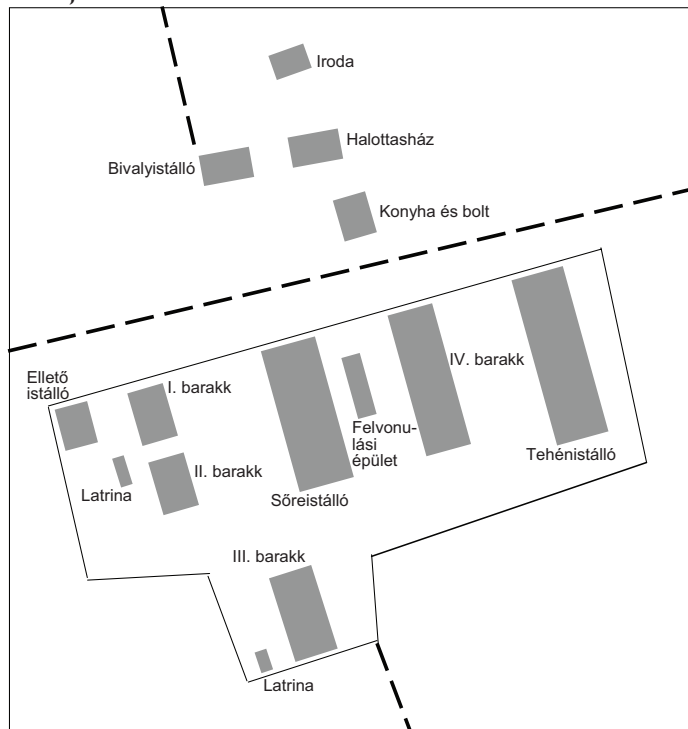
A NÉGYES CSURMA

1952. február 2-án beköltöztünk addigi telephelyünkről a központi, zárt internálótáborba, az akkor frissen felhúzott négyes csurmába. Ezt a barakkot eredetileg tehénistállónak tervezték, de mi kerültünk bele. Lealapozták, rövid idő múlva húzták rá a falakat, rögtön rakták rá a tetőt, és rámoltak bennünket bele. Egyik vége már állt, de a másik végén még a falakat kezdték húzni. Amikor bekerültünk, bokáig érő, mezei sárat tapostunk. Oldalán volt akkor a főbejáró középen, és volt egy nagy, kettős ajtó a déli és északkeleti oldalon is. Külön felhúzott kéménybe lehetett négy asztali tűzhelyet bekötni. Akinek volt mit, és mivel főzni, az alkalmasint pótolhatta az igen gyenge tábori kosztot.

A barakkban négy sorban voltak az ágyak. Egy-egy ágyra két fő jutott. Két-két ágy között csak akkora hely volt, hogy éppen elfért egy kis mosdótál, amelyet az ágyak széle tartott meg. Víz, élelem, cipő az ágy alá került. Fejünk fölött a falakat összekötő vasak voltak, ruházatunk batyukba kötve, ezeken lógott. Két ágsor között keskeny út volt, ahol egy személy el tudott menni. Ha szembejövő volt, akkor az egyik rabnak be kellett állnia az ágyak közé, amíg a másik elment mellette. A 4-es barakkban több mint 300-an voltunk, közülünk kb. nyolcan beszéltünk álunkban. Hol egyikünk, hol másikunk szólalt meg éjjel.

A zalaiai, Vas megyeiek, és győriek előttünk két héttel korábban érkeztek, és az akorra már hirtelen összetákoltt központi tábornak egyes, kettes, és hármas barakkjaiba kerültek. Ők addigra már megválasztották maguknak a lágerparancsnokot maguk közül, a rendőrség egyetértésével. Váradi Ferencnek hívták, aki egy Lenti községből érkező hentes volt. Bottal járó, elég magas ember volt, mindig hangoskodott. Intézkedéseivel gyakran nem értettünk egyet.

Tedej

Az alaprajz Landauer Attila (2005) rajza és az L-34-7-B-d térképszelvény (1:25000) összevetésével készült.

A négyes csurma szobaparancsnoka Konrád György lett, aki szintén szeretett hangoskodni. Ha néha – nem tudni, hogyan – hozzáfért szeszhez, akkor hangosan, mindig „szobaparancsot” tolmácsolt. A levélkiosztást este végezte, különböző megjegyzésekkel körítve.

Amikor megalakult a közös konyha, reggelire feketekávé adtak egy pici, bőr nélküli szalonnával. (Ez volt az úgynevezett Hitler-szalonna, amit állítólag marhatökből készítették akkoriban, és gyümölcsízként árulták, hosszúkás fadobozban.) Az ebéd kicsit változatosabb volt, vacsorára valami kis egyfogatást adtak.

Kenyeret az akkor megalakult tábori boltban, Czink Matyi bácsinál lehetett megvenni. A kenyérfejadag korlátozva volt. Aki dolgozott, napi 25 dkg-ot vehetett, aki pedig nem dolgozott (gyerek, beteg vagy öreg felnőtt), csak 20 dkg-ot, ha egyáltalán volt a családnak erre pénze. Szeszt nem árulhattak. A tábori bolt készletét az ún. beszerző kocsis vásárolta meg Hajdúnánáson. Hetente háromszor ment bevásárolni, fegyveres rendőri kísérettel. Az ő feladata volt a tábori konyha nyersanyagának is a beszerzése, és a gyógyszeres receptek kiváltása is. Orvosi rendelés hetente-kéthetente volt, egyórás időtartammal, ha el nem maradt. A bevásárló kocsis eleinte Varga Aladár volt, őt Lenti környékéből hozták ide.

A tábornak egyetlen gémeskútja volt. Közvetlenül mellette a nagy tehénistálló, nagy trágyadombbal, és silógödörrel. Kúttisztítás soha nem volt. A sorstársak között volt fodrász is, az öreg Farkas bácsi személyében, sőt suszter is, akit Vuity Márknak hívtak. Mindketten népszerűek lettek a sorstársak szemében. Csak emberorvos és pap nem volt köztünk. Katonatiszt, csendőr, állatorvos, jogász, közigazdász is volt, sőt még járási párttitkárral is büszkélkedhetünk. Őt Marosi Gyulának hívták, és folyton azt hangoztatta, hogy ő tévedés áldozataként került közénk. Mi csak azzal tudtuk vigasztalni, hogy ez nem is olyan nagy baj!

RABROBOT

Aki nem akart éhen halni, annak dolgoznia kellett. Még akkor is, ha valami módon pénzhez juthatott kívülről, mert a rendőrök és a szobaparancsnokok reggelente mindenkit munkába hajtottak. Alkalmasint még a betegeknek sem hittek. Az első alkalmi munka, amiben részt vettem, éjszakai volt. Negyedmagammal kiraktunk hat vagon nyers répaszeletet traktoros pótkocsikba, majd onnan négy kilométerre elszállítva, kiraktuk azt egy tanyán. Mire három fordulóval ezt megtettük, addigra reggel lett. Mindezerért fejenként másfél kiló kenyér árát kaptuk munkabérnek. Következő munkánk már napra esett. Krumpliválogatás a Reszegi-tanyán. Ez a tanya a teleptől nyolc kilométerre volt. Reggel hét órakor sorakozó munkára, majd zárt menetben indulás. Egy géppisztolyos lovas rendőr vezette elől a menetet, a másik két – szintén géppisztolyos, lovas rendőr – zárta a sort. Munka befejeztekor ugyanígy „hazafelé”, egy kis módosítással. Félúton ti. találkoztunk az őrsparancsnokkal, aki két beosztott rendőrrel, és két állami gazdasági vezetővel együtt, valamennyiünket megmotozott. Akinél kettőnél több krumplit találtak, azt külön állították. Nekik vissza kellett vinniük a krumplit a válogatás helyére. Senki nem vihette vissza a másét, közülük senkit sem engedtek helyettesíteni mással. Lovas rendőr kísérte őket vissza. Akinél nem volt lopott krumpli, rendőri kísérettel ugyan, de folytathatta útját hazafelé.

A hosszú menetelések alkalmával Áigner Géza bácsi – aki Lúdoktornak hívatta magát – vigasztalt bennünket. Egyszer azt mesélte, hogy szabadulásunk után ő fogja majd mondani az ünnepi beszédet Debrecenben a tömegnek. Az ilyen szöveget mindig szívesen hallgattuk, mert abban erős hitünk volt, hogy egyszer megszabadulunk innen.

Volt még néhányszor krumpliválogatási menet a hideg tél folyamán, és mire visszaérkeztünk a hosszú gyaloglás és kegyetlen út után, nagyon fáradtak lettünk. Ezután a Kari-tanyán lógondozó lettem. Attól fogva mindennap öt órára az istállóban kellett dolgoznom. Ünnap és pihenőnap nem volt számomra. Először ki kellett osztanom az abraktakarmányt a kocsisoknak, majd gondozni és etetni a futó lovakat. (Ezek voltak az agronómusok hátsólovai.) A lovakból kivakart port mindig ki kellett rakni a lovak mögé. Ezzel ellenőrizték munkám megbízhatóságát.

Hét órakor a tanyán lakó szabad munkavállalók tejeskannáit kellett összeszednem, és el kellett hoznom részükre a zárt területen lévő istállók tejüzeméből nekik igényelt tejadagot. A távolság oda három kilométer. Ezt mindennap meg kellett tennem, bármi-

lyen rossz idő volt. Persze gyalog cipelve a kannákat, hóban, vagy mély sárban. Utána a szabadon maradt lovat befogtam egy kétkerekű kocsiba, és mentem vele a postát szállítani a vasútállomásra. Velem jött ilyenkor a postafőnöknő, aki egyik őrző rendőrünk felesége volt. A vonathoz mindig pontosan kellett mennünk, mert a vonatnak igen kevés volt az állomáson tartózkodó ideje. Gyakran a mozgó postakocsiból kellett elkapkodnunk a postát. A mozdonyvezetők nem nézték azt, hogy végeztünk-e vagy sem, indították a szerelvényt.

Napközben különböző fuvarjaim voltak. Esetenként az agronómus családtagjait szállítottam kívánság szerint, de az én feladatomból a beteg állatok szállítása is kezelesre, gyakran éjszaka is.

AMIT A PATKÁNY ÉS AZ IDŐ VASFOGA MEGHAGYOTT – NAPLÓTÖREDÉKEK

Édesapámmal közösen vezettük naplónkat. Nem mindig tehattuk. Igen sok esemény kimaradt belőle, és sajnos még több adata olvashatatlan lett a címbéli rágcslók következtében. A feledés „vasfoga” azonban – természeténél fogva – megkímélt sok, pontos keltezéssel beírt részletet.

A visszaemlékezésem elejei részletek – amelyeket a „gyűjtőhelyi” listáknál közöltem – máig is jól olvashatók. Kevésbé egységes, de mégis hitelesnek mondhatók a további bejegyzések, amelyeket most, az alábbiakban, időrendi sorrendben közölhetek:

– 1952. február első napjaiban külön hozták, hat ávos kíséretével, egy „ponyvás teherautóval” dr. Vidor Gyulát¹⁷, aki az akkori Pesti Kurír főszerkesztője és a minisztertanács sajtófőnöke volt 1952. január 31-ig.

– 1952. február 20. Tífusz elleni védőoltást kaptunk hároméves kortól hatvanéves korig.

– 1952. február 24. Kihirdette a szobaparancsnok, hogy három hétig nincs levélkiosztás.

– 1952. február 25. Napfogyatkozás 10 óra 35 perckor. Jól látható volt.

– 1952. február 27. Engedélyezték, hogy családonként egy levelet lehet írni és küldeni, természetesen lezáratlan borítékba téve, mert a rendőrség cenzúrázza.

– 1952. február 28. Útjavítás a kúthoz.

– 1952. március 4-én osztották be édesapámat kocsisnak. Minden reggel öt órára jelentkeznie kellett a kari-tanyai lóistállóban. Etetéssel, lóápolással kezdték a munkát. Szabadnap nem volt.

– 1952. március 7. Ma hoztak Szombathelyről két családot. A Varga és Oskó család.

– 1952. március 15. Ma osztottak be lógondozónak a Kari-tanyára.

– 1952. március 15. Az esti levélkiosztáskor kaptuk kézhez keresztanyám négyoldalas levelét. Csak elől a megszólítás, és a befejező elköszönés volt belőle olvasható. A többi ki volt vágva, ill. le volt festve, hogy ne lessen elolvasni!

¹⁷ Bátyja Budapest rendőrfőkapitánya volt.

- 1952. március 15. Szobaparancsnokunk este, részegen felháborodását közölte a csurma lakói felé.
- 1952. március 19. József-nap, Józsefek köszöntése a négyes csurmában. Teszárík Ferenc hegedűvel, Kriksz Antal tangóharmonikával, és dr. Mészáros Károly nótával köszöntötték a négyes csurma Józsefeit.
- 1952. március 19. Édesapám takarmányhordó kocsis lett, és mellé osztották be rakodómunkásnak dr. Mészáros Károlyt, egykori barcsi ügyvédet.
- 1952. március 19. Ma este kaptuk azt a levelet, amelyben ismerőseink közölték, hogy otthon minden ingóságunkat elárverezték.
- 1952. március 20. Reggel, a posta szállításakor találkoztam a négyes csurmai KálecZ bácsi fiával, aki Siófokon volt rendőr, és az apját jött meglátogatni. A rendőrségen néhány mondatot válthattam vele őreink jelenlétében. Akkor megbíztak ott azzal, hogy hívjam oda szüleit beszélőre, 10 órára. Ez meg is történt.
- 1952. március 24. A KálecZ család 4 fővel szabadult. A legidősebb fiú, aki 1921-ben született, ott maradt, őt nem engedték szabadon.
- 1952. március 27-én kaptunk otthonról levelet, amelyben értesítettek bennünket édesapám testvérbátyjának, Misi bátyámnak haláláról. A temetésére sajnos nem mehettünk el.
- 1952. március 29-én vitték el az ávósok Paulák Rudi bácsit. Hogy miért és hová, azt sajnos nem tudtuk.
- 1952. április 8-án hoztak az ávósok három családot.
- 1952. április 12-én vitték el az ávósok Lakatos Józsi bácsit.
- 1952. április 23-án éjszakai ellenőrzést tartott 4 ávós tiszt és a gazdaságvezető Szép Dezső, állítólag ő is ávós tiszt volt.
- 1952. április 27-én klórmésszel fertőtlenítették a kutat.
- 1952. május elsején, egy közeli tanyára szökve, sikerült vásárolni tojást, túrót, baromfit, amelyekkel csökkenthettük akkor az igen gyenge tábori koszt hiányosságát. Ezen a napon tábori táncmulatságot engedélyeztek a fiatalok kedvére.
- 1952. május 2-án egy újabb családot hoztak Tatabányáról.
- 1952. május 18-án Takács törzsőrmester és Bojtor őrmester osztották ki az általuk ellenőrzött csomagokat.
- 1952. július 13-án hirtelen halállal hunyt el Lakatos János.
- 1952. július 17-én reggel, az őrsparancsnok Takács törzsőrmester vadember módjára szidta a munkába indulókat és az otthon maradókat egyaránt.
- 1952. augusztus 15-én verték meg a rendőrségen Gyepes Gyula csendőr tiszthelyettest.
- 1952. augusztus 25. Kihirdették, hogy a tábor lakóinak vályogvetési munkát kell szervezni. Ezért a munkáért fizetés nem jár.
- 1952. szeptember 1. Ma jött a hír, hogy Konrád György szobaparancsnok édesapja megjött az orosz fogságból, de Recsknél tovább nem jutott!
- 1952. szeptember 27. Békekölcsonjegyzés.
- 1952. szeptember 28. „Házhelyek” tervezése és kimérése, Oskó Pál szakmai irányításával. (A hortobágyi rizsföldeket is ő tervezte.)

- 1952. október 22. Maya táborírnok – Tari törzsőrmester ügy. Verekedett Deák László Váradi lágerparancsnokkal.
- 1952. november 10. Sorstársakat hoztak Elepről és Borzas-tanyáról vontatóval, krumpliszedési munkálatokhoz.
- 1952. december 15. Ma verte meg Morzsa tizedes Élesnét.
- 1952. december 24. Karácsony közös ünneplése. Este karácsonyi énekek. Nekünk, állatgondozóknak akkor is ki kellett menni dolgozni.
- 1953. január 1. Reggeli újévi köszöntések.
- 1953. január 23. Teszáríknét ma vitték kórházba.
- 1953. február 4. Ma hozták vissza a Mátrába elvitt favágókat. Ott annyit sem kerestek, hogy eltartásukra és utaztatásukra ez elég lett volna. A különbözetet a tábori közös kasszának kellett állnia.
- 1953. február 24. Takarmányszállítás közben megsüllyedt egy lovas kocsi az igen mély, agyagos sárban. Kocsisa az első lőcsnek támaszkodva próbálta kiszabadítani. Ekkor az egyik ló úgy fejbe rúgta, hogy azonnal elvesztette eszméletét. Akkor társa őt félrehúzva pokrócra fektette, és a másik lóra ülve, bevágatott a központba segítségért. Ezután saroglyán, gyalog vittük ki a két kilométerre lévő kövesútra, hogy a mentő onnan kórházba szállíthassa. Ott 14 napi eszméletlen állapot után meggyógyult. (Jóval későbbi értesülésem: 1965-ban disszidált.)
- 1953. február 25-én hallottuk, hogy Rákosit leváltották.
- 1953. március 5-én hallottuk, hogy Sztalin beteg.
- 1953. március 6-án hallottuk, hogy Sztalin meghalt. Hála a Jóistennek!
- 1953. március 8. Sztalin temetése. Szép Dezső állami gazdasági igazgatót Pestre rendelik kihallgatásra.
- 1953. március 8. Ma átkerültem a lovaktól a dohánytermesztésbe dolgozni.
- 1953. március 25. Ma vitte el az ávó dr. Nagy Imre szegedi sorstársunkat.
- 1953. március 31. Újabb büntetés: csak levelezőlapon szabad levelezést folytatni.
- 1953. április 1. Az őrsparancsnok minden érkező csomagot felforgatott, sokat visszaküldött.
- 1953. április 3. Ma ismét elvitték az ávósok dr. Nagy Imrét.
- 1953. április 5. Az őrsparancsnok eligazítást tart a gazdasági szerződéssel kapcsolatban.
- 1953. április 6. Ma éjszaka hozták vissza az ávósok Dr. Nagy Imrét.
- 1953. április 26. Az igavonó bivalyok összeverekedtek. Gyurcsik bácsi hőstette a szétválasztásnál.
- 1953. május 10. Gyűlés volt a lakásépítésekkel kapcsolatban.
- 1953. május 25. Pünkösdhétfő. Reggel 5 órakor ébresztő, hatra munkába állás. Mindenkinek ki kellett vonulnia répát egyelni, egészen este hét óráig.
- 1953. június 10. Hamang István, Koszár István és Gősi Gyula sorstársunk megijesztette Koós Sándor gazdasági brigádvezetőt. A rendőrség ezért csomag- és levéltiltással büntetett.
- 1953. június 24. Ma voltak az ávósok nyomozni Haller-ügyben.

– 1953. július 5, vasárnap. A gazdaságvezetés kihirdette, hogy szabadok vagyunk! Nagy Imre az új miniszterelnök. Esti bál a táborban.

– 1953. július 7. Ma volt itt Forrai százados a szabadulással kapcsolatban.

– 1953. július 9. Minden mozogni képes személyt kihajtottak a négyes csurmai főbejárathoz. Jött egy nyitott DÖCS gépkocsi. Abban próbált felállni Dobi István tők részeg fia, két, őt támogató ávós társaságában. Ordította, kegyetlenül: Vegyétek tudomásul azt, hogy amit Nagy Imre mondott, az semmi! Maguk itt fognak mind megdögleni! Még a maguk unokái is! Most pedig mindenki menjen dolgozni, a rendőrség itt továbbra is az úr!

Nagyon megijedtünk akkor, és mentünk dolgozni. Aratási idő volt.

– 1953. július 24. Korán reggel ismét megjelent Dobi a gépkocsin. Először egy fenyvető szöveget ordította az összetereit raboknak, majd könyörgőre fogta, hogy menjünk dolgozni, a rendőrség majd intézi ügyeinket. Ki is mentünk...

– 1953. augusztus 6. Megjelent a függönyös meseautó, és kihirdették az első szabadulók névsorát. Tizenegy család kapott szabadulólévelet.

– 1953. augusztus 11. Hét család lett elengedve.

– 1953. augusztus 14. Újabb 7 család lett szabad.

– 1953. augusztus 21. 8 család lett szabad.

– 1953. augusztus 28. 6 család lett szabad.

– 1953. szeptember 11. 15 család lett szabad.

– 1953. szeptember 18. 31 család lett szabad.

– 1953. szeptember 25. 27 család lett szabad.

– 1953. október 13. 79 család lett szabad.

– 1953. október 13-án, az utolsó csoporttal szabadok lettünk mi is.

– 1953. október 14-én vagonírozunk, és indultunk a bizonytalanba, a Dunántúlra. Csak Nagyatádig mehettünk, mert a régi falunk, Péterhida már határsávba esett, oda nem mehettünk. Anyai nagyszüleink laktak régi házunknak egy részében, amit akkor használhattak: terasz, előszoba, konyha, éléskamra. Ezek egymásba nyíltak. Szobák, kamra, pince, padlás és melléképületek zárva voltak, a községi tanács rendelkezett azokkal.

A felsoroltakat összesítve, 191 családot érintett a „kényszerlakhely megszüntetését” jelentő, oly régóta várt határozat, jöllehet néhány szerencsétlen családnak továbbra is ott kellett maradnia. Tőlük együtt érző szomorúsággal búcsúztunk el.

ÚJRAKEZDÉS, „RÉGI BŰNÖKKEL” MEGBÉLYEGEZVE

1953. október 18-án érkeztem Nagyatádra, tehervagonban utazva. Hazafelé vagon rendeltünk kilenc család cókója részére, akik egy irányba tartottunk. Ritecz István-nal voltam a vagonkísérő. Útközben Kaposváron raktuk ki két család holmiját, majd Somogyszobon az odatartó újabb négy családját. Itt elváltam Ritecz Pistától, aki ide utazott, majd Nagyatádra érkeztem, a még vagonban lévő három család batyujával. A mi cuccainkkal még aznap megérkeztünk szállásadónkhoz. Másnap kötelező bejelent-

kezés, és ismerkedés az új környezettel. Találkozás anyai nagyapámmal, aki betegen ugyan, de eljött Nagyatádra. Nagymamámmal nem találkozhattam, mert az ő fél oldala agyvérzés miatt lebénult. 25 kilométerre lakott Péterhidán. Nagyatádon csak erdészeti segéd munkásként tudtunk elhelyezkedni, majd a Közútigazgatásnál útkaparó segéd munkásként dolgoztunk. Többszöri kérvényezés útján, 1954. augusztus 15-én mehattunk a beteg nagyszülők gondozása céljából haza, Péterhidára. Ott munkalehetőség a Somogytarnócai Állami Gazdaságban adódott. Innen vonultam be sorkatonai szolgálatra, 1958. november 11-én. „Lapátos katonának” a komlói bányába kerültem, mint a kényszermunkás (muszos) alakulat „harcosa”.¹⁸ Itt „véletlenül” találkozhattam néhány egykori tedeji rabtársammal: Hajdú Józseffel, Piák Imrével, Vég Ferencsel. Ők, sajnos, ma már nem élnek, ott voltak katonák. Leszerelésem után – 1956. november 29-től – ismét segéd munkásként dolgoztam régi munkahelyemen, majd 1959-től gépkocsivezetőként a kőolajfűrásnál sikerült elhelyezkednem. Ellenségeim innen is ki akartak túrni, de főmérnököm ragaszkodott hozzám. Ezután Nagykanizsára kerültem, ahol nem írtam alá a papírokat, hogy párttag és munkásör legyek, ezért tovább kellett állnom.

Új cégem Nagykanizsán, a Gázszolgáltató Vállalat lett. Itt párttagság nélkül lehettem gépkocsielőadó, ezután szállításvezető helyettes, majd 1991-től szállításvezető. Innen mentem 1995-ben nyugdíjba, járandóságom nem haladja meg a kilencvenezer forintot. Igyekeztem becsületben megőszülni. Szerényen élek feleségemmel együtt, kedvenc jövedelempótló hobbim a méhészkedés. Ma már nem várhatok sem elégtételt, sem bocsánatkérést az élettől, nem remélhetek sorsom jobbra fordulásában. Csak egészséget kérek Istentől, a többi hátralévőt majd Vele közösen elrendezzük.

¹⁸ A Honvédelmi Minisztérium Kollégiuma 1950. június 27-én tárgyalta a kulákok és ellenséges elemek szerepéről a magyar néphadseregben. Janza Károly vezérőrnagy azt javasolta, hogy a megbízhatatlan elemeket és azok fiait is be kell hívni, de nem lehet fegyvert adni a kezükbe, hanem kemény építőmunkára kell fogni őket. A sorozásnál az Osztályhelyzetet Megállapító Bizottság döntötte el, hogy ki a megbízhatatlan, és kit kell munkaszolgálatra vinni. Csonkaréti, 1994 (a szerk.).

Kirándulás¹⁹

Csendes az utca, mindenki alszik,
Távolról motor zúgása hallatszik.
Megáll egy családi ház előtt,
Ahol munka és béke volt azelőtt.

Csendes léptekre ébred az eb.
Hangos csaholással minket ébreszt fel.
Ki az ily későn, mit keresnek itt,
mi vagyunk az állam katonái

Vannak vagy heten puskát ránk szegezve
Mintha velünk azonnal végezne
Gyerünk és azonnal ki az ágyból
Elég volt itt már a jó étvágyból

Mint vásári árusok pakolnak,
dunnákat egymásba csomagolnak.
Olyan nagy a sürgés-forgás,
hogy nem hallatszik a kutyamorgás.

Minden léptünket fegyveres kíséri,
de minden könnyünket Szűz Mária nézi.
Otthagytuk őket, hogy védjék házunkat,
Jézus az ő fiával hallotta imánkat.

De ők velünk vannak most és mindig
Testünk és lelkünk épségét őrzik
Fel tehát ne csüggedj dacolj a viharral
Mint úszó hajó a tengeri habokkal

Kész a pakolás indulunk az útra.
A szomszédok néznek sötét ablakunkra.
Van aki örül, van aki bánja,
hogy üres lett az utca egy háza.

Másnak tojik a tyúk, másnak kodácsol,
másnak hagyjuk fánkat, amiből forgácsol.
másnak szól a kakas,
másnak bőg a tehén,
másnak hagyjuk fehér szőlő levét.

bízunk az Istenbe, meglátjuk még ezt
mert nem távozzunk tán örökre el,
azok pedig egy időre táncoljanak rajta
nem csüggedünk, nem bánkódunk rajta

már jól megyünk, vesszük a kanyart
süvít a sátorlap s az alatt a magyar
ablak nincs, ki nem láthatunk
jó Istenünk, most merre járhatunk

lassít a gép, az egyre kapcsol
köztünk négy ór egymással traccsol
dohányt vesznek elő és rágyújtanak
s olykor figyelve ránk világitanak

a motor megáll, s ajtaja megnyílik
az emeleten a tanács lámpája fénylik
oda vitték lakásunk kulcsát
s ott tárgyalják a családok múltját

még a város szívében vagyunk
ő Istenem mily lassan haladunk
Isten veled szép hegy , szép határ
Visszahoz majd minket jó Atyánk

Elrepül mellettünk az utolsó ház is
Bent a motorban a lelkünk is fázik
Ajkunkon hideg veríték látszik
S velünk a motor rezgő csárdást játszik

¹⁹ A verset a tedeji tábor foglyai együtt írták, amelyet Németh Antalné Árvay Mária őrzött meg az utókornak

Újból lassítás, leáll a gép
És az állomáson zajong a nép
Dum-dum zuhong a vagon belseje
Itt vagyon most a város serege

Az autónk a vagon felé fordul
S a templomi harang hajnalira kondul
Kiszállás pakolás, gyerünk, hajrá
Fogd meg, kapd el, idő kevés van már

A vagonban egy bácsika üldögélt
Egy kofferban hozta el most mindenét
A másik felén asszony és egy férfi
Dunyhával takarózva épségüket féltik

Akikkel vagyunk mind magyar ősök
Itt mindjárt lettünk jó ismerősök
Ahol vagyunk most egy kis mezőváros
Velünk jön egyedül egy jó öreg kocsmáros

Kész van minden, gyorsan belökdösnek
Bezárják az ajtót és kívülről őrködnek
A vagonon négy kis rácsos ablak
Nézzük, de világot nem adnak

Meggyújtjuk a mécsest
és egymásra nézünk
Hát maga miért, maga is itt van
Hát maga miért van innen kitiltva

Ez a szó ezer ajkon is hangzik
Ez a szó soha el nem alszik
Ezt a kálváriát soha el nem felejtjük
Még akkor sem, ha megérdemeltük

Rájár a tűzparipa a vagonSORRA
Minden népet megolvastak sorba
Megolvasták, készen van a lista
Óvatosan indít most a masiniszta

Zakatol a kocsi, füstöl a gép
A hideg kocsiban remeg a nép
Kinek van dunyhája, belebújik abba,
Csak fejük néz a rácsos ablakokra

Most ilyen illetünk nem bársonyos székelt
Verjétek csak az ős nemzedéket
Aki már itt töltött sok számos esztendő
És megbűnhődte a múltat és jövőndőt

Két állomást mentünk, a vonat megáll
A fáradt nép közül egypár szundikál
Míg a vagonban csinálunk kis rendet
Gyermek sírása zavarja a csendet

Szegény kis ártatlant anyja vigasztalja
Anyatejjel eteti s énekekkel altatja
Korán megkezdte az üldözöttek sorsát
De ha Istent hisz, eléri idősebb korát

Kattanik a zár, s nyílik az ajtó
Ne beszélgessenek, ez most nem kaszinó
S miközben a vagonban
végezzük dolgunk
Gondolkodhatunk, milyen lett sorsunk

A vagonrésen most látunk először napot
Azután meg csak rácsos ablakot
Indulunk tovább, kattog a kerék
Felülről is deres most a kocsifenék.

Jól megyünk, ötvennel haladunk
Csak azt nem tudjuk, hol, merre vagyunk
Akkor tudjuk, hogy állomáson futunk át,
Mikor halljuk a váltók csattogását

Megáll a vonat, delet harangoznak
Az otthon levők most vígan falatoznak
Megpróbálunk mi is egy falatot enni
Nyomjuk, nyomjuk, de nem akar lemenni

Egymást nézzük és eszünkbe jut
az otthon,
Ahol lágy kenyér volt a kenyeres polcon
Úgy, ahogy tudtunk, szerényen éltünk,
A hideg téltől nem volt mit félnünk

Füttyszó jelzés, mindenki helyére
Meghúzza a szabályzót a mozdony vezére
Indul a kocsisor egy nagy morajlással
Felérne majdnem egy villámcsapással

Bent a vagonban inognak a székek
S egymásba fogódnak a megálló népek
A vonatunk még pár órát robogott
A vizünk a kannában
egy kissé megfagyott

Szomjas a nép, belső lázunk éget
E sok viszontagság mikor ér már véget
Összegyűjtök most papírdarabkákat
S tűz fölé tartom a vizes kannákat

Így tudtuk egy kicsit szomjunkat oltani
Étkünket még nem tudtuk folytatni
Bár már utaztunk egy 35 órát,
De ajkunk egyszer sem óhajtott még nótát.

A vonat áll és kíváncsiak vagyunk
Ugyan merre, mely állomáson vagyunk
Felállok egy székre, kinézek a rácson
Nem látok mást, csak a rónaságot

Nóta hallatszik, de nem tudom ki volt
Csak azt fújja, megugrattak egy csikót
Már régóta mindig az volt a vágyam,
Csak egyszer lehessek
a szép Hortobágyon

S beteljesült, de nem olyan formában,
Mint ahogy gondoltam,
kis házak sorjában
De tovább megyünk, nem delel a gulya,
Nem zöldell a sóska, sem a nadragulya

Debrecenben vagyunk, elfogyott a vizünk
Hogy érzik magukat, kérdi ávos tisztünk
Levegőt két nap óta most kapunk először
De az ajtót már csukják,
és sötétség kezdődött

Áll vagy két óra hosszat is a vonat
Míg a sok sín páron három gép is tolat
Füttyszó, pöfögés töri meg a Csendet
Mi meg a vagonban csinálunk kis rendet

Megint egy rántás, erős mint a görcs,
Ebből a gépészből sohasem lesz bölcs
Éjfél is lehet már úgy megen az idő
Nézzük a sötétet, majd a szemünk kidől

Kissé leülünk, mert fárasztó az állás
Következő állomásunk lesz a Hajdúnánás
Levelünk ide szól, de se beszéd, se szó
Újból hangzik a már megszokott füttyszó

Megyünk vagy tíz percet,
itt egy kis megálló
Jó Atyánk mennyi itt most a kiszálló
Gyerünk gyorsan mindent kipakolni
Az erős hideggel reggelig dacolni

Mint kirakodó vásár
úgy néz ki most Tedej
Lesz is majd itten frissen kifejt tej,
Népszámlálás van, ötös sorba állunk,
S átad bennünket ávos kapitányunk

Míg szabadok vagyunk
mégis sorba járunk
S földit itt is, ott is sűrűen találunk
Látunk a közelben cserepes házat,
S ölben hozunk onnan napraforgó szárat

Meggyűjtjuk a kórót s tűznyelveket képez
S ez melegíti meg a megfagyott népet,
Motorok lámpája erősen világít
Batyukat s népet barakkba szállít

Egy szobában vagyunk elég jó néhányan
Hol étkünket fogyasztjuk
mindig egy fohással
Törekes a mennyezet, agyagos a padló,
A kocsit a pocsolýához hasonló

Merre a szem ellát mindenütt a síkság
Csak a kocsúton látszanak a fák,
Itt-ott tanya üti fel fehér orcáját
Míg ember odaér sározza csizmáját

Ahol mi lakunk, cserepes épület,
Kissé távol tőlünk nagyobbak épülnek
Van itt konyha, bolt és más egyéb
Néppel meghaladja bármelyik vármegyét

Még tél van, mégis sűrög-forog a nép,
A fagyos úton zörög a nagy béres szekér
Hó-hó nyete-nye, azt a betyár mindenét
Így buzdítja béres a befogott tehenét

Az öreg bivalyos ostarát csattintja.
A fiatal béresét csá-kra tanítja.
Lassan mennek a megrakott szekerek,
erővel felérnek vagy kilenc tehenet

Hogy tovább megyek,
hó van már a rácson,
hozzánk is eljött a boldog karácsony,
igenis boldogok, akik még hisznek
akik magukkal áldozatot visznek.

Most otthon a fényes pompa járja
És a kisgyermek a Jézuskát várja,
Jobb helyeken karácsonyfa észül
Amelyben nekünk nem lehetett észünk.

Jézuska velünk jött, velünk is marad
És szívünk a szent estén hálákat ad
Mestergerendának van egy tartófája,
Ez most a „telepesek” karácsonyfája

Gyertya helyett két kis lámpát gyűjtünk
Forralt bor helyett hideg vizet fűjünk
Nincs díszes asztal fehérrel terítve
Csak a bánatunk könnyekkel körítve

De van egy jóságos, aki láthatatlan
És tudjuk, hogy Ő most is velünk van
Nem hagyja el azt, aki Őbenne bízik,
Bármerre is megy, bármerre is viszik.

Otthon is , itt is éjfélűt üt az óra,
Ők misére mennek, mi meg nyugovóra.
Az én drága párom
a kórház ágyát nyomja
A Jóisten segíti, reá is van gondja

Szilveszter van, elment egy esztendő.
Mit hoz reánk majd a jövendő?
Míg otthon a polkatáncot járájk,
Népeink itt a szabadságot várják.

Már megnyugodtunk,
nem hallatszik sírás,
Szabad a csomag- és a levélírás,
Csak meg kell beszólni s be kell tartani
Nem pedig titokban levelet küldeni.

Nincs olyan titok, hogy rá ne jönnének.
Ez csak ártalmára volna a többségnek.
S mégis megtörtént, ki volt az az egyén,
Ki volt, ki nem maradhatott a fenekén.

Szabad volt a járás és szabad a posta,
Csomagban benn bor és a szalonna.
A bor benn maradt, nem adják a népnek,
Pedig hát elkélne egy korty a szegénynek.

Nincs olyan büntetés,
mely örökké tartana.
Meglágyul a szíve az őrsparancsnoknak
Ha látja, hogy hallgatnak az ő parancsára
Mindent megkapunk,
mit feladnak postára.

Az ő jóságával nem kell visszaélni,
Bár jobb félni, mintsem megijedni.
Milyen öröm az, mikor a kocsit várjuk
S a raktár előtt a sorfalat álljuk.

Ez az egy öröm van részükre juttatva,
S ezt a mi felettesünk adta,
S elrontá valaki egy pár sor írással,
kérheti őt most könnyes sóhajással.

De térjünk rá, Mit dolgozunk holnap,
néhányan közülünk gödörben silóznak
az asszonynépség vígan főz a konyhán
bab, krumpli, káposzta
sohasem lesz fogytán.

Nyelik egész nap az étel agy gözét,
S jó étvággal esszük a szakácsnők főzt-
jét.
Rendőreink lóháton is járnak,
S ránk a lehető legjobban vigyáznak

Napok múlnak, s hetek telnek gyorsan
S napról napra a munka egyforma
Csak a idő változik hol jóra, hol rosszra
Legtöbbször a meleg ideggel van osztva.

Ebben a kis házban 128 egyén
Egymás-hegyén-hátán, de mégiscsak elfér
Batyunk, ruháink az ágy fölött lógva
Zöldes penésszel vannak sűrűn tarkítva

Az ágy alatt itt-ott egy-egy kandikáló láb
Mely ott keresi az ízletes lekvárt,
De csalódottan bújik onnan vissza
Mert élelmét az egér felfalta.

Kis Hédike korán reggel felkel
Ki-ki kapja és felveszi az ölbe
Mindenkit ismer, mindenkit szeret,
Ha magát megunja,
„mamukához megyek”

Egyik horkol, másik putol, nyöszörög,
Míg a Lajos bácsi jókorákat köhög
A Mikó bácsi csak a kását fújja
Míg a Domján Ernő a szoknyákat bújja

Máshol az asszonyok
az ágyon ülve varrnak,
Hol beszélnek, hol meg elhallgatnak
Tóthék Ilonkája jön-megy a legtöbbit
Míg a Jóska bácsi az ágyon bökköget

Varga, Váradi, Lakos és Tankó
Azon veszekednek, melyik a tők alsó
Reggeltől estig vitatkoznak ezen
S ütik azt, ki kikerül győztesen

Rólam írjanak majd mások,
Magamról mesélni nem szokásom.
Drávecz, Boa szórakoztat bennünk
S Vilma néni jövődőt mond nekünk

Kovács és Császár legtöbbit hallgatnak
Állnak és ülnek, senkit sem zavarnak
Piri néni elég nyelves asszony.
Férje beszédével igen összepasszol.

Egyik gyerek bőg, a másik hallgatja,
kapsz egy pofont Öcsi, dorgálja az apja.
A parancsnokságról lemondott a Bence
Így hát választás volt egy vasárnap este.

Hárman vannak jelölve a nép közül,
ki lesz, ki most e tisztségre kerül?
Lázás az izgalom, sapka lesz az urna,
bizony gombostűt nehezen fúrna.

Ali a parancsnok, a többség úgy döntött,
S azután a pohárba ideg vizet öntött
Emelem poharam erő egészséggel
Vállalom tisztségem állandó készséggel.

Ezen tisztség csak pünkösdi királyság,
Mert elérkezik nekünk
a várva-várt szabadság
Nótaszóval megyünk, 600 cigány húzza,
Fújja a szél, fújja, hazafelé fújja

Addig is Istenünk védjél meg bennünket,
Akaratod szerint ítéld ellenségünket.
Áldd meg hazánkat s kis házunkat rajta,
Áld meg minket is, ki majd megint lakja.

Hantó Zsuzsa – Kégli Katalin

BORSÓS

1952. június – 1953. október

Miskolci „burzsoá” lakások

„A KITELEPÍTÉS A BURZSOÁZIA LIKVIDÁLÁSÁNAK RÉSZE”

A hortobágyi és közép-tiszavidéki zárt táborok közül a Borsósi tábort 1952 júniusában hozták létre, utolsóként. Az 1952. július hó 9-én a belügyminiszter bajtársnak írott havi jelentés szerint: *ez a zárt terület most lett felállítva. Jelenleg még nincs nyilvántartólap, hiányában róluk nyilvántartás készítve, létszámuk kb. 450 fő, azonban naponta érkeznek új szállítmányok, melyek az előző kitelepítésből kimaradtak.*¹

LÉTSZÁMADATOK

Dátum	Létszám	Dátum	Létszám
1952		1953	
Jún. 23.	686	Jan. 8.	734
Szept. 12.	704	Ápr. 11.	860
Okt. 14.	709	Máj. 8.	811
Nov. 17.	705	Jún. 8.	830
Dec. 17.	742	Júl. 8.	824

Forrás: MOL XIX-B-1-j 40. doboz

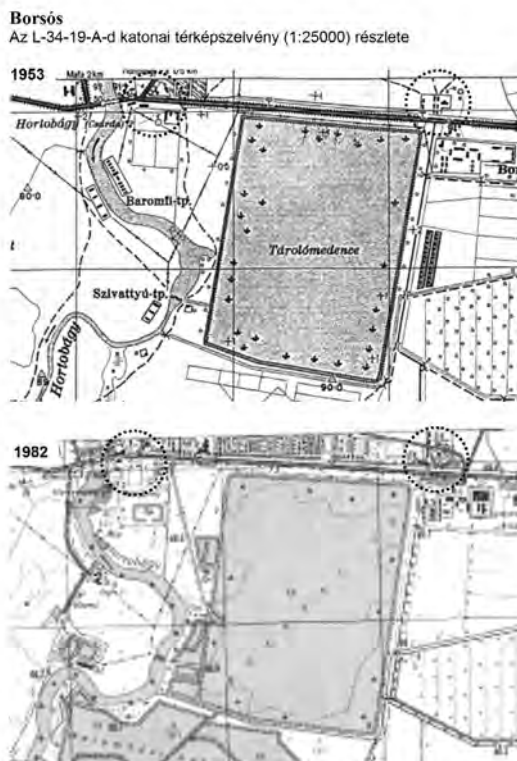
106. 00369, 42. doboz 140. 0012

A táborlakók létszáma folyamatosan emelkedett. A rendőri jelentések szerint 860 fő volt a legtöbb, Holopcev Péter és Irha Melinda könyvében 984 fő szerepel, a Kováts Dániel szerkesztette könyvben 900 fő.

A jelentésekből az derül ki, hogy a táborlakók közel felét foglalkoztatták, télen egynegyedét. Az 1952. november 17-i jelentés szerint *„az elmúlt hó folyamán átlagosan 320–350 fő dolgozott naponta, azonban már ez a szám jelenleg a felére csök-*

¹ MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012.

kent. A TRÖSZT² ezideig a téli foglalkoztatásra vonatkozóan intézkedést nem tett olyan irányban”.³ S mivel az eltartásukról maguknak kellett gondoskodni, a napi étkezés is óriási gondot jelentett.

Az is problémát okozott, hogy a táborlakók nagyobb része nem végzett korábban mezőgazdasági munkát. Általános volt az éhezés, ezért a gyerekek is „szívesen” vállaltak munkát, hogy segítsenek szüleiknek. A 10 éven felülieknek a tábor íratlan szabályai szerint nyáron dolgozni kellett, az iskola is később, októberben kezdődött. A gyerekek magot válogattak, rizst gyomláltak térdig érő vízben, ahol sok nőtt, ki kellett húzni és a megfelelő távolságban újra elültetni. Vízet hordtak, marokszedők voltak. Aratás után a cséplőgép mellett dolgoztak a pelyvalukban, ami a cséplés legpiszkosabb és legnehezebb munkája. Kertgondozásban is részt vettek az állami gazdaság virágoskertjében. Az is előfordult, hogy a gyere-

² A Hortobágyi Állami Gazdaságok Trösztjét 1948-ban hozták létre. A gazdaság fejlesztési tervét Erdei Ferenc terjesztette be a Mezőgazdasági és Szövetkezeti Bizottsághoz 1951. július 3-án. A gazdaság területe 64.000 katasztrális hold volt, 6 üzemegeységre oszlott: Árkus, Borsós, Borzas, Elep, Máta, Óhat. MOL 276 f. 85 cs. 69. öe.

³ MOL XIX-B-1-j 42. doboz 140. 0012.

kek közül hárman, akik az arató brigádban dolgoztak, kint maradtak éjszaka a nagy meleg miatt, mert aratás után a gabonát csak éjszaka lehetett kérébe kötni. Tudvalevő, hogy az 1953. év nyara rendkívül meleg volt. A dekádonként – tíznaponként – kapott fizetés a gyermek munkavállalók munkalap-összesítése szerint eltérő volt, a legkevesebb 66 Ft, a legtöbb 193,80 Ft⁴ volt.

A korábban megjelent kiadványokban⁵ részletesen foglalkoztak a tábor történetével, a továbbiakban a miskolci kitelepítések okaira rávilágító iratokat, valamint a várpalotai deportált családok sorsát mutatjuk be.⁶

A Miskolcra és Várpalotára történő 1952. nyári elhurcolás egyik fontos tényezője a lakáshiány volt. Minthogy a minőségi lakások iránti szükséglet lényegében országos jelenség volt, ezért ez csak egyike lehetett az okoknak.

Gerő Ernő 1952. augusztus 3-án levelet írt Rákosi Mátyáshoz a miskolci kitelepítéssel kapcsolatban. A Miskolc nagyipari központtá való fejlesztésében kiemelt szerepet játszó építkezések kapcsán fontos volt az építőmunkások számára lakhatási lehetőséget biztosítani. Az erre a célra alkalmas barakktábor lakóit jobb minőségű lakásokba költöztették. Így megindult egy körforgás, amelynek csúcán a villák és villalakások helyezkedtek el. Ezeket a lakásokat kellett a kiltásokkal felszabadítani.

Gerő Ernő megfogalmazásában: *„Persze ha nem lett volna kitelepítés akkor is fel kellett volna szabadítani a barakktábort, de ebben az esetben erre sok milliót kellett volna költenünk.”*⁷

A levél utóiratában a következőket írta kézírással *„Szegedre is kellene hasonló javaslatot készíteni”*.

Rákosi 1951. június 28-i megfogalmazásában a kitelepítés a burzsoázia likvidálásának része.

*„A burzsoázia likvidálásához tartozik a kitelepítés. Lehetetlen, hogy a város legdöntőbb részeiben ezrével lakjanak a régi rendszer elszánt hívei. Ezeknek a kitelepítése, amint kiderült, nagyon közelről érinti a magyar értelmiséget, amely ezekkel a rétegekkel össze van szorosodva-komásodva. Amikor ehhez a réteghez nyúlunk, ezek sokkal jobban mozgósítanak, mint ahogyan mozgósít a proletáriátus, amely a helyébe fog menni a lakásokba... Ugyanakkor pedig, hogy mennyire nem mozgósít a proletáriátus, jellemző, hogy eddig kb. 7-8000 családot telepítettünk be, és 12 olyan eset volt, hogy nem merték elfoglalni a lakást, közöttük párttag. Egy párttag azt mondta, hogy fél.”*⁸

⁴ A legfontosabb cikkek ára a következők: 1 kg félféher kenyér 2,80 Ft. 1 kg finomliszt 4,60 Ft. 1 kg kristálycukor 11,20 Ft, 1 kg disznózsír 35,0 Ft, 1 liter étolaj 24,0 Ft, 1 kg marhahús (egységes kimérésben) 20,50 Ft, 1 kg sertéshús (egységes kimérésben) 26,40 Ft, 10 dkg felvágott (párizsi) 3,0 Ft, 10 dkg vaj (78 százalék zsírtartalommal) 6,60 Ft, 10 dkg vaj (82 százalék zsírtartalommal) 7,20 Ft, 1 liter nyerstej 3,0 Ft, 1 liter pasztörözött tej 3,60 Ft. Forrás: Szabad Nép, 1951. december 2., 5. old.

⁵ Holopce Péter – Irha Melinda, 2003, Kováts Dániel, 2006.

⁶ Várpalotáról történő deportálás történetének megírásához Nagy Gyuláné (ma Kiss Jánosné), dr. Jean Kornélné, ifj. Kéglí Ferenc és Szabó Zoltán voltak segítségünkre, ezúton is szeretnénk nekik köszönetet mondani.

⁷ MOL M-KS 276 f. 66 cs.18 öe.

⁸ MOL M-KS 276 f. 53 cs.78 öe.

Rákosiék Miskolc városát „*óriási párt- és kulturális központtá kívánták tenni*”, s mivel társadalmi ellenállásba ütköztek, Rákosi az ország politikailag legrosszabb városának nevezte Miskolcot és megígérte, hogy a jövőben különleges figyelmet fordítanak az „ellenséges elemek” megfékezésére.

Készültek feljegyzések és listák az ún. „ellenséges elemekről”, számuk 653 és 10 000 fő között mozgott.⁹ A Rákosi által burzsoáziának nevezettek likvidálása és az ún. lakáskérdés megoldása irányába tett lépések csak a felszíni magyarázatok közé tartozó indokok.

Rákosi számára az egyetlen cél, hogy Sztálin hű tanítványa lehessen és kövesse a szovjet mintát, az államosítást, a kollektivizálást, a magántulajdon megszüntetését, a polgári társadalom létalapjának felszámolását, bármi áron, mert az alapon, „a lényegben nincs külön nemzeti út”.¹⁰

A megvalósításhoz vezető lépések, a hogyan kérdésének elemzése fontos és néhány, – az eddigi elemzésekben¹¹ feltáratlan – dokumentum közreadásával szeretném teljesebbé tenni ismereteinket.

Darvas József író feljegyzést írt Gerő Ernő elvtárs részére 1952. augusztus 6-án, amelyben nehezményezte, hogy a miskolci egyetem tanárainak lakásigényét a megbeszélrt határidőig nem elégítették ki, ezzel a helyi szervek súlyosan megsértették a Párt és a felső állami szervek határozatát. Többek között a Népgazdasági Tanács 1952. június hónapban a Miskolcra történt kitelepítés kapcsán 12 lakást utalt ki az egyetem részére. A miskolci tanács vb-elnöke ezt a 12 db lakást nem bocsátotta a Műegyetem rendelkezésére. Darvas arra kérte Gerőt, hogy a felelősöket büntessék meg, és az egyetem kapja meg a megígért lakásokat.¹²

1952. augusztus 18-án Moravszki Antal Miskolc város tanácsa vb-elnöke irodájában megbeszélést tartottak az egyetemi tanári lakások biztosításának tárgyában. Kiderült, hogy Darvas József levelét követően 10 lakást biztosítottak, melyből hatot átadtak az egyetem tanárai számára és további 4 átadása folyamatban volt. Az átadott lakások kapcsán csak az utcát jelölték meg, így nem sikerült azonosítani a lakásokat. Tudható viszont, hogy a kitelepítettek lakásairól van szó, mivel az átvevők arra kérték a tanácsot, „hogy a már átadott eltanácsolt lakásokban a villany bekapcsolásáról és az eddigi villanyszámla kiegyenlítéséről sürgősen intézkedjen”. Az „átadott eltanácsolt lakás” csak a kutató számára értelmezhető. A lakások ugyanis korábban az ún. „eltanácsoltak”, azaz Miskolc városából kitiltott és ítélet nélkül munkatáborba hurcolt családok tulajdonában voltak.¹³

⁹ Holopcev Péter – Irha Melinda, 2003, 26-63. old.

¹⁰ „A szocializmus építésének módjában és formájában minden nép adhat a magából újat és sajátosat, de az alapon, a lényegben, a döntő kérdésekben nincs külön nemzeti út”, – mondta Rákosi Mátyás a központi vezetőség 1948. november 27-i ülésén.

¹¹ Holopcev Péter – Irha Melinda, 2003, Kováts Dániel, 2006.

¹² MOL XIX-B-1-q-31-0028-1952.

¹³ MOL XIX-B-1-q-31-0028-1952.

1952. augusztus 26-án a Belügyminisztérium Helyi Tanácsok Főosztályára a megyei tanács vb-elnökétől küldött szigorúan bizalmas irat több információt is közöl az elhurcoltakkal és korábbi lakásaikkal kapcsolatban.

Az ÁVH kimutatásai szerint 201 lakásból történt kitelepítés. 168 lakás felett a Nép gazdasági Tanács diszponált és elosztotta azokat vállalatok, intézmények és közületek dolgozói között. 20 „eltanácsoltnak” nem volt önálló lakása, egy üzlethelyiségben lakott, hat eltanácsolt más néven szereplőkkel egy lakásban lakott. Hat eltanácsoltat községekből szállítottak el.

- A villanyt visszakapcsolták az átadott lakásokba. „A villanyszámlák kiegyenlítését az eltanácsoltak ingóságainak értékesítéséből fogják fedezni.”
- „Miskolc városából eltanácsolt egyének lakásait az Államvédelmi Hatóság lezárta, illetve lepecsételte.”
- A lakásokban lévő ingóságokat 3 tanácsi dolgozó leltározta, a munkát 3 napig végezték.
- A miskolci Bizományi Áruház becsüsöket biztosított, akik a munkát július 18-án megkezdtek, ezt követte a felbecsült tárgyak elszállítása a honvédség és a tanács által biztosított helységekbe.
- A Bizományi Áruház dolgozói kifogásolták, hogy a tanács dolgozói nem megfelelően végezték a leltározási munkát, a megyei elnök nem tartotta szükségesnek fegyelmi vizsgálat elrendelését, mert vétkes mulasztást nem állapított meg.¹⁴

A Belügyminisztérium Helyi Tanácsok Főosztályának ügykezelési csoportja 1952. augusztusban feljegyzést készített a miskolci kitelepítettek lakásainak „felleltározása” kapcsán észlelt hiányosságokról.

- Mielőtt a Bizományi Áruház dolgozói a leltározási munkát megkezdtek, a tanács megbízottai szakszempontból hiányos leltárokat készítettek.
- A lakások számát is eltérően adták meg. Az ÁVH szerint 210 lakásból kitiltották a lakókat, a tanács szerint 190 lakásból.
- Augusztusig a városi tanács 62 lakás kulcsát adta át a Bizományi Áruház illetékesének.
- A tanácsi leltározók a lakásokban talált ékszereket a lakásokból a tanács páncélszekrényébe vitték, azonban az elvitt értékekről leltárt nem készítettek.
- A lakások kisebb része volt Miskolc város területén, 55-60%-a Diósgyőrben, Tapolcán, Lillafüreden és Hejőcsabán.
- A leltározott lakások kiürítése lassan folyt szállítóeszköz hiányában.

1952. októberben a Belügyminisztérium Társadalmi és tulajdonvédelmi osztálya vizsgálatot kezdeményezett. A vizsgálatról szóló jelentés október 24-én

¹⁴ MOL XIX-B-I-q-31-0028-1952.

készült el, aláírói: Rovó István rendőr százados, Petrák Károly rendőr százados, alosztályvezető, Juhász Zoltán rendőr hadnagy, Nagy László főelőadó.

A városi tanácsi névjegyzékben 192 lakás, illetve lakrész szerepelt. 168 lakást a Népgazdasági Tanács utalt ki különböző szervek dolgozói részére. A fennmaradó 24 lakás részben megosztott, részben albérleti lakás volt, ezek felhasználásáról nem áll rendelkezésre információ.

A jelentés alapján levonható főbb megállapítások:

- A miskolci kitelepítéseket az ÁVH 1952. június 25-re virradó éjjel hajtotta végre, a Bizományi Áruház központja 23 nap múlva kezdte meg munkáját. Az addig kollektív felelőtlenséggel bonyolított értékbecslésben fontos szerepe volt annak, hogy a kitelepítést az ÁVH végezte, és Harmati Sándor ÁVH-őrnagy utasította a megyei tanács vezetőit az ingóságok gyors leltározására és a lakások mielőbbi kiürítésére. A megyei vezetők a feladatot a városi vezetőkre hárították, akik számára a legfontosabb az ÁVH utasításainak gyors végrehajtása volt. Az ÁVH a lakások pontos jegyzékét nem adta át a tanács dolgozói részére.
- A Bizományi Áruház öt becsüse Kovács Györgyné vezetésével 1952. július 18-án érkezett Miskolcra, és több szabálytalanságot állapítottak meg. Az aranytárgyak egy részét felvették a listára, másik részüket leltár nélkül bevitték a tanácsra, és ott a páncélszekrényben helyezték el. Ugyanezt tették a kölcsönkötvényekkel és az írógépekkel. A romló élelmiszerek és élő állatok egy részét szociális konyháknak és tszcs-knek adták, másik részük felhasználásáról nem készült kimutatás. A lakásokban engedélyeztek vásárlásokat, illetve bemondás alapján kiadtak ingóságokat, mindkettőt szabálytalanul. A tanács dolgozói a leltározást szabálytalanul és felelőtlenül végezték.
- A jelentés írói szerint felelősségre kell vonni a Belkereskedelmi Minisztérium illetékesét, hogy nem küldték el a szükséges utasításokat, a megyei vb és a városi vb-elnökét és helyetteseit ellenőrzési feladataik elmulasztása miatt.¹⁵

Várpalotai deportált családok

A Várpalotáról történő elhurcolásban is szerepet játszott a lakáshiány, de az igazi cél – mint a többi törvénysértés esetében is – a szocializmus szovjet mintára történő építése volt, a gondolkodás, az emberi tartás, a civil kurázsi megsemmisítése. 1952. július 2-án 9 család (32 fő) érkezett Várpalotáról. Jean Kornélt azonnal vádolták, hogy szemben állt a népi demokrácia társadalmi rendjével, Kégli Ferencet azzal, hogy lepaktált a klerikális reakcióval. Varga Ferencet és Zima Jánost a fennálló társadalmi rend elleni összeesküvéssel.

¹⁵ MOL XIX - B-1-q – 27-00100-3-1952.

VÁRPALOTAI CSALÁDOK – 1952. JÚLIUS 2.¹⁶

<i>Név</i>	<i>Életkor</i>	<i>Foglalkozás, megjegyzés</i>
Jean Kornél dr.	41	állatorvos, 1952. július 17. ÁVO-ról
Jean Kornél dr.-né Kadlecsek Mária	28	
Jean Kornél, ifj.	11	
Jean Péter	9	
Jean Mária Magdolna	7	
Kégli Ferenc v. főjegyző	50	vb-titkár
Kégli Ferencné Magyar Emma	38	
Kégli Katalin	13	
Kégli Ferenc, ifj.	6	
Kégli Éva	2	
Nagy Gyula (v. jegyző)	37	tisztviselő, 1952. július 17. ÁVO-ról
Nagy Gyuláné Neubauer Jolán	22	tanítónő
Nagy Klára	11	
Nagy Ágnes	8	
Neumann Ede, id.	69	ny. igazgató-tanító
Neumann Elvira	11	
Neumann Ella	5	
Neumann Emília	3	
Simon Lajos	31	tisztviselő
Simon Lajosné Neumann Edit	22	
Szabó István	33	tisztviselő, Borsósról 1952. július 5-én börtönbe szállították
Szabó Istvánné Lichtenen Edit	24	
Szabó Ferenc		
Tárnai Ervin	33	tisztviselő
Tárnai Ervinné Szeőke Klára	30	
Tárnai Klára	8	
Tárnai István	6	
Tárnai Mária	4	
Varga Ferenc (v. takarékpénztári vezető)	52	könyvelő, 1953. július, börtönből
Varga Ferencné Újhelyi Emília	45	
Varga Ferenc, ifj.	18	
Zima Jánosné	39	

¹⁶ Kováts Dániel, 2006, 393–394. old. és Nagy Gyuláné (ma Kiss Jánosné) szóbeli közlése alapján.

Idősb Neumann Ede 1945 előtt igazgató tanító volt falun. Fia, Neumann Ede művészien orgonált. Megpályázta a kántori állást, melyet el is nyert. Így került a család Várpalotára. Az idős Neumannéknak több gyermekük volt. A legnagyobbik lányuk, Edit férjhez ment Simon Lajoshoz, aki akkoriban tisztviselőként dolgozott a bányánál. Nekik is született egy gyermekük, aki 1952-ben 3 éves volt. Egy háztartásban, egy lakásban élt az egész nagy család. Elhurcolásukkor csak az idősb Neumann Ede tartózkodott otthon a három kicsi gyermekkel, valamint a Simon házaspár. Felesége az unokájával, Simonék gyermekével rokonlátogatáson volt. Akit azon az éjjelen az ávósok otthon találtak, azokat „begyűjtötték”. Az idős embert a három gyermekkel egy tyúkölba helyezték el. A felesége szeretett volna a családja után jönni, de nem engedték. Várpalotán a lakásukat lepecsételték, így oda nem mehetett. Otthontalanná vált, csak a rokonok fogadták be.

Id. Neumann Ede Elvira és Ella lányaival, 1951

Tárnai Ervin is tisztviselőként dolgozott a bányánál. Édesapja, Tárnai János bádogos és vízvezeték-szerelő volt. Az államosítások idején házáat államosították, őt ipari kuláknak és osztályidegennek tekintették. Testvére meghalt a második világháborúban, őt viszont édesapja után szintén osztályidegennek tekintették.¹⁷ A kitiltott családok férfi tagjait leszállították a teherautókról a várpalotai ÁVO épületénél, némelyüket megverték, de néhány óra múlva visszamehettek a családjukhoz, az ott várakozó teherautóra, Jean Kornél,¹⁸ Nagy Gyula,¹⁹ Varga Ferenc és Zima János kivételével.

¹⁷ Pacsuné Fodor Sára – Szabadi Béla, 2005, 42. old.

¹⁸ Dr. Jean Kornélt két hét múlva a családja után vitték Borsósra.

¹⁹ Nagy Gyulát két hét múlva a családja után vitték Borsósra.

Varga Ferencet, aki a várpalotai takarékpénztár vezetője volt 1945 előtt, később az Építőipari Vállalat könyvelője lett, összeesküvéssel vádolták. Tárgyalása Veszprémben volt, 1 évre ítélték a fennálló társadalmi rend elleni izgatás vádjával. Börtönbüntetése letelte után a borsósi táborba szállították, ahol kanász lett.

Zima János és felesége 1970 körül

Zima János a várpalotai szociáldemokrata párt elnöke volt, ameddig a párt működött. Asztalosmester volt, a bányánál dolgozott. 1945 előtt bútörzleszték volt, amelyet a második világháború idején lebombáztak. 1945 után is foglalkozott otthon bútorkészítéssel, javítással. 1952. július 2-án a várpalotai ÁVO épülete előtt őt is leszállították. Budapestre vitték, ahol az Andrássy útra, majd a Markóba került. Lányuk, Révész Zima Éva a szülői házban maradhatott, de lakbért kellett fizetnie saját és édesapja egykori tulajdonában. Lánya először 1952. december 17-én kapott levelet édesapjától. Zárt tárgyaláson Budapesten másfél éves börtönbüntetésre ítélték Zima Jánost. Miskolcon dolgozott, mint rab ezen idő alatt az egyetemváros építésén, ácsként.²⁰

Szabó Istvánt miután a Hortobágyra szállították, néhány nap után elvitték a táborból és 3 évre elítélték fegyverrejtegetésért. A tényleges „bűn” – nem az iratokból, hanem a környezete elmondásából derült ki – az volt, hogy ellenezte a szovjet bányagépek beszerzését, mert a magyar gépek szerint jobb minőségűek voltak.

²⁰ Zima János visszamehetett Várpalotára, két hónappal felesége szabadulása előtt. A feleség nem mehetett vissza Várpalotára, ezért Székesfehérvárra költöztek, asztalosként dolgozott, később tanműhelyt vezetett.

Jean Kornél, a népi demokrácia ellensége

Dr. Jean Kornél

Dr. Jean Kornélné,

Jean Péter

Jean Kornél

Jean Magdolna

1952. július hó 21-i határozatával Erdei Ferenc²¹ földművelésügyi miniszter Jean Kornélt azonnali hatállyal elbocsátotta. A határozat indoklása szerint: *Jean Kornél állami állatorvos olyan magatartást tanúsított, amiből kitűnt, hogy szemben állt a népi demokrácia állami és társadalmi rendjével, miért is nevezettet állásából azonnali hatállyal el kellett bocsátanom.*²²

²¹ Erdei Ferenc (1910–1971) makói „hagymás” parasztek leszármazottja. Az 1939-ben létrejött Nemzeti Parasztpárt egyik alapító tagja. 1944 decemberében Makó jelöltjeként a december 20-án megalakult Ideiglenes Nemzeti Kormány belügyminisztere lett. 1945-ben a Nemzeti Parasztpárt alelnökévé választották, majd 1947 májusában a párt főtitkára lett. 1948-tól a Magyar Tudományos Akadémia tagja. 1949 júniusától földművelésügyi, 1953 júliusától igazságügy-miniszter. 1955-ben rövid ideig újra földművelésügyi miniszter, majd 1955 novemberétől 1956. október 31-ig a Minisztertanács elnökhelyettese.

²² 159/1950. MT számú rendelet 5. paragrafusára hivatkozva.

A. László²⁴

Úgy emlékszem, hogy a háború előtti években Várpalotán a lakossági megtakarítás kezelésére csak a pesti takarékbiztosítási intézmény állt rendelkezésre. A negyvenes években aztán létesült egy helyi bank, amelynek élére Varga Ferencet nevezték ki. A bank létesítése indokolt és célszerű is volt, azonban nem működhetett sokáig, a háború vihara megtépázta. A város jelentős része elpusztult, részben a bányák, másrészt a péti vegyiművek finomítói voltak ellenséges célpontok.

Az ötvenes évek feketelistáira a Varga család is felkerült. Mivel az egyik fiú nem tartózkodott otthon, csak a kisebbik fiúval hárman kerültek az éjszaka leple alatt a többiek közé a szállító járműre. A Varga családot balatoni nyaralásuk közepette kutatták fel.

Akik többször lettek hontalanok

KÉGLI FERENC ÉS CSALÁDJA DEPORTÁLÁSÁNAK ELŐZMÉNYEI

Kéglí Ferenc és felesége 1954 májusában

A Kéglí család 1945 előtt és 1945 után pár évig a Rótfiser család egykori házában lakott.²⁵ Miután osztályidegenné nyilvánították a családfőt, lakásukat el kellett hagyniuk, és a község tulajdonában lévő szolgálati lakásba költöztek. 1951-ben, miután Várpalota város lett, el kellett hagyniuk a szolgálati lakást és szívességi lakáshasználókként Báthori Gyula házába költözhetek. 1952-ben e házból szállították a családot Borsósra.

²⁴ Varga Ferenc egykori munkatársa.

²⁵ Pacsuné Fodor Sára – Szabadi Béla, 2005, 35. old.

A Kégli család 1952 május

Sáfár János a Várpalotai Községi Tanács elnöke 1951. augusztus 23-án a Veszprém Megyei Tanács vb. igazgatási osztályához szigorúan bizalmas iratot készített „Várpalota és Inota községek várossá egyesítése során szükséges lakások és hivatali helységek biztosítása” tárgyában. Megjelölte azokat a családokat, akiknek lakását, ingatlanát erre a célra fel lehetne használni.

1) **Kégli Ferenc** jelenben kádártai vb. titkár. Községi épületbe lakik és többszöri felmondásunk ellenére nem hajlandó kiköltözni, illetve szolgálati helyére átmenni.

2) Gátfi Sándor családtalan házaspár – jobboldali beállítottságú – megbízhatatlan személy, a műút mentén szép családi háza van.

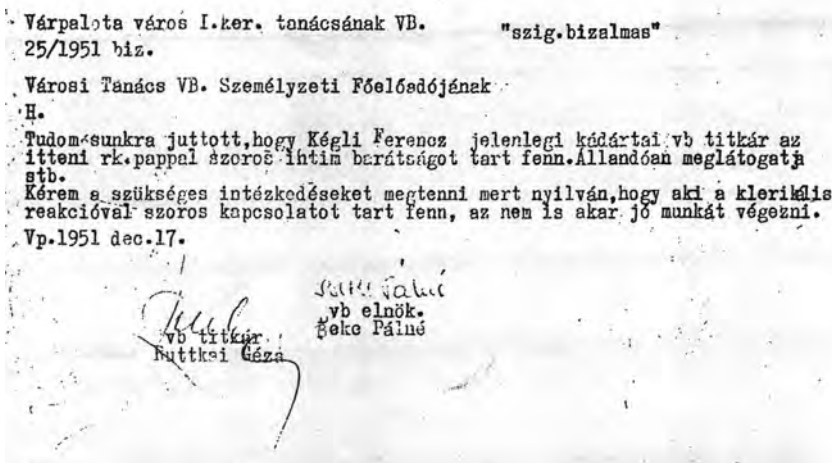
3) Homolya Jenő kereskedő, aki a dolgozókat azzal zsákmányolja ki, hogy felvásárolja a környező községekből az árufélét a polgároktól és elraktározza, megvárja, amíg másutt kifogy és drágábban adja, mint más. Üzlete, háza van, vagyonos.

[...] Kérem az áthelyezések, illetve átköltöztetések ügyében haladéktalanul intézkedni, hogy a tanácsok működésének megkezdése zavartalanul megkezdődhessen.

A beadvány hátoldalán kézzel írott nevek szerepelnek, akiknek házáat, illetve lakását igénybe lehetne venni. Az egyik az a Báthori Gyula mérnök, akinek házában a Kégli család otthonra talált, miután szolgálati lakásukat el kellett hagyniuk. Szerepel még többek között az „apácák, papok, hívők székháza”.²⁶

1951. december 17-i keltezésű levelükben Ruttkai Géza vb-titkár és Beke Pál né vb-elnök a Várpalotai Városi Tanács személyzeti főelőadójának tudomására hozza, „hogy Kégli Ferenc jelenlegi kádártai vb. titkár az itteni rk. pappal szoros – intim barátságot tart fenn. Állandóan meglátogatja stb. Kérem a szükséges intézkedéseket megtenni, mert nyilván, aki a klerikális reakcióval kapcsolatot tart fenn, az nem is akar jó munkát végezni.”

²⁶ VemL, XXIII. 627. b.

1952. június 27-én Klepp Pál a Veszprémi Járási Tanács személyzeti csoportvezetője kérte a kádártai községi tanácstól Kégli Ferenc nyilvántartási anyagát. Az irat 1952. június 30-án érkezett a kádártai tanácshoz, az elintézési dátuma 1952. július 5.²⁷ A Kégli családot 1952. július 2-án „kitelepítették”.

Kégli Ferencné²⁸

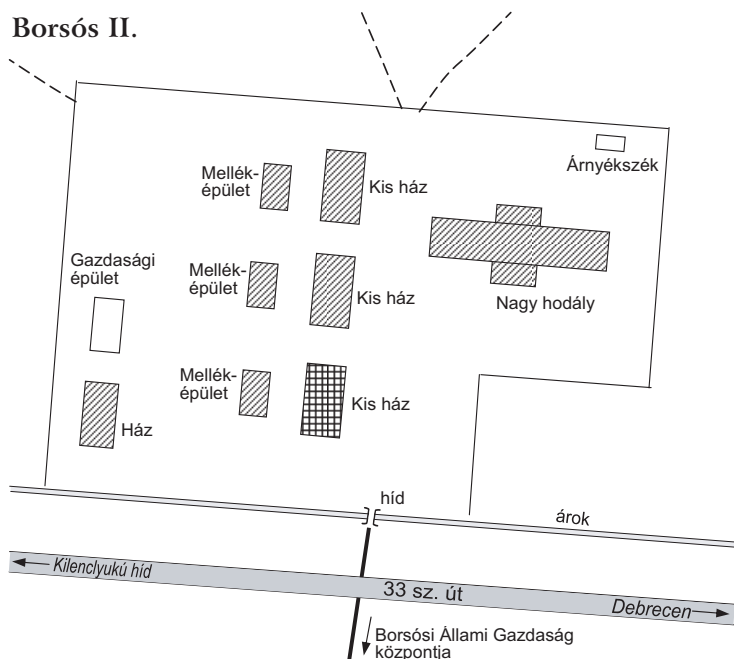
ELHURCOLÁS

Éjjel fél egykor jöttek az ávósok. Akkor egy ismerős házaspárnál, Báthori családjánál laktunk szívességből. Őket nem vitték el, de nem is tehettek értünk semmit. A kezünkbe nyomtak egy határozatot, de máig sem tudom, mi volt deportálásunk indoka. Igaz a férjemet Várpalotáról Kádártára helyezték vb-titkárnak és többször is szóltak, hogy költözzünk oda, nem voltunk hajlandók. Vallásosak voltunk, templomba jártunk. Elég volt azt mondani, hogy „osztályidegenek” vagyunk. Egy nagy ponyvás teherautóval a kapuba tolattak, abba kellett beszállnunk. Egy-két holmit tudtam csak összepakolni. Csórra vittek, ott vagoníroztak be bennünket. Nagyon durván beszéltek velünk, de nem bántottak. Ennivalót nem tudtam pakolni, csak egy üveg meggydzsem volt nálunk, de azzal sem tudtunk mit kezdeni, mert az evőeszközöket eldobáltatták. A vagon kívülről bezárták, vécé nem volt, csak az ávósok személyzeti vagonjában. Este 7 órára értünk Hortobágyra, onnan teherautóval vittek Borsós-tanyára.

²⁷ VemL, XXIII. 795. 1952. (1-47) 41/952.

²⁸ Szabó Zoltán, 1990 (cikkének felhasználásával).

Borsós II.

ELHELYEZÉS, ÉLETKÖRÜLMÉNYEK

Először egy házban laktunk, több család kapott egy szobát, de hamarosan átköltöztettek a birkahodályba, ahol a Miskolcra elhurcoltakkal laktunk együtt. Olyan szorosan álltak az emeletes ágyak, hogy mindent csak az ágyakban lehetett tartani.

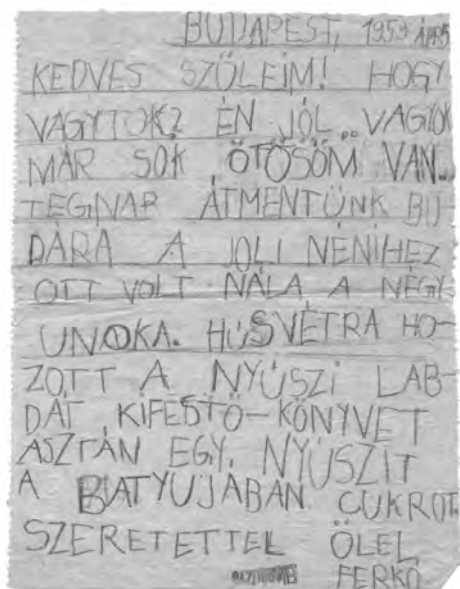
Rabságunk utolsó heteit egy disznóólban töltöttük, ami ki volt takarítva, és csak a családjunk lakta. Igazi „luxushelyezésnek” éreztük. Két disznó helyén három embernek kellett „laknia”.

A ház a disznóóllal 2002-ben

A koszt nagyon rossz és kevés volt. Csak ebédet kaptunk, reggelire cikóriakávét, estéret tea járt. Arra építettek, hogy a rokonok, ismerősök majd küldenek csomagot. A rendőrök gorombák voltak, káromkodva hajsztoltak minket. Hajnalban az ébresztő után ki-mentünk a placcra, ott a gazdaság igazgatója elosztotta a munkát. Dolgoztam répaszedésnél, prizmázásnál, rizst ültettem, arattam, voltam a konyhán is. A konyhai munka volt a legjobb, mert a mezőgazdasági munkát nehezen bírtam. A telet valahogy átvészeltük.

Az volt a fűtés, hogy beleheltük a hodályt. A kicsi gyerekeket, a kétéves Évát szerencsére ősszel kivitték az édesanyámhoz Visegrádra. A hatéves fiam ott kezdte az iskolát. Iskolát? Mindegyik gyerek vitt egy sámlit, az volt a szék és az asztal. Karácsonyra „ajándékként” irkát, ceruzát és radírt kapott – még ma is emlékszik 1952 karácsonyára. 1953 tavaszán őt is hazaengedték édesapámhoz Budapestre. Mellékeljük édesapámtól írott egyik levelét, rajta az „ellenőrizve” pecsét.

BUDAPEST, 1953. ÁPR.
 KEDVES SZÜLEIM! HOGY
 VAGYTOK? ÉN JÓL VAGYOK
 MÁR SOK ÖTÖSÖM VAN.
 TEGNAP ÁTMENTÜNK BU-
 DÁRA A JOLI NENIHEZ
 OTT VOLT NALA A NÉGI
 UNOKA. HUSVÉTRA HO-
 ZOTT A NYŰSZI LAB-
 DAT KIFESTŐ-KÖNYVET
 ASZTÁN EGY NYŰSZIT
 A BÍATYUJABAN CUKROT
 SZERETETTEL ÖLEL
 FERKÓ

Különösebb betegség nélkül megúsztuk. Egyszer voltam igen rosszul a gyomrommal. Az orvos azt mondta, koplaljak. Könnyű volt betartani, voltak, akik belehaltak az éhezésbe.

SZABADULÁS, UTÓÉLET

1953 nyarán a hangnemből és a becsempészett újságokból tudtuk meg, hogy Sztálin meghalt és megalakult Nagy Imre kormánya. Szeptember elején csoportonként kezdtek hazaengedni bennünket. Egy és egynegyed évet töltöttünk kényszermunkával. Elbocsátó végzést kaptunk. Várpalotára nem mehettünk vissza, onnan ki voltunk tiltva.

A férjem Inotán próbált elhelyezkedni, sikertelenül. Dobálták ide-oda, mert a munkakönyvébe „kilépett” bejegyzést írtak elhurcolásunkkor. Végül Székesfehérváron sikerült elhelyezkednünk.

Várpalotán szépen berendezett lakásunk volt. Zongoránk a tanácsittkárhoz került a várpalotaiak elmondása szerint, 1956-ban kerestem nála, de letagadta. Ügyvédet fogadtam és a zongorát visszakaptuk.

1957. február 7-én Málík József ügyész és dr. Mikola Bálint járási ügyész aláírásával értesítést kapott Kégli Ferencné, hogy megvizsgálták zongorája tárgyában a székesfehérvári megyei ügyészségtől áttett panaszát. A kérdéses időpontban a zongora a Várpalotai Állami Zeneiskola birtokában volt. A zongora tulajdonjogát nem sikerült tisztázni, mert a megnevezett Axer Gusztáv eladó címét az eladásról készített számlán nem tüntették fel. Az ügyészek polgári per indítását javasolták Kégli Ferencnének. A polgári per során kiderült, hogy a zongora Balogh Sándor várpalotai tanácselnök lakásában volt 1956 szeptemberéig, amikor átkerült a várpalotai zeneiskola tulajdonába. Az eladó viszont nem a zongorát 1952 óta használó Balogh Sándor volt, hanem Zámolyon élő sógora, Axer Gusztáv. A tárgyaláson bemutatták azt az adásvételi szerződést, amely szerint: *Egy db. Streicher gyártmányú hosszú fél angol mechanikás, fél kereszthúros fatőkés zongoráról, amelyet a mai napon a várpalotai áll. Zeneiskola részére 9500, azaz kilencezer ötszáz forintért eladtam. Székesfehérvár, 1956. október 18. Axer Gusztáv székesfehérvári lakos.* Axer Gusztáv tárgyalási meghallgatásán kiderült, hogy sógora 1957. januárban nála járt és tájékoztatta arról, hogy a lakásában lévő zongorát eladta, amelyre eladóként az ő nevét írta, de erről senkinek ne adjon tájékoztatást. Azt az eladó nem közölte sógorával, hogy címét nem jegyezte és számolyi helyett székesfehérvári lakosként tüntette fel az eladót.

A TÖBBI VAGYONTÁRGYUNKNAK NYOMA VESZETT

A „kitelepített” személyek ingó és ingatlan vagyonát elhurcolásukkor elkobozták. Ezt követően a hatóság az ingatlanokat tanácsoknak, szövetkezeteknek és magánszemélyeknek adta, az ingóságokat pedig értékesítette.²⁹ Az értékesítésből befolyt összegből fedezték az elszállítás költségeit, azaz nem a vásárló fizette a megvásárolt tárgyak szállítási költségeit. Ha volt köztartozása a korábbi tulajdonosnak, azt is levonták. E két költség levonása után a megmaradt összeget a „kitelepített” személy adófőkönyvi számlájára utalták, ennek hiányában az OTP 250.580. sz. túlfizetések elnevezésű zárolt számlájára.³⁰

²⁹ 0982/3/1952. sz. rendelet.

³⁰ VemL, XXIII. 795. (1-47) 43/94/1952 E számláról az elhurcoltak egyetlen fillért sem kaptak.

Saját érdekünkben nem beszéltünk elhurcolásunkról. Mindenféle bűn nélkül rajtunk maradt a bélyeg. Senki bocsánatot nem kért tőlünk, nem rehabilitáltak. Gyűlölet nincs bennem. Bíztam, bízunk az isteni gondviselésben, és Istennek hála, egy idő után sikerült rendezni az életünket.

Szabó Istvánné³¹

1952. július 2-án éjjel fél négy körül dörömböltek a redőnyön. Négy ávos volt, hármójuknál szuronyos puská. Kicsit felhúztam a redőnyt, ők megfogták és kitépték. Mondták, készülőd-jünk, menni kell. Semmi papírt nem mutattak, ellenkezésünkre nekünk szögeztek a szuronyt. A gyermekkocsit pedig a csecsemővel feldobták a teherautóra. Nem volt mit tenni. Se bűtört, se takarót nem tudtunk pakolni. Csóron vagonba raktak minket. Talán Albertirsán kinyitották a vagon és egy ávos bevitt az állomásra. Fogdosni kezdett és azt mondta, ha mindent megteszek neki, amit kér, a gyerekekkel elenged. Természetesen elutasítottam.

Borsós-tanyán egy házba kerültünk szerencsére, nem a birkahodályba. Egyszer eltűnt egy beszédhibás kislány. Hosszú keresés után a birkahodályban találták meg. Fekete lett a bolháktól. Hideg vízzel kellett lemosni róla. Férjemet megérkezésünk utáni ötödik napon elvitték a táborból, és fegyverrejtegetésért 3 évre ítélték Veszprém-ben.³²

Fiatal korom óta cukorbeteg vagyok, inzulinra szorulok Előfordult, hogy a csomagban küldött gyógyszert összetörték. Egy hónap múlva már nem tudtam dolgozni. Az egyik rendőr kiállított a tűző napra, és azt kiabálta, hogy le kellene önteni petróleum-mal és meg kellene gyújtani. Ezért úgy döntöttem, hogy életem kockáztatásával is kikerülök a táborból. Nem vettem be az inzulint 1952 decemberében, és miután kómába kerültem, kénytelenek voltak Debrecenbe szállítani a kórházba. Persze szerencsém is volt.

Simon Lajos és Neumann Edit

Simon Lajos a táborban kocsis lett. Feleségét, Neumann Editet többször kihajtották aratni. Mivel az asszonyka beteg volt, így a tűző napon gyakorta elájult. Rövid időn belül azonban az állandó munka alól felmentést kapott, és egész nap otthon maradhatott. Betegsége a táborban sem szűnt meg, gyakran voltak rosszullétei. Neumann Edit nagyon jó lélek volt, kiirtotta a poloskákat, mindenkinek segített, ezért a táborlakók sokat köszönhettek neki. Mivel állandóan otthon tartózkodott, ezért jól tudta társait informálni mindarról, amiről tudomással bírt. Ő volt az, aki a rendőrök durvaságát beszélgetéseivel igyekezett megtörni, ami eredményre is vezetett: a legvadabb őrzetöt is „megszelídítette”. Férje, Si-

³¹ Szabó Zoltán, 1990.

³² Szabó István a várpalotai szénbánya gépüzemének a gépészeti vezetője volt. A vád az volt ellene, hogy a szovjet bányagépek beszerzését ellenezte, mert a régieket jobbnak tartotta.

mon Lajos volt az, aki megszervezte Nagy Gyuláné édesanyjának illegális látogatását a táborba. Ő csempészte be a táborba, majd ő is juttatta ki onnan.

A Simon család szabadulásukat követően Székesfehérváron telepedett le. Néhány év elteltével Edit asszony meghalt. Simon Lajos számára később, amikor hozzájutott a káderlapjához, kiderült, hogy azon erős klerikálisnak volt minősítve. Az 1956-os eseményeket követően disszidált. Később külföldön szerzett doktori címet.

*„Lenn az Alföld tengersík vidékin
Ott vagyok honn, ott az én világom
Börtönéből szabadult sas lelkem,
Ha a rónák végtelenjét látom.”
(Petőfi Sándor)*

Nagy Gyuláné Neubauer Jolán³³

ELHURCOLÁS – AZ ÖSSZEESKÜVŐK

Szabadság? Istenem! – de sokszor gondoltam a fenti sorokra.

Várpalota, 1952. július 2. éjjel 1 óra után! A szobában valaki felkapcsolta a vilányt..., ez a fény bántotta a szemem. Mint általában a fiatalok, így 22 évesen én is jól tudtam aludni, de a lámpa világosságára és a zajra érzékeny voltam. Kinyitottam a szemem, s a szoba tele volt ÁVH-sokkal. Buta álmomra gondolva a fal felé fordultam, miközben elhangzott a minden porcikámba nyilalló üvöltés: Öltözzön! Ez a parancs nekem szólt. Felpattantam az ágyból, ruháimat magamhoz szorítottam, és kimentem a fürdőszobába, ahová az idegen személyek is követtek. A jelen lévő tiszt közölte, hogy mivel a nép ellenségei vagyunk és összeesküvésre készülünk, ezért férjemmel együtt engem is kitelepítenek, de hogy hova, azt többszöri kérdésünk ellenére sem volt hajlandó megmondani. Sürgetősen azonban figyelmeztetett, hogy mindösszesen másfél óránk van az összecsomagolásra, és amit ennyi idő alatt az udvaron álló teherautóra föl tudunk pakolni, azt magunkkal vihetjük.

Szükséges dolgainkat kapkodni kezdtem. A tiszt sem tétlenkedett, minden szekrénybe benézett, minden fiókot kinyitott. A férjem pedig ott állt mellette. Én egy kicsit dühös is voltam rá, amiért nem nekem segít, hanem az ávóst őrzi. (Később tudtam csak meg aggodalmát; félt attól, nehogy fegyvert tegyenek valamelyik fiókba, okot adva elhurcoltatásunkra, mint ahogyan az egyik sorstársunknál megtörtént.) Miközben a tiszt

³³ Nagy Gyuláné, ma Kiss Jánosné Az én délibábos Hortobágyom című visszaemlékezése az 1956. évi szabadságharc 50. évfordulójának tiszteletére szervezett, az 1948 és 1962 közötti időt felölelő Ifjúságunk sötét gyöngyszemei című pályázaton I. helyezést nyert, 2006. szeptember 23-án, Veszprémben.

kiment a szobából, az egyik jobb indulatú ÁVH-s sorkatona azt javasolta, hogy ne a bőrröndökkel és szatyrokkal vacakoljak, mert akkor semmit sem viszünk el, hanem batyukba pakoljak mindent. Segített is! Még el sem telt a másfél óra, amikor a tiszt ránk üvöltött: Na, ebből elég! Föl a teherautóra! Mi pedig szaladtunk, magunkkal ráncigálva csomóba hordott dolgainkat. A lakást lepecsételték, és az autóval elindultunk.

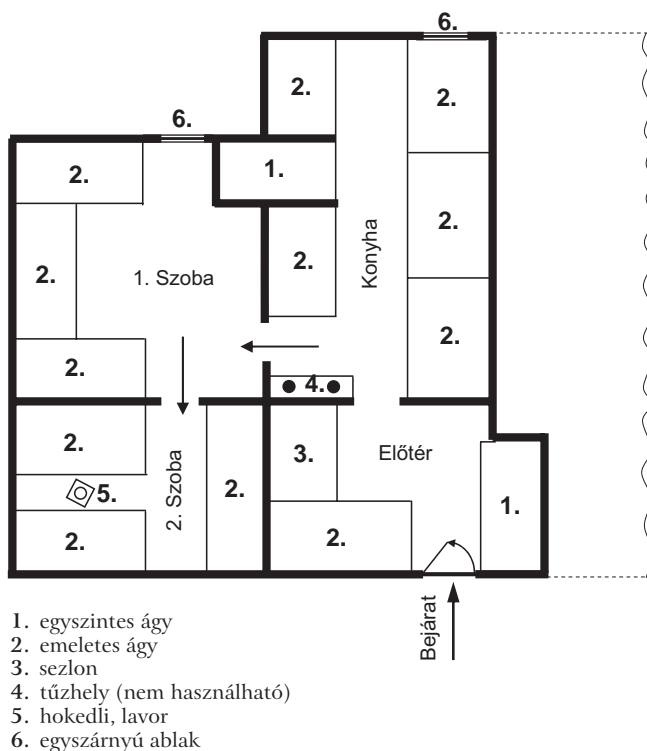
VONATÚT A HORTOBÁGYRA

A Kossuth utcai ÁVH épülete előtt a férjemet leszállították, és rövid várakozás után nélküle indultunk tovább. Kétségbeesetten érdeklődtem utána. Erre azt a választ kaptam, hogy miután a férjem munkahelyének – nála lévő – kulcsait leadja, utánam fogják hozni. Nem hozták! Csóron vagoníroztak be bennünket. Várpalotán nem mertek, túlságosan feltűnő lett volna. Minden vagonban két család volt. Böven elfértünk. Nem volt sok holmink. Hajnalban rendőri kísérettel elindult velünk a vonat az ismeretlenbe. Nem tudtuk, hova, nem tudtuk, miért? Budapesten az egyik rendező pályaudvaron megálltunk. Kinyitották az ajtót, de tilos volt kiszállni. A vagonban lévő másik családnak volt egy kicsi gyermeke. Az anya nem tudta szoptatni. A férfi könyörgött a rendőröknek, hogy engedjék, hogy valahol vegyen egy kis tejet, mert éhen hal a kicsi. Sok-sok kérés, könyörgés után rendőri kísérettel elmehetett tejért. Az út folytatódott tovább. Néha egy-egy állomás nevét sikerült elolvasni, innen tudtuk, hogy keletnek megyünk. De hogy hova? Nagyon meleg nap volt. Én már itthon is beteg voltam, útközben rosszul lettem, elvesztettem az eszméletem. Estefelé aztán valahol megálltunk. Mindenkit leszállítottak. Nem tudtuk, hol vagyunk, és mi mégis örültünk, mert magyar szót hallottunk. Istenem, hát még itthon vagyunk, Magyarországon! Nem vittek ki bennünket! Nagyon féltünk Szibériától!

MEGÉRKEZÉS

A batyuinkkal együtt lovas kocsira pakoltak, és az vitt tovább. A kocsistól tudtam meg, hogy Hortobágyon vagyunk. Este lett. A borsói zárt munkatáborban leraktak egy háznál. Éjszakára ideiglenesen itt húztuk meg magunkat. Másnap engedélyezték, hogy valahogy elrendezkedjünk. Én még mindig egyedül voltam. A sorstársak segítettek. Szerencsénk volt, a juhódály már megtelt, így nekünk a juhászok házai jutottak. Egy épületben három szoba-konyhas lakás volt. A szoba érkezésünk után zsúfolt lett. Nekem a konyha sarkában jutott hely. Emeletes ágyak, olyan sűrűn, hogy közöttük alig lehetett közlekedni. Nemre, korra tekintet nélkül, annyi embert szorítottak be, amennyi csak befért. A konyhában tízen voltunk, és a szobában lakók is a konyhán keresztül járkáltak.

A híd felőli kis ház lakóterének belső elrendezése
(emlékezetből), itt laktak a Várpalotáról elhurcolt családok

MUNKAVÉGZÉS – A SZOBAFESTŐ KIZSÁKMÁNYOLÓ

Másnap sötét hajnalban ébresztettek. A tábor összes lakóját kiterelték az udvarra, nagy szitkozódás, átkozódás közepette megszámoztak bennünket (ez elég soká tartott), majd jött az elosztás. Nekem és még néhány várpalotai asszonynak szerencsénk volt, mivel a csirketelepre kerültünk. Több kilométernyi gyaloglás után megérkeztünk. A telepen a csirkék gondozását még napokig az ún. szabadok látták el, nekünk az ólakat kellett meszelni. Közülünk még senki sem végzett ilyen munkát, így hát adtuk egymásnak a jó tanácsokat. Mikor egy fallal elkészültem, megjegyeztem, hogy elsőnek ez nem is olyan rossz. Megszólt a hátam mögött egy hang: Miért, maga mit csinált eddig? Tanultam és tanítottam. Persze, mert az urak gyerekei tanulhattak, de dolgozni, azt nem tudnak! Attól még meszelhetett volna! Az édesapám szobafestő. Az nem munka, az is kizsákmányoló!

Ezzel otthagytam. A gazdaság igazgatója volt. Pár nap múlva a szabadok elmentek. Minden teher ránk szakadt. Négy szabad munkáját ketten végeztük. Borzasztó rendetlenséget hagytak maguk után. Az ólak sarkában dögölt csirkék, tele kukaccal, kosz,

bűz mindenütt. Mi patyolattisztára súroltunk mindent, még a küszöböt is. A nehéz zsákokat és a vizet messziről kellett cipelnünk. A gémeskút rossz volt, nagyon féltem, hogy belecsúszok. Az egész napi munka után úttalan utakon mentünk vissza a táborba. Gyakran előfordult, hogy hajnalban minket is kihajtottak aratni, majd nyolc óra körül elengedtek a csirketelepre. Csak az irányt mutatták meg, és mi gyalogoltunk a nagy pusztaságban, egész nap pedig dolgoztunk. Késő este éhesen, fáradtan értünk vissza a táborba, mert a csirkék nem akartak elülni. Éjszaka sem tudtunk pihenni. A rendőrök berohantak, fölkapcsolták a villanyt, és ordítottak. Többször előfordult, hogy a heti kötelező pihenőnapon, amikor otthon maradhattam volna mosni stb., jött a hajtás és nagy szitkozódás közepette kizavartak valamilyen mezőgazdasági munkára. Én dolgoztam aratásban, rizsföldön vízben állva, tíz-tizenöt centiméteres növénycsomókat sarlóztam a kísérleti telepen, kapáltam a szikes talajon. Mindezt városi ruhában, városi cipőben (szandálban).

ÉLELMEZÉS, ÉTKEZÉS

Az élelmezésünk nagyon gyenge és kevés volt. Reggelre egy kis lötyty fekete víz (amit ők kávénak neveztek), darabka kenyérrel. Ebédre sokszor ehetetlen, alacsony tápértékű étel, vacsorára tea valami kísérvél (például egy evőkanálnyi túróval), vagy egy kevéske híg leves. Én mindent megettem, éhes voltam. Néha hoztak a csirkéknek nagy alumíniumkannákban aludttejeket. Nekiستم, és ettem-ettem, kenyér nélkül, amennyit csak bírtam. Éhezünk! Lopni nem mertünk, de nem is volt mit. A csirkét úgysem tudtuk volna megfőzni az állandó ellenőrzés miatt. Később nyitottak a táborban egy kicsi boltot, ahol sokkal drágábban, de meg lehetett venni a legszükségesebb dolgokat.

Pár hét múlva, egy este meghozták a férjemet két társával együtt³⁴ (addig az ÁVO-n volt). Valamivel jobb lett, nem voltam teljesen egyedül. Ő kocsis lett, értett a lovakhoz. Hajnalban kelt, este későn jött, akkor találkoztunk. Mivel a kocsisok szabadabban mozogtak, ő próbált egy kis pótlást szerezni: például déli pihenőben gombát szedett, amit este a közös rezsón megfőztünk, vagy ősszel a halastó lehalászásakor halat hozott. Amikor volt némi szabadideje, az egyetlen magunkkal hozott szekrényünkből – amely a szobába nem fért be és ezért az udvaron állt – olyan ládát készített, ami az ablakmélyedésbe befért. Abba tettük a dolgainkat, amit addig batyukban, éjjel a földön, nappal az ágyon tartottunk.

BÁNÁSMÓD

A rendőrök – különösen az első időben – nagyon durvák voltak, de a legvadabb a gazdaság igazgatója volt. Mindennek elmondott bennünket. Voltunk népnagybűnök, élősködők, munkakerülő, minden, csak emberek nem. A munka nem ment a gazdaságban,

³⁴ Dr Jean Kornélt és Nagy Gyulát Várpalotán az ÁVH épületében kihallgatták, később engedték a család után Borsósra.

de hogyan is gondolták, hogy városi emberek, akik egyáltalán nem értettek a mezőgazdasághoz, eredményesen tudnak dolgozni. Az igazgató egyre gorombább lett, öregeket, betegeket is kizavart aratni (akiket később ájultan hoztak be). Naponta azzal fenyegetőzött, hogy velünk fogják megszírozni a földet, hogy kolbászt csináltat belőlünk, hogy elvitet bennünket Szibériába, ahol majd megtanulunk dolgozni. Állandó terror alatt tartottak, nemcsak fizikailag, lelkiileg is gyötörtek. Többször előfordult, hogy az előtűnk húzódó kövesúton parkoltak a teherautók. A kocsik túráztatására mindig felébredtem, és nagyon féltem, hogy most visznek Szibériába. Később évekig nem bírtam hallgatni ezt a hangot. Augusztusban a csirkék egy részét kirakták a mezőre ún. vándor ólakba, ahol a társammal ketten voltunk. Ott már jobb lett volna, de azért sokat kellett dolgozni. A legrosszabb az volt, hogy a két brigádvezető (akik állandóan ellenőriztek) egymással ellentétes utasításokat adtak. Nem tudtuk, hogy mikor melyik jön, kinek a kedvére dolgozzunk. Az egyik nagyon rendes volt, a másiktól viszont rettegtünk, neki soha semmi nem volt jó. Attól féltünk, hogy a magánál tartott ostorral végighúzza rajtunk. Ha kettőnk közül az egyik otthon maradt, a másiknak egyedül kellett elvégezni a munkát a puszta közepén, ahol a madár sem járt. Ha esett az eső, egy üres ólban húztuk meg magunkat. Akkor is egyedül voltam. Jött az igazgató ellenőrizni. Tőle szokatlan módon szólalt meg – emberi hangon –, sőt meg is dicsért. Megveregette a vállam, de mást is akart. Rettenetesen megijedtem, tudtam, hogy a környéken nincs egy lélek sem, aki segíthetne. A jó Isten velem volt, ezt is megúsztam! Elment, de én egész nap remegtem. Ilyen szörnyűséget éltem meg nem sokkal később is, amikor a férjemet néhány társával egy másik gazdaságba vitték dolgozni. Egy éjjel ki kellett mennem. A ház előtt őrködő két rendőr közül az egyik megállított, ajánlatot tett a maga nyers modorában, majd megfogta a nyakam, a falhoz szorított, és fojtogatott. Áradt belőle a szeszszag. A másik józan volt, ő mentett meg. Fél éjszakát kint töltöttem, nem mertem visszamenni.

KAPCSOLAT A KÜLVILÁGGAL

Az első időben nem írhattunk levelet, pedig én nagyon szerettem volna értesíteni a szüleimet arról, hogy Magyarországon vagyunk. Egy levelezőlapra írtam néhány közömbös szót, és megkértem a csirketelep vezetőjét (aki nagyon rendes volt, és sajnált minket), hogy adja fel. Sokat járt Debrecenben. Körülbelül fél év múlva kapták meg a szüleim. Később már engedélyezték a levelezést, amit természetesen cenzúráztak. Majd bizonyos időközönként csomagokat is kaphattunk, amit tüzetesen átvizsgáltak, és nagyon hiányosan ért el hozzánk. Megtörtént, hogy a nekünk küldött csomagban csak egy darabka szalonna, kockacukor és keksz maradt. Én reggel teleraktam a zsebeimet vele, és mire kiértem a telepre, mindet megettem. Szerencsére a kért gumicsizmát megkaptam. Látogatót ritkán engedélyeztek. Édesanyám kétszer volt ott. Először hivatalos engedéllyel, amelyet Várpalotán és Debrecenben kellett beszerezni. Ezért három napot utazott, várótermekben aludt, és a végén fél órát beszélhettünk a tábor előtti réten. Második látogatását a férjem kocsis barátja szervezte meg, illegálisan. Télen, este jött, ve-

lem aludt az emeletes ágyon, és másnap este elment. A „házunk” az út mellett volt, ezért édesanyám könnyebben be tudott osonni hozzám. A rendőrök nem vették észre, vagy nem akarták. Addigra már elég normális viszony alakult ki köztünk. Mi az első házban laktunk, ők általában ott őrkdtek, és be-be jttek hozzánk eleinte ellenrizni, később beszélgetni. Ennek volt rossz és jó oldala is. Állandóan a nyakunkon ültek, de ha tudtak, segítettek is. Lassan ős lett. A csirkéket elvitték, és a mi állandó munkahelyünk is megszűnt. A gazdaságban különböző helyeken dolgoztunk. Emlékszem arra, amikor a nagy hidegek idején kihajtottak bennünket répát szedni. Akkor volt a sár, hogy a csizmám is beleragadt, ahogy léptem. A férfiak szedték ki.

Állandó beszédtema volt köztünk – várpalotaiak között –, hogy miért kellett a kilenc várpalotai családot Borsósra hurcolni. Nem volt senki csendő, magas rangú katonatiszt, földbirtokos, kulák. Még a felmenőink sem. Állatorvos, technikus, hivatalnokok, pedagógusok voltunk. Én tanítottam, a férjem az akkor Inotán épülő erőmúnél volt könyvelő. A főkönyvelő szabadságon volt, ő helyettesítette, ezért voltak nála munkahelyének kulcsai. Egyetlen „bűnünk” csak az lehetett, hogy templomba járó emberek voltunk. Vagy talán személyes bosszúból eredt a kitelepítésünk. Azt is mondták akkoriban, hogy sorsunkon keresztül a bányászokat akarták megijeszteni, hogy jobban dolgozzanak. Akiiket hivatalosan elítéltek, legalább tudták, hogy mikor szabadulnak, de mi teljes reménytelenségben éltünk.

TISZTÁLKODÁS, ÉLETKÖRÜLMÉNYEK

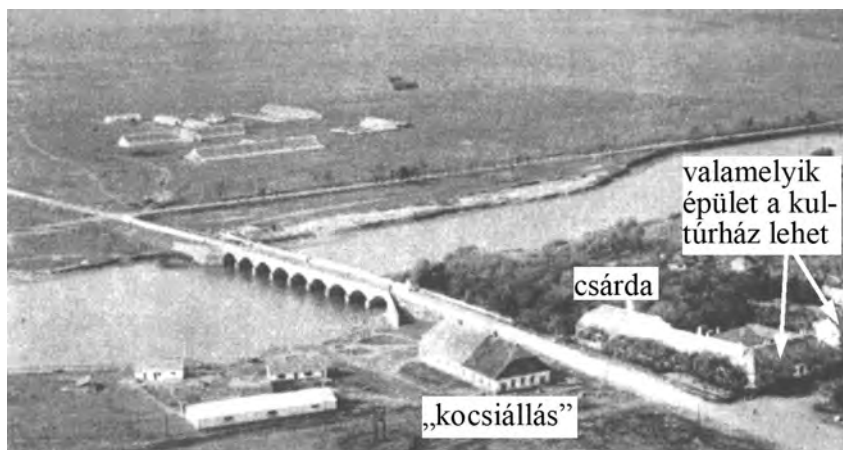
A tisztálkodásunk is körülményes volt. Nem tetvesedtünk meg, de poloska az első időben volt, amit sikerült kiirtani. Mosakodni nyáron, a sötétben, az udvaron, a ház bezögellésében tudtam. Télen ez sokkal nehezebb volt. Az emeletes ágyat körüluggattam lepedővel, takaróval, az alsó ágyra rátettem az esőkabátom és úgy oldottam meg. A mosás nyáron az udvaron, télen a láda tetején történt. Szárítás az ágy szélén. Vasalásról szó sem volt. Fűtési lehetőségünk sem volt. A mellettünk lévő szobában állt egy nagyon kicsi vaskályha, de tüzelő csak az volt, ami éghető anyagot a férfiak összeszedtek, de meleget nem adott. Lefekvéskor felöltöztem, és minden, ami takarónak jó volt, magamra raktam.

Ha kizavartak valamilyen munkára, nemcsak a saját, de még a férjem ruháját is magamra szedtem. A nyomorúságomhoz még a fázás is hozzájött. Az egészségemmel is voltak problémák. A hazulról hozott betegségem itt folytatódott. Elég sokat voltam rosszul, de két komoly esetre nagyon emlékezem. Még nyár volt. Akkor is egyedül voltam. Nagyon belázasodtam és félrebeszéltem. Se orvos, se orvosság. A tőlem idősebb és tapasztaltabb sorstársaim próbáltak rajtam segíteni. A másik eset egy zivataros napon történt. Egész nap rosszul voltam, estefelé egyedül ballagtam haza a csirketelepről. Akkor már nagyon gyenge voltam, a sártengerben lépni sem tudtam. Leültem az árokpartra. Az eső ömlött, és én hánytam. Sehol egy ember, aki segítene. Már mindenről lemondtam, mikor jött egy teherautó emberekkel. Ők vittek be a házba. Egy életre szóló betegségeket szedtem itt össze. Orvos nem volt, a nagyon súlyos betegeket beszél-

lították a debreceni kórházba. Talán egy fél év múlva lehetővé tették, hogy kisebb csoportokban a betegek vonattal, kísérettel bemehettek az orvoshoz Debrecenbe. Egy ilyen csoporttal jutottam el én is a fogorvoshoz. A vasútról fegyveres rendőri kísérettel mentünk végig a városon, ami nagyon megalázó volt. Csak ránk kellett nézni, és tudták honnan jövünk. Általában sajnálkozó, vagy együtt érző pillantásokkal találkoztam. Kaptam papírt az orvostól, miszerint további kezelésre vissza kell mennem. Azonban a következő időpontban senki nem mehetett, mert a rendőrpáncsnok nem engedélyezte. Nagyon ki voltunk szolgáltatva a szeszélyeinek. Mire visszajutottam, addigra ki kellett húzni a fogam.

OKTATÁS

Télen nemigen volt munka, pedig nagy szükségünk volt a keresetre, mert abból vonták le az ellátásunk díját, és abból tudtunk valami pótlást venni. A férjem keresett ugyan valami keveset – mert a lovakat télen is el kellett látni –, de azért engem is megsegített az Isten. 1953. január közepétől taníthattam a kitelepített gyerekeket. A régi és mostani csárda épületének keleti oldalában kaptunk egy termet. Ott tanítottunk hárman, felváltva. Egy asszonyka az összevont alsó tagozatot, ketten pedig a felsősöket. Most más irányba róttuk a kilométereket! Ugyanebben az épületben volt a szabad gyerekek iskolája is, csak más bejáratral, és jobb állapotban.

A Hortobágy központja madártávlatból. Papp Antal, 1965, 209. old.

A hídon kívül a képen látszik az út másik oldalán a csárda

A körzeti (szabad) iskolaigazgató, Széll Kálmán volt a főnökünk. Ő nagyon rendes ember volt. Igyekezett távol tartani tőlünk a rendőröket és a gazdasági vezetőket. Igaz, ez nem mindig sikerült, de kiállt mellettünk. Itt is szigorúak voltak a szabályok: például együtt kellett mennünk, együtt kellett jönnünk. A mi tanítványaink nem találkozhattak

a szabad gyerekekkel, ezért az óra közötti szüneteket vagy a teremben, vagy a bejárat előtti, elkerített kis udvaron tölthették. Nagy volt a felelősségünk. Félünk, hogy valamelyik elevebb gyerek egyszer butaságot fog csinálni, de nem történt nagyobb baj. Tudtam azt, hogy itt egészen más módszerekkel kell tanítani, mint egy szabad iskolában. Sajnáltam, megértettem és szerettem őket, hiszen egy volt a sorsunk. Talán ezért is nagyon közel kerültünk egymáshoz. Ennek írásbeli bizonyítéka az az emléklap, amit tanév végén virág helyett kaptam tőlük, saját költésű verssel és rajzzal. Ez életem legértékesebb és legféltettebb ajándéka, amit a tanítványaimtól valaha is kaptam.

Az anyakönyvi napló sor- száma: 40. /19				A tanuló nyilvántartási száma: <div style="border: 1px solid black; width: 100px; height: 15px;"></div>	
ALTALÁNOS ISKOLAI BIZONYÍTVÁNY					
<p><i>Kővári Katalin</i></p> <p>aki <i>Budapest</i> városban (.....) vármegyében)</p> <p>19. <i>39.</i> évi <i>április</i> hó <i>30.</i> én született, az általános iskola <i>hatodik</i> osztályát</p> <p>a <i>Hortobágyi Bertók-tanyán</i> állami általános iskolában</p> <p>az 19<i>52</i>/19<i>53.</i> iskolai évben a következő eredménnyel elvégezte:*</p>					
Magatartása: <i>jó</i>					
A tantárgyakban tanúsított előmenetele:					
Magyar nyelv és irod. — Olvasás	Az ember élete <i>állat</i>	<i>jó</i>			
Beszélgetés	Természetismeret — Egészségtan	—			
Írás	Fizika — Kémia	<i>jó</i>			
Fogalmazás	Számolás és mérés	<i>jó</i>			
Nyelvi ismeretek	Rajzolás	<i>jó</i>			
Történelem	Ének	<i>jó</i>			
Föld- és néprajz	Testnevelés	<i>jó</i>			
Orosz nyelv	Szabad beszélgetés	—			
Választható tárgyak és gyakorlatok:					
gyakorlat		/			
gyakorlat		/			
nyelv		/			
Általános tanulmányi eredmény: <i>jó</i>					
A nevelőtestület határozata: <i>A nyolcadik osztályba lépés</i>					
Mulasztott <i>20</i> félnapot.		Nem igazolt — félnapot.			
Kelt <i>Hortobágy</i> , 19 <i>53.</i> évi <i>június</i> hó <i>14.</i> én.					
<i>Kővári Katalin</i> igazgató.				<i>Bertók József</i> osztályfő.	
<p>* Az érdemjegyek fokozatai a következők. Magatartása: példás (3), jó (2), törhető (1). Tanulmányi előmenetele: kitűnő (7), jeles (6), jó (5), közepes (4), elégséges (3), gyenge (2), elégtelen (1). Általános tanulmányi eredménye: kitűnő (7), jeles (6), jó (5), közepes (4), elégséges (3) és elégtelen.</p>					
<p>Létre: Vállás és Könyvtárügy; Minisztérium Papírtankönyvtársági Bizottsága.</p> <p>831. r. sz. — Tankönyvkiadó N. V. 51902 — Egyetemi Nyomda NV., Budapest.</p>					

SZABADULÁS

Jött a nyár, megint mezőgazdasági munkát kellett végezni. Csirketelep már nem volt, de munka bőven akadt. Egész ottlétünk alatt hol jó, hol rossz hírek jártak a táborban, pedig rádiónk nem volt, igaz, nem is lehetett. Néha azért reménykedtünk. Főleg Sztálin halála után bizakodtunk, majd Nagy Imre beszéde ezt az érzést csak fokozta. Rákosi beszéde után nagyon elkeseredtünk. Azért mégiscsak eljött a szabadulásunk ideje. Mi 1953. szeptember 24-én hagyhattuk el a tábort. Az ország öt városából ki voltunk tiltva. Ezek voltak: Budapest, Miskolc, Sztálinváros (most Dunaújváros) Komló és Várpalota. Tehát haza a szüleimhez sem mehettünk. Egy éjszakát töltöttünk otthon, majd jöttünk tovább Veszprémbe a sógoromékhöz. Pillanatok alatt tudatosult bennem, hogy tartósan ott sem maradhatunk.

A TÁBORBAN EGYFORMÁN VOLTUNK RONGYOSAK

Mikor a Hortobágyról szabadultunk, nagyon örültem, de a megpróbáltatások még nem értek véget. A férjemet a volt vállalata azonnal visszavette székesfehérvári munkahellyel, november elseji kezdéssel; de nekem nem sikerült sehol sem elhelyezkedni. Egész nap a várost jártuk albérlet és állás után. Szinte hihetetlen, de 1953-ban nem kaptunk Veszprémbe bútorozott szobát. Bizalmatlanok voltak az emberek. Érdeklődtek, hogy kik vagyunk, honnan jövünk. Mi megmondtuk az igazat, és ezért elutasítottak. Általában sajnáltak, de félték. A végén az egyik sorstársunk édesanyja fogadott be. Munkát továbbra sem találtam, pedig minden lehetséges helyet végigjártam. Volt, ahol megmondták, hogy ilyen múlttal nem vehetnek fel, volt, ahol csak céloztak rá. Végül november elsejével az egyik építőipari vállalat kihelyezett telepén adminisztrátorként sikerült elhelyezkednem. A főnököm és a munkatársaim kedvesek, megértőek voltak. Én nagyon igyekeztem, meg voltak elégedve a munkámmal, egy hónap múlva mégis elküldtek. Valószínű, addigra jutott el az önéletrajzom az illetékes kezéhez. Kezdődött előlről az álláskeresés. Nagyon kellett volna a pénz, mert mindenünket elvették, de vissza semmit nem kaptunk. Novemberben még szandálban jártam (amiért sok csípős megjegyzést is kaptam), nem volt cipőm. Egyik nyomorból a másikba estünk. A táborban legalább ezt nem éreztem. Ott egyformán voltunk szegények, rongyosok, otthontalanok, számkivetettek. 1954. január közepétől kaptam munkát Nemesvámoson. Taníthattam! Kemény volt a tél, buszok ritkán vagy egyáltalán nem jártak. Többször gyalog mentem. Ha jött valamilyen jármű, felvett. Utaztam én mentőautóval, postautóval, teherautóval, de mentem és dolgoztam.

Mikor Hortobágyról szabadultunk és hazajöhettünk Veszprémbe, a rendőrségen kellett jelentkezni. Ezt követően észleltük, hogy figyelnek³⁵ bennünket. A házi nénitől többször érdeklődtek felőlünk, az utcán kísérték, az iskolába eljöttek, de még a tanóráimra is bejöttek. A sorstársakkal a kapcsolat megszűnt, hiszen az ország különböző ré-

³⁵ Országos Rendőrkapitányság közrendészeti és kiképzési vezető-helyettesének 003/1953. számú utasítása, lásd részletesebben Hantó, 2006, 44. old.

szében telepedtünk le. Néha hallottuk, hogy a szabadulás után többen meghaltak, vagy súlyosan megbetegedtek. Nem tudták feldolgozni a történeteket. Nekem sikerült. A jó Isten ott is, és utána is velem volt, és segített, hogy a sok szörnyűséget túléljem. A sok elszenvedett megpróbáltatás a mi idegeinken is nyomot hagyott. Ennek következtében a házasságunk megromlott. 1954 áprilisától külön éltünk, majd 1956 júliusában elváltunk. Rá egy évre volt férjem meghalt.

Utószó

A tábor októberi feloszlata után az egykori táborlakók nem térhettek vissza Várpalotára, hontalanná váltak, albérletben és rokonoknál húzták meg magukat.

*A bizottság a Minisztertanács határozata alapján közli, hogy jövőbeni lakhelyüket az összes állampolgárokra vonatkozó jogszabályok figyelembevételével választhatják meg. Ez azt jelenti, hogy letelepedési engedélyhez kötött városokban, úgymint Budapesten, Miskolcon, Sztálinvárosban, Komlón, **Várpalotán**, valamint a déli és nyugati határövezetben levő helyiségekben csak akkor lakhatnak, ha ott letelepedési engedély kapnak. A letelepedési kérelmeket a hatóságok igen szigorúan bírálják el, tehát azt ne is kérjék, mert úgysem fogják megkapni.*³⁶

Székesfehérvár nem tartozott a „tiltott” városok közé, sok egykori várpalotai elhurcolt itt lelt új otthonra, a kilenc család közül öt. Leszármazottaik ma is itt élnek.

Ezzel az írással a deportált kilenc család szenvedéseinek szeretnék emléket állítani, mert a múltat be kell vallani, mert múlt nélkül nincs jövő. József Attila szavaival:

*„...Én dolgozni akarok. Elegendő
harc, hogy a múltat be kell vallani.
A Dunának, mely múlt, jelen s jövőndő,
egymást ölelik lágy hullámai.
A harcot, amelyet őseink vívtak,
békévé oldja az emlékezés
s rendezni végre közös dolgainkat,
ez a mi munkánk: és nem is kevés.”*

Várpalota város Városi Tanácsának 1990. augusztus 31. napján kelt 21/1990. Th. számú határozatával mindazokat, akiket 1952. július 2-án a Hortobágyra és Recskre deportáltak, erkölcsi rehabilitációban részesítette. A Városi Tanács ünnepélyes keretek között jelentette ki, hogy a régi bűnök elkövetőit elítéli, a kárvallottakat pedig megköveti.

³⁶ MOL XIX-B-1-j 43. doboz 154. szn Ütemterv a telepesek kényszerlakhelyhez kötöttségének megszüntetésére. 1953. augusztus 1., aláíró Horváth László r.fhdyg. osztályvezető.

Városi Tanács VB.
Szervezési és Jogi Osztályától
8101 Várpalota, Gárdonyi G. u. 39.
Telefon: 72-444 Pf.: 76.

Száma: 16.437-4/1990. Tárgy: A Városi Tanács 1990.
augusztus 31-i üléséről

K i v o n a t :

21/1990. /VIII. 31./ Th. számú határozat:

Várpalota Város Tanácsa mindazokat, akiket 1952. július 2-án a Hortobágyra és Recskre deportáltak, erkölcsi rehabilitációban részesíti.

Név szerint: Ács Árpádnét /1948/, Halász Miklóst, Halász Miklósnét, dr. Jean Kornélt /1911/, dr. Jean Kornélnét /1924/, dr. Jean Péter /1943/, Jean Magdolnát /1945/, ifj. Jean Kornélt /1941/, Kégli Ferencet /1902/, Kégli Ferencné /1914/, Kégli Katalint /1939/, ifj. Kégli Ferencet /1946/, Holtiné Kégli Évát /1950/, Kosaczky Lászlót, Meskó Lászlót, Nagy Gyulát /1919/, Nagy Gyulánét, Jelenleg: Kiss Jánosné /Neubauer Jolán/ /1930/, id. Neuman Edét /1883/, Neuman Elvirát /1941/, Neuman Ellát /1947/, dr. Simon Lajost /1921/, dr. Simon Lajosné /Neuman Edit/ /1930/, dr. Steixner Antalt, Szabó Istvánt /1919/, Szabó Istvánnét /1928/, Szabó Ferencet /1952/, Tárnai Ervint /1919/, Tárnai Ervinnét /jelenleg: Vigh Lászlóné/ /1922/, ifj. Tárnai Ervint /1946/, Varga Ferencet, Varga Ferencné, ifj. Varga Ferencet, Vékey Kornélnét /1944/, Zima Jánost, Zima Jánosné, Zima Évát.

A Városi Tanács ünnepélyesen kijelenti, hogy a régi bűnök elkövetőit elítéli, a kárvallottakat megköveti.

Határidő: a határozat kiküldésére:
1990. szeptember 30.

Felelős : Csövéri János tanácselnök

V á r p a l o t a , 1990. szeptember 6.

/ Csövéri János sk. /
tanácselnök

/ Dr. Czeidli István sk. /
vb-titkár

A kivonat hitelesül:

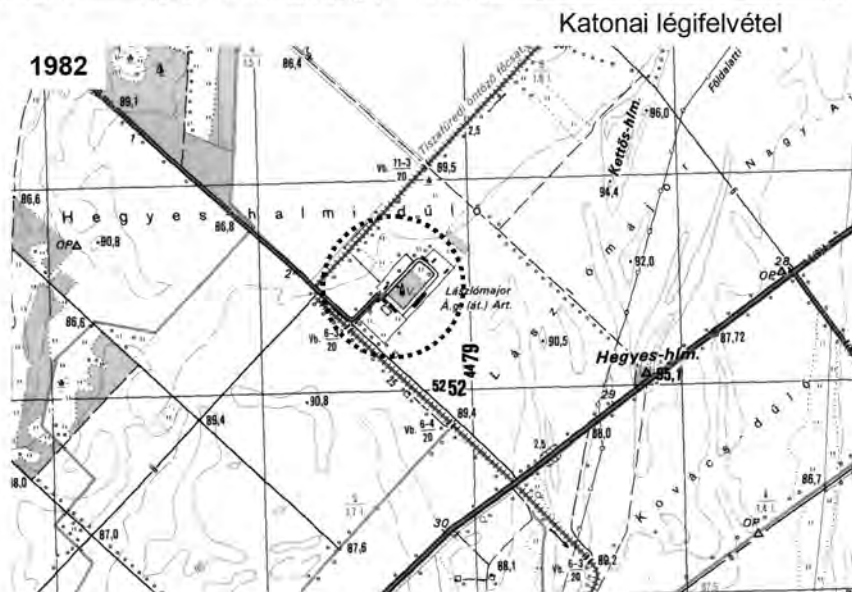
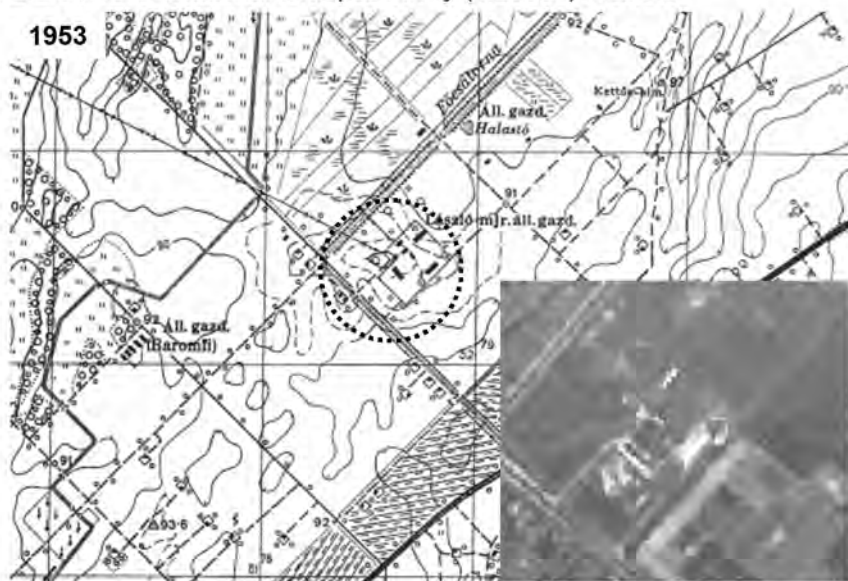
[Handwritten signature]

LÁSZLÓMAJOR

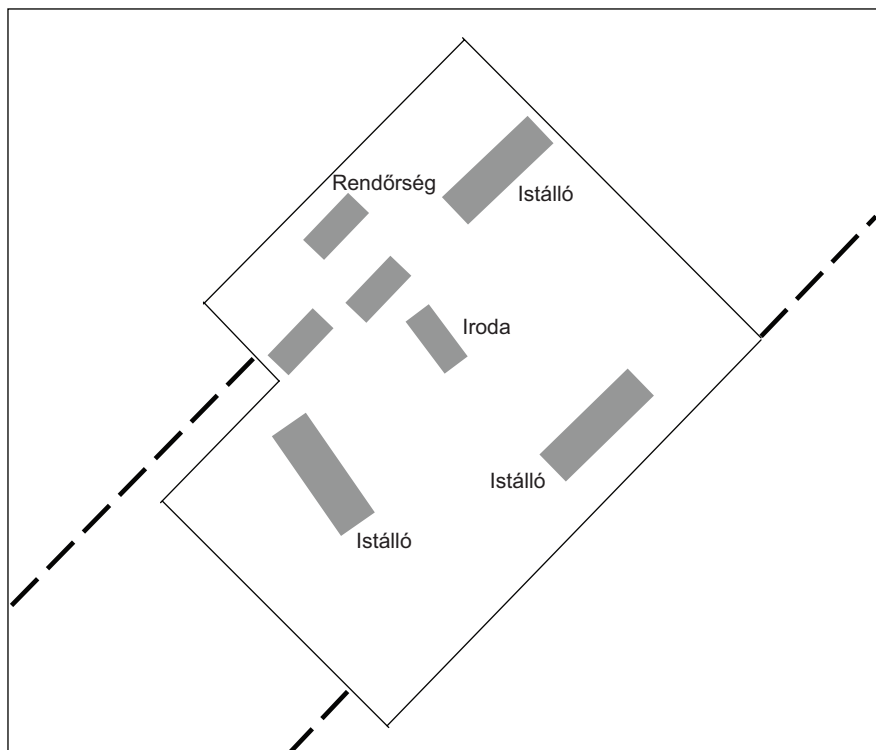
1952. július – 1953. október

László-major

Az L-34-18-C-d katonai térképszelvény (1:25000) részlete

László-major

Az alaprajz Landauer Attila (2005) rajza és az L-34-18-C-c térképszelvény (1:25000) összevetésével készült.

Irodalom

- BANK BARBARA: *Az internálás és kitelepítés dokumentumai. In: Trezor 3. Az átmenet évkönyve.* Budapest, 2004, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára.
- BARÁTH MAGDOLNA: *Gerő Ernő* Phd. értekezés, kézirat, 2004.
- BORECZKY BEATRIX (főszerk.) *A magyar állam szervei 1945–1950.* Budapest, 1988, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- BORECZKY BEATRIX (főszerk.) *A magyar állam szervei 1950–1970.* Budapest, 1993, Magyar Országos Levéltár.
- DR. BREUER PÁL – DREXLER TIBORNÉ – KOVÁCSNÉ PAPP ERZSÉBET – PAPP IMRE – SCHULCZ LÁSZLÓNÉ – VADKWERTINÉ MARKOS ILONA: *A hortobágyi kitelepítések igaz története 1950–1953.* Pécs, 2005.
- BÉKÉS-BIHARI-KIRÁLY-SCHLETT-VARGA-VÉKÁS: *Szakvélemény [az 1949 és 1990 között elkövetett, a társadalmi igazságérzetet sértő magatartások, illetve előnyök megítélésének, a felelősség megállapításának elveiről és jogi feltételeiről].* Magyar Jog. 1991/11. 641–645. Társadalmi Szemle. 1992/1. 70–76.
- BÖSZÖRMÉNYI GÉZA: *Recsk (1950–1953).* Budapest, 1990, Interart Kiadó.
- CSONKARÉTI KÁROLY: *Szigorúan titkos dandár, 1951–1956.* Budapest, 1994, Zrínyi Kiadó,
- CSÓKE SÁNDOR: *Rabszolgaság a XX. század közepén Magyarországon.* Tatabánya, 2002.
- CSÓKE SÁNDOR: *Emlékirat a Tiszagyenda-kormányzat kényszermunkatáborról,* Tatabánya, 2006.
- DESSEWFFY TIBOR – SZÁNTÓ ANDRÁS: *„Kitörő éberséggel”. A budapesti kitelepítések hiteles története.* Budapest, 1989, Lap- és Könyvkiadó.
- GÁBOR J. DZSINGIZ: *Európába – félúton. Egy diplomata feljegyzései 1999–2005,* Budapest, 2006, Balassi Kiadó.
- EMBER MÁRIA: *Hortobágy, szociális tábor. 1952–1953.* In: Forrás 1981/6.
- ERDEI FERENC: *Futóhomok.* Budapest, 1977, Akadémiai Kiadó.
- FALUDY GYÖRGY: *Pokolbeli víg napjaim.* Budapest, 1987, AB Független Kiadó.
- FÓNAY JENŐ – VASVÁRI VILMOS: *A Pofosz egy évtizede.* 1999, Magyar Politikai Foglyok Szövetsége.
- FÖLDESI MARGIT – SZERENCSES KÁROLY: *Halványkékcédulás választások.* Budapest, 2002.
- FÜZES MIKLÓS: *Törvénytértessel.* Pécs, 1992, Baranya Megyei Könyvtár kiadása.

- FÜZES MIKLÓS (szerk.): *Dokumentumok a hortobágyi zárt táborokról*. Kiteszítottak II. kötet. Budapest, 2002, Alterra Kiadó.
- GAZDAG LÁSZLÓ: *Nagyhegyes falukönyve*. 2000, Nagyhegyes Önkormányzata.
- GRÖSZ ÉRSEK NAPLÓJA. Budapest, 1995, Szent István Társulat.
- GULYÁS GYULA – GULYÁS JÁNOS: *Törvénysértés nélkül... A hortobágyi munkatáborok (1950–1953) filmszociográfiájának dokumentumai*, Budapest, 1989, Láng Kiadó.
- GYARMATI GYÖRGY: „Itt csak az fog történni, amit a kommunista párt akar!” Adalékok az 1947. évi országgyűlési választások történetéhez. Társadalmi Szemle, 1997/8–9.
- GYARMATI GYÖRGY (szerk.): *Államvédelem a Rákosi korszakban. Tanulmányok a politikai rendőrség második világháború utáni tevékenységéről*. Budapest, 2000.
- HAJA ISTVÁN: *Ebesi krónika*. Ebes, 1996.
- HANTÓ ZSUZSA (szerk.): „Magukkal fogjuk megszírozni a földet”. Kiteszítottak I. kötet, II. kiadás. Budapest, 2002, Alterra Kiadó.
- HANTÓ ZSUZSA (szerk.) *Családok munkatáborokban I*. Kiteszítottak III. kötet. Budapest, 2006, Magyar Ház Kiadó.
- HETÉNYI VARGA KÁROLY: *Akiket üldöztek az igazságért. Papi sorsok a horogkereszt és a nyilaskereszt árnyékában*. Budapest, 1985, Ecclesia.
- HETÉNYI VARGA KÁROLY: *Szerzetesek a horogkereszt és a vöröscsillag árnyékában I*. Pécs, 1999.
- HOLOPCEV PÉTER – IRHA MELINDA: *Eltanácsoltak. Miskolc – Hortobágy 1952–1953*. Borsód-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltári Füzetek 41. Miskolc, 2003.
- HORVÁTH SÁNDOR (szerk.): *Szalafő története*. Szalafő, 2000, kiadja a Képviselőtestület.
- IRHA MELINDA: *Kuláklikvidálás az ötvenes évek elején*. In: Levéltári Évkönyv XI. Előtanulmányok a Miskolc Monográfia IV–VI. kötetéhez. (Miskolc története 1848–1990-ig). 2002, BAZ Megyei Levéltár.
- IZSÁK LAJOS – KUN MIKLÓS (szerk.) *Moszkvának jelentjük – Titkos dokumentumok 1944–1948*. Budapest, 1994.
- KAHLER FRIGYES: *Joghalál Magyarországon, 1945–1989*. Budapest, 1993, Zrínyi Kiadó.
- KAPALYAG IMRE: *Budapest-Debrecen-Nyíregyháza*. Magyarország írásban és képben 7. kötet. 1960, Panoráma.
- FR. KÁLMÁN PEREGRIN (összeáll.): „Te meztelen Krisztus, hol hagytad az ingedet? Ferencesek a felosztatás idején. 2000, a Kapisztrán Szent Jánosról nevezett Ferences Rendtartomány és a Vigília Kiadó.
- KOLTAI ANDRÁS: *Hegyi tanár úr motorja és a tatai piarista rendház 1950. évi felszámolása*.
- KOVÁCS ISTVÁN – SZABÓ IMRE, szerk.: *Az emberi jogok dokumentumokban*. Budapest, 1976, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- KOVÁTS DÁNIEL (szerk. W. Balassa Zsuzsa és Bánhidya Attila közreműködésével): *Száműzöttek a Hortobágyon. Emlékek a borsói kényszermunkatáborból 1952–1953*. Budapest, 2006.

- KÖVESDY ZSUZSA – KOZMA LÁSZLÓ: *Élned, halnod... A munkatáboroktól az 1956-os forradalomig*. Budapest, 2005, Kairosz Kiadó.
- KUN MIKLÓS: *Strukturális változások a Lubjankán*. In: Államvédelem a Rákosi-korszakban. Budapest, 2000, Állambiztonsági Történeti Társulat, Történeti Hivatal.
- LANDAUER ATTILA rajzai. In: Saád József (szerk.): *Telepessors*. Budapest, 2005, Gondolat Kiadó.
- LOSONCZY V. LÁSZLÓ: *Kézikönyv azoknak, akiket figyeltek, akiket figyelnek, akiket figyelni fognak*. Budapest, 1990, Pallwest Kiadó.
- LOVAS SÁNDOR: *A legújabb állami telepítések Magyarországon*. Darányi Ignác M. Kir. Földművelésügyi miniszter megbízásából írta ~. Budapest, 1908.
- SZ. LUKÁCS IMRE: *Tábor a pusztában*. Szeged, 1985, Csongrád megyei Teszöv.
- LUKÁCS JÓZSEF: *Csonka Délibáb I–IV*. In: Országhatár, 1993/16–29. sz.
- MINDSZENTY JÓZSEF: *Emlékirataim*. Budapest, 1989, Szent István Társulat.
- ORGOVÁNYI ISTVÁN: *A déli határsáv 1948 és 1956 között*. In: Tóth Ágnes (szerk.) Bács-Kiskun megye múltjából Évkönyv 17. Kecskemét, 2001.
- PACSUNÉ FODOR SÁRA – SZABADI BÉLA írásai. *A Kossuth utca és lakói*. In: Várpalotai füzetek 6. Várpalota, 2005.
- PALASIK MÁRIA: *A jogállamiság megteremtésének kísérlete és kudarca Magyarországon 1944–1949*. Budapest, 2000.
- PALLAVICINI ANDRÁSSY BORBÁLA kitelepítési és 1956-os naplója. Budapest, 1990, Gondolat Kiadó.
- PAPP ANTAL: *Debrecen*. 1965, Hajdú-Bihar Megyei Idegenforgalmi Hivatal, sajtó alá rendezte a Panoráma Kiadó.
- PETŐ IVÁN – SZAKÁCS SÁNDOR: *A hazai gazdaság négy évtizedének története 1945–1985. I. kötet*. Budapest, 1985, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
- POLGÁR ERNŐ: *A sárga csillagok nyomában. Gettó a Délvidéken*. Budapest, 1997.
- RAINER M. JÁNOS: *Nagy Imre*. Budapest, 2002, Vince Kiadó.
- RAINER M. JÁNOS – URBÁN KÁROLY: „Konzultációk”. *Dokumentumok a magyar és a szovjet pártvezetők két moszkvai találkozásáról 1954–1955-ben*. Múltunk, 1992. 4.
- ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században*. Budapest, 1999, Osiris Kiadó.
- SAÁD JÓZSEF (szerk.): *Telepessors*. Budapest, 2005, Gondolat Kiadó.
- IFJ. SZENTIRMAI LÁSZLÓ: *Budapesti kitelepítések*. In: História, 1995/3.
- SZALAI CSABA (szerk.): *Elhurcoltak, szőlőjatk!* Debrecen, 2001, Migan.
- SZABÓ ZOLTÁN: *Áram a kilincsben*. In: Aréna 7. 1990. szeptember 13.
- SZAKÁCS SÁNDOR – ZINNER TIBOR: *A háború „megváltozott természete”*. Budapest, 1997, Genius Gold Kiadó.
- SZENTI TIBOR: *Parasztvallomások*. Budapest, 1985, Gondolat Kiadó.
- SZOLZSENYICIN, ALEXANDER: *A Gulag szigetecsoport 1918–1956. I–II. köt.*, Budapest, 1989, Új Idő Kft.
- TAAR FERENC: *„Ballag már a vándiák.” Visszanézve utam végén*. Debrecen, 2004.
- TÓBIÁS ÁRON szerk.: *In memoriam Nagy Imre. Emlékezés egy miniszterelnökre*. Budapest, 1989, Szabad Tér Kiadó.

- TOMKA FERENC: *Börtönvilág Magyarországon 2.* In: Új Ember. 2004. 01. 04.
- TÖRÖK BÁLINT: *Farkas esz meg, medve esz meg...* Szent – Iványi Domokos és a Magyar Függetlenségi Mozgalom, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, Basel – Budapest, 2004.
- UDVARDI JÓZSEF: *Bácsalmás község Historia Domusa.*
- VARGA CSABA: *Ami megtörtént , és ami azóta történik.* In: Polisz 84., 2005. május.
- VARGA LÁSZLÓ: *A magyarországi kényszmunkarendszer jogi vonatkozásai.* New York, 1954, Magyar Nemzeti Bizottmány.
- VÁGVÖLGYI FERENC: „*Baja és vidéke a szovjet megszállás évtizedeiben.*” kézirat, ÁBTL.

Források

MOL – Magyar Országos Levéltár

M-KS-276 MDP központi szervei

XIX-A-2-j Minisztertanácsi Titkárság Tanácsszervek Osztálya, Kuláklista 1953

XIX-A-2-v Nagy Imre, Minisztertanács Elnökének titkársága

XIX-A-2-z Minisztertanács Titkársága Helyi Tanácsok Titkársága

XIX-B-1-j Belügyminisztérium Közrendészeti Főosztály és szerveinek iratai

XIX-B-1-q BM Helyi Tanácsok Főosztálya TÜK iratok 1949-1953

ÁBTL – Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára

A volt Zárt irattár levéltári anyaga: 2.1 XII- 7/c, 7/d

Kitiltással, kitelepítéssel kapcsolatos iratok: 2. 5. 6 30. doboz. – Internálási Iratok

Központi operatív nyilvántartást végző szervezeti egységek által kezelt dossziék: 3.1. 3 V-16434, 3.1.9 V-070, 3.1. 9 V-071, 3.1.9 V-107372, 3.1.9 V-107363, 3.1.9 V.107441, 3.1.9 V-295, 3.1.9 V-069, 3.1.9 V-107456, 3.1.9 V-46886/1, 3.1.9 V-46886/2, 3.2.4 K-1140

Objektum dossziék: 3.1.5 O-8950, 3.1.5 O-9557, 3.1.5 O-9558, 3.1.5 O-9558/1, 3.1.5 O-9553, 0-9553/1, 0-9553/2, 3.1.5 O-9694, 3.1.5 O-9698/a, 3.1.5 O-9698/1, 3.1.5 O-9698/3.

Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok osztályidegenekről, internáltakról jelentések: 4.1 A - 423, 4.1 A - 477 , 4.1 A - 478, 4.1 A - 479

Közkegyelemmel kapcsolatos intézkedések: 4.1 A - 505, 4.1 A - 508 , 4.1 A-1335.

BML – Baranya Megyei Levéltár

MSZMP iratok 36 fond

ÁVH megyei osztály hangulat- és helyzetjelentései

VemL – Veszprém Megyei Levéltár

XXIII. 627. b. A Várpalotai Városi tanács VB. iratai. TÜK iratok. Bizalmas iratok, I.d 1951. (20–151)

XXIII. 16 i. A veszprémi MTVB Mezőgazdasági Osztály iratai. Állategészségügyi csoport irati 3.d. 657-35/3/52

Kéziratok

*(Hortobágyi Kényszermunkatáborokba
Elhurcoltak Egyesületének dokumentumtára)*

VISSZAEMLEKEZÉSEK

A. László, Anek Sándorné Tóth Erzsébet, Ács Józsefné, Báló Lajosné Lukács Mária, Ifj. Bártai József, Bertók Gyula Balázs, Bielik Istvánné Nagy Ilona, Bódis Imre, Borsos Ferenc, Borsos Istvánné Benkő Piros, Borsos Jenőné, Csőke Sándor, Dr. Dubay Miklósné Bozsó Éva, Fentős Gyula, Geicsnek László, Geicsek Vince, Hangyási Jenőné Benkő Ágnes, Hantos Ferencné Tamaskó Lídia, Jánny Istvánné Kurcz Paula, Jeszenszky Iván, Jolsvai Béla, Karakai Károlyné, Kégli Ferencné, Kégli Katalin, Kiss Jenő, Kliment Z. Pálné, Lukács Lászlóné Kovács Erzsébet, Nagy Gyuláné Neubauer Jolán, Németh Antalné Árvay Mária, Nyíri Sándor, Olvaldné Horváth Sarolta, Palla Lajos, Passa Imre, Radnóti László, Szabó Istvánné, Szőcs Pálné Juhász Erzsébet, Szüts János, Takács János, Takács László, Tóth Árpád, Tóth Mária Benatzky Róbertné, Varga Pálné Zsohár Anna, Vida Károly, Zsákai András, Zsákai Piroska

NAPLÓK

Ifj. Bártai József, Takács Ilona, Zádor Ildikó

INTERJÚK

(készítője Csőke Sándor dr.)

Bandula János, Bundula Jánosné Mikó Eta, Csizmadia Sándor, Csőke András dr., Csőke Etelka, Dara Erzsébet, Dr. Égi Ferenc, Horváth Teréz dr., Dr. Isaszegi Istvánné (Barcsák Juliska), Kormány Anna özv. Horváth Ferencné, Piukovics Antal, Dr. Saád József, Stefáni Ferenc, Teleki Teréz, Virág Józsefné, Dr. Zalántai Endréné Harmat Emőke

Összesített településlista

Baranya megye

Lakóhely	Kitelepítés helye	Lakóhely	Kitelepítés helye
Adorjás	Lenintanya	Kistapolca	Lenintanya
Alsószentmárton	Borzas-Mihályhalma	Komló	Ebes, Tedej
Aranyospusztá (Sásd része)	Tedej	Körös	Lenintanya
Babarc	Borzas-Mihályhalma	Kovácskida	Lenintanya
Babarcszőlős	Árkus	Kökény	Lenintanya
Beremend	Árkus	Kölked	Borzas-Mihályhalma, Erzsébetmajor
Besence	Lenintanya	Lánycsók	Borzas-Mihályhalma
Bezedek	Borzas-Mihályhalma	Lapáncsa	Borzas-Mihályhalma
Bogárdmindszent	Lenintanya	Lippó	Borzas-Mihályhalma
Bogdása	Lenintanya	Lúzsok	Lenintanya
Bóly	Borzas-Mihályhalma	Magyarbóly	Borzas-Mihályhalma
Borjád	Borzas-Mihályhalma	Majs	Borzas-Mihályhalma
Csányoszló	Lenintanya	Márfa	Árkus
Csarnóta	Lenintanya	Máriagyűd (Siklós része)	Borzas-Mihályhalma
Cún	Lenintanya	Markóc	Lenintanya
Diósvizsló	Árkus	Marócsa	Lenintanya
Drávacsehi	Lenintanya	Márok	Borzas-Mihályhalma
Drávacsepely	Árkus	Matty	Borzas-Mihályhalma
Drávafok	Lenintanya	Mecseknádasd	Kócs
Drávaiványi	Lenintanya	Mohács	Borzas-Mihályhalma, Lenintanya
Drávakeresztúr	Lenintanya	Nagyárpád (Pécs része)	Ebes
Drávapalkonya	Lenintanya	Nagybudmér	Erzsébetmajor
Drávapiski	Lenintanya	Nagycsány	Lenintanya
Drávaszabolcs	Lenintanya	Nagyharsány	Lenintanya
Drávaszerdahely	Árkus, Lenintanya	Nagynyárad	Borzas-Mihályhalma
Drávasztára	Ebes	Nagytótfalu	Borzas-Mihályhalma
Egyházasharaszti	Borzas-Mihályhalma	Németbóly	Borzas-Mihályhalma
Endrőc	Ebes	Okorág	Lenintanya
Felsőszentmárton	Lenintanya	Old	Lenintanya
Gordisa	Lenintanya	Óbánya	Kócs
Göröcsőny	Árkus	Páprád	Lenintanya
Gyöngyösmellék	Lenintanya	Pécs	Lenintanya
Györgypusztá (Mágocs része)	Tedej	Pécsvárad	Kócs
Harkány	Lenintanya	Pereked	Kócs
Hegyszentmárton	Árkus	Pettend	Árkus
Hercegszentmárton	Erzsébetmajor	Piskó	Lenintanya
Hercegtötös	Borzas-Mihályhalma	Pócsa	Erzsébetmajor
Hird	Tedej	Rádfalva	Árkus
Hirics	Lenintanya	Sámod	Lenintanya
Illocska	Borzas-Mihályhalma	Sárok	Borzas-Mihályhalma
Ipacsfa	Lenintanya	Sellye	Lenintanya
Ivánbattyán	Borzas-Mihályhalma	Siklós	Borsós, Borzas- Mihályhalma, Kónya
Ivándárda	Borzas-Mihályhalma		
Kásád	Árkus		
Kémes	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Lenintanya	Siklósnagyfalu	Borzas-Mihályhalma, Lenintanya, Tedej
Kemse	Lenintanya	Sósvertike	Lenintanya
Kétújfalu	Lenintanya	Szajk	Borzas-Mihályhalma
Kisbudmér	Erzsébetmajor	Szava	Árkus
Kisharsány	Lenintanya	Szemely	Borsós
Kislippó	Borzas-Mihályhalma	Szigetvár	Tedej

Szörény	Lenintanya	Vajszló	Lenintanya
Teklafalu	Lenintanya	Veji	Lenintanya
Terehegy (Harkány része)	Lenintanya	Villány	Erzsébetmajor
Tésenfa	Lenintanya	Virágos (Villány része)	Erzsébetmajor
Tótok földje (Old része)	Lenintanya	Zádor	Lenintanya
Túrony	Lenintanya	Zaláta	Lenintanya
Udvar	Borzas-Mihályhalma	Zehi-pusztá (Kemse része)	Lenintanya

Bács-Kiskun megye

Baja	Ebes, Elep, Tedej	Katymár	Árkus, Ebes, Kormópuszta, Kónya, Tedej
Baja-Szentistván	Ebes		
Bácsalmás	Ebes, Kormópuszta, Tedej	Kecskemét	Lenintanya
Bácsbokod	Ebes, Kormópuszta, Tedej	Kelebia	Árkus, Ebes Kormópuszta, Tedej
Bácsborsód	Árkus, Kormópuszta, Lenintanya, Tedej	Kisszállás	Kormópuszta
Bácsszentgyörgy	Ebes, Kormópuszta, Tedej	Kunbaja	Kormópuszta, Tedej
Csátalja	Kormópuszta	Kunbaracs	Árkus, Tedej
Csikéria	Ebes, Kormópuszta, Tedej	Ladánybene	Lenintanya
Dávod	Kormópuszta, Tedej	Madaras	Ebes, Kormópuszta, Tedej
Érsekhalma	Tedej	Mátételke	Ebes, Kormópuszta, Tedej
Gara	Ebes, Kormópuszta, Tedej	Mélykút	Kormópuszta
Hajós	Árkus, Tedej	Nagybaracska	Kormópuszta
Hercegszántó	Ebes, Kormópuszta, Tedej	Szadmár	Borsós
Izsák	Lenintanya	Tataháza	Ebes
Jánoshalma	Tedej	Tompa	Ebes, Kormópuszta, Tedej
		Vaskút	Ebes, Kormópuszta, Tedej

Békés megye

Békéssámsón	Borsós	Hunya	Árkus
Csanád (Csanádapáca)	Elep	Kaszaper Orosháza	Borsós Árkus
Csanádapáca	Árkus	Sarkad	Árkus
Csorvás	Ebes	Tótkomlós	Borsós

Borsod-Abaúj-Zemplén megye

Ároktő	Árkus, Kónya	Ónod	Borsós
Borsodivánka	Árkus, Borsós, Borzas- Mihályhalma	Ózd	Borsós
Cigánd	Kócs	Sajóbábony	Lenintanya
Hangács	Borsós	Tarcal	Árkus
Mezőkeresztes	Kónya	Tard	Borsós
Miskolc	Borsós, Borzas-Mihályhalma	Tiszabábolna	Árkus
		Tiszakeszi	Borsós

Budapest

	Árkus, Borsós, Borzas- Mihályhalma, Ebes, Erzsébetmajor, Kónya, Lenintanya, Tedej	Rákospalota	Kónya

Csongrád megye

Algyő	Borsós	Domaszék	Borsós, Erzsébetmajor
Alsókőzpont (Mórahalom része)	Ebes	Ferencszállás	Erzsébetmajor
Ásotthalom	Borsós, Ebes	Gyálárét (Szeged r.)	Erzsébetmajor
Csongrád	Borsós	Hódmezővásárhely	Ebes
Deszk	Ebes, Erzsébetmajor	Királyhalom (Mórahalom része)	Erzsébetmajor

Kiskundorozsma (Szeged része)	Erzsébetmajor	Ruzsajárás (Ruzsaszállás)	Erzsébetmajor
Kistelek	Árkus, Borsós	Sándorfalva	Borsós, Ebes
Kiszombor	Erzsébetmajor	Szatymaz	Ebes
Kláralfalva	Erzsébetmajor	Szeged	Árkus, Ebes, Elep, Lenintanya, Tedej
Kübekháza	Erzsébetmajor	Szegvár	Ebes
Mórahalom	Erzsébetmajor	Szőreg (Szeged része)	Ebes, Erzsébetmajor
Nagyszéksós (Mórahalom része)	Erzsébetmajor	Tápé (Szeged része)	Erzsébetmajor
Öszentiván	Erzsébetmajor	Újszentiván	Ebes, Erzsébetmajor
Öttömös	Erzsébetmajor	Zákányszék	Erzsébetmajor
Röszke	Borsós, Ebes, Erzsébetmajor		

Fejér megye

Bicske	Lenintanya	Polgárdi	Lenintanya
Etyek	Erzsébetmajor	Székesfehérvár	Borsós
Nagyvenyim	Kónya		

Győr-Moson-Sopron megye

Ágfalva	Elep	Mosonszentpéter (Jánossomorja része)	Elep
Albertkázmérfuszt (Várbalog része)	Elep	Mosonszolnok	Elep
Balf (Sopron része)	Elep	Nagycenk	Elep
Bágyogszóvár	Tedej	Páli	Ebes
Bősárpány	Árkus, Kónya, Tedej	Pérezsteg	Elep
Brennbergbánya (Sopron része)	Elep	Pinnye	Elep
		Pusztasomorja	Elep
Fertőboz	Borzas-Mihályhalm, Elep	Rajka	Elep, Kónya
Fertőrákos	Borsós, Elep	Rábcakapi	Tedej
Fertőszéplak	Elep	Répceszemere	Kónya
Győr	Lenintanya	Sopron	Ebes, Elep, Kónya
Hegyeshalom	Elep	Sopronbánfalva (Sopron része)	Elep
Hegykő	Borsós, Elep	Sopronkövesd (Sopron része)	Elep
Hidegség	Elep	Sopronkőhida	Lenintanya
Kóny	Lenintanya	Várbalog	Elep
Kópháza	Elep	Zsira	Elep
Máriakálnok	Elep		
Mihályi	Tedej		
Mosonszentjános (Jánossomorja része)	Elep		

Hajdú-Bihar megye

Álmosd	Lenintanya	Polgár	Tedej
Esztár	Lenintanya	Püspökladány	Lenintanya
Hajdúszoboszló	Lenintanya		

Heves megye

Besenyőtelek	Borsós	Karácsond	Borsós
Bükkszék	Kónya	Kisköre	Borsós
Hatvan	Borsós, Borzas-Mihályhalm, Kónya	Mátraháza	Lenintanya

Jász-Nagykun-Szolnok megye

Berekfürdő	Borsós	Karcag	Kónya
Cibakháza	Borsós	Kunmadaras	Borsós, Elep, Lenintanya
Jászárokszállás	Lenintanya	Szolnok	Borsós, Lenintanya

Komárom-Esztergom megye

Esztergom	Árkus, Tedej	Tata	Tedej
Komárom	Lenintanya	Tatabánya	Lenintanya, Tedej

Nógrád megye

Nógrádsipek	Borzas-Mihályhalma
-------------	--------------------

Pest megye

Abony	Borzas-Mihályhalma	Kisnémedi	Árkus
Érdliget	Árkus, Tedej	Monor	Borsós
Gomba	Borzas-Mihályhalma	Telki	Árkus

Somogy megye

Alsók (Csurgó része)	Árkus, Ebes, Elep	Lakócsa	Ebes, Elep, Lenintanya, Tedej
Babócsa	Borzas-Mihályhalma, Ebes, Elep, Tedej	Nagyatád	Elep, Lenintanya, Tedej
Bakháza	Tedej	Nagyberki	Borzas-Mihályhalma, Elep
Balatonberény	Kócs	Órtilos	Borzas-Mihályhalma, Elep, Tedej
Barcs	Árkus, Elep, Tedej	Perdóc (Berzence része)	Tedej
Bélavár	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Elep, Tedej	Péterhida	Árkus, Tedej
Berzence	Árkus, Elep, Lenintanya, Tedej	Porrog	Árkus
Bolhás	Ebes, Elep	Porrogszentkirály	Árkus, Elep
Bolhó	Tedej	Porrogszentpál	Árkus
Csokonyavisonta	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Elep, Tedej	Potony	Ebes, Erzsébetmajor, Tedej
Csurgó	Árkus, Elep, Tedej	Rinyaújlak	Árkus
Csurgónagymarton	Elep	Siófok	Kónya
Darány	Elep, Tedej	Somogyaracs	Árkus, Tedej
Drávagárdony	Erzsébetmajor	Somogybükkösd	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Elep
Drávaszentes (Barcs része)	Árkus	Somogycsicsó	Elep
Drávataházi	Elep	Somogyszob	Elep, Erzsébetmajor
Görgeteg	Ebes, Elep	Somogytarnóca (Barcs része)	Árkus
Gyékényes	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Elep, Tedej	Somogyudvarhely	Árkus, Elep, Tedej
Háromfa	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Tedej	Szenta	Árkus, Elep
Henész (Nagyatád r.)	Elep	Szentmihályhegy (Órtilos része)	Elep
Heresznye	Árkus	Szulok	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Elep, Tedej
Homokszentgyörgy	Elep	Tarany	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Elep
Iharosberény	Elep	Tótújfalu	Borzas-Mihályhalma, Elep, Erzsébetmajor
Inke	Elep	Vízvár	Borzas-Mihályhalma, Elep, Tedej
Istvándi	Erzsébetmajor	Zákány	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Elep, Tedej
Kastélyosdombó	Erzsébetmajor		
Kálmánca	Elep		
Kétnyárpuszt (Somogyudvarhely r.)	Árkus		
Komlósd	Árkus, Borzas-Mihályhalma, Tedej		

Szabolcs-Szatmár-Bereg megye

Fülesd	Lenintanya	Tyukod	Árkus
Penészlek	Lenintanya	Záhony	Árkus, Kónya
Porcsalma	Árkus		

Tolna megye

Bátaszék	Ebes	Dombóvár	Árkus
Decs	Árkus	Szekszárd	Árkus

Vas megye

Alsórönök (Rönök része)	Elep	Kondorfa	Kónya
Alsószőlőnk	Elep, Kónya, Lászlómajor	Körmend	Erzsébetmajor, Kónya
Apátistvánfalva	Lászlómajor, Tedej	Magyarlak	Kónya, Lászlómajor
Apátistvánfalva	Lászlómajor, Tedej	Magyarszombatfa	Kónya, Lászlómajor, Tedej
Bajánsenye	Kócs, Kónya, Lászlómajor, Tedej	Máriaújfalu (Szentgotthárd része)	Kónya, Lászlómajor
Bozsok	Elep	Nagyrákos	Erzsébetmajor, Kónya, Lászlómajor
Bucusu	Elep	Narda	Elep
Csákánydoroszló	Elep, Erzsébetmajor, Lászlómajor	Orfalu	Kónya, Tedej
Csörötnék	Kónya	Ólmod	Elep
Dávidháza (Bajánsenye része)	Kónya, Lászlómajor, Tedej	Őriszentpéter	Erzsébetmajor, Kónya, Lászlómajor, Tedej
Dozmat	Elep, Kónya	Pankasz	Kónya, Lászlómajor
Egyházashollós	Lászlómajor	Perenye	Elep, Tedej
Egyházasrádóc	Árkus	Peresznye	Elep, Lászlómajor
Farkasfa (Szentgotthárd része)	Erzsébetmajor, Kónya	Permise (Kétvölgy része)	Lászlómajor
Felsőcsatár	Borsós, Elep	Pinkamindszent	Elep
Felsőjánosfa	Erzsébetmajor	Pornóapáti	Elep
Felsőmarác	Erzsébetmajor	Rábafüzes (Szentgotthárd része)	Elep, Kónya
Felsőszőlőnk	Erzsébetmajor, Kónya, Lászlómajor, Tedej	Rábagyarmat	Kónya, Lászlómajor
Gödörháza (Magyarszombatfa része)	Kónya, Tedej	Rábatótfalu (Szentgotthárd része)	Erzsébetmajor, Lászlómajor
Halogy	Kónya	Rátót	Tedej
Hegyhátszentjakab	Lászlómajor	Ritkaháza (Kétvölgy része)	Kónya, Lászlómajor, Tedej
Horvátlovó	Elep	Sárvár	Elep
Ispánk	Kónya, Lászlómajor	Szakonyfalu	Lászlómajor, Tedej
Ivác	Erzsébetmajor, Kónya, Lászlómajor	Szalfő	Kónya, Lászlómajor, Tedej
Jakabháza (Szentgotthárd része)	Kónya	Szatta	Erzsébetmajor, Kónya, Lászlómajor
Kemestaródfa	Kónya	Szeleste	Ebes
Kercaszomor	Árkus, Lászlómajor, Tedej	Szentgotthárd	Árkus, Erzsébetmajor, Elep, Kónya, Lászlómajor, Tedej
Kerkaskápolna	Kónya, Lászlómajor	Szentpéterfa	Elep
Kétvölgy	Lászlómajor	Szombathely	Borsós, Tedej
Kisrákos	Lászlómajor	Szőce	Lászlómajor
Kotormány (Bajánsenye része)	Tedej	Tokorcs	Lenintanya
Körmend	Kócs	Vaskeresztes	Ebes, Elep
Kőszeg	Elep	Vasszentmihály	Elep, Lászlómajor
Kőszegdoroszló	Borsós	Velemér	Kónya, Lászlómajor, Tedej
Kétvölgy	Erzsébetmajor, Kónya	Vép	Erzsébetmajor
Kisrákos	Erzsébetmajor	Viszák	Lászlómajor

Veszprém megye

Devecser	Borsós	Zalatorna	Borzas-Mihályhalma
Várpalota	Borsós	(Apácatorna)	

Zala megye

Alsószenterzsébet	Kócs, Kónya	Lentikápolna (Lenti r.)	Ebes, Kócs
Baglad	Ebes, Kócs	Lentiszombathely (Lenti része)	Ebes, Kócs
Bagolasánc (Nagykanizsa része)	Kócs	Letenye	Árkus, Kócs, Tedej
Bajcsa (Nagykanizsa része)	Kónya	Lispe (Lispe-szentadorján része)	Kócs
Bánokszentgyörgy	Kócs, Kónya	Lispeszentadorján	Kócs
Bárszentmihályfa (Lenti része)	Kócs	Liszó	Kónya
Bázakerettye	Árkus, Kócs, Tedej	Lovászi	Kócs, Elep, Tedej
Becsehely	Árkus, Kócs	Magyarszentmiklós	Kónya
Belezná	Árkus	Maróc	Kócs
Belsőszárd	Kócs	Máhomfa (Lenti része)	Kócs, Kónya
Bocska	Kócs		Kócs
Borsfa	Kónya	Márokföld	Árkus, Kócs, Tedej
Bődeháza	Kócs, Tedej	Mihályfa	Lenintanya
Csesztreg	Kócs, Kónya	Mikekarácsonyfa	Ebes, Kócs
Csömödér	Ebes, Kócs	Miklósfa (Nagykanizsa része)	Kócs, Kónya
Csörnyeföld	Kócs, Tedej		
Dobri	Ebes, Kócs, Tedej	Molnári	Árkus, Kócs, Kónya, Tedej
Dömefölde (Páka része)	Kócs	Mumor (Lenti része)	Kócs
Eszteregnye	Kónya	Murakeresztúr	Árkus
Felsőszenterzsébet	Kónya	Murarátka	Árkus, Ebes, Kócs
Fityeház	Árkus	Muraszemenye	Kócs
Fűzvölgy	Kócs	Nagyfakos (Nagykanizsa része)	Kócs
Galambok	Kócs		
Gáborjánháza	Ebes, Kócs, Tedej	Nagykanizsa	Borzas-Mihályhalma, Elep, Kócs, Kónya, Lenintanya, Tedej
Gosztola	Kócs		
Hévíz	Kócs	Nagyrecse	Kócs
Iklódbördőce	Kócs	Náprádfa (Gutorföle része)	Ebes
Karácsonyfa (Mikekarácsonyfa r.)	Ebes	Nemesapáti	Árkus
Kálócfa	Ebes, Kócs	Nemesnép	Kócs
Kányavár	Kócs	Nemespátró	Árkus
Kerkabarabás	Ebes, Kócs, Tedej	Nova	Árkus, Ebes, Tedej
Kerkafalva	Ebes, Kócs	Oltárc	Kócs
Kerkakutas	Kónya	Ortaháza	Ebes, Kócs
Kerkaöntekfalú (Kerkafalva része)	Kócs	Palin (Nagykanizsa része)	Kócs
Kerkaszentkirály	Ebes, Kócs	Páka	Ebes, Kócs, Tedej
Kerkateskánd	Kócs, Elep	Petrivente	Árkus
Kiscsehi	Kócs	Pórszombat	Ebes
Kislakos (Tormafölde része)	Ebes	Pusztamagyaród	Ebes
		Pördefölde	Kócs
Kissziget	Kócs	Ramocsa	Ebes, Kócs
Kistolmács	Ebes, Kónya	Resznek	Elep, Kócs, Tedej
Korpavár (Nagykanizsa része)	Kócs	Rédics	Ebes, Kócs, Tedej, Borsós
Kozmadombja	Kónya	Rigyác	Kónya
Kútfej (Lovászi része)	Kócs, Tedej	Semjénháza	Árkus
Külsőszárd	Ebes, Kócs	Sormás	Kónya
Lasztonya	Ebes	Surd	Árkus, Borzas-Mihályhalma
Lendvadades	Kócs, Borsós	Szécsisziget	Kócs
Lendvajakabfa	Kócs	Szentgyörgyvölgy	Árkus, Ebes, Kócs, Tedej
Lenti	Árkus, Ebes, Kócs, Tedej	Szentistvánlak (Bődeháza része)	Kócs

Szentliszló	Ebes, Kónya	Türje	Tedej
Szentmargitfalva	Kócs	Valkonya	Kónya
Szentpéterfőde	Ebes	Vaspör	Árkus, Ebes
Szepetnek	Ebes, Kócs, Kónya	Várfőde	Kócs
Szijártóháza	Ebes, Kócs	Zajk	Árkus
Tekenye (Zalaszentgrót része)	Lenintanya	Zalabaksa Zalabér	Ebes, Kócs Tedej
Tornafőde	Ebes, Kócs	Zalalövő	Ebes, Tedej
Tornyiszentmiklós	Ebes, Elep, Kócs, Tedej	Zalaszombatfa	Kócs
Tótszentmárton	Árkus, Kócs	Zebecke	Ebes
Tótszerdahely	Árkus, Kócs, Tedej		

Szlovénia

Alsólendva (Lendava)	Ebes	Őrfalu (Dankovci), ma	Erzsébetmajor
Kerkafő (Čepinci)	Tedej	Musznja (Mosčani)	
		része	

Horvátország

Csáktornya (Čakovec)	Ebes
-------------------------	------

Szerbia - Vajdaság

Bajmok (Bajmok)	Tedej	Óbecse (Bečej)	Tedej
Bácsföldvár (Bačko Gradište), ma Óbecse (Bečej) társközsége	Lenintanya	Őrszállás (Stanišić), ma Zombor (Sombor) társközsége	Tedej
Elemér (Elemir), ma Nagybecskerek (Zrenjanin) társközsége	Lászlómajor		

Ukrajna - Kárpátalja

Irhóc (Vilhivci), Técsői járás	Ebes
Kárpátalja	Elep

A kónyai kényszermunkatáborba deportált családok névsora

Ssz.	Elhurcoltak névsora (családfő)	Család lét- szá- ma	Ssz.	Elhurcoltak névsora (családfő)	Csa- lád lét- szá- ma
------	-----------------------------------	------------------------------	------	-----------------------------------	-----------------------------------

BÁCS-KISKUN MEGYE

Katymár 1952-1953

1.	Ispánovics János börtönből	1
----	----------------------------	---

BARANYA MEGYE

Siklós 1952-1953

2.	Vörös István dr. Borzasról	1
----	----------------------------	---

BORSOD-ABAÚJ-ZEMPLÉN MEGYE

Ároktő 1952-1953

3.	Szeli Ferenc börtönből, majd Árkusra	1
----	---	---

Mezőkeresztes 1952-1953

4.	Fiedler Lajos börtönből	1
----	-------------------------	---

BUDAPEST 1951-1953

5.	Cservenkó Vazul	1	13.	Milenker Janics görög	1
6.	Erdős Lászlóné	1	14.	Munk András	1
7.	Herendi Fischer Ödön 1952-1953	2	15.	Petropolis Sztavavosz görög	1
8.	Ivanov György	11	16.	Reisner Vilmos	1
9.	Ivanyuk Nyikita orosz	1	17.	Szelényi Ernő	3
10.	Karanyules Spirosz görög	1	18.	Széchenyi Béla György gróf	1
11.	Kukosin Miklós orosz	3	19.	Szívelobov Iván görög	1
12.	Liadidisz Attanázusz görög	1	20.	Tissehime Eugen görög	1

Rákospalota 1952-1953

21.	ifj. Szöcs Dávidné	3	23.	Szöcs Pálné	3
22.	Szöcs Dávid	2			

FEJÉR MEGYE

Nagyvenyim 1951-1953

24.	Vukics József	4	25.	Weiter Károly	3
-----	---------------	---	-----	---------------	---

GYŐR-MOSON-SOPRON

Bósárkány 1951-1953

26.	Kakas Jánosné	1
-----	---------------	---

Rajka 1952-1953

27.	Platz Nándor	2
-----	--------------	---

Répceszemere 1951-1953

28.	Talabér István (Lajos)	1
-----	------------------------	---

Sopron 1951-1953

29.	Pál József dr.	3
-----	----------------	---

HEVES MEGYE
Bükkszék 1951-1953

30.	Kazinczi József	3
-----	-----------------	---

Hatvan 1950-1953

31.	Bánáti Józsefné	1	41.	Király Gyuláné	1
32.	Berecz Kálmánné	1	42.	Király Józsefné	2
33.	Binder Gézané	5	43.	Majer Mihályné	5
34.	Borsányi Lajosné	3	44.	Molnár Jánosné	1
35.	Csabli Lajosné	3	45.	Pásztor Antalné	2
36.	Farkas Mihály Recskről 1953	1	46.	Petőcz Gusztávné	3
37.	Farkas Mihályné	3	47.	Veréb Kálmánné	1
38.	Felföldi Béláné	1	48.	Vörös Istvánné	6
39.	Jolsvai Béláné	3	49.	Zsákai Lászlóné	3
40.	Kardos Istvánné	6			

JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYE
Karcag 1951-1953

50.	Szegedi Béla	1
-----	--------------	---

SOMOGY MEGYE
Siófok 1952-1953

51.	Szabó Gyula börtönből	1
-----	-----------------------	---

SZABOLCS-SZATMÁR-BEREG MEGYE
Záhony 1951-1953

52.	Gombos János	1	54.	Makara Károly	1
53.	Lovász József	1			

VAS MEGYE
Alsószőlőnk 1950-1953

55.	Schweitzer Adolf	3	56.	Traiber József	5
-----	------------------	---	-----	----------------	---

Bajánsenye 1950-1953

57.	Biró József	4	60.	Pongrácz Antal	1
58.	Cseke Sándor	4	61.	Pongrácz Sándor	3
59.	Németh Dániel	2			

Csörötnek 1950-1953

62.	Antal János	1	64.	Barbarics Sándor	3
63.	Barbarics Árpád	3	65.	Pajer Ágnes	1

Dávidháza 1950-1953

66.	Schek Péter	3
-----	-------------	---

Dozmat 1951-1953

67.	özv.Szakály Istvánné	1
-----	----------------------	---

Farkasfa 1950-1953

68.	Lukács István (Ferenc)	2	70.	Závecz István	4
69.	Milánkov János	1			

Felsőszőlőnk 1950-1953

71.	Horváth Vendel	3	73.	Serfecz Péter	5
72.	Majczán István	5	74.	Szeywerth József	5

Gödörháza 1950-1953

75.	Mihály Dezső	4
-----	--------------	---

Halogy 1951-1953

76.	Németh Károly	3
-----	---------------	---

Ispánk 1950-1953

77.	Dávid Sándor	3	79.	Tolvaj Károly	7
78.	Hosszú József	3	80.	Vörös Kálmán	6

Ivác 1950-1953

81.	Köbli Jánosné	3
-----	---------------	---

Kemestaródfa 1951-1953

82.	Németh Gyula	3
-----	--------------	---

Kerkáskápolna 1950-1953

83.	Jakosa Zoltán	7
-----	---------------	---

Kétvölgy 1950-1953

84.	Majczán Ferenc	1
-----	----------------	---

Kondorfa 1950-1953

85.	özv.Doncsecz Imréné	4
-----	---------------------	---

Körmend 1951-1953

86.	Adorján József	4	92.	Kiss Teréz	2
87.	Csongor Jánosné	2	93.	Krassai Jenő	3
88.	Hammerschmidt Károlyné	2	94.	Magyar Sándor	4
89.	Hosszúfaludi Anna	2	95.	Rácz László	4
90.	Hunfalvy Arthur	2	96.	Stefanecz Ferenc	2
91.	Kelemen (László) István	3			

Magyarlak 1950-1953

97.	Matatics Pál	3
-----	--------------	---

Magyarszombatfa 1950-1953

98.	Cseke Sándor	3	99.	Koncz József	1
-----	--------------	---	-----	--------------	---

Máriaújfalu 1950-1953

100.	Takács Béla	3
------	-------------	---

Nagyrákos 1950-1953

101.	Cseke Gyula	3	103.	Szakonyi Dezső	3
102.	Kovács József	3			

Orfalu 1950-1953

104.	Cser Jenő	4
------	-----------	---

Őriszentpéter 1950-1953

105.	Gyenes Gyula	4	107.	Marton Elemér	2
106.	Laczó Károly	6	108.	Nagy Elek	1

Pankasz 1950-1953

109.	Kulcsár Antal	3
------	---------------	---

Rábafüzes 1951-1953

110.	Szibert Béla	4	112.	Vojta Béla	2
111.	Unger Dezső 1950-1953	5			

Rábagyarmat 1950-1953

113.	Boldizsár Béla	3	114.	Boldizsár Emil	2
------	----------------	---	------	----------------	---

Ritkaháza 1950-1953

115.	Császár János	2
------	---------------	---

Szalafő 1950-1953

116.	László Ferenc	5	118.	Unger Adolf	3
117.	Tamaskó Vilmos	2			

Szatta 1950-1953

119.	Németh József	5
------	---------------	---

Szentgotthárd 1950-1953

120.	Ábrahám Aladár	5	124.	Dremmer Antal	2
121.	Bátai József	4	125.	Gaál Ede	2
122.	Bene István	3	126.	Szép Sándor	2
123.	Büki Ferenc	4			

Velemér 1950-1953

127.	Gyenes István	4	128.	György József	2
------	---------------	---	------	---------------	---

ZALA MEGYE**Bajcsa 1950-1953**

129.	Müller János	5	131.	Sznopek István	4
130.	Salamon István	4			

Bánokszentgyörgy 1950-1953

132.	Bendly Ernőné	2	133.	Lukács Ferenc	5
------	---------------	---	------	---------------	---

Borsfa 1950-1953

134.	Tóth Vince	8
------	------------	---

Eszteregnye 1950-1953

135.	Czinki Ferencné	5	137.	Pócze Istvánné	1
136.	Dávid András	3			

Felsőszenterzsébet 1950-1953

138.	Domján Sándor	2	140.	Tóth Kálmán	3
139.	Domján Vilmos	3			

Kerkakutas 1950-1953

141.	Ferenczi István	4	143.	Sárkány József	4
142.	Fülöp József	4			

Kistolmács 1950-1953

144.	Böccén Lajos	2
------	--------------	---

Kozmadombja 1950-1953

145.	Marácz Dezső	2	146.	Pankár István	3
------	--------------	---	------	---------------	---

Liszó 1950-1953

147.	Antalics József	2	148.	Peti János	3
------	-----------------	---	------	------------	---

Magyarföld 1950-1953

149.	Bánfi József	4	151.	Tóth Gyula	2
150.	Gaál József	6			

Maróc 1950-1953

152.	Németh Ernő	1
------	-------------	---

Miklósfa 1950-1953

153.	Berzsényi Vilmos	3	154.	Somogyvári József	1
------	------------------	---	------	-------------------	---

Molnári 1952-1953

155.	Mihályi Zoltán	1
------	----------------	---

Nagykanizsa 1951-1953

156.	Krisfalusi Vaszily	3
------	--------------------	---

Rigyác 1950-1953

157.	Böröndi István	3	159.	Szilágyi Péter	5
158.	Burusán József	2			

Sormás 1950-1953

160.	Könnnyűd Ferenc	4	161.	Szabó István	4
------	-----------------	---	------	--------------	---

Szepetnek 1950-1953

162.	Feitl Elek	2	167.	Szakonyi István	4
163.	Gubics János	4	168.	Vikics József	2
164.	Imrek Gyula	4	169.	Vukics János	2
165.	Imrek Sándor	1	170.	Zalai János	2
166.	Pfeiffer Jánosné	3			

Valkonya 1950-1953

171.	Bedő Ferenc (István)	2	173.	Tóth Lajos	5
172.	Horváth József	3			

ELHURCOLÁSI HELYÜK NEM ISMERT 1952-1953

174.	Bárdosi Gáspárné 1951-1953	1	185.	Kettler János	2
175.	Berethalmy Ernőné 1951-1953	2	186.	Lengyel Ferenc	1
176.	Bogya Lajos börtönből	1	187.	Petkovics Károlyné	1
177.	Csikós József 1951-1953	1	188.	Ribasits Márton	1
178.	Fogl József börtönből	1	189.	Sur János 1951-1953	1
179.	Halmos Árpád (István)	1	190.	Szakáts József	1
180.	Herrman Lajos	2	191.	Szili Balogh Imre	1
181.	Horváth Gyula dr 1951-1953	1	192.	Szinay Miklós	1
182.	Jenei ... ?	1	193.	Vámosi Antal	1
183.	Kajtai Jánosné	1	194.	Wágner Ödönné	1
184.	Kaszás István	1	195.	Zsoldos József	1

1950-ben kitelepített	381
1951-ben kitelepített	100
1952-ben kitelepített	34
1953-ban kitelepített	1
Összesen	516

A kormópusztai kényszermunkatáborba deportált családok névsora

BÁCS-KISKUN MEGYE

Bácsalmás

1. Bozó Erzsébet tanuló	1937	15. Horányi (Harton) Antal kereskedő	1912
2. Bozó Gizella tanuló	1939	16. Horányi Antalné htb.	1921
3. Bozó József id. kocsmáros	1911	17. Hutterer Jánosné öz. htb.	1882
4. Bozó József ifj. tanuló	1941	18. Kardos Ibolya tanuló	1935
5. Bozó Józsefné kereskedő	1904	19. Kardos Lajos kereskedő	1897
6. Csőke András id. földműves	1907	20. Kardos Lajosné htb.	1897
7. Csőke Andrásné id. htb.	1913	21. Réfl István mészáros	1898
8. Csőke Etelka gazdász	1932	22. Réfl Istvánné htb.	1899
9. Csőke Veronika tanuló	1934	23. Reményi (Schneider) Mihály vendéglős	1912
10. Csőke András ifj. tanuló	1935	24. Reményi Mihályné htb.	1912
11. Csőke Sándor tanuló	1944	25. Reményi (Schneider) Tibor tanuló	1937
12. Czimmerl Jánosné htb.	1887	26. Ulrich József tisztviselő	1899
13. Harsányi (Herold) Ádám bőrkereskedő	1894	27. Ulrich Józsefné htb.	1902
14. Harsányi Ádámné htb.	1908		

Bácsbokod

28. Ispánovics Etel tanuló	1937	33. Mester Ferencné htb.	1887
29. Ispánovics József földműves	1911	34. Paszternyák József id. földműves	1909
30. Ispánovics Józsefné htb.	1912	35. Paszternyák József ifj. földműves	1935
31. Ispánovics Márton földműves	1880	36. Paszternyák Józsefné id. htb.	1914
32. Mester Ferenc ny. csendőr	1883	37. Stigmon János földműves	1903

Bácsborsód

38. Csizmadia András	1930	48. Kovács Menyhért földműves	1891
39. Csizmadia Sándor id. földműves	1899	49. Kovács Menyhétné htb.	1898
40. Csizmadia Sándor ifj.	1927	50. Martinecz György földműves	1896
41. Csizmadia Sándorné id. htb.	1905	51. Martinecz János tanuló	1935
42. Feigl József földműves		52. Martinecz Mária htb.	1932
43. Feigl Józsefné htb.		53. Ódor Józsefné öz. htb.	1874
44. Igaz Emese	1947	54. Saád Erzsébet tanuló	1940
45. Igaz György földbirtokos	1914	55. Saád József id. honv. alezredes	1900
46. Igaz Györgyné földbirtokos	1923	56. Saád József ifj. tanuló	1945
47. Igaz Péter tanuló	1945	57. Saád Józsefné id. földbirtokos	1912

Bácsszentgyörgy

58. Dara Erzsébet htb.	1934	63. Horváth György földműves	1907
59. Dara Imre földműves	1902	64. Horváth Györgyné htb.	1912
60. Dara Imréné htb.	1903	65. Horváth Teréz tanuló	1943
61. Harkai (Holkovits) Márton kocsmáros	1908	66. Jágity Gáborné htb.	1921
62. Harkai Mártonné htb.	1920	67. Kubatov István földműves	1898
		68. Kubatov Istvánné htb.	1898

Csátalja

69.	Barna (Brandt) József kocsmáros	1895	76.	Krisztmann Péter földműves	1897
70.	Bischof Jánosné özv. htb.	1880	77.	Krisztmann Péterné htb.	1901
71.	Brandecker Mártonné htb.	1920	78.	Merkler Vendelné özv. htb.	1876
72.	Brandecker Teréz tanuló	1938	79.	Molnár (Müller) Lőrinc földbirtokos	1891
73.	Fábián Sándor ifj.	1940	80.	Molnár Lőrincné htb.	1893
74.	Heidrich János gépkezelő	1909	81.	Pfaff Éva tanuló	1937
75.	Heidrich Jánosné htb.	1919			

Csikéria

82.	Barcsák Erzsébet tanuló	1934	90.	Kuluncsits Béla	1950
83.	Barcsák János földműves	1905	91.	Kuluncsits Gábor földműves	1924
84.	Barcsák Pál földműves	1914	92.	Kuluncsits Gáborné htb.	1926
85.	Barcsák Pálné htb.	1914	93.	Kuluncsits Szilveszter földműves	1927
86.	Gyukits József földműves	1928	94.	Kuluncsits Szilveszterné htb.	1929
87.	Gyukits Katalin htb.	1933	95.	Kuluncsits Vince földműves	1885
88.	Gyurkits Mártonné özv. htb.	1901	96.	Kuluncsits Vincéné htb.	1884
89.	Kuluncsits Anna	1950			

Dávod

97.	Kovarik Mihály id. bognár	1908	101.	Szloboda Imre ifj. földműves	1933
98.	Kovarik Mihály ifj.	1934	102.	Szloboda Imréné htb.	1896
99.	Kovarik Mihályné id. htb.	1912	103.	Teszárik Józsefné htb.	1911
100.	Szloboda Imre id. földműves	1897	104.	Teszárik Margit ott született	

Gara

105.	Heinrich Józsefné htb.	1879	110.	Karagity Rozália htb.	1921
106.	Karagity Antal földműves	1910	111.	Petres Józsefné htb.	1908
107.	Karagity Antalné htb.	1916	112.	Thuri Tamás földműves	1903
108.	Karagity Gyula földműves	1886	113.	Thury Tamásné htb.	1908
109.	Karagity Gyuláné htb.	1889			

Hercegszántó

114.	Mojzes György v. orsz.gy.képviselő	1908	120.	Tomasev Vitályosné htb.	1910
115.	Mojzes Györgyné htb.	1909	121.	Vőő Ilona tanuló	1936
116.	Szaboljev József földműves	1888	122.	Vőő Imre	1934
117.	Szaboljev Józsefné htb.	1892	123.	Vőő János földműves	1906
118.	Tomasev Mária tanuló	1941	124.	Vőő Jánosné htb.	1906
119.	Tomasev Vitályos földműves	1906	125.	Vőő Verona	1931

Katymár

126.	Batinkó János földműves	1897	135.	Kormány Mihály földműves	1908
127.	Batinkó János földműves	1929	136.	Kormány Mihályné htb.	1913
128.	Batinkó Jánosné htb.	1900	137.	Nákity Antal tanuló	1942
129.	Batinkó József földműves	1932	138.	Nákity Márton	1945
130.	Batinkó Lőrinc földműves	1898	139.	Nákity Félix napszámos	1919
131.	Batinkó Lőrincné htb.	1900	140.	Nákity Félixné htb.	1919
132.	Kondorosi Károly rőfös	1920	141.	Petres Miklósné özv. htb.	1870
			142.	Petres Péter földműves	1888
133.	Kondorosi Károlyné htb.	1923	143.	Petres Péterné htb.	1890
134.	Kormány Anna htb.	1936			

Kelebia

144.	Gákovits József szőlőbirtokos	1901	151.	Komáromi Nándorné htb.	1902
145.	Gákovits Józsefné htb.	1906	152.	Kovács Antal hivatalnok	1923
146.	Gákovits László földműves	1935	153.	Kováts Antalné özv. szőlőbirtokos	1899
147.	Gákovits Tibor földműves	1929	154.	Tóth Erzsébet tanuló	1945
148.	Hanák Imre téglagyáros	1887	155.	Tóth Katalin	1948
149.	Hanák Imréné htb.	1892	156.	Tóth Lajosné htb.	1913
150.	Komáromi (Kler) Nándor szőlőbirtokos	1898	157.	Vetró Károlyné özv. htb.	1897

Kisszállás

158.	Bundula János id. földműves	1907	168.	Dusnoki János földműves	1898
159.	Bundula János ifj. földműves	1931	169.	Dusnoki Jánosné htb.	1902
160.	Bundula Jánosné id. htb.	1912	170.	Dusnoki Julianna tanuló	1935
161.	Bundula Jánosné ifj. htb.	1933	171.	Hegedűs István kocsmáros	1883
162.	Bundula Katalin tanuló	1941	172.	Hegedűs Istvánné htb.	1887
163.	Bundula Mihály tanuló	1938	173.	Kertész Pál földműves	1910
164.	Bundula Rozália tanuló	1936	174.	Vén András földműves	1929
165.	Bundula Ferenc ott született	1951	175.	Vén István földműves	1899
166.	Burkus Györgyné htb.	1893	176.	Vén Magdolna tanuló	1937
167.	Dusnoki Irén htb.	1932			

Kunbaja

177.	Csábi Gábor kocsmáros	1898	189.	Istvánfi (Imgrund) Gyula	1924
178.	Csábi Gáborné htb.	1890	190.	Mayer János földműves	1904
179.	Csábi (Lorbach?) József	1912	191.	Mayer Jánosné htb.	1908
180.	Csábi Józsefné htb.	1912	192.	Schoblocher Jánosné özv. htb.	1882
181.	Einville Magdolna	1946	193.	Stefáni Ferenc napszámos	1902
182.	Einville Sebestyén napszámos	1921	194.	Stefáni Ferenc ifj. gazdász	1931
183.	Einville Sebestyénne htb.	1924	195.	Stefáni Ferencné htb.	1902
184.	Einville Ilona ott született		196.	Thomasz Mátyás földműves	1887
185.	Imgrund János kereskedő	1884	197.	Thomasz Mátyásné htb.	1891
186.	Imgrund Jánosné htb.	1889	198.	Várkonyi (Wendler) Simon ny. kisbíró	1878
187.	Ingrund Mátyás földműves	1860	199.	Várkonyi Simonné htb.	1880
188.	Ingrund Mátyásné htb.	1863			

Madaras

200.	Balla Péterné htb.	1901	205.	Hartyányi Pál földműves	1907
201.	Balla Viktória htb.	1933	206.	Hartyányi Pálné htb.	1912
202.	Hartyányi Illés földműves	1904	207.	Kalló Jenő tanuló	1931
203.	Hartyányi Illésné htb.	1910	208.	Kalló József volt csendőr	1888
204.	Hartyányi Mihály tanuló	1937	209.	Kalló Józsefné htb.	1894

Mátételke

210.	Piukovits Gáborné özv. htb.	1889	215.	Piukovits Lajos ifj. tanuló	1939
211.	Piukovits I. Antal földműves	1925	216.	Piukovits Lajosné htb.	1912
212.	Piukovits I. Boldizsár földműves	1924	217.	Piukovits L. Istvánné htb.	1897
213.	Piukovits J. Antal földműves	1876	218.	Piukovits L. István földműves	1899
214.	Piukovits Lajos földmü				

Mélykút

219.	Bekes Erzsébet	1950	231.	Kiss János id. földműves	1909
220.	Bekes Ferenc malomtulajdonos	1912	232.	Kiss János ifj. földműves	1933
221.	Bekes Ferencné htb.	1920	233.	Kiss Jánosné htb.	1912
222.	Bekes Gábor	1948	234.	Kiss Margit htb.	1933
223.	Csorba Márk id. földműves	1907	235.	Kiss Mária htb.	1936
224.	Csorba Márk ifj.	1934	236.	Lipka Kálmán földműves	1886
225.	Csorba Márkné id. htb.	1911	237.	Lipka Kálmánné htb.	1891
226.	Kiss Béla	1949	238.	Zakupszky János vendéglős	1893
227.	Kiss Béla földműves	1911	239.	Zakupszky Jánosné htb.	1900
228.	Kiss Béláné htb.	1913	240.	Zalántai (Zakupszki) Endre ügyvédjelölt	1925
229.	Kiss Etelka tanuló	1940			
230.	Kiss Franciska tanuló	1935			

241.	Élő János földműves	1899	246.	Kocsis József id. földműves	1886
242.	Élő Jánosné htb.	1901	247.	Kocsis József ifj. földműves	1906
243.	Horváth József földműves	1933	248.	Kocsis Józsefné id. htb.	1890
244.	Horváth Mária	1940	249.	Kocsis Józsefné ifj. htb.	1910
245.	Horváth Péterné htb.	1901			

Tompa

250.	Csernetits István földműves	1906	260.	Harmat Rózsa tanuló	1942
251.	Csernetits Istvánné htb.	1914	261.	Kovacsevits Ernő tanuló	1936
252.	Csernetits József tanuló	1939	262.	Kovacsevits Gábor kocsmáros	1908
253.	Csernetits Zoltán földműves	1934	263.	Kovacsevits Gáborné htb.	1911
254.	Harmat Emma tanítóképzős	1936	264.	Nagy Teleki Imre id. földműves	1892
255.	Harmat Istvánné özv. htb.	1874	265.	Nagy Teleki Imre ifj. földműves	1924
256.	Harmat Klára tanuló	1944	266.	Nagy Teleki Imréné id. htb.	1895
257.	Harmat Mihály id. kocsmáros	1902	267.	Nagy Teleki Lajos földműves	1927
258.	Harmat Mihály ifj. tanítóképzős	1932	268.	Nagy Teleki Teréz htb.	1921
259.	Harmat Mihályné id. htb.	1910	269.	Szőke Erzsébet ny. tanítónő, apáca	1890

Vaskút

270.	Égi Ferenc végzős orvostanhallgató	1926	272.	Raile Gábor kereskedő	1901
271.	Égi Mártonné özv. földbirtokos	1902	273.	Raile Gáborné htb.	1904

A kócsi kényszermunkatáborba deportált családok névsora

VAS MEGYE Bajánsenye

Ssz.	Elhurcoltak névsora (családfő)	Család lét-száma	Családtagok	Ssz.	Elhurcoltak névsora (családfő)	Család lét-száma	Családtagok
1.	Gömbös Antal	1					

ZALA MEGYE Alsószerűterzsébet

2.	Bicsák Gyula	3	Bicsák Gyuláné Bicsák Olga	3.	Szőke Kálmán	3	Szőke Kálmánné Szőke Kálmán ifj.
----	--------------	---	-------------------------------	----	--------------	---	-------------------------------------

Baglad

4.	Biró György	1		5.	Lóránt Lajos	3	Lóránt Lajosné Lóránt Margit
----	-------------	---	--	----	--------------	---	---------------------------------

Bagolasánc

6.	Bánik Emil	3	Bánik Emilné Bánik Emil ifj.
----	------------	---	---------------------------------

Bánokszentgyörgy

7.	Czigány Ferenc	2	Czigány Ferencné	9.	Szekeres Lajos	4	Szekeres Lajosné
8.	Székesi István	3	Székesi Istvánné Németh Jánosné				Szekeres Ibolya Szekeres Teréz

Bárszentmihályfa

10.	Kulcsár Sándor	3	Kulcsár Pál Kulcsár Malvin	11.	Zadravec Iván	3	Zadravec Ivánné Zadravec Zsuzsa
-----	----------------	---	-------------------------------	-----	---------------	---	------------------------------------

Bázakerettye

12.	Salamon János	4	Salamon Jánosné Salamon Miklós Salamon Márta	13.	Tömpe István	2	Tömpe Istvánné
-----	---------------	---	--	-----	--------------	---	----------------

Becsehely

14.	Balázs Ferenc	2	Balázs Ferencné	15.	Sánta János	2	Sánta Jánosné
-----	---------------	---	-----------------	-----	-------------	---	---------------

Belsőárd

16.	Horváth István	4	Horváth Istvánné Horváth Anna Horváth Ibolya
-----	----------------	---	--

Bocskai

17.	Bánhidi László	7	Bánhidi Lászlóné	19.	Kovács Ferenc	2	Kovács
			Bánhidi László ifj.	20.	Németh József	5	Németh
			Bánhidi Erika				Németh Antal
			Bánhidi Gábor				Németh Magdolna
			Bánhidi Mária				Kocsis Jánosné özv
			Bánhidi Tibor				
18.	Biró István	3	Biró Istvánné Biró Mária				

Csesztreg

21.	Fentős Gyula	5	Fentős Gyuláné	22.	Varga József	3	Varga Józsefné
			Fentős Endre ifj.				Varga Gizella
			Fentős Endréné				
			Fentős Gyula ifj.				

Csőmödér

23.	Baki Imre	4	Baki Imréné	24.	Panker Ferenc	3	Panker Ferencné
			Baki Imre ifj.				Panker Ferenc ifj.
			Baki Rózsi				

Csörnyeföld

25.	Makaró Sándor	4	Makaró Sándorné
			Makaró Gyula
			Makaró Olga

Dobri

26.	Fordán Károly	2	Fordán Károlyné
-----	---------------	---	-----------------

Dömefölde

27.	Bicsák István	4	Bicsák Istvánné
			Bicsák Erzsébet
			Bicsák Tibor

Fűzvölgy

28.	Rácz János	3	Rácz Jánosné
			Rácz Mária

Gáborjánháza

29.	József János	4	József Jánosné	30.	Szekeres Kálmán	4	Szekeres Kálmánné
			József Ferenc				Szekeres Gizella
			József László				Szekeres Sarolta

Galambok

31.	Kenyeres János	1	
-----	----------------	---	--

Gosztola

32.	Horváth József	8	Horváth Józsefné	33.	Varsics Dezső	2	Varsics Dezsőné
			Horváth Ferenc				
			Horváth Ildikó				
			Horváth József ifj.				
			Horváth Mária				
			Horváth Terézia				
			Horváth Tibor				

Iklódbördőce

34.	Bocskor Sándor	3	Bocskor Sándorné
			Bocskor Sándor

Kálócfá

35.	Kulcsár János	2	Kulcsár Jánosné	37.	Szabó János	3	Szabó Jánosné
36.	Simon Ferenc	5	Simon Ferencné				Szabó Sarolta
			Simon Ferenc ifj.				
			Simon Irén				
			Simon Kálmán				

Kányavár

38.	Bedők Sándor	5	Bedők Sándorné Bedők József Bedők Józsefné Bedők Sándor ifj.
-----	--------------	---	---

Kerkabarabás

39.	Bazsika Mihály	3	Bazsika Bazsika Kálmán	41.	Kónya Imre	5	Kónya Imréné Kónya Anikó
40.	Boros Vince	5	Boros Vincéné Boros Ernő				Kónya Oszkár Kónya Oszkárné
			Boros Ibolya Boros Ida	42.	Molnár Sándor	3	Molnár Sándorné Molnár István

Kerkafalva

43.	Berke János	3	Berke Jánosné Berke Gizella	44.	Gömbös József	1	
-----	-------------	---	--------------------------------	-----	---------------	---	--

Kerkaszentkirály

45.	Boa János	3	Boa Jánosné Boa János ifj.	46.	Paál Pál	4	Paál Pálné Paál Ferenc Bakon Irén

Kerkateskánd

47.	Borsos József	4	Borsos Józsefné Borsos Ferenc Borsos Ferencné
-----	---------------	---	---

Kiscsehi

48.	Dorogi Ferenc	3	Dorogi Ferencné Millei Miklósné özv.
-----	---------------	---	---

Kissziget

49.	Czigány Pál	3	Czigány Pálné Czigány Izabella
-----	-------------	---	-----------------------------------

Korpavár

50.	Bognár József	3	Bognár Józsefné Bognár János	51.	Takács József	4	Takács Józsefné Takács József ifj. Takács Józsefné ö.
				52.	Tóth István	2	Tóth Istvánné

Kútfej

53.	Doma István	4	Doma Istvánné Doma István ifj. Deák Györgyné özv.	54.	Fata Károly	2	Fata Károlyné
-----	-------------	---	---	-----	-------------	---	---------------

Lendvadedes

55.	Pálfi József	4	Pálfi Józsefné Pálfi Károly Pálfi Károlyné
-----	--------------	---	--

Lendvajakabfa

56.	Bernát József	2	Bernát Józsefné
-----	---------------	---	-----------------

Lenti

57.	Bánki Bertalan	5	Bánki Bertalanné	60.	Csánk Béla	4	Csánk Béláné
			Bánki Miklós				Csánk Mária
			Bánki Sándor				Gyarmati Andrásné ö.
			Krenner Jenőné özv.				Kulcsár Józsefné
58.	Békefi József	4	Békefi Józsefné	62.	Tóth Ferenc	3	Tóth Ferencné
			Békefi Ida				Tóth Mária
			Békefi József ifj.				Vizkelety Árpádné
59.	Borsos Lajos	5	Borsos Lajosné	63.	Vizkelety Árpád	2	Vizkelety Árpádné
			Borsos András				
			Borsos Mária				
			Borsos Miklós				

Lentikápolna

64.	Kovács Sándor	2	Kovács Sándorné	65.	Kovács Simon	2	Kovács Simonné
-----	---------------	---	-----------------	-----	--------------	---	----------------

Lentiszombathely

66.	Fata József	1	
-----	-------------	---	--

Letenye

67.	Porteleki Sándor	3	Porteleki Sándorné	68.	Vitai Pál	2	Vitai Pálné
			Porteleki Mária				

Lispezsentadorján

69.	Hajdu László	4	Hajdu Lászlóné	71.	Takács János	5	Takács Jánosné
			Hajdu László ifj.				Takács Ilona
			Hajdu Sándor				Takács János ifj.
70.	Szalai Kálmán	3	Szalai Kálmánné				Takács László
			Szalai Elemér				

Lovászi

72.	Cseresnyés Sándor	1		73.	Szabó Ádám	5	Szabó Ádámné
							Szabó Jolán
							Szabó József
							Szabó Józsefné

Máhomfa

74.	Bollér Gyula	4	Bollér Gyuláné
			Bollér József
			Bollér Józsefné

Maróc

75.	Tóth István	6	Tóth Istvánné	76.	Tóth Károly	5	Tóth Károlyné
			Tóth Árpád				Tóth István
			Tóth Gábor				Tóth Julianna
			Tóth Jenő				Tóth Károly ifj.
			Tóth Józsefné				

Márokföld

77.	Vas Géza	2	Vas Gézáné
-----	----------	---	------------

Molnári

78.	Hollender József	2	Hollender Józsefné
-----	------------------	---	--------------------

Muraszemenye

79.	Gyertyánági István	4	Gyertyánági Istvánné	81.	Salamon Bálint	4	Salamon Bálintné
			Gyertyánági Ferenc				Salamon Eszter
			Gyertyánági István ifj.				Salamon Tibor
80.	Gyertyánági József	3	Gyertyánági Józsefné				
			Gyertyánági József				

Nagykanizsa 1952. június 18.

82.	Ambrózi József	3?	Ambrózi Józsefné	106.	Lugos István	5	Lugos Istvánné
			Ambrózi Magdolna ?				Lugos Ildikó
			Orbán Józsefné ?				Lugos Attila
83.	Bálint Ferenc	2	Bálint Ferencné				Lugos Margit
84.	Baróti József	2	Baróti Józsefné	107.	Kovács Márton	2	Kovács Mártonné
85.	Bazsó Lajos	3	Bazsó Lajosné	108.	Kulics József	2	Kulics Józsefné
			Bazsó Margit	109.	Márkus József	2	Márkus Józsefné
86.	Böjtös István	2	Böjtös Istvánné				Miklósi Györgyné
87.	Bucsi Béla	2	Bucsi Béláné	110.	Miklósi György	4	Miklósi György ifj.
88.	Csolik József	2	Csolik Józsefné				Miklósi Mária
89.	Dedovác Andor	3	Dedovác Andorné	111.	Móczár István	2	Móczár Istvánné
			Dedovác Edit	112.	Molnár Ágoston	1	
90.	Derzs Béla	1		113.	Sáfrán Ferenc	2	Sáfrán Ferencné
91.	Dolmányos József	2	Dolmányos Józsefné				Sebestyén Mátyásné
92.	Domonkai Antal	2	Domonkai Antalné	114.	Sebestyén Mátyás	4	Sebestyén György
			Egyed Lászlóné				Sebestyén László
93.	Egyed László	6	Egyed Kornélia	115.	Sebők Andor	3	Sebők Andorné
			Egyed Márta				Sebők Erzsébet
			Egyed Éva	116.	Szalai István	2	Szalai Istvánné
			Kovács Istvánné özv	117.	Szántó Tibor	2	Szántó Tiborné
94.	Eppinger Béla	2	Eppinger Béláné	118.	Szegő József	2	Szegő Józsefné
			Fitos Gézáné				Tábori Béláné
95.	Fitos Géza	4	Fitos Judit	119.	Tábori Béla	4	Tábori Eszter
			Fitos Gabriella				Tábori Levente
96.	Godár Béla	2	Godár Béláné	120.	Takács Ferenc	2	Takács Ferencné
97.	Grábár Lajos	2	Grábár Lajosné	121.	Tamás József	3	Tamás Józsefné
98.	Hári István	3	Hári Anna				Tamás István
			Hári József	122.	Tóth József dr	2	Tóth Józsefné
99.	Halász István	1		123.	Unger Ulmann	1	
100.	Herboly Zoltán	3	Herboly Zoltánné	124.	Vágó Kálmán	2	Vágó Kálmánné
			Herboly Márta				Végh Ferencné
101.	Horváth László	3	Horváth László	125.	Végh Ferenc	3	Végh József
			Intresa János				Zalavári Lászlóné
102.	Jókuti Albert	2	Jókuti Albertné	126.	Zalavári László	5	Zalavári László ifj.
103.	Józsa Bálint	1					Zalavári Attila
104.	Kiss József	2	Kiss Józsefné				Zalavári Árpád
105.	Krátky István	2	Krátky Istvánné				

Nagyrecse

127.	Hegedüs József	3	Hegedüs Józsefné	128.	Metz Ferenc	5	Metz Ferencné
			Hegedüs Anna				Metz Ilona
129.	Németh János	3	Németh Jánosné				Metz László
			Németh Jánosé özv.				Medvenics Ferencné ö.

Nemesnép

130.	Berke Gyula	1		132.	Szabó János	3	Szabó Jánosné
131.	Csótár József	2	Csótár Józsefné				Szabó Gyula

Oltár

133.	Huber Sándor	3	Huber Sándorné	134.	Szomi Mihály	4	Szomi Mihályné
			Huber Lenke				Szomi Anna
							Szomi György

Ortaháza

135.	Bartalics Rózsa	1	
------	-----------------	---	--

Páka

136.	Ferenczi József	3	Ferenczi Józsefné	137.	Takács Sándor	4	Takács Sándorné
			Ferenczi Izabella				Takács Erzsébet
							Takács István

Palin

138.	Páncél János	4	Páncél Jánosné
			Páncél Ilona
			Páncél Judit

Pördefölde

139.	Adanics János	4	Adanics Jánosné	140.	Adanics József	4	Adanics Józsefné
			Adanics Eleonóra				Adanics Klára
			Adanics János ifj.				Adanics Matild

Ramocsa

141.	Gerencsér Kálmán	2	Gerencsér Kálmánné
------	------------------	---	--------------------

Resznek

142.	Bertók Gyula	3	Bertók Gyuláné	143.	Csuka Antal	1	
			Bertók Balázs				

Rédics

144.	Baitz Béla	1		145.	Jenőfi Istvánné	2	Jenőfi István ifj.
------	------------	---	--	------	-----------------	---	--------------------

Szécsisziget

146.	Avender Antal	2	Avender Antalné
------	---------------	---	-----------------

Szentgyörgyvölgy

147.	Császár Jenő	4	Császár Jenőné	149.	Nemes Kálmán	2	Nemes Kálmánné
			Császár Angyalka				Rákos Károlyné
			Császár Sándorné ö.	150.	Rákos Károly	4	Rákos Dezső
148.	Lőrinc Józsefné	1					Rákos Gyula

Szentistvánlak

151.	Gaál Péter	3	Gaál Péterné
			Gaál Irma

Szentmargitfalva

152.	Timár József	3	Timár Józsefné
			Timár Valéria

Szijártóháza

153.	Darabos József	4	Darabos Józsefné Darabos Mária Darabos Teréz	155.	Zsálek György	3	Zsálek Györgyné Zsálek János
154.	Illés Vendel	2	Illés Vendelné				

Tormafölde

156.	Borsos János	2	Borsos Jánosné
------	--------------	---	----------------

Tornyiszentmiklós

157.	Lelkes György	3	Lelkes Györgyné Lelkes Attila	158.	Szentgyörgyvölgyi Károly	2	Szentgyörgyvölgyi Károlyné
------	---------------	---	----------------------------------	------	--------------------------	---	----------------------------

Tótszentmárton

159.	Rodek Márton	4	Rodek Mártonné Rodek Béla Rodek Géza
------	--------------	---	--

Várfölde

160.	Táncos Péter	2	Táncos Péterné	163.	Villányi István	3	Villányi Istvánné Villányi Gyöngyi
161.	Tóth Gábor	2	Tóth Gáborné				
162.	Tóth István	3	Tóth Istvánné Tóth Vilmos				

Zalabaksa

164.	Kajcsa János	1		166.	Németh Ferenc	3	Németh Ferencné Németh Csaba
165.	Kovács János	2	Kovács Jánosné				

Zalaszentbalázs

167.	Göncz János	2	Göncz Jánosné
------	-------------	---	---------------

ELHURCOLÁSI HELYÜK NEM ISMERT

168.	Béres János	2	Béres Jánosné				Magyar Istvánné
169.	Boros István	2	Boros Istvánné				Magyar Katalin
170.	Böjti Jánosné	1		182.	Magyar István	6	Magyar László Magyar Mária Szollárné
171.	Bujtor Lajos	3	Bujtor Lajosné Bujtor László				
172.	Dudás István	2	Dudás Istvánné	183.	Magyar Sándor	3	Magyar Sándorné Magyar Zsuzsa
173.	Fehér Gyula	2	Fehér Gyuláné				
174.	Fehér Zoltán	5	Fehér Zoltánné Fehér Blanka Fehér Zoltán ifj. Fehér Péterné özv.	184.	Márkus István	3	Márkus Istvánné Márkus Mária
175.	Földházi Ferenc	2	Földházi Ferencné	185.	Mogyoródi Józsefné	2	Mogyoródi Anna
176.	Horváth Gyula	2	Horváth Gyuláné	186.	Molnár Imre	2	Molnár Imréné
177.	Kovács János ifj.	2	Kovács Jánosné	187.	Móric Joachim	2	Móric Joachimné
178.	Kovács József	2	Kovács Józsefné	188.	Nagy Lajos	2	Nagy Lajosné
179.	Kovács József id.	2	Kovács Józsefné	189.	Németh Péter	4	Németh Péterné Németh Péter ifj. Mészáros László
180.	Kovács Lajos	3	Kovács Lajosné Kovács Istvánné	190.	Patonai István	2	Patonai Istvánné
181.	Lukács Vince	2	Lukács Vincéné	191.	Patonai László	2	Patonai Lászlóné
				192.	Perjés József	2	Perjés Józsefné

193.	Petrics János	5	Petrics Jánosné Petrics Anna Petrics János Petrics Mária	199.	Szeibert András	5	Szeibert Andrásné Szeibert József Szeibert Józsefné Szeibert Teréz
194.	Rózsa Ferenc	3	Rózsa Ferencné Rózsa Mária	200.	Szeibert Ferenc	3	Szeibert Ferencné Szeibert András
195.	Ruff József	1		201.	Szőke István	3	Szőke Istvánné Szőke Mária
196.	Sárközi Lajosné özv.	4	Sárközi János Sárközi Lajos Sárközi Sándor	202.	Takács Ferenc	2	Takács Ferencné
197.	Schnepp József	3	Schnepp Józsefné Schnepp Mária	203.	Ujvári Ferenc	2	Ujvári Ferencné
198.	Sebők József	3	Sebők Józsefné Sebők István	204.	Völgyi Károly	2	Völgyi Károlyné

Az elepi kényszermunkatáborba elhurcoltak névsora

BÁCS-KISKUN MEGYE

Baja

1.	Poczner Mária
----	---------------

BÉKÉS MEGYE

Csanád

2.	Gulyás Jenő	3.	Gulyás Jenő ifj.	4.	Gulyás Piroska
----	-------------	----	------------------	----	----------------

CSONGRÁD MEGYE

Szeged

5.	Kónya Béla	6.	Kónya Béláné	7.	Kónya Klára
----	------------	----	--------------	----	-------------

GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYE

Ágfalva

8.	Bauer Károly	11.	Horváth Izabella	14.	Horváth Mária
9.	Horváth András	12.	Horváth Kálmán	15.	Landi Ferencné
10.	Horváth Andrásné	13.	Horváth Margit		

Albertkázmérpuszta

16.	Lépold János	17.	Lépold Jánosné
-----	--------------	-----	----------------

Balf

18.	Feldmann Irén	20.	Feldmann Jánosné	22.	Feldmann Krisztina
19.	Feldmann János	21.	Feldmann Katalin		

Fertőrákos

23.	Kirner János	26.	Szücs Apollónia	30.	Szücs Rudolfné id.
24.	Kirner János 4 gyermek	27.	Szücs Elvira	31.	Szücs Rudolfné ifj.
		28.	Szücs Rudolf id.		
25.	Kirner Jánosné	29.	Szücs Rudolf ifj.		

Hegyeshalom

32. Bornemstiegel Mártonné	38. Sággy Gyula ifj.	44. Sággy Terézia
33. Pete Ferenc	39. Sággy Gyuláné	45. Sággy Zsuzsanna
34. Pete Ferenc leánya	40. Sággy Ilona	46. Sóvári Gyula
35. Pete Ferencné	41. Sággy Irma	47. Sóvári Gyuláné
36. Sággy Erzsébet	42. Sággy Rezső	48. Sóvári Zsolt
37. Sággy Gyula	43. Sággy Rezsőné	

Hegykő

49. Kelemen Alajos	52. Kelemen Irén	55. Kelemen Pálné
50. Kelemen Anna	53. Kelemen Pál	
51. Kelemen Gizella	54. Kelemen Pál ifj.	

Hidegség

56. Unger Géza	58. Unger Janka	60. Unger Jánosné
57. Unger Ida	59. Unger János	61. Unger Klára

Kópháza

62. Paierits Margit

Mosonszentjános

63. Ámon Károly	67. Fördös Rita	71. Mátyás Ferenc ifj.
64. Ámon Mária	68. Mátyás Ernő	72. Mátyás Ferencné
65. Fördös Flórián	69. Mátyás Ferenc	73. Takács Anna
66. Fördös Flóriánné	70. Mátyás Ferenc anyósa	74. Ámon Károlyné

Mosonszentpéter

75. Deák Sándor

Mosonszolnok

76. Kovács József	80. Szüts János dr.	84. Szüts László
77. Kovács Józsefné	81. Szüts János ifj.	85. Szüts Miklós
78. Sebestyén Istvánné	82. Szüts Jánosné	86. Szüts Miklósné
79. Szüts Janka	83. Szüts Judit	

Pinnye

87. Pála József	89. Pála Lajosné
88. Pála Lajos	90. Várhegyi Jenő

Pusztasomorja

91. Fördös György	92. Fördös Györgyné	93. Fördös István
-------------------	---------------------	-------------------

Rajka

94. Hollósi Aladár	99. Hollósi Erzsébet	104. Modrovich Elekné ifj.
95. Hollósi Benő id.	100. Hollósi Zoltán	105. Modrovich Katalin
96. Hollósi Benő ifj.	101. Klinger Miksa	106. Palme Edit
97. Hollósi Benőné id.	102. Klinger Miksa élettársa	107. Palme Rezső
98. Hollósi Benőné ifj.	103. Modrovich Elek id.	108. Palme Rezsőné

Sopron

109. Bokor Ignác dr.	111. Saru Tibold	113. Soltész Károlyné
110. Saru Józsefné	112. Soltész Károly	114. Saru József

Sopronkövesd

115.	Horváth Károly	118.	Horváth Zoltán	121.	Mettlesits Jenő
116.	Horváth Károly ifj.	119.	Mettlesits Jenőné		
117.	Horváth Károlyné	120.	Mettlesits Mária		

Várbalog

122.	D. Szabó Dezső	124.	D. Szabó Mihályné	126.	D. Szabó Aranka
123.	D. Szabó Mihály	125.	D. Szabó Oszkár		

Zsira

127.	Kiss János	129.	Kiss Jenő
128.	Kiss Jánosné	130.	Kiss Mária

JÁSZ-NAGYKUN-SZOLNOK MEGYE

Kunmadaras

131.	D. Kovács Ferencné	137.	Kovács Ferencné	143.	Sántha Judit
132.	Fodor Kálmánné dr.	138.	Kovács Gergely ifj.	144.	Sántha Lajos dr.
133.	Hajdú László	139.	Kovács Gergelyné	145.	Sántha Lajos ifj.
134.	Hajdú Sándor	140.	Kovács Mária	146.	Sántha Lajosné
135.	Hajdú Sándor ifj.	141.	Kovács Mihály	147.	Sántha Mária
136.	Hajdú Sándorné	142.	Kovács Mihályné		

SOMOGY MEGYE

Alsók

148.	Berkes József ifj.	150.	Berkes Mihály	152.	Papp Erzsébet
149.	Berkes Józsefné	151.	Bosznai János		

Babócsa

153.	Stánczl György	154.	Stánczl György ifj.	155.	Stánczl Györgyné
------	----------------	------	---------------------	------	------------------

Barcs

156.	Balogh András	160.	Baumann Lajos	164.	Bódis Imréné
157.	Bankó Gáborné	161.	Bódis Éva	165.	Bódis László
158.	Baranyai Zoltán	162.	Bódis Imre		
159.	Baranyai Zoltánné	163.	Bódis Imre ifj.		

Bélavár

166.	Bencsik Ernő	168.	Ujfalvi János	170.	Ujfalvi Vendelné
167.	Novogranden Pálné özv.	169.	Ujfalvi Vendel		

Berzence

171.	Knézics József
------	----------------

Csokonyavisonta

172.	Iby Sándor id.	175.	Iby Zoltán	178.	Péteri Klára Éva
173.	Iby Sándor ifj.	176.	Kiss Ernő ifj.	179.	Sáfár Sándor
174.	Iby Sándorné	177.	Nagy Jenő		

Csurgó

180.	Berkes József	183.	Horváth Józsefné	186.	Ráskó László
181.	Duics Pál	184.	Ráskó József	187.	Varga Imre
182.	Gyuricsány Gyula	185.	Ráskó Józsefné		

Csurgónagymarton

188.	Kósz József	189.	Kósz Katalin
------	-------------	------	--------------

Darány

190. Gyarmati József id.	194. Matók Sándor ifj.	198. Varga Vendel
191. Matók István	195. Matók Sándorné	199. Varga Vendelné
192. Matók Istvánné	196. Szalai Istvánné	
193. Matók Sándor id.	197. Varga Valéria	

Görgeteg

200. Farkas Sándor id.	202. Farkas Sándor ifj.
201. Farkas Sándorné id.	203. Farkas Sándorné ifj.

Gyékényes

204. Balogh József	215. Lőrincz Andrásné	225. Pálfi Józsefné ifj.
205. Balogh József id.	216. Lőrincz Jánosné özv.	226. Ribunges József
206. Balogh László	217. Lőrincz József	227. Ribunges Józsefné
207. Horváth Éva	218. Lőrincz József édesanyja	228. Ritecz Ildikó
208. Horváth Gyula		229. Ritecz István
209. Horváth János ifj.	219. Molnár Margit	230. Ritecz István ifj.
210. Imre András	220. Novák Erna	231. Sántosi Emma
211. Imre Andrásné	221. Novák Ferenc	232. Sántosi József
212. Imre Irén	222. Novák Ferencné	233. Sántosi Józsefné
213. Lőrincz András	223. Novák Mária	
214. Lőrincz András ifj.	224. Pálfi Józsefné	

Henész

234. Benkő Ágnes	236. Benkő Gézané	238. Benkő Piroska
235. Benkő Géza	237. Benkő Imre	

Homokszentgyörgy

239. Hartmann Ferenc	240. Hartmann Ferencné
----------------------	------------------------

Iharosberény

241. Laczó Anna	242. Laczó József ifj.
-----------------	------------------------

Inke

243. Druzsián Istvánné	245. Varga Györgyné	247. Varga Rózsa
244. Varga György	246. Varga Mária	

Kálmáncsa

248. Mogyorós Magdolna	250. Pásztor István ifj.
249. Mogyorósi Vilma	251. Pásztor Zsuzsanna

Lakócsa

252. Cservölgyi Mihály	254. Klemm János
253. Fehérvári Lukács	255. Romonicz Simon

Nagyatád

256. Barakonyi Gusztáv	260. Merész Istvánné	264. Somssich Gézané gróf
257. Barakonyi Gusztávné	261. Sas István id.	265. Somssich Zsigmond
258. Horváth György	262. Sas István ifj.	266. Vörös János
259. Merész István	263. Sas Istvánné	267. Vörös Jánosné

Nagyberki

268. Herczeg László	269. Herczeg László leánya	270. Herczeg Lászlóné
---------------------	----------------------------	-----------------------

Őrtilos

271. Ács Anna	278. Hegedűs Józsefné	285. Steier Ferencné
272. Ács Géza	279. Kalarics Sándorné	286. Steier Teréz
273. Ács Rudolf	280. Latin Mária	287. Szekeres Anna
274. Ács Tibor	281. Meszlarics Lajos	288. Szekeres Károly
275. Haraszti Ilona	282. Meszlarics Lajosné	289. Szekeres Károlyné
276. Haraszti Anna	283. Steier Éva	
277. Hegedűs József	284. Steier Ferenc	

Porrogszentkirály

290. Barna Erzsébet	291. Barna Józsefné
---------------------	---------------------

Somogybükkösd

292. Benczés József	295. Herczeg Erzsébet	298. Herczeg Istvánné
293. Benczés Józsefné	296. Herczeg István	299. Herczeg József
294. Benczés Zsuzsanna	297. Herczeg István id.	300. Takács József

Somogyszob

301. Bartók Sándor	303. Góg Péter
302. Csomos János	304. Kelcz Mihály

Somogyudvarhely

305. Jakabovics Aranka	306. Simon József
------------------------	-------------------

Szenta

307. Horváth József

Szentmihályhegy

308. Bolla Edit	312. Haraszti Józsefné	316. Oszter Lajosné
309. Bolla Zsigmond	313. Jakab József	317. Szabó György
310. Bolla Zsigmondné	314. Jakab Józsefné	318. Szabó Györgyné
311. Haraszti József	315. Oszter Lajos	319. Szabolits Pál

Szulok

320. Somogyvári József

Tótújfalu

321. Árki Piroska	326. Amigya Lukács	331. Amigya Mihályné
322. Amigya János	327. Amigya Lukács id.	332. Amigya Tibor
323. Amigya Anna	328. Amigya Lukácsné id.	333. Amigya Vince
324. Amigya György	329. Amigya Lukácsné ifj.	
325. Amigya István	330. Amigya Mihály	

Vízvár

334. Keszi János

Zákány

335. Farkas Piroska	340. Nemes Józsefné	345. Spolár Teréz
336. Kajtár Edit	341. Nemes Mária	346. Novák Emma
337. Nemes Aranka	342. Spolár János id.	347. Novák Ferenc
338. Nemes Jenő	343. Spolár János ifj.	
339. Nemes József	344. Spolár Jánosné	

VAS MEGYE
Alsóőrnök

348.	Törk György	350.	Törk Györgyné
349.	Törk György leánya	351.	Törk József

Alsószőlnök

352.	Bartakovics Mária	356.	Pintér Ferenc legifj.	360.	Pintér János
353.	Pintér Éva	357.	Pintér Ferencné	361.	Pintér Marianna
354.	Pintér Ferenc id.	358.	Pintér Ferencné ifj.		
355.	Pintér Ferenc ifj.	359.	Pintér Hedvig		

Bozsok

362.	Vég Zsófia
------	------------

Bucsu

363.	Gömbös János	364.	Gömbös Jánosné
------	--------------	------	----------------

Csákánydoroszló

365.	Horváth Edit	366.	Horváth Jánosné	367.	Horváth Tibor
------	--------------	------	-----------------	------	---------------

Dozmat

368.	Bódi György	369.	Bódi János
------	-------------	------	------------

Felsőcsatár

370.	Bosics Ferenc	375.	Filipánics Péter	380.	Skrapits Lajosné
371.	Bosics Margit	376.	Filipánics Teréz	381.	Skrapits Mária
372.	Bosics Ödön	377.	Skrapits Győző	382.	Skrapits Rezső idősb.
373.	Filipánics Ignác	378.	Skrapits Katalin		
374.	Filipánics László	379.	Skrapits Lajos		

Horvátlövő

383.	Éder Gyula	386.	Éder Károlyné	389.	Wölfinger Jenő
384.	Éder István	387.	Éder László	390.	Wölfinger Jenőné
385.	Éder Károly	388.	Wölfinger Éva	391.	Wölfinger Lídia

Kőszeg

392.	Asbóth Ede id.	398.	Koncz Jenőné	404.	Simai Alfrédné
393.	Asbóth Ede ifj.	399.	Kund Jenő ifj.	405.	Simai Tamás
394.	Asbóth Edéné id.	400.	Kund Jenőné	406.	Zách Pál
395.	Kajdi Gusztáv	401.	Moór Béla	407.	Zách Pálné
396.	Koncz Béla	402.	Moór Jenő	408.	Kund Jenő id.
397.	Koncz Jenő	403.	Simai Alfréd		

Narda

409.	Bosits Aranka	418.	Bosits Margit	427.	Geicsnek Istvánné
410.	Bosits Dénes	419.	Bosits Stefánia	428.	Geicsnek József
411.	Bosits Ernő	420.	Csercsics János	429.	Geicsnek Józsefné
412.	Bosits Ernőné	421.	Csercsics Károly	430.	Geicsnek László
413.	Bosits Ibolya	422.	Csercsics Károlyné	431.	Geicsnek Vince
414.	Bosits Imre	423.	Csercsics Krisztina	432.	Gelencsér József
415.	Bosits Imréné	424.	Csercsics Vince	433.	Gelencsér Józsefné id
416.	Bosits József	425.	Csercsics Vincéné	434.	Polyák Ilona
417.	Bosits Józsefné	426.	Geicsnek István		

Olmód

435.	Mersich Cecilia	436.	Mersich Jenőné
------	-----------------	------	----------------

Perenye

437.	özv. Poor Józsefné	440.	Poor János	443.	Pöröntő István ifj.
438.	Poor Imre	441.	Poor Mária	444.	Pöröntő Istvánné id.
439.	Poor Imréné	442.	Pöröntő István id.	445.	Pöröntő Istvánné ifj.

Peresznye

446.	Horváth Antal ifj.	447.	Horváth Antalné
------	--------------------	------	-----------------

Pinkamindszent

448.	Noé János	449.	Noé Jánosné
------	-----------	------	-------------

Pornóapáti

450.	Nagy Ágoston	451.	Nagy Ágostonné	452.	Nagy Ilona
------	--------------	------	----------------	------	------------

Rábafüzes

453.	Lang Ede	456.	Lang Károly id.	459.	Lang Károlyné id.
454.	Lang József	457.	Lang Károly ifj.	460.	Lang Károlyné ifj.
455.	Lang Józsené	458.	Lang Károly legifj.		

Sárvár

461.	Nádasi Béla	462.	Nádasi Béla édesanyja
------	-------------	------	-----------------------

Szentgotthárd

463.	Erdősi István	466.	Görgényi Géza	469.	Illés Károly id
464.	Erdősi Istvánné	467.	Görgényi Géza leánya	470.	Illés Károly ifj.
465.	Erdősi Zsuzsana	468.	Görgényi Gézáné	471.	Illés Károlyné

Szentpéterfa

472.	Borhy Ádámné	477.	Kurcz Imre	482.	Skrapits Rezső ifj.
473.	Kurcz Alajos	478.	Kurcz Katalin	483.	Skrapits Rezsőné id.
474.	Kurcz Alajosné	479.	Kurcz Lajos	484.	Skrapits Viktor
475.	Kurcz Ferencné	480.	Kurcz Paula		
476.	Kurcz Ferenc	481.	Skrapits Rezső id.		

Vaskeresztes

485.	Hábetler Istvánné	488.	Matzer Józsefné	491.	Shammel Ferencné
486.	Matzer Béla	489.	Matzer Karola		
487.	Matzer József	490.	Shammel Ferenc		

Vasszentmihály

492.	Bogya Simon	493.	Bogya Simonné
------	-------------	------	---------------

ZALA MEGYE Kerkateskánd

494.	Borsos János	496.	Borsos Jánosné
495.	Borsos János fia és menye	497.	Borsos Jenő
		498.	Borsos Jenőné

Lovászi

499.	Kiss Kálmán	501.	Kondákor Ferenc	503.	Tuboly József
500.	Kondákor Hermina	502.	Kondákor László		

Nagykanizsa

504.	Kutnyák János	506.	Kutnyák Stefánia
505.	Kutnyák Jánosné özv.	507.	Potzner Ádám

Resznek

508.	Gasparics Simon	510.	Völgyi István	512.	Völgyi Irén
509.	Gasparics Simonné	511.	Völgyi Istvánné	513.	Völgyi Mária

Tornyiszentmiklós

514.	Szép Endre
------	------------

ELHURCOLÁSI HELYÜK NEM ISMERT

515.	Albert József dr.		555.	Krecsár József	
516.	Albert Józsefné dr.		556.	Laczkó Anna	
517.	Andróczy Ferenc	Somogy	557.	Laczkó József	
518.	Bakacs Lajosné		558.	Lipp János	
519.	Balogh Istvánné		559.	Lipp Jánosné	
520.	Barakonyi Károlyné		560.	Mekrasz Atanasz	görög menekült
521.	Berda Gergely		561.	Moysin Endre	Somogy
522.	Berkes László Sándor	Somogy	562.	Nagy Lajos	
523.	Boros István ifj.		563.	Nagy Miklós	jugoszláv államp.
524.	Bosics Ödönne		564.	Nagy Tibor	
525.	Bundics Mátyás		565.	Németh Erzsébet	Somogy
526.	Deák Eleonóra		566.	Németh Sándor id.	Somogy
527.	Dervenkár Antal		567.	Németh Sándor ifj.	Somogy
528.	Dombai János		568.	Németh Sándorné	Somogy
529.	Drimók László	Somogy	569.	Olga Kirpicsova	orosz menekült
530.	Fábos Irma		570.	Pálfi József	Vas
531.	Farkas Istvánné		571.	Pálfi Józsefné	Vas
532.	Fényes Jenőné		572.	Pálfi Lajos	Vas
533.	Gazdag János id.	Somogy	573.	Pfeifer Andrásné	
534.	Gazdag János ifj.	Somogy	574.	Potzel Mária	
535.	Gazdag Jánosné	Somogy	575.	Rácz Ferenc id.	
536.	Gere János	jugoszláv államp.	576.	Rakovitisz János	görög menekült
537.	Gombos Mária		577.	Rakovitisz Jánosné	görög menekült
538.	Gruscsin Nikola	orosz menekült	578.	Révész János	
539.	Gulyás Géza		579.	Révész Jánosné	
540.	Hegedűs Ferenc		580.	Rohonczy György	Somogy
541.	Hegedűs Ferencné		581.	Rohonczy György ifj.	Inka-pusztá?
542.	Honvári József		582.	Rohonczy Györgyné	Somogy
543.	Horváth Lajos		583.	Sásdy Tibor dr.	Bács-Kiskun
544.	Iker Ferenc	Győr-Sopron	584.	Steindl Jusztina	
545.	Kametler Lászlóné		585.	Szabó Gyöngyi	
546.	Kapui Jenő	Sopron környéke	586.	Szabó Rozália	
547.	Kapui Jenő édesanyja	Sopron környéke	587.	Szekeres Mária	
548.	Kapui Jenőné	Sopron környéke	588.	Tóth András	Zala
549.	Kapui Teréz	Sopron környéke	589.	Tóth Andrásné	Zala
550.	Karni Antal	Somogy	590.	Tóth Józsefné	
551.	Karni Antalné	Somogy	591.	Tóth Kálmán dr.	
552.	Kemény László orosz pópa	Kárpátalja	592.	Vittoglu György	görög menekült
553.	Keresztes Sándor	jugoszláv államp.	593.	Zomborcsevis Antal	Bács-Kiskun
554.	Kéri Józsefné		594.	Zomborcsevis Antalné	Bács-Kiskun

Az ebesei kényszermunkatáborba elhurcolt családok névsora

Ssz.	Elhurcoltak névsora (családfő)	Család lét-száma	Ssz.	Elhurcoltak névsora (családfő)	Család lét-száma
------	--------------------------------	------------------	------	--------------------------------	------------------

BÉKÉS MEGYE

Csorvás

1.	Engi Antal	3	2.	Engi Antal	3
----	------------	---	----	------------	---

BARANYA MEGYE

Drávasztára

3.	Bíbor Gézáné	3
----	--------------	---

Komló

4.	Máté János	3	5.	Nagy János	3
----	------------	---	----	------------	---

Nagyárpád

6.	Bíbor Géza	
----	------------	--

BÁCS-KISKUN MEGYE

Bácsalmás

7.	Szente Máté	3
----	-------------	---

Bácsszentgyörgy

8.	Aranyos István	4
----	----------------	---

Baja

9.	Ács Józsefné	2	10.	Pein Marisa	()
----	--------------	---	-----	-------------	-----

Csikéria

11.	Baity István	3	12.	Petrekánics Máté	3
-----	--------------	---	-----	------------------	---

Gara

13.	Sándor Rókus	3	14.	Vujity Elek	4
-----	--------------	---	-----	-------------	---

Hercegszántó

15.	Vőő Ferenc	3
-----	------------	---

Kelebia

16.	Fábrik Kázmér dr.	3
-----	-------------------	---

Madaras

17.	Szöllősi István	3
-----	-----------------	---

Mátételke

18.	Piukovics Lázár	3
-----	-----------------	---

Tataháza

19.	Véró József	3
-----	-------------	---

Tompá

20.	Osztrogonác István	3	21.	Simity Antal	4
-----	--------------------	---	-----	--------------	---

Vaskút

22.	Zórity Miklós	3
-----	---------------	---

CSONGRÁD MEGYE

Alsóközpont

23.	Fehér Ferenc	5
-----	--------------	---

Ásotthalom

24.	Torkos János	3
-----	--------------	---

Deszk

25.	Babillai István	2	26.	Tucakov Bozsó	4
-----	-----------------	---	-----	---------------	---

Szatymaz

27.	Pálfi György dr.	1
-----	------------------	---

Szeged

28.	Ábrahám László	3	65.	Govorkovics Józsefné	()
29.	Armandola Ernő	2	66.	Halmi Barna	2
30.	Barna Gergely	()	67.	Hettesi Miklós dr., vitéz	3
31.	Barta János	()	68.	Hirni József	()
32.	Bérczi Kálmán	4	69.	Horváth Sándor	()
33.	Bielek Pál	2	70.	Hutiray Lajos	2
34.	Bíró József	3	71.	Janki József	1
35.	Bognár Márton	()	72.	Jenő István	()
36.	Bojniczki Béla	()	73.	Jeszenszki Zoltán	4
37.	Bruckner Elemér	2	74.	Józsa János	3
38.	Csarnai Gábor	2	75.	Juhász Antal	()
39.	Csikó Ferenc	()	76.	Kaknics Nándor	()
40.	Csóti Péter	4	77.	Kalányos Zoltán	1
41.	Dal-olio Luigi olasz tanár	2	78.	Kardos Miklós	()
42.	Deák Viktor	2	79.	Káta Lajos dr	2
43.	Decker József	2	80.	Kemény László	3
44.	Demény István	3	81.	Kiss Géza	1
45.	Detre István	3	82.	Kocsis Antalné	()
46.	Dezsényi Pál	()	83.	Koncz Béla	4
47.	Décsi Ferenc	3	84.	Kovács Dezső	()
48.	Dieners Károly	2	85.	Kovács Géza	5
49.	Dittinger Miklós	()	86.	Kovács Géza id.	2
50.	Dobó István cipész	4	87.	Körmendi Ferenc	4
51.	Dobroka János	()	88.	Kőrösi Mihály	()
52.	Domán István	3	89.	Kőrösi Mihály id.	()
53.	Fábrák Kázmérné dr	2	90.	Kőrösi Szilveszter	()
54.	Falkai Antal	2	91.	Kun József	()
55.	Farkas Géza	1	92.	Lakai Antal	2
56.	Farkas Gézáné özv.	1	93.	Lakatos Béla	4
57.	Farkas Zoltán	3	94.	László Antal	5
58.	Fehér István	3	95.	Magyar Károly	5
59.	Fekete József	()	96.	Majláth István	2
60.	Fodor Ignác	3	97.	Marián György dr.	3
61.	Fodor Pál (meghalt)	2	98.	Marlics István	
62.	Futó István	4	99.	Merlei Tibor	2
63.	Gábor Miksa	4	100.	Micskó Ferenc	4
64.	Gárdonyi István dr.	()	101.	Mihók András	3

102.	Miksa Jenő	()	131.	Sebesvári Mihály	4
103.	Moldoványi László	2	132.	Solti János	()
104.	Molnár Adorján	2	133.	Solti József	()
105.	Molnár András	4	134.	Sovorkovics Józsefné	
106.	Molnár Tibor	()	135.	Spaar	2
107.	Nagy Gáspár ifj.	()	136.	Szabó Géza	3
108.	Návai Dénes dr.	5	137.	Szathmári Sándor	3
109.	Német Lajos	()	138.	Szécsényi Sándor dr	7
110.	Nicsovics György	2	139.	Szécsi János	2
111.	Nikolényi Árpád	2	140.	Szekeres István	()
112.	Nyárádi Zoltán	3	141.	Széll Anrásné dr.	2
113.	Nyíri László dr.	4	142.	Szepesváraljai Alfonz	2
114.	Olajos Péter	2	143.	Telléry Géza	2
115.	Pálfi Györgyné dr.	3	144.	Topity	2
116.	Parragi Antal	5	145.	Tóth Géza	()
117.	Petkov Mihály	()	146.	Tölgyesi Géza	
118.	Petri Ferenc	3	147.	Tölgyesi Géza	3
119.	Pleplár Lajos	1	148.	Török Sándor	5
120.	Plesz Frigyes	()	149.	Tukarcsi Lukács	
121.	Pollák Ernő	3	150.	Varga György	()
122.	Puskás Ferenc	1	151.	Végvári István	5
123.	Putnik Sarolta	5	152.	Vén Pál	2
124.	Radnai Emil	()	153.	Virág Géza	3
125.	Radnóti László dr.	3	154.	Vörös Pál	()
126.	Renkő Péter	4	155.	Vukov Mária	()
127.	Répás Mihály	()	156.	Werner Benő	2
128.	Rózsahegy János	4	157.	Weszelowszki Ottó	2
129.	Sándor Antal	()	158.	Zádor Alajos	3
130.	Schümichen (Sömischer) Hermann	2	159.	Zsótér Imre	()

Szőreg

160.	Csóti András	3
------	--------------	---

Újszentiván

161.	Husza Lajos	3	165.	Veszelinov Emil	3
162.	Lázár	2	166.	Veszelinov György	3
163.	Pinnel Ferenc	3	167.	Veszelinov Mladen	4
164.	Putnik Sarolta	5			

GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYE

Sopron

168.	Feleki József	4
------	---------------	---

SOMOGY MEGYE

Babócsa

169.	Begovác	()
------	---------	-----

Bolhás

170.	Faragó Teréz	6
------	--------------	---

Lakócsa

171.	Lovkovics József	5	172.	Romolicz Simon	3
------	------------------	---	------	----------------	---

TOLNA MEGYE
Bátaszék

173.	Krommer	
------	---------	--

ZALA MEGYE
Csömödér

174.	Bernáth András	5
------	----------------	---

Gáborjánháza

175.	Darabos János	4	177.	Pozsgai József	3
176.	Hancs Pál	3			

Karácsonyfa

178.	Gerencsér Magda	3
------	-----------------	---

Kálócfa

179.	Pintér Károly	4
------	---------------	---

Kistolmács

180.	Kőfalvi Sándor	3
------	----------------	---

Kerkafalva

181.	Szekér Ferenc	3
------	---------------	---

Lenti

182.	Berkes család	4	185.	Szabó család	3
183.	Filó család	2	186.	Vida Károly	5
184.	Kocsis	2			

Lentikápolna

187.	Zakó Sarolta	2
------	--------------	---

Mikekarácsonyfa

188.	Zsohár Julianna	6
------	-----------------	---

Murarátka

189.	Soós Lajos	4
------	------------	---

Páka

190.	Katona József	4
------	---------------	---

Pórszombat

191.	Gönc Sándor	3
------	-------------	---

Pusztamagyaród

192.	Karakai Károly	2
------	----------------	---

Ramocsa

193.	Fliszár Ferenc	3
------	----------------	---

Rédics

194.	Márfi Mihály	3
------	--------------	---

Szentgyörgyvölgy

195.	Császár Vilma	3	196.	Géczy Géza	3
------	---------------	---	------	------------	---

Szentliszló

197.	Gyurkó Károly	5	198.	Gyurkó László	3
------	---------------	---	------	---------------	---

Tornyiszentmiklós

199.	Lovkó László	5	200.	Ternácz Julianna	()
------	--------------	---	------	------------------	-----

Zalabaksa

201.	Baka Gyula	5
------	------------	---

Zebecke

202.	Zsohár Anna	5
------	-------------	---

Vaspör

203.	Simon Albert	2
------	--------------	---

BUDAPEST?

204.	Kammerlocher Ottó	4	205.	Kammerlocher Egon	4
------	-------------------	---	------	-------------------	---

A JELENLEGI ORSZÁGHATÁRON KÍVÜLRŐL

206.	Horváth József Alsólendva	3	Lendava (Szlovénia)
207.	Bicsák József Csáktornya	3	Čakovec (Horvátország)
208.	Magyar József, Irgóc	4	Irhóc (Vilhivci) Kárpátalja (Ukrajna)

ELHURCOLÁSI HELYÜK NEM ISMERT

209.	Balázs Piri Julianna			Klenánc József (a: Khájner	
210.	Báranyi Gyula	3	228.	Teréz, szül: Gere, 1879)	
211.	Barcz Sándorné özv. szül: Sopron, 1874, ebesei zárt területéről kiadva			meghalt 1952. dec.31.	
212.	Batinkov Sándor	()	229.	Koncz Albert, szül: Hódmező-	
213.	Bessenyei	2		vásárhely, 1872, an: Török	
214.	Bohár Lajos ifj. Bohár Lajos (szül: Debrecen 1952) kiadva 1953. II. 4.-i jelentés szerint	3		Julianna ebesei zárt területéről kiadva	
215.	Bubrek József szakács a táborban	2	230.	Koncz Albertné, szül: Széll Julianna, Hódmezővásárhely, 1874 ebesei zárt területéről kiadva	
216.	Cérna József	3	231.	Láng János	
217.	Cservölgyi			Lukács Gizella (Tormafölde,	
218.	Csipok Jancsi		232.	1934, an: Hajdú Gizella) ebesei zárt területéről kiadva	
219.	Fodor Zoltán	3			
220.	Földi József	2	233.	Mihály András	
221.	Hajdú József szül: Dobri, 1909., an: Borbély Rozália Veron, ebesei zárt területéről kiadva		234.	Mio István	
			235.	Molnár János	3
			236.	Naszádiné Miksa Ilona énektanár	
222.	Hajdú Józsefné szül: Süle Anna, Kislakos, 1919, an: Tóth Veron, ebesei zárt területéről kiadva		237.	Német Imre	
			238.	Papp Antal	4
			239.	Popov Aleáné	
223.	Hajdú Mihályné sz. Borbély Rozália, Dobri, 1880, meghalt 1953. III.18.		240.	Sajgó (Salgó ?)	
			241.	Schön Antal tanító	
224.	Horváth László, Horváth László 10, Margit 5 éves gyerekek Vas megyei Szeleste községbe nagybátyjukhoz, Horváth István 13 holdas középparaszt tszcs taghoz () Lenti 1951 – 1953. márc. 6-i jelentés	4	242.	Stefanovics Béla	3
			243.	Striskovics Ádám Jugoszlávia	4
			244.	Szegedi Antal	2
			245.	Székely Gyula	
			246.	Szekulics Péro	2
225.	Kisborbás			Szilovics Vendelné Potony 1883,	
226.	Kiss János		247.	Somogyi Cecília, meghalt 1953. március 4	
227.	Kiss Kálmán	2			
248.	Tegulica-Tárnok		250.	Török ?	2

249.	Tóth Ferenc, Tóth Mária (Zalalövő, 1940) ebesi zárt területről kiadva 1953. II. 4.	5	251.	Turboly (?)	

A tedeji kényszermunkatáborba deportált családok névsora

BARANYA MEGYE Aranyospusztá

1.	Fujsz Ernő		4.	Fujsz Sándor	
2.	Fujsz Ernőné		5.	Fujsz Sándorné	
3.	Fujsz Ernő, Tedejen született 1952.				

Györgypusztá

6.	Gádorfalvi Márton közjegyző		7.	Gádorfalvi Mártonné	
----	-----------------------------	--	----	---------------------	--

Hird

8.	Pethő Gyula	
----	-------------	--

Komló

9.	Ady Iván orosz katonatiszt		10.	Ady Ivánné	
----	----------------------------	--	-----	------------	--

Siklósnagyfalu

11.	Bárdos Sándor		13.	Vörös Józsefné htb.	
12.	Vörös József		14.	Vörös Sarolta htb.	

Szigetvár

15.	Gősi János		18.	Végvári József	
16.	ifj. Gősi János		19.	Weisshardt Pálné	
17.	Gősi Jánosné ügyintéző				

BÁCS-KISKUN MEGYE

Baja

20.	Potz anyuka		22.	Potz Mátyás fiú	
21.	Potz apuka		23.	Potz Teréz leány	

Bácsalmás

24.	Bakai Ilona kiskorú		33.	Blum Mihályné	
25.	Bakai Mária kiskorú		34.	Csermák Anna	
26.	Bakai Mátyásné földműves		35.	Kriksz Antal	
27.	Bakai Péter kiskorú		36.	Kriksz Antalné	
28.	Bácskai Mária		37.	Kriksz Cuni	
29.	Bácskai Babuci		38.	Kriksz Rozália	
30.	Blum János (német)		39.	Urbanovszky Albert	
31.	Blum Jánosné (német)		40.	Urbanovszky Albertné htb.	
32.	Blum Mihály				

Bácsbokod

41.	Deák József		42.	Deák Józsefné htb.	
-----	-------------	--	-----	--------------------	--

Bácsborsód

43.	Lizinger János földműves		44.	Lizinger Jánosné htb.	
-----	--------------------------	--	-----	-----------------------	--

Bácsszentgyörgy

45.	Gálosfai János jegyző		49.	Kubatov Ferencné htb.	
46.	Gálosfai Jánosné htb.		50.	Kubatov Mátyás	
47.	Kubatov Amál		51.	Kubatov Mátyásné htb.	
48.	Kubatov Ferenc földműves				

Csikéria

52.	Bácskai Anna		56.	Baics Antalné htb
53.	Bácskai Mihály földműves		57.	Deák László
54.	Bácskai Mihályné htb.		58.	Deák Lászlóné
55.	Baics Antal földműves			

Dávod

59.	Hamang Erna		62.	Teszarik Ferenc hangs. asztalos
60.	Hamang István asztalos		63.	Teszarik Ferencné htb.
61.	Hamang Péterné htb.		64.	Teszarik Mária ott született, 1952

Érsekhalma

65.	Szalontai Antal földműves		67.	Szalontai Julianna tanuló
66.	Szalontai Antalné htb.		68.	Szalontai Katalin tanuló

Gara

69.	Osztrogonác Mária kiskorú		73.	Osztrogonác Péterné
70.	Osztrogonác Márta		74.	Páncsics Jakab
71.	Osztrogonác Menyhért		75.	Páncsics Jakabné
72.	Osztrogonác Péter			

Hajós

76.	Manga Ilona tanuló, roma		79.	Manga János(?)né roma
77.	Manga János ifj. roma		80.	Vágner Pálné dr. htb.
78.	Manga János (?) roma			

Hercegszántó

81.	Apatini Ferenc m. kir. ales.		93.	Limburger Éva
82.	Apatini Ferencné tanítónő (szerb)		94.	Limburger Mária
83.	Apatini Anna tanuló		95.	Mándity József földműves
84.	Apatini Ferenc ifj. tanuló		96.	Pauk Márton, földműves
85.	Apatini Katalin tanuló		97.	Pauk Mártonné htb.
86.	Apatini Kornél tanuló		98.	Szabovljev József (szerb)
87.	Blazsetin Antalné		99.	Udvari József cs. ftörm.
88.	Blazsetin Bertalan (horvát)		100.	Udvari Józsefné htb.
89.	Blazsetin Bertalanné (horvát)		101.	Velin Marin (horvát)
90.	Blazsetin Gergőné		102.	Velin Marinné (horvát)
91.	Limburger Antal földműves		103.	Velin Marin ifj. (horvát)
92.	Limburger Antalné htb.			

Jánoshalma

104.	Sarok István		105.	Sarok Istvánné
------	--------------	--	------	----------------

Katymár

106.	Garity Lukács		112.	Haller Józsefné htb.
107.	Garity lukácsné		113.	Haller Veronika
108.	Gyurcsik Károly		114.	Vuity László
109.	Haller János fiatalkorú		115.	Vuity Márk cipész
110.	Haller József földműves		116.	Vuity Márkné htb.
111.	Haller Józsefné öz. +1953 Tedej, Tedejen halt meg		117.	Vuity Mátyás fiatalkorú

Kelebia

118. Dóra András gazdálkodó		126. Kovács Gézané	
119. Dóra Andrásné htb.		127. Kovács János	
120. Dudás Mária htb.		128. Kovács Jánosné	
121. Kalapáti Sándor fuvaros		129. Kovács Jenő tanuló	
122. Kalapáti Sándorné htb.		130. Kovács Kálmán tanuló	
123. Kalapáti Ilona		131. Kovács nagymama	
124. Kalapáti Katalin fiatalokú		132. Szili Ilona	
125. Kovács Géza			

Kunbaja

133. Fatyve József		134. Fatyve Józsefné htb.	
--------------------	--	---------------------------	--

Kunbaracs

135. Csikó Lászlóné htb.	
--------------------------	--

Madaras

136. Barta Mihály földműves		144. Lakatos Ilona fiatalokú	
137. Barta Mihályné		145. Lakatos János ifj. kiskorú	
138. Barta Erzsébet kiskorú		146. Lakatos József földműves	
139. Barta Etel kiskorú		147. Lakatos Józsefné htb.	
140. Crinkovics Antal		148. Lakatos Zsuzsanna kiskorú	
141. Crinkovics Antalné		149. Müller József	
142. Lakatos János földműves		150. Müller Józsefné	
143. Lakatos Jánosné htb.			

Mátételke

151. Piukovits Gáborné földműves		153. Piukovits József fiatalokú	
152. Piukovics Gábor fiatalokú			

Tompa

154. Baics Ernő földműves		161. Raics Ernő ifj. kiskorú	
155. Baics Ernőné htb.		162. Stefanovits Dániel borbély	
156. Bencze János műszerész		163. Stefanovits Dánielné htb.	
157. Fátyol József kereskedő		164. Stefanovits András fiatalokú	
158. Fátyol Józsefné		165. Stefanovits Elemér fiatalokú	
159. Raics Ernő földműves		166. Stefanovits Ilona	
160. Raics Ernőné htb.			

Vaskút

167. Fűrjes István		172. Huber István asztalos	
168. Fűrjes János		173. Huber Istvánné htb.	
169. Fűrjes Jánosné		174. Nagy Imre dr. jogász	
170. Fűrjes Mária		175. Nagy Imréné dr.-né htb.	
171. Huber György		176. Nagy Imre ifj. tanuló	

BUDAPEST

177. Fenyő Ida		179. Unkelhauser Károlyné	
178. Hollai Kamilla színésznő		180. Vidor Gyula dr. újságíró	

CSONGRÁD MEGYE**Szeged**

181. Győri János		183. László István	
182. Győri Jánosné		184. László Istvánné	

GYŐR-MOSON-SOPRON MEGYE**Bágyoszovát**

185.	Kiss Kálmán földműves	187.	Kiss Anna tanuló
186.	Kiss Kálmánné htb.	188.	Kiss Gizella htb.

Bőszárkány

189.	Gős Gyula szíjgyártó	196.	Varga József földműves
190.	Gős Gyuláné htb.	197.	Varga Józsefné htb.
191.	Gős Ágnes tanuló	198.	Varga Katalin fiatalkorú
192.	Gős Ella	199.	Varga néni
193.	Gős Gabriella tanuló	200.	Varga Piroska fiatalkorú
194.	Gős Gyula ifj. segédmunkás	201.	Varga Sándor földműves
195.	Gős Katalin tanuló		

Mihályi

202.	Illés Sándor sertéskezeskedő	208.	Kovács Jolán tanuló
203.	Illés Sándorné htb.	209.	Potyondi Lajos gazdálkodó
204.	Illés Eszter Mária htb.	210.	Potyondi Lajosné htb.
205.	Illés Mihály tanuló	211.	Potyondi Lajos ifj.
206.	Kovács Jenő gazdálkodó	212.	Potyondi Zsuzsanna
207.	Kovács Jenőné htb.		

Rábcakapi

213.	Németh Ida	217.	Németh István
214.	Németh István	218.	Németh Istvánné
215.	Németh István id.	219.	Németh István ifj.
216.	Németh László		

HAJDÚ-BIHAR MEGYE**Polgár**

220.	Szabó József	222.	Szabó Mátyásné özv.
221.	Szabó Józsefné		

KOMÁROM-ESZTERGOM MEGYE**Esztergom**

223.	Hautzinger Károly kereskedősegéd
------	----------------------------------

Tata

224.	Marosi Gyula t. elnök, villanyszerelő	226.	Marosi Klára tanuló
225.	Marosi Gyuláné htb.	227.	Marosi Zoltán kiskorú

Tatabánya

228.	Smudla Mihály dr.	231.	Smudla Jozefa kiskorú +
229.	Smudla Mihályné dr.	232.	Smudla gyerek
230.	Smudla Antal kiskorú		

PEST MEGYE**Érdliget**

233.	Rátfay Ödön raktárvezető	234.	Rátfay Ödönné htb.
------	--------------------------	------	--------------------

SOMOGY MEGYE**Babócsa**

235.	Hajdú Iréne		239.	Káleczen Vendel
236.	Hajdú József		240.	Káleczen Vendel ifj.
237.	Hajdú Teréz		241.	Káleczen Vendelné
238.	Káleczen József			

Bakháza

242.	Piák Vendel		244.	Piák Imre
243.	Piák Vendelné		245.	Piák Sarolta tanuló

Barcs

246.	Konrád György		253.	Márkus József
247.	Konrád Györgyné		254.	Márkus Józsefné
248.	Konrád családtag		255.	Márkus Rudolf
249.	László Ferenc asztalos		256.	Mészáros Károly dr. ügyvéd, egy. képvis.
250.	László Ferencné		257.	Mészáros Károlyné
251.	László Erzsébet		258.	Mészáros
252.	Márkus György			

Bélavár

259.	Mester János		261.	Mester
260.	Mester Jánosné			

Berzence

262.	Szabics István		263.	Szabics Istvánné
------	----------------	--	------	------------------

Bolhó

264.	Alt Imre		277.	Pálkás Mária htb.
265.	Alt Imréné htb.		278.	Plánteke Pál
266.	Alt János fiatalkorú		279.	Plánteke Pálné
267.	Alt Klára		280.	Plánteke Pál ifj.
268.	Berkis Ádám		281.	Tóka Lajos
269.	Berkis Ádámné		282.	Tóka Lajosné
270.	Berkis Edit fiatalkorú		283.	Tóka kislány, Tedejen született, 1953.
271.	Gadanec Konrád		284.	Tóka nagymama htb.
272.	Gadanec Konrádné		285.	Vidák József
273.	Gálosi Imre		286.	Vidák Józsefné
274.	Gálosi Imréné		287.	Vidák Mária
275.	Golonecz		288.	Vince Sándor
276.	Kolics Mária		289.	Vince Sándorné

Csokonyavisonta

290.	Battyányi György		293.	Paizer Elekné
291.	Battyányi Györgyné		294.	Sipos Imre
292.	Paizer Elek			

Csurgó

295.	Aigner Géza dr. állatorvos		300.	Kiss Lajosné
296.	Aigner Gézané		301.	Pecsét Jánosné
297.	Aigner Anikó		302.	Pecsét József
298.	Aigner Szilvia		303.	Pecsét Józsefné
299.	Kiss Lajos		304.	Pecsét Sándor

Darány

305.	Nagy István		308.	Nagy Istvánné id.
306.	Nagy Istvánné		309.	Nagy István ifj. gyermek
307.	Nagy István id.		310.	Nagy Jolán gyermek

Gyékényes

311.	Orlovics István		315.	Ritec Ilona
312.	Orlovics Istvánné		316.	Ritec István ifj.
313.	Ritec István		317.	Ritec Sándor
314.	Ritec Istvánné			

Háromfa

318.	Horváth Ilonka		321.	Környei Imréné
319.	Horváth Imréné		322.	Környei Gizella
320.	Környei Imre		323.	Környei János

Komlósd

324.	Bakos János		330.	Horgas papa
325.	Bakos Jánosné		331.	Horgas mama
326.	Horgas János		332.	Kis Molnár Erzsébet
327.	Horgas Jánosné		333.	Kis Molnár János
328.	Horgas János ifj.		334.	Kis Molnár Józsefné
329.	Horgas László			

Lakócsa

335.	Gálosfai Vince jegyző		338.	Gyepes Gyuláné
336.	Gálosfai Vincéné		339.	Németh Imre
337.	Gyepes Gyula		340.	Németh Imréné htb.

Nagyatád

341.	Balla Mihály		343.	Balla Mária
342.	Balla Mihályné			

Órtilos

344.	Burkovics
------	-----------

Perdóc

345.	Bakos Istvánné
------	----------------

Péterhida

346.	Horváth József		349.	Passa Józsefné htb.
347.	Horváth Józsefné		350.	Passa Imre
348.	Passa József földműves		351.	Pósa József

Potony

352.	Begovácz József		356.	Golobits Pál
353.	Begovácz Józsefné		357.	Golobits Pálné
354.	Begovácz József ifj.		358.	Krámer Ágnes
355.	Begovácz Marica		359.	Krámer

Somogyaracs

360.	Molnár Gyula		362.	Molnár Gyula ifj.
361.	Molnár Gyuláné			

Somogyudvarhely

363.	Balogh András	366.	Balogh Margit
364.	Balogh Andrásné	367.	Molnár Tibor
365.	Balogh Árpád	368.	Molnár

Szulok

369.	Cink Mátyás	373.	Havedics Nándor
370.	Cink Mátyásné	374.	Herner Ferencné
371.	Cink Magdolna	375.	Paulák Rezső
372.	Cink vki, 4. családtag	376.	Paulák Rezsőné

Vízvár

377.	Csordás János	381.	Hamarics Józsefné
378.	Csordás Jánosné htb.	382.	Kereszthegyí Ferenc
379.	Csordás Imre	383.	Kereszthegyí Ferencné
380.	Hamarics József	384.	Kereszthegyí

Zákány

385.	Farkas Ferenc borbély	388.	Kapornaki apa
386.	Farkas Ferencné	389.	Kapornaki anya
387.	Farkas Ferenc ifj.	390.	Kapornaki gyerek

VAS MEGYE Apátistvánfalva

391.	Bánfy István boltvezető	394.	Talabér Károlyné htb.
392.	Bánfy Istvánné htb.	395.	Talabér Zoltán tanuló
393.	Talabér Károly munkás		

Bajánsenye

396.	Balogh János	408.	Guitman Béláné
397.	Balogh Jánosné	409.	Guitman Béla ifj. tanuló
398.	Balogh János ifj.	410.	Guitman Gábor kiskorú
399.	Bognár Ella	411.	Guitman Ilona tanuló
400.	Bognár Gyula	412.	Guitman Károly kiskorú
401.	Bognár Gyula ifj.	413.	Guitman László tanuló
402.	Bognár Gyuláné	414.	Guitman Sarolta kiskorú
403.	Bognár Sándorné	415.	Tóth Lajos
404.	Ferenczi Kálmán	416.	Tóth Lajosné
405.	Ferenczi Kálmánné	417.	Varga Aladár
406.	Ferenczi Valéria	418.	Varga Aladárné
407.	Guitman Béla földműves	419.	Varga Aladár ifj.

Dávidháza

420.	Balogh Piroska
------	----------------

Felsőszőlők

421.	Sömedics Emma	425.	Szamosvölgyi Károly jegyző (vend)
422.	Sömedics Mária	426.	Szamosvölgyi Károlyné (vend)
423.	Sömedics mama	427.	Szamosvölgyi Károly ifj. tanító (vend)
424.	Sömedics papa	428.	Szamosvölgyi fiú (vend)

Gödörháza

429.	Császár János+1952.gyomorperforáció	434.	Saruga mama
430.	Császár Jánosné htb.	435.	Saruga Iván férfisزابó
431.	Császár Lajos	436.	Saruga Ivánné
432.	Császár Lajosné	437.	Saruga Mária fiatalكورú
433.	Saruga papa	438.	Saruga gyerek

Kercaszomor

439.	Bencsics Gyula	449.	Lugosi Ernő
440.	Bencsics Gyuláné	450.	Lugosi Ernőné
441.	Bencsics Gyula ifj.	451.	Lugosi Piroska
442.	Bencsics Magda	452.	Tóth Gyula alk. munkás
443.	Berke Livia	453.	Tóth Gyuláné htb.
444.	Kovács József földműves	454.	Tóth Gyula ifj. kiskorú
445.	Kovács Pálné özv. htb.	455.	Tóth Zsuzsanna kiskorú
446.	Kulcsár Antal	456.	Varga Kálmán
447.	Kulcsár Antalné	457.	Nagypapa
448.	Kulcsár Antal ifj.	458.	Nagymama

Magyarszombatfa

459.	K. L.	460.	S. L.
------	-------	------	-------

Orfalu

461.	Wachter Izidor	463.	Wachter gyermek 1
462.	Wachter Izidorné	464.	Wachter gyermek 2

Őriszentpéter

465.	Jónai Imre	471.	Siska Kálmán
466.	Jónai Imréné	472.	Siska Kálmánné
467.	Jónai fiú	473.	Török Andrásné
468.	Siska Elemér	474.	Török László
469.	Siska Gyula	475.	Török Lászlóné
470.	Siska Gyuláné	476.	Török József

Perenye

477.	Bejczy Sándor	481.	Bejczy Mária
478.	Bejczy Sándorné	482.	Sárközi Erzsébet
479.	Bejczy Erzsébet	483.	Sárközi Sándorné
480.	Bejczy Everien		

Rátót

484.	Trejber Sándor	485.	Trejber Sándorné
------	----------------	------	------------------

Ritkaháza

486.	Lammer Andrásné
------	-----------------

Szakonyfalu

487.	Csuk Ferencné htb.	489.	Hirnők Józsefné
488.	Csuk Teréz		

Szalaő

490.	László János	493.	Zsoldos Gyula
491.	László Jánosné	494.	Zsoldos Gyuláné
492.	László János ifj.		

Szentgotthárd

495.	Árvai Mária	499.	Pintér Miklósné
496.	Hofbauer Brigitta	500.	Surányi Antal
497.	Hofbauer Hugóné	501.	Surányi Antalné
498.	Pintér Miklós dr. közjegyző, nagyszülők		

Szombathely

502.	Osskó Pál rep. fh., figuráns	505.	Varga Gyuláné htb.
503.	Osskó Pálné htb.	506.	Varga Gyula ifj. kántor
504.	Varga Gyula pénztáros	507.	Varga Judit tanuló

Velemér

508.	Bakai Sándor	513.	Kolosa Elek ifj.
509.	Bakai Sándorné	514.	Tóth Elek
510.	Bakai Magdolna	515.	Tóth Elekné
511.	Kolosa Elek	516.	Tóth Elek ifj.
512.	Kolosa Elekné	517.	Tóth Edit, Tedejen született, 1953.

ZALA MEGYE

Bázakerettye

518.	Lakos Sándor kovács, olajfűró	522.	Tivadar János könyvelő
519.	Lakos Sándorné htb.	523.	Tivadar Jánosné htb.
520.	Lakos Hedvig kiskorú	524.	Tivadar János ifj. fiataikorú
521.	Lakos Rudolf tanuló	525.	Tivadar Márta fiataikorú

Bödeháza

526.	Büki Géza	528.	Gasparits Károlyné
527.	Gasparits Károly		

Csörnyeföld

529.	Boa Béla fiataikorú	533.	Boa Lajosné htb.
530.	Boa Ferenc	534.	Boa Márta
531.	Boa Ferencné	535.	Sávoly Katalin
532.	Boa Lajos olajmunkás		

Dobri

536.	Gazdag Péter	537.	Gazdag Péterné
------	--------------	------	----------------

Gáborjánháza

538.	József Pál földműves	540.	József Irén tanuló
539.	József Pálné htb.	541.	József Mária kiskorú

Kerkabarabás

542.	Kovács Sándor	543.	Kovács Sándorné htb.
------	---------------	------	----------------------

Kútfej

544.	Biró Ferenc olajmunkás	546.	Biró Lajos
545.	Biró Ferencné htb.	547.	Biró Margit

Lenti

548.	Domján Ernő	553.	Kulcsár Józsefné
549.	Domján Ernő ifj.	554.	Kulcsár József géplakatos
550.	Domján Gyula	555.	Kulcsár Józsefné htb.
551.	Domján Sándorné	556.	Kulcsár Emília fiataikorú
552.	Kulcsár József géplakatos	557.	Kulcsár Endre kiskorú
558.	Kulcsár József ifj.	561.	Várad Erzsébet

559.	Váradi Ferenc hentes, táborp.		562.	Váradi Katalin
560.	Váradi Ferencné a tábor szakácsa			

Letenye

563.	Fujsz Viktória	
------	----------------	--

Lovászi

564.	Drávecz József		569.	Fujsz Alajosné
565.	Drávecz Józsefné htb.		570.	Zsizsek István
566.	Drávecz József ifj. fiataikorú		571.	Zsizsek Istvánné
567.	Drávecz Lajos kiskorú		572.	Zsizsek Valéria
568.	Fujsz Alajos			

Márokföld

573.	Szép Kálmán földműves		574.	Szép Kálmánné htb.
------	-----------------------	--	------	--------------------

Molnári

575.	Proszenyák Erzsébet		577.	Proszenyák László
576.	Proszenyák Katalin tanuló			

Nagykanizsa

578.	Auer Károly műszerész		581.	Fügeczky Erika tanuló
579.	Auer Károlyné		582.	Fügeczky Márta kiskorú
580.	Fügeczky Sándorné			

Nova

583.	Dolgos László könyvelő		586.	Kecsmár anyuka
584.	Dolgos Lászlóné tanítónő		587.	Kecsmár apuka
585.	Dolgos gyermek		588.	Kecsmár gyermek 1

Páka

589.	Horváth István		593.	Horváth Sarolta tanuló
590.	Horváth Istvánné		594.	Horváth Zsuzsanna fiataikorú
591.	Horváth Emil kiskorú		595.	Horváth nagymama
592.	Horváth Krisztina tanuló		596.	Kardos Jánosné

Rédics

597.	Szijj József		602.	Tóth Erzsébet
598.	Szijj Józsefné		603.	Tóth Péterné
599.	Szijj József ifj.		604.	Tóth Margit
600.	Tóth István		605.	Tóth Mária
601.	Tóth Péter		606.	Tóth Pál

Resznek

607.	Varga Kálmán		609.	Varga gyerek 1
608.	Varga Kálmánné		610.	Varga gyerek 2

Szentgyörgyvölgy

611.	Csótár Dezső		615.	Hajba Elek
612.	Csótár Dezsőné		616.	Kósa Károlyné
613.	Csótár Dezső ifj.		617.	Tanko Imre áll. gazd. vezető
614.	Csótár nagypapa		618.	Tanko Imréné htb.

Tornyiszentmiklós

619.	Csondor Ignác	624.	Pusztai József
620.	Csondor Ignácné	625.	Pusztai Józsefné
621.	Csondor Ilona	626.	Pusztai Sándor
622.	Csondor József	627.	Pusztai Sándorné
623.	Csondor László	628.	Végh Ferenc

Tótszerdahely

629.	Hederics Józsefné	631.	Kobra József földműves
630.	Hederics József kiskorú	632.	Kobra Józsefné htb.

Türje

633.	Szabó József	635.	Szabó Erzsébet
634.	Szabó Józsefné tanítónő	636.	Szabó kislány, Tedejen született 1952.

Zalabér

637.	Nagy Antal vezérkari ezredes	638.	Nagy Gyné
------	------------------------------	------	-----------

Zalalövő

639.	Bogár Ella
------	------------

A JELENLEGI ORSZÁGHATÁRON KÍVÜLRŐL

VAJDASÁG (SZERBIA)

Bajmok

640.	Köteles János	641.	Köteles Jánosné
------	---------------	------	-----------------

Óbecse (Bečej)

642.	Gyurcsik András	644.	Gyurcsik Ferenc
643.	Gyurcsik Andrásné	645.	Gyurcsik Ferencné

Őrszállás (Stanišić)

646.	Albrecht Márton	647.	Albrecht Mártonné
------	-----------------	------	-------------------

SZLOVÉNIA

Kerkafő (Čepinci)

648.	Csrenkó Péterné htb.
------	----------------------

ELHURCOLÁSI HELYÜK NEM ISMERT

649.	Aranka néni szülésznő	665.	Csikós Istvánné
650.	Armbrus Pál	666.	Élesné
651.	Avas József	667.	Kikós István ifj.
652.	Avas Józsefné	668.	Gövl Ferencné
653.	Bauer Miklósné htb.	669.	Hanzi bácsi
654.	Bencsik mama, Vas m.	670.	Hanzi bácsi felesége
655.	Bencsik papa	641.	Horváth Emil Tedejen született
656.	Bencsik fiú	672.	Kocsis anyuka
657.	Bencsik leány	673.	Kocsis apuka
658.	Biró	674.	Kocsis Anna fiatal
659.	Burka anyuka	675.	Kocsis Veronika fiatal
660.	Burka apuka	676.	Koszár Ilona
661.	Burka kislány +1952 Tedejen	677.	Koszár István
662.	Burka gyerek 1	678.	Kovács Zsófia
663.	Burka gyerek 2	679.	Krecsár anyuka
664.	Burka gyerek 3	680.	Krecsár apuka

681.	Krecsár gyermek 1		692.	Sulics József ifj. (vend)
682.	Lizi néni		693.	Sulics Vince
683.	Lizi néni férje megszökött		694.	Szatmári Jenőné htb.
684.	Májkó (horvát)		695.	Takács Ibolya fiatalkorú
685.	Májkó férje		696.	Tislér Anna fiatalkorú
686.	Ropos Anna, külföld		697.	Tislér Jolán fiatalkorú
687.	Rozi néni		698.	Tóth János
688.	Rösler Lajosné htb.		699.	Tóth Jánosné htb.
689.	Soós		700.	Vereczkeiné
690.	Sulics József (vend)		701.	Vikár Ödön
691.	Sulics Józsefné (vend)			

A borsói kényszermunkatábor lakói¹

BÁCS-KISKUN MEGYE

Szadmár

1.	Pécsi Ferenc gazdálkodó	44	13.	Török Tünde	
2.	Pécsi Ferencné Bagica Margit	41	14.	Vargac Irén	3
3.	Pécsi Imre	21	15.	Vargac István gazdálkodó	29
4.	Pécsi Lajos	18	16.	Vargac Istvánné Busnoki Teréz	56
5.	Pécsi Mátyás gazdálkodó	44	17.	Vargac Istvánné Katona Margit	21
6.	Pécsi Mátyásné Macsai Borbála	40	18.	Vörös Gergelyné Mendo Margit	42
7.	Pécsi Veron	21	19.	Vörös István gazdálkodó	25
8.	Török Antal gazdálkodó	57	20.	Vörös Istvánné Csóti Erzsébet	23
9.	Török Antalné Csóti Julianna	51	21.	Vörös Julianna	17
10.	Török László gazdálkodó	30	22.	Vörös Sándorné Vörös Julianna	49
11.	Török Lászlóné	28	23.	Vörös Tibor	2
12.	Török Mária Magdolna	8			

BARANYA MEGYE

Siklós

Szemely

24.	Denke Dániel gazdálkodó	70	26.	Joszipovics János gazdálkodó	46
25.	Denke Dánielné Szabó Mária	47			

BÉKÉS MEGYE

Békéssámszon

27.	Orbán Márton gazdálkodó	46	30.	Orbán Judit	12
28.	Orbán Mártonné Molnár Erzsébet	39	31.	Orbán Mária	9
29.	Orbán Erzsébet	16	32.	Orbán Márton	7

Kaszaper

33.	Erdei Jánosné, özv., Kiss Anna	84	43.	Péli Anna	21
34.	Erdei István gazdálkodó	48	44.	Péli Ilona	20
35.	Erdei Istvánné Simkó Margit	45	45.	Péli Mihály, ifj.	16
36.	Erdei Anna	43	46.	Simon György gazdálkodó	37
37.	Faragó Imre gazdálkodó	48	47.	Simon Györgyné Kanász Rozália	31
38.	Kanász Györgyné, özv., Kovács Rozália	55	48.	Simon György, ifj.	14
39.	Pacsika József gazdálkodó	50	49.	Simon István	14
40.	Pacsika Józsefné Váczy Jolán	46	50.	Simon Klára	8
41.	Péli Mihály gazdálkodó	49	51.	Szirmák Magda	46
42.	Péli Mihályné Vencsellák Anna	45			

Tótkomlós

52.	Lopusnyi János gazdálkodó	67		62.	Molnár Mihály bányakezelő, gazdálkodó	69
53.	Lopusnyi Jánosné Antal Mária	62				
54.	Magyar György gazdálkodó	38		63.	Molnár Mihályné Nyíregyházi Erzsébet	62
55.	Magyar Györgyné Járosi Anna	31				
56.	Magyar Anna	10		64.	Maja György gazdálkodó	51
57.	Magyar Zsuzsa	9		65.	Maja Györgyné Matyóczy Mária	50
58.	Magyar Ilona	8		66.	Maja György, ifj. gyári munkás	27
59.	Magyar György	6		67.	Maja Pál	18
60.	Magyar Pál	4		68.	Maja Jánosné, özv., Havedra Aranka	72
61.	Magyar Judit	1				

BORSOD MEGYE

Borsodivánka

69.	Ficzere Ignác gátőr	58
-----	---------------------	----

Hangács

70.	Eperjessy Béla v. pénzügyi tisztv.	68		72.	Eperjessy Dénes r. k. lelkész	42
71.	Eperjessy Béláné Kula Ilona	66		73.	Eperjessy Erzsébet gépíró	39

Miskolc

74.	Ádám Menyhért dr. MÁV tanácsos	52		100.	Balásy Bese	2
				101.	Bálint Zoltán szesznagykereskedő	59
75.	Ádám Menyhért dr.-né Antal Margit	47		102.	Bálint Zoltánné Krajlik Gizella	41
76.	Ádám Katalin	20		103.	Bálint Péter	6
77.	Akay László v. tábornok	65		104.	Bálint Lajos	6
78.	Almási István fuvarozó (MATEOSZ)	54		105.	Bánhid Gyula v. főhadnagy, az I. tábor első parancsnoka	35
79.	Almási Istvánné Mikovich Margit	51		106.	Bánhid Gyuláné Demjén Margit	32
80.	Almási Károly			107.	Bánhid Attila	10
81.	Andrássy Károly v. földbirtokos	62		108.	Bánhid Csaba	7
82.	Angermayer Károlyné Sassy Edua	42		109.	Bányay Lajos v. katona, keresk.	
83.	Angermayer Károly	19		110.	Bányay Lajosné Nagy Mária	66
84.	Apor József v. alezredes	57		111.	Bárany Erzsébet postamester	49
85.	Apor Józsefné Kovács Katalin tanárnő	44		112.	Bárczay Sándorné Katzer Margit statisztikus	7
				113.	Bárczay Sándor ifj	2
86.	Apor Katalin	11		114.	Bardócz Jenő dr. v. százados	39
87.	Apor Péter	6		115.	Bardócz Jenő dr.-né Dutkay	32
88.	Apor Mária	5		116.	Bárdos Béla v. földbirtokos	45
89.	Bábonyi Ferenc villanyszerelő	59		117.	Bárdos Béláné Nikházy Sarolta	35
90.	Balás László v. ezredes	68		118.	Bárdos Sarolta	16
91.	Balás Lászlóné Glósz Anna	63		119.	Bárdos Béla, ifj.	11
92.	Balassa Kálmán v. ezredes	58		120.	Bárdos Attila	
93.	Balassa Kálmánné Gaál Mária asszisztensnő	49		121.	Barna Aladár, id. iskolaigazgató	61
				122.	Barna Aladárné Deme Margit	56
94.	Balassa Éva	21		123.	Barna Aladárné, ifj., Rác Magdolna tisztviselő	4
95.	Balassa Zsuzsa	19		124.	Barna Magda	4
96.	Balásy Gyula v. százados	40		125.	Bencsik Gyula kántortanító	64
97.	Balásy Gyuláné Sassy Emese	36		126.	Bencsik Gyuláné Kovács Jolán	63
98.	Balásy Botond	11		127.	Bénda Tibor v. alezredes	65
99.	Balásy Bulcsú	9				

128.	Benda Tiborné Szekrényi Borbála	60	167.	Csoór Kálmán	18
129.	Benda Beatrix	22	168.	Dadányi Miklós v. földbirtokos	50
130.	Berger László izr. hitoktató	47	169.	Dadányi Miklósné Semsey Mária	39
131.	Berger Lászlóné Groszmann Klára	37	170.	Dadányi Mária	19
132.	Berger Jenő	5	171.	Dadányi Miklós, ifj.	17
133.	Berger Tibor	4	172.	Deák János r. kat. tábori esperes	61
134.	Berger Sándor	3	173.	Deneczka Zoltán	67
135.	Berger	1	174.	Dépold László	67
136.	Berger Judit		175.	Dépold Lászlóné Arany Erzsébet	54
137.	Bócsi Erzsébet kereskedő	45	176.	Eckert Elekné, özv. Vértesi Laura	94
138.	Bodnár Ernő jegyző	55	177.	Éltthes Sándor v. őrnagy	46
139.	Bodnár Ernőné Istók Emília	39	178.	Epres László banktisztviselő	42
140.	Bodnár László dr. ügyvéd	53	179.	Epres Lászlóné Csapó Ilona	39
141.	Bodnár László dr.-né Mocsár Ilona	48	180.	Epres László, ifj.	11
142.	Bodnár Veronika	20	181.	Epres Ilona	4
143.	Bodnár György	18	182.	Eördögh Gyuláné Kántor Mária	40
144.	Bodnár László	14	183.	Eördögh Gyula	21
145.	Bodnár János	10	184.	Eördögh Éva	16
146.	Bogdánfi Dezsőné Eckert Irén tanítónő	64	185.	Ercsey Olivér jegyző	49
147.	Bolgár József v. alezredes	54	186.	Ercsey Olivérné Nagy Ilona	49
148.	Bolgár Józsefné Podráczky Ilona	48	187.	Ercsey Előd	14
149.	Bolgár József, ifj.	11	188.	Erős Jánosné, özv., Surányi Erzsébet	57
150.	Bónis Bertalan dr. v. alispán	56	189.	Farkas Imre v. hadbíró alezredes	53
151.	Bónis Bertalan dr.-né Pálóczy Ida	50	190.	Farkas Imréné Reményik Piroska	50
152.	Boros Dezső borbély	65	191.	Fauszt Péter vasgyári munkás	65
153.	Boros Dezsőné Pásztor Erzsébet	67	192.	Fauszt Péterné	51
154.	Boros Erzsébet tisztviselő	37	193.	Fazekas Elek v. alhadnagy	61
155.	Botos László dr. jogász	36	194.	Fazekas Elekné Lambert Mária	57
156.	Botos László dr.-né Nagy Anna	41	195.	Fekesházy József v. politikus	61
157.	Bottlik Lajosné, özv. Looser Paula v. szőlőbirtokos	75	196.	Fekesházy Géza grafikus	28
158.	Bukovszky Vilmos dr. ügyvéd	54	197.	Fekete Lászlóné, özv., Lefler Márta	46
159.	Bukovszky Vilmosné Tóth Valéria	54	198.	Fekete Márta	17
160.	Csapó János gazdálkodó	68	199.	Flóra István v. ezredes	72
161.	Csapó Jánosné Dutka Ilona	62	200.	Flóra László v. őrnagy	47
162.	Csepreghy János v. ezredes	63	201.	Flóra Lászlóné Rácz Jolán	45
163.	Csepreghy Jánosné Nemessányi Ilona	62	202.	Flóra László, ifj.	21
164.	Csikesz Lajos dr. v. postaigazgató	64	203.	Flóra Judit	16
165.	Csikesz Lajos dr.-né Reisner Valéria	59	204.	Fodor István v. ezredes	60
166.	Csoór Dezsőné, özv., Szuper Magdolna	45	205.	Fodor Istvánné Liptai Margit	60
			206.	Fodor István szocdem. lakatos	30
			207.	Fodor Istvánné Sztojanovics Amália	31
			208.	Fodor József v. főhadnagy	37
			209.	Fodor Józsefné Kurgis Valéria	25

210.	Fodor Szilárd, a II. tábor első parancsnoka villanyszerelő	39	247.	Henkey-Hönlög Vilmosné Gröber Margit	67
211.	Fodor Szilárd, ifj.	5	248.	Henkey-Hönlög Katalin	28
212.	Fövényesi László piaci kiskereskedő	42	249.	Herpai Aladárné Hanuska Mária	37
213.	Fövényesi Lászlóné Patziga Anna	40	250.	Herpai Mária	9
214.	Fürpasz József autógarázs tulajdonos	53	251.	Herpai Péter	6
215.	Fürpasz Józsefné Theer Emma	53	252.	Holló Elemér, id., az I. tábor 2. parancsnoka v. hadbíró őrnagy	74
216.	Füster Jenő v. főhadnagy	33	253.	Holló Elemér dr.-né Kurián Kornélia	54
217.	Füster Jenőné Reitter Ilona	30	254.	Holló Elemér, ifj. v. főhadnagy	31
218.	Gadányi Pál v. őrnagy	49	255.	Holló Elemérné, ifj., Radányi Margit	30
219.	Gálffy Imre dr. v. polgármester	58	257.	Holló Csaba	3
220.	Gálffy Imre dr.-né Lukács Sarolta	54	258.	Holló Magdolna	1
221.	Galló Pál dr. ügyvéd	42	259.	Honthi Béla dr. v. polgármester-helyettes	47
222.	Galló Pál dr.-né Frank Katalin	31	260.	Honthi Béla dr.-né Halmay Margit	37
223.	Glós István dr. ügyvéd, v. főszolgabíró	50	261.	Honthi Éva	14
224.	Glós István dr.-né Czell Éva	45	262.	Honthi Béla, ifj.	7
225.	Glós Károly v. tűzoltóparancsnok	59	263.	Horváth Olivér dr. v. hadbíró őrnagy	74
226.	Gnandl Béla v. alezredes	60	264.	Horváth Olivérné Sinkovits Margit	69
227.	Gnandl Béláné Villand Amália	59	265.	Hubay László fűszer és csemegekereskedő	57
228.	Gosztonyi József húsüzem-tulajdonos	65	266.	Hubay Lászlóné Szabó Aranka	51
229.	Gosztonyi Józsefné		267.	Hunfalvy Elemér v. vezérőrnagy	64
230.	Görög Károly v. rendőr-főhadnagy	38	268.	Hunfalvy Elemérné Császár Erzsébet	61
231.	Gyika László dr. ügyvéd	49	269.	Hunfalvy László v. százados	33
232.	Gyika László dr.-né Nádasdi Anna	48	270.	Imreh Dénes dr. v. közigazgató	62
233.	Gyika András	10	271.	Imreh Dénes dr.-né Kovács Irén	61
234.	Halász János v. vezérőrnagy	68	272.	Imre Zoltán tisztviselő	42
235.	Halmay Béla dr. ny. polgármester	71	273.	Imre Zoltánné Czertner Erzsébet	40
236.	Halmay György v. csendőr százados	39	274.	Imre Miklós	15
237.	Hanuska Ágostönné, özv., Schön Mária	79	275.	Imre László	11
238.	Harsányi József v. hadbíró százados	56	276.	Isépy Tamás dr. ügyvéd	28
239.	Harsányi Józsefné Dencz Ilona	49	277.	Jakab Zoltán v. százados	38
240.	Hegedűs Zoltán v. ezredes	64	278.	Jakab Zoltánné Dienes Piroska	36
241.	Hegedűs Zoltánné Laky Edit	55	279.	Jakab Éva	1
242.	Heller Frigyes v. alezredes	52	280.	Jakabfalvy Gyula v. földbirtokos	47
243.	Heller Frigyesné Horváth Viola	42	281.	Jakabfalvy Gyuláné Kálmán Erzsébet	28
244.	Heller Viola	22	282.	Jankai István v. főhadnagy	48
245.	Heller Éva	19	283.	Jóó Tibor dr. városi tisztviselő	27
246.	Henkey-Hönlög Vilmos v. vezérőrnagy	73	284.	Juhász József dr. a II. tábor 2. parancsnoka tisztviselő	39

285.	Juhász Józsefné Grünbaum Magda	30	325.	Kosztolányi Angéla	62
286.	Juhász Judit		326.	Kosztolányi István v. pénzügyi tanácsos	67
287.	Kaffka Béla fuvarozó vállalkozó	55	327.	Kosztolányi Istvánné Kosztolányi Tekla	60
288.	Kaffka Béláné Nedved Zdenka	54	328.	Kovács Lajosné, özv., Imreh Julianna	62
289.	Kandik Erzsébet	46	329.	Kovács Sándor v. alezredes	55
290.	Katzer Józsefné Lipcsey Etelka	56	330.	Kovács Sándorné Malcher Katalin	45
291.	Kellner Ferenc műanyagiparos	47	331.	Kovács Ágnes	20
292.	Kenessy Iván v. ezredes, hadbiztos	61	332.	Kováts Albertné	53
293.	Kenessy Ivánné Glaubitz Margit	56	333.	Kováts Éva főkönyvelő	25
294.	Kenesy Lászlóné Csihon Irén	43	334.	Kováts Dániel betonlaboráns	23
295.	Keresztes László v. őrnagy	53	335.	Kozma Ferenc v. újságíró	58
296.	Keresztes Lászlóné Lóser Magdolna	47	336.	Kozma Ferencné Deneczka Mária tanítónő	58
297.	Kertész Zoltán fanagykereskedő	57	337.	Kozma Ferenc, ifj.	26
298.	Király Antalné Maga Jolán	42	338.	Kristóf Tibor dr. v. ügyész	49
299.	Kirlényi Béla dr. törvényszéki bírő	36	339.	Kristóf Tibor dr.-né Czapári Olga	41
300.	Kirlényi Gyuláné, özv., Wuffka Erzsébet	61	340.	Kristóf Tibor, ifj.	10
301.	Kiss Elek bányamérnök	57	341.	Kun Gézáné, özv. Fehér Róza	76
302.	Kiss Elekné Koncsek Olga	52	342.	Kun Géza, a II. tábor 3. parancsnoka, bányatiszt	56
303.	Kiss Pál	11	343.	Kun Gézáné, (ifj.) Istvánffy Ilona	48
304.	Kiss Ödön mérnök	42	344.	Kun Terézia	9
305.	Kiss Ödönné Schleiminger Margit	39	345.	Kutassy Béla ref. lelkész	37
306.	Kiss Lujza	10	346.	Kutassy Béláné Czinich Mária	29
307.	Kiss Endréné, özv., Zsári Zsuzsanna	72	347.	Kutassy Mária	4
308.	Kiss Mária műszaki rajzoló	25	348.	Kutassy Béla, ifj.	3
309.	Kistelegdi Ernő v. repülő őrnagy	46	349.	Kutassy Eszter	2
310.	Kistelegdi Ernőné Román Mária	41	350.	Lehoczky Gyula v. tábornok	62
311.	Kistelegdi Ernő, ifj.	15	351.	Lehoczky Gyuláné Fleischer Irén	49
312.	Kistelegdi Mária	10	352.	Leszkay Károly dr. v. főszolgabíró	50
313.	Kistelegdi István	8	353.	Leszkay Károly dr.-né Vojnárovics Klára	42
314.	Klamartsik Gyula postai főtiszt	42	354.	Leszkay Eszter	13
315.	Korenyovszky Imre vendéglős	35	355.	Leszkay Marietta	9
316.	Korenyovszky Imréné Kovács Júlia	37	356.	Leszkay Károly, ifj.	7
317.	Korenyovszky Júlia	9	357.	Lipcsey József	51
318.	Korenyovszky Ernő	1	358.	Losonczy László fűszerkereskedő	47
319.	Korenyovszky Miklós		359.	Losonczy Lászlóné Koharek Zsuzsanna	41
320.	Kóródi Istvánné Ujj Mária	45	360.	Losonczy Zsuzsanna	13
321.	Kóródi Miklós	15	361.	Losonczy László, ifj.	11
322.	Kóródi Mária	13	362.	Losonczy Istvánné, özv., Kóta Júlia	71
323.	Kosztolányi Miklós v. MÁV főtanácsos	66	363.	Lukács Géza v. biztosítási igazgató	60
324.	Kosztolányi Gabriella ny. tanítónő	72			

364.	Lukács Gézané Raisz Mária	46	400.	Müller Károly dr.-né Haász Magda	40
365.	Maholányi László v. MÁV főtanácsos	70	401.	Nagy Barnáné, özv., Hörk Margit	71
366.	Majoros György hentes, gazdálkodó	55	402.	Nagy Barna dr. v. főszolgabíró	41
367.	Majoros Györgyné Sonkoly Ilona	47	403.	Nagy Éva	30
368.	Majzler László v. földbirtokos	63	404.	Nagy Emil pénzügyi főtitkár	43
369.	Maklár László v. katonatiszt	42	405.	Nagy Emilné Megesz Irén	53
370.	Maklár Lászlóné Héjjas Magdolna	27	406.	Nagy Ernő tisztviselő	65
371.	Márk Gyula v. földbirtokos	54	407.	Nagy Ernőné Számoli Anna	48
372.	Márk Gyuláné Fekesházy Teréz	53	408.	Nagy Iván dr. aljegyző, árvaszéki ülnök	53
373.	Márk Ferenc	20	409.	Nagy Iván dr.-né Turzó Olga	47
374.	Markó Lénárt v. MNB igazgató	65	410.	Nagy László v. vezérkari ezredes	57
375.	Markó Lénártné Kovács Erzsébet	50	411.	Nagy Lászlóné Gonda Mária	39
376.	Merényi László minorita pap	45	412.	Nagy László v. százados	41
377.	Meskó László jegyző	48	413.	Nagy Lászlóné Viczehid Erzsébet	29
378.	Meskó Lászlóné Paluff Irén	44	414.	Nagy Sándor munkás	29
379.	Meskó Sándor	22	415.	Natter Rezső szocdem munkás	54
380.	Meskó Irén	20	416.	Natter Rezsőné Csendes Ilona	59
381.	Meskó Katalin	7	417.	Némethy József v. ezredes	67
382.	Mészáros József dr. gazdasági főfelügyelő	59	418.	Némethy Józsefné Barna Margit	56
383.	Mészáros József dr.-né Zabari Erzsébet	48	419.	Némethy Klára	22
384.	Mészáros Zoltán dr. gyógyszerész	54	420.	Németi Pálné, özv. Lux Anna	60
385.	Mészáros Zoltánné Horváth Lenke	52	421.	Németi Tibor v. vezérkari százados	39
386.	Mészáros Lenke	9	422.	Németi Márta	36
387.	Mialkovszky István v. bankvezető	58	423.	Novotni Zoltán dr. kereskedő	47
388.	Mialkovszky Istvánné Géher Mária	51	424.	Novotni Zoltán dr.-né Simai Eleonóra	57
389.	Mihalovits Jenő v. bankár	67	425.	Nyíri Béla gyáros	71
390.	Mihalovits Jenőné Hidassi Jozefin	58	426.	Nyíri Béláné Szőke Mária	69
391.	Miskéri Ferenc kereskedő	51	427.	Nyíri Ilona	46
392.	Miskéri Ferencné Sichmayer Ilona	46	428.	Nyíri Gizella	45
393.	Mogyoróssy Jolán osztályvezető	41	429.	Nyíri Irma	43
394.	Molnár József dr. v. árvaszéki elnök	66	430.	Nyizsnyik János pénzügyi tisztviselő	53
395.	Molnár József dr.-né Szakall Etelka	61	431.	Nyizsnyik Jánosné Szalai Mária	47
396.	Móré Andor v. alezredes	52	432.	Nyizsnyik László	23
397.	Móré Andorné Szabó Mária	49	433.	Oláh Ferenc órás	38
398.	Móré Ildikó	22	434.	Oláh Ferencné Burányi Erzsébet	33
399.	Müller Károly dr. bankigazgató	58	435.	Oláh Éva	10
			436.	Oláh Erzsébet	8
			437.	Oláh Eszter	1
			438.	Ónody József dr. v. hadbíró őrnagy	47
			439.	Ónody József dr.-né Ágoston Éva tánc tánár	42
			440.	Ónody Judit	14
			441.	Ónody Ákos	13

442.	Ónody Csilla	9	482.	Ratkóczay Árpádné Melega Mária	37
443.	Opaucki Lajosné Lefler Ilona	45			
444.	Oelschläger István kereskedő	70	483.	Répási László gazdálkodó	70
445.	Oelschläger Istvánné Högyes Margit	61	484.	Répánszky Margit	65
446.	Padányi Mihály katona		485.	Rigó Balázs v. százados	66
447.	Padányi Mihályné		486.	Rigó Balázsné Molnár Aranka	54
448.	Pálhidai Béla v. ezredes, tanár	57	487.	Sáfrány István v. népművelési titkár	65
449.	Pálhidai Béláné Müller Irma	55	488.	Sáfrány Istvánné Csapláros Erzsébet	63
450.	Pintér Julianna	50	489.	Sáfrány Elvira adminisztrátor	19
451.	Podraczki Antalné, özv., Fux Mária	71	490.	Sarkadi Ferenc dr. v. rendőr alezredes	61
452.	Pozsonyváry Artúr v. ezredes	63	491.	Sarkadi Ferenc dr.-né Zeffer Emma	56
453.	Pozsonyváry Artúrné Schwarcz Mária	58	492.	Sassy Csaba újságíró, költő	67
454.	Pozsonyváry Mária	30	493.	Sassy Csabáné Szilágyi Erzsébet	73
455.	Pusztay Mihály kereskedő	54	494.	Schmidt Györgyné Sarkadi Katalin	33
456.	Pusztay Mihályné Schneider Éva	53	495.	Schmidt György, ifj.	7
457.	Pusztay Valéria	16	496.	Schmidt Katalin	6
458.	Puy László v. katonatiszt	27	497.	Schuman János faipari vállalkozó	54
459.	Puy Lászlóné Illés Margit	23	498.	Schuman Jánosné Füleky Margit	52
460.	Puy Mária	2	499.	Schuman Sándor	24
461.	Puy Attila	1	500.	Sebő József kereskedő	52
462.	Puy Zoltán telekkönyvvezető	55	501.	Sebő Józsefné Fejes Klára	45
463.	Puy Zoltánné Kastyák Róza	48	502.	Sebő Béla	22
464.	Rácz Antal gyári főművezető	63	503.	Sikorszki Dezső borkereskedő	53
465.	Rácz Antalné Klacsmanovics Olga	46	504.	Sikorszki Gyuláné, özv., Tóth Erzsébet	80
466.	Rácz Marianna	7	505.	Sipos Zsuzsanna	6
467.	Rácz Gábor dr. ügyvéd, v. országgyűlési képviselő	54	506.	Soltész Albertné, özv., Dancs Erzsébet	80
468.	Rácz Gábor dr.-né Schvank Anna	42	507.	Sum Mihály v. malomtulajdonos	85
469.	Rácz Attila	14	508.	Sum Mihályné Suller Berta	55
470.	Rácz Béla	6	509.	Standhaft József nyomdatulajdonos	58
471.	Rácz György autójavító tulajdonos	43	510.	Standhaft Józsefné Kossin Irén	54
472.	Rácz Györgyné Minich Magda	38	511.	Szabó Gyula kereskedő	59
473.	Rácz György, ifj.	14	512.	Szabó Gyuláné Kollár Erzsébet	53
474.	Rácz Magda	11	513.	Szabó Gyuláné Nyizsnyik Éva adminisztrátor	22
475.	Rácz Katalin	8	514.	Szabó József ref. gimn. tanár, országgyűlési képviselő	54
476.	Rácz József tisztviselő, vállalkozó	54	515.	Szabó Józsefné Irányi Ilona	52
477.	Rácz Józsefné Rózsa Lenke	52	516.	Szakonyi Károly dr. v. főszolgabíró	46
478.	Rachlovics Géza kereskedő	35	517.	Szakonyi Károly dr.-né Balázs Erzsébet	43
479.	Rachlovics Gézáné Feledi Matild	32	518.	Szakonyi Adrienne	9
480.	Ragályi Gyuláné, özv., Török Sára	80			
481.	Ratkóczay Árpád v. alezredes	51			

519.	Szakonyi Gabriella	5	557.	Szenmiklóssy Béla dr.-né	47
520.	Szalay Tiborné Sassy Enikő	44		Malcher Sarolta	
521.	Szalay Zsuzsanna	16	558.	Szentmiklóssy András	7
522.	Szalay Tibor	15	559.	Szóva Miksa v. őrnagy	54
523.	Szalay András	14	560.	Takács Ilona gépirónő	21
524.	Szalontay Ferenc adminisztrátor	27	561.	Tar Miklós kiskereskedő	35
525.	Szalontay Ferencné Mészáros Laura	24	562.	Tar Miklósné Mária	39
526.	Szalontay Ferenc, ifj.		563.	Tar Miklós, ifj.	6
527.	Szalontay Károly v. bankigazgató	57	564.	Tar Mária	4
528.	Szalontay Károly, ifj. főkönyvelő	30	565.	Tari Tiborné, özv., Józsa Mária vendéglős	59
529.	Szalontay Károlyné Surán Olga	25	566.	Tarnay Gyula v. százados	65
530.	Szalontay Anna	4	567.	Tavassy Gyuláné, özv., Poják Ida	66
531.	Száraz Ernő v. vezérkari százados	44	568.	Tavassy Gyula, ifj. v. százados	44
532.	Száraz Ernőné Vaják Dalma	40	569.	Terray István dr. ügyvéd	43
533.	Száraz Dalma	12	570.	Tibai László v. csendőr főhadnagy	39
534.	Szász Oszkár v. ezredes	51	571.	Tibai Lászlóné Szöllősi Mária	37
535.	Szász Oszkárné Baumly Ilona	45	572.	Tímár Árpád min. főfelügyelő	44
536.	Szász Enikő	15	573.	Tímár Árpádné Horváth Márta	36
537.	Szathmáry Király Ádámné Barna Ida	31	574.	Tímár Márta	11
538.	Szathmáry Király Ádám	7	575.	Tímár Magdolna	9
539.	Szathmáry Király Ida	1	576.	Tímár Anna	5
540.	Szederkényi Ferencné Csepreghy Márta	30	577.	Tímár Ildikó	
541.	Szederkényi Erzsébet	4	578.	Tóth Miklósné Gulyás Klára	56
542.	Szedlák József szocdem. gyári lakatos	46	579.	Tóth Ilona	37
543.	Szedlák Józsefné Handke Erzsébet	41	580.	Tóth Ibolya	28
544.	Szedlák József, ifj.	11	581.	Tóth Éva	27
545.	Székely Árpád dr. v. h. polgármester	43	582.	Tóth Jolán	25
546.	Székely Árpád dr.-né Kertész Margit	33	583.	Tóth Etelka	21
547.	Székely András	9	584.	B. Tóth János gazdálkodó	53
548.	Székely László	5	585.	B. Tóth Jánosné Tóth Rebeka	48
549.	Székely Lászlóné, özv., Gergely Gizella	66	586.	Tömössy Józsefné, özv., Brenner Irén	46
550.	Szemán Mihály szocdem. esztergályos	48	587.	Tömössy Éva	26
551.	Szemán Mihályné Békési Margit	31	588.	Tömössy György	21
552.	Szemán Mihály, ifj.	11	589.	Török Béláné, özv., Ragályi Etelka	56
553.	Szentirmay György v. alezredes	57	590.	Török Gyula tisztviselő	32
554.	Szentirmay Györgyné Csapó Ibolya	59	591.	Török Gyuláné Antalfi Edit	23
555.	Szentkúthy Antal v. ezredes	66	592.	Török Zoltán	2
556.	Szentmiklóssy Béla dr. v. főszolgabíró	50	593.	Tréki Török Andor v. városi főjegyző	54
			594.	Tréki Török Andorné Bodolai Ilona	39
			595.	Tréki Török András	
			596.	Trux Béla v. mérnök-százados	47
			597.	Trux Béláné Bodnár Gizella	45
			598.	Trux Mária	20
			599.	Trux Lenke	16
			600.	Trux Béla	7

601.	Urbán Tibor v. bankigazgató	68	613.	Várhegyi Miklós	6
602.	Urbán Tiborné Botlik Edit	58	614.	Vereczkei Gyula vármegyei tisztviselő	46
603.	Váczy József dr. v. országgyűlési képviselő	56	615.	Vereczkei Gyuláné Joó Zsuzsanna	40
604.	Váczy Józsefné Kovács Gizella	47	616.	Vereczkei Zsuzsanna	19
605.	Vadász László kereskedő	45	617.	Vereczkei Gyula, ifj.	20
606.	Vadász Árpád	14	618.	Vereczkei Iván	13
607.	Vadász Istvánné, özv. Talibál Mária	66	619.	Zámbori Géza banktisztviselő	56
608.	Vajna Sándor főtiszt, számvető	52	620.	Zámbori Gézané Szlabey Irma	47
609.	Várhegyi Miklós dr. banktisztviselő	44	621.	Zámbori Erzsébet	16
610.	Várhegyi Miklós dr.-né Kiss Irén	42	622.	Zombori (Züszman) Jenő kereskedő	48
611.	Várhegyi Judit	15	623.	Zombori Jenőné Gorsz Márta	35
612.	Várhegyi Katalin	9	624.	Zombori Judit	5

Ónod

625.	Fekete Gyula dr. főjegyző	61	626.	Fekete Gyuláné Uglicsinyina Katalin	52
------	---------------------------	----	------	-------------------------------------	----

Ózd

627.	Mauks Miklósné Répánszky Jolán	42	628.	Mauks Miklós, ifj. esztorgályos	25
------	--------------------------------	----	------	---------------------------------	----

Tard

629.	Kun András földbirtokos	67	630.	Kun Andrásné Fridrich Anna	48
------	-------------------------	----	------	----------------------------	----

Tiszakeszi

631.	Tornallyay Bertalan v. földbirtokos	49
------	-------------------------------------	----

BUDAPEST

632.	Báder József, id. nyugdíjas	68	641.	Nagy Józsefné Hérics Mária	43
633.	Báder Józsefné, id. Palkovics Mária	60	642.	Nagy Béla	11
634.	Báder Ilona	17	643.	Rahói László rendőrtisztviselő	45
635.	Báder József, ifj.	21	644.	Rahói László, ifj.	4
636.	Báder Józsefné Vengert Teréz	40	645.	Schneider Vince gazdálkodó	34
637.	Balaskas Alexandra irodai alkalmazott	38	646.	Schneider Vincéné Szauder Éva	22
638.	Batizfalvi László rádióműszerész	36	647.	Schneider Éva	2
639.	Bécs Henrik kárpitos	56	648.	Szauder Mihály papírkereskedő	52
640.	Bécs Henrikné Robek Cecília	50	649.	Szauder Mihályné Schuller Rozália	48
			650.	Viklogh György (görög partizán) munkás	29

CSONGRÁD MEGYE

Algyó

651.	Domján Szilveszter kereskedő	37	653.	Domján Ibolya	14
652.	Domján Szilveszterné Márton Anna	40	654.	Domján Szilveszter, ifj.	9
			655.	Gácsai László kocsmáros	41

Ásotthalom

656.	Kovács József gazdálkodó	40	660.	Dóczi Vincéné, özv. Kovács Matild	44
657.	Kovács Józsefné Tóth Etel	32	661.	Rózsa János gazdálkodó	33
658.	Kovács Imre	11			
659.	Kovács József	3			

Csongrád

662.	Piroska János dr. v. polgármester	58	665.	Piroska Réka	8
663.	Piroska Jánosné Svastits Evelin	46	666.	Pusztay Antal kereskedő	25
664.	Piroska Éva	13	667.	Pusztay Antalné Kerne Gizella	30
			668.	Pusztay Antal, ifj.	

Domaszék

669.	Ördög Lajos gazdálkodó	51	674.	Ördög Mihály gazdálkodó	27
670.	Ördög Lajosné Kószó Erzsébet	52	675.	Ördög Mihályné Kovács Erzsébet	30
671.	Ördög János gazdálkodó	28	676.	Ördög Veronika	4
672.	Ördög Emilia (Kónya Györgyné)	18	677.	Ördög Erzsébet	1
673.	Ördög Antal	12			

Kistelek

678.	Balási Sándorné Szabó Erzsébet trafikos	37	681.	Laczkó Gáborné, özv., Krizsán Erzsébet	64
679.	Balási Erzsébet	14	682.	Soós István kocsmáros	38
680.	Balási Sándor	12	683.	Soós Istvánné Szabó Erzsébet	37

Röszke

684.	Csiszár Ferenc gazdálkodó	81	686.	Csiszár Mihályné Börösök Etel	34
685.	Csiszár Ferencné Dobó Etel	60	687.	Csiszár Jenő	13

Sándorfalva

688.	Szabó Józsefné Török Julianna	30	695.	Szanka Etelka	11
689.	Szabó József	9	696.	Táborosi Péterné Kónya Anna	26
690.	Szabó János	7	697.	Táborosi Péter	
691.	Szabó Ferenc		698.	Táborosi Mátyás gazdálkodó	80
692.	Szili József gazdálkodó	80	699.	Táborosi Mátyásné Tóth Sára	73
693.	Szanka Imréné Barkáli Anna	36	700.	Táborosi Imre gazdálkodó	53
694.	Szanka Imre	12	701.	Temesi Antalné Szili Erzsébet	51

FEJÉR MEGYE

Székesfehérvár

702.	Tóth Gyula dr. v. ügyész	56
------	--------------------------	----

GYŰR-SOPRON MEGYE

Fertőrákos

703.	Petzl József gazdálkodó	41	705.	Petzl Mária	15
704.	Petzl Józsefné Schrabek Erzsébet	40	706.	Petzl Erzsébet	1

Hegykő

707.	Kóczán József gazdálkodó	64	709.	Kóczán Jánosné Horváth Rozália	36
708.	Kóczán János gazdálkodó	36	710.	Kócsán István	14

HEVES MEGYE

Besenyőtelek

711.	Czakó József gazdálkodó	49	718.	Czakó Balázs	
712.	Czakó Józsefné Ragó Jolán	36	719.	Dárday Ferenc v. r. őrnagy	41
713.	Czakó Anna		720.	Dárday Ferencné Dokupil Erzsébet	33
714.	Czakó Kálmán	10	721.	Dárday Judit	6
715.	Czakó Tamás	7	722.	Firling Mártonné, özv., Bórn Stefánia br.	53
716.	Czakó József, ifj.	4			
717.	Czakó Pál	1			

723.	Kertész Károly v. főhadnagy	39		740.	Palkovics Miklós	11
724.	Kertész Károlyné Incze Mária	35		741.	Petrik István szabómester	44
725.	Kertész Iván	11		742.	Petrik Istvánné Nagy Erzsébet	35
726.	Kertész Zoltán	9		743.	Petrik Mária	17
727.	Kertész Sándor	8		744.	Petrik Julanna	16
728.	Kertész Károlyné, id., Häusler Adél	70		745.	Petrik Erzsébet	11
729.	Häusler Anna Ilona	72		746.	Riedl István tisztviselő	35
730.	Hargitai Häusler Antónia ny. tanárnő	77		747.	Riedl Istvánné Konk Margit	29
731.	Häusler József v. számvevőszéki ig.	75		748.	Riedl István, ifj.	9
732.	Kladiva Györgyné, özv., Czakó Mária	57		749.	Szabó János gazdálkodó	33
733.	Kladiva Vencel gazdálkodó	35		750.	Szabó Jánosné Czakó Mária	27
734.	Kladiva Imre (György) gazdálkodó	40		751.	Szabó Csaba	4
735.	Kladiva Imréné Ragó Klára	28		752.	Szabó János, ifj.	2
736.	Kladiva Teréz	7		753.	Szabó Katalin	
737.	Kladiva Imre, ifj.	10		754.	Szabó Mátyásné, özv., Szabó Mária	59
738.	Palkovics Pál v. min. tanácsos	45		755.	Váczi Zsigmond gazdálkodó	46
739.	Palkovics Pálné Rapai Marianna	43		756.	Váczi Zsigmondné Pocik Mária	38
				757.	Váczi Anna	19
				758.	Váczi Sarolta	18
				759.	Váczi Zsigmond, ifj.	12
				760.	Váczi Imre	7

Hatvan

761.	Szilágyi István csendőr altiszt	71	
------	---------------------------------	----	--

Karácsond

762.	Varannai Aurélné Káldor Edit	49		763.	Varannai Anna Mária	18
------	------------------------------	----	--	------	---------------------	----

Kisköre

764.	Beliczey Miklós v. földbírókos, főispán	51		779.	Hazslinszky Krull Géza v. alezredes	52
765.	Beliczey Miklósné gr. Sermage Wilhelmina	46		780.	Horváth Mátyásgazdálkod	69
766.	Beliczey István	16		781.	Horváth Mátyásné ? Ilonka	50
767.	Beliczey György	14		782.	Horváth Pál	26
768.	Beliczey Borbála	10		783.	Morvay Pál v. moziüzemi elnök	50
769.	Farkas Lászlóné Hazslinszky Margit	43		784.	Morvay Pálné Hazslinszky Karola	33
770.	Farkas László	20		785.	Morvay Éva	13
771.	Fehér Sándor gazdálkodó	68		786.	Morvay Béla	10
772.	Fehér Sándorné Németh Anna	63		787.	Simon Istvánné Stander Borbála	46
773.	Gulyás Sándorné Molnár Mária	37		789.	Sűrű Árpád gazdálkodó	29
774.	Gulyás Andrásné, özv., Szabor Erzsébet	65		790.	Sűrű Árpádné Simon Ida	21
775.	Gulyás István	6		791.	Tóth Miklósné Gulyás Ilona	43
776.	Hazslinszky Tibor dr. v. BM jogász	43		792.	Vukics Géza bőrkereskedő	43
778.	Hazslinszky Húgóné, özv., Fényes Karola	66		793.	Vukics Gézáné Földi Amália	40

PEST MEGYE

Monor

794.	Bokros József	62	795.	Bokros Józsefné Urbán Rozália	58
------	---------------	----	------	-------------------------------	----

SZOLNOK MEGYE

Berekfürdő

796.	Lakfalvi István lakatos	59	798.	Nagy József kereskedő, hentes	57
797.	Lakfalvi Istvánné Gagyfi Fobila	56	799.	Nagy Józsefné	62

Kunmadaras

800.	Balogh Sándor gazdálkodó	44	835.	J. György Jánosné Fodor Julianna	38
801.	Balogh Sándorné Papp Mária	40	836.	J. György Mária	8
802.	Balogh Ferenc	13	837.	György Károly gazdálkodó	61
803.	Balogh Sándorné, id. özv., Kemecsi Zsuzsanna	64	838.	György Károlyné György Erzsébet	51
804.	Bánhegyesi Sándor gazdálkodó	52	839.	György Sándorné, özv. Kovács Erzsébet gazdálkodó	58
805.	Bánhegyesi Sándorné Cs. Kovács Julianna	48	840.	Hadházi Sándorné, özv. Sági Julianna	50
806.	Bánhegyesi Mária	6	841.	Hardicsai Béla, id. kereskedő	54
807.	Bánhegyesi Irén	7	842.	Hardicsai Béláné, id. Joó Erzsébet	56
808.	Benigni Sámuel malomtulajdonos	60	843.	Hardicsai Béla, ifj.	24
809.	Csávás Sándor gazdálkodó	47	844.	Jakab Ida honv. konyhai alkalmazott	23
810.	Csávás Sándorné Balogh Erzsébet	42	845.	Joó Imréné Teleki Erzsébet	75
811.	Csokai István gazdálkodó	67	846.	Juhai Imre gazdálkodó	71
812.	Csokai Istvánné György Julianna	59	847.	Juhai Imréné Novák Eszter	64
813.	Décsei Lőrinc gazdálkodó	46	848.	Juhász Miklós kerékgyártó, (v. rendőrtanácsos)	55
814.	Décsei Lőrincné Kovács Mária	43	849.	Juhász Miklósné Széll Mária	48
815.	Décsei Julianna	15	850.	D. Juhász Péterné Lakatos Márta	78
816.	Eszenyi Elek gazdálkodó	53	851.	Kemecsi Imre gazdálkodó	64
817.	Eszenyi Elekné Cs. Szűcs Erzsébet	50	852.	Kemecsi Imréné D. Juhász Mária	52
818.	Farkas Imre gazdálkodó	44	853.	Kemecsi Sándor gazdálkodó	47
819.	Farkas Imréné Szász Erzsébet	40	854.	Kemecsi Sándorné K. Széll Ilona	40
820.	Farkas Ferenc	10	855.	Kenyeres Sándor, id. gazdálkodó	71
821.	Farkas Erzsébet	16	856.	Kenyeres Sándorné, id. L. Nagy Eszter	62
822.	Farkas Sára	6	857.	Kenyeres Imre	9
823.	Farkas Imre, ifj.	3	858.	Kenyeres Eszter	6
824.	Farkas János gazdálkodó	46	859.	Kenyeres Sándor gazdálkodó	42
825.	Farkas Jánosné Révész Erzsébet	43	860.	Kenyeres Sándorné U. Nagy Erzsébet	39
826.	Fodor Ferencné, özv. Csokai Julianna	40	861.	Kenyeres Sándor, ifj.	3
827.	Fodor Ferenc	18	862.	Kenyeres Erzsébet	17
828.	Fodor Julianna	16	863.	Kerekes Imre gazdálkodó	55
829.	Gargyi Imre gazdálkodó	87			
830.	Gyarmati Balázs gazdálkodó	44			
831.	Gyarmati Balászné Balogh Mária	40			
832.	Gyarmati Erzsébet	12			
833.	Gyarmati Zsuzsanna	17			
834.	J. György János gazdálkodó	45			

864.	Kerekes Imréné Cs. Kiss Erzsébet	53	905.	Négyesi Márton tisztviselő	53
			906.	Négyesi Mártonné Péter Mária	57
865.	H. Kovács Bálintné, özv., Saska Sára	79	907.	Novák Imréné, özv., Széll Eszter	83
866.	H. Kovács Bálint gazdálkodó	51	908.	Palcsesz Sándor gazdálkodó	59
867.	H. Kovács Bálintné, H. Kiss Mária	45	909.	Palcsesz Sándorné T. Kun Erzsébet	36
868.	Kovács Lajos, id. gazdálkodó	61	910.	Palcsesz Ferenc	12
869.	Kovács Lajosné, id., Vincze Margit	49	911.	Papp Gergely v. csendőr	45
			912.	Papp Gergelyné Kun Erzsébet	31
870.	Kovács Lajos, ifj. gazdálkodó	27	913.	Papp Katalin	9
871.	Kovács Lajosné, ifj., L. Szabó Julianna	24	914.	Papp Ilona	8
			915.	Papp Magdolna	6
872.	Kovács Julianna	5	916.	Papp Julianna	2
873.	Kovács Lajos		917.	Papp Mária	
874.	Kovács Mária	53	918.	Patkó György gazdálkodó	59
875.	Kun Sándor gazdálkodó, lakatos	57	919.	Patkó Györgyné Kiss Mária	57
			920.	Saári Imréné Juhász Eszter	81
876.	Kun Sándorné Balogh Mária	49	921.	Saári Imre közgyám, gazdálkodó	68
877.	Mile Sándor postamester	56	922.	Saári Imréné D. Nagy Margit	53
878.	Mile Sándorné Szűcs Julianna	60	923.	Sági Jánosné Detki Rozália	73
879.	Mohácsi Lajos gazdálkodó	54	924.	Sántha László gazdálkodó	62
880.	Mohácsi Lajosné Cs. Kovács Julianna	52	925.	Sántha Lászlóné Sáfrány Zsuzsanna	55
881.	Molnár Imre kereskedő	44	926.	L. Szabó Imre gazdálkodó	50
882.	Molnár Imréné Kiss Erzsébet	31	927.	L. Szabó Imréné Saska Julianna	41
883.	Molnár Olga	12			
884.	Molnár Imre, ifj.	9	928.	Szász Ferencné, özv., F. Nagy Erzsébet	59
885.	Molnár Róza	8	929.	Szentesi Balázs gazdálkodó, esztérgályos	51
886.	Molnár Zita	6			
887.	Molnár László	3	930.	Szentesi Balázné Martényi Eleonóra	53
888.	Molnár Sándor gazdálkodó	51	931.	Szentesi Balázs, ifj.	27
889.	Molnár Sándorné Pápai Zsuzsanna	45	932.	Szentesi Balázné, id., özv., I. Tóth Márta	76
890.	Molnár Margit	18	933.	K. Széll László gazdálkodó	70
891.	Molnár Sándor Elek, ifj.	15	934.	K. Széll Lászlóné I. György Ilona	59
892.	U. Nagy Imréné, özv., Cs. Kovács Erzsébet	58	935.	Cs. Szűcs Ferencné Csávás Gizella	69
893.	F. Nagy Imre gazdálkodó	44	936.	Szűcs Imre tisztviselő, gazdálkodó	62
894.	F. Nagy Imréné Kádár Erzsébet	41	937.	Szűcs Imréné Mohácsi Eszter	55
895.	F. Nagy Imre	19	938.	Cs. Szűcs Sándorné, özv., Tanner Mária	51
896.	F. Nagy Károly	15	939.	Tanner Béláné Ay Paula	71
897.	F. Nagy Károlyné Csávás Erzsébet gazdálkodó	21	940.	Tóth Bálint v. cs. őrmester	39
898.	F. Nagy Erzsébet	1	941.	Török Sámuel gazdálkodó	66
899.	F. Nagy Lajos gazdálkodó	59	942.	Török Sámuelné Kun Zsuzsanna	61
900.	F. Nagy Lajosné Kádas Margit	49			
901.	H. Nagy Sándor gazdálkodó	38			
902.	H. Nagy Sándorné Zimán Erzsébet	36			
903.	H. Nagy Károly	13			
904.	F. Nagy Simon gazdálkodó	76			

943.	Turi Imre hentes és mészáros	41		948.	Váradi Józsefné, özv., Nagy Erzsébet	72
944.	Turi Imréné Csapó Mária	41				
945.	Turi Géza	18		949.	Váradi József gazdálkodó	45
946.	Turi Éva	16		950.	Váradi Józsefné Fodor Erzsébet	46
947.	Turi Imre, ifj.	7				

Szolnok

951.	Daróczy Béla dr. ügyvéd	44	
------	-------------------------	----	--

VAS MEGYE

Felsőcsatár

952.	Polyák Józsefné özv.	64	
------	----------------------	----	--

Kőszegdoroszló

953.	Bende János gazdálkodó	46	956.	Bende Mária	20
954.	Bende Jánosné Neisz Magdolna	41	957.	Bende János, ifj.	18
955.	Bende János, id. gazdálkodó	80	958.	Neisz Istvánné Schöber Mária	68

Szombathely

959.	Szalay István napszámos	50	960.	Szalay Istvánné Stájer Teréz	45
------	-------------------------	----	------	------------------------------	----

VESZPRÉM MEGYE

Devecser

961.	Babás Sándor kereskedő	42	963.	Babás Piroska	9
962.	Babás Sándorné Kelemen Rozál	40	964.	Babás Etelka	6

Várpalota²

965.	Jean Kornél dr. állatorvos	41	981.	Neumann Ella	5
966.	Jean Kornél dr.-né Kadlecsek Mária	28	982.	Neumann Emília	3
967.	Jean Kornél, ifj.	11	983.	Simon Lajos tisztviselő	31
968.	Jean Péter	9	984.	Simon Lajosné Neumann Edit	22
969.	Jean Mária Magdolna	7	985.	Szabó István tisztviselő	33
970.	Kégli Ferenc v. főjegyző	50	986.	Szabó Istvánné Lichtenen Edit	24
971.	Kégli Ferencné Magyar Emma	38	987.	Szabó Ferenc	
972.	Kégli Katalin	13	988.	Tárnai Ervin tisztviselő	33
973.	Kégli Ferenc, ifj.	6	989.	Tárnai Ervinné Szeőke Klára	30
974.	Kégli Éva	2	990.	Tárnai Klára	8
975.	Nagy Gyula v. jegyző	37	991.	Tárnai István	6
976.	Nagy Gyuláné Neubauer Jolán	22	992.	Tárnai Mária	4
977.	Nagy Klára	11	993.	Varga Ferenc v. takarékpénztári vezető, könyvelő	52
978.	Nagy Ágnes	8	994.	Varga Ferencné Újhelyi Emília	45
979.	Neumann Ede, id. ny. igazgató-tanító	69	995.	Varga Ferenc, ifj.	18
980.	Neumann Elvira	11	996.	Zima Jánosné	39

ZALA MEGYE

Lendvadedes • 1952. augusztus 4.

997.	Lapát Péter (v. József) gazdálkodó	43	999.	Lapát Magdolna	16
998.	Lapát Péterné (v. Józsefné) Nagy Verona	44			

Rédics • 1952. augusztus 4.

1000	Kancsal István gazdálkodó, gyári munkás	57	1003.	Kancsal Irén	10
1001	Kancsal Istvánné Baumbern Anna	56	1004.	Szunyogh István gazdálkodó	50
1002	Kancsal István, ifj.	15	1005.	Szunyogh Istvánné Göncz Erzsébet	46
			1006.	Szunyogh Sarolta	18

¹ Megjelent a dr. Kováts Dániel által szerkesztett Száműzöttek a Hortobágyon. Emlékek a borsói kényszermunkatáborból 1952-1953 című kötet 371-395. oldalán 2006-ban.

² A korrekciók Nagy Gyuláné (ma Kiss Jánosné) munkája.

A lászlómajori kényszermunkatáborba deportált családok névsora

VAS MEGYE

Alsószőlők

1.	Reinik Alajos postavezető		2.	Reinik Alajosné
----	---------------------------	--	----	-----------------

Apátistvánfalva

3.	Császár Anna		23.	Orbán Teréz
4.	Császár János földműves		24.	Orbán Vendel segédmunkás
5.	Császár János ifj. földműves		25.	Sőmenek Anna
6.	Császár Jánosné		26.	Sőmenek Irén
7.	Császár Jánosné ifj.		27.	Sőmenek József
8.	Császár Magdolna		28.	Sőmenek Károly földműves
9.	Gaál Ilona		29.	Sőmenek Károly ifj.
10.	Gaál Irén		30.	Sőmenek Károlyné
11.	Gaál Irma		31.	Sőmenek Magdolna
12.	Gaál István földműves		32.	Sőmenek Margit
13.	Gaál Istvánné		33.	Sőmenek Imre ott született
14.	Gaál Iván		34.	Szocsics (Szecsics?) János földműves
15.	Gaál Mária földműves		35.	Szocsics (Szecsics?) Jánosné
16.	Németh Anna		36.	Szocsics (Szecsics?) Mária
17.	Németh István földműves		37.	Závecz (Závocz?) János földműves
18.	Németh Istvánné		38.	Závecz (Závocz?) József földműves
19.	Németh Jenő		39.	Závecz (Závocz?) Józsefné
20.	Orbán Berta		40.	Závecz (Závocz?) Magdolna
21.	Orbán Kálmán földműves		41.	Závecz (Závocz?) Mátyás
22.	Orbán Kálmánné			

Bajánsenye

42.	Bács Erzsébet		44.	Bács Mártonné
43.	Bács Márton földműves		45.	Seper Lajos molnár és bognár

Csákánydoroszló

46.	Hertelendi János molnár		50.	Laczkó Józsefné
47.	Hertelendi János ifj. ipari munkás		51.	Virányi Ignác földműves
48.	Hertelendi Jánosné		52.	Virányi Ignácné
49.	Laczkó József földműves		53.	Virányi Ilona

Dávidháza

54. Seper Lajosné		55. Seper Margit
-------------------	--	------------------

Egyházashollós

56. Lakosi Erzsébet		60. Lakosi Károlyné
57. Lakosi Géza		61. Lakosi Lajosné
58. Lakosi Gyula		62. Lakosi Mária
59. Lakosi Károly ifj.		

Felsőszőlők

63. Csuk Anna		73. Mészáros Sándor földműves
64. Csuk István földműves		74. Mészáros Sándorné
65. Csuk Istvánné		75. Reppes József földműves
66. Csuk Veronika		76. Reppes József ifj. földműves
67. Horváth Márton földműves		77. Reppes Józsefné
68. Horváth Mártonné		78. Reppes Józsefné ifj.
69. Krajczár Ágoston földműves		79. Reppes Veronika
70. Krajczár Ágostonné		80. Skaper Márton
71. Krajczár Anna		81. Steinmetz Jánosné özv.
72. Krajczár Zsuzsanna		

Hegyhátszentjakab

82. Bogár János földműves		87. Kiszgázda Jenőné
83. Csóka István földműves		88. Péter Gyula földműves
84. Csóka István ifj.		89. Péter Gyuláné
85. Csóka Istvánné		90. Péter Zsuzsanna
86. Kiszgázda Jenő földműves		91. Súber Pál földműves

Ispánk

92. Szabó Béláné		93. Szabó Sándor orvostanhallgató
------------------	--	-----------------------------------

Ivác

94. Hargittay Sándor ny. tisztv., Hangya
--

Kercaszomor

95. Bognár Ernő földműves		98. Bognár Kálmánné
96. Bognár Ernőné		99. Darvas Oszkár körjegyző, fogy. ért.
97. Bognár Kálmán földműves, fogy. ért. szövé.		100. Darvas Oszkárné tanítónő
		101. Rigó Jolán házvezetőnő

Kerkáskápolna

102. Bene József id. földműves		112. Markó Ernő földműves
103. Bene Józsefné id.		113. Markó Gizella
104. Boncz Ernő Kálmán		114. Markó József földműves
105. Boncz József ifj. földműves		115. Markó Józsefné
106. Boncz Józsefné özv.		116. Simon Gábor földműves
107. Keszérü Ernő földműves		117. Spilák Ede földműves
108. Keszérü Kálmánné özv.		118. Spilák József földműves
109. Keszérü Lajos földműves		119. Spilák József ifj.
110. Keszérü Lajos ifj.		120. Spilák Józsefné
111. Keszérü Lajosné		121. Spilák Kálmánné

Kétvölgy

122. Kovács Istvánné		123. Sömenek Vendel
----------------------	--	---------------------

Kisrákos

124. Bedők Antalné földműves		127. Pomper Jenő földműves
125. Bedők István		128. Pomper Jenőné
126. Pomper Gizella		

Kondorfa

129. Varga Edit		131. Varga Ernőné
130. Varga Ernő volt csendőr		132. Varga Imréné özv.

Magyarlak

133. Mikes Imre földműves		136. Mikes László
134. Mikes Imre ifj.		137. Mikes Márta
135. Mikes Imréné		

Magyarszombatfa

138. Cseke Erzsébet		145. Kovács Zsigmondné
139. Cseke Jenő földműves		146. Papp Gyula földműves
140. Cseke Karolina földműves		147. Papp Gyuláné
141. Klujber Ferenc földműves		148. Papp Imréné földműves
142. Klujber Ferencné		149. Papp Vilmos
143. Klujber Piroksa		150. Zsohár Gyula földműves
144. Kovács Zsigmond földműves		

Máriaújfalu

151. Dancsecz Imre földműves		152. Dancsecz Imréné
------------------------------	--	----------------------

Nagyrákos

153. Fülöp József körjegyző, Hangya		157. Sinka József földműves
154. Fülöp Józsefné		158. Sinka József ifj.
155. Mester András v. csendőr		159. Sinka Józsefné
156. Mester Andrásné		160. Sinka Katalin

Őriszentpéter

161. Ábrahám Emil		173. Kókény Kálmánné
162. Ábrahám Vince baromfikereskedő		174. Nemes Géza földműves
163. Babos Géza földműves		175. Nemes Gézáné
164. Babos Gézáné		176. Orbán Mihály földműves
165. Dávid Géza földműves		177. Orbán Mihályné
166. Dávid Gézáné		178. Stefanecz Emil erdei munkás
167. Hada Géza földműves		179. Stefanecz Emil ifj.
168. Hada Gézáné		180. Stefanecz Emilné
169. Hada Ibolya		181. Stefanecz Mária
170. Hada Tibor földműves		182. Stefanecz Valéria
171. Kiss Lidia földműves		183. Zsoldos Lajosné özv.
172. Kókény Kálmán bognár		

Pankasz

184. Főlnagy Ármin földműves		187. Hegyi Jánosné adminisztrátor
185. Főlnagy Árminné		188. Páti József üzletvezető
186. Hegyi János kereskedősegéd		189. Páti Józsefné

Peresznye

190. Ekker Ferenc földműves		194. Ekker Jánosné
191. Ekker Ferencné		195. Ekker Katalin
192. Ekker István		196. Ekker Pál
193. Ekker János földműves		197. Ekker Paula

Permise

198.	Kovács József földműves	200.	Kovács Margit
199.	Kovács Magdolna		

Rábagyarmat

201.	Kocsis Károly földműves	211.	Siklér Imréné
202.	Kocsis Károlyné	212.	Siklér János földműves
203.	Kocsis Klára	213.	Siklér Mária
204.	Nagy Gyula volt csendőr	214.	Siklér Péter földműves
205.	Nagy Gyula ifj.	215.	Siklér Péterné
206.	Nagy Gyuláné	216.	Szabó Béla ny. MÁV felügyelő
207.	Nagy Rózi	217.	Tóri Kálmán alezredes
208.	Páti Ferencné özv.	218.	Tóri Kálmán ifj.
209.	Siklér Ferenc földműves	219.	Tóri Kálmánné
210.	Siklér Imre földműves		

Rábatótfalu

220.	Bodits Mária	221.	Bodits Józsefné
------	--------------	------	-----------------

Ritkaháza

222.	Bajzek Anna	223.	Bajzek Istvánné
------	-------------	------	-----------------

Szakonyfalu

224.	Bajzek Ferencné	230.	Takács Józsefné
225.	Bajzek József	231.	Takács Margit
226.	Bajzek Júlia	232.	Takács Márta
227.	Bajzek Károly	233.	Windisch József földműves
228.	Bajzek Rezső	234.	Windisch Józsefné
229.	Takács József földműves	235.	Zámedics Ferencné

Szalfő

236.	Balogh Valéria	246.	Tamaskó Tivadar
237.	Jakosa Antalné	247.	Tamaskó Vilmos földműves
238.	Jakosa Henrik gépész	248.	Tamaskó Vilmosné
239.	Jakosa Henrikné	249.	Zsoldos Dénes földműves
240.	Jakosa Klára	250.	Zsoldos Dénes ifj.
241.	Jakosa Rezső gépész	251.	Zsoldos Dénesné
242.	Kiss Károly földműves	252.	Zsoldos Ferencné
243.	Kiss Károlyné	253.	Zsoldos Józsefné özv.
244.	Laczó Éva Emma	254.	Zsoldos Karolina
245.	Tamaskó Lidia		

Szatta

255.	Beck János	257.	Orbán Zsigmondné
256.	Orbán Zsigmond földműves		

Szentgotthárd

258.	Fülöp János földműves	264.	Komjáti Tibor tisztviselő
259.	Fülöp Jánosné	265.	Nagy Gyuláné özv., mg munkás
260.	Kiss József földműves	266.	Nagy István fuvaros
261.	Komjáti Edit	267.	Nagy Lajos tisztviselő
262.	Komjáti János napszámos	268.	Nagy Lajosné özv.
263.	Komjáti Jánosné		

Szóce

269.	Lukács Ilona	272.	Tóth Kálmán földműves
270.	Lukács Jánosné özv. földműves	273.	Tóth Sándor földműves
271.	Tóth Gyula	274.	Tóth Sándorné

Vasszentmihály

275.	Császár Anna	278.	Zelenka Mihály földműves
276.	Császár Ferencné özv.	279.	Zelenka Mihályné
277.	Zelenka Irén		

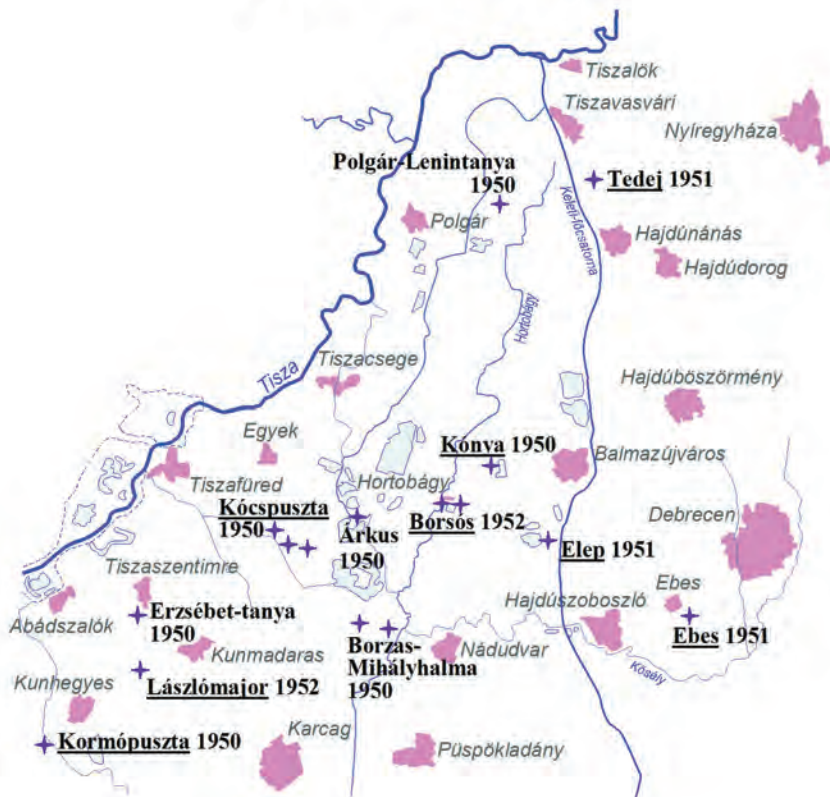
Velemér

280.	Bicsák Jenő földműves	285.	Tóth János földműves
281.	Bicsák Pál földműves	286.	Tóth Jánosné
282.	Bicsák Pálné	287.	Vass János földműves
283.	Gyenese Ferencné özv.	288.	Vass Jánosné
284.	Tóth Emil	289.	Zsoldos Gyuláné özv.

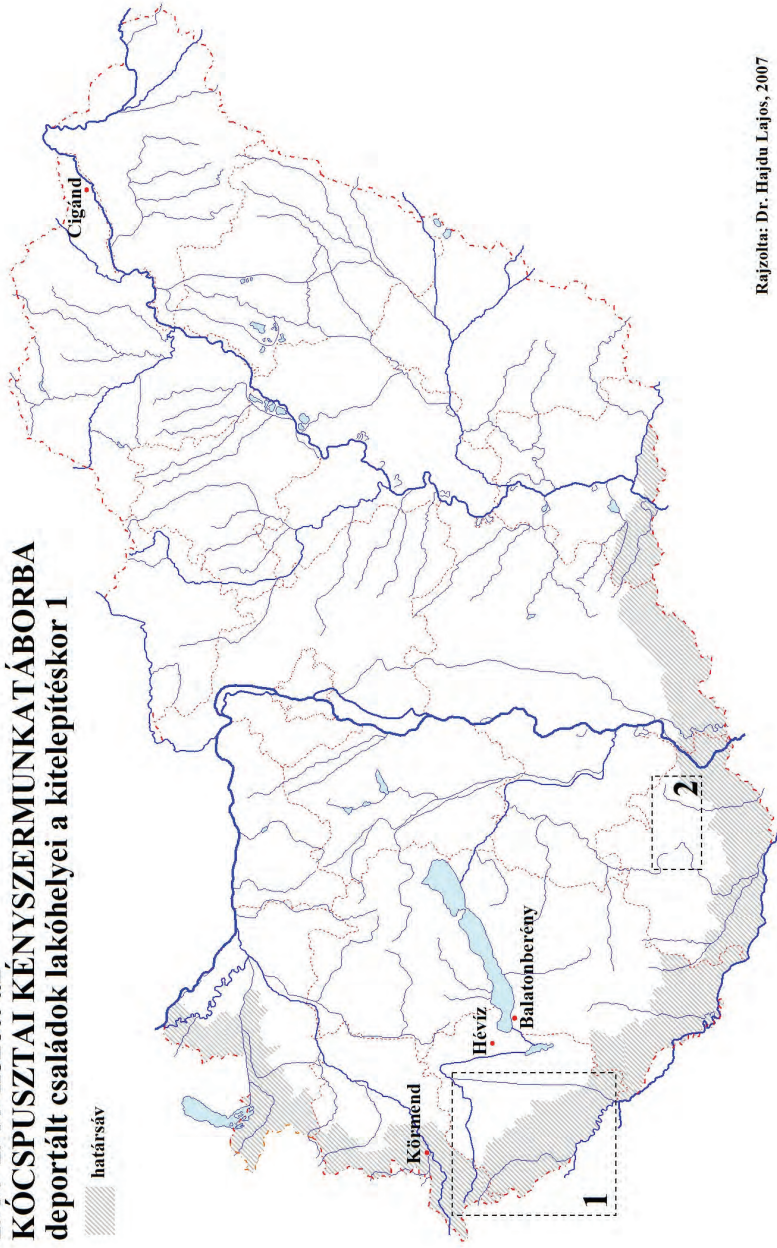
Viszák

290.	Böhm Gyula molnár és gépész	291.	Böhm Gyuláné
------	-----------------------------	------	--------------

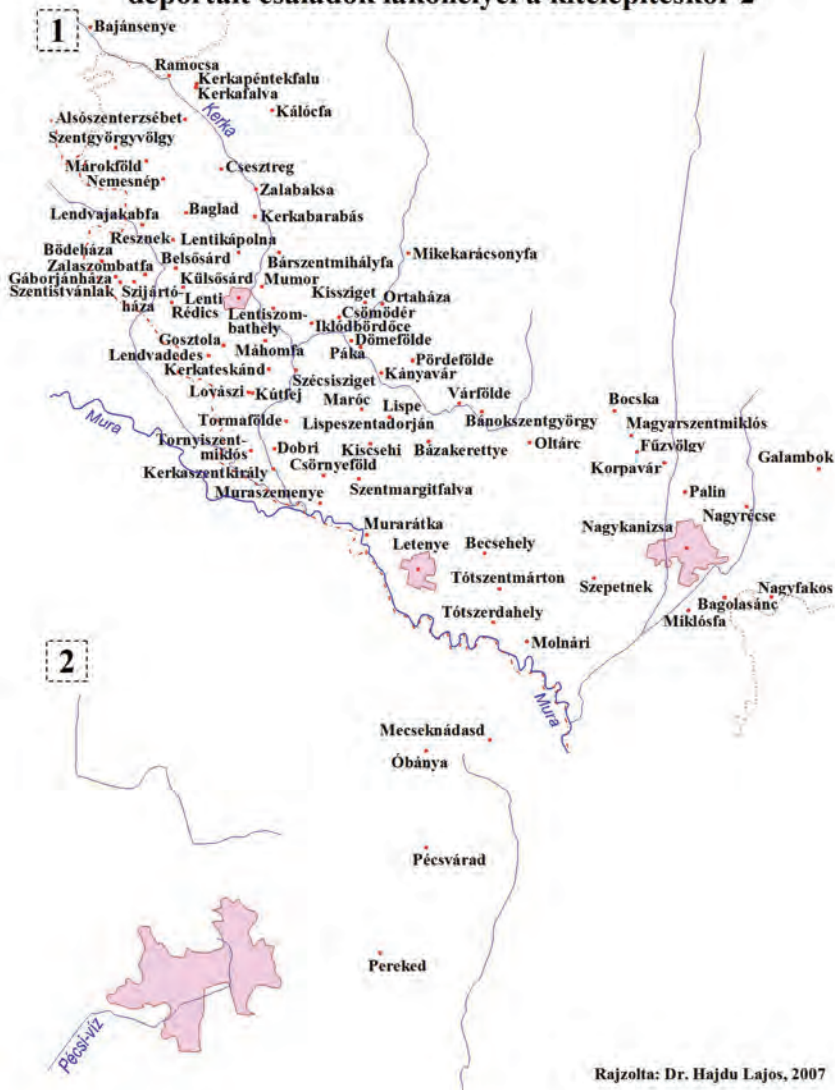
**A deportált családok „zárt táborai”
a Hortobágyon, Nagykunságban és Hajdúságban
1950-1953
(név mellett a létesítés éve)**

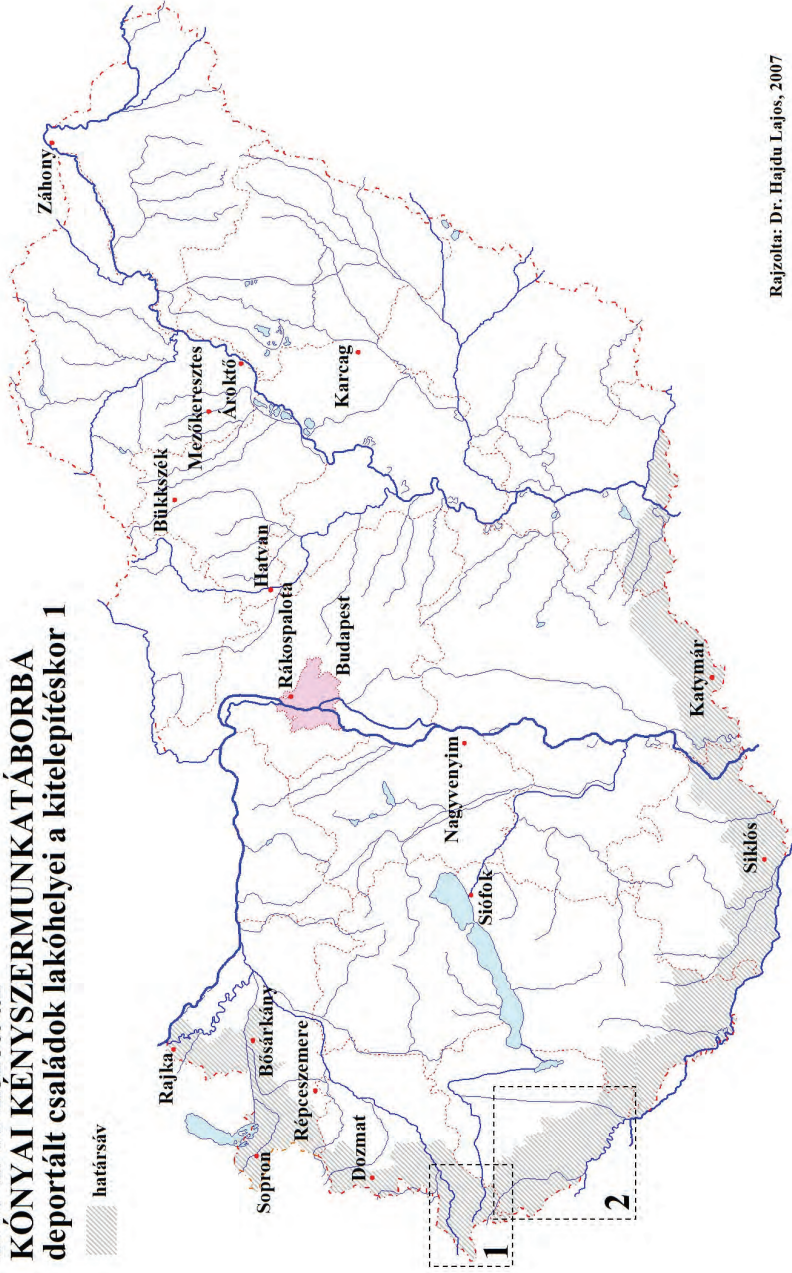
**1950-1953 között az
KŐCSPUSZTAI KÉNYSZERMUNKATÁBORBA
deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 1**

**1950 és 1953 között a
KÓCSI KÉNYSZERMUNKATÁBORBA
deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 2**

**1950-1953 között az
KÖNYAI KENYSZERMUNKATÁBORBA
deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 1**

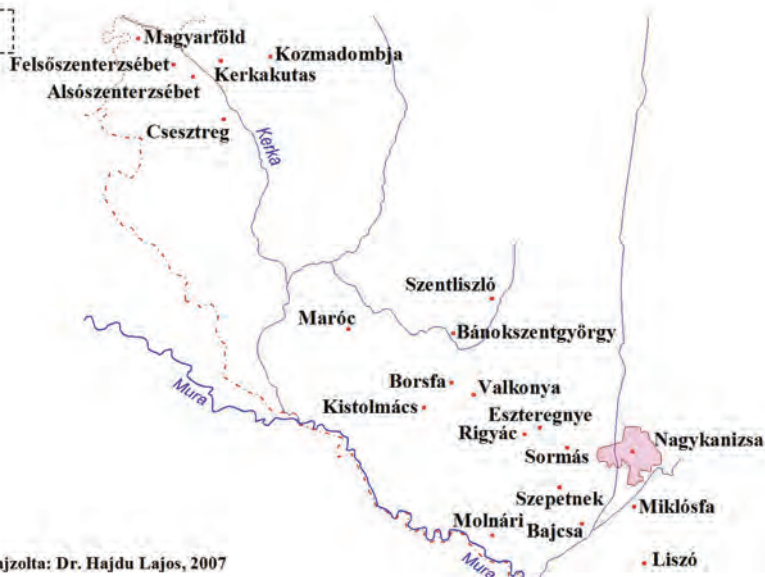

1950-53 között a KÓNYA KÉNYSZERMUNKATÁBORBA deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 2

1

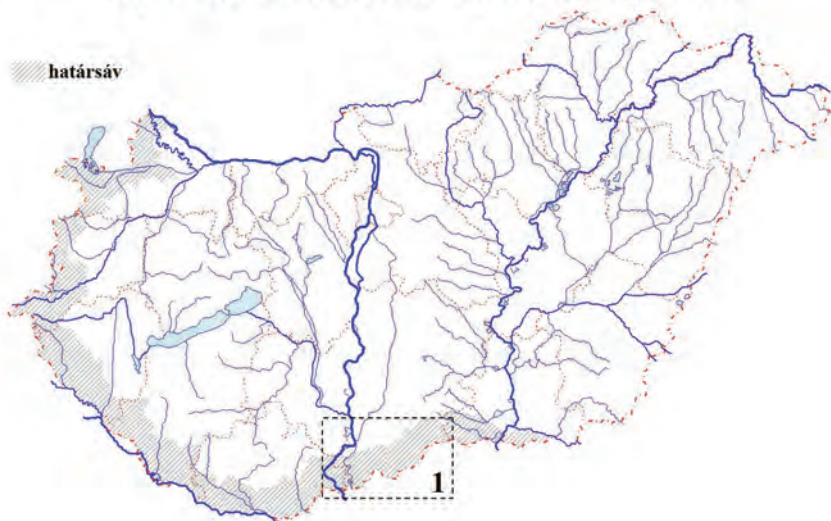

2

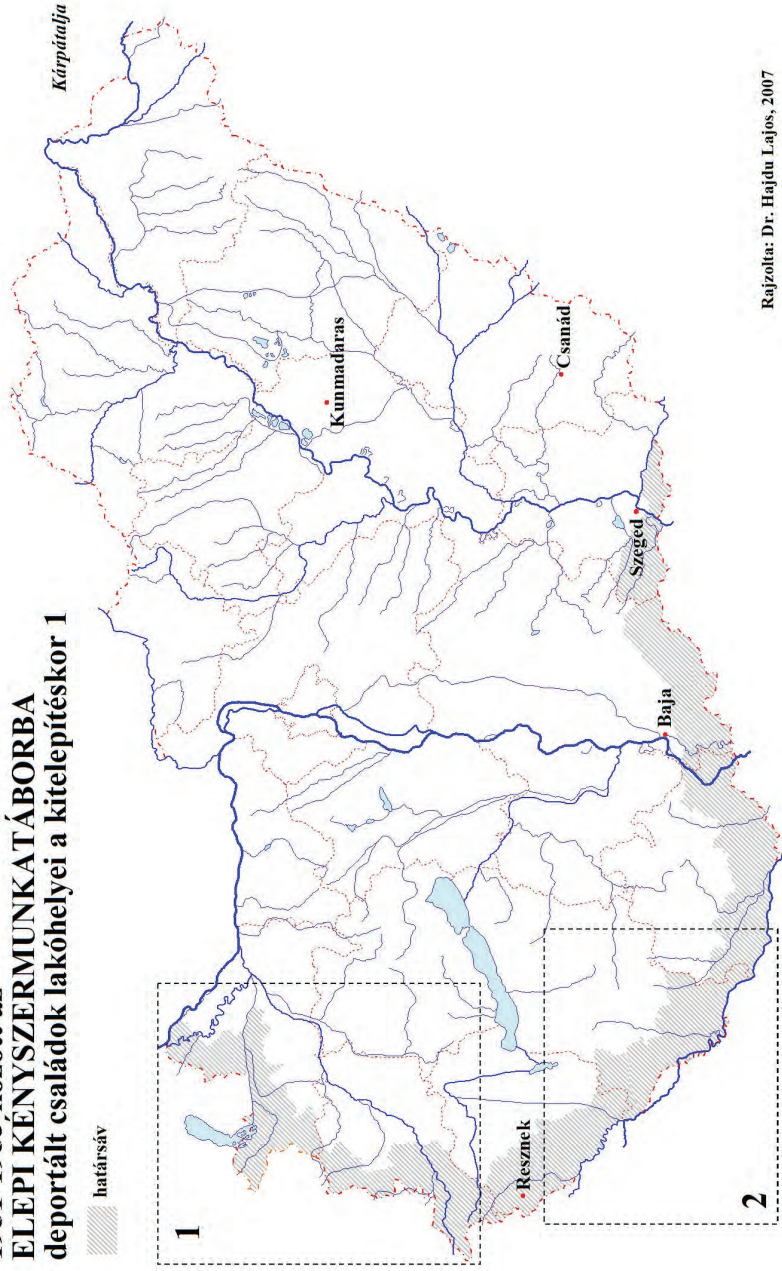
Rajzolta: Dr. Hajdu Lajos, 2007

1950-1953 között a
KORMÓPUSZTAI KÉNYSZERMUNKATÁBORBA
 deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor

Rajzolta: Dr. Hajdu Lajos, 2007

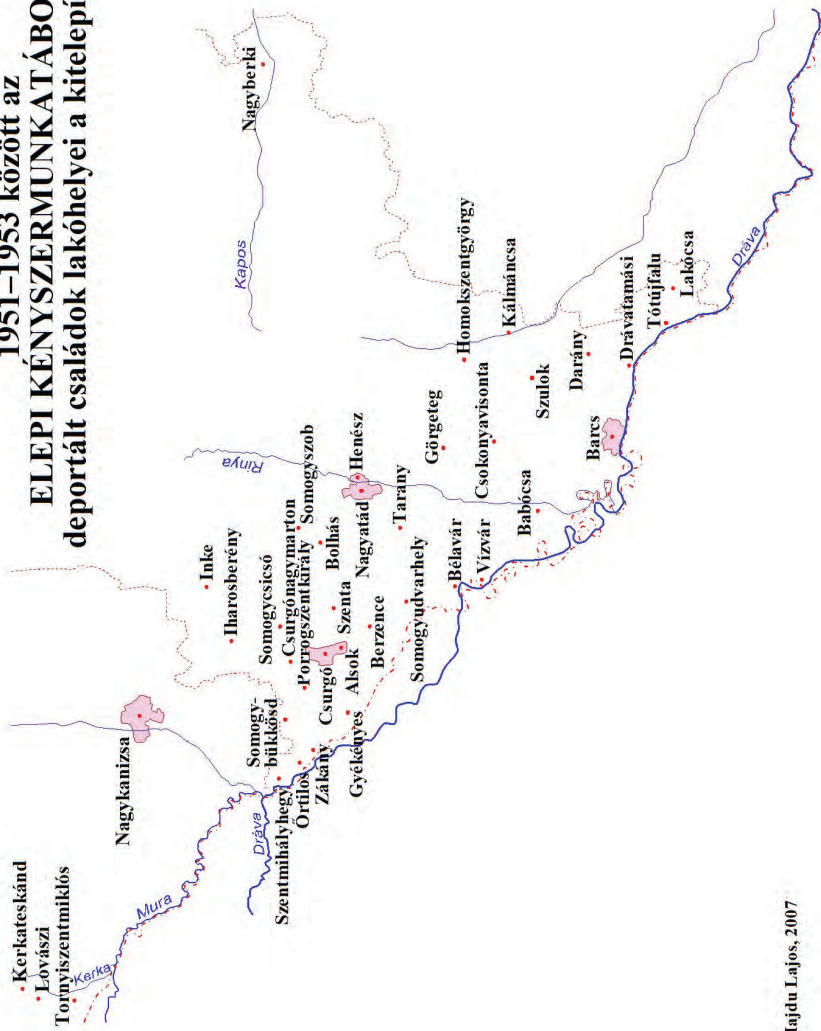
**1951-1953 között az
ELEPI KENYSZERMUNKATÁBORBA
deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 1**

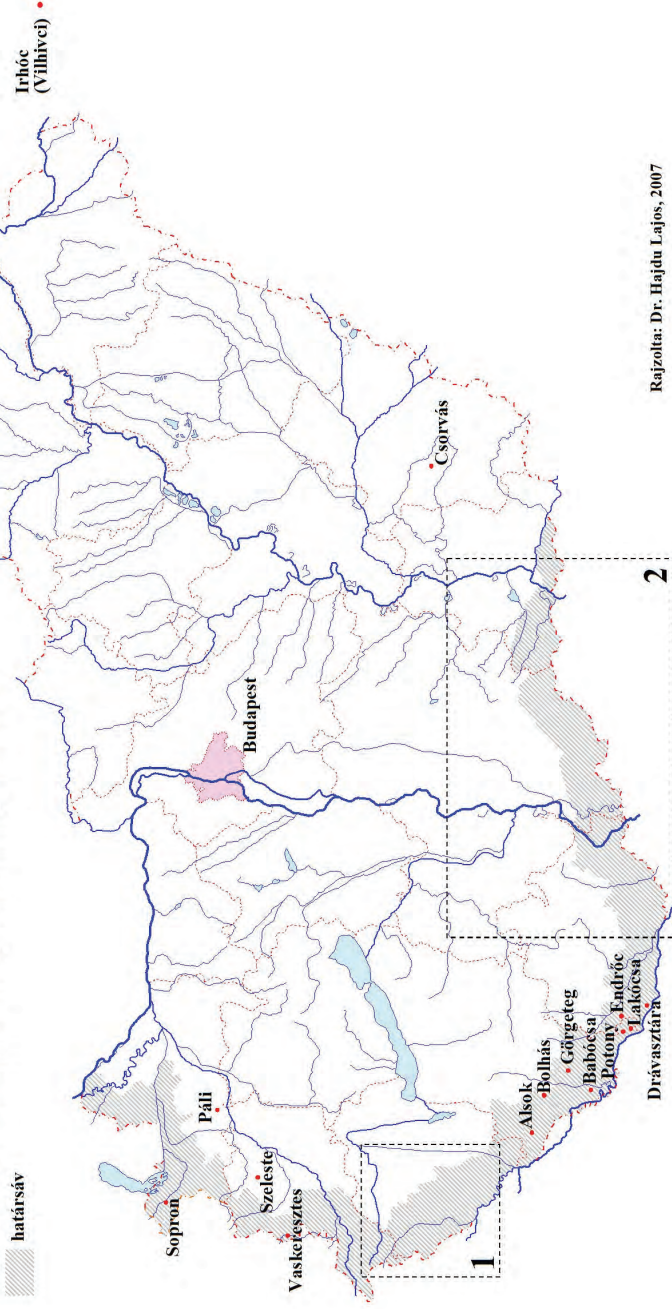
**1951 és 1953 között az
ELEPI KÉNYSZERMUNKATÁBORBA
deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 2**

1951–1953 között az ELEPI KENYSZERMUNKATÁBORBA deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 3

1951-1953 között az EBESI KÉNYSZERMUNKATÁBORBA deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 1

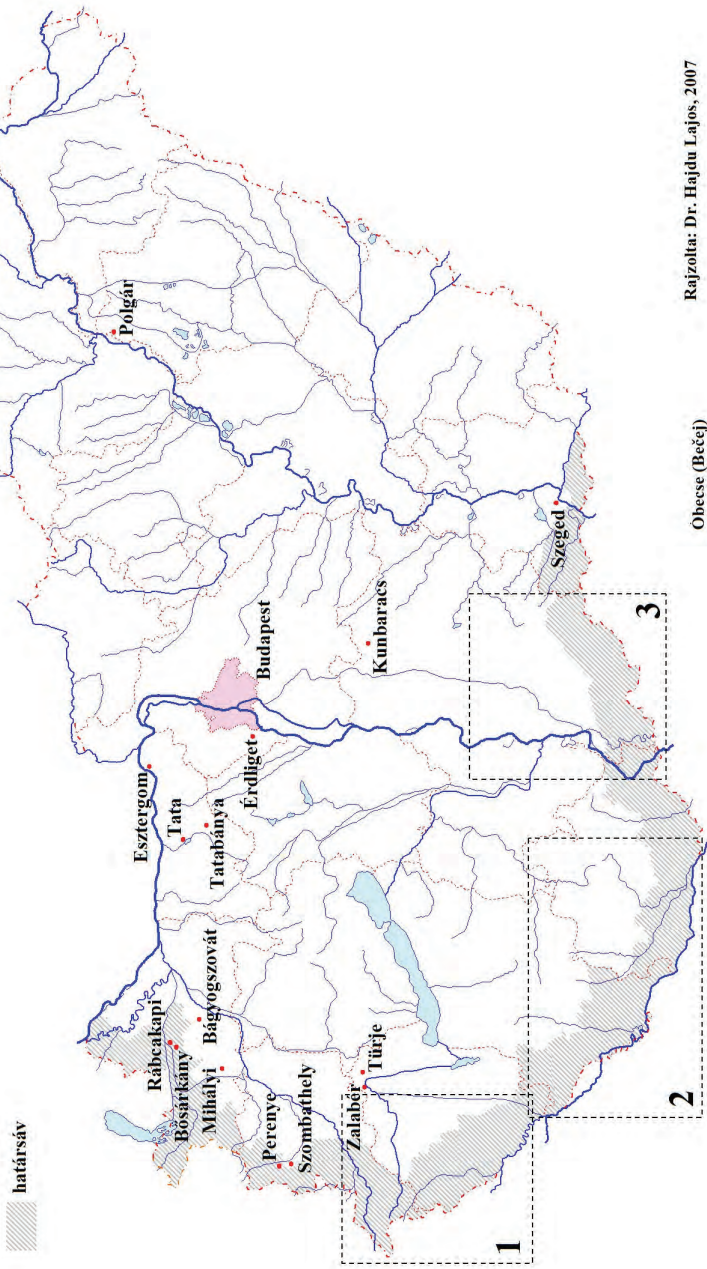

Rajzolta: Dr. Hajdu Lajos, 2007

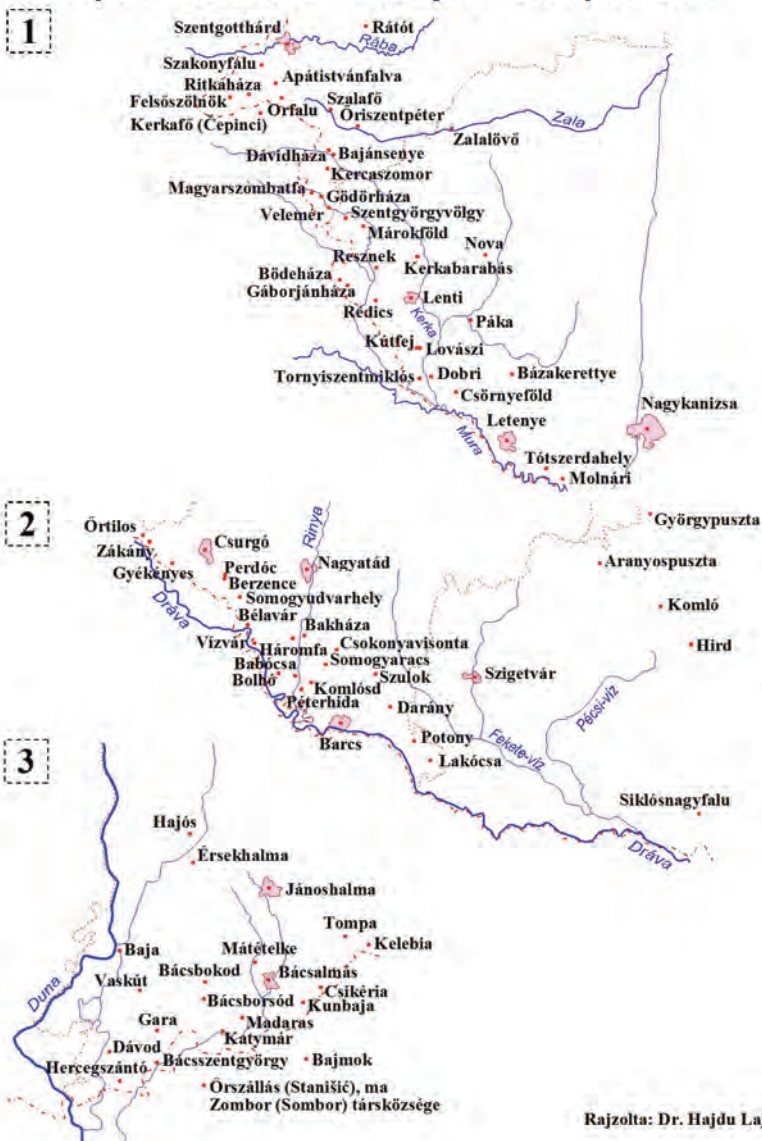
1951 és 1953 között az EBESI KÉNYSZERMUNKATÁBORBA deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 2

1951-1953 között a TEDEJII KÉNSZERMUNKATÁBORBA deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 1

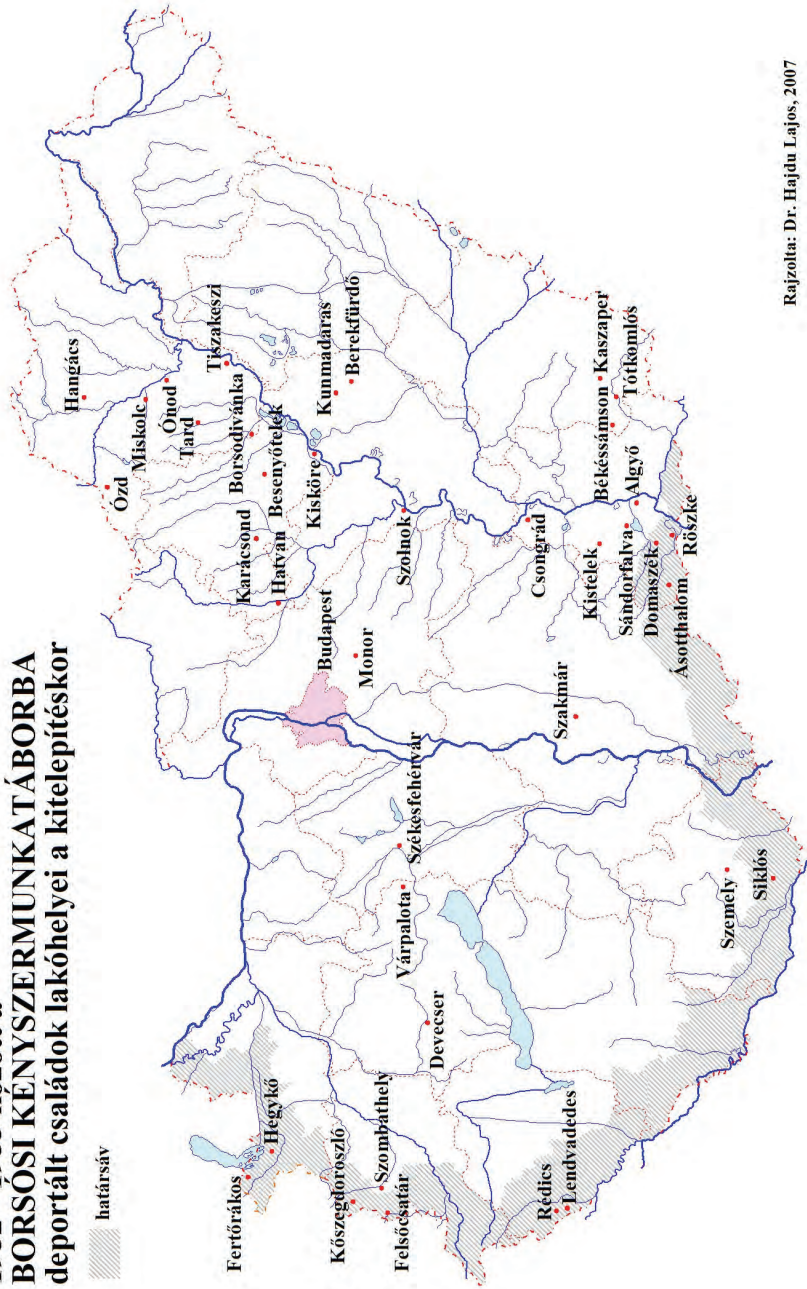

1951 - 1953 között a TEDEJI KÉNYSZERMUNKATÁBORBA deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 2

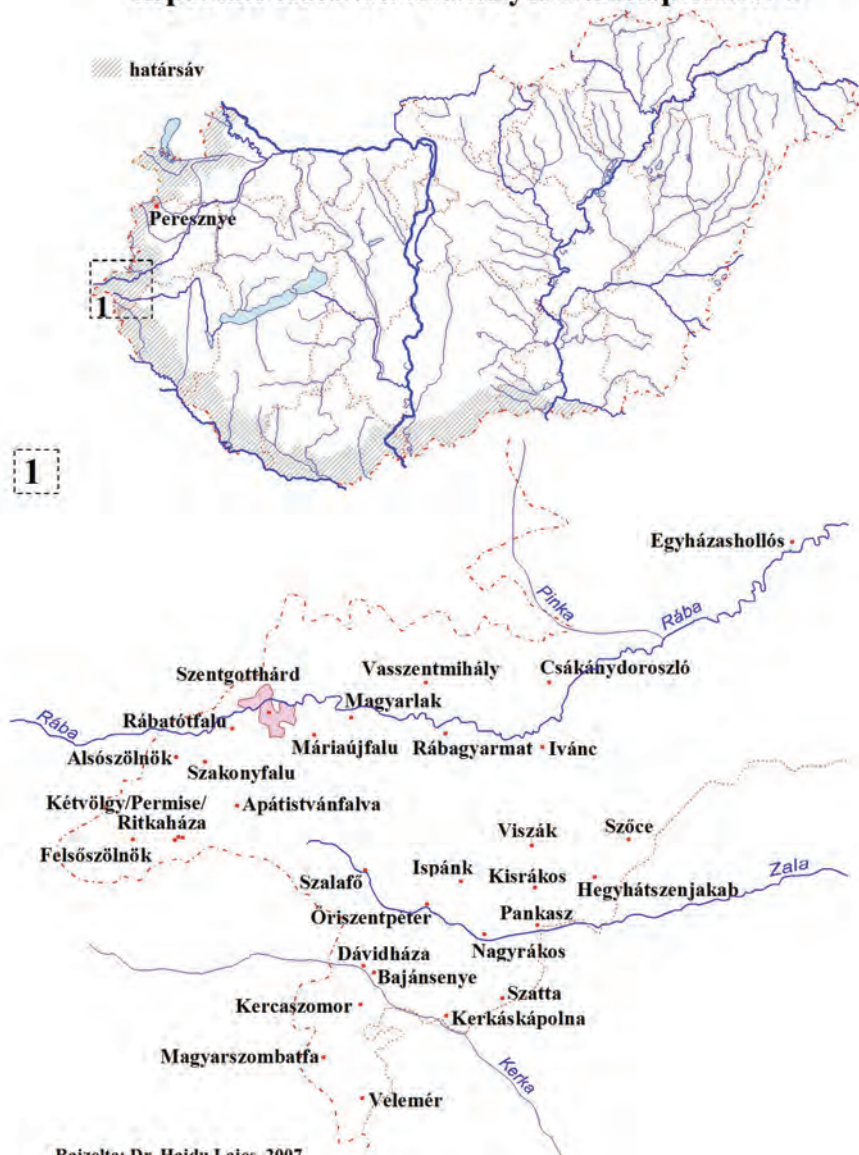

Rajzolta: Dr. Hajdu Lajos, 2007

1952 - 1953 között a BORSOSI KENYSZERMUNKATÁBORBA deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor

1952-53 között a LÁSZLÓMAJOR KÉNYSZERMUNKATÁBORBA deportált családok lakóhelyei a kitelepítéskor 2

Rajzolta: Dr. Hajdu Lajos, 2007

1950 - 53
KÖZÖTT
A
KÓCSPUSZTAI
KÉNYSZERMUNKATÁBORBA
-LOVASSY
-PIROSKA
-JUSZTUS
TANYÁKRA
ELHURCOLTAK
EMLÉKÉRE

2002.VI.23.

Az emléktáblát az egykori táborlakók emeltették 2002. június 23-án

*1991. november 11. A Recskről ajándékba kapott tölgyfát Sólyom Imre
székely fafaragó készítette el és Veres Géza páter szentelte 1993 szeptemberében.
Felirat: „Hitük volt a bűnük”*

Állította dr. Csőke Sándor és neje 2003. június 24-én. Felszentelte Bárdos Ferenc plébános

A KOMMUNISTA DIKTATÚRA ÁLDOZATAI
EMLÉKÉRE, AKIK 1951 ÉS 1953 KÖZÖTT
ÁRTATLANUL, ÍTÉLET NÉLKÜL ÉLTÉK
ÉS SZENVEDTEK AZ ELEPI KÉNYSZER
MUNKATÁBORBAN.

A TÁBOR FELOSZLATÁSÁNAK 50. ÉVFORDULÓJA
ALKALMÁBÓL ELHELYEZTÉK:

Hortobágyi Kényszermunkatáborokba Elhurcoltak
Egyesülete és az Elepi tábor túlélői.

2003. szeptember

Állíttatta Jeszenszky Iván. A követ faragta Rácz Zoltán építészmérnök.
1997. június 7-én avatták, ahol Juhász Ferenc költő mondott beszédet

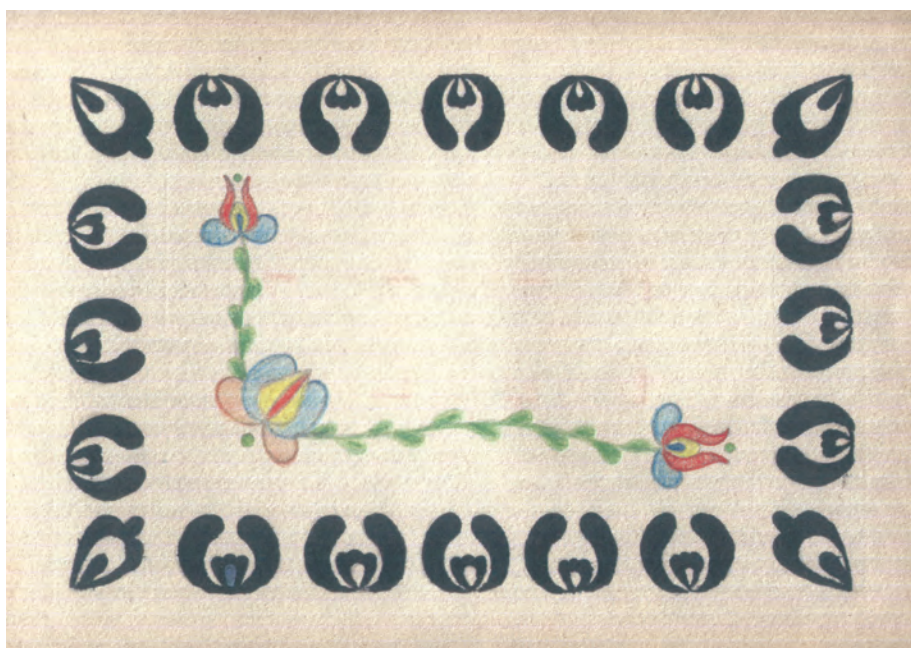
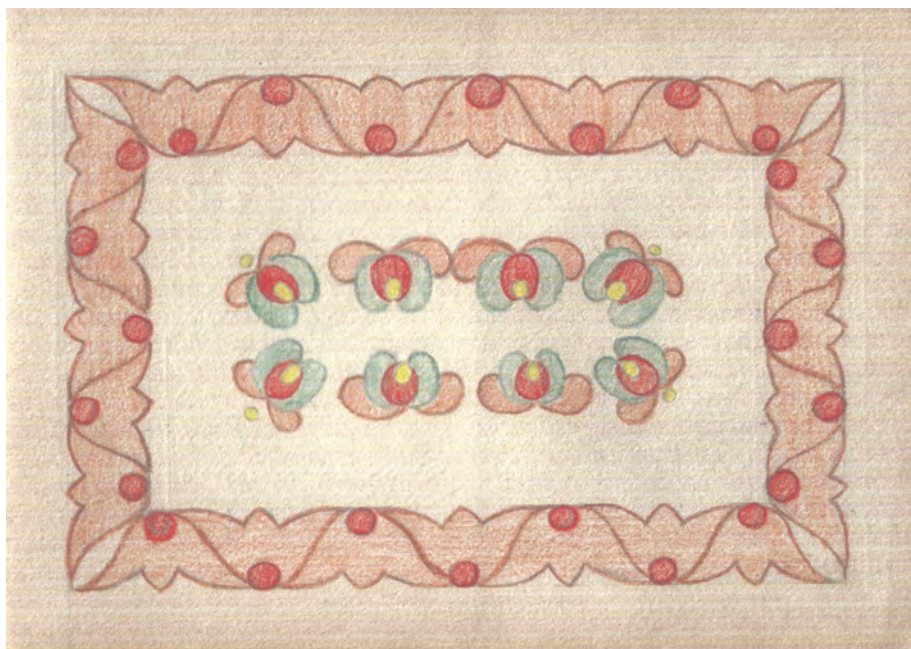

A kopjafát Sófalvy Sándor erdélyi származású művész ajándékba faragta

A kopjafút felavatta Kertész Péter pápai káplán 2003. szeptember 13-án

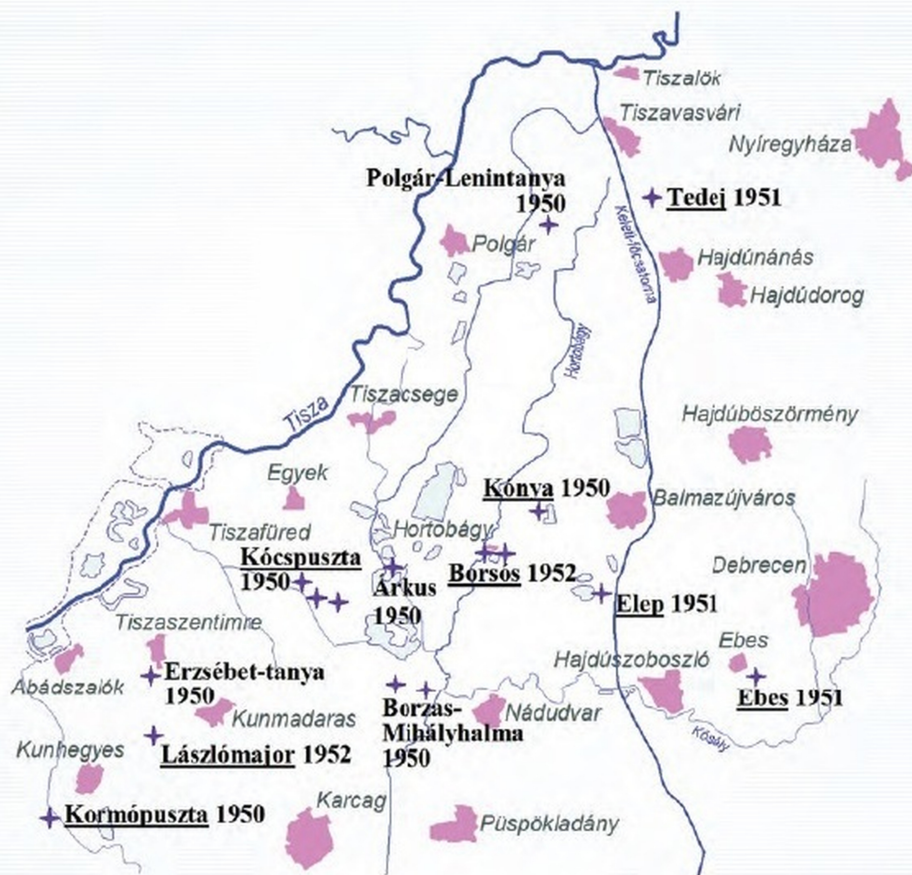

KITASZÍTOTTAK III.

Családok munkatáborokban (2.)

SZERKESZTETTE: HANTÓ ZSUZSA

3900 Ft

ISBN 978 963 9335 49 3

9 789639 335493

